ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
1
DIMANCHE
1er DÉCEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 100

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.107 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 61e ANNÉE — No 16.107

ՄԹՆՇԱՂ

ԿԱՄ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ՈՐ ԳԻՏԷ ՑՆՈՐՔԸ

Արեւելահայ գրականութեան մէջ Վահան Տէրեան առաջին անգամ ըլլալով կ'իրագործէ բանաստեղծի տիպար մը, որուն արտադրութիւնը կը բխի շատ յըստակ սահմանումներէ, ընտրութենէ, ինքնորոշումէ:

Անոր համալսարանական կրթութիւնը, Լազարեան ճեմարանէն անդին, արեւմտեան ու ռուս ժամանակակից շարժումներու – մշակութային թէ քաղաքական – անոր անմիջական շփումը, աշխերտութիւնը պիտի բաէի, մասամբ պայմաններն են «ինտելեկտուալ բանաստեղծին»: Իրմէ առաջ՝ ո՛չ Թումանեան, ո՛չ մանաւանդ Իսահակեան (ի՛նչ ալ ըլլայ այս անուններով եկող գիրքերուն յաբերական տարողութիւնը) կը պարզեն նման տիպար: Տէրեանի աւանդականօրէն «անմիջական» յորջորջուած քերթողութիւնը – պարզութիւն, զգացական լիցք, գործածելու համար քննադատութեան հանդստաւէտ կաղապարները – արդիւնք է բանաստեղծական խօսքի տընտեսումին, վարումին: Կարճ՝ Վ. Տէրեան, քնարական քերթողի, կամ պետական պաշտօնատարի դիմակներուն ետին կը պահէ ո՛չ միայն քերթուածի գիտութիւն մը, այլեւ քերթողութեան գիտակցութիւն մը: Գիտէ ինչ որ կը գրէ:

Մթնշաղի Անուրջներէն (1908) սկսեալ ան դրած է մեր լեզուին մէջ իր յատուկ բառային համակարգը: Մինչեւ Երկիր Նաիրի (1914) եւ Օրենպուրկի վաղահաս մահը՝ Տէրեան հաւատարիմ է այդ համակարգին, զոր կը շարունակէ պեղել, երբ հետեւակներու բանակը կը կրկնէ զինք արդէն: Օրերս՝ երկարաձգուող: Անիկա իր քով շատ գիտակից կեցուածք մըն է: Անոր բացորոշ նշանը կը կազմէ քերթուածի ռիթմին, շեշտերուն, ընդհանրապէս տաղաչափութեան վրայ տարած աշխատանքը, որ բնաւ չի յայտնըւիր, իբրեւ թեմա, իր գրական յօդուածներուն մէջ, բայց կը կարդացուի քերթուածներու երկայնքին:

Աւելին կայ սակայն եւ նուազ ծանօթը, ի հարկէ: Ջանց կ'առնեմ Բանաստեղծութիւններ (1912) հատորին յառաջաբանը (1), ուր կը խօսուի գրքին «հիւսուածքին» մասին, գրութեան ու գրքի յղացք մը սահմանող: Դժուար է կարդալ Մթնշաղի Անուրջները եւ չնկատել քերթուածներ, որոնք կը խօսին աւելի «գեղագիտական նախընտրութիւններէ», քենք բանաստեղծական ստանձնումէ քան պարզապէս «հոգեկան վիճակէ», որ ճակատագիրն է եղած Տէրեանի քերթուածներուն: Հատորը բացող Տըխրութիւնը, բայց մանա՛ւանդ աւելի անդին դրուած Մթնշաղը խորքին մէջ բանաստեղծական հանգանակ մը կ'արձանագրեն:

Երբ այս պղտիկ ու ամբողջովին թափանցիկ քերթուածը առընչուի ամբողջ գիրքը խորագրող «Մթնշաղի Անուրջներ» գարձուածքին, այն ատեն կը ստանայ իր իսկական տարողութիւնը: Մթնշաղը անշուշտ Տէրեանի երեւակայութեան համար սիրելի պահ մըն է, ուր՝ ուրիշ քերթուած մը կ'ըսէ, ձեռք մը «Նուրբ մթընշաղում / անցեալն ու ներկան իրար է խառնում» (2): Դէմի քերթուածը նման խառնուրդ է որ կը թելադրէ եւ կը գրէ «անեզրացման գեղագիտութիւն» մը: Արդարեւ՝ մթնշաղին մէջ սահմանները կը ջնջուին, իրերը կը կորսնցնեն իրենց եզրերն ու եզերքները, կոշտութիւններն ու բեկումները: Իրերը կը դառնան երազ –անուրջ– ցնորք: Ամէն ինչ կը ցնորի: Կը բաւէ հետեւիլ գործածուած ածականներուն նկատելու համար երազին ու անսահմանին ուզուած յարաբերութիւնը: Եւ պէտք է ըսել, որ Տէրեան հիանալի կերպով կը կրկնէ հիմնաբառերը իր համակարգին, ստորադծելու համար անեզրացման աշխատանքը: Չկայ պայծառ շող, ոչ ալ կայ խաւար, իրարու հակադիր եզրեր եւ իբրեւ այդ՝ հերքելի: Մթնշաղին մէջ կեանքը ո՛չ թէ կ'ըլլայ, այլ է անսահման քաղցր նինջ, որ ո՛չ քուն է, ո՛չ «կամոռացում, այլ խորհուրդ ու խոհ «կապոյտ մութի աշխարհում»: Նրբակերտ մթնշաղը կը ջնջէ իրականութեան ու քունի տարբերութիւնները, կեանքին ու մահնուան զանազանութիւնը կը խառնէ, ըլլալով «յուշերի երկիր» մը: Ինչ որ իրական է, ինչ է, կը դառնայ ցնորք, եւ ցնորքը կը դառնայ իրական: Այլակերպումի պահ է անիկա, զոր «նրբակերտ» ածականը կը մանաւորէ իբրեւ կերտուած, կառուցուած, յօրինուած պահ մը: Աւելի ճիշդ՝ պէտք է ըսել, որ մթնշաղը յօրինումի պահն է, յօրինում՝ որ որոշին, սահմանաւորին, ընչութեան կուտայ անեզրութիւն, անսահմանութիւն, ազատութիւն. քերթուած մը կ'ըսէ. «հեռանալ, գնալ / անհուն աշխարհում բացսիրտ եւ ազատ» (194):

Մթնշաղին մէջ եսը կը դադրի իր սահմանաւոր եսութենէն. «ամէն ինչ երազում է հոգու հետ»: Ոչ մէկ սահման իրերուն ու հոգիին միջեւ: Ինչպէս չկայ սահման գնող շող, նոյնպէս չկայ մարդկային դէմք, կ'ըսէ տողը, որովհետեւ դէմքը երեսն է, մասնաւորեալին ամէնէն որոշեալ մասը՝ ինքնութիւնը: Մթնշաղին մէջ չկայ ցաւը՝ նշանը մարմնաւորումին եւ սոր յիշեցումը:

Մթնշաղը կ'անեզրացնէ թէ՛ եսը, խօսքը, թէ՛ իրերը: Կ'անորոշացնէ այն բոլորը որ կը յօրինուին այնտեղ: Խօսքը, երբ կ'ուղղուի երկրորդ դէմքի մը, անշուշտ, ըստ Տէրեանի մտահոգութեան, պարտաւոր է անեզր դարձնելու այդ դէմքը: Եւ կը հասկցուի ի՞նչու, «սիրային» քերթուածներուն տակ, այս կամ այն կնիկը փնտռել կը նշանակէ անհաղորդ մնալ բանաստեղծի անեզրացման սկըզբունքին, որ կը միտի իրերը, աշխարհը ցնորացնելու: Այս երկրորդ դէմքը երբեմն ուրիշ բան մը չէ եթէ ոչ ցնորքն իսկ (192), կամ մահ – ցնորք (180): «Ոչ ոք չի համբուրել» զայն կամ «անուն չունես» եւ «երգերս քեզ չեն հասնելու»: Անիկա կը յայտնուի մթնշաղին մէջ –մէգ, մառախուղ մութ, Տէրեանի համար անեզրացման կամ ցնորացման նոյն բակըզբունքը կը փոխաբերեն– բայց կը մընայ անհասանելի: Անիկա գեղեցկութիւնն է. «գեղեցկութեանդ, որպէս մահապարտ, երկրպագում է բանաստեղծը միշտ / եւ ողջունում է խնդութեամբ հպարտ տառապանք ու վիշտ» (192):

Եթէ մթնշաղը անեզրացման պահն է, ապա՝ անեզրացումը արարումն է խօսքին: Ցնորքը, երազը, անուրջը այդ խօսքըն է որ կը կոչեն, ուր կուգան շփոթուիլ կեանքին բոլոր հակադրութիւնները: Կը հասկցուի ինչու համար Տէրեան իր անդրանիկ հատորը կը զետեղէ Մթընշաղի անուրջներ խորագրին տակ, յետոյ զայն տեղաւորելու համար երեւութապէս աւանդական ու չէզոք անունի տակ՝ Բանաստեղծութիւններ: Մթնշաղի անուրջները բանաստեղծական անեզրացման, ցնորանքին կերտումներն են, բանաստեղծութիւններ են. քերթուածները անուրջներ են եւ մթնշաղը՝ անունը զանոնք կերտող աշխատանքին: Անոնց միջոցը, ուրկէ կը բխին, ուր կը մնան: Քերթուածները, անուրջները, միշտ կը փընտռեն, կ'երկրպագեն այն գեղեցկութիւնը, որ Տէրեան կը սահմանէ իբրեւ մահ – ցնորք, սահմաններէն անդին դտնուող սահման, անանուն ու անհասանելի՝ խօսքին:

Ցաւակ է թէ ի՞նչու Տէրեանէն քերթուած մը քիչ անգամ մեզի տայ որոշելի բնանկար, իր կամ անձ, կամ ալ պարզապէս շրջագծուած պատկեր մը: Անիկա չի նշանակեր անշուշտ որ քերթուած մը անորոշութիւններու խառնուրդ մըն է. Տէրեան կը խօսի նրբակերտ մթնշաղի մասին, մթնշաղի՝ որ կը ստեղծէ նըրբութիւն, կը ստեղծէ նրբութեամբ, աննըկատ, կարծես չըլլար: Գիտէք քերթուածը. «Հեռանալ, մոռանալ ամէն ինչ ամէնին մոռանալ...» որ ասկէ անդին կը ստանայ թերեւս ուրիշ իմաստ: Մահուան զգացում մը անշուշտ, բայց իբրեւ ցնորանք, անեզրացում, անսահմանում: ■

Գրեց՝

Գ. ՊԸԼՏԵԱՆ

1.– Չես գիտեր ի՞նչու Երեւանեան վերջին երկու հրատարակութիւնները հատորէն դուրս ձգած են այդ յառաջաբանը, որը ի վերջոյ Տէրեանի իսկ կողմէ զետեղուած է հատորին սկիզբը:

2.– Ցղումներուն համար ձկատի ունիմ Բանաստեղծութիւններ Ա. Հատոր, Թիֆլիս, Պանդէոն, 1912–ի հրատարակութիւնը, էջ 72:

ՄԹՆՇԱՂ

Ես սիրում եմ մթնշաղը նրբակերտ,
Երբ ամեն ինչ երազում է հոգու հետ,
Երբ ամեն ինչ, խորհրդաւոր ու խոհուն,
Ցնորում է կապոյտ մութի աշխարհում...
Չկայ ոչ մի սահման դնող պայծառ շող,
Աղմուկի բեռ, մարդկային դէմք սիրտ մաշող,–
Հիւանդ սիրտդ չի տրտմում, չի ցաւում,
Որպէս երազ մոռացումի անձաւում,
Եւ թւում է, որ անեզր է ամեն ինչ –
Ու ողջ կեա՛նքդ – մի անսահման քաղցր նինջ...

1904 – 1905

ՎԱՀԱՆ ՏԵՐԵԱՆԻ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆԸ

(ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ)

Ան որ կեանքէն կ'ուրացուի,
պիտի հրուի երազին (կը զեղչեմ մահը):
Ան որ երազէն կ'արհամարհուի, պիտի հրուի գիրքերուն
(երբ կարդալ գիտէ ու չի վախնար մահէն):
Ան որ գիրքերէն ալ կ'ըլլայ յուսախաբ, պիտի դառնայ աշխարհին, շրջուած կատաղութեամբ:

Յակոբ ՕՇԱԿԱՆ

Նոյնիսկ Պետրոս Դուրեանը, որուն կեանքը չէմէն – հոտող նպարավաճառներու ապրումներու աւելցուքով գոհացաւ, որ հեռուէն լսուած երգի մը պէս եկաւ ու գնաց Սկիւտարի խորտ ու բորտ, նեղլիկ անարեւ անցքերու մէջէն քաշկըռտուելով «ես աշխարհի մէջ միայն երգերը շատ սիրեցի, կ'ուզեմ որ իմ վերջին շունչս ալ երգ մ'ըլլայ», կը գրէր նամակի մը մէջ, կեանքի վերջին օրերուն, նոյնիսկ ան՝ իր հատնող փախչող վայրկեանները կրցաւ փոխել հայրենասիրական ոտանաւորներու եւ թատերախաղերու, կրցաւ ապրիլ իրմէ դուրս տառապող մարդկութեան մը համար: Նոյնիսկ Դուրեան գիտցաւ իր անձնական ահաւոր ողբերգութիւնը քօղարկել, նոյնիսկ մոռնալ զայն իր շատ մը քերթուածներու մէջ որոնք կը փորձէին մօտենալ բնութեան, Խրիմեան Հայրիկի, Աստուծոյ, գեղեցկութեան, սիրոյ, Թրքուհիին անհասելի խռովիչ էութիւններուն: Ահա տաղանդ մը որ իր փխրուն անձին առանցքէն անդին չարժելու ազատութիւնը կրցեր էր ստեղծել ու փնտռեր էր նոր թէմաներ, նոր պետրոսներ: Երգեց երգի մասին, փորձեց ապրիլ ու մեռնիլ պլլուած իր ինքնութեան բայց ոչ՝ իր եսին, ոչ թէ որովհետեւ եսին մէջը, շուրջը, ետին դէշ բան մը կը պահուըտէր այլ պարզապէս չունենալուն համար «ես» մը: Եւ վերջապէս, Դուրեան ինքը ստեղծեց մէկ կարեւոր մասը այն աւանդութեան որուն կառչած կրցաւ փրկել իր գրականութիւնը:

Գրեց՝

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

ԻՐ ԱՆՁԸ

Բայց ի՞նչ է սա Վահան Տէրեանը պետական ամպհովանիին տակ կեցած, ինքզինքով հիպնոսացած, որուն հարիւրաւոր քերթուածները (Դուրեանին Տաղք եւ Թատերգութիւնք–ը, հրատարակուած մահուան տարին, 1872–ին Կ. Պոլիս, 37 քերթուած ունի միայն) գրեթէ ամբողջութեամբ մէկ նիւթ ունին, մէկ ոճի մակարդակին կրնան շնչել, որուն համար աշխարհի դրախտն ու դժոխքը կը խտանան, կը հատնին մէկ գլխաւոր տարրի, մէկ մտալլկիչ, հոգեսպառ ներշնչումի մէջ – իր անձը, Վահան Տէրեանը: Անշուշտ ինքզինքին սիրահարած է, ամէն վաւերական բանաստեղծի նման, բայց ամէն վաւերական բանաստեղծի ինքզինքը իր այլազանութեամբ ու տարածքով աւելի միջոց կը ծառայէ քան նպատակ, ելքի դուռ է դէպի ուրիշ աշխարհներ:

(Շար.ը Դ. էջ)

ՆՇՈՒՄ ՄԸ

Բաց նամակի մը ձեւին տակ գրուած հետեւեալ, ցարդ անտիպ՝ յօդուածը տարիներ առաջ մեզի ղրկած էր այժմ հանգուցեալ Նուարդ Տէրեան, պզջիկը մեծ բանաստեղծին, հրատարակութեան առաջարկով: Յօդուածին հեղինակը նկատի ունի «տէրեանագիտութեան» աշխատաւորներէն մէկը, գրականագէտ եւ Պրոֆ. Վաչէ Պարտիզունին: Պրն. Պարտիզունին է, որ խմբագրած եւ ծանօթագրած է Վ. Տէրեանի երկերու յաջորդական երկու հրատարակութիւնները. եռահատոր (1960 – 63) եւ քառահատոր (1972 – 79): Պրոֆեսորը ի միջի այլոց հեղինակն է «Վահան Տէրեան» խորագիրը կրող ընդարձակ մենագրութեան մը (1968) եւ «Աւետիք Իսահակեան եւ Վահան Տէրեան» հատորին (1975):

Նուարդ Տէրեանի բանավիճային յօդուածը կը մեկնի Տէրեանի «ամբողջական երկերու» եռահատորէն: Ան արդէն այս հրատարակութեան մասին ստորագրած էր ատենին աւելի կարճ եւ անշուշտ աւելի մեղմ էջ մը «Վահան Տէրեանի երկերի հրատարակութեան մասին» (Գրական Թերթ, Հոկ. 23, 1970) ուր լուրջ քննութեան կ'ենթարկէր Պրոֆ. Պարտիզունիի խմբագրութիւնը, մատնանշելով թերի, սըխալ կամ անհիմն ծանօթագրութիւնները, շեշտը դնելով աշխատանքին ոչ–գիտական նկարագրին վրայ: Անտեղի չէ ըսել, որ Տիկին Տէրեանի կը պարտինք հաւաքումը եւ հրապարակումը «Վահան Տէրեանի նամակները Անթառամ Միսկարեանին» ժողովածուին (Երեւան 1972), որ իր 62 նորայայտ նամակներով կարեւոր յաւելում մը կը կազմէր Տէրեանի ցարդ լոյս տեսած նամականիին վրայ:

Վ. Տէրեանի ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ լոյս տեսան բազմաթիւ յօդուածներ, բայց անոնցմէ ոչ մէկը անդրադարձաւ եղած հրատարակութիւններու որակի՛ն: Իր գրուելէն 15 տարի ետք՝ Տիկին Տէրեանի նամակը կը պահէ իր այժմէականութիւնը: Անիկա արժէքաւոր է նախ՝ իր պարագայական մանրամասնութիւններուն համար, որոնք փաստը կը բերեն որ նոյնիսկ ընդունուած, յուշարձանուած բանաստեղծին արտադրութեան հրապարակումը ենթարկուած է ինչ-ինչ զեղծումներու՝ բոլորովին անյարիր գիտական բնագրագիտութեան մը պահանջներուն հետ (*): Ապա՝ ինչ որ աւելի շահեկան է, այն ալ տարօրինակ բարքերու վրայ բացուած լուսարձակումն է, անոնց յանդուգն ձաղկումը, որուն քիչ անգամ կը հանդիպինք պաշտօնական մամուլի էջերուն մէջ:

(*) *Մեր ձեռքը չէ հասած հարիւրամեակի վերջին հրատարակութիւնը Պրոֆ. Է. Ջրբաշեանի խմբագրութեամբ:*

ՆԱՄԱԿ ԳՐԱԿԱՆԱԳԷՏԻՆ

Գրեց՝

ՆՈՒԱՐԴ ՏԷՐԵԱՆ

Թերեւս այս աշխարհում քչերի համար է այնքան պարզ Ձեր բարոյական եւ մարդկային կերպարը, որքան ինձ համար Ձեր ողջ կեանքը եւ գործունէութիւնը լի է այնպիսի փաստերով, որոնք ինձ հարկադրել են համոզիչ եզրակացութիւնների յանգել, եւ ոչ ոք ի վիճակի չէ տատանել այդ եզրակացութիւնները: Բացի Ձեզնից, ի հարկէ, եթէ Դուք կարողանայիք ընդունել եւ քաւել Ձեր մեղքերը: Ընդունել հրապարակաւ (գրաւոր կամ բանաւոր) եւ քաւել իրօք:

Ձեր արինալի գործունէութիւնն ըսկսուել է մեր ժողովրդի համար ողբերգական 1937 թուականին (գուցէ եւ աւելի վաղ):

Այն ժամանակ, Երեւանի համալսարանի ուսանող, Դուք ձեռք բարձրացրիք Ձեր փրոֆեսորների վրայ որոնք, եթէ անգամ չլինէին խոշորագոյն գիտնականներ (երբեմն համաշխարհային անունով), սոսկ որպէս Ձեզ գիտելիքներ տուող մարդիկ: Ձեր մէջ, ինչպէս բոլոր նորմալ մարդկանց մէջ պէտք է առաջացնէին լոկ խոնարհում եւ յարգանք: Այդպէս եղել է, այդպէս է եւ այդպէս կը լինի՝ ուսանողները յարգում են իրենց փրոֆեսորներին: Այնինչ նրանք, ում վրայ ձեռք բարձրացրիք հարուածելու համար, խոշորագոյն գիտնականներ էին՝ Հ. Աճառեան, Գ. Ղափանցեան, Կ. Մելիք–Օհանջանեան եւ ուրիշներ: Դրանք բարձր կրթութեան եւ բարձր կուլտուրայի տէր մարդիկ էին: Նրանց բուն գոյութիւնը հպարտութիւն էր հայ գիտութեան եւ մշակոյթի համար:

«Թշնամին փրոֆեսորի դիմակի տակ» եւ «Մաքրել համալսարանը թշնամական տարրերից» խորագրով Ձեր յոդուածներում («Ավանգարդ» 1937 թ., Հոկտեմբերի 2 եւ 3): Դուք հրապարակաւ զրպարտել էք աւելի քան երկու տասնեակ գիտնականների, գրողների եւ հասարակական գործիչների: Դուք նրանց բնութագրել էք «սրիկայ», «հիտլերեան փաշիստ», «հայ ժողովրդի երդուեալ թշնամի» եւ այլ ածականներով, պահանջելով դատաստան տեսնել նրանց նկատմամբ: Եթէ Դուք գաղտնի զրպարտչական ամբաստանութիւն գրած լինէիք, գուցէ, պետանվտանգութեան մարմիններում գտնուէր մի հայրենասէր մարդ, որն ուղղակի պատառոտէր Ձեր խծբծանքը եւ դուրս շպրտէր: Բայց, ըստ երեւոյթին, Դուք այդ գիտէիք եւ հանդէս եկաք հրապարակաւ, որպէսզի այդ մարդկանց նըկատմամբ ԱՆՊԱՅՄԱՆ միջոցներ ձեռնարկուէին: Եւ Դուք սխալուած չէիք: Ձեր անուանած մարդիկ գրեթէ բոլորը ռեպրեսիայի ենթարկուեցին եւ նրանցից քչերը ողջ մնացին:

Մարդ ի՛նչ տականք պէտք է լինի, որ հայ ժողովրդի երդուեալ թշնամի եւ դըրչակ անուանի հայ մշակոյթին այնպէս նուիրուած եւ նրա համար այնքան բան արած գործչին, ինչպիսին Արշակ Չօպանեանն էր:

Ինչպիսի՛ անուղղելի սրիկայ պիտի լինի, որ չակերտաւոր փրոֆեսորներ անուանի խոշորագոյն գիտնականներ Հ. Աճառեանին եւ Գ. Ղափանցեանին:

Չեմ կասկածում, որ եթէ Վահան Տէրեանն էլ ողջ մնար մինչեւ 1937 թուականը, ապա նա էլ կը մտնէր Ձեր կողմից հետապնդուող մարդկանց ցուցակը:

Եւ այդ ամէնը Դուք անում էիք այն ժամանակ, երբ մի փոքր աւելի էիք քսան տարեկանից, երբ գեղջուկ, թերուս տըղայ էիք: Երբ ոչինչ չգիտէիք եւ որեւէ բան կարող էիք սովորել միմիայն այդ մարդկանցից: Բայց Դուք սովորել չէիք ուզում, դուք որոշել էիք, որ կեղտոտ մեթոդներով կարելի է առանց ոչինչ գիտենալու, գրաւել այդ գիտնականների տեղը:

Այո, ծանր ժամանակներ էին: Հայ գիտութեան ու մշակոյթի ծաղիկը ոչնչացուեց եւ դուք Ձեր մասն էք խառնել այդ ոչնչացմանը:

Բայց դա միայն սկիզբն էր: Կանգնելով զրպարտանքի, ստի, հեղինակութիւնների ոչնչացման ուղու վրայ, Դուք ուշքի չեկաք, ինչը կարող էր պատահել սխալուած *մարդուն: Դուք շարունակեցիք Ձեր «գործունէութիւնը»: Բայց նախքան Ձեր «գործունէութեան» նկարագրութիւնը շարունակելը, ուզում եմ յիշեցնել, թէ ինչպէս Դուք, դուրս էք կտրել վերոյիշեալ յոդուածները Հանրապետութեան գրադարանում պահուող՝ 1937 թ. «Ավանգարդ» թերթի բոլոր լրակազմերից, այսօրուայ ընթերցողից Ձեր գրական դեբիւտը թաքցնելու նպատակով:*

1936 թուականին Ս. Սուքիասեանը «Նամակներ, յիշողութիւններ, Վ. Տէրեանի մանկութիւնը, մահը» գրքի ձեռագիրը յանձնում է Հայպետհրատին: Նրանում ամփոփուած էին 160 չհրապարակուած նամակ եւ Տէրեանի մասին մինչ այդ այլ անյայտ նիւթեր: 1943 թուականին, ինչպէս ինքներդ էք գրում Վ. Տէրեանի երկերի ժողովածուի երրորդ հատորում (էջ 603 – 604), հրատարակչութեան թոյլատրութեամբ *«ծանօթացել ենք այդ ժողովածուին «Տէրեանի պոէզիան» մեր թեկնածուական դիսերտացիան գրելու կապակցութեամբ, վերցրել ենք մի քաղուածք եւ իբրեւ աղբիւր նշել ժողովածուն»: Բայց ժողովածուն չի հրապարակուել:*

Ուշադրութիւն դարձրէք, ես այդ ամէնի մասին իմացայ Ձեր գրածից:

Չեմ հասկանում, ինչ մղումներով էիք ղեկավարւում, երբ գրեցիք այդ, բայց նոյնիսկ Ձեր գրածից, ամէն ինչ հասկանալի է դառնում:

Նախ եւ առաջ՝ հրատարակչութիւնն իրաւունք չունի առանց հեղինակի համաձայնութեան *ծանօթանալու համար ձեռագիրը կողմնակի մարդկանց տալու:*

Երկրորդ՝ չհրապարակուած ձեռագրերըն առհասարակ, և նամանաւանդ առանց հեղինակի համաձայնութիւնն առած լինելու, *չեն կարող դիսերտացիա գրելու աղբիւր հանդիսանալ:*

Իրականում ի՞նչ է տեղի ունեցել:

Հայպետհրատի Ձեզ ծանօթ աշխատակիցներից մէկը ապօրինաբար *Ձեզ տրամադրել է Ս. Սուքիասեանի գրքի ձեռագիրը, որտեղ նոր նիւթ կար Վ. Տէրեանի մասին: Դուք այդ նիւթն օգտագործել էք Ձեր դիսերտացիան գրելիս, իսկ յետոյ ամէն կերպ խանգարել էք, որ գիրքը լոյս տեսնի Պետհրատում, եւ կեղծաւորաբար յանձնարարել էք, որ դա հրատարակուի Գիտութիւնների Ակադեմիայում (տես՝ Վ. Տէրեանի երկ. ժող. հ. 3, էջ 604):*

Միայն շնորհիւ այն հանգամանքի, որ Ս. Սուքիասեանն ապրում էր ոչ թէ Երեւանում, այլ Մոսկուայում, Ձեզ յաջողուեցին նման մեքենայութիւնները: Եւ միայն շնորհիւ Ս. Սուքիասեանի օրինաւոր մարդ լինելուն եւ նման մեթոդներին անտեղեակ լինելուն Դուք խուսափեցիք դատի տրուելուց: Բայց չէ՞ որ դա հեղինակային իրաւունքի խախտում էր, այսինքն ընդդատեայ գործ: Եթէ անգամ յենուելու լինենք Վ. Տէրեանի երկերի ժող. հ. 3–ում (նշուած էջեր) Ձեր գրածների վրայ, ապա հիմք կայ Ձեզ պատասխանատուութեան կանչելու, բայց, դըժբախտաբար, իրաւագիտութեան մէջ գոյութիւն ունեն վաղեմութեան ժամկէտներ...

Եւ այնուհանդերձ փաստը մնում է փաստ: Դուք կողոպտել էք Ս. Սուքիասեանին, դրա համար էլ չահագրգռուած էիք, որ տէրեանագիտութեան համար հետաքրքիր նրա գիրքը լոյս չտեսնի:

Դրանից յետոյ Դուք պաշտպանեցիք Ձեր թեկնածուական դիսերտացիան Վ. Տէրեանի մասին:

1953 թ. սկիզբին Դուք հրապարակեցիք («Սովետական Գրականութիւն» հանդէս, թիւ 2), մեղադրական թոնով գրած Ձեր յոդուածը փրոֆեսոր Վ. Ռշտունու մասին «միասնական հոսանքի» կապակցութեամբ: Եւ այստեղ նոյնպէս Դուք հիանալի հասկանում էիք, որ Ձեր մեղադրանքները կարող են զրկել ոչ միայն աշխատանքից, այլեւ ազատութիւնից *(դեռեւս ստալինեան ժամանակներն էին) բոլորի կողմից յարգուած այդ փրոֆեսորին: Բայց Դուք այլեւս դադար չունէիք: Ձեր անյոյս անհեռատեսութեան պատճառով Դուք այն ժամանակ չէիք կարող կանխատեսել, որ վրայ կը հասնի այսօրուան օրը:*

Ձեր յետագայ ողջ «գործունէութիւնը» զարգանում էր մէկ ուղղութեամբ՝ ինչ միջոցով ուզում է լինի ոչնչացնել (Դուք արդէն այդ միջոցներից ամենածայրայեղի՝ ֆիզիքական ոչնչացման փորձն ունէիք) այն ամէնքին, ովքեր զբաղւում են Վ. Տէրեանի կեանքի ու ստեղծագործութեան ուսումնասիրութեամբ:

Դուք գրել էք մի շարք յոդուածներ ու ռեցենզիաներ տէրեանագէտներից շատերի եւ նրանց աշխատութիւնների դէմ:

Դուք գրել էք, զրպարտել, «սրամտելու» վարպետութիւն բանեցրել, բայց թոյլ չէք տուել պատասխանելու Ձեր յօդուածներին: *Դուք հետեւել էք հրապարակման ներկայացրած բոլոր յոդուածներին, լինէին դրանք Վ. Տէրեանի մասին, թէ Ձեզ քննադատող յոդուածներ, Դուք կանխել էք այդպիսի յոդուածների հրապարակումը:*

Ինչպէ՞ս էր յաջողւում դա Ձեզ: Ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ՝ Դուք վաստակել էք ուզածդ մեթոդին դիմելու ընդունակ մարդու վատ համբաւը: Սպառնալիքներ, շողոքորթութիւն, կաշառք, մոլորեցում, երդումներով ամրապնդուող կեղծիք: Դէ, ասենք, կարելի՞ է հարցնել մի մարդու մեթոդների մասին, որի ձեռքերը ներկուած են անմեղների արիւնով: Այդպիսի մարդու համար ընդունելի են ուզածդ մեթոդները՝ իր նպատակին հասնելու համար: Եւ Ձեզ ամէն ինչ յաջողւում էր:

Ս. Սուքիասեանի դէմ գրած Ձեր յոդուածում («Սովետական Գրականութիւն» հանդէս, 1959 թ., թիւ 10) Դուք փարիսեցիաբար յայտարարել էք, թէ դեռ կը հանդիպէք մամուլի էջերում: Բայց Ձեր զրպարտչական յոդուածին Ս. Սուքիասեանն այդպէս էլ չկարողացաւ պատասխանել: Թէեւ պատասխանը գրուել էր եւ դա հրապարակելու փորձեր էին արուել: Հիմա այդ պատասխանը ձեռագիր վիճակում ընկած է իմ սեղանին: Դուք Ձեզ մատչելի ամէն մի միջոցով (իսկ անմատչելի միջոցներ, ինչպէս վերեւում ցոյց եմ տուել, Ձեզ համար գոյութիւն չունեն) կանխեցիք այդ պատասխանի հրապարակումը եւ այդպիսով մամուլի էջերում չհանդիպեցինք Ս. Սուքիասեանի հետ: Մի քանի տարի անց Ս. Սուքիասեանը վախճանուեց, եւ Ձեզ համար վտանգաւոր տէրեանագէտն այլեւս չկայ:

Նա Ձեզ համար վտանգաւոր էր, նոյնիսկ չնայած այն բանին որ Դուք նրան հնարաւորութիւն չտուիք ձեզ մերկացնելու: Նա Ձեզ համար վտանգաւոր էր իր ազնուութեամբ և անշահախնդրութեամբ: Ձեզպէսների համար վտանգաւոր է ամէն մի ազնիւ մարդ (նոյնիսկ 1937 թուին, ոչնչացման մատնելով խելացիներին ու ազնիւներին, Դուք զովաբանում էիք Հ. Մամիկոնեանին, որը ում չէ ում, բայց ինձ լաւ յայտնի էր իր գրագողական գործունէութեամբ): Սուքիասեանն ազնիւ, ամբողջ հոգով իր հայրենակից Վ. Տէրեանի յիշատակին նուիրուած մարդ էր: Մեծ է նրա վաստակը տէրեանագիտութեան մէջ: Այդ նա էր, որ առաջինն սկըսեց նիւթեր հաւաքել Վ. Տէրեանի մասին: Այդ նա էր, որ ստիպեց Տէրեանի ժամանակակիցներին՝ Աւ. Իսահակեանին, Կ. Վեքիլեանին, իմ մօրը եւ ուրիշներին յուշեր գրել նրա մասին: Այդ նրան, միմիայն նրան ենք պարտական, որ յայտնաբերուել են բանաստեղծի բազմաթիւ անյայտ նամակներ, որ Օրենբուրգում գտնուել է այն տունը, որտեղ վախճանուել է Վ. Տէրեանը որ այնտեղ մի փոքրիկ յուշատախտակ է փակցուած, որը մինչեւ օրս էլ չի փոխարինուած ուրիշով (Սուքիասեանն աւելին անել չէր կարող, նա Տէրեանի անուան շուրջը սփեկուլյացիա չէր անում եւ ամէն ինչ անում էր անշահախնդիր, ուստի մեծ միջոցներ չունէր իր տրամադրութեան տակ):

Իսկ ի՞նչ էք արել Դուք, ի՞նչ ծառայութիւն էք արել տէրեանագիտութեան համար:

Ոչինչ: Տէրեանագիտութիւնն ու Տէրեանին դարձրել էք Ձեր զոհը:

Հանրապետական գրադարանում պահուող բոլոր մինչյեղափոխական լրագրերից ու հանդէսներից Դուք դուրս էք կտրել եւ Ձեզ վերցրել Տէրեանի մասին գրուած յոդուածներն ու նրա բանաստեղծութիւնների առաջին հրապարակումները, որպէսզի յետագայ տէրեանագէտները չկարողանան դրանցից օգտուել:

Տէրեանի՝ Ձեր հրատարակած երեքհատորեակի ծանօթագրութիւններն աննախադէպ են իրենց չարդարացուած ընդարձակութեամբ (400 էջ պետիտով): Այդ ընդարձակութիւնն, ի դէպ, Դուք Ձեր հերթական վաստակն էք համարում, թէեւ այդ ծանօթագրութիւններում անթիւ են սխալներն ու բանաստեղծութիւնների ցածրորակ այսպէս կոչեցեալ «անալիզները»: Այդ «անալիզներից» երեւում է, որ Դուք չէք հասկանում ոչ առհասարակ պոէզիան, ոչ մասնաւորապէս Տէրեանի պոէզիան: Դուք հնարաւորութիւնը բաց չէք թողնում, որ կառչէք ամէն մի առիթից՝ լինի այդ առիթը, թէ չլինի՝ որպէսզի կշտամբէք Ձեզ նախորդած տէրեանագէտներին՝ Պ. Մակինցեանին, Սարուխանեանին, Խ. Սարգսեանին, Ս. Սուքիասեանին եւ ուրիշներին անտեղեակութեան, անգիտութեան համար: Դուք դա աշխատել էք անել նրա համար, որպէսզի տպաւորութիւն ստեղծէք *տէրեանագիտութեան մէջ կատարած Ձեր մեծ աշխատանքի մասին, որպէսզի ցոյց տաք, որ Դուք միակ տէրեանագէտն էք: Դուք նոյնիսկ յանդգնել էք «ուղղել» Տէրեանին իրեն, որի անհեթեթութիւնը ես ցոյց եմ տուել իմ յոդուածում («Գրական թերթ», 1970 թ., Հոկտեմբերի 23): Դուք ինչպէս միշտ, դիմել էք անազնիւ եղանակների, ցոյց տալու համար, թէ Դուք էք առաջին անգամ յայտնաբերել եւ հրապարակել բանաստեղծի մեծ թւով բանաստեղծութիւններ (Բ. Հատորը բացւում է նախկինում հրապարակուած 149 բանաստեղծութիւններից բաղկացած «Անտիպ էջեր» բաժնով):*

Դուք ներքին խայտառակիչ ռեցենզիա

էք գրել Վ. Տէրեանի կեանքի վերջին (օրենբուրգեան) օրերի մասին Լ. Բոլշակովի պատմուածքների գրքոյկի մասին։ Ձեզ եւ չպահեց ոչ հայկական փառաբանուած հիւրընկալութեան զգացմունքը, ոչ յարգանքի զգացմունքը դէպի միակ եւ առաջին ռուս գրողը, որը գրում էր Տէրեանի մասին։ Ինչպէս միշտ, Ձեզ համար կարեւոր էր, որ Տէրեանը լինէր ցեր մենաշնորհը։ Դուք այստեղ էլ կատարեցիք Ձեր կեղտոտ գործը՝ Լ. Բոլշակովի գիրքը երկրորդ ռեցենզիայի չարուեց (համոզուած եմ՝ ոչ առանց Ձեր խորհրդի), թէեւ դա հակասում է հրատարակչական կանոններին։ Լ. Բոլշակովի գիրքը, ինչպէս Դուք էիք ուզում՝ չըհրատարակուեց։ Այն ժամանակ ես չէի կարող գտնել այդ ամբողջ անդրկուլիսեան քաշքշուկի մասին, բայց հինգ տարի անց ես կարդացի Ձեր այսպէս կոչուած ռեցենզիան այդ գրքի վերաբերեալ։ Ես սարսափած էի Լ. Բոլշակովին ուղարկած օրինակի անգրագիտութիւնից։ Դէպի ռուս գրողն ունեցած յարգանքի նուազագոյն զգացմունքը կարող էր կանխել այդպիսի կիսագրագէտ փաստաթղթի առաքումը Ռուսաստան։ Բայց, դժբախտաբար Դուք այդ նուազագոյնն էլ չունէք։

Իսկ ռեցենզիայի բովանդակութի՞ւնը։ Դա, ինչպէս եւ Ձեր բոլոր գրածները, աչքի է ընկնում ծայրայեղ անպատկառութեամբ։

Ձեզ դուր չի եկել, որ հեղինակը խօսում է Տէրեանի արխիւի մասին, որը գտնւում է բանաստեղծի դստեր մօտ, տէրեանագիտութեան մասին առհասարակ։ Այն ժամանակ արդէն Դուք Ձեզ համարում էիք միակ տէրեանագէտը եւ Տէրեանի ձեռագրերի նկատմամբ ցուցաբերուած անտարբերութեան համար արուած կշտամբանքը Ձեր հասցէին արուած կըշտամբանքն էր։ Բայց չէ՞ որ Բոլշակովի գրածը ճշմարտութիւն էր, այսինքն մի բան, դէպի որը Դուք օրգանական նողկանք էք տածում։ Ուստի եւ ջանացիք բացասական ռեցենզիա գրել։

Այդ ռեցենզիայում Դուք «Նուարդ Տէրեանի» փոխարէն գրել էք «Նուարդ Թումանեան», Դուք խուսափել էք նոյնիսկ իմ անունը յիշատակելուց։

Դուք Լ. Բոլշակովին մեղադրել էք այն բանում, որ «Անահիտը «վերամկրտուել» է որպէս Տէրեան», թէեւ Անահիտը՝ մայրս, Տէրեանի երկրորդ կինը, մինչեւ կեանքի վերջը ապրել եւ թաղուել է «Տէրեան» ազգանունամբ։

Ձեզ դուր չի եկել, որ Լ. Բոլշակովը Անահիտին անուանում է բանաստեղծի «միակ» սէրը։ Բայց չէ՞ որ դա էլ ճըշմարտութիւն է՝ այն ժամանակ Տէրեանի միակ սէրը Անահիտն էր։ Դուք կանգ չէք առել այն բանի առաջ, որ հերքելով այդ ճշմարտութիւնը, կասկածի էք ենթարկում Տէրեանի բարոյական կերպարը։ Դուք հաշտ չէք ճշմարտութեան ու բարոյականութեան հետ, այդ պատճառով էլ Բոլշակովի գրածը Ձեզ դուր չի եկել։

Ինչ վերաբերում է պատմուածքների հեղինակի հասցէին արուած կշտամբանքներին այն մասին, որ նա չի յիշատակել Սուսաննային (իբր թէ նրան յայտնի չէր Տէրեանի առաջին կնոջ եւ առհասարակ նրա ընտանեկան կեանքի մասին), ապա ոչ ի օրինակ Ձեզ, Բոլշակովն ազնիւ մարդ է, սիրում է ճշմարտութիւնը, եւ Սուսաննայի մասին չի գրել լոկ այն պատճառով, որ 1918 թ. Յունուարից նա անջատուել է Տէրեանից, այլեւս նրա հետ երբեք չի հանդիպել, իսկ Օրենբուրգում բանաստեղծի հետ եղել է նրա երկրորդ կինը՝ յղի Անահիտը (ի դէպ՝ յղիութիւնը 5 – 6 ամսուայ էր)։

Եւ, վերջապէս, Ձեր գործը չի Տէրեանի ինտիմ կեանքին խառնուելը։ Դուք, նախ, Ձեզ համար պարզեցէք, թէ ինչ յաւակնութիւններ ունէք բանաստեղծի ստեղծագործութեան նկատմամբ, իսկ ինտիմ կեանքի հարցը (թէեւ, պէտք է ասել, որ եթէ դա մինչեւ հիմա որեւէ մէկի համար հարցական է մնացել, ապա լոկ Ձեր չար դիտաւորութեամբ) թողէք, որ լուծեն աւելի ազնիւ մարդիկ։

Եւ վերջինը։ Դուք այդ ռեցենզիայում յայտարարում էք. «Հրատարակման հարցը դժուարագոյն հարց է»։

Ձեզ համար 35 մամուլանոց մեծ թերութիւններով հատորը Վ. Տէրեանի մասին «դժուարագոյն հարց» չի, իսկ մի ուրիշ հեղինակի 2,5 մամուլանոց բրոշիւրը՝ «դժուարագոյն հարց» է։ Այո, դա դժուարագոյն դարձաւ, ինչպէս եւ բոլոր նրանց համար, ովքեր ուզում են գէթ մի երկու տող հրապարակել Վ. Տէրեանի մասին, որովհետեւ գոյութիւն ունէք Դուք, որդ կապալով էք վերցրել տէրեանագիտութիւնը։

Այդ բոլորից յետոյ Դուք հաղստացաք։ Ձեր բոլոր «թշնամիները» (ի դէպ, նրանք բոլորը Վ. Տէրեանի բարեկամներն էին) տապալուած են։

Եւ ահա այստեղ Ձեզ համար անսպասելի լոյս ընկայ ես։ Ոչ մի տէրեանագէտ, եւ ոչ նոյնիսկ գրականագէտ։ Ուղղակի Տէրեանի դուստրը։ Թէեւ Դուք բամբասել էք եւ իմ հասցէին, Դուք ամէն մի պատեհ կամ անպատեհ առիթով յայտարարել էք, որ ես Տէրեանի ապօրինի դուստրն եմ։ Դուք շատ լաւ հասկանում էիք, որ ես չեմ կարող բոլորին բացատրել իմ օրինական ծագումը, այլեւ այն, որ հենց իբրեւ Վ. Տէրեանի դուստր ես դեռ 1924 թուականին վերցրուած եմ Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի խնամքի տակ։

Իմ մօրը, մի ամենաանբիծ արարածի, որն իր կեանքը զոհաբերել է Վ. Տէրեանի եւ նրա զաւակին, Դուք ցեխն էիք կոխում։ Բացի մնացած ամէն ինչից, Դուք նրան յամառօրէն «Օրիորդ Շահիջանեան» էիք յորջորջում, ի դէպ «Վահան Տէրեանը ժամանակակիցների յուշերում» գրքում դնելով հերթական կեղծիքի (նոյնպէս ընդդատեալ գործ), «Ա. Շահիջանեան» ազգանուան տակ արտատպելով «Ա. Տէրեանի» իմ հրապարակած օրագիրը («Սովետական գրականութիւն» հանդէս, 1956 թ., Նոյ. 2)։

Դուք տարիներ շարունակ քչփչոցով կեղտոտ լուրեր էիք տարածում, մարդկանց թիւրիմացութեան մէջ ձգելով լաւատեղեակ տէրեանագէտի Ձեր հեղինակութեամբ։ Մի՞թէ Դուք չէիք հասկանում, որ ցեխ էիք շպրտում Վ. Տէրեանի բարոյական կերպարին։ Դուք, միմիայն Դուք, սպեկուլյացիայի ենթարկելով տէրեանագէտի Ձեր կոչումն ու դիրքը (իսկ թէ ինչպէս էք դարձել այդպիսին, ես բացատրել եմ վերեւ), բոլորին կոնսուլտացիա էիք տալիս Վ. Տէրեանին վերաբերող հարցերի մասին։ Օրինակ, գրականութեան թանգարանում Տէրեանի ծննդեան 80ամեակին նուիրուած ցուցահանդէսում Դուք հաւանութիւն էք տուել (եթէ ոչ ինքներդ էք ցուցում տուել) լուսանկարների այսպիսի էքսպոզիցիային՝ Վ. Տէրեանը, Սուսաննան եւ ես։ Ես հարկադրուած էի շատ ջղեր փճացնել, որպէսզի ցուցադրուէ նաեւ իմ մօր՝ Անահիտի լուսանկարը։ Դուք Ձեր նախկին ուսանող, այժմ բանաստեղծի հայրենիքում գործող տուն – թանգարանի դիրեկտոր Ս. Հարաթեանի միջոցով (այդ Հարաթեանը Ձեզնից հեռու չի գնացել, ի՞նչ յաւակնութիւններ կարող էք Դուք դաստիարակել ուսանողների մէջ), Տէրեանի տուն – թանգարանում կրկնել է լուսանկարների նոյնպիսի էքսպոզիցիա։

Մի՞թէ կարծում էք, որ ես կարող եմ հաւատալ այդ բոլորի պատահականութեանը։ Ամէն դէպքում կարող էի հաւատալ, եթէ այդտեղ խառնուած չլինէիք Դուք։ Դա Ձեր խարդախ գործերի շարունակութիւնն է։

Ձէ՞ որ Դուք շատ լաւ գիտէք, որ ես Անահիտի, եւ ոչ թէ Սուսաննայի դուստրն եմ։

Դեռեւս հինգ տարի առաջ, լսելով Ձեր զրպարտութիւններն իմ հասցէին, ես գրաւոր դիմեցի ակադեմիկոս Աշոտ Յովհաննիսեանին, որը լաւ էր ճանաչում թէ հօրս, թէ մօրս, թէ ինձ բուն մանկութիւնից, որպէսզի նա ինձ պաշտպանէր Ձեր զրպարտութիւններից։ Նրա զայրոյթը սահման չունէր։ Այդ զրպարտանքի մէջ նա տեսնում էր Ձեր անբարոյականութիւնը (կարո՞ղ է զրպարտանքը բարոյական լինել) Վ. Տէրեանի յիշատակի նկատմամբ։

Շարունակում եմ։

Այսպէս, ուրեմն, Ձեզ թւում էր, թէ ես գոյութիւն չունեմ։ Դուք միայն մի անգամ ներկայացաք ինձ, բայց, ի հարկէ, ոչ բարի նպատակներով։

Կարդալով Լ. Բոլշակովի կշտամբանքներն այն մասին, որ Տէրեանի ձեռագրերն ու փաստաթղթերը Հայաստանում ոչ ոքի չեն հետաքրքրում, Դուք որոշել էիք «հետաքրքրուել» դրանցով։ Ձեզ համար դժուար չեղաւ ինձ համոզել, որ ինձ մօտ եղած նիւթերը յանձնեմ Գրականութեան Թանգարան։ Ամբողջ կեանքս ապրել եմ ծանր կարիքի մէջ, սեփական աշխատանքով մի կերպ սնունդ հայթայթել ինձ եւ երկու մանկահասակ զաւակներիս։ Ես շատ ծանր կարիքի մէջ էի, լոկ այդ պատճառով հօրս ձեռագրերն ու փաստաթղթերն անվճար չյանձնեցի։ Բայց քանի որ ես ոչ սպեկուլյանտ եմ, ոչ առեւտրական, դրանց դիմաց ստացայ ընդամէնը 500 ռուբլի (Ձեր խորհրդով)։ Յետագայում այդ փաստը Դուք օգտագործեցիք իմ դէմ, որպէսզի սեւացնէիք եւ ներկայացնէիք որպէս Վ. Տէրեանի գրական ժառանգութիւնը առուծախի առարկայ դարձրած մի մարդու։

Յետոյ տեղի ունեցաւ Ձեզ համար ամենաանսպասելին. ինձ յանձնուեց Մխակարեան քոյրերին Տէրեանի գրած նամակների եզակի հաւաքածոն։ Այստեղ տեղին է համեմատել անհամեմատելին։ Գտնուեց ազնիւ ու վեհանձն մի մարդ՝ Աշոտ Յովհաննիսեանը, որն ինձ յանձնեց այդ նամակները. «Որքան բազմազան է աշխարհը։ Այդպիսի անուղղայ փատլեց(*) կողքին ապրում է մի այդպիսի վեհանձն մարդս, - մտածեցի ես (ի դէպ, փատլեց-ը իմ բառը չէ, շատերը Ձեզ այդպէս են կոչում)։

Հէնց որ իմացայ, որ ես ուզում եմ հրապարակել այդ նամակները, Դուք ինքներդ Ձեզ միակ տէրեանագէտի աստիճանին բարձրացած, որոշեցիք այստեղ էլ խլացնել, յոյս դնելով անցեալում Ձեր արարքների անպատժութեան վրայ։

Դուք ինձ զանգահարեցիք (նոյնիսկ չըբարեհաճեցիք գալ) եւ առաջարկեցիք այդ նամակները հրատարակել հօրս երկերի Ձեր կողմից պլանաւորուող չորրորդ հատորում։ Ես հրաժարուեցի այդ հնարաւորութիւնը Ձեզ ընձեռելուց։

Հրապարակման պատրաստելով անտիպ նամակները, դրանք յանձնեցի «Հայաստան» հրատարակչութեանը, որն ինձ հետ պայման կապեց եւ այդ գիրքը մըտցրեց 1970 թ. պլանի մէջ։

Եւ ահա այստեղ է, որ սկսուեցին Ձեր կազմակերպած բանսարկութիւնները Վ. Տէրեանի չհրապարակած նամակների շուրջը։

Դուք դիմում էիք բոլորին եւ գնում էիք բոլորի մօտ, սկսած Մամուլի կոմիտէի նախագահից, եւ բոլորին թիւրիմացութեան մէջ էիք գցում, ասելով, որ պէտք չէ հրապարակել այդ նամակները, որովհետեւ դրանք արատաւորում են Վ. Տէրեանի յիշատակը, որ դրանք գրըւած են ռուսերէն, որ Նուարդ Տէրեանը գրականութեան հետ ոչ մի առնչութիւն չունի եւ չգիտի հայերէնն ու իր հօր ստեղծագործութիւնը։

Դուք խոտանեցիք ու զրպարտեցիք Վ. Տէրեանի չհրապարակած նամակների գրքի ձեռագիրը։

Ո՞ւր կորաւ Ձեր Վ. Տէրեան իմանալը։ Ո՞ւր կորաւ դէպի նա տածած Ձեր սէրը, որն ամէնուրեք Դուք ազդարարում էք։

Եթէ Դուք իրօք գիտէք Վ. Տէրեանի ստեղծագործութիւնը, ապա ինչպէ՞ս էիք համարձակւում ասել, որ նրա նամակներում կարող է որեւէ անցենզուր, նրան արատաւորող բան պարունակուել։

Տուեալ դէպքերում Ձեր ստորութիւնն այն էր, որ Դուք փորձում էիք ձեռք բերել Տէրեանի նամակները, իմանալով, թէ ինչ կ՚աւելացնեն նրանք Ձեր փառքին։ Բայց, քանի որ այդ նիւթը Ձեր տրամադրութեան տակ չէր, Դուք վերստին օգտուեցիք Ձեր հեղինակութիւնից եւ պատնէշ կանգնեցրիք դրանց հրատարակման ճանապարհին։

Ձեր այդօրինակ գործունէութեան հետեւանքով Վ. Տէրեանի չհրատարակուած նամակների գիրքը, որ ես պատրաստել էի հրապարակման, ջնջուեց 1970 թուականի պլանից։

Ես նոտաներով կարող եմ նուագել նամակների իմ կազմած գրքի վերաբերեալ Ձեր պլանը, որը Դուք կ՚իրագործէիք, եթէ այդ Ձեզ յաջողուէր։

Դուք կատաղած էիք գրքի մասին տըրուած ՀՀԳ-ի ինֆորմացիայից. Դուք կատաղած էիք, երբ գիրքը ոչ միայն Ձեզ չտուեցին ռեցենզիայի, այլեւ խմբագրութեան։ Բայց չէ՞ որ երբ Ձեզ չյաջողուեց տապալել գրքի հրատարակումը, Դուք արդէն զոնէ ռեցենզենտ եւ խմբագիր լինելու յաւակնութիւն ունէիք։

Թոյլ տուէք Ձեզ հարցնել. ինչպէ՞ս էիք համարձակւում դառնալ ռուսերէն գրուած մի գրքի ռեցենզենտը, առաւել եւս խմբագիրը։ Մի՞թէ ռուսերէնից այն կիսագրագէտ մարդը չէք, որը Ձեր խմբագրութեամբ հրատարակած՝ Վ. Տէրեանի երկերի ռուսերէն տեքստերում թոյլ է տուել տասնեակ ամենակոպիտ սխալներ։ Մի՞թէ Դուք ռուսերէն չիմացող այն մարդը չէք, որը Լ. Բոլշակովին Օրենբուրգ էր ուղարկել այն կենսագրագէտ ռեցենզիան։

Եւ վերջապէս, «Գրական թերթում» իմ ունեցած ելոյթի մասին։

Հակառակ իմ, որպէս տէրեանագիտութիւնից ու Հայոց լեզուից անտեղեակ մարդու մասին Ձեր ունեցած կարծիքի, իմ յօդուածի բովանդակութիւնը ոչ ոքի չզարմացրեց։ Բոլորը զարմացած էին, թէ ինչպէս Դուք չկարողացաք այդ յօդուածը հրապարակելուն ինձ խանգարել։ Իսկ Ձեզ չյաջողուեց այդ անելու սոսկ այն պատճառով, որ տուեալ դէպքում Ձեր հետախուզական ծառայութիւնը չըբանեց։

Վահան Տէրեանն ու նրա դուստրը աւելի ուժեղ դուրս եկան։ Տէրեանի շահերն այս անգամ միանգամայն արդարացիօրէն Ձեր շահերից բարձր դասուեցին։

Բայց ամենածիծաղելին այն ժամանակ տեղի ունեցաւ երբ Ձեր ամբիոնի անդամները «Դամբանական գրեցին – ես այլ կերպ չեմ կարող անուանել նրանց «Նամակ խմբագրութեանը»։ Կենդանի մարդու մասին այդպէս չեն գրում (գրում էին միայն Ստալինի մասին)։

Այստեղ տեղին է ասել, որ երբ ռեցենզիաներ էին գրւում Վ. Տէրեանի Ձեր հրատարակած երկերի եռահատորի մասին, ապա դժգոհական խօսքերը ասւում էին միայն Ձեր հասցէին, բոլոր արժանիքները վերագրւում էին միայն Ձեզ, ոչ ոք չէր մտաբերում Վ. Գրիգորեանին։ Բայց ահա Ձեր ամբիոնի անդամները յիշեցին, որ կայ համախմբագիր Վ. Գրիգորեան, այսպիսով, պարզւում է, որ սխալներին մեղքը պէտք է ընկնի նրա վրայ։

Որոշակի պաշտօն գրաւող Ձեր հայրենակիցը հրամայեց հրապարակել այդ «Դամբանականը»։ Այնուհետեւ նա հրամայեց հրապարակել նաեւ երկրորդ «Դամբանականը»՝ «Խմբագրութեան կողմից» խորագրով։

Իմ կարծիքով, ամէն մի իրեն գէթ մի փոքր յարգող եւ խելօք մարդ թոյլ չէր տայ իր կենդանութեան օրօք «Դամբանական» հրապարակել։

Եւ կրկին բոլոր աւել կամ պակաս օրիէկտիւ մարդկանց համար պարզ դարձաւ Ձեր դէմքը եւ վերաբերմունքը դէպի Վ. Տէրեանը. Ձեզ հետաքրքրում է ոչ թէ Վ. Տէրեանը, այլ Ձեր սեփական անձնաւորութիւնը։

Անհետաքրքիր չէ նաեւ Ձեր ամբիոնի դիսերտանտ Եուրի Յովհաննիսեանի «Բաց նամակը», «Գրական թերթի» խմբագրութեանը։ Այն գրուած է Ձեր հայեացքների ոգով. չակերտների մէջ են առնուած «նրա հօր» բառերը, գրուած է՝ «նրա հօր (եթէ կարելի է այդպէս համարել)» եւ շատ այլ բաներ։ Իսկ այդ «փաստաթուղթի» բառապաշարը յիշեցնում է 1937 թուականի Ձեր չարաբաստիկ յօդուածների եւ Ս. Սուքիասեանի մասին գրած յօդուածի բառապաշարը։ Այդ ամէնը գըլխովին մատնում է Ձեզ։

Մի երկու խօսք ուզում եմ ասել նաեւ այն ֆիլմի մասին, որի սցենարը գրել էիք Դուք (երկրորդ սցենարիստ Ռ. Ֆրանգուլեանի նկատմամբ պահանջ ունենալ չի կարելի, քանի որ նա, ըստ երեւոյթին, տէրեանագիտութիւնից անտեղեակ է)։

Այդ ֆիլմը խօսում է Վ. Տէրեանի պոէզիայի վուլգար ըմբռնման մասին։ Օրինակները շատ-շատ են, թէեւ ֆիլմը շատ փոքր է (15 րոպէնոց)։ Բերեմ մի երկուսը. հայ պոէզիայի ամենանուրբ բանաստեղծութիւններից մէկի, «Տխրութիւն» բանաստեղծութեան ընթերցման ժամանակ ֆիլմում յայտնւում է յաւակնոտ դիրքով պառկած մի հողեղէն, տղեղ, նոյնիսկ կարելի է ասել կոպիտ կին. ամբողջ ֆիլմի ընթացքում մի քանի անգամ ցուցադրւում են մերկ ոտներ։ Մի խօսքով, բազմաթիւ կադրերում իշխում է նատուրալիզմը։ Կարո՞ղ է արդեօք Տէրեանի պոէզիան հասկացող մարդը այդ բանը թոյլ տալ։ Ձեզ ի՞նչ բացատրեմ դա, միեւնոյն է, Դուք չէք հասկանայ։

Եւ ահա, ես մօտենում եմ աւարտին։ Ինչպէս օրէնք է, պէտք է եզրակացութիւն հանել։

1.– Դուք Ձեզ համարում էք տէրեանագիտութեան մէջ մեծ աւանդ մտցրած միակ տէրեանագէտը։ Իսկ ինչպիսի՞ն է այդ աւանդը։

Դուք ոչնչացրել էք Վ. Տէրեանի ստեղծագործութեան ու կեանքի ուսումնասիրութեամբ զբաղուելու ամէն մի փորձ, խանգարելով Վ. Տէրեանի մասին յօդուածների եւ գրքերի հրապարակմանը։

Դուք Ձեր վրայ էք վերցրել Վ. Տէրեանի երկերի ժողովածուի միանձնեայ հրատարակութեան համարձակութիւնն ու պատասխանատուութիւնը, որ ոչ միայն ընդունուած չէ դասականների նկատմամբ, այլեւ հնարաւոր չէ մի մարդու համար, առաւել եւս Ձեզ համար։ Արդիւնքը՝ լոյս են տեսել երեք հատորներ, լի ամենակոպիտ սխալներով եւ Վ. Տէրեանի ստեղծագործութիւնների սխալ մեկնաբանութեամբ։

Դուք գրել եւ հրատարակել էք Վ. Տէրեանի մասին մենագրութիւն, որտեղ բանավէճի էք բռնուել բոլոր արդէն մեռած տէրեանագէտների հետ։ Ինքնին այդպիսի մեթոդը իր մէջ կրում է անազնւութեան տարր՝ այդ մարդիկ արդէն չէին կարող Ձեզ պատասխանել եւ Դուք ազատ էիք Ձեր մեղադրանքների մէջ։

Դուք նուաղեցնում էիք Վ. Տէրեանի մասին ամէն մի գտնուածի նշանակութիւնը, յետագայում հրապարակելով այդ բոլոր գտնուածները։

Տէրեանագիտութեան մէջ Ձեր բռնապետութեան ժամանակաւոյ ընթացքում չի տարուել այդ ասպարէզի կադրերի նախապատրաստում, չի պաշտպանուել ոչ մի դիսերտացիա Տէրեանի մասին (Ս. Մելիքեանի դիսերտացիան տէրեանագի-

●▶

ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆԻ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆԸ

(Շար. Ա էջէն)

Տէրեանի մտասեւեռումը, զգացական սաստիկ կեդրոնացումը մահաշունչ, յուսաբեկ հոգեվիճակներու եւ հակա – կեանք տրամադրութիւններու վրայ սահմանափակած է փորձառութեանց, շահագրգռութեանց ու յանձնառութեանց իր դաշտը: Իր նամակներուն մէջ կը խօսի երրորդութեան մը մասին որ երեք ընկերներու սերտ կապն է լարուած դէպի մեծ իրագործումները որոնք շատ դժուար կ'ըլլայ հաշտեցնել կեանքէ ու մարդոցմէ իր ունեցած ահաւոր յուսախաբութեան ու դառնութեան հետ: Ի՞նչ խզում է կեանքի ու գրականութեան միջեւ, ամենախոր մակարդակներու վրայ ամուսնալուծում մը՝ որ Տէրեանի պարագային ներքին բզկտումի մը հոմանիշ է: Ու հաւանաբար այս է որ վիշտ կը կոչէ, անանուն, անանուանելի տագնապը որ մայր լծակն է իր գործին: Ու շարունակելով մտածումի նոյն ճամբէն – ոչ նամակներուն ոչ ալ գրականութեան մէջ հետքը, արձագանգը, յիշատակութիւնը կայ այն ահաւոր ողբերգութեան որ զարկաւ Արեւմտահայութիւնը 1915–ին: Երբ գիտենք ինչ հիացումով զինք կը լեցնէր Յովհաննէս Թումանեանի անձը ու գիտենք նաեւ այս վերջինը ինչքա՛ն տագնապեցաւ, բանիւ եւ գործով Թրքահայութեան գլխուն պայթած աղէտին առթիւ՝ ինչպէ՞ս չզարմանանք Տէրեանի ձըգած պարապ տողերուն վրայ: Ու դեռ կ'ուզեն մեզ համոզել թէ Տէրեանի մէջ հասարակական (օրինակ ընկերվարութիւնը կամ համայնավարութիւնը) իտէալները անկեղծօրէն ապրուած յանձնառութիւններ են: Ի՞նչ է ի վերջոյ բանաստեղծին պատգամը, ո՞ր ճշմարտութեան մասին մեզ վկայութիւն կը բերէ՝ երբ պահ մը մոռնանք անհամար կրկնութիւնները, միօրինակութիւնը որ պառօք երաժըշտութեան նման ինքզինքը ընդօրինակելով ամբողջ դարաշրջանի անջրպետը լեցուց: Եւ, վերջին հարցական – ո՞ւր է ստեղծագործական աւիշը այս բոլորին մէջ, սա քառամեծ բանաստեղծ Վահան Տէրեանի մէջ որ կը պարտադրէն մեր ուշադրութեան ու գնահատումին որպէս թէ Սփիւռքը իր իւրայատուկ դատումը չունենար այդ մասին: Մեծ կռիւ մը պայթած ըլլալու է այս տարի Ակոռիի մեծ կարասէն ոչ շատ հեռու Հայաստանի մշակութային կրկէսին մէջ մէկ կողմէն բանաստեղծներուն՝ ու միւս կողմէն պետական մեքենայի մեծ ու պըզտիկ մեքանիսիէններուն միջեւ: Կռուախնձորը՝ մազերը ճակտին ինկած, բերանը կուզիկ, քովընտի նայող Վահան Տէրեանը: Վստահօրէն իւրաքանչիւր ճակատ իր կողմը կը քաշէ զայն, կ'ուզէ իւրացնել այդ ստեղծուածային էակը որ նոյն անկեղծութեամբ ու նուիրումով պաշտած է երկու թշնամի աստուածներ – միայնակ տառապանքի, տրտում, անձկալի բանաստեղծ աստուածը՝ եւ, արեան ու մահուան, մարդկային ազատագրութեան ու եղբայրութեան յեղափոխական աստուածը:

«ԵՍ ՄԱՔՐՍԻՍՏ ՉԵՄ»

Մինչեւ հիմա՝ մարկած ու հարցում, առանց որոնց դժուար է մօտենալ առեղծուածային բարձրորակ բանաստեղծին: Առանց նաեւ արմատական խզում մը կատարելու անոր ապրումներուն եւ արուեստին միջեւ: Տէրեան ինքը շատ գիտակից է այս տարբերութեան, կատարած է անհրաժեշտ անջատումը – անշուշտ ընաւ պիտի չգիտնանք թէ ո՞ր տոկոսը դերասանութիւն է: Ինք բառերէն կը մեկնի ու բառերով շինուած հոգեվիճակին կը յանգի – եթէ ընդունելի ըլլայ այս արուեստական զանազանութիւնը – մինչ անուշադիր ընթերցողը կը խորհի թէ Տէրեանը ճամբայ կ'ելլէ տըխուր, երազային, անձկալի հոգեվիճակէն որ ապա բառերու կը վերածէ, կ'արտայայտէ որպէս քերթուած: Ու յաճախ կը հանդիպինք ասմունքողներու որոնք այնքան զգայուն, բնական ու ճարտար կերպով կ'արտասանեն անոր քերթուածները որ արցունք կը բերեն մեր աչքերուն ու կը փշաքաղուի մեր մարմինը, առանց երբեք գիտակցելու թէ այդ զուտ ֆիզիք յուզումը ոչ մէկ կապ ունի բուն արուեստի զգացումին հետ, անոր ճիշդ հակառակն իսկ է...: Այս հերձումը կեանքի ու արուեստի միջեւ շատ կարեւոր է որովհետեւ ոչինչ իրական է Տէրեանի համար բառերէն դատ: Ու չկայ մարդ որ անհանդիստ չզգայ երբ կը խորհի թէ այդ բոլոր նուրբ, յուզումնալից պահերը իր թախիծէն ու փախուստի անզօր բայց խելայեղ պահանջէն ծագում առած՝ կրնան բոլորն ալ անիրական վիճակներ ըլլալ: Բայց ոչ սուտ վիճակներ – բանաստեղծը շահ չունի սուտ պատկերներ, ապրումներ ստեղծելուն մէջ: Բառային իրականութիւն՝ այո, այդ է միակ իրականութիւնը իրեն համար ու միամտութիւն է զայն սէմպոլիստ կոչել, կամ ալ մարքսիստ կամ համայնավար: Ինք էր որ կը գրէր Յ. Խանդամեանին ուղղուած նամակին մէջ, Պետրոկրատէն, 1915 Օգոստոսին::–

Ես մարքսիստ չեմ եւ չեմ կարող լինել, բայց կարող եմ լինել, եւ գուցէ եմ արդէն (հոգով) սոց. դեմոկրատ – այսինքն ընդունում եմ նրանց սոցիալական ու քաղաքական հիմնական գաղափարները (ծրագիր), բայց չեմ ընդունում նրանց փիլիսոփայութիւնը (եւ մատերիալիզմը):

Տէրեան յիշատակներու մէջ, երեւակայութեան անուրջներուն դիրկը ապրող մարդն է, աշխարհէն աքսորուած ու նետուած բառերու թագաւորութեան մէջ: Իր ամէնէն կարեւոր քերթուածներէն մէկուն մէջ յստակօրէն կ'երեւի այս ճըշմարտութիւնը.–

Յուշերի Երկրում

Կեանքը լռում է, աղմուկը մեռնում.
Մի անծանօթ ձեռք նուրբ մթնշաղում
Անցեալն ու ներկան իրար է խառնում,
Իմ սրտում ոսկէ անձրեւ է մաղում:

Մի քնքուշ լոյս կայ իմ հոգու համար –
Ամէն ինչ ունի չըմեռնող մի կեանք,
Կայ խորհրդաւոր դիւթող մի խաւար,
Ուր բախտից քաղցր են տրտունջ ու
տխրանք:

Մի քաղցըր վիշտ կայ անդարձ անցածում,
Վերյուշերի մէջ – մի անուշ դրախտ,
Մի անանց վայելք, անխաբ հիացում -
Կեանքից գեղեցիկ ցնորական բախտ...

(1907 – 1908)

Կ'արժէ կարդալ նաեւ իր մասին իր եղբօր Արամ Տէր Գրիգորեանին վկայութիւնը (Վահան Տէրեանը ժամանակակիցների Յուշերում, Երեւան, 1964 էջ 70) զգալու համար անոր պատանութեան տիպարը, ինքնաբաւ, գոց, օտար, բուռն, քմայքոտ, սիրոյ անյագելի ծարաւ, եղունգները կատաղիօրէն կրծող ու արդէն գիտակից իր տարբերութեան, գերազանցութեան, իրաւունքներուն: Հոյակապ է դիտել խաղը զոր կը խաղայ մարդոց հետ: Խաղ մըն է որուն աղուագոյն ձեւը պիտի տայ իր գրականութեան մէջ: Իսկ ինչ որ խաղ չէ, այն որ զինք կը շահագրգռէ խորապէս կեանք ու աշխարհ կոչուածին մէջ՝ սէրն է:

«Ես քանի գնամ՝ այնքան աւելի ու աւելի զգում եմ, համոզւում, որ միայն սիրով կարելի է անել ամէն ինչ, առանց սիրոյ՝ ոչինչ» կը գրէ 1907, Յուլիս 22–ի նամակով Օննիկ Օհանջանեանին: Բայց սիրոյ մասին շատ քիչ գրած է: Սէրը բառ ու գաղափար է որ կը խուսափի հասողութենէն եւ որուն համամարդկային կերպը միայն մատչելի է: Եթէ կարելի չէ մարդ էակը սիրել, միշտ կարելի է մարդկութիւնը սիրել, սիրել սէրով մը որով պատմութեան սկիզբէն մարգարէներն ու իտէալիստները վառած են, յանուն մարդկային ցեղին, մարդկային եղբայրութեան: Կամ ալ՝ յանուն իտէալ սիրոյ մը, նոյնքան անհասանելի: Սակայն երբեք չէ եղած սիրուհի մը, որուն անկարելի ցանկութեամբ տառապէր: «Արդեօք ո՞ւր ես դու, իմ անուշ երազ» կ'ըսէ քերթուածը «երազը» դնելով միշտ աւելի հեռու, բարձր քան սէրը:

ԲՆԱԶԱՆՑԱԿԱՆ ՏՐՏՄՈՒԹԻՒՆ

Այսպէս է որ երազը հոմանիշ կ'ըլլայ իտէալին, կորսուեալ դրախտին, բացարձակ երջանկութեան, մանկութեան անմեղութեան, անբացատրելիին, բնութեան խորհրդաւոր սրտի զարկին որ կեանք կը կոչենք մենք բայց ինք գիտէ թէ ուրիշ բան մըն է որ տակաւ կը մարի, հոմանիշ է ժամանակի դանդաղ, անյեղլի պարպումին, սպառումին, անդարձ մեկնումին՝ որուն անունը մենք ապրիլ դրած ենք սակայն ինք ատոր մահ անունը կու տայ, «քաղցր վիշտ», ինչպէս ինք կ'ըսէ: Երկու բառով՝ իտէալ սէրը, իր միակ հայրենիքն ու միակ աքսորը: Այդ սիրոյ յաճախանքն է որ իրեն կու տայ իր ներքին կրակը, մարդկայնացած բնութեան իրաւութիւնը, առանձնութեան խոր զգացումը, փախուստի, հեռանալու հոգին բզկտող ցանկութիւնն ու անկարելիութիւնը. ատոր հակազդուելով է որ արժէք կը ստանան միւս թէմաները – թախիծը, մահուան վախը, անէութիւն, իրականութիւնը ծածկող սեւ մշուշը: Եւ գրեթէ ամէն ինչ այդ երազը կը մարմնաւորէ – աղջիկ, հայրենիք, բնութիւն, «մենաւոր իմ սիրտ, մոլորած թռչուն»: Ատոր բացակայութեան՝ ինքզինքը օտար կը զգայ, կ'ուզէ մեկնիլ, սուտ կեանքէն հեռանալ, ապաստանիլ տեղ մը ուր իր խորագոյն ձգտումները գոհացած են: Օննիկ Օհանջանեանի գրած նամակին մէջ Օգոստոս 29, 1907, Տէրեան կը բանայ իր հոգին ու կը պատմէ իր ահաւոր ու թանկագին առանձնութեան մասին «գիւղի անզբաղմութեան լռութեան» մասին: Ու կարդացողը կը զգայ թէ Տէրեան որ հարիւրաւոր քերթուածներ գրած է իր հոգեկան մռայլ պահերու եւ երբեմն ալ լուսաւոր վայրկեաններու մասին՝ որեւէ ատեն ոչ մէկ պատճառ կու տայ իր ահաւոր վիշտին համար: Արդեօ՞ք զուտ անձնական տրամէ մը կը բխի թախիծին թունաւոր խունկը – նամակներէն մարդ այն տպաւորութիւնը կ'առնէ թէ իր առաջին զաւկին մեռած ծնիլը, կինը լքած ըլլալու յանցանքը ու զայն դժբախտացնելու գիտակցութիւնը կը տանջեն զինքը անբուժելի կերպով: Աւելի հաւանական է որ ան սիրահարած ըլլայ վիշտէն աւելի՝ վիշտի գաղափարին, տառապի աւելի անպո՛յ սիրուհիի գաղափարէն քան թէ սիրուհիէն, օտարութեան գաղափարէն՝ քան օտարութենէն: Բնազանցական այս տրտմութիւնը տեղ տեղ երեւան կու գայ

Սողում են դանդաղ օրերը անծիր,
Կորած է մթնում մոլոր իմ ուղին.–
Քնքուշ խոսքերով թախիծըս ցրիր,
Անխօս ամոքիր ցաւած իմ հոգին:

Մի անմեռ ցաւ կայ երկրում այս տխուր,
Մի ցուրտ, հոգեմաշ յուսահատութիւն,
Կորցրած յաւէտ եւ երազ, եւ հուր,
Ես վերջին անգամ քեզ եմ աղօթում:

(1905)

Անպոյ, անիրական ըլլալու զգայնութիւնը շատ աւելի շեշտ կերպով կ'արտայայտուի ուրիշ քերթուածի մը մէջ որ բացառութիւն չէ այս տեսակէտէն.

Շղթայուած է իմ հոգին գերի խանդոտ
յուշերիս,
Եւ չըկայ ինձ ազատում անվախճան այս
գիշերից...

Փրկեցէք ինձ այս բանտից, խաւարից
այս սրտախոց,
Ստուերներից այս տրտում, ամբոխից այս
համր ու խոժ...

Ուրուների այս երկրում, որպէս մի նոր
Ոդիսեւս,
Թափառում եմ անխնդում եւ ահաբեկ,
նրա պէս:

Եւ որպէս նոր մի Ղազար ահա՛ ապրում
եմ ձեզ հետ,
Ուրիշ երկիր մի տեսած եւ ուրիշ, ուրիշ
յաւէտ:

Այս տողերէն մեկնելով, արտօնուա՞ծ է համանմանութիւն գտնել հայութեան՝ ու իր անձնական ճակատագրին միջեւ հակառակ որ, հաւատարիմ իր բանաստեղծի սկզբունքին, ան կը մնայ եզակիի անելին խորը ու ոչ մէկ ճիգ կ'ընէ մտածումը կամ զգացումը ընդհանրացնելու: Եւ կամ խորհիլ թէ համայնավար վարչակարգին իր փարումը արարքն է մարդու մը որ վերջին անգամ մը կը փորձէ ձեւ ու իրականութիւն պարտադրել կեանքի անշօշափելի հոսքին: Վրէժի յուսահատ արարք մը «շրջուած կատաղութեամբ» որ ձախողեցաւ անշուշտ եւ իր կեանքը արժեց իրեն: Շարունակելով մտածումի նոյն ուղղութիւնը, դժուար չէ իր «Մի խառնէք մեզ ձեր վայրի, արջի ցեղերին / Մեր երկիրը աւերուած, բայց սուրբ է եւ հին» երկար քերթուածին մէջ չտեսնել քայքայումը իր ազգային ալ երազներուն: Թէ ինչ ձեւ կ'առնէր իր ընկերվարական իտէալիզմը եթէ այսօր ապրէր Խորհրդային Հայաստանի մէջ՝ ալ Աստուած միայն գիտէ ատիկա:

Վահան Տէրեանի կեանքը պարտութեան մը պատմութիւնն է, ձախողանքը անոնց որոնք չեն կրնար համակերպիլ մարդոց աշխարհին ոչ ալ հասնիլ իրենց երազին այլ կը մնան երկուքին միջեւ ոտկախ, երկուքէն ալ անիծուած եւ աքսորական: Բացառիկ է, ատոր համար, այս ճակատագիրը Հայ գրականութեան մէջ որ կը վխտայ տաղանդներով որոնք կամ իրականութեան մանկլաւիկն են ու սափրիչը՝ եւ կամ ալ երազանքի պճնեալ կաւատները: Գործը սակայն, ինչպէս մի՛շտ եղած է յաջողելու պարագային, կը տոկայ հեղինակին վրիպանքէն անկախ, զայն կը փրկէ նոյնիսկ, դէթ ժողովուրդի գիտակցութեան մէջ: Տարօրինակ կերպով մը այս ծայրայեղօրէն անձնական, զարտուղի բանաստեղծին քերթողութիւնը միշտ լայն ժողովրդականութիւն վայելած է հակառակ որ այնքան կը տարբերի Արեւելահայ քնարական աւանդութենէն ու կը յղուի աւելի ընտրանիին քան թէ զանգուածներուն, Հայաստան թէ Սփիւռք: Գաղտնիքն է այս իր արժէքին:

ՎԱՉԷ ՕՇԱԿԱՆ

Հոկ. 29, 1985
Սան – Ֆրանսիսքօ

●▶ տութեան հետ ուղղակի առընչութիւն չունէր):

Դուք զրպարտել էք ինձ, Վահան Տէրեանի միակ զաւակը:

Դուք խոչընդոտել էք Տէրեանի չափազանց արժէքաւոր նամականու հրապարակմանը, որը ես նախաձեռնել էի:

Այդ բոլորից յետոյ ինչպէ՞ս էք համարձակւում Ձեզ տէրեանագէտ անուանել:

2.– Դուք շարունակ այն միտքն էք արտայայտել, որ ես պէտք է Ձեզ շնորհակալ լինեմ Ձեր տէրեանագիտութեան աշխատութիւնների համար:

Վերեւում ես կարճառօտ թուարկեցի Ձեր «աշխատութիւններն» այդ ասպարէզում, բայց, անկախ դրանից, այդպիսի հարցադրումն ինքնին դարձեալ անհեթեթ է եւ լիովին բացայայտում է Ձեր էութիւնը:

Ասացէք, խնդրեմ, ինչի՞ համար պէտք է Ձեզ շնորհակալ լինեմ:

Նրա՞ համար, որ Դուք զրկել էք Տէրեանին բազմակողմանիօրէն ուսումնասիրելու հնարաւորութիւնից, մի բան, որ արւում է ուզածդ դասականի նկատմամբ:

Նրա՞ համար, որ Դուք, չհասկանալով, չզգալով Տէրեանի պոէզիան, Ձեզ վրայ էք վերցրել Տէրեանի ստեղծագործութիւնն ուսումնասիրելու՝ մի մարդու համար անմատչելի միսիան, որով հսկայական վնաս էք հասցրել տէրեանագիտութեանը:

Նրա՞ համար, որ Դուք կապալով էք վերցրել Տէրեանին, որովհետեւ դա Ձեզ պէտք էր ոչ միայն նիւթական, այլեւ բարոյական տեսակէտից (Ձեր աղտոտուած անունը կապելով նրա լուսաւոր անուանը, Դուք ուզում էիք միֆ ստեղծել Ձեր մաքրութեան մասին):

Ոչ, Դուք միայն դատապարտութեան էք արժանի:

Մինչեւ այսօր Ձեզ ամէն ինչ յաջողւում էր, բայց հիմա, ներեցէք, քանի ես ողջ եմ, կ'աշխատեմ թոյլ չտալ այդպիսի վերաբերմունք դասական հեղինակի նկատմամբ, առաւել եւս, որ նա իմ հայրն է:

Վ. Տէրեանը պէտք է ուսումնասիրուի համակողմանիօրէն: Տէրեանը պէտք է հրատարակուի եւ խմբագրուի գիտնականների կոլեկտիւի կողմից:

Շատերը պատիւ կը համարեն տէրեանագիտութեամբ զբաղուելը, դրա համար շնորհակալութիւն չսպասելով: Ազնիւ մարդիկ կ'աշխատեն Տէրեանի համար, եւ ոչ թէ ինչպէս Դուք՝ Ձեզ համար:

Ի հարկէ, ես չեմ պատրաստւում Ձեզ վերադաստիարակել, եւ դա ինձ չէր էլ յաջողուի, եթէ Դուք չվերադաստիարակուեցիք Տէրեանին կարդալով:

Ես այս ամէնը գրել եմ սոսկ նրա համար, որպէսզի սերունդները թիւրիմացութեան մէջ չընկնեն Ձեր եւ Ձեր գործունէութեան նկատմամբ:

Ես գրել եմ մեղադրական եզրակացութիւն, իսկ կը դատեն Ձեզ սերունդները:

ՆՈՒԱՐԴ ՏԷՐԵԱՆ

Դեկտ. 31, 1970 թ.

(*) Ստորին արարած:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
3

MARDI
3 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.108 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 61e ANNÉE — No 16.108

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՅ ԳԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿ - ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՂԵԿԱՎԱՐ ՄԸ՝

ՄՈՆԹԷ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՀԱՇ-Ը ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ

ՊՂՏՈՐ ԿԷՏԵՐ

Կիրակի վաղ առաւօտէն, մետիաները լայն տեղ կուտային Մոնթէ Մելքոնեանի, իր ընկերոջ եւ երրորդ անձի մը ձերբակալութեան, որ կատարուած էր Հինգշաբթի օր, Նոյեմբեր 28-ին, Փարիզ: Այս առթիւ, Կիրակի իսկ, ձայնասփիւռ եւ հեռատեսիլ երկար կը ծանրանային Հայ Գաղտնի Բանակի վրայ, կատարելով անոր տասնամեայ պատմականը եւ պառակտումը, Օրլիի ոճրափորձէն ետք (1983 Յուլիս 15), երբ շարժումէն կը հեռանային ոմանք եւ կը ստեղծէին Հայ Գաղտնի Բանակ - Յեղափոխական - Շարժում - հոսանքը, այլ խօսքով գաղտնի բանակի չափաւոր թեւ մը: Այս թեւին ղեկավարն է Մոնթէ Մելքոնեան, որու ձերբակալութիւնը Ֆրանսական հակալրտեսական բաժանմունքին կողմէ անակնկալի բերած է շարժումին մօտ շրջանակները, այսինքն՝ ՀԱՇ (Հայ Ազգ. Շարժում) եւ «Հայ Պայքար», որու մէկ լրագրողն է երկրորդ ձերբակալուողը՝ Բենիամին Քէչիչեան: Մոնթէ Մելքոնեան անգամ մը ձերբակալուած էր, Օրլիի օդակայանը, 1981 Նոյեմբեր 11-ին, բայց ազատ արձակուած 20 օր ետք: Այնատեն կը ճամբորդէր Դիմիտրի Կիորկիու անունը կրող կեղծ անցագրով մը եւ ըստ Ֆրանսական ոստիկանութեան այդ կեղծ կիպրական անցագիրը յարեւմման էր կեղծ անցագրերու շարքի մը, որոնցմէ հատ մըն ալ ծառայած էր «մոթոյով մարդուն» (Կոպերնիկ փողոցի ոճրափորձ): Անկէ ետք, ինչպէս ըսինք, հերձուած մը տեղի ունեցած էր գաղտնի բանակին մէջ եւ Մոնթէ Մելքոնեան գլուխն անցած էր չափաւոր ճիւղի մը, ամէնէն ծանր մեղադրանքներն ընելով ԱՍԱԼԱ-ի ծայրայեղ հոսանքի պարագլուխին՝ Յակոբ Յակոբեանի դէմ:

Ինչ որ պատահած է Հինգշաբթի կը զարմացնէ այս պատճառով, որ Մոնթէ Մելքոնեանի Ֆրանսա գտնուիլը հետեւանք էր այլ ձերբակալութեան մը՝ Լեւոն Մինասեանի, որու անմեղութիւնը փաստելու համար, արդարութեան առջեւ պիտի վկայէր որ Մինասեան խոլտ-ըփին օրը այլուր կը գտնուէր (ալիպի): Մինասեան ձերբակալուած էր այն մեղադրանքով որ մասնակցած կ'ըլլայ 1984 Յուլիս 28-ին Թղթատարական կառքի մը յարձակման, Մարսէյլի մօտ: Մինասեան կ'ըսէր թէ չի կրնար ըլլալ, որովհետեւ կը մասնակցէր ժողովի մը Մոնթէ Մելքոնեանի հետ եւ որովհետեւ Մինասեանի դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենար Նոյեմբեր 9-ին (ինք ազատ ձգուած էր Մարտ 14-էն ի վեր), ուրեմն Մոնթէ Մելքոնեան նամակով մը յարաբերութեան մէջ մտեր է էքս - ան - Փրովանսի հարցաքննիչ դատաւորին հետ եւ աւելի քան ամիս մըն է, որ Ֆրանսա եկեր է այդ վկայութիւնը բերելու համար: Այս առընչութեամբ, ուրեմն, տեսակցութիւն մը տեղի ունեցած է, որու պայմաններու նկարագրութիւնը, այնպէս ինչպէս կը ներկայացնէ «Ֆիկառօ» (Դեկտեմբեր 2) «ճէյմս պոնտեան» հով մը ունի: Կը գրէ թէ 15 օր առաջ, էքսի հարցաքննիչ դատաւորը կ'ընդունի ժամադրութիւն մը հայ ընտրեալներու հետ, Մարսէյլի կայարանը: Իրեն կ'ընկերանայ իր ատենադպիրը, որ նաեւ կինն է Հանրապետութեան դատախազի փոխանորդի մը: Մարսէյլ կ'ըսուի դատաւորին որ Կրընոպլը երթայ, ուր կառք մը իրեն պիտի սպասէ: Առաջին կառք մը՝ Կրընոպլը, ապա երկրորդ մը, որ ամայի դաշտավայր մը կ'առաջնորդէ: Հոն կը հանդիպին մարդոց, որոնց գլուխը ծածկուած է: Ասոնցմէ մէկը կ'ըսէ թէ Մոնթէ Մելքոնեանն է եւ իր յայտարարութիւնը կ'ընէ չշմած դատաւորին առջեւ: Երբ Մարսէյլ կը վերադառնան, ատենադպիր տիկինը ամէն բան կը պատմէ ամուսնոյն, ան ալ՝ իր գլուխը գտնուող դատախազին, ան ալ՝ Արդարութեան եւ գայթակղութիւն կը ծագի: Դատական ոստիկանութեան կը հրահանգուի Մելքոնեանը գտնել եւ գործի կ'անցնի Տի - էՍ - Թէ-ն (Հողամասի Հսկողութեան Տեսչութիւն): Կը յանգի Մելքոնեանի եւ իրեն ընկերացողին ձերբակալութեան Փլաս տ'Ալեզիա, ապա Մելքոնեանի վրան գտնուող հասցէով, ոստիկանները կ'երթան բնակարանը, ուր կը ձերբակալուի սուրխահպատակ երիտասարդ կին մը՝ Զ. Գասպար: Մինչեւ հոս, շատ անբնական բան չկայ, ոչ իսկ Մոնթէ Մելքոնեանի ձերբակալութիւնը: Ինչ որ կը զարմացնէ մեղադրանքի տակ առնուիլն է: Արդարեւ, Մոնթէ Մելքոնեան մեղադրանքի տակ առնուած է, զինամըթերք, պայթուցիկ եւ կեղծ թուղթեր ունեցած ըլլալուն համար: Բնակարանը գտնուեր է ելեկտրոնիկ գործիքներ եւ զէնքեր, Զ. Գասպարի դէմ վար դրուած մեղադրանքն է կեղծ թուղթ, իսկ Քէչիչեանի՝ «չարագործի միութիւն»:

Անմիջապէս բողոք կը բարձրացնէին Արա Թորանեան (ՀԱՇ), Լեւոն Մինասեան, «Հայ Պայքար», որոնց համար կատարուածը անհասկնալի է եւ «կը ծառայէ փաշիստ Թուրքիոյ, ինչպէս նաեւ ԱՍԱԼԱ-ի ծայրայեղ թեւին»:

Երկուշաբթի առտու, փարիզեան օրաթերթերը կ'արձագանգէին անշուշտ, երբեմն երկարօրէն: Ամէնէն կարճ տողերը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՀ՝

ՄԿՐՏԻՉ ՀԱՃԵԱՆԻ

Ցաւով իմացանք որ, Նոյեմբեր 26-ին, Մեքսիքոյի մէջ իր մահկանացուն կնքած է Սփիւռքի արեւմտահայ մտաւորականութեան ծանօթ դէմքերէն՝ Մկրտիչ Հաճեան, հրապարակագիր, բանաստեղծ, նկարիչ, արուեստաբան, քանդակագործ, թատերագիր:

Ողբացեալը ծնած էր 1915-ին, Կէյվէ: Աքսորէն ետք, վերադարձած է Պոլիս, ուր տոհմիկ կրթութիւնը ստացած է Ազգ. Նախակրթարաններու եւ Կեդրոնականի մէջ: Կանուխէն սկսած է աշխատակցիլ թերթերու եւ հանդէսներու, պատմուածքներով եւ քննադատական յօդուածներով: Խմբագրած է Հանդէս - Մշակոյթի եւ Ս. Փրկիչ պարբերականները:

Աշխատակցած է սփիւռքահայ մամուլին՝ «Նոր Օր», «Պայքար», «Հայրենիք», «Ապագայ», «Նաւասարդ», եւայլն: Փարիզ ապրած շրջանին՝ 1952էն 1958, կանոնաւորաբար աշխատակցած է «Յառաջ»ի, ապահովելով գրական թէ գեղարուեստական քննադատութիւնը, լոյս տեսնող Ֆրանսական գիրքերու թէ թատերական եւ երաժշտական կեանքին:

40-ական թուականներուն, երկար շրջան մը լեզու եւ գրականութիւն դասաւանդած է Կեդրոնական եւ Խասեան վարժարանները: 50-ական թուականներուն Պոլսոյ վերակազմեալ ազգ. վարչութեան կողմէ իրեն վստահուած է ուսումնական խորհուրդի նախագահութիւնը:

Ծոխ է իր գրական վաստակը՝ ստեղծագործական թէ թարգմանական:

1948-ին լոյս ընծայած է «Կնատեացը» (թատերախաղ), 1949 - 1950-ին թարգմանած է Էտմոն Ռոսթանի Սիրանօ տը Պերժըրաքը - տաղաչափեալ - Կոլտոնիի՝ «Պանդոկապետուհին», Ժան Անույի՝ «Ռոմէօ է Ժանէթը»: Աւելի վերջ մուտք գործելով բանաստեղծական մարզին մէջ, հրատարակած է երկու հատոր՝ «Բոցեր» (1973) եւ «Հողէն երկինք» (1977): Ստացած էր Ալեք Մանուկեան գրական մրցանակի պարգեւը եւ նոյն հիմնարկին կողմէ հրատարակուած էին: 1982-ին նոյն մրցանակին արժանանալով, հրատարակած էր «Աստղահարը» (Թատերգութիւն) կցելով «Կնատեացը» (Բ. տպագրութիւն): Պոլսոյ մէջ, ունեցած է նաեւ երաժշտական բեղուն գործունէութիւն իբրեւ երգիչ, երգչախումբի վարիչ եւ երաժշտական քննադատ:

Մեքսիքօ մեկնած էր, Ֆրանսայէն 1958-ին եւ հոն ձեռնարկած նաեւ նկարչութեան: Բազմաթիւ ցուցահանդէսներ տուած է տեղւոյն վրայ, Նիւ - Եորք թէ Երեւան, գնահատանքի արժանանալով: Բազմիցս հրաւիրուած էր Հայաստան:

Մկրտիչ Հաճեան վկայուած էր Պոլսոյ Համալսարանէն որպէս դեղագործ եւ գործի իր ասպարէզին մէջ ընտրած էր քիմիական ճարտարարուեստը, հետազօտական գիւտերով: Ֆրանսա եղած շրջանին ստեղծած էր արուեստական մարմարի տեսակ մը եւ այդ գիւտին օգտագործման ճամբով է որ հրաւիրուած էր Մեքսիքօ, ճարտարագէտներու կողմէ:

Մկրտիչ Հաճեան, ինչպէս կը տեսնուի, բազմաճիւղ տաղանդի տէր անձ մըն էր: Քննադատական իր յօդուածներուն մէջ արտայայտած բացարձակ եւ յաճախ՝ բացասական կարծիքները պատճառ եղած էին որ «բանի չհաւնող»ի համբաւ մը վայելէ, մինչ հաւանաբար իր մօտեցումը աւելի դժուարահաճ նկարագրի մը հետեւանք էր:

Այսօր, իր մահով արեւմտահայ մտաւորականութիւնը կը կորսնցնէ անձ մը, որ մօտ յիսուն տարի իր կեանքն ու գրիչը ի սպաս դրաւ հայ մշակոյթին: Ջերմեռանդ պաշտպան արեւմտահայերէնի, անոր բերաւ իր նպաստը, ճոխ բառամթերքով, ճշգրիտ ու մեկին նախադասութիւններով եւ սահուն ոճով: Երբ օրէ օր կ'ամայանայ Սփիւռքի անցեալը ու կը թաղենք վերջին ներկայացուցիչները սերունդի մը որ երբեմնի Պոլիսը Արեւմուտք փոխադրեց, աւելի խորապէս կը զգանք այն բացը զոր կը բանան Մկրտիչ Հաճեաններ արեւմտահայ մշակութային մեր կեանքին մէջ:

×

Մեր ցաւակցութիւնները Հաճեան ընտանիքներուն Մեքսիքօ, Պրիւսէլ, եւ ողբացեալին եղբօր, մեր աշխատակցին՝ Տիգրան Հաճեանի:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 48-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱՒՈՐՈՒՄ

Խորհրդային 48-րդ ախոյենութիւնը վերջ գտաւ: 11-րդ անգամ ախոյենութիւնը նուաճեց Կիեւի «Դինամօ»ն, արծաթէ մետալը շահեցաւ Մոսկուայի «Սպարտակ»ը, իսկ պրոնզը՝ Դնեպրոպետրովսկի «Դնեպր»ը: «Արարատ» իր վերջին հանդիպումը ունեցաւ իր դաշտին վրայ, Դոնեցկի «Շախտեօր»ի հետ եւ հաւասար արդիւնք ձեռք ձգելով կէտ չշահեցաւ, քանի որ հաւասարութեան 10 խաղերու սահմանը անցած էր. կէտ չշահեցան նաեւ մրցակիցները, որոնց 12-րդ հաւասարութիւնն էր մրցաշրջանին: Երեւանցիները վերջին մրցումներուն տկար խաղարկութիւն մը ցուցաբերած են եւ իրենց բոլոր կարելիութիւնները ի գործ չեն դրած: Արդիւնքը եղած է այն՝ որ մրցաշրջանը աւարտած են գրաւելով 13-րդ տեղը:

Արդ, 1986-ին խորհրդային 49-րդ ախոյենութեան մրցաշրջանին կը մասնակցին 16 խումբեր: Այդ պատճառով ալ այս տարի 17 - 18-րդ տեղերը գրաւած խումբերը՝ Վորոնեժի «Ֆակէլ» եւ Դոնի Ռոստովի ԲՄԱ, կ'իջնեն Ա. դասակարգ, իսկ 15 - 16-րդ հանդիսացած խումբերը՝ Օդեսայի «Ջերնոմորեց» եւ Պաքուի «Նեֆթչի», անցքի հանդիպում կ'ունենան Ա. դասակարգի ախոյեան 2 ակումբներու հետ՝ Ռիգայի «Դաուգավա»ի եւ ԲԿՄԱ-ի, վիճարկելու համար բարձրագոյն լիկայի ուղեգիրը:

Այս մրցաշրջանը տուաւ խորհրդային ֆութպոլի նոր մրցանիշ հաստատող մը: «Դնեպր»ի յառաջապահ 21-ամեայ Օլեգ Պրոտասով գերազանցեց Նիկիտա Սիմոնեանի ամէնէն հին մրցանիշը: 1950-ին հայ մարզիկը նշանակած էր 34 կոլ: Օլեգ Պրոտասով ընթացիկ մրցաշրջանին նշանակեց 35 կոլ:

Խորհրդային 48-րդ ախոյենութեան ընդհանուր դասաւորումն է հետեւեալը.-

	Խ.	Յ.	Հ.	Պ.	ԿՈԼ	ԿէՏ
Դինամօ Կ.	34	20	8	6	64–26	48
Սպարտակ	34	18	10	6	72–28	46
Դնեպր	34	16	11	7	71–41	42
Դինամօ Մինսկ	34	16	9	9	40–31	41
Տորպեդօ Մ.	34	13	10	11	42–40	36
Զենիթ	34	14	7	13	48–38	35
Ժալգիրիս	34	12	11	11	43–49	34
Դինամօ Թ.	34	11	10	13	34–39	32
Կայրաթ	34	11	13	10	43–46	32
Մետալիստ	34	12	7	15	39–55	31
Տորպեդօ Ք.	34	11	9	14	40–51	31
Շախտեօր	34	10	12	12	46–45	30
ԱՐԱՐԱՏ	34	10	12	12	42–46	30
Դինամօ Մ.	34	11	7	16	37–50	29
Ջերնոմորեց	34	11	7	16	44–65	29
Նեֆթչի	34	9	11	14	30–40	28
Ֆակէլ	34	9	9	16	24–45	27
ԲՄԱ	34	7	7	20	36–60	21

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

Kévork K. BAGHDJIAN

Le problème arménien du négativisme turc à l'activisme arménien où est la solution ?

Գրեց՝ Ա. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ
(Պատմ. Գիտ. Տոքթէօր)

Վերոյիշեալ խորագրով լոյս տեսաւ հայկական հարցի վերաբերեալ գիրք մը եւս, եւ այս անգամ Մոնրէալի մէջ։ Գիրքին բովանդակութեան անդրադառնալէ եւ մեր տպաւորութիւնները ներկայացնելէ առաջ, կ'ուզենք իր իսկ ինքնակենսագրութիւնէն քաղելով հեղինակը քանի մը տողով ծանօթացնել «Յառաջ»ի ընթերցողներուն։

Գէորգ Պաղճեան ընիկ Լիբանանցի է։ Ան նախ Պէյրութի հայկական վարժարաններուն մէջ պաշտօնավարած է իբր ուսուցիչ, եւ յետոյ 60-ական թուականներու կիսուն Ֆրանսա գալով - եթէ չենք սխալիր - 1968-ին Մոնփըլիէի համալսարանի իրաւաբանութեան ճիւղին մէջ Լը Փրոպլէմ Արմէնիէն խորագիրը կրող տոքթորայի աւարտաճառ մը ներկայացուցած է։

Պաղճեան յետոյ Գանատա կը մեկնի ուր նորաստեղծ հայ գաղութի մը գոյութիւնը արդէն սկսած է իբր հետեւանք Միջին - Արեւելքի երեք գլխաւոր հայաշատ կեդրոններուն (Պոլիս, Լիբանան եւ վերջն ալ Պարսկաստան) մէջ տիրող քաղաքական եւ տնտեսական յարաճուն տագնապներուն ու կեանքի անապահովութեան։

Տոքթէօր Պաղճեան կը պաշտօնավարէ Մոնրէալի Գոնգորտիա համալսարանը Հայ լեզուի եւ պատմութեան իբր դասախօս։ Ան կը մասնակցի աշխուժիւ, նոր գաղութը կազմակերպելու ազնիւ ձեռնարկներուն եւ այսօր ալ - եւ տարիներէ ի վեր արդէն - Պոլսահայ միութեան մշակութային գործունէութեան իր նպաստը կը բերէ։ Գանատահայ մամուլէն մեր տեղեկացածին համաձայն, Պաղճեան այսօր ՄԷԿ - (Մխիթարեան, Խասեան և Կեդրոնական) Միութեան ատենապետն է։

Այսքանը իր կենսագրութեան եւ հանրային գործունէութեան մասին։

×

Պաղճեանի գիրքը կը սկսի Քէպէքի Ազգային Խորհրդարանի երեսփոխան Հէրպէրթ Մարքս-ի հակիրճ բայց իմաստալից յառաջաբանով մը։ Արդարեւ Գանատայի երեսփոխանը յիշելէ յետոյ թէ «ոչ մէկ տէրութիւն, ոչ մէկ միջազգային կազմակերպութիւն տակաւին չէ ճանչցած հայկական առաջին ցեղասպանութիւնը», (1) Պաղճեանի մէկ վերլուծումը մասամբ մկրատելով եւ միւս կէսը միայն իւրացնելով, կ'եզրակացնէ թէ «Սովետական Հայաստանի Հանրապետութիւնը, Սովետներու ու Թուրքիոյ կողմէ պարտադրուած այսօրուան սահմաններուն մէջ չի կրնար հայ ժողովուրդի այսօրուան օրինական պահանջներուն գոհացում տալ» (տե՛ս էջ՝ 10)։

Պաղճեանի գիրքը կ'ընդգրկէ հայ ժողովուրդի պատմութեան ամենահին ժամանակներէն մինչեւ մեր օրերը (1985) գտնուած պայմանները։ Այս իսկ պատճառաւ այս ուսումնասիրութիւնը շատ չի համապատասխաներ իր խորագրին, որ ըստ մեզի, ինքնին արդէն սխալ է։ Ժամանակակից դիւանագիտական պատմութեան մէջ հայկական բարենորոգումներու շրջանը (1878 - 1914) ծանօթ է եւ իր տեղը գրաւած է «Հայկական հարց» (Քէսթիոն Արմէնիէն) անունով եւ ոչ թէ «Փրոպլէմ Արմէնիէն» (հայկական խնդիր) ինչպէս հեղինակը կ'որակէ։ Տոքթ. Պաղճեան գրքին առաջին 60 էջերուն մէջ, Հայաստանի պատմութեան ամենահին շրջաններէն մինչեւ 1914-ի Ա. համաշխարհային պատերազմի օրերը կը հասնի։ Ան Հէրոդոտոս և Ստրաբոնի Հայաստանի մասին տուած տեղեկութիւններէն սկսելով, յաջորդաբար հռոմէական, բիւզանդական, արաբական, պարսկական ու սելճուգեան տիրապետութիւնները կը ներկայացնէ սեղմ տողերու մէջ եւ կը հասնի Օսմանեան կայսրութեան ժամանակները։ Ծանօթ է թէ Օսմանեան թամբը որքան ծանր կշռեց հայկական բարձրաւանդակին վրայ իր կեղեքիչ եւ կործանարար քաղաքականութիւնով որուն նշաւակ եղան նաեւ Եւրոպայի մէջ Յոյները, Ռումէնները, Սերպերը, Պուլկարները ու Ասիոյ մէջ ալ Արաբներն ու Հրեաները։

Գրքին Բ. գլուխը որ Լը փրըմիէ ժէնօսիտ տը թան մօտէրն (էջեր՝ 83-էն 188) խորագիրը կը կրէ, կը հասնի 1915-էն մինչեւ խորհրդայնացում (1920)։ Այս գլուխին մէջ է որ Պաղճեան կը ջանայ վերլուծել ցեղասպանութիւնը եւ անոր ծանր հետեւանքները հայ ժողովուրդին վրայ, ոճրին պատասխանատուութիւնը, Հայաստանի Հանրապետութեան կարճատեւ շրջանն ու սովետականացումը։

Գրքին Գ. գլուխը կը կրէ Լ'Իւլթիմ փազ խորագիրը, ուր յետ - պատերազմեան քէմալական ազգայնական շարժումին հետեւանքով վերապրող տարագիրներու գտնուած տարապայման կացութիւնն ու կրկին ջարդերը կը նկարագրուին, որ ի վերջոյ Լօզանի ամօթալի դաշնագրով դաշնակից եւ «Բարեկամ» մեծ տէրութիւններու կողմէ վաւերացուեցաւ քաղելով հայկական արդար ցանկութիւնները (տե՛ս էջեր՝ 181 - 208)։ Այս գլուխին մէջ հեղինակը կը հասնի մինչեւ մեր ժամանակներու Թուրքիոյ հայկական հարցին նկատմամբ որդեգրած ժխտական քաղաքականութիւնը։

Վերջին երեք համառօտ գլուխներուն մէջ Թուրք պետական դէմքերու, մտաւորականներու եւ լրագրողներու նենգամիտ եւ ձրի զրպարտիչ դիրքորոշումին անդրադառնալէ յետոյ, Պաղճեան ժամանակակից հայ երիտասարդ սերունդին գտնուած հոգեբանական արդար ընդվզումի արտայայտութիւնը կը բացատրէ։ Արդարեւ այդ պոռթկումը որ «ահաբեկչական» կազմակերպութիւններով արդիւնաբերուեցաւ Մակի Մարդկային Իրաւունքներու ենթայանձնախումբին կողմէ պատրաստուած 30-րդ յօդուածին բովանդակութեան հանդէպ Թուրք կառավարութեան ժխտական կեցուածքին հակազդեցութիւնը եղաւ։

Տոքթէօր Պաղճեան իր Ո՞ւր է լուծումը խորագիրը կրող վերջաբանին մէջ կը յուսայ որ Արժանթինէն ու Ուրուկուէյէն յետոյ ՄԱԿ-ի միւս տէրութիւններն ալ հայկական հարցին լրջօրէն մօտենալով դարուս առաջին ցեղասպանութիւնը պիտի ճանչնան։ Ան կը յիշեցնէ ու յուսալից է նաեւ որ այժմու Թուրք կառավարութիւնը գիտակից պիտի ըլլայ թէ արդիւնքը յապաղեցնելով (այսինքն ցեղասպանութեան ճանաչումը մերժելով) ոչ մէկ շահ կրնայ ապահովել ու հետեւաբար ժամ առաջ հարցը լրջօրէն ձեռք առնէ ու անցեալի ոճիրը ընդունի։

Թէեւ կ'ուզենք հոս յայտնել թէ մենք անձնապէս մեր հայրենակիցին նման լաւատես չենք ու բնաւ ալ չենք խորհիր որ երիտթուրքերու հարազատ ժառանգորդ Թուրքիան պիտի ուզէ պահիկ մը իսկ անցեալի չարիքը ճանչնալ ու անոնց հետեւանքները մասամբ դարմանել։

(1) Կը թուի Մարքս յառաջաբանը գրած ժամանակ Արժանթինի եւ Ուրուկուէյի կառավարութիւնները տակաւին չէին ճանչցած հայկական ցեղասպանութիւնը։

(*) Montréal, 1985, 299 p.

(Մնացեալը յաջորդով)

ՎԱՏԻԿԱՆ Բ.ԷՆ ՔՍԱՆ ՏԱՐԻ ԵՏՔ*

Այն որ գէթ քսան տարեկան էր երբ յայտարարուեցաւ Վատիկանեան Բ. Տիեզերական Ժողովը եւ առաւել կամ նուազ չափով յարատեւ ընթերցող մըն է լրագիրներու, պիտի յիշէ այն թուականներուն պատահած բացառիկ դէպքը որուն, մէկ օրէն միւսը, ամէն ձգտումի ու ամէն գոյնի մամուլը սկսաւ յատկացնել հետզհետէ աւելի լայն սիւնակներ՝ Եկեղեցւոյ հարցերուն, հաւատքի խնդիրներուն ու քրիստոնէական կեանքին։

Այս նորոյթը նշանակալից է. արդարեւ, ձախակողմեան մամուլը մինչեւ այն ատեն խստիւ հակաճառած էր Եկեղեցւոյ եւ Կղերին հետ, իսկ անկախ մամուլը, չափաւորը կամ աջակողմեանը, «յարգալիր անհոգութիւն մը» ցոյց տուած էր ամէն ինչի նկատմամբ որ կը հայէր նոյնինքն եկեղեցւոյ ներքին կեանքին։ Հաւատացեալ ժողովուրդն ալ լուսանցքին մէջ ապրելով՝ իր «ներաշխարհէն» դուրս չէր գար։ Տեղը չէ հոս, կը հասկցուի, ուզել վերլուծել ինչուն ու ինչպէսը նման լուսանցքային մեկուսացումին։

Հաղորդակցութեան միջոցներու եւ մանաւանդ մամուլի շահագրգռութեան բազմաթիւ բացատրութիւններէն մէկը կարելի է հետեւցնել այն իրողութենէն որ Եկեղեցին հազիւ յայտարարեց թէ պիտի հաւաքէր իր եպիսկոպոսները մեկնարկը տալու ընդարձակ խորհրդակցութեան մը՝ լուծումներ որոնելու համար արդի կեանքի պարզած կրօնական ու բարոյական հարցերուն, միտքերը լուսաւորուեցան։

Այն թուականներուն, ամէնուն թուեցաւ թէ խորապէս նոր բան մը պատահելու վրայ էր. Եկեղեցին կ'իջնէր իր հրակէզ երկինքէն ու կը դադրէր ըլլալէ, կարծես, այն գերմարդկային իրականութիւնը որ զինք, անվրդով ու անայլայլ, կը տեղաւորէր փոթորիկներու վերեւ ու մարդկութիւնը խռովող մրրիկներէն դուրս։ Այս եկեղեցիով շատերը սկսան հետաքրքրուիլ։

Հաւատացեալներու շարքերէն ոմանք կը կարծէին որ այս հետաքրքրութիւնը ամենեւին անկեղծ չէր, նա մանաւանդ տաղտկալի՝ որովհետեւ քիչ մը դասամիտ կամ հեղնական հետաքրքրութիւն մըն էր քանի որ Եկեղեցին ինքզինք հարցադրումներու առջեւ կը դնէր ու կը փնտռէր աւելի խոր մեկնութիւն մը ճշմարտութեան։

Զնայած թեր ու դէմ կարծիքներուն որ կը յայտնուէին եկեղեցիէն ներս ու դուրս, մէկ բան ստոյգ էր։ Այս Քրիստոսահիմ Հաստատութիւնը գիտակցութիւնն ունենալով հանդերձ տէր ըլլալու յաւիտենական ճշմարտութեան սկզբունքներուն՝ պարտք կը համարէր զանոնք մերձեցնել յաճախ երկդիմի, փոփոխական եւ արագընթաց իրականութեանց։ Աշխարհական դասը տենդագին սիրեց եկեղեցին եւ ապրեցաւ անոր տառապանքը որովհետեւ զգաց թէ անիկա իրեն ա՛լ աւելի մօտեցաւ ու իր խնդիրներով զբաղեցաւ։

Այս բոլորը կը պատահէր Վատիկանեան Բ. Տիեզերական Ժողովի բացումը անմիջապէս կանխող տարիներու ընթացքին. բայց Ժողովի միջոցին եւ Ժողովէն ետք՝ ի՞նչ պատահեցաւ։ Հոս կը բաւականանանք թուարկելով տուայտանքի այն տարիներուն ամէնէն նշանակալից պահերէն ոմանք։ Վատիկանեան Բ. Տիեզերական Ժողովի ընթացքին քրիստոնեայ աշխարհը վերստին բացաւ Աւետարանի այն էջերը որոնց նուազ կամ ամենեւին կարեւորութիւն չէր կապած, ինչպէս՝ առաջնութի՛ւնը «վերջիններուն» երկնքի Արքայութեան մէջ, իշխանութի՛ւնը որ պէտք է հասկցուի իբրեւ ծառայութիւն եւ ոչ իբրեւ տիրապետութիւն, հաւա՛տքը որ պէտք է ըմբռնուի իբրեւ ազատ փարում Աստուծոյ խօսքին եւ ոչ թէ իբրեւ պտուղ բռնադատութեան եւ պարտականութի՛ւնը վերակազմելու միութիւնը քրիստոնեայ զանազան Եկեղեցիներու միջեւ։

Քրիստոնեայ (եւ ոչ - քրիստոնեայ) աշխարհը հիացաւ հռչակումովը այս արժէքներուն որ կարծես չէին պատկաներ ոչ իսկ քրիստոնեայ աւանդական հարստութեան։ Այս կերպով Կաթողիկէ Եկեղեցին շնչեց այն տարիներու ընթացքին, իր սեփական դերը իբրեւ բարոյական առաջնորդ նաեւ արդի աշխարհի։ Ան, ճանչնալով մարդկային տկարութեան հետեւանքով իր գործած սխալները՝ ոչ միայն չէր վնասուեր այլեւ կը ստանար հմայք եւ բարոյական առաւել հեղինակութիւն։

Եւ ի՞նչպէս մոռնալ այն ակնկալութիւններն ու յոյսերը զորս յարոյց բոլոր ժողովուրդներուն մէջ Վատիկանեան Բ. Տիեզերական Ժողովի քաջարի դատապարտութիւնը սպառազինումի, անիրաւութեանց, աշխարհի երկու երրորդ Պետութեանց մէջ տիրող անօթութեան ինչպէս նաեւ մարդու արժանապատուութիւնը նախատող բռնութեանց ու հարստահարութեանց։

Մարդկային զարմի բարոյական խիղճը տագնապի մատնուեցաւ ի լուր այնպիսի ձայներու որ քանի մը տարի առաջ պարապութեան մէջ պիտի դահավիժէին քանզի լսուելու արժանի չէին։

Քսան տարի առաջ պատահեցաւ որ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ եւ անոր Դաստիարակիչ Հեղինակութեան տիեզերականութիւնը հասաւ մինչեւ այն ատեն անհուպ ու անկոխ մնացած բարձունքներու։

Իսկ հիմա՞, քսան տարի ետք։

Կան որ կը ցաւին թէ Վատիկանեան Բ. Տիեզերական Ժողովը գումարուեցաւ, կան որ կը զանազանեն այս Ժողովի բարի ոգին չար ոգիէն իսկ ուրիշներ ալ կան որ պիտի ուզէին յետքայլ մը առնել ու այլեւս առաջ չերթալ։

Մեր կարծիքով, երկու կարեւոր նկատողութիւններ աչքի առջեւ ունենալու է. առաջինը, երբեք չզգջալ նման արդիւնաւոր ծառայութիւն մը մատուցած ըլլալ մարդուն ու համայն մարդկութեան։ Երկրորդը, երբ մէկը քաջութիւնն ունենայ ճանչնալու իր սխալը պարտի զինուիլ նոյնքան քաջութեամբ վերցնելու համար այդ գործուած սխալին պատահական կամ վճռական պատճառները։ Արդարեւ պարտինք օգտուիլ պատմութեան դասերէն եւ նուազ պայմանաւորուիլ մարդկային աւանդութեանց նկատմամբ սխալ հասկցուած հաւատարմութենէն։

Պատմութիւնը պիտի ըսէ թէ՝ այս վերջին քսան տարիներու ընթացքին, որքա՛ն այս երկու նկատողութիւնները կամ կանոնները յարգուեցան, նաեւ միւս բոլոր եկեղեցիներու կողմէ։

Հռոմ

Գ. Վ. ՋԱՊԱՐԵԱՆ

(*) Ինչպէս ծանօթ է Նոյեմբեր 25-էն Դեկտեմբեր 2, Հռոմի մէջ կը գումարուէր Սինոդոս մը, Վատիկանի Բ. ժողովին քսանամեակին առթիւ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«Դ Ի Մ Ա Կ» ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ. - Կիրակի, Նոյեմբեր 24ին, Վիկտոր Հիւկօ սրահին մէջ, Համազգայինի «Դիմակ» Թատերախումբը (Փարիզ) գնահատուեցաւ եւ լայնօրէն ծափահարուեցաւ մօտ երեք հարիւր հանդիսատեսներէ։ Ներկայացուց «Կիլիկիոյ Արքան» գործ՝ Մուշեղ Իշխանի, բեմադրութիւն՝ Յամիկ Սիւրմէլեան։

Ցերեկոյթը կազմակերպուած էր տեղւոյն Մշակութային Ընկերակցութեան կողմէ - բաղկացած մեծ մասամբ երիտասարդներէ - որ՝ Գեղամ Կանանեանի ղեկավարութեան տակ, կը ջանայ ճանչցնել գաղութին Հայ Մշակոյթի զանազան ձեւերը։

Վարագոյրը բացուեցաւ միայն կէս ժամ յապաղումով, ինչ որ յառաջդիմութիւն մըն է...

Հրաւիրեալներու մէջ, Նորվան Եպիս.

կոպոսի կողքին, ներկայ էին՝ Կղեմէս վարդապետ Մալճեան (Հովիւ կաթողիկէ համայնքին), Մովսէս Աւագ Քահանայ Գալէնտէրեան, Ազգ. Միութեան նախագահ Ռիչըր Կազարեան, Նազարէթ Սանճեան (նախագահ կաթողիկէ համայնքի ընկերակցութեան):

Երկու երիտասարդ օրիորդներ, Փ. Կոստանեան եւ Ս. Թուլթլեան, առաջինը (ֆրանսերէնով), երկրորդը՝ հասկնալի (հայերէնով)՝ որ այնքան ալ սովորական չէ մեր նորահասներուն մօտ, ներկայացուցին, հակիրճ կերպով, Մուշեղ Իշխանը (Ճէնտէրճեան), ուսուցիչ եւ գրական մարդ: Գնահատելի գործողութիւն մը, քանի որ մեր հասարակութիւնը, ընդհանրապէս, անտեղեակ է Սփիւռքի մէջ գրականութեան ծառայողներու գոյութենէն իսկ:

Երբ բացուեցաւ վարագոյրը, Լեւոն (Թուրէն Տէր - Մինասեան) կը կենար, երազկոտ, պատշաճի մը առջեւ՝ որ կը ներկայացնէր Կիլիկեան բերդեր: Կը մենախօսէր ու կը լսէր: Կը լսէր ձայներ՝ որոնք վերջնականապէս համոզեցին զինքը թէ ինք Լեւոն Դ-րդն էր, արքայ Կիլիկիոյ: Ու պէտք էր երթար տիրանար իր նախորդներուն հարստութեանը:

Այսպէս կը սկսի Մուշեղ Իշխանի ստեղծագործութիւնը՝ ուր ծաղրն ու կատակը, երազը, տրտունջը, կարգն ու կանոնը եւ յոյսն ալ իրենց տեղը ունին, ինչպէս կեանքի մէջ, ընդհանրապէս:

Ծաղր ու կատակ խումբ մը երիտասարդներու կողմէ՝ որոնք կը զրօսնուն անզգուշօրէն «խենթ» Լեւոն Դ-րդի հետ. երազներ Լեւոնի քրոջ՝ Զապէլի քով՝ որ կ՚ուզէ հաւատալ թէ իր եղբայրը խենթ չէ եւ թէ օր մը իշխան մը պիտի գայ զինքը իշխանուհի դարձնէ. տրտունջ, դժգոհութիւն Թագուհիի մօտ, Լեւոնի եղբօր կինը՝ որ գոհ չէ իր փարթամ կեանքէն եւ կը գանգատի իր «վաճառական» ամուսինէն. կարգ ու կանոն, վերջապէս, Վահանի մօտ, Լեւոնի աւագ եղբայրը, կօշիկի վաճառական՝ որ կ՚ուզէ խելքի բերել իր շուրջինները, աշխատցնել Լեւոնը կամ յիմարանոց ղրկել զայն:

Վահան սակայն չի մտածեր թէ «Խենթեր» ալ, «Ձայն լսողներ» ալ պէտք են մեզի, Լեւոններ՝ փարած Հայ Դատին, որպէսզի չմոռցուի ան: Եւ այդ ալ անկասկած յոյսն է, գլխագիր յոյսը: Ու այս էր թերեւս, ի վերջոյ, Մուշեղ Իշխանի այս թատերգութեան պատգամը: Գոնէ մենք այդ տպաւորութիւնը ունեցանք:

«Դիմակ»ը իր ամբողջութեամբ սահուն խաղ մը ցոյց տուաւ: Լուրջ աշխատանքի արդիւնք: Թերեւս կարելի է տակաւին բարելաւել ոմանց քով առոգանութիւնը (տիքսիոն): Բառեր երբեմն, կիսով միայն կը հասնէին մեր ականջներուն...

«Դիմակ» կը ծառայէ ոչ միայն հայ թատրոնին, այլ նաեւ ու մանաւանդ՝ հայերէնը մոռացութենէ փրկելու, ինչ որ ամենակարեւորն է Սփիւռքի մէջ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՊՈՒՏ ՄԸ ԱՐԵՂԾՈՒԱՊԱՏՈՒՄ

ՈՒ ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՓՐՓՐԵՑԱՒ...

Միայն ցամաքի մեծերը չէն՝ որ կը ժողովին յանուն՝ ի երկիր խաղաղութեան: Բնութեան ծոցին մէջ, մէկ անկիւնը անհունին, եւս կը հաւաքուին տարւոյն չորս եղանակները իրենց տասնեւերկու արբանեակներով, ծեծելու հարցերը՝ յանուն օդերեւութաբանական համաձայնութեան: Հոն էր, որ առաջին բողոքը կը հանդիսանար Փետրուարը, որ բարկաճայթ կը գոռգոռար - ալ հերիք է, չէր բաւեր միայն որ կեանքիս օրերը կրճատէին, շատ անգամներ ալ ճակտիս կը դրոշմեն իբրեւ թէ ձմրան ամէնէն խստաշունչ ամիսի տիտղոսը, հակառակ անոր որ, մէկէ աւելի անգամներ, կը ձգտիմ տեւողութեանս վերջաւորութեան գարնանաբոյր օդեր պարգեւելու: Փետրուարի այս տրտունջին ի դէմ, իր երկու անմիջական հսկայ դրացիները՝ Յունուար ու Դեկտեմբեր կը շտապէին հանդարտեցնել իրենց փոքրիկ եղբայրը - մի՛ ընդվզիր, Փետրուար, չէ՞ս գիտեր որ եթէ ոչ միշտ, բայց յաճախ մեր ներկայութիւնը կը զգացնենք այնպիսի բրտութեամբ, որ մոռացութեան իսկ կը մատնենք քու գոյութիւնդ: Հրապարակ կը նետուէր Մայիսը, իր երկու առաջնորդներով՝ Մարտով եւ Ապրիլով ու կը գոչէր - ես որ երջանկութիւնը ունեցած եմ ամիսներուն թագուհին յորջորջուելու, մի՞թէ չէ՞ք նշմարած որ քանիցս շեղելով իմ համբաւէս ու կոչումէս, կը ստեղծեմ այնպիսի վատթար օդեր որ անունս ոչ թէ կը մնայ գարուն զեփիւռաբոյր, այլ, ընդհակառակն յաճախ փտած գարուն գիս կը կոչեն: Գալով Յունիսին, ինքզինքը կ՚արդարացնէր մէջբերելով որ բախտաւորութիւնը ունենալով ամէնէն երկարակեաց օրերով օրօրուելով, ստիպուած էր կարելին սահմանին մէջ, արեւ ու ջերմութիւն շնորհելու: Յուլիսն ալ իր համամտութիւնը կը միացնէր իր նախորդին: Գալով Օգոստոսին, կը խոստովանէր որ կիզիչ օդերու կողքին, իր «տասնեւհինգ»էն վերջ, աշնանային պատմուճան մը կրելու յանցանքին մէջ կը գտնուէր առեն - առեն: Մինչ Սեպտեմբեր ու Հոկտեմբեր, աշնանամուտի այդ զոյգերը, կը յոխորտային արտայայտելով որ իրենք ընդհանրապէս, ակնկալուածէ աւելի, շատ քաղցր օրեր կը պարգեւէին, անուանուելով եղանակի շատ բարելաւ վերջաւորութիւն: Բայց կար ամիս մը որ կը մնար լուռ ու մունջ. Նոյեմբերն էր այդ: Իր տասնըմէկ ընկերները հարց կուտային իրեն արտայայտուելու եւս. ու Նոյեմբեր կը պատասխանէր - ի՞նչ կ՚ուզէք որ ըսեմ երբ խելքս փչէ, կը խենթենամ, լեմոն քամելով ձեր ամէնուն վրայ: Ու բոլորը մէկ գոչեցին, - խենթեցի՛ր, ուրեմն, Նոյեմբեր, որ տեսնենք: Ու Նոյեմբեր իսկապէս խենթեցաւ, կատաղօրէն սփռելով ձիւն, քամի, սառնամանիք...»:

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ - ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՍԵԲԱՍՏԱՀԱՅ ՎԵՐԱՇԻՆԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

47-ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Համասեփաստահայ Վերաշինաց Միութեան միամեայ գործունէութեան հաշւետուութիւնը տեղի ունեցած է Օգոստոս 30, - 31 եւ Սեպտեմբեր 1-ի օրերուն Շիքակօ:

47-րդ այս համագումարին ներկայ եղած են 9-ը մասնաճիւղերէ պատգամաւորներ: Հոն ներկայացուած զեկուցումներն ու տրուած որոշումները հաւանաբար հրատարակուին «Նոր Սեբաստիա» պարբերաթերթին յառաջիկայ թիւին մէջ:

Պատգամաւորները հետաքրքրութեամբ մտիկ ըրին 1985-ի ընթացքին Հայաստան կատարուած օժանդակութիւններու մանրամասնութիւնները. օժանդակութիւնները կատարուած էին «Նոր Սեբաստիա» մանկապարտէզին, «Դանիէլ Վարուժան» վարժարանին, Պիօքիմիայի հիմնարկին եւայլն...:

Պատգամաւորական այս ժողովին միութեան կեդրոնական վարչութիւնը վերընտրուած է, բացի հրաժարեալ Գ. Զօլաքեանէ, որուն տեղը առած է Օրիորդ Է. Ուզունեան:

Ա. Մերկերեան 4500 տոլարի նուիրատուութիւն մը ըրած է կեդրոնական վարչութեան, որուն 1000 տոլարը պէտք է յատկացուի պատգամաւորական ժողովի ծախքերուն, իսկ մնացեալը զանազան վարժարաններու որպէս կրթաթոշակ:

Ե. ՊԱՊՈՅԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍ ժամանած է (Նոյեմբեր 11-ին) Հայաստանէն արուեստագէտներու խումբ մը, գլխաւորութեամբ Սիլվա Կապուտիկեանի: Խումբին մաս կը կազմեն երգիչ Արտաշէս Աւետեան, քանոնահարուհի Անժելա Աթաբէկեան, երգչուհի Վարդուհի Խաչատրեան եւ դաշնակահարուհի Ճիւլիէթա Սվասեան: Պատուիրակութիւնը երեկոյթներ կուտայ Արժանթին եւ Պրազիլ:

×

ՊՈՍԹԸՆԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 27-ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի հաւաքոյթը: Բացումը կատարած է ատենապետը՝ Հրայր Զարգարեան, պարզելով հաւաքոյթին նպատակը, այն է՝ «Էրեբունի» պարախումբի զօրացումը, նոր պարուսոյցի՝ Հրաչ Բէշիչեանի ղեկավարութեան տակ: Խօսք առնելով Ժիրայր Ղարիպեան անդրադարձած է Համազգայինի առաքելութեան: Միսաք Պարսումեան դրուատած է Համազգայինի նախաձեռնութիւնը:

ՊԱՏՐԱՆՔ

ԲԵՆԻԿ ՍԷՅՐԱՆԵԱՆ

- Ալի՛, ալի՛, հէ՛ Գիքո՛լ...
Յ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Ամէն անգամ, երբ վաղորդեան մշուշի միջից դէմս են ելնում մեծ ու փոքր Մասիսները, չգիտեմ ինչու, ես «Գիքոր»ն եմ յիշում: Ու այնպէս է թւում, թէ գիւղացի Համբօն իր փոքրիկ Գիքորին ետեւից գցած, քաղաք է տանում՝ ահի ու մահի անօրէն աշխարհը:

Ու վաղորդեան մշուշի միջով, յաւերժական ճամբորդների նման, դեռ գնում են նրանք՝ հայր ու որդի: Մէկը՝ ալեհեր գլուխը կրծքին հակած, հոգսերի բեռի տակ մռայլ - մթնած, միւսը՝ ուշքն ու միտքն իրենց տան կողմ, սրտի մէջ հարազատների անհուն կարօտը - նանը, Զանին, Միկիչը, Մօսին:

Իսկ փոքրիկ Գալոն մօր գրկեց դեռ կանչում է.

- Ալի՛, ալի՛, հէ՛ Գիքո՛լ...:

×

ՃԱՄԲԱՆԵՐ

Անկրկնելի հմայք ունին ճամբաները, անիմանալի խորհուրդ: Ամէն մէկը՝ մի խռովկան հանելուկ: Ես միշտ երանութեամբ եմ նայում դէպի հեռուները տանող այդ ոլոր - մոլոր հանելուկներին:

Սկսւում են ինչ որ տեղ, գնում - կորչում ինչ - որ տեղ, իրենց ամէն ոլորանում աչքիդ առջեւ բացելով մի չքնաղ տեսիլ, մի հրաշք աշխարհ:

Ու մէկ - մէկ մտածում եմ. «Տեսնես ո՞րն է լինելու իմ բաժին վերջին ճամբան»:

Անտառում կանչում է կկուն:

Նա՝ «Կո՛ւ - կո՛ւ...»:

Ես՝ «Մէ՛կ ... երկո՛ւ...»:

Յանկարծ լռում է կկուն:

Զգում եմ, որ ճամբաս հատուեց: Ինչ - որ տեղ, ինչ - որ ժամանակ:

Բայց արդեօք, ե՞րբ եւ ուրե՞ղ...:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՂՔԱՏՆԵՐՈՒՆ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ
Հեղինակ՝ ՊՕՂՈՍ ՍՆԱՊԵԱՆ
Համազգայինի Վահէ Սէթեան տպարան
Պէյրութ:

×

ԱՐԱԳԻԼ
Խմբագիր՝ ՊՕՂՈՍ ՍՆԱՊԵԱՆ
Համազգայինի Վահէ Սէթեան տպարան
Պէյրութ

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Տանիյարին շրթունքը որուն երկու ծայրերը մանրիկ խորշոմներ կուտակած էին, միշտ ամուր փակուած կը մնային. վշտոտ, միապաղաղ էր նայուածքը. միայն կակուղ եւ յարաշարժ յօնքերն էին որոնք իր մշտապէս խոնջած ու նիհար դէմքին կենսունակութիւն մը կուտային: Երբեմն որպէս թէ ուրիշներու կողմէ չլսուած ձայներ լսած ըլլար, ականջ կուտար, ու անիմանալի խանդով մը յօնքերը կը բարձրացնէր, աչքերը կը պսպղային: Յետոյ երկարօրէն կը ժպտէր, ո՛վ գիտէ ինչ բանի:

Այս բաները տարօրինակ կը թուէին մեզի: Գոնէ այսքան ըլլար բոլորը. ուրիշ տարօրինակութիւններ ալ ունէր ան: Երեկոյեան բոլորս ալ կ՚արձակէինք կենդանիները, կը հաւաքուէինք հիւղակին մէջ ու կը սպասէինք որ խոհարար կինը ճաշը պատրաստէ: Մինչ Տանիյար կը մագլցէր բլրակին վրայ ու հոն կը մնար մինչեւ որ օդը բոլորովին մթնէր:

- Ի՞նչ կ՚ընէ հոդ, հէ՞րթ կը պահէ արդեօք, կ՚ըսէինք, կը ծիծաղէինք:

Օր մը հետաքրքրուած ես ալ հետեւելով իրեն, բարձրացայ բլրակէն վեր: Ոչինչ կար յատկանշական: Շրջակայ տափարակ տարածութիւնը պարուրուած մանիշակագոյն մութով, կ՚երկարէր մինչեւ լերան ստորոտը: Մութին մէջ թաղուած անորոշ շրջագիծով արտեր, յամրօրէն լռութեան մէջ լուծուելէր էին կարծես:

Տանիյար ուշադրութիւն իսկ չդարձուց հոն բարձրանալուս. ծունկերը թեւերուն մէջ առած նստեր էր խոհուն, սակայն լուսաւոր նայուածքով մը առջեւը տեղ մը կը նայէր:

Ինծի այնպէս թուեցաւ որ ականջ տըւած է չեմ գիտեր որ ձայներուն, զորս չէի լսեր ես: Երբեմն կը սրէր ականջը, աչքերը խոշոր կը բանար ու կը մնար շունչը բռնած: Ծանրութիւն մը կը ճնշէր վրան, նայեցայ անոր ու չկրցայ ճանչնալ Տանիյարը: Ան կարծես, աշխատանքէ յոգնած, նստեր մնացեր էր հոդ, ուժասպառ ու ընդարմացած:

Մեր կոլխոզին արօտավայրերը որոնց խոտը պէտք էր հնձէինք, ցրուած էին Քուրքուրէու գետին ափերուն: Այս գետը կը բխէր մեզմէ քիչ անդին կիրճէ մը ու մեծ արագութեամբ, յորձանուտ կը հոսէր, կ՚երթար: Հունձքի եղանակը այն շրջանն է ուր լեռնային գետերու ջուրերը կ՚առատանան, կը բարձրանան: Երեկոյեան պղտոր ու փրփրոտ ջուրերը կը ըսկսին բարձրանալ: Կէս գիշերին պատահած է որ արթննամ հիւղակին մէջ, թաւալող գետակին դղրդիւնէն: Պղտոր լուրթ գիշերը աստղերով փայլփլուն իր նայուածքը խրած կ՚ըլլար հիւղակէն ներս, ցուրտ քամին կուգար դէպի մեզի, ու սարսափազդու, փրփրած գետակը կարծես շառաջելով պիտի թաւալէր մե՛ր վրայէն: Գիշեր ատեն ջուրին ձայնը այնպիսի զգացումներ կ՚արթնցնէ մարդուս մօտ որ հակառակ գետափէն հեռու ըլլալուս, անկարելի էր վախ չզգալ: Հապա եթէ յանկարծ ջուրերը ողողէին հիւղակը ու քշէին տանէին: Ընկերներս թաղուած կ՚ըլլային հնձուրի խոր քունին մէջ, մինչ ես ինչ որ ալ ընէի, չէի կրնար քնանալ, դուրս կ՚ելլէի:

Քուրքուրէուի ջուրերով ողողուած հողերուն վրայ գիշերը թէ գեղեցիկ է, թէ ահարկու: Ջիերը արօտավայրին վրայ հոս ու հոն սեւ արձաններու պէս կ՚երեւէին: Ցօղով լուացուած խոտերը ճարակելով լաւ մը կը կշտանան ու յամրօրէն կը սկսին քնանալ: Քիչ անդին Քուրքուրէուն որ անդադար մռնչելով կոբացուցած է վախ ուռենի մը, քարեր կը քշէ, կը թաւալէ զանոնք շառաչելով: Գետը՝ գիշերը կը լեցնէ անդադրում, խելայեղ ու ահազդու աղմուկով մը: Սիրտ ճմլող բան է այս: Մարդոց վախ պատճառող բան մը:

Նման գիշերներ միշտ կը յիշէի Տանիյարը: Ան, գիշերը կ՚անցընէր չորցած խոտի դէզերուն վրան: Ի՞նչպէս ալ չէր վախնար: Ականջները չէի՞ն խլանար գետին շառաչէն: Կը քնանա՞ր, չէ՞ր քնանար: Ինչո՞ւ գիշերը առանձին կ՚անցընէր գետափին. չահեկան ի՞նչ կը գտնէր ասոր մէջ: Տարօրինակ մարդ մըն էր ան որ այս աշխարհէն չէր: Ատ ժամուս ո՞ւր էր արդեօք: Շուրջս կը դիտէի: Ոչ ոք կ՚երեւէր: Գետին ափերը թեթեւօրէն կորացած բլրակներով կը հեռանային, մութին մէջ կը շողային լեռներու գագաթները: Բարձունքները խաղաղ էին, պսպղուն:

Մարդ կը մտածէր թէ հասած էր այլեւս ժամանակը որ Տանիյար գիւղին մէջ բարեկամներ ունենար: Սակայն ան առաջուան պէս առանձին ման կուգար: Կարծես իրեն անծանօթ գաղափարներ էին բարեկամութիւնը, մտերմութիւնը, սէրը կամ ատելութիւնը:

Գիւղը երբ կարիճ ըլլայէր, աչքի առջեւ կուգար անձ մը որ կարող էր պաշտպանելու ինքզինքը եւ ուրիշներ, կարող էր բարիք գործելու, երբեմն ալ հոգեճաշերու միջոցին ծառանալու տարեցներու դէմ, ուզածը ընելու, նոյնիսկ չարիք գործելու: Նման երիտասարդ մը նաեւ չի վրիպիր կիներու աչքէն:

(Շար. 9)

(Շար. Ա էջէն)

կը նուիրէին «Ինթերնէշընըլ Հերըլտ» (4 տող, Ռօյթըր հեռագիր), «Իւմանիթէ» քիչ մը աւելի երկար եւ, ինչ որ բացառիկ է համայնավար պաշտօնաթերթին համար Մոնթէ Մելքոնեանի նկարն ալ հրատարակելով: Աւելի երկար կ'անդրադառնային՝ «Քոթիտիէն տը Փարի», «Լը Մաթէն», «Լիպերասիոն», հուսկ՝ «Ֆիկառօ», որու 2 «ահաբեկչագէտ»ները՝ Ժ. Շառլ Ռեքս եւ Իրինա տը Շիքոֆ երկու յօդուած կը ստորագրէին: Առաջինը ձերբակալութեան կապակցութեամբ, երկրորդը՝ ԱՍԱԼԱ-ի երկու թեւերուն մասին: Նախորդ օրը, Կիրակի, «Ժուռնալ տիւ Տիմանշ»ն ալ լուրը տուած էր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՐԼՈՒՍՔՈՆԻ, «5-րդ»ին մեծ ընկե-րակիցը, ծանօթ՝ փաղաքշական քանի մը մակդիրներով ինչպէս պարոն թեէ-սփակեթի, կամ՝ ուխթերն-քոքա-քոլա եւայլն, եւայլն, հարցազրոյց մը տուած է էսփրէսսօ-ի որու ընթացքին, պատասխանելով այն հարցումին թէ՝ «որո՞ւ հետ բանակցած է Ֆրանսա», կը յայտարարէ՝ «Խոստացած էի Ֆրանսացիներուն երբեք չըսել: Ֆրանսուա Միթերանի հետ ուղղակի բանակցեցայ»:

Ա Ց Ց

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը այցելութիւն մը կազմակերպած է Կիրակի օր, Դեկտ. 8, զոյգ հանգստեան տուները, Մոնմորանսի եւ Անտիյի:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ:

Օթօքառը կը մեկնի Կիրակի, ժամը՝ 13.30-ին Փլաս Լէոն Պլում եւ 13.45-ին Իսիի եկեղեցւոյ առջեւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Նոր Կեսարիոյ Հայրենակցական Միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է.-

Տիկին Ֆիմի Պարթեւեանի մահուան առթիւ.- Արշալոյս Միւթէվէլեան 1000 Ֆ., Յակոբ Վէզիրեան 500, Պօղոս Կառավարեան 100, Կարպիս Սարաֆեան 100, Արամ Խաչատուրեան 100, Եդուարդ Ճրճրեան 100, Միսաք Կիւլպէնկեան 100 Ֆ.:

Աղաթոն Վէզիրեանի մահուան առթիւ՝ Ալիս Խաչատուրեան 100 Ֆ., Սուրէն Գալֆայեան 100, Սարգիս Թէքեան 500 Ֆ., Արուս եւ Մելինէ 200 Ֆ., եւ «Յառաջ»ին 100 Ֆ.:

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՍԷՆ-Թ'ԱՆԹՈՒԱՆԻ
Ս. ԹԱԴԷՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ
ԿԻՐԱԿԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8

Սէն-Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս-Բարթողիմէոս Թաղականութիւնը ներկայիս կը տեղեկացնէ իր Թաղի եւ Շրջակայից հաւատացեալ բարեպաշտ ժողովուրդին թէ՝ Կիրակի, Դեկտեմբեր 8, Ս. Թադէոս-Բարթողիմէոս Առաքելոց տօնին եւ Եկեղեցւոյս անուանակոչութեան-Ուխտի տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Առաւօտեան ժամերգութիւն 8-ին:

Պատարագ՝ 9.45-ին:

Քարոզ՝ 11-ին:

Հոգեհանգիստ՝ 11.45-ին:

Մասնաւոր բոլոր անոնց համար, որոնք ծառայեցին բարոյական ծառայութեամբ եւ նիւթական օժանդակութեամբ Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Մատաղօրհնութիւն՝ 12-ին:

Կրօնական հանդիսութեանց պիտի յաջորդէ ճաշ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկոպոսին եւ մեր յարգելի հիւրերուն եւ ժողովուրդին:

Սանթըր Սոսիալ-Լա Մարթին, Փալանք, Սէն-Թ'Անթուան, 13015 Մարսէյլ:

Ճաշերը պատրաստուած են Եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց Միութեան կողմէ:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյս երգչախումբը:

Արդ՝ կը հրաւիրուի Սէն-Թ'Անթուանի եւ Շրջակայից մերազն ժողովուրդը մասնակցելու այս սրբազան արարողութեանց եւ լեցուելու ազգային եւ առաքելական ոգիով, ինչպէս նաեւ մասնակցելու սիրոյ ճաշի սեղանին:

Այրի Տիկին Ատրինէ Հաճեան (Մեքսիքօ),
Տէր եւ Տիկին Շահէն Հաճեան եւ զաւակները (Մեքսիքօ),
Այրի Տիկին Վարդուհի Հաճեան (Պրիւսէլ),
Տէր եւ Տիկին Ֆէլիքս Նարկիզեան (Պրիւսէլ),
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Հաճեան (Նիս),
Տէր եւ Տիկին Ռօժէ-Հաճեան եւ զաւակները (Փարիզ),
Տէր եւ Տիկին Մանուէլ-Վահան Հաճեան եւ զաւակները (Փարիզ),

ինչպէս նաեւ Զարդարեան, Սուրեան, Սալըրեան, Զաքարեան եւ Մարկոսեան ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, զաւկին, եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՄԿՐՏԻՉ ՀԱՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 26-ին, Մեքսիքոյի մէջ, ուր կատարուեցաւ նաեւ յուղարկաւորութիւնը, Նոյեմբեր 27-ին:

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Տէր եւ Տիկին Արման Նշանեան եւ աղջիկը՝ Թալին,
Տէր եւ Տիկին Էտուար Նշանեան եւ աղջիկները՝ Անոյշ եւ Օտրէ,
Այրի Տիկին Բարսեղ Նշանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արէն Նշանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Տորք Տէր-Յակոբեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Մեսրոպ Տէր-Յակոբեան եւ զաւակները,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, ներոջ, քեռկինին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԼԻՒՍԻ ՆՇԱՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Միրզայեան)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 28-ին, 77 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 4, ժամը 13.45-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Այրի Տիկին Նոյեմի Տէրտէրեան, զաւակներն ու թոռները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր՝

ՄԻՍԱՔ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 1-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 4, ժամը 14.30-ին Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB

GRAND BAZAR DE CHARITE

organisé au profit de
L'ECOLE ARMENIENNE
DU MERCREDI

les Samedi et Dimanche, 7 et 8 Décembre, de 11 h à 20 h, dans les salles du Centre Culturel Saint Mesrob, 10bis, rue Thouin,

— Cadeaux de fin d'année pour enfants et adultes
— Artisanat arménien, grec et français
— Linge de maison (nappes, napperons brodés), Brocante
— Tableaux, icones. Arrangements floraux
— Livres, disques, cassettes
— Confiserie, pâtisserie
— Buffet arménien et oriental.

Nous attendons nombreux les membres et amis du Centre Culturel Saint Mesrob.

ՏՕՆԱԾԱՌ
ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԵԿՏ. 15, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 17-ԷՆ

Ռ Ո Զ Ի Ա Ր Մ Է Ն Վ Ի Գ Է Ն

Ժ Ա Ն Ս Ի Ռ Ո Ւ Ֆ Ի (դաշնակ)
Երեւանի Պետ. Երաժշ.

Ն Ա Խ Ա Ս Ա Ր Դ Պարախումբ

Վարժարանին երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝

ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆ-ի

Նուագ, զաւեշտ, արտասանութիւն, վիճակահանութիւն:

Կաղանդ պապան նուէրներ կուտայ բոլոր փոքրիկներուն:

Տոմսերը սկիզբէն ապահովել:

Հեռաձայն. - 45 34 68 28

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Դեկտեմբեր 7-ին, կէս օրէ վերջ ժամը 3-ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահը:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ տարեկան ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Շաբաթ, Դեկտեմբեր 7, ժամը 15-ին, Փարիզի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, 15 ռիւ Ժան Կուժոն, Փարիզ 8-րդ:

ՕՐԱԿԱՐԳ.-

- Հաշիւներու քննարկում եւ վաւերացում:
- Գնահատում բարոյական գործունէութեան:
- Վաւերացում ելմտական տեղեկագրի:
- Ապագայի հեռանկարներ:
- Զանազանք:

Մեծամասնութիւն գոյացնելու մտահոգութեամբ, կարեւորութեամբ կը խնդրուի որ ներկայ գտնուին անդամները եւ բերեն իրենց աջակցութիւնը ժողովի աշխատանքներուն:

ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի առնել Մարտ 16 եւ 23 թուականները՝ գրաւուած օրեր Գարուն Մանկանց երգչախումբի կողմէ:

ՀԱՅԿ. ՇԱՐԺԱՊԱՏԿԵՐԻ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

նախաձեռնութեամբ, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան:

Ծանօթ հայկական օփերէթ՝
Լէպլէպիճի Հօր-Հօր Աղա

«ԿԱՐԻՆԷ»
(Գունաւոր)

Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 4, ժամը 21-ին:

CINE JACQUES PREVERT
20, place Marc Sangnier
Au Fauconnière
GONESSE

Տոմսերու համար հեռաձայնել՝
Պ. Սիմոնեանի. - 39 - 85 - 28 - 31

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամներն ու համակիրները, Դեկտեմբեր 7, Շաբաթ օր, ժամը 15.30-ին Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան մշակութային կեդրոնը:

118 Ռիւ տը Գուրսէլ 75017, Փարիզ

Ներկաներուն թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի:

ՕՐԱԿԱՐԳ

1.- Դիւանի ընտրութիւն:
2.- Բարոյական եւ նիւթական հաշուետուութիւն:
3.- Տեղեկագրերու վաւերացում:
4.- Վարչութեան ընտրութիւն:
5.- Բաղձանքներ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան կեդրոնական վարչութիւնը Տէսինի եւ Վիէնի իր մասնաճիւղերով, ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ֆրէտի Շալճեանի եւ զաւակներուն, Օր. Կատիա Շալճեանի, Տէր եւ Տիկին Վրոյր Շալճեանի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Հերմինէ Միքսերճեանի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Քնարիկ Պեզազեանի (Փարիզ), Այրի Տիկին Հայկուհի Շալճեանի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Քարմիլէ Շալճեանի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Թագուհի Ամիրայեանի եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն իրենց սիրելի հօր, մեծ-հօր, եղբօր, հօրեղբօր, հօրեղբօր տղայի, ազգականին, բարեկամին, խնամիին եւ Միութեան անդամներէն՝ Տաճատ Շալճեանի մահուան առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ
ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԿԻՐԱԿԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8, ԺԱՄԸ 17-ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Dans les salons de l'Hôtel GEORGE V
avenue George V — Paris 8e

avec la participation du
TRIO PEHLIVANIAN

BERNARD DEDEDJIAN
et son ensemble

ՍԵՂԱՆՆԵՐԸ ԱՊԱՀՈՎԵԼ ՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼՈՎ 47 – 63 – 38 – 54 ԹԻՒԻՆ

ՄՈՒՏՔ՝ 50 Ֆ. ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒՆ՝ ԿԷՍ ԳԻՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
4

MERCREDI
4 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R.C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.109 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 61e ANNÉE — No 16.109

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԿՈՆԴԱԿԸ

ՎԱԶԳԷՆ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ, ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՒ ԿԱՄՕՔՆ ԱԶԳԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ, ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱԹՈՌՈՅ ԱՅՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՍՐԲՈՅ ԷՋՄԻԱԾՆԻ

Ազնիւ Տիկին Արփիկ Միսաքեանին
Հարազատ դստեր Մայր Աթոռ Սրբոյ Էջմիածնի,
ողջոյն հայրական եւ օրհնութիւն հայրապետական
Փարիզ

Վաթսուն տարիներ անցան այն վշտի օրերէն, երբ Շաւարշ Միսաքեան՝ Ձեր հայրը, Մեծ Եղեռնէն յետոյ, նահատակուած սերունդի հրեղէն կտակը իր սրտին մէջ ծրարած, Պոլսէն Փարիզ փոխադրեց մարտնչող ջահը «Ազատամարտ»ի: Եւ ան իր հոգիի կրակով, տասնեակ տարիներ վառ պահեց այդ նուիրական ջահը Եւրոպայի երկնքի տակ, Սենայի հիւրընկալ ու լուսառատ ափերուն, եւ իր տաղանդին յատուկ՝ մտածումի յստակութեամբ ու անկեղծութեամբ, երբեք չյոգնելով, երբեք չվհատելով, երբեք չծերանալով, եւ առանց շատ խօսքի, արեւմտահայերէնի պայծառ ձեւերով, մշտապէս նոր յոյս, նոր եռանդ, տոկալու եւ գոյատեւելու նոր աւիւն բաշխեց ցեղասպանութեան դժոխքէն փրկուած պանդուխտ Հայութեան:

Շաւարշ Միսաքեան միշտ պահպանեց իր մտածումի ինքնուրոյնութիւնն ու անկախութիւնը իր քարոյական քաջութիւնն ու հայրենասիրական ողջամտութիւնը եւ գիտցաւ հեռուն տեսնել, զգալ բազկերակը վերածնած Մայր Հայաստանին, լսել մուրճերու համանուագը հայրենի շինարար բազուկներուն, յաճախ իր խղճի խօսքը համարձակօրէն բսելով, ինչպէս իր նշանաւոր խմբագրականով թէ՝ «Հայրենիքը պանդոկ չէ», որով ան կը դատապարտէր ներգաղթէն յետոյ Հայաստանէն փախուստ տուող քանի մը ուղեկորոյսները: «Հայրենիքը պանդոկ չէ» սովորական խմբագրական մը չէր, այլ ազգային հաւատամք մը, պատգամ մը, այժմէական եւ հրամայական նաեւ մեր օրերուն:

Յարգանք եւ օրհնութիւն Շաւարշ Միսաքեանի յոգնատանջ կեանքին ու վաստակին:

Այսօր, վաթսուն տարիներ յետոյ, Դուք, յարգելի Տիկին, կը շարունակէք Ձեր մեծանուն հօր գործը, հաւատարիմ անոր կտակին, հաւատարիմ անոր հայրենասիրութեան, նոյն յոգնիլ չգիտցող եռանդով, Ձեր շուրջ համախմբած տեսիլք ունեցող, հայ լեզուի երկրպագու երիտասարդներ:

Ձեզի կը մաղթենք աննահանջ ոգի եւ մշտանորոգ կորով, նաեւ յետագայ տասնամեակներուն շողարձակ պահելու բոցավառ ջահը ամէնուն «Յառաջ»ին:

Մայր Հայրենիքէն եւ Սուրբ Էջմիածնէն Ձեզի եւ Ձեր գործակիցներուն բարի ողջոյն, գնահատանք եւ օրհնութիւն:

«Ողջ լերուք զօրացեալ Սուրբ Հոգւով»: Ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

*Տուաւ Կոնդակս ի 18 Նոյեմբերի
1985 Փրկչական ամի,
եւ ի տումարիս Հայոց ՌՆԼԴ
ի մայրաքաղաքս Սրբոյ Էջմիածնի*

Շաբաթ, Նոյեմբեր 30-ին, ժամը 17-ին, մտերիմ ընդունելութեան մը ընթացքին է, որ Փարիզի Հայոց առաջնորդը՝ Գիւտ Եպիսկ. Նագդաշեան «Յառաջ»ի տնօրէնուհիին յանձնեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կոնդակը, նուիրուած «Յառաջ»ի վաթսունամեակին:

Ներկայ էին փարիզեան շրջանի եկեղեցիներու հոգեւոր հովիւներ, Փարիզի կրօնական ընկերակցութեան, վարչութեան թէ հոգաբարձութեան պատասխանատու անդամներ եւ «Յառաջ»ի քանի մը բարեկամներ:

«Էջմիածինն ի հօրէ» շարականի երգեցողութենէն ետք հոգեւորականներուն կողմէ, Գիւտ Եպիսկոպոս խօսքը ուղղեց Արփիկ Միսաքեանի. -

×

«Մասնաւոր ուրախութեամբ է որ կ'ողջունեմ Ձեզ այստեղ՝ Ձեր Տան մէջ, մեր Եկեղեցւոյն եւ Ազգին շնորհաւորութիւններն ու սրտագին բարեմաղթութիւնները փոխանցելու համար Ձեզ, Ձեր թերթին՝ «ՅԱՌԱՋ»ի հրատարակման վաթսունամեակին երջանիկ առիթով:

«Արդարեւ, հանգուցեալ Ձեր հօր՝ Շաւարշ Միսաքեանի յարատեւ ջանքերով հիմնուած այս թերթը, վաթսուն տարիներու զոհողութիւններու եւ արդիւնաւոր ծառայութեամբ հարստացած՝ տեւական փնտռուած ներկայութիւնն է եղած մեր համայնքին մէջ: «Յառաջ» մեր ժողովուրդին համար եղաւ Դաստիարակ եւ Առաջնորդ՝ դէպի Մեր Լեզուն եւ ազգային հարուստ Աւանդը: Ամէն օր ԻՐ ԽՕՍՔԸ տարաւ իւրաքանչիւր ընթերցողի՝ զայն հաղորդակից դարձնելով իր ժողովուրդին կեանքին ու պատմութեան:

«Այս առաքելական գործին մէջ երախտաշատ մաս մը Ձեզի վիճակուեցաւ: Ձեր անձնուէր ծառայութիւնը մեր ժողովուրդի սիրոյն, գնահատանքին եւ հիացմունքին արժանացած է:

«Տարեդարձները՝ կատարուած գործի մը քննարկման առիթ են: Ընդհանրապէս մարդիկ պէտք է բնականօրէն տխրին՝ վանդի տարիներու յաջորդութեամբ անոնք կը մօտենան վախճանին: Սակայն նկատուած է, որ մարդիկ՝ տխրութեան փոխարէն, իրենց տարեդարձին օրը ուրախ կ'ըլլան: Երկու օրէ ի վեր, երբ այս հանդիպման շուրջ կը խորհրդածէի, ջանացի բացատրութիւն մը գտնել թէ մարդիկ ինչո՞ւ ուրախ կ'ըլլան իրենց տարեդարձին օրը. ես կը հաւատամ, որ անոնք կ'ուրախանան, վասնզի ԱՒԵԼԻ ԿԱՏԱՐԵԱԼԻՆ կը մօտենան, նոր թռիչք կը գտնեն՝ աւելի փայլուն հեռանկարներով:

«Ձեզի, ազնիւ Տիկին Միսաքեան, այս զգացումով կը մաղթեմ որ Աստուած պարգեւէ քաջառողջութիւն եւ անսպառ ու անվհատ ուժ եւ կամք, որպէսզի մեր ժողովուրդին գոհունակութեամբ զօրացած՝ շարունակէք «Յառաջ»ը տանիլ միշտ աւելի հեռաւոր տարիները կատարեալին:

«Այս երջանիկ առիթով, ուրախութիւնն ունիմ Ձեզի յանձնելու Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի սրբատառ Կոնդակը, որով Ան Ձեզի կու տայ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ գնահատանքը եւ Աստուածային Օրհնութիւնը, հանդերձ բարեմաղթութեամբ: Ահա թէ ինչ կ'ըսէ Վեհափառ Հայրապետը իր կոնդակով:

«Զայս մատուցանելով Ձեզ, ամբողջ սրտով, այստեղ Ձեզ շրջապատողներուն հետ կ'ըսեմ Ձեզ, թէ «Մշակը արժանի է իր վարձքին»: Բարի երթ նոր տարեդարձներու յաղթանակին»:

Ապա Գիւտ Եպիսկոպոս կարդաց կոնդակը, որուն բովանդակութիւնը խորապէս տպաւորեց ներկաները, մանաւա՛նդ Շաւարշ Միսաքեանի ոգեկոչումը, որ յուզեց շատերը:

Կոնդակի ընթերցումէն ետք, խօսք առաւ Արփիկ Միսաքեան, որ չնշտելէ ետք թէ ով որ գինքը կը ճանչնայ գիտէ թէ խօսելու սովորութիւն չունի, ըսաւ. -

«Պարտիմ սակայն, այսօր, իմ խորին շնորհակալութիւններս յայտնել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որուն առանձին նամակով ալ պիտի փոխանցեմ երախտագիտական իմ զգացումներս, ապա նաեւ Գիւտ Եպիսկոպոսին: Ցաւկապէս ուրախ եմ, որ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը իր կոնդակին մէջ, մասնաւորաբար կ'ոգեկոչէ Շաւարշի վաստակը, վասնզի ես, այսօր, կը քաղեմ պտուղները ծառի մը, զոր ես տնկած չեմ: Կրնամ միայն խոստանալ, որ այնքան ատեն որ կարենամ, պիտի շարունակեմ ցանել հունտերը, մաղթելով որ այդ հունտերը քաղողները չպակսին, որպէսզի տեւէ ու տոկայ հայ լեզուն, որուն գլխաւոր ազդակներէն է՝ հայ մամուլը»:

Շամփանելով, տարեդարձի կարկանդակով եւ անուշեղէններով կատարուեցաւ ճոխ հիւրասիրութիւն մը, ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄՈՆԹԷ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ
ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

ԸՍՏ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ՝

ԿԱՆԽԵԼ ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ՀԱԿԱԹՈՒՐՔ ԱՐԱՐՔ ՄԸ

Երէկ գրած էինք արդէն, թէ հայկական կարդ մը մարմիններ բողոք բարձրացուցած են Մոնթէ Մելքոնեանի, Բ. Քէշիշեանի եւ Զեփիւռ Գասպարեանի ձերբակալութեանց առթիւ: Յիշենք ուրեմն, որ ՀԱՇ-ը այս ձերբակալութիւնը «նուէր մը» կը նկատէ՝ «Յակոբ Յակոբեանի համար որ զայն մահուան դատապարտած է, ինչպէս նաեւ Թրքական մենատիրութեան համար, որուն նախարարապետը Փարիզ եկաւ Նոյեմբեր 14-ին: Աւելին, դաշոյնի հարուած մըն է կոնակին հայ ժողովուրդին պատասխանատու եւ զինուորեալ թեւին, որ միշտ բուռն կերպով ընդդիմացած է հակաֆրանսական որեւէ յարձակումի»: Հաղորդագրութիւններ հրապարակած են նաեւ «Հայ Պայքար»ի խմբագրութիւնը (որուն աշխատակիցն է Բ. Քէշիշեան եւ հարցազրոյց մը կը պատրաստէր Մոնթէ Մելքոնեանի հետ, կ'ըսէ թերթին խմբագրութիւնը), բանտարկեալներու զօրավիգ մարմինը, մինչ ՀԱՇ ուրիշ հաղորդագրութեամբ մըն ալ լուսաբանութիւններ կու տայ հայկական կազմակերպութեանց ձերբակալութեանց մասին, յիշելով թէ Մոնթէ Մելքոնեանի պայքարը միայն Թուրքիոյ դէմ է, թէ Բ. Քէշիշեան լրագրող է եւ Զեփիւռ Գասպարեանի միակ յանցանքը իր տունը Մ. Մելքոնեանը ընդունած ըլլալն է:

Այս հարցին առընչութեամբ, ըսենք թէ ՏԷ - ԷՍ - ԹԷ-ի արդարացումն այն է, որ Մ. Մելքոնեանի բնակարանը գտած են ոչ միայն զինամթերք, ելեկտրոնիկ կատարելագործուած կազմած, յայտագումով պայթեցնող դրութիւն մը, այլեւ Թուրք դեսպանին՝ Ատնան Պիւլաքի նկարը, Մարսէյլ խարիսխ նետող Թուրք նաւերու ցանկը, Մարսէյլի նաւահանգիստին մանրամասն յատակագիծը, երեք հատ ալ կեղծ անցագիր (իտալական, ամերիկեան, բրիտանական) նոյն նկարով: Այս ամբողջը եւ այլ փաստաթուղթեր ենթադրել տուեր են իշխանութեանց որ հակաթուրք ոճրափորձեր ծրագրուած էին եւ պիտի գործուէին Ֆրանսայի մէջ: Երկուշաբթի իրիկուն հեռատեսիլը ժամը 20-ի իր լրատուութեան ընթացքին ցոյց տուաւ արդէն բնակարանը, մինչ Երեքշաբթի առաւօտեան օրաթերթերն ալ կրկին կ'արձագանգէին վերոյիշեալ եւ այլ մանրամասնութիւններու:

×

ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ

Թուրքիոյ Մայր Հայրենիքի (Անավաթան) կուսակցութիւնը որ իշխանութեան գլուխ է, «անհրաժեշտ» նկատեր է յատուկ հաղորդագրութիւն մը հրապարակել զգուշացնելու համար Ամերիկան...:

×

ԱՆԱՓ կուսակցութեան դիւանը զեկոյց մը հրատարակած է ու դատապարտած ԱՄՆ-ու Ներկայացուցչական Ժողովին

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

Kévork K. BAGHDJIAN

Le problème arménien du négativisme turc à l'activisme arménien où est la solution?

Գրեց՝ Ա. ՊԻՅԼԵՐԵԱՆ
(Պատմ. Գիտ. Տոքթէօր)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Թէ ի՞նչ է մեր կարծիքը տօքթէօր Պաղճեանի գիրքին մասին. կ'ուզենք հոս զայն քննարկումի ենթարկել: Նախ ըսենք որ, մենք առենօք 1969-ին կամ 1970-ին, Պաղճեանի աւարտաճառը կարդացած էինք երբ արդէն Եւրոպայի եւ Ամերիկայի գլխաւոր պետական դիւաններու եւ գրադարաններու մեծամասնութիւնը պրպտած եւ ուսումնասիրած էինք: Այն ժամանակ նկատելով կարգ մը թերութիւնները որոնց մասին սոորեւ պիտի անդրադառնանք, յուսացած էինք որ եթէ Պաղճեան ուզէր իր աշխատութիւնը ապագային հրատարակել, զայն նախապէս պիտի վերաքննէր ու սրբագրէր:

Բայց կը թուի թէ տօքթէօր Պաղճեան հայ ժողովուրդի ժամանակակից պատմութեան այլազան շրջաններու ու հարցերը շօշափող կարեւոր եւ անկարեւոր աւատ հրատարակութիւններու լափիւրինթոսին մէջ կորսուած է: Զենք անգիտանար թէ պատմա-գիտական ուսումնասիրութեան մը մէջ նորութիւն մը բերելու համար ենթական պէտք է տեսակ-տեսակ զոհողութիւններ եւ շատ անգամ ալ զրկանքներ յանձն առնէ, ըլլան անոնք ֆիզիքական թէ մանաւանդ նիւթական: Բայց պարզ է թէ նոյնիսկ վերոյիշեալ պայմանները լրացնելով կամ դիմագրաւելու պատրաստակամութիւն ունենալով ալ ոեւէ մէկը չի կրնար խակական պատմաբան մը ըլլալ, եթէ ան տէքէֆ-տիվի մը բնազդն ու մանաւանդ համբերութիւնը չունենայ, որուն վրայ պիտի աւելնայ ժամանակի ընթացքին պրպտումի փորձառութիւնը: Այսուհանդերձ, կ'ուզենք անմիջապէս շեշտել որ, առանց մեծ զոհողութիւններու եւս կարելի է լաւ գիրք մը պատրաստել որմէ թէեւ պատմական նորութիւններ պէտք չէ սպասել, բայց գանձուածները կարելի է լուսաբանել: Վերջին տասնամեակին ականատես եղանք արդէն որ թէ Ֆրանսայի եւ թէ Ամերիկայի մէջ, հայ թէ օտար, քանի մը հեղինակներ այս ուղղութեամբ կարգ մը հրատարակութիւններ ունեցան որոնք լաւ ընդունելութեան արժանացան եւ ցեղասպանութիւնէն երկու սերունդներ յետոյ ոչ թէ միայն հայ, այլեւ օտար հանրային կարծիքն ալ լուսաբանելու խնդրին մէջ զգալի ու գնահատելի դեր խաղացին: Բայց տօքթ. Պաղճեանի գիրքը մեր կարծիքով նոյն առաւելութիւնները բոլորովին չի ներկայացներ:

Պաղճեանի գրքին մէջ հետեւեալ երկու գլխաւոր թերութիւնները մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին.

1.- Այս գիրքին մէջ չգտանք մանաւանդ պատմական ուսումնասիրութեան մը համար կենսական դէպքերու եւ վերլուծումներու շարունակութեան եւ շարայարումի մեթոտը: Այս գրքին մէջ այսինքն չկրցանք տեսնել պատմական ուսումնասիրութիւններու յատուկ եղբանը դէպքերու թուականներու շարքով զարգացումը: Այսպէս Պաղճեան մէկ նիւթէն միւսը կ'անցնի առանց մէկը միւսին յաջորդող եւ շաղկապող պատահարներուն կարեւորութիւն ընծայելու: Շատ անգամ ալ հարցի մը եզրակացութիւնը սկզբնական էջերու մէջ կը գտնենք առանց դրդապատճառներուն նախապէս տեղեակ ըլլալու:

2.- Բազմաթիւ պատմական դէպքեր եւ տեղեկութիւններ սխալ տրուած են, կարծես հեղինակը չէ ուզած պրպտել, ճշդել խակական աղբիւրները եւ ոեւէ գիրքի մը մէջ հանդիպած առաջին տեղեկութիւնը իբր ճիշդ ընդունած է: Ասոնցմէ տասընակ մը կրնանք յիշել սոորեւ իր էջադրութեան հետեւելով.

1.- Ան կը գրէ թէ «Պեռլինի Խորհրդաժողովը 1/13 Յուլիս 1878-ին տեղի ունեցաւ (տե՛ս էջեր 13 եւ 52): Մինչդեռ ծանօթ է թէ 1878 Յուլիս 13-ին (նոր տոմար) խորհրդաժողովը վերջացաւ: Ան սկսած էր Յունիս 13-ին (նոր տոմար) ու ճիշդ ամիս մը տեւած:

2.- Տօքթէօր Պաղճեան կը գրէ թէ Խրիմեանի նախագահութեամբ Մինաս Չերազ եւ հանրածանօթ վաճառական Ստեփան Փափազեանէ բաղկացող հայկական պատուիրակութիւն մը Համ Քորթիի այցելեց (էջ՝ 13): Զենք գիտեր թէ Պաղճեան ուրկէ՞ քաղած է այս տեղեկութիւնը, բայց անհրաժեշտ էր որ ուրիշ լուրջ աղբիւրներէ եւս ստուգէր այդ տեղեկութիւնը: Ստեփան Փափազեան որ Պոլսոյ «Ժամանակ» թերթին տնօրէն-խմբագիրն էր (2), Համ չգնաց Խրիմեանի հետ, այլ՝ (1878) Յունիսի Գ. շաբաթը երջանկայիշատակ Ներսէս Պատրիարքի կողմէ Պեռլին ղրկուեցաւ իր հետ տանելով պատրիարքարանի հետ գաղտնօրէն թղթակցելու համար ծածկագիր հեռագրի բանալին:

3.- Նոյն էջին վրայ (էջ 13) Պաղճեան կը գրէ թէ Լորտ Սալըզպըրի Արտաքին գործոց ենթանախարար էր, հապա ո՞վ էր ուրեմն նախարարը: Լորտ Տէրպի որ Արտաքին գործոց նախարար էր, 1878 Մարտ 28-ին հրաժարիլ ստիպուեցաւ, որուն յաջորդեց Լորտ Սալըզպըրին: Տիսրայէլի վարչապետ էր այդ ժամանակ:

4.- Պաղճեան կը գրէ թէ Սուլթանը 1867-ին 20.000 հայ բնակիչ ունեցող Զէյթունը «խաղաղեցնելու» համար 150.000 հոգինոց բանակ մը ղրկեց: Կ'ուզէինք արդարեւ գիտնալ թէ հեղինակը ո՞ր լուրջ աղբիւրին վրայ յենլով գրած է այս: Տրամաբանութիւնը անգամ չի կրնար ընդունիլ թէ այսպիսի առասպելական թիւով զօրաբանակ մը ղրկուած ըլլայ ափ մը կտրիճ Զէյթունցիներու դիմաց: Ինչ՞ վէր փաշայի Գ. բանակը Առաջին համաշխարհային պատերազմին 100.000-էն նուազ էր երբ Կովկասի ճակատին վրայ յարձակողականի անցաւ: Նափոլէոնի «մեծ բանակը» 100.000ի շուրջ էր, երբ Եւրոպայի մէկ ծայրէն միւս ծայրը արշաւեց:

Հայաստանէն հեղինակ մը՝ Պօղոսեան (3) կարգ մը հայկական աղբիւրներու վրայ հիմնուելով 40.000 կը հաշուէ 1862ի Ազիզ փաշայի բանակը որ Զէյթունցիներու դէմ կռուեցաւ: Այս հարցին առընչութեամբ կարեւոր փաստաթուղթեր ունինք, - որոնք դեռ անտիպ են, - կը տեղեկացնեն թէ Ազիզ Փաշայի բանակը 1500 կանոնաւոր զինուորներ ունէր, եւ այնքան ալ չէրքէզ ու անկանոն (պաշըպօզուք)ներ մասնակցեցան այս կռիւներուն: Ընդամէնը 3000 զինուոր:

5.- Պաղճեան կը գրէ թէ Ապտիւլ Համիտ ջարդել տուաւ Տիւրզիներ, Քիւրտեր, Չէրքէզներ, Մարոնիներ եւայլն (տե՛ս էջ՝ 56): Սխալ է նաեւ այս ոչ թէ Ապտիւլ Համիտ զանոնք ջարդել չտուաւ այլ ամէն բան ըրաւ մահմետական ժողովուրդները սիրաշահելու համար: Արդէն տօքթ. Պաղճեան յաջորդ էջին վրայ յըստակ կերպով իր նախապէս գրածը կը հերքէ, ըսելով թէ «Կարմիր Սուլթանը ամէն բան ըրաւ Քիւրտերու գործակցութիւնը ապահովելու համար: «Իսկ Մարոնի քրիստոնեայ Արաբներու ջարդը 1860-ին տեղի ունեցաւ Լիբանանի մէջ: Այդ ժամանակ Օսմանեան գահուն վրայ բազմած էր Սուլթան Ապտիւլ Ազիզ: Թէեւ հարկ է ճշդել թէ քանի մը Քիւրտ չէյխեր Ապտիւլ Համիտի օրով սպաննուեցան: Անոնք որոշ ինքնավարութեան մը կողմնակից էին:

6.- Հեղինակը հայկական յեղափոխական կուսակցութիւններու կազմաւորումը կը վերագրէ 1862-ի Զէյթունի ապստամբութեան, 1876-ի Վանայ շուկայի հրկիզումին ու թալանին, եւ 1877-ի ռուս-թուրք պատերազմի ընթացքին Պայազիտի եւ Ալաշկերտի հովիտին մէջ սպաննուած Հայերուն իբր հետեւանք: Կը կարծենք թէ այս տեսութիւնը եւս ներհակ է ճշմարտութեան: Հայկական կազմակերպութիւններու ծնունդը հետեւանք էր ըստ մեր թղթատած բազմաթիւ աղբիւրներու, Պեռլինի դաշնագրէն յետոյ Հայոց մէջ տիրող յուսախաբութեան, երբ 61-րդ յօդուածը բարձր դրան կողմէ մէկդի դրուեցաւ: Եթէ քանի մը կազմակերպութիւններ շուտով խափանուեցան եւ ցրուեցան Արեւմտահայաստանի մէջ, Կովկասահայերու կողմէ հիմնուած երկու յեղափոխական կուսակցութիւնները կանգուն մնացին որովհետեւ անոնց ղեկավարները իրենց կեդրոններով արտասահման մնացին, գերծ ըլլալով նաեւ հալածանքէ եւ կուսակցութիւններու մասնաճիւղերն են որ գործեցին «Երկրին» մէջ:

7.- Տօքթէօր Պաղճեան կը գրէ թէ Երիտթուրք յանցապարտները իրենց պատիժը քաւելու համար Մալթա աքսորուեցան (տե՛ս էջ՝ 117): Մեզի համար նորութիւն մը եղաւ հեղինակին սոյն յայտնութիւնը: Որքան որ մենք գիտենք անգլիական իշխանութիւնները երիտթուրքերու ամենակարեւոր դէմքերէն մօտ 70 հոգի (1919) Մայիս ամսուան վերջերը Պոլսէն Մալթա փոխադրեցին, այսինքն՝ Պոլսոյ պատերազմական ատեանի որոշումէն 38 օր առաջ պարզապէս առաջ քշելով թէ անոնք Մալթայի մէջ անկողմնակալ եւ անաչառ կերպով պիտի դատուին: (4) Երկու տարի յետոյ բոլորն ալ ազատ արձակուեցան առանց ոեւէ դատավարութեան, իրենց ոճիրները փաստող ապացոյցներու չգոյութեան պատճառաւ...:

8.- Տօքթէօր Պաղճեան, դասախօս Վամպէրին Գերմանացի կը կարծէ անոր գերմաներէն թերթի մը մէջ երեւցած յօդուածէն հետեւցնելով: Վամպէրի հունգարահպատակ հրեայ մըն էր: Թրքագէտ եւ արեւելագէտ, Վամպէրի մերթ թըրքասէր, մերթ անգլիասէր եւ նոյնիսկ մերթ ալ հայասէր երեւնալով ամէն կողմէ դրամ կը կորզէր: Իրեն պէս քանի մը աչքըրաց պատեհապաշտներու հետ Վամպէրի ատենին տխուր դեր մը խաղաց ի վնաս հայկական դատին:

9.- Պաղճեան ենվէրի մէկ նամակը որ Օսմանիշէր Լոյտի մէջ հրատարակուած է, կը գրէ թէ 1919 Յունուար 26 թուականը կը կրէ մինչ Փետրուար՝ 26 պէտք է ըլլայ: Այդ մէկ ամսուան տարբերութիւնը խիստ կարեւոր պատճառներ ունի եւ այս պատճառաւ ուզեցինք ճշդել:

10.- Հեղինակը կը գրէ նաեւ թէ Միլէրան 1915 Մայիսին Ֆրանսայի վարչապետ էր (տե՛ս էջ՝ 240): Որքան որ տեղեակ ենք Միլէրան այդ թուականին պատերազմական նախարար էր ու դաշնակից Ռուսաստանի եւ Անգլիոյ հետ հայկական հարցի մասին բանակցութիւնները Տէլքասէ է որ վարեց:

Դեռ կրնանք այս գրքին մէջ մեր տեսած պատմական սխալ տեղեկութիւններու շարքը երկարել: Մեր համոզումով այսօր հեղինակ մը, եւ մանաւանդ Հայ, շատ աւելի բծախնդրօրէն պէտք է մօտենայ հայկական հարցի այս հրատապ շրջանի ուսումնասիրութեան: Ոմանք կ'ըսեն թէ ինչ որ ալ գրուի Հայոց մասին, պէտք է հեղինակը քաջալերել, մենք չենք բաժներ այս տեսակէտը: Ընդհակառակն կը մտածենք որ շատ ուշադիր եւ բծախնդիր պէտք է ըլլայ հեղինակ մը երբ կ'ուզէ խակական եւ անխոցելի ուսումնասիրութիւն մը պատրաստել հայկական հարցին մասին: Պէտք չէ մոռնալ որ թերի եւ սխալ հիմեր ունեցող աշխատութիւն մը փոխանակ հայ դատին օգտակար ըլլալու կրնայ վնասաբեր ալ ըլլալ ու շահագործուիլ Թուրք եւ թրքասէր օտար պատմաբաններու կողմէ: Այսօր շատերուս ծանօթ է որ Թուրք «գիտնականներ» եւ իրենց մեղսակից օտար հեղինակներ կը ջանան Արամ Անտոնեանի Նաիմ Պէյի յուշերը խորագրով լոյս տեսած գիրքը եւրեւակայական եւ շինծու փաստերու վրայ հիմնուած որակելով հայկական ցեղասպանութիւնը հիմնովին մերժել: Պատճառը այն է որ Նաիմ Պէյի վաւերագրերուն բնագիրները այսօր մէջտեղ չկան: Մինչդեռ այն հրատարակութիւնները որոնք կրնան իրենց գեղծարարութիւնը փաստել, ճշգրիտ եւ ճշմարիտ հիմեր ունին, անոնք երբեք չեն յիշուիր, կարծես բնաւ գոյութիւն իսկ ունեցած չըլլային:

Հակառակ մեր վերեւ կատարած թերեւս քիչ մը խիստ դիտողութիւններուն ու մատնանշած թերութիւններուն, կ'ուզենք հոս հաստատել նաեւ թէ տօքթ. Պաղճեան կարեւոր հարցի մը վրայ երկարօրէն կը ծանրանայ. ան որ մեր ժամանակներուն (վերջին տասնամեակ), լոյս տեսած հրատարակութիւններուն մէջ կարծես քիչ մը անտեսուած է: Ասիկա հայ տարագիրներու կողմէ լքուած գոյքերու խնդիրն է որ Թուրք կառավարութիւնը յատուկ օրէնք մը քուարկելով պաշտօնապէս իւրացուց: Ազգային դատով զբաղող մեր քաղաքագէտներն ու մասնագէտները անհրաժեշտ ուշադրութիւնը ցարդ չեն ընծայած այս խնդրին որքան որ սփիւռքահայ մամուլին մէջ երեւցած իրենց հաղորդագրութիւններէն կրնանք դատել:

Յիշենք նաեւ թէ այս գիրքը հայ ժողովուրդի պատմական դէպքերու եւ եղելութիւններու ցուցակ մըն ալ ունի որ կրնար աւելի օգտակար ըլլալ, եթէ նմանապէս սխալ եւ հակասական թուականներ եւ տեղեկութիւններ չունենար:

Վերջացնելու համար ըսենք նաեւ թէ հեղինակը հայ ժողովուրդի պատմութեան համար գտուած գրքերու ցուցակ մըն ալ գրքին յաւելուած ըլլալով կցած է: Բայց նկատեցինք որ դժբախտաբար ինք անձամբ իր գրքին համար անոնցմէ լիակատար կերպով չէ օգտուած եւ կամ թերեւս ոմանք ալ բնաւ չէ թղթատած, այլապէս մեր վերեւ յիշած անճիշդ տեղեկութիւններուն մեծամասնութիւնէն խուսափած պիտի ըլլար, ու դեռ ուրիշներու ալ ճշգրիտ պատասխանները պիտի ունենար:

Կորով եւ յաջողութիւն կը մաղթենք մեր հայրենակիցին: Ալյանտեանի միւս եղերքը նորաստեղծ գաղութի մը մէջ մշակութային եւ հասարակական կեանքի բարգաւաճման համար տարած իր աշխատութեան: Կը յուսանք որ յետագային տօքթ. Պաղճեան աւելի բծախնդրօրէն կը մօտենայ այսքան կարեւոր նիւթի մը ուսումնասիրութեան պատրաստութեան եւ կը ջանայ սրբագրել իր սխալները եթէ կը փափաքի Բ. տպագրութիւն մը ունենալ:

(2) Տե՛ս Ա. Կիրակոսեան, Հայ պարբերական մամուլի մատենագիտութիւն (1794 - 1967) Երեւան, 1970 էջ՝ 284, «Ժամանակ» 1863-էն 1869 տարիներու միջեւ լոյս տեսաւ:

(3) Տե՛ս Հ. Պօղոսեան, Զէյթունի պատմութիւն 1409 - 1921 Երեւան, 1969, էջ՝ 170:

(4) Տե՛ս Մեր ուսումնասիրութիւնը Les Grandes Puissances, l'Empire ottoman et les Arméniens dans les Archives françaises (1914 - 1918) *Paris*, 1983, *p. LXII.*

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՇԱԲԱԹ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Անթիլիասի Կաթողիկոսարանի «Գ. Կիւլպէնկեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 28-էն Նոյեմբեր 3, տեղի ունեցած է հայ մշակոյթի Շաբաթ մը, կազմակերպութեամբ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Քրիստոնէական Դաստիարակութեան բաժանմունքի եւ Համազգայինի Շրջ. Վարչութեան: Շաբթուան թեման եղած է Ոսկեդարը, որուն շուրջ տրուած են հինգ դասախօսութիւններ:

Հոկտեմբեր 28-ին, բանախօսած է Արտաշէս Տէր - Խաչատուրեան՝ «Ե. դարու մեր պատմագրութիւնը» նիւթին շուրջ: Վերլուծելէ ետք հինգ պատմագիրներու Փաւստոս Բիւզանդի, Կորիւնի, Մովսէս Խորենացիի, Ղազար Փարպեցիի եւ Եղիշէի գործերը, բանախօսը եզրակացուցած է, թէ Ե. դարը մեր պատմագրութեան ամէնէն բեղուն շրջանն է եւ թէ մեր պատ-

մագիրները լոյս կը սփռեն ո՛չ միայն մեր կեանքին վրայ, այլեւ օտարներուն:

Հոկտեմբեր 29-ին, դասախօսութեան նիւթը եղած է «Փաւստոսի բիւզանդական պատմութիւններուն գեղարուեստական յատկանիշները»: Դասախօսը՝ Գրիգոր Շահինեան, ներկայացուցած է Փաւստոս Բիւզանդի գործը՝ ծանրացած է անոր հայրենասիրական գործ մը ըլլալու հանգամանքին վրայ, բացատրելով թէ հեղինակին ներկայացուցած հայրենասիրութիւնը զուտ զգացական չէ, այլ պատճառաբանուած հայրենասիրութիւն մըն է: Գրիգոր Շահինեան իր նիւթը եզրափակած է վերահաստատելով այլ բանասէրներու ցարդ յայտարարածն ու հաստատածը, թէ Փաւստոս Բիւզանդ Հայ էր եւ ոչ օտար:

Հոկտեմբեր 30-ին տեղի ունեցած է 3րդ դասախօսութիւնը. նիւթը՝ «Ոսկեդարու հայերէնը»: Տոքթ. Արմենակ Եղիայեան ներկայացնելով նիւթը նշած է, թէ արքունիքն ու կրօնքը կարեւոր ազդակներ եղած են մեր լեզուի մշակման ճամբուն վրայ. Եկեղեցականը միշտ գործածած է մաքուր հայերէնը եւ այս իսկ պատճառով՝ երբեք զարմանալի չէ, որ հայ գիրերու գիւտը կատարուած է եկեղեցականի մը կողմէ եւ աշխատանքը յորդորած Թագաւորը: Դասախօսը ծանրացած է Եզնիկ Կողբացիի լեզուին եւ ոճային յատկանիշներուն վրայ, զանոնք գտնելով պայծառ, վճիտ ու պարզ:

Հոկտեմբեր 31-ին տեղի ունեցած 4-րդ դասախօսութեան նիւթը եղած է՝ «Ոսկեդարու քաղաքական իրադարձումներ եւ ուսանելի դասեր»: Բանախօսը՝ Վազգէն Էթիէմեզեան, ներկայացուցած է Ե. դարու Հայաստանի քաղաքական կեանքի պատկերը, ներքին պառակտումները, անոնց գաղափարական հիմքերը, հայ քաղաքական իշխանութեան քայքայումը եւ այս բոլորի վերլուծման լոյսին տակ ուսանելի դասեր քաղած է մերօրեայ կեանքին համար: Հաստատած է, թէ ժողովուրդները տակաւին կը շարունակեն պայքարիլ այլասերիչ երեւոյթներու եւ բռնատիրութիւններու դէմ. ընդունելի է եւ անհրաժեշտ, որ գոյութիւն ունենան գաղափարական տարբեր ուղղութիւններ, որոնք սակայն պարտին ձգտիլ մէկ նպատակի զարգացման, համամարդկային թէ ազգային իմաստներով: Դասախօսը անհրաժեշտ նկատած է հայ ժողովուրդի կազմակերպական կեանքի ամրապնդումը:

Նոյեմբեր 3-ին տեղի ունեցած է հայ մշակոյթի շաբթուան եզրափակիչ ձեռնարկը: Բացումը կատարելով Գրիգոր Շահինեան ըսած է. «Ամբողջ շաբաթ մը, մենք հաղորդուեցանք մեր ոսկեդարեան խորհուրդով, ծանօթացանք անոր: Հաւատացեալներու պէս, որոնք կը կերակրուին բանիւ Տեառն՝ մենք սնանեցանք բանիւ մշակոյթի: Ու գիտենք բոլորս, թէ ի սկզբանէ էր բանն»: Ապա, մեր ըստեղծագործ ճիգին արդիւնքով շահուած նիւթական հարստութիւնը դրական երեւոյթ մը նկատելով հանդերձ Գրիգոր Շահինեան հարց տուած է, թէ ի՞նչ կ'արժէ նիւթական բարօրութիւնը, երբ անիկա չէ շաղախուած հոգեմտաւոր արժէքներով եւ աւելցուցած. «Մեր մղած ու մղելիք պայքարները ուրիշ նպատակ չեն ունեցած, պիտի չունենան, եթէ ոչ ըստեղծումն ու յաւերժացումը մշակութային արժէքներու: Մեր ինքնութեան նուաճումն ու պահպանումը իրենց բնական արդարացումը այս վեհ կոչումին մէ՛ջ կը գտնեն միայն»:

Օրուան դասախօսութեան նիւթը եղած է՝ «Ոսկեդարեան մշակոյթի էական յատկանիշները», զոր ներկայացուցած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոս: Հայրապետը Ոսկեդարեան էական յատկանիշները խտացուցած է հինգ ենթաբաժանումներու մէջ: 1) Համատարած, տիրապետող երեւոյթը ոսկեդարեան մշակոյթին մէջ այն է, որ Ե. դարը Հայոց պատմութեան մէջ կրօնական ապրումի, քրիստոնէական հաւատքի արմատացումի, հայ կեանքի ընջիջներուն մէջ ներթափանցումի ամէնէն հզօր, կազմաւորիչ, որոշադրիչ ժամանակաշրջանն է: 2) Դարը հաղորդութեան դար է: 3) Ե. դարուն, օտար գրականութեան եւ մշակոյթներու հետ մեր հաղորդութիւնը զօրացուց մեր ազգայնութիւնը: Այսինքն մեր ինքնութեան խոր եւ արժեւոր ճանաչումը, մեր ազգային ինքնուրոյնութեան եւ արժանապատուութեան գիտակցութեան մշակումը: 4) Ոսկեդարու մշակոյթին մէջ, որպէս շեշտուած գիծ մը կը յայտնուի պայքարի, մաքառումի գրականութիւն մը եւ մշակոյթ մը ըլլալու անոր հանգամանքը: 5) Ե. դարը Ոսկեդար է ոչ միայն նախապէս յիշուած չորս գլխաւոր յատկանիշներով, այլ որովհետեւ այդ դարուն մէջ մարդկային հոգիի ազգային գունաւորումով ինքնարտայայտութեան ամէնէն ճոխ, բազմերս պայթումն է որ տեղի ունեցաւ:

Գարեգին Բ. իր խօսքի աւարտին բաղդատականը կատարելով Ե. դարու եւ Ի. դարու մեր կեանքին, ըսած է. «Կը խորհիմ ճիշդ է այս գնահատումը եթէ ըսեմ, որ այս դարը, 20-րդ դարը ոսկիի դար է, բայց մեզի համար ոսկեդար չէ. ոսկիի առատութեան դար, այո՛. ձեր շուրջը նայեցէք: Լսեցիք շարականները Ե. դարուն, ո՞ւր են սակայն այդ շարականները մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ: Ոչ թէ բեմին վրայ եւ երբեմն: Ո՞ւր են մեր երգիչները. Թող Սահակ - Մեսրոպները երգուին, Թարգմանիչները կարդացուին եւ նորերը ստեղծուին: Մատենագիրներ տեսանք. ո՞ւր են անոնք մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ: 70-ամեակ տօնեցինք: Արդեօք, ով Տէր, բան մը պիտի չարժի՞ այս ժողովուրդի հոգիին մէջ: Կենաց - մահու տագնապ է այսօր ալ: Բայց չենք զգար. 20-րդ դարը ընդարմացուցած է մեզ, անզգայնացուցած է մեզ. ուրիշ զգայարանքներ լայն ու արձակ բացեր է ու մեր զգայարանքը՝ Սահակ - Մեսրոպեան սրբաշունչ զգայարանքը բթացուցեր է: Պէտք է որ մշակոյթի այս ամիսը ըլլայ Պրոպատիկէի աւազան մը եւ հիւանդացած Հայը, աշխարհէն վիրաւորուած Հայը իր հայրերու աւազանին մէջ նոր իմն, «Նորափետուր զարդարեալ» վերածնի»:

Բոլոր դասախօսութիւններու ընթացքին գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, բաղկացած՝ երգերէ եւ արտասանութիւններէ:

«ՄՈՒԿԵՐ ԵՒ ՄԱՐԴԻԿ»

Ամէն շրջանի բոլոր քաղաքակրթութիւններու մէջ առնէտը յիշատակուած է, ներկայացուած: Ան մարդկութիւնը հմայած է խորհուրդով ու կրօնական շունչով մը: Հասկնալու համար այն պատճառները որոնցմով այս կրծող կենդանին Արեւմուտքի մէջ կը խորհրդանշէ աւանդական թշնամին, օտարը, ներխուժողը ճախորդութիւններու եւ փորձանքներու պատասխանատուն, պէտք է ամէն բանէ առաջ իջնել անցեալի բաւիղներուն մէջ:

Երբ աստուածները հսկաներէ սարսափած ապաստանեցան Եգիպտոս, փոխակերպուեցան կենդանիներու: Ապողոն վերածուեցաւ ագռաւի, Բաքոս՝ նոխազի, իսկ Պան՝ առնէտի: Այս վերջինին մահը առաջին քրիստոնեայ հեղինակներուն կողմէ նկատուած է որպէս հեթանոսութեան մահը, որուն պէտք էր յաջորդէր քրիստոնէութիւնը: Սակայն Պան առնէտի վերածուելէ ետք բոլորովին չէ մերկացած իր երկրային կերպարանքէն: Ան պահած է արդասաբերութեան, սեռային կարողութեան աստուծոյ մը ինքնութիւնը: Խաւարներու աշխարհին, հեթանոսութեան խորհրդանշան այս կենդանին նկատուած է հակաքրիստոնէական արարած մը:

Այս աւանդութեան հետքերը մեզ կը տանին նախ Իսլանտա, ուր Եկեղեցին պայծառ շրջան մը կ'ապրի: Երկրին հարաւ - արեւմտեան Քէլս քաղաքի տաճարը ունի հիանալի կերպով զարդարուած Թ. դարու գրակալ մը: Այդ գրակալին վրայ քանդակուած կը տեսնենք երկու առնէտներ որոնք կը կրծեն նշխար մը: Այս պատկերացումը արդեօք չէ՞ խորհրդանշեր քրիստոնեայ աշխարհը զոր կը լափեն Եւրոպայի հարաւէն բարձրացած հեթանոսներ:

Աւելի լաւ հասկնալու համար Պանի, առնէտներու եւ Եկեղեցիին միջեւ յարաբերութիւնը, պէտք է յիշել սրնգահար Հանսի ծանօթ պատմութիւնը. Հանս իր սրինգին հմայքով կը հաւաքէ Համելն քաղաքի բոլոր առնէտները: Շրջանի մը ուր հերետիկոս հոսանքներ կը տիրեն Եւրոպայի, - պատմութիւնը 1284 թուականը կուտայ - քրիստոնեայ աշխարհը իր գերիշխանութիւնը պարտ է հաստատել ամէն կարգի միջոցներով: Ասոր համար ալ պէտք է պարտութեան մատնել հեթանոսութիւնը խորհրդանշական կերպով, ինչ որ կը բացատրէ վերոյիշեալ պատմութեան մէջ մուկերու Վէզէրի մէջ խեղդամահ ըլլալու պարագան:

Սակայն եթէ Արեւմուտքի մէջ մշակութային ու կրօնական պատճառներով այս կրծող կենդանին դասուած է անիծեալ անասուններու դասը, նոյնը չէ պարագան այլ քաղաքակրթութիւններու համար: Ճափոնի մէջ օրինակ, ան Առատութեան չաստուածին օգնականն է, Չինաստանի մէջ Համաստեղութիւններու գօտիին մէջ առաջին տեղը կը գրաւէ: Իսկ հին Յունաստանի մէջ շատ մօտ յարաբերութիւն կար խլուրդին եւ մուկին միջեւ. անոնք միջնորդներ նկատուած էին մարդուն եւ աստուածներուն միջեւ. յատկապէս տէր էին առողջացնող, բուժող յատկութեան: Եգիպտոսի մէջ եւս մուկերը պաշտուած էին: Անոնք այն համբաւը ունէին որ կը մտնեն ահարկու կոկորդիլոսներու բերնէն ներս ու կը լափէին անոնց աղիքները: Խորհրդանշական գետնի վրայ առնէտը որ խաւարին գործակիցն էր, կ'առաջնորդէր մայր մըտնող արեւը, որպէսզի զայն վերադարձնէ արշալոյսին. այսպէսով ան կ'ապահովէր խաւարին տիրակալութիւնը:

Այն բոլոր աւանդութիւններուն մէջ ուր ի յայտ կուգայ մուկը, կայ հատ մը որուն թատերաբեմն է Կրէտէ կղզին: Ապողոն, որպէս պատիժ անզգամ կրօնաւորի մը, մուկերու ստուար թիւ մը կը ղրկէ երկիր: Դժբախտ կրօնաւորը կը փորձէ քաւել մեղքերը, խղճմտօրէն կատարելով իր բոլոր պարտականութիւնները: Ապողոն խորապէս ազդուած բարեկամեցողութեան այս ցոյցէն, կ'ուզէ վերջ տալ պատիժին. կը հրամայէ մուկերուն ետ դառնալ. եւ որովհետեւ այս վերջիններս չեն հպատակիր, ան իր նետերով կը սպաննէ բոլորը: Այս աւանդութենէն պէտք է ծագում առած ըլլայ Ապողոն Սմինթէուս անունը, անոր՝ որ միշտ կը ներկայացուի աջ ձեռքին մէջ մուկով մը: Եւ որովհետեւ Եւողացիները, Կրէտէցիներն ու Տրովադացիները մուկը «սմինթէս» կը կոչէին, Ապողոն ալ կոչուած էր Սմունթէէն կամ Սմինթէուս: Իլիականի առաջին երգին մէջ այս աստուածը գրականութենէն ներս մուտք կը գործէ Սմինթէ անունով:

Բացի քրիստոնէութեան եւ այլ կրօնքներու, ինչպէս նաեւ աւանդութիւններու եւ խորհրդանիշերու մէջ գրաւած իր կարեւոր տեղէն, մուկը ներկայ է տակաւին մարդկային բոլոր գիտութիւններուն մէջ դրամագիտութիւն, դրոշմաթուղթեր, ծանուցում, փորագրութիւն, նկարչութիւն, երաժշտութիւն, գրականութիւն, եւ հոգեվերլուծումի, դեղագործութեան, գիտական հետազօտութեան մարզերուն մէջ: Հակառակ ամէն բանի սակայն, առնէտը խոր գզուանք պատճառած է մարդուն: Ասոր գլխաւոր պատճառը այն է որ այս կենդանին կ'ապրի կոյուղիներու, աղբանոցներու մէջ: Սակայն այս պատճառաբանութիւնը ոչինչ կը բացատրէ, քանի որ գիտութեան եւ թէքնիքի մէջ ա՛յս աստիճան զարգացած ընկերութիւն մը, երբ չի կրնար կարգադրել մնացորդներու հարցը, ինքն է յանցաւորը:

Այս կրծողը կ'ամբաստանուի նաեւ մարդուն եւ յատկապէս անոր սննդանիւթերուն վրայ յարձակում գործելով: Այս մեղադրանքն ալ անհիմ է: Պէտք է ըսել որ մուկերու մարդոց պատճառած վնասը, կամ ոճիրը, ոչ միայն հազուադէպ բան է, այլ քսան տարուան մէջ չի կըրնար հաւասարիլ մարդուն իր նմանին դէմ մէկ ամսուան մէջ գործածին: Աւելին, այս անասունը գրեթէ միշտ վնաս կը պատճառէ հնամաշ ու փտտածոյ բնակավայրերու մէջ: Անոր ցաւալի միջամտութիւնն է նաեւ որ լոյսին կը բերէ մեր ժամանակակիցներէն ոմանց կեանքի անընդունելի պայմանները:

Առնէտին դէմ ստեղծուած խորշանքին մասին կայ երրորդ պատճառաբանութիւն մըն ալ, այն թէ, այս անասունը կը փոխանցէ բազմաթիւ ախտեր, ու յատկապէս ժանտախտը: Սակայն պէտք չէ մոռնալ որ եթէ ան կը փոխանցէ ժանտախտը, կ'ըլլայ նաեւ անկէ առաջին վարակուողը, իր ամէնէն յամառ բնակիչին՝ լուին միջոցով: Ասկէ զատ, ժանտախտի մանրէն 1894-ին գտնուեցաւ Հոնկ - Քոնկի մէջ ու մինչեւ այդ թուականը մարդիկ կ'անգիտանային թէ այս կրծողը կը փոխադրէ զայն:

Մուկին դէմ մեր խորշանքին հիմը պէտք է փնտռել մեր մտքին, ուղեղին մէջ. կան անշուշտ հիւանդութիւններ որոնք մուկերու միջոցով կը փոխանցուին: Այսուհանդերձ որքան բազմաթիւ են այն անձերը որոնք կ'ապրին ընտանի կենդանիներու մտերմութեան մէջ - անգիտանալով թէ ի՛նչ մանրէներու ակ են անոնք - քան միւսները, որոնք հինգ կամ տասը տարին անգամ մը մուկի մը կը մօտենան հինգ մեթրի մը չափ...:

Վերջապէս բոլոր այս բացատրութիւններուն, որոնք կը ջանան լուսաբանել մեր խորշանքը, կուգան աւելնալ նաեւ ուղղակի հոգեբանական ազդակներ: Արդարեւ մեր քաղաքակրթութեան մէջ մուկը կը խորհրդանշէ դժոխքը, ստորերկրեայ յարաշարժ կեանքը, եւ նաեւ մահը: Ամէնէն ահազդեցիկ մուկը այն չէ որուն կը հանդիպինք մառանի մը մէջ, այլ այն որ կը շրջագայի մեր ուղեղին բաւիղներուն մէջ:

Դիցաբանական այս անասունը, թըշուառութեան ու մեծ պատուհասներու նախատիպարը, երկրային ստնաւորներու ուշիմութեան դասաւորումին մէջ երրորդ տեղը կը գրաւէ մարդէն եւ մարդակապիկէն ետք:

Երկար ժամանակէ ի վեր մարդը զարհուրած է մուկին արտասովոր ուշիմութիւնը տեսնելով. անոր ծանօթ են այս անասունին յամառութիւնը, քաջութիւնը, խորամանկութիւնը, երեւակայութիւնը, զգուշութիւնը, հաւաքական ռազմավարութեան ու յարձակումի կարողութիւնը. այսինքն ընկերային կազմակերպչականութիւնը: Պատմութիւնը այն մուկին, որ կոնակի վրայ պառկած է, փորին վրայ թաթիկներուն մէջ հաւկիթ մը բռնած, մինչ ուրիշ մուկ մը պոչէն կը քաշէ զայն, Լա Ֆոնթէնի երեւակայութենէն ծագած պատկեր մը չէ: Հազուադէպ պատահար մը չէ որ երբ արիւնը նոսրացնող դեղերով կ'ուզենք փճացնել զանոնք, միջոցը գտնեն ՔԱ. կենսանիւթը գտնելով ինքզինքնին պաշտպանելու:

Այս կենդանիին մասին ամէնէն հետաքրքրական նիւթերէն մին որ կենդանաբաններու եւս ուշադրութիւնը գրաւած է կը մնայ գրեթէ անբացատրելի. խօսքը «առնէտներու արքայ»ի մասին է: Այս անունը կը տրուի իրենց պոչերով իրարու կապուած առնէտներու խմբակին: Խմբակը կրնայ բաղկանալ 3 - 32 առնէտներէ, սակայն միջինը կը կազմէ 6 - 12 թիւ մը: ԺԷ. դարէն ասդին ութսունի մօտ «առնէտներու արքայ» գտնուած է, որոնց մեծ մասը Գերմանիա է: Ֆրանսայի մէջ կան լաւ պահուած երկու օրինակներ. մէկը՝ եօթը, միւսը տասը մուկերով: Նման խմբակ մը չի կրնար տեղափոխուիլ, այլ կը սնանի մուկերու հաւաքականութեան կողմէ:

Առնէտներու միջավայրին յարմարելու կարողութիւնը զիրենք կը դարձնէ ամէնէն տոկուն արարածը, յառաջդիմութեան յարձակողականներուն դէմ: Ամէն բանէ անդին, առնէտը կը ներկայացնէ մեր մէկ հայելին. հոն կը ցոլանայ մեր իսկ պատկերը, ան՝ որմէ կը ջանանք խուսափիլ ամէն միջոցներով: Ան կը սնուցանէ մեր ցնորքները, հրաշալիի մեր երազը մինչ կը տարածուի ու կը բազմանայ մեր երկրագունդին վրայ:

Թ. Օ. Մ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ԺԱ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Երեւանի մէջ բացուած է Հայաստանի ճարտարապետներու ԺԱ. Համագումարը, մասնակցութեամբ Մոսկուայէն, Լենինգրադէն, խորհրդային հանրապետութիւններէ եկած ճարտարապետներու: Հայաստանի ճարտարապետներուն կարեւոր հարցեր առաջադրուած են «1986 - 1990 թուականներուն Երեւանի քաղաքային տնտեսութեան յետագայ զարգացման միջոցառումներ»ու վերաբերեալ Խորհ. Միութեան Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի եւ Նախարարաց Խորհուրդի որոշումով: Այսպէս, Երեւանի բարեփոխման ընդարձակ ծրագիրը պէտք է իրագործուի ամէնէն բարձր եւ որակապէս նոր արհեստավարժ մակարդակով: Նշուած է, թէ հայկական ճարտարապետութեան զարգացման արդի հանգրուանի համար բնորոշ են քաղաքներու եւ գիւղերու բուռն աճն ու զարգացումը, բնակարանային, արդիւնաբերական եւ գիւղա - տնտեսական շինարարութեան մեծ ծաւալը, որ կ'իրականացուի ճարտարարուեստական եղանակներու լայն կիրառումով: Խորհրդահայ ճարտարապետութիւնը վերջին տարիները ձեռք ձգած է նկատելի յաջողութիւններ: Երեւան եւ այլ քաղաքներու մէջ վեր բարձրացած են հոյակապ շինութիւններ, եզակի կառոյցներ եւ համալիրներ, որոնք արժանացած են բարձր գնահատանքի եւ անոնց հեղինակները պարգեւատրուած են մրցանակներով: Համագումարին մասնակցած են Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար Կարէն Դեմիրճեան եւ վարչապետ Ֆադէյ Սարգսեան:

(Շար. Ա էջէն)

կողմէ վերատեսութիւնը այն օրինագծին որ Ապրիլ 24-ը կը հռչակէ «Մարդուն դէմ մարդուն վայրագութեան օր»ը:

ԱՆԱՖ-ի զեկոյցին մէջ կ՚ըսուի.-

«Ցաւով կը տեղեկանանք թէ Միացեալ - Նահանգներու Ներկայացուցչական Ժողովին մէջ կրկին քննութեան նիւթ կ՚ըլլայ Ապրիլ 24-ը «Մարդուն դէմ մարդուն վայրագութեան օր»ը հռչակող օրինագիծին վաւերացումը: Նման որոշում մը մեծ գիջում ու քաջալերութիւն կը նշանակէ ահաբեկչութեան: Որպէս երկիր մը որ շատ տառապած է ահաբեկչութեան պատճառով, պարտք կը նկատենք ամերիկացի ժողովուրդին յիշեցնել կարգ մը կէտեր:

1974-էն ետք, երբ Թրքական դիւանագէտներու դէմ սկսաւ Հայկական ահաբեկչական կազմակերպութիւններու գործունէութիւնը, բազմաթիւ անդամներ հակառակ որ Թուրքիոյ կողմէ գործակցութիւն առաջարկուեցաւ ամէն երկրի, ոչ մէկ դրական պատասխան տրուեցաւ: Այսօր կը տեսնենք թէ որքան ցաւալի արդիւնք կուտայ երկիրներու եւ միջազգային կազմակերպութիւններու այս ժխտական կեցուածքը, ու ահաբեկչութեան դէմ իրենց անտարբերութիւնը, երբ ականատես կ՚ըլլանք ահաբեկչութեան սաստկացման: Ահաբեկչութեան զօրաւոր ազդակ մը կ՚ըլլայ անոր որպէս ընտրական միջոց չհագործումը, ապարդիւն կը թողու պայքարի ամէն փորձ: Մեր այս համոզումին ամէնէն լաւ ապացոյցներէն մէկն է ԱՍԱԼԱ-ի Փարիզ - Օրլիի գործողութիւնը:

... Այս կարգի վերջին ցաւալի օրինակ մըն է Մալթայի ահաբեկչութիւնը, որ պատճառ դարձաւ աւելի քան 50 անմեղներու մահուան: Այս պատճառաւ, մենք, կ՚ուզենք հաւատալ թէ Միացեալ - Նահանգներն ու Ներկայացուցչական ժողովը այս տեսանկիւնէն ձեռք կ՚առնեն հարցը ու նկատի կ՚ունենան այն տխուր հետեւանքները որ կրնայ ունենալ այս տեսակի հաւանական որոշում մը: Կ՚ուզենք կարծել թէ Միացեալ - Նահանգները միջազգային ահաբեկչութեան ամէնէն դառն պտուղները քաղած են, այս մարզին մէջ աւելի ուշադիր պիտի վարուին»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱՐՈՒԶԵԼՍԿԻ ինքզինքը Փարիզ հրաւիրած է եւ Զորեքշաբթի օր ալ ժամ մը պիտի տեսնուի Նախագահ Միթերանի հետ, իր իսկ դիմումին վրայ: Այս անակընկալ այցելութիւնը բաւական հակազդեցութեանց դուռ բացած է եւ ոմանք չեն վարանիր յայտարարել թէ դաւաճանութիւն է լեհ ժողովուրդին նկատմամբ: Հարցը հոն է անշուշտ, թէ Ժարուզելսկի ի՞նչ ունի ըսելիք Միթերանի:

ՍԱԽԱՐՈՎԻ կինը Հռոմ հասաւ Երկուշաբթի օր, բայց, ինչպէս կ՚ակնկալուէր ոչ մէկ յայտարարութիւն ըրաւ, գրաւոր յանձնառութիւն մը առած ըլլալով խորհրդային իշխանութեանց հետ, այլապէս պիտի չկարենար վերադառնալ: Էլենա Պոնէր (որու հայրը՝ Ալիխանով Հայ էր, կուսակցական պատասխանատու, գնդակահարուած սթալինեան շրջանին եւ մայրը՝ Հրեայ) Եւրոպա կրցաւ գալ առողջական պատճառներով: Նախ, աչքերուն համար, պիտի տեսնուի Սիէննայի ակնաբոյժին հետ, որ վերաբուժական գործողութիւն կատարած էր արդէն 1975-ին եւ 1977-ին, ապա, Ամերիկա պիտի երթայ սրտին համար:

ՔՈԼՈՄՊԻ մէջ հոլտ - ըփ մը կատարուած է Երկուշաբթի օր, բաւական տարօրինակ պայմաններու մէջ: Կողոպուտը 70 միլիոն բերած է գողերուն, որոնք կրցած են դրամ փոխադրող ընկերութեան պաշտօնեաներով իբրեւ պատանդ, գլուխ հանել իրենց արարքը:

ՇԷՅԽ ՍԱԼԷՄ ԱԼ ԱՍԱՄ, 80 տարեկան, Նեկեւի շրջանի պետեւի անձնաւորութիւններէն մէկը, ամուսնացած է անցի օր, իրմէ 60 տարի երիտասարդ քսանամեայ կնոջ մը հետ, որու ձեռքը ... ձեռք ձգելու համար 16 միլիոն շէքէլ (11 հազար տոլար) օժիտ մը վճարած է աղջըկանը ծնողքին: Հարսը ամուսնոյն տունը ընդունուած է շէյխին կիներուն, զաւակներուն, թոռներուն եւ ծոռերուն կողմէ: Իսրայէլեան թերթը, կը վերջացնէ լուրը յայտնելով թէ Շէյխին կիները, յաջորդաբար հարցաքննուած են հարսը եւ հըպարտութեամբ տեղեկացած որ «զամուսնութիւնն կատարուած է» եւ ընտանիքին պատիւը՝ փրկուած:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրէնկիւլեան իրենց մօր՝ Տիրուհի Սէրէնկիւլեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ 3000 Ֆ. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 1000 Ֆ. «Յառաջ»ին:

ԽԱՐԲԵՐԴՑԻՆԵՐՈՒՆ 1986Ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Համախարբերդցիական Միութեան, Ֆրանսայի շրջանի կեդ. վարչութիւնը կը տեղեկացնէ որ Միութեան 1986-ի օրացոյցները լոյս տեսան:

Փափաքողները կրնան օրինակներ ստանալ, տեղական վարչութեանց անդամներուն մօտ:

ՍԷՆԹ՚ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՍԷՆ - Թ՚ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. ԹԱԴԷՈՍ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՄԷՋ

ԿԻՐԱԿԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8

Սէն - Թ՚Անթուանի Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Թաղականութիւնը ներկայիւս կը տեղեկացնէ իր Թաղի եւ Շրջակայից հաւատացեալ բարեպաշտ ժողովուրդին թէ՝ Կիրակի, Դեկտեմբեր 8, Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Առաքելոց տօնին եւ Եկեղեցւոյս անուանակոչութեան - Ուխտի տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդի - սաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Առաւօտեան ժամերգութիւն 8-ին:
Պատարագ՝ 9·45-ին:
Քարոզ՝ 11-ին:
Հոգեհանգիստ՝ 11·45-ին:

Մասնաւոր բոլոր անոնց համար, որոնք ծառայեցին բարոյական ծառայութեամբ եւ նիւթական օժանդակութեամբ Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Մատաղօրհնութիւն՝ 12-ին:

Կրօնական հանդիսութեանց պիտի յաջորդէ ճաշ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկոպոսին եւ մեր յարգելի հիւրերուն եւ ժողովուրդին:

Սանթրը Սոսիալ - Լա Մարթին, Փալանք, Սէն - Թ՚Անթուան, 13015 Մարսէյլ:

Ճաշերը պատրաստուած են Եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց Միութեան կողմէ:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյս երգչախումբը:

Արդ՝ կը հրաւիրուի Սէն - Թ՚Անթուանի եւ Շրջակայից մեր ազն ժողովուրդը մասնակցելու այս սրբազան արարողութեանց եւ լեցնելու ազգային եւ առաքելական ոգիով, ինչպէս նաեւ մասնակցելու սիրոյ ճաշի սեղանին:

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB

GRAND BAZAR DE CHARITE

organisé au profit de
L'ECOLE ARMENIENNE
DU MERCREDI

les Samedi et Dimanche, 7 et 8 Décembre, de 11 h à 20 h, dans les salles du Centre Culturel Saint Mesrob, 10bis, rue Thóuin,

— Cadeaux de fin d'année pour enfants et adultes
— Artisanat arménien, grec et français
— Linge de maison (nappes, napperons brodés), Brocante
— Tableaux, icones. Arrangements floraux
— Livres, disques, cassettes
— Confiserie, pâtisserie
— Buffet arménien et oriental.

Nous attendons nombreux les membres et amis du Centre Culturel Saint Mesrob.

ՏՕՆԱԾԱՌ
ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԵԿՏ. 15, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 17-ԷՆ

ՌՈԶԻ ԱՐՄԷՆ ՎԻԳԷՆ

ԺԱՆ ՍԻՐՈՒՖԻ (դաշնակ)
Երեւանի Պետ. Երաժշ.

ՆԱԽԱՍԱՐԴ Զարախումբ

Վարժարանին երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝
ԴԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆ-ի

Նուագ, զաւեշտ, արտասանութիւն, վիճակահանութիւն:

Կաղանդ պապան նուէրներ կուտայ բոլոր փոքրիկներուն:

Տոմսերը սկիզբէն ապահովել:

Հեռաձայն. - 45 34 68 28

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՓԵՏՐ. 23

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամներն ու համակիրները, Դեկտեմբեր 7, Շաբաթ օր, ժամը 15·30-ին Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան մշակութային կեդրոնը:

118 Ռիւ տը Գուրսէլ 75017, Փարիզ

Ներկաներուն թիւը մեծամասնութիւն կը նկատուի:

ՕՐԱԿԱՐԳ

1.- Դիւանի ընտրութիւն:
2.- Բարոյական եւ նիւթական հաշուետուութիւն:
3.- Տեղեկագրերու վաւերացում:
4.- Վարչութեան ընտրութիւն:
5.- Բաղձանքներ:

Ա.Ց.Ց

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը այցելութիւն մը կազմակերպած է Կիրակի օր, Դեկտ. 8, զոյգ հանգստեան տուները, Մոնմորանսի եւ Անտիյի:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ:

Օթօքարը կը մեկնի Կիրակի, ժամը՝ 13·30-ին Փլաս Լէոն Պլում եւ 13·45-ին Իսիի Եկեղեցւոյ առջեւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Դեկտեմբեր 7-ին, կէս օրէ վերջ ժամը 3-ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահը:

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
de MARSEILLE (HAY'S CLUB)

SKI
A
SAINT MICHEL DE CHAILLOL

SEJOUR, EN CAR,
ORGANISE DU SAMEDI 21 AU VENDREDI 27 DECEMBRE
par HAY'S CLUB

FORMULE A.- 1310 Frs. — Si vous ne faites pas de ski.
FORMULE B.- 1440 Frs. — Si vous faites du ski de fond.
FORMULE C.- 1740 Frs. — Si vous faites du ski de piste.

—Prix comprenant la pension complète + l'animation sur place. —

RESERVATIONS - RENSEIGNEMENTS : Tél. : (16) 91 - 30 - 66 - 28

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ
ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԿԻՐԱԿԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8, ԺԱՄԸ 17-ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Dans les salons de l'Hôtel GEORGE V
avenue George V — Paris 8e

avec la participation du
TRIO PEHLIVANIAN

BERNARD DEDEDJIAN
et son ensemble

ՍԵՂԱՆՆԵՐԸ ԱՊԱՀՈՎԵԼ ՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼՈՎ 47 - 63 - 38 - 54 ԹԻՒԻՆ

ՄՈՒՏՔ՝ 50 Ֆ. ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒՆ՝ ԿԷՍ ԳԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
5

JEUDI
5 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ „ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.110 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 61e ANNÉE — No 16.110

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆ

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ՀԱՐՑԵՐ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆՆ ԱԼ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ»

ԿԸՍԷ ՌՈՒՍ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏԸ

×

ԽՄԲ. - «*Ճումհուրիյէթ*»ի Նոյեմբեր 28-ի թիւին մէջ լոյս տեսած է այս տեսակցութիւնը, զոր թերթին աշխատակիցը՝ երկուն Պալճը ունեցած է խորհրդային Արտաքին նախարարութեան մէկ պատասխանատուին հետ: Ինչպէս կը տեսնըւի տեսակ մը «խուլերու զրոյց» է: Բայց եւ այնպէս, երբ Ռուսն ու Թուրքը Հայերու մասին կը խօսին, չի կրնար մեզ անտարբեր թողուլ: Մեր յաջորդ թիւով «*Ճումհուրիյէթ*»ի յաջորդ օրուան յօդուածը, որ նոյն հարցերը կը շօշափէ. -

×

Խորհրդային Միութիւն առանց անուն նշելու յայտնեց թէ կը դատապարտէ ամէն տեսակի ահաբեկչութիւն: Արտաքին նախարարութեան լրատուական եւ մամլոյ գրասենեակի փոխ - նախագահը Եուրի Կրէմիցքիյ ըսաւ թէ Խորհ. Միութիւն դէմ է անհատական կամ պետական ամէն տեսակ ահաբեկչութեան: Ստորեւ մեր տեսակցութիւնը. -

- Նիւթ մը կայ որ շատ կը խռովէ Թուրք հանրային կարծիքը. տարիներէ ի վեր մեր շարք մը դիւանագէտները զոհը դարձան հայկական ահաբեկչութեան: Խորհրդային Միութիւն մէկ անգամ իսկ պաշտօնապէս չդատապարտեց. ցաւակցական հեռագիր մը իսկ չղրկեց: Ի՞նչպէս կարելի է բացատրել այս կեցուածքը:

Կրէմիցքիյ. - *Մեզ կ'ամբաստանէք, սակայն վերջերս Լիբանանի մէջ ալ մեր մէկ դիւանագէտը սպաննուեցաւ. Թուրքիա ցաւակցութիւն չյայտնեց:*

- Այո, սակայն Թուրքիոյ սովորական դիւանագիտութիւնը չէ այս: Բացառութիւն է: Դուք տարիներէ ի վեր մեզի ցաւակցութիւն մը չյայտնեցիք: Չդատապարտեցիք հայկական ահաբեկչութիւնը: Թուրքիա, ինք ալ պատասխանեց իր կեցուածքով: Տարիներու ձեր դիրքը այն կասկածը կ'արթնցնէ որ դուք զօրավիգ էք հայկական ահաբեկչութեան:

Կրէմիցքիյ. - *Խորհրդային Միութիւն միշտ դէմ է ահաբեկչութեան: Այս դիրքորոշումը բացայայտօրէն ներկայ է մարքս - լենինական բոլոր հեղինակներու գործերուն մէջ: Լենին յատկապէս զարգացուցած է այս տեսակէտը: Խորհրդային Միութիւնը 1981 Փետրուարի իր յայտարարութեամբ դատապարտեց ամէն ահաբեկչութիւն: Ինչպէս յայտնի է, Խորհրդային Միութիւն կը դատապարտէ նաեւ պետական ահաբեկչութիւնը: Սակայն այս հարցին մասին Ազգ. Մեծ Ժողովի 1984-ի քուէարկութեամբ Թուրքիա դէմ կեցաւ: Ահաբեկչութեան դէմ ոչ թէ միայն զեկոյցներով, այլ գործնապէս պէտք է պայքարիլ: Ահաբեկչութեան ամէնէն սարսափելի կողմերէն մին ճամբորդատար օդանաւերու առեւանգումն է: 1977 Մարտին Խորհ. Միութեան ու Թուրքիոյ միջեւ այս մասին համագործակցական դաշինք մը ստորագրուեցաւ: Այս դաշինքը վաւերացուեցաւ Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ: Սակայն Թուրք խորհրդարանը մինչեւ այսօր չէ վաւերացուցած զայն: Ուրեմն մենք ահաբեկչութեան դէմ ենք թէ՛ տեսականօրէն, թէ՛ գործնական կերպով:*

- Լաւ, Ա.Ս.Ա.Լ.Ա.-ն կը դատապարտէ՞ք:

Կրէմիցքիյ. - *Խորհ. Միութիւնը ահաբեկչական ամէն մէկ արարքի առթիւ զատ զատ յայտարարութիւններ չի տար: Մենք ըսինք թէ դէմ էինք ամէն տեսակ ահաբեկչութեան: Անհատական, պետական, կամ խմբական ահաբեկչութիւն: Այս մարզին մէջ բացայայտ է Խորհրդային Միութեան կեցուածքը:*

- Սակայն, ասով հանդերձ Խորհրդային Միութենէն բացորոշ դատապարտում մը, պաշտօնական յայտարարութիւն մը չըստացանք հայկական ահաբեկչութեան մասին: Թուրքիոյ մէջ շատ կարեւոր է այս նիւթը: Երբ Թուրք դիւանագէտ մը կը սպաննուի Մոսկուայէն պաշտօնական ցաւակցութիւն չի գար: Թուրք հանրային կարծիքը այս մարզին մէջ Խորհրդային Միութենէն ժեսթ մը, պաշտօնական յայտարարութիւն մը կը սպասէ:

Կրէմիցքիյ. - *Կրնաք ձեր տետրակին մէջ արձանագրել թէ Խորհ. Միութիւն դէմ է ահաբեկչութեան ամէն տեսակին: Անհատական կամ պետական ահաբեկչութիւն ... ու կը դատապարտէ բոլորը:*

- Լաւ, Հայաստանի Հանրապետութիւնը ահաբեկչութեան զօրավիգ կեցուածք մը ունի: Այս Հանրապետութեան պատասխանատու դէմքերը իրենց արտայայտութիւններով կեցուածք մը ունին, որ կը քաջալերէ հայկական ահաբեկչութիւնը:

Կրէմիցքիյ. - *Կրնաք դարձեալ ձեր տետրակին մէջ արձանագրել թէ Խորհ. Հայաստանի Հանրապետութեան պաշտօնական դէմքերը իրենց յայտարարութիւններով երբեք չեն քաջալերած ահաբեկիչները: Ու Հայաստանի Հանրապետութիւնը զանոնք քաջալերող կեցուածք մը չունի: Դեկտեմբեր 12-ին Մոսկուայի մէջ «Հայաստանեան Օր» պիտի կազմակերպուի. մամլոյ ասուլիս մըն ալ տեղի պիտի ունենայ: Որ Թուրք լրագրողը որ կ'ուզէ, թո՛ղ գայ ու Հայաստանի Արտաքին գործոց նախարարին հարցում ուղղէ այս մասին: Եթէ մեր ըսածներուն չէք հաւատար թող Թուրք լրագրող մը Դեկտեմբեր 12-ին Մոսկուա գայ եւ ինք հարցնէ:*

×

ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ

Դեկտեմբեր 1-ի «*Թէրճիւման*»ն է, որ հետեւեալ լուրին կ'արձագանգէ. -

×

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը հայկական հարցին մասին շինծու պնդումներ պարունակող յայտարարութիւններու պատճառով ազդարարութիւն ուղղած է Խորհրդային Միութեան: Տրուած պատասխանին մէջ խորհրդային իշխանութիւնները յայտնած են թէ «խնդրոյ առարկայ հրատարակութիւնները պաշտօնական ոչ մէկ հանգամանք ունին»: Սակայն Խորհրդային Միութեան այս պատասխանը անբաւարար նկատուած է: Դիւանագիտական շրջանակներ ըսած են թէ նման հրատարակութիւններ կը կատարուին միմիայն պետական համաձայնութեամբ: Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութեան բանբերը այս մասին ըսած է. - «Պիտի շարունակենք մեր վարքագիծը այս նիւթին հանդէպ. մեր կարծիքով միջազգային ահաբեկչութեան դէմ ազդու գործակցութեան մը նպատակը պէտք է ըլլայ կանխարգիլել ահաբեկիչները քաջալերող ամէն շարժում»:

Բանբերը յայտնած է թէ Թուրքիա կը փափաքի բարւոք յարաբերութիւններ զարգացնել Խորհրդային Միութեան հետ ու «զոհունակութեամբ կը դիմաւորէ» խորհրդային այս կարգի պաշտօնական յայտարարութիւնները»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻՒՔՍԱՆՊՈՒՐԿԻ մէջ, տքնաջան աշխատանքներէ ետք է, որ Եւրոպայի Խորհուրդը փակեց իր նիստը Չորեքշաբթի առաւօտեան 1-ի շուրջ: Ձեռք ձգուած արդիւնքները փայլուն չեն, բայց պատուաբեր կը նկատուին: Դրամական գետնի վրայ որոշ յառաջդիմութիւն մը արձանագրուած է եւ ընդհանուր ձեւով աւելի համայնական Եւրոպա մը երեւան ելաւ:

ԳՐԱԿԱՆ ԷՆԹԷՌԱԼԻԷ մրցանակը ստացաւ Սերժ Լէնց «Վլատիմիր Ռուպայեւ կամ անիրականին գաւառները» վէպին համար: Հեղինակին երկրորդ վէպն է, որ կը պատմէ ուկրանացի բիրտ եւ հակասական գիւղապետի մը զաւկին կեանքը, որ կը պտըտի «անիրականին գաւառներուն մէջ» երկրի որ՝ «շատ մեծ է միայն մէկ ազգի համար»:

ԵԹՈՎՊԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ արտաքսեցին «առանց սահմանագլուխի բժիշկներ»ու պատուիրակութիւնը, այն ամբաստանութեամբ որ աւելի քաղաքականութեամբ կը զբաղին, քան՝ սովով: Բանավէճ մը ծագած է մէկուկէս ամիս առաջ, երբ մարդասիրական կազմակերպութիւնը ամբաստանած էր եթովպական իշխանութիւնները, որոնք միջազգային օգնութիւնը գործածած են քաղաքական նպատակներու:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, Չորեքշաբթի օր, Նախարարաց Խորհուրդի կարճ նիստէ մը եւ Ժառուզելսկիի հետ տեսակցութենէ մը ետք, Անթիլները մեկնեցաւ երեք օրուան այցելութեան մը համար: Նախագահը պէտք է դէմ դնէ հոն ալ ծաւալող անկախապաշտ ձգտումներուն եւ համոզէ, որ Մարթինիք եւ Կուատէլուփ ֆրանսական հարազատ հողամաս են:

SOLIDARITÉ FRANCO-ARMÉNIENNE

COMMUNIQUÉ

MAITRE YVES JOUFFA président de la Ligue des Droits de l'Homme a dirigé le 26 novembre 1985 à PARIS, les débats d'une réunion publique organisée par Solidarité Franco - Arménienne, en faveur de la reconnaissance du génocide arménien au Parlement Européen.

JACK VANDEMELEBROUCKE rapporteur sur cette question au Parlement a présenté le contenu de son rapport et les termes de sa résolution, favorables à la reconnaissance du génocide de 1915 par l'Europe et à l'ouverture d'un dialogue politique arméno - turc.

Des parlementaires européens des groupes socialiste (Nicole PERY, Henri SABY), communiste (Pierre PRANCHERE) et démocrate chrétien (Jacques MALLET) ont manifesté leur intention de soutenir le rapport et la résolution de Monsieur VANDEMELEBROUCKE.

Ces textes seront soumis au vote de la Commission politique du Parlement Européen au mois de janvier 1986.

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՆՈՅ. 26 - ԴԵԿՏ. 2)

ԴՈՆԻ ՌՈՍՏՈՎԻ ԳԵՂԱՍԱՀՔԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ԱՆԴՐԷՅ ԹՈՐՈՍԵԱՆ ԲԱԺԱԿԱԿԻՐ

Դոնի Ռոստովի մարզական պալատին մէջ տեղի ունեցած են Գեղասահքի Արհեստակցական Միութիւններու բաժակի միջազգային մրցումները, որոնց մասնակցած են Աւստրիայէն, Իտալիայէն, Պուլկարիայէն, Լեհաստանէն, Չեխոսլովաքիայէն, Հունգարիայէն, Արեւելեան - Գերմանիայէն եւ Խորհ. Միութենէն աւելի քան հարիւր մարզիկներ: Հինգ օր տեւած են գեղասահքի (փաթինաժ արթիստիք) մրցումները: Բաժակը շահած է Թիֆլիսէն Անդրէյ Թորոսեան, 18 տարեկան: Մրցումներէն ետք, Լէյք - Փլէսիտի ոլիմպիական ախոյենուհի՝ Անէթ Պօյշ (Արեւելեան Գերմանիայէն), որ մրցումներուն ներկայ եղած է իբրեւ իրաւարարուհի, բարձր գնահատելով հայ մարզիկին տաղանդը, ըսած է, թէ Անդրէյ Թորոսեան ոչ միայն արտակարգ ազատութեամբ կը կատարէ ամէնէն դժուար ցատքերն ու տարրերը, այլեւ ունի իր անձնական ոճը եւ յառաջիկային անկասկած նոր յաղթանակներ կ'արձանագրէ: Ի դէպ, նշենք որ Դոնի Ռոստովի մրցումներէն շաբաթ մը առաջ Անդրէյ Թորոսեան արծաթէ մետալ շահած էր «Վիէննայի բաժակ»ի մրցաշարքին:

×

ԱՆԱՍՏԱՍ ՄԻԿՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի Խորհ. Միութեան Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի առընթեր Մարքսիզմ - Լենինիզմի Հիմնարկին մէջ տեղի ունեցած է հանդիսութիւն մը, նուիրուած Անաստաս Միկոյեանի ծննդեան 90-ամեակին: Խօսք առնողներ շեշտած են, թէ Անաստաս Միկոյեան Խորհ. Միութեան ժողովրդական տնտեսութեան կազմակերպիչն էր եւ կարեւոր նպաստ բերած է խորհրդային Պետութեան ստեղծման եւ ամրապնդման գործին: Հանդիսութեան ներկայ եղած են կուսակցական ղեկավար դէմքեր, գիտութեան եւ մշակոյթի մարդերու անուանի ներկայացուցիչներ:

×

ՄՀԵՐ ԱԲԵՂԵԱՆԻ ԱՐՈՒԵՍՏԸ ԳՆԱՀԱՏՈՒԱԾ ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ ՄԷՋ

Հայաստանի ժողովրդական նկարիչ Մհեր Աբեղեանի «Իմ Հայաստանը» շարքի գծագրական լաւագոյն աշխատանքները ցուցադրուած են Թիթոկրատ բացուած ցուցահանդէսին: Տեղական մամուլը բարձր գնահատած է հայ նկարիչին վարպետութիւնը, անոր խորունկ իրապաշտութիւնը եւ շեշտը դրած անոր ըստեղծած գեղարուեստական կերպարներու ազգային եւ նոյն ատեն համամարդկային բնոյթին վրայ: Որոշուած է ցուցահանդէսներ կազմակերպել նաեւ Եուկոսլաւիոյ այլ քաղաքներու մէջ, հուսկ՝ Պելկրատ:

ՅԱՊԱՂԱԾ MEA CULPA ՄԸ Ի՞ՆՉ ԸՍԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԽՄԲ. – Ծանօթ է, որ Օգոստոս 29-ին, Ժընեւի մէջ, ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց Ենթայանձնախումբը բանաձեւի մը քուէարկութեամբ ճկատի կ'առնէր (*թէյլ նոթ*) Ուիթէքըրի տեղեկագիրը, որու 24-րդ յօդուածը կը հաստատէր թէ Հայերու դէմ կատարուած ջարդերը ցեղասպանութիւն են։ Տեղեկագիրը ճկատի առնող այդ բանաձեւին թեր քուէարկեցին 14 անդամ, ձեռնպահ մնացած էին՝ Պանկլատէշցին, Յորդանանցին, Քուպացին եւ Մարոքցին, եւ դէմ քուէարկած էր խորհրդային մասնագէտը՝ Սոֆինսկի։ Որքան ալ ենթայանձնախումբի անդամները ներկայացուցչական հանգամանք չունենան (թէեւ խորհ. Միութեան պարագային բան չի փոխեր...), այս ժխտական կեցուածքը ուշադրութիւնը գրաւած էր օտար մամուլին ինչպէս նաեւ հայ մամուլին։ Ահա, մօտ 3 ամիս յետոյ, Իզվեստիա-*յի* մէջ (Նոյեմբեր 18) Վ. Բալաշով կ'անդրադառնայ այդ կէտին եւ կը բացատրէ...։ Անհրաժե՞շտ էր։ Թերեւս։ Առնուազն մեզ մխիթարելու համար։ Մնաց որ հասկցողը հասկցած էր որ Ուիթէքըրի տեղեկագրին մէջ Ռուսը հետաքրքրողը Հայերու ցեղասպանութեան ականարկութիւնը չէր։ Դէմ քուէարկած է ոչ թէ որովհետեւ *այդ տողը կար* (հայկ. ցեղասպանութիւն) այլ *չեղած տողերու* համար կամ գործին չեկած այլ տողերու։ Ի՞նչ կը կշռէ Հայերու ցեղասպանութիւնը այդքան մե՛ծ հաշուեյարդարի մը մէջ...։ Եւ այդ է հօս ըսուածը։ Կուտանք իբրեւ «նիւթ պատմութեան համար»։

ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՅԵՏՆԱԲԵՄՈՒՄ

ՁԱՅՆԱԿՑՈՒՄ ԵՆ ՅԵՏԱԴԻՄՈՒԹԵԱՆԸ

Ֆրանսիական «Մոնտ» եւ զուիցերական «Թրիպիւն տը Ժընեւ»ի ընթերցողները, ի մեծ զարմանս իրենց, այդ թերթերի հաղորդումներից իմացան, թէ երբ ՄԱԿ-ի մարմիններում «Հայերի նկատմամբ ցեղասպանութիւնը կասկածի տակ է առնուել», եւ լիր օսմանեան Թուրքիայի կողմից 1915 - 1916 թթ. ցեղասպանութեան պատմական փաստին «Կասկածողներ»ի թւում է .. սովետական պատգամաւորը։ Այդ «սենսացիա»յի համար առիթ է ծառայել ՄԱԿ-ի մարդու իրաւունքների յանձնաժողովի ազգային փոքրամասնութիւնների նկատմամբ խտրականութեան կանխման եւ նրանց պաշտպանութեան ենթակոմիտէում խորհրդային ներկայացուցչի ելոյթն ընդդէմ «Ցեղասպանութեան յանցագործութիւն»ը փրոպլէմի վերաբերեալ այդ յանձնաժողովի քննարկմանը ներկայացուած զեկուցագրի։

Եւ իսկապէս զարմանալու հիմք եղել է։ Ոչ այն բանից, ի հարկէ, որ մի շարք երկրների (Խորհ. Միութիւնը դրանց թւուին չի պատկանում) ներկայացուցիչներ ժխտում են 70-ամեայ վաղեմութեան իրադարձութիւնները որպէս ցեղասպանութեան խոշորագոյն եւ դաժանագոյն ակտ որակելը, - «Մոնտ»ի եւ «Թրիպիւն տը Ժընեւ»ի ընթերցողները նման դիրքորոշումներին արդէն պէտք է ընտելացած լինէին։ - Զարմանք է առաջացրել վերոյիշեալ թերթերի կողմից սովետական փորձագէտին վերագրուած «դիրք»ը։

Իսկ ի՞նչ է եղել իրականում։

Ինչպէս յայտնի է, ազգային փոքրամասնութիւնների նկատմամբ խտրականութեան կանխման եւ նրանց պաշտպանութեան ենթայանձնաժողովը անգլիացի Պ. Ուիթըքըրին յանձնարարել էր ուսումնասիրութիւն նախապատրաստել ցեղասպանութեան յանցագործութիւնը կանխելու եւ դրա համար պատժելու հարցի մասին։ Նման թեմայի շուրջն ուսումնասիրութիւն արդէն կատարուել էր։ Բայց այն իր բոլոր արժանիքներով հանդերձ, մի շարք էական բացթողումներ է ունեցել։ Ասենք՝ դրա կատարումից յետոյ էլ բաւականին շատ ժամանակ է անցել, որպէսզի թոյլ տրուէր փորձ անել ցեղասպանութեան փրոպլէմին մօտենալու նոր իրադարձութիւնների, արդիականութեան պահանջների հաշուառմամբ։

Ուիթըքըրին յանձնարարելով ուսումնասիրութիւնը, ենթայանձնաժողովն իրաւունք ունէր յուսալու, որ հեղինակը, ցեղասպանութեան քաղաքականութիւնը ցուցադրելով պատմական փաստերով (դա էլ կարեւոր էր), ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնի մեր օրերի վրայ, այժմ ապրող սերունդների աչքի առաջ կատարուած եւ կատարուող ցեղասպանութեան գործողութիւնների վրայ։ Բայց զեկուցագրի հեղինակն այդ սպասումները չարդարացրեց։ Դրանով նա հաստատեց իր ոչ-ժէլբիտելութեան եւ քաղաքական բարեխղճութեան նկատմամբ (նրան զեկուցման 1973 թուականին զեկուցող նշանակելը) [illegible]

ժամանակ) ենթայանձնաժողովի մի ամբողջ շարք անդամների կասկածների հիմնաւորուածութիւնը։

Իր ուսումնասիրութիւնների մէջ Ուիթըքըրը չափազանց մեղմ է խօսում ցեղասպանութեան գործողութիւնների մասին, որոնցով լեցուն է գաղութային պատմութիւնների պատմութիւնը եւ գաղութային տիրապետութեան քաղաքականութիւնը։ Նրա ուսումնասիրութեան մէջ նոյնքան անհասկանալի է խօսում սլաւոնական ժողովուրդների՝ Ռուսերի, Ուկրաինացիների, Բելոռուսների, Լեհերի, Սերպերի եւ միւսների նկատմամբ ցեղասպանութեան հիտլէրեան քաղաքականութեան մասին։ Զեկուցողը լրիւ լռութեամբ է անցնում իսրայելեան ակրեսորների քաղաքականութեան կողքով, որոնք ցեղասպանութիւն են իրականացնում Պաղեստինի արաբ ժողովրդի նկատմամբ։ Ուիթըքըրը բնիկների նկատմամբ 20-րդ դարի ցեղասպանութեան քաղաքականութեան միայն մի օրինակ է բերում «Փարակուայցիների կողմից աչէ ցեղի Հնդկացիների բնաջնջումը»։

Իր լռութեամբ ասես արդարացնելով ոչ հեռու անցեալի եւ ժամանակակից յանցագործներին, հեղինակը միեւնոյն ժամանակ խօսքեր չի ափսոսում ... Խորհրդային Միութեան հասցէին զրպարտչական մեղադրանքների եւ «ակնարկներ»ի համար։ Մի՞թէ զարմանալի է։ Մեր ժողովրդի նկատմամբ թշնամական դիրքը վաղուց արդէն դրսեւորուել է եւ՛ հակասովետական հանդէսի Ուիթըքըրի խմբագրման մէջ, եւ՛ բացայայտօրէն հակասովետական դիրքերից գրուած նրա յօդուածներում։

Դրանով չսահմանափակուելով, զեկուցագրի կազմողն իր «գիտելիք»ների ամբողջ զինանոցն ուղղել է ցեղասպանութեան յանցագործութիւնը կանխելու եւ դրա համար պատժելու այժմ գործող քոնվէնցիայի հիմքերի քայքայմանը։

Ինչպէս յայտնի է, այդ քոնվէնցիան, որը ՄԱԿ-ի գլխաւոր ասամպլէի նստաշրջանում միաձայն հաստատուել է 1948 թուականի Դեկտեմբերի 9-ին, մարդու իրաւունքների պաշտպանման նպատակին ուղղուած հիմնական միջազգային - իրաւական ակտերից մէկն է։ Քոնվէնցիայի կարեւորութեան լայն ճանաչման մասին է խօսում թէկուզ այն փաստը, որ ներկայումս դրա մասնակիցներ են 96 Պետութիւններ։ Բայց այն բոլորի սրտովը չէ։ Եւ առաջին հերթին, բնական է, նրանց, ովքեր մտադիր չեն հրաժարուելու ցեղասպանութիւնից՝ որպէս իրենց քաղաքականութեան գործիքից, եւ նրանց, ովքեր յանցագործներին հովանաւորում են։

Դրանց թւում է նաեւ Ամերիկան, որ մինչեւ օրս չի ցանկանում հաստատել քոնվէնցիան, ի դէպ, ինչպէս նաեւ մարդու իրաւունքների վերաբերող միւս միջազգային - իրաւական ակտերի մեծ մասը։ Քոնվէնցիայի հակառակորդները [illegible]

կը կամենային այդ փաստաթուղթը միջազգային իրաւունքից եթէ ոչ ջնջել, ապա, թէկուզ, դրա բովանդակութիւնն ամլացնել կամ նոյնիսկ քոնվէնցիան արտադրել այնպէս, որ այն քաղաքական գործիք դառնայ առաջադիմական, այդ թւում՝ ազգային - ազատագրական շարժումների դէմ արեւմուտքի կողմից մղուող պայքարում, գործիք՝ սուվերէն *պետութիւնների ներքին գործերին միջամտելու համար։*

Այդ նպատակներին հասնելու փորձեր են երեւում Պ. Ուիթըքըրի ընդարձակ զեկուցագրի մէջ (51 էջ տեքստ, առաւել 16 էջ յաւելուած)։ Իր ուսումնասիրութեան մէջ հեղինակը հիմնական ուշադրութիւնը կեդրոնացրել է յանձնարարականների վրայ, որոնց ընդունումը փաստօրէն կը յանգեցնէր քոնվէնցիայի լուծարքի, դրա հիմնական դրոյթների, արմատական վերանայման եւ առաջին հերթին այդ փաստաթղթի մէջ ցեղասպանութիւն սահմանումը վերանայելու միջոցով։

Ուիթըքըրը մասնաւորապէս, ձգտել, «ցեղասպանութիւն» հասկացողութեան շրջանակներն անհիմն կերպով ընդլայնել, այն նոյնացնել քաղաքական իշխանութեան ամէն տեսակի բռնի փոփոխման ընթացքում տեղի ունեցող իրադարձութիւնների հետ (չնայած նման առաջարկութիւն արդէն բազմակողմանիօրէն քննարկուել է քոնվէնցիայի մշակման ժամանակ եւ մերժուել է, քանի որ դրա ընդունումը «Միաւորուած ազգերի կազմակերպութեանը կը դրդէր իւրաքանչիւր երկրի ներքաղաքական պայքարին միջամտելու»)։ Ուիթըքըրը փորձել է քոնվէնցիան «կատարելագործել» առաջարկելով դրա գործողութեանը ենթարկել ամէն տեսակի (ընդհուպ մինչեւ միջկուսակցական) քաղաքական պայքար, քոնվէնցիայի գործողութեան ոլորտը տարածել ցեղասպանութեան հետ ոչ մի կապ չունեցող այնպիսի խմբերի վրայ, ինչպիսիք են տնտեսական, սոցիալական եւ նոյնիսկ «սեռի յատկանիշով դասակարգուող խմբերը»։

Այս ամէնն էլ հէնց Ուիթըքըրի զեկուցագիրը քննարկող յանձնաժողովի անդամների ճնշող մեծամասնութեանը դրդեց հանդէս գալու ընդդէմ նրա առաջարկութիւնների։ Նրանց թւում էր նաեւ խորհրդային ներկայացուցիչը։ Իր ելոյթում նա փաստարկուած քննադատութեան ենթարկեց Ուիթըքըրի զեկուցագիրը եւ ենթայանձնաժողովներ մտցուած նրա բանաձեւերի երկու նախագծերը, որոնցում հաշուի էին առնուած Ուիթըքըրի յանձնարարականները։ Խորհրդային ներկայացուցիչն ամբողջութեամբ վերցրած զեկուցագիրը բնութագրեց որպէս անընդունելի, 1948 թուականի քոնվէնցիայի վերանայման նպատակին ուղղուած, բացայայտեց նման մօտեցման քաղաքական աստառն ու հակիրաւութիւնը եւ հանդէս եկաւ զեկուցագրի ու բանաձեւերի նախագծերի մէջ պարունակուող վերբալային այնպիսի մեխանիզմների ընդեղծման վերաբերեալ առաջարկութիւնների դէմ, որոնք կարողանային սուվերէն *պետութիւնների ներքին գործերին միջամտել «ցեղասպանութեան յանցագործութիւնը կանխելու ընդգաւառում միջազգային համագործակցութեան արդիւնաւէտութեան բարձրացման պատրուակով։*

Բանավէճերի շնորհիւ ենթայանձնաժողովը մերժեց այն բանաձեւի նախագիծը, որով նախատեսուած էր, Ուիթըքըրի «յանձնարարական»ներին համապատասխան, վերանայել քոնվէնցիան ու վերազգային մարմիններ ստեղծել ընդարձակ լիազօրութիւններով, եւ սահմանափակուեց միայն զեկուցագիրն ի գիտութիւն ընդունելով։

Իսկ ինչ վերաբերում է օսմանեան Թուրքիայի կողմից հայ ժողովրդի դէմ 1915 - 1916 թուականներին իրականացուած ցեղասպանութեան հարցում խորհրդային ներկայացուցչի դիրքին, ապա այդ մասին ամէնից լաւ վկայում է նոյն ենթայանձնաժողովի աշխատանքից վերցուած հետեւեալ դրուագը։ Ի պատասխան այդ չարագործութիւնն «արտաքին միջամտութեան ինչ - որ գործօն»ի վկայակոչմամբ արդարացնելու փակխատանեան դիտորդի փորձերի, խորհրդային ներկայացուցիչ Վ. Սոֆինսկին իր ելոյթում ամենայն վճռականութեամբ ընդգծեց. Թուրքիայի այն ժամանակուայ կառավարողների կողմից Հայերի դէմ կատարուած հրէշաւոր ցեղասպանութիւնը ոչնչով չի կարող արդարացուել։

Բայց ո՛չ «Մոնտ»ը, ո՛չ «Թրիպիւն տը Ժընեւ»ը այդ մասին ոչ մի խօսք չեն յայտնել։ Եւ դա հասկանալի է. կեղծ լոյսի տակ ներկայացնելով այն պատճառները, որոնք եւ՛ խորհրդային փորձագէտին եւ ամբողջ ենթայանձնաժողովին դրդել են հանդէս գալու ընդդէմ զեկուցագրի եւ դրա վրայ խարսխուած բանաձեւերի, երկու թերթերն էլ պարզապէս ձայնակցել են Արեւմուտքի յետադիմական շրջաններին։ Այն նոյն շրջաններին, որոնք, փաստերը կեղծելով, փորձում են զրպարտել Խորհրդային Միութեանը, հավարկարեկել արտասահմանի հայ համայնքների առաջադիմական շրջաններին որոնք հանդէս են գալիս Խորհրդային Միութեան հետ բարեկամական կապերի զարգացման օգտին, եւ դրա հետ մէկտեղ՝ խոչընդոտել ժողովուրդների կեանքից ցեղասպանութիւնն արմատախիլ անելուն։

1985 Նոյեմբեր 18

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԵՐԳԱՀԱՆՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐ

1985-ը տարեդարձներով հարուստ թուական մըն էր եւ բնական էր որ կարգ մը երգահաններու յիշատակը ոգեկոչուէր։ Սակայն տարօրինակ է որ կարգ մը անուններ բոլորովին մոռցուեցան։ Հայնրիխ Շիւց (1585-1672) կը յիշուէր սանկ նանկ, կ'ոգեկոչէին երեք երեքհարիւրամեակներ Պախ (1685-1750), Հէնտէլ (1685-1759), եւ Սքարլաթի (1685 - 1757) մինչ Պօշլի (1785 - 1856) բոլորովին կը մոռցուէր. նաեւ գրեթէ Ալպան Պէրկ (1885 - 1935)։

Եթէ մէկդի թողունք Ալեքսանդր Պօշլին որ ճիշդ է թէ անկլինաքար մը չէ ֆրանսական երաժշտութեան մէջ, թէեւ ունի Հայտընի եւ Պէթհովէնի ազդեցութեամբ աւելի քան երեք հարիւր յօրինում, սակայն միւսները բոլորն ալ երաժշտութեան պատմութեան վրայ թողած են իրենց անուրանալի դրոշմը։ Նոյնիսկ կարելի է ըսել թէ անոնք անհրաժեշտ էին իրարու համար, յաջորդաբար։ Առանց Շիւցի, ոչ Պախ եւ ոչ Հէնտէլ։ Սքարլաթի պիտի չուզէր թերեւս նոյնիսկ նկատի առնել Պախը, սակայն զայն կ'ամբողջացնէ լաւագոյն կերպով։

Շիւց գերմանական դպրոցը ստեղծող է։ Կը նշանակէ թէ ուսանած է Իտալիա։ Պարտաւորիչ անցք մըն էր այդ։ Այդ թերակղզիին մէջ էր որ երաժշտութեան մեծ անունները կ'ապրէին, այնպէս որ դժուար էր վարժընթացի շրջանը այլ տեղ բոլորել։ Իտալիա բազմաձայն երաժշտութեան օրրանն էր, ու նաեւ օփէրային։ Մոնթէվէրտի մեծ վարպետն է որ կ'իշխէ։ Շիւց ուրեմն հոն կ'ընէ իր վարժընթացը ու երբ կը վերադառնայ Գերմանիա պէտք կը զգայ համադրութիւն մը կատարելու այս երկու հակումներուն. բազմաձայնութեան եւ օփէրային։

Հէնտէլ եւս իտալական աւիշով սնած է. այս հոկան անմիջապէս որ Անգլիա կը հասնի, շուտով կը հասկնայ որ նորոյթը Իտալիան է։ Իտալական օփէրաներ կը յօրինէ մեծ թիւով։

Հէնտէլ, անգլիական երաժշտութեան այդ շրջանի երկու կամ երեք անձնաւորութիւններէն մէկն է։ Հարստութեան կ'անցնի սնանկութեան, սնանկութենէ ալ ճախորդութեան։ Մինչեւ որ տագնապ մը գինքը կը գտնէ։ Սակայն տոկուն է իր կազմը, կը յաղթէ։ Կը սկսի օրաթօ*րիօներ գրել. մեծ յաջողութիւն կ'արձանագրէ։ Սակայն 1737-ին նոր տագնապ մը կը տկարացնէ զայն։ Դէպի իր ծննդավայրը Հալ ճամբորդութեան մը ընթացքին* [illegible] *պաւլթիւն Պախը ու մահուան* [illegible] *դարձած։*

Հէնտէլ Ուէսթմինսթըր կը թաղուի մեծագոյններուն միջեւ։ Թէեւ անոնցմէ [illegible]

մէկը չէ ինք. բայց քանի մը յաջող օփերաներէ ու օրաթորիօներէ, իր երաժշտութիւնը քիչ մը արդիական է ու յաճախ երկարապատում: Սակայն հաճելի եղած է ինչ որ գիրերն է, այդպէս է, ու այդպէս ալ պիտի ըլլայ:

Սքարլաթիի մասին այս կարգի բան մը ըսել կարելի չէ, ո՛չ իր կեանքին, ո՛չ երաժշտութեան եւ ո՛չ ալ պատմական արժէքին մասին: Այսուհանդերձ Սքարլաթի եւ Հէնտէլ շատ կը սիրէին զիրար: Սքարլաթի հեղինակած է տասներկու օփերաներ, ինչ որ քիչ է իր շրջանին համար: Կեանքը պարզուկ է. Նափոլիէ եւք փորթուկալի արքունի մատուռն է. մինչեւ մը Իտալիա, յետոյ կը վերադառնայ Լիզպոն, Պարիա Պարպարայի ծառայութեան. երբ այս վերջինս կ՚ամուսնանայ Ֆիլիփ Ե.ի աղուն հետ, կը հետեւի անոր, Մատրիտ կուգայ, ուր կը մնայ մինչեւ իր մահը: Անդադար սոնաթներ կը յօրինէ լարադաշնակի համար, որոնց թիւը կը հասնի հինգ հարիւր յիսուն եւ հինգի:

Այս սոնաթները որոնք լաւագոյն մասն են իր ստեղծագործութեան, կարելի է ըսել թէ շատ տարբեր են իրարմէ: Թէքնիքի յաճախ բարձր մակարդակ մը ունին: Դաշնակահարներ միշտ ուզած են փայլիլ իր սոնաթներով: Իր կեանքի վերջաւորութեան Սքարլաթի կը թողու ձեռքերու խաչաձեւ գործածութեան թէքնիքը կիրարկելէ զոր կը սիրէր այնքան, եւ որ այնքան սարսափ առթած էր դաշնակահարներու: Պատճառն այն է որ գիրցած է եւ իր փորը արգելք կ՚ըլլայ թեւերը խաչաձեւելուն...:

Եթէ քննենք իր երաժշտութիւնը եւ իրեն յաջորդող մեծ երգահաններու լարադաշնակի յօրինումները, այս վերջիններուն մօտ ոչինչ կը գտնենք որ իր գործին մէջ գոյութիւն ունեցած չըլլայ: Նոյնիսկ Լիսթի մօտ, որ մեծ նորարար մըն է եւ դաշնակի արդիական դպրոցին հիմնադիրը, կարելի ըլլայ թերեւս միակ տարազ մը գտնել զոր գտած չըլլայ Սքարլաթի իրմէ առաջ: Ուրիշ յատկանշական գիծ մը իր գործին մէջ, փոքր ձեւերու պաշտամունքն է: Ոչ ոք իրմէ աւելի լաւ կրնայ այնքան կարճ ժամանակի մէջ տեսարան մը գծել, մթնոլորտ մը նկարագրել: Ան ամէն բան կ՚ըսէ, կ՚ըսէ արագ, եւ կարճ ժամանակի մէջ: Իր սոնաթները կարելի է բաղդատել այլ տեսակի ստեղծագործութիւններու՝ Վերածնունդի ֆրանսական ու անգլիական հնչեակներուն հետ:

Նոյն շրջանին այլ կոթող մը կը բարձրանայ. Գերմանիոյ մէջ Ժան Սէպաստիէն Պախ կը ստեղծագործէ:

Ան ալ սնած է իտալական կաթով. նաեւ ֆրանսականով. ու կը կրծէ չերտ մըն ալ գերմանական սեւ հաց, այն որ Շիւցինն է: Ան է որ առանձին, միակ արուեստի մը մէջ իրագործած է եւրոպական արուեստներու համադրում մը:

Իր կեանքը կարելի է երեք շրջաններու բաժնել. ինչպէս իր գործը: Ճիշդ է որ Պախ եղաւ արհեստաւոր մը որ յօրինեց ըստ ապսպրանքի: Այսպէս է որ առաջին շրջանին երբ արքունի ծառայութեան մէջ է որպէս երգեհոնահար, կը գրէ երգեհոնի երաժշտութիւն: Երկրորդ շրջանին իշխանի մը ծառայութեան մէջ է. ուրեմն պէտք է աշխարհիկ երաժշտութիւն յօրինէ. այս շրջանին կուտայ Պրանտէնպուրկի քոնչէրթօն, զանազան գործիքներու (սրինգ, ջութակ, թաւջութակ) համար սոնաթներ եւայլն: Երրորդ շրջանին, որ ամէնէն արդիւնաւորն է, Պախ ղեկավար է Լայփցիկ: Այս կը նշանակէ յօրինել եկեղեցիին համար (շաբաթը քանթաթ մը, զոր նոյնիսկ ժամանակ չունենար կրկնելու), ուսուցանել, հսկել ուսանողներու, երգչախումբը մարզել, երգեհոնը նուագել...: Այդ շրջանին մասին բազմաթիւ փաստաթուղթեր հասած են, որոնք կը պատմեն իր կրած դժուարութիւններուն մասին. աշակերտները անկարգապահ են, երգիչները միջակ, բաւականաչափ նուագածու չունի, լաւ վճարուած չէ, բաւարար չափով թաղում չեն ունենար եւայլն: Պարտ է նաեւ արտօնութիւն խնդրելու ամէն անգամ որ կը տեղափոխուի: Եւ յետոյ պէտք չէ մոռնալ նաեւ իր զաւակները (քսան հատ ունեցած է, որոնցմէ տասը ապրած են):

Եթէ նկատի ունենանք իր գործը, անգրնահատելի է: Պախ ներկայացուցած է, կը ներկայացնէ ու պիտի ներկայացնէ ստեղծագործողի տիպարն իսկ յամառ, խստապահանջ, երեւակայութեան տէր, պահանջկոտ՝ որքան ինքն իրեն, նոյնքան ուրիշներու հանդէպ: Սկսնակներու ամէնէն համեստ մէկ վարժութենէն, ամէն գործի մէջ կատարելութեան հետամուտ է Պախ:

Կայ նաեւ երգահաններու շարք մը որուն վաթսուներորդ տարեդարձը տօնուեցաւ այս տարի. Պուլէզ, Ֆիլիփօ, Քլէմանթի, Մալէք, Թէոտորաքիս, Պէրիօ, Քոթոնաքի, Տէլրիւ, Քոնսթան, որոնք կանուխ է տակաւին դասելու իրենց փառաւոր նախկիններու կարգին: Այդ մէկը աւելի ուշ: Իսկ 1986-ը պիտի ըլլայ Լիսթի տարի. ան մինակը արժանի է բազմաթիւ հատորներու:

Թ. Օ. Մ.

ՓՐՈՖ. ՆԻՆԱ ԿԱՐՍՈՅԵԱՆի ՇԱՀԵԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 28, Հինգշաբթի իրիկուն Հ. Բ. Ը. Մ.ի Ալեք Մանուկեան մշակութային կեդրոնին մէջ դասախօսեց Ամերիկայի Գոլոմպիա համալսարանի հայագիտութեան ամպիոնի վարիչ՝ Փրոֆ. Նինա Կարսոյեան: Դասախօսութեան (ֆրանսերէն) նիւթն էր՝ «Հայկական ինքնութեան բաղադրեալները միջին դարուն»:

Դասախօսը անծանօթ անուն մը չէ հայագիտական շրջանակներու, իր դասախօսութիւններով, հրատարակութիւններով, Հայաստան թէ այլուր հայ մշակոյթի նուիրուած սեմինարներու իր մասնակցութեամբ: Ներկաներուն զինքը ներկայացուց փրոֆ. Ժ. Փ. Մահէ, համառօտ նշելով պատմա - բանասիրական անոր աշխատանքը, ուսումնասիրութիւնները, հրատարակութիւնները:

Իրմէ ետք խօսք առաւ Ն. Կարսոյեան, ըսաւ թէ պիտի խօսի հիմնուելով առաւելաբար Փաւստոս Բիւզանդի գրածներուն: Յիշեց թէ այս տարի 200-ամեակն է Չամչեանի «Հայոց պատմութիւն» գործին հրատարակութեան ու մինչեւ այսօր նոյնն է կիրարկուած մեթոտը:

Անցնելով իր նիւթին, Ն. Կարսոյեան նախ անդրադարձաւ Հայաստանի աշխարհագրական կառոյցին. ըսաւ թէ երկիրը դուրսէն բերդի կը նմանի անհամար կիրճերով, սարերով, հովիտներով. ջերմաստիճանը մեծ փոփոխութիւն կ՚արձանագրէ զանազան վայրերու մէջ: Ու այս դժուար անցանելի, անհաղորդ բնութիւնը կերպով մը մեկուսացուցած է բնակիչ զանգուածները. ազնուապետական ընտանիքներ, նախարարութիւններ կ՚ապրին իրենց բերդերուն մէջ առանձնացած. ինչ որ կարելի է ժխտական յատկանիշ մը նկատել, ժողովուրդի ամբողջականութեան տեսակէտէն. սակայն միւս կողմէ ունի իր դրական ազդեցութիւնը. այսպէսով երկիրը դժուար գրաւելի կառոյց մը կը պարզէր. անջատ բնակավայրերու գոյութիւնը կարելիութիւն կ՚ընծայէր մշակութային, ինչպէս նաեւ լեզուական բազմազանութեան. յիսունի շուրջ բարբառներ արձանագրուած են մինչեւ Ի. դար:

Իսկ գալով ընկերային կազմութեան, առաջին աչքի զարնող միաւորները «տուն»երն են. մեծամեծներու, նախարարներու «տուն»երը. անոնց տանուտէրը «տուն»ը կը ներկայացնէ թագաւորին առջեւ. ինք թէեւ ընկերային ու զինուորական ներկայացուցիչն է իր ընտանիքին, սակայն կարեւորն է տոհմը, որպէս միութեան գաղափար:

Հին հայկական կեանքին մէջ որոշ «տուն»եր, ունէին որոշ մենաշնորհներ. ինչպէս, օրինակ բանակին հրամանատարներ կուտայ Մամիկոնեաններու «տուն»ը, թագադիրները կ՚ըլլան Բագրատունիներէն, իսկ հայրապետական աթոռի դահակալները, միշտ Գրիգոր Լուսաւորիչի տոհմին կը պատկանին:

Ընտանիքը յաւերժական գոյութիւն մըն է. կարելի է սպաննել «տանուտէր»ը, մեծերը, սակայն կը բաւէ որ երախայ մը կենդանի մնայ, ան կը շարունակէ «տուն»ը: Կը շարունակուի «տուն»ին գոյութիւնը, աւանդութիւնը, եւ այսպէսով ընկերութիւնը կը մնայ: Այս կառոյցին շնորհիւ է որ երբեմն թէեւ քաղաքական իրարմէ տարբեր իրավիճակներով, կը շարունակուի հայ կեանքը, մինչ դրացի սարական մշակոյթը կ՚անհետանայ պատմութեան թատերաբեմէն:

Ահա՛, այն յատկանիշները, որոնք յատկապէս միջին դարուն - թէեւ անոնց գոյութիւնը կարելի կ՚ըլլար երկարել մինչեւ իսկ Ք. Ա. առաջին կամ երկրորդ դար - արտայայտիչը եղան հայկական ինքնութեան, նոյնիսկ պատմական ամէնէն աւելի վերիվայրումներով լեցուն շրջաններու:

Դասախօսութեան աւարտին եղան զանազան հարցումներ. Փրոֆ. Կարսոյեան ընդարձակ բացատրութիւններով պատասխանեց բոլորին, երկարելով հաճելի ու հետաքրքրական այս երեկոյթը:

Արդարեւ, նորութիւններ չէին յարգելի դասախօսին ըսածները, գոնէ հայ մատենագրութեան քիչ - շատ ծանօթ անձերու համար, սակայն նիւթին իր մերձեցումի կերպը, համադրութիւնն ու եզրակացութիւնը անկարելի էր որ անտարբեր թողէին ունկնդիրը: Խօսելու, նիւթը տալու իր պարզ, յստակ ոճը անկասկած կը համոզէ ունկնդիրը որ միայն խոր պաշարով մը կարելի է հասնիլ նման հաղորդականութեան:

Գալով ներկաներուն. «գնահատող հետաքրքիրներու ընտիր խումբ մը», «հասկցող հասարակութիւն» մը, «կոկիկ բազմութիւն մը» ինչպէս որ կ՚ուզէք:

Ա. Թ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ «Ճիլտա Եսայեան» մանկապարտէզի շրջափակին մէջ, Նոյեմբեր 13-ին, տեղի ունեցած է ճաշ մը, որուն ներկայ եղած են թեմին առաջնորդը՝ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեան, մանկապարտէզին բարերարը՝ Պերճ Եսայեան, Հայ Կեդրոնի եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչական անդամներ, Հ.Մ.Ը.Մ.ի Կեդր. Վարչութեան ատենապետ Վարդգէս Տէր - Կարապետեան, որ Պուէնոս - Այրէս գացած էր Հ. Մ. Ը. Մ.ի Նաւասարդեան խաղերուն ներկայ ըլլալու համար: Մանկապարտէզը, որ կը կառուցուի բարերարութեամբ Պերճ Եսայեանի, ի յիշատակ վաղամեռիկ իր աղջկան՝ Ճիլտայի, 250 հոգիի տարողութիւն կ՚ունենայ: Խօսք առած են Յ. Օղուլեան, Առաջնորդը, Ա. Արսլանեան, Վ. Պէրպէրեան, բարերարը եւ Վ. Տէր - Կարապետեան շեշտելով մանկապարտէզին եւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի դերը մեր կեանքին մէջ:

×

ՍԵԼԱՆԻԿԻ «Մաքետոնիքոն սփուտոն» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 10-ին, նշուած են Հ. Օ. Մ.ի 75-ամեակը եւ Մակեդոնիոյ - Թրակիոյ Հայ Գթութեան Խաչի 60-ամեակը: Բացումը կատարած է հանդիսավարուհին՝ Եւտոքսի Շահպազեան: Ողջոյնի խօսք արտասանած են Սելանիկի Թաղականութեան կողմէ Օննիկ Գասպարեան, Հայ Կապոյտ Խաչի կողմէ Տալիթա Մէքթուպճեան, Հայ Գթութեան Խաչի Շրջանային Վարչութեան անունով Մաննիկ Աչըրեան եւ Մանիշակ Մարտիկեան (յունարէն): Բանախօսած է Յակոբ Գասապեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԵՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Սակայն Տանիյարին նման այր մը՝ հեռու կը մնար մարդոցմէ, միջամուխ չէր ըլլար գիւղին գործերուն, գիւղացիներէն մաս մըն ալ զինքը բացակայ կը նկատէր, իսկ ուրիշներ ալ չվշտացնելու մտահոգութեամբ կ՚ըսէին.

- Մարդու վնաս չունի. ոչ ալ օգուտ: Իրաւ է թէ կ՚ապրի խեղճը, սակայն կ՚ապրի թշուառութեան մէջ:

Նման մարդ մը կամ ծիծաղ կը պատճառէ, կամ գութ կը շարժէ: Մենք պատանիներս որ կ՚ուզէինք մեր տարիքէն մեծ ցոյց տալ, մրցելու փափաքով մեր կորիճներուն հետ, անդադար կը ծաղրէինք զինքը. ոչ անշուշտ իր ներկայութեան, մենք մեր միջեւ:

Կը ծաղրէինք նոյնիսկ իր զինուորի շապիկը գետին մէջ լուալը: Լուացած շապիկը թաց թաց կը հագուէր. ուրիշ շապիկ չունէր որովհետեւ:

Սակայն տարօրինակը այն էր որ հանդարտ ու բարի Տանիյարին հետ բոլորովին անվերապահութեամբ վարուելու որոշում չէինք կրնար տալ: Եւ ասոր պատճառը մեր տարիքներու տարբերութիւնը չէր: Չէ՛, ինչպէս որ հանգստութեամբ կը վարուէինք մեզմէ երեք, չորս տարու աւելի մեծերու հետ, ազատօրէն կը խօսակցէինք ալ: Իր խիստ ու դաժան բնաւորութիւնը կամ ոմանց յարգանք թելադրող խոհուն վիճակն ալ չէր ասոր պատճառը: Տանիյար երբ լուռ ու մըռայլած կը թաղուէր երազանքի, իր այս վիճակին մէջ անմատչելի բան մը կար. ա՛յս էր որ կը սանձէր մեզ. մենք՝ որ պատրաստ էինք ծաղրելու մեր ամէն հանդիպածը:

Իրեն հանդէպ մեր կեցուածքին մէջ ուրիշ ազդակ մըն ալ դեր ունէր թերեւս: Ես արտակարգօրէն հետաքրքիր տղայ մըն էի, հարցումներովս յաճախ կը նեղէի բոլորը: Մանաւանդ ռազմաճակատէն վերադարձող զինուորները ողողել հարցումներու տարափով մը, անդիմադրելի փափաք մըն էր ինծի համար:

Հունձքի եղանակին երբ Տանիյար գիւղ եկաւ, սկսայ այս զինուորէն բաներ մը սորվելու առիթը փնտռել:

Այդ իրիկունը, աշխատանքէն ետք նստեր էինք կրակին շուրջը: Ընթրած էինք ու հանդարտ կը հանգչէինք:

- Տանիյա՛ր, պատմէ տեսնենք, ի՞նչ կ՚ըլլայ եթէ քիչ մը նկարագրես սա պատերազմը, ըսի:

Տանիյար նախ շարունակեց անխօս մնալ: Նոյնիսկ այնպէս երեւոյթ մը ունէր որ կը թուէր թէ վշտացած է այս խօսքէս: Երկար դիտեց կրակը, յետոյ գլուխը բարձրացուց, նայուածքը պըտըտցուց մեր վրայ:

- Պատերա՞զմ ըսիր, հարցուց:

Յետոյ որպէս թէ իր մէկ մտածումին պատասխան տուած ըլլայինք, ցրտօրէն աւելցուց.

- Ո՛չ, չեմ կրնար նկարագրել. աւելի լաւ է չգիտնալ պատերազմին ինչ ըլլալը:

Յետոյ գլուխը դարձուց. կապոյտ մը խար նետեց կրակին ու առանց մեզմէ մէկուն նայելու, սկսաւ փչել կրակը:

Տանիյար ուրիշ բան չըսաւ: Սակայն իր այդ կարճուկ նախադասութիւնը բացէ ի բաց հասկցուցած էր թէ այդպէս հեշտութեամբ կարելի չէր խօսիլ պատերազմի մասին, եւ թէ անկէ կարելի չէր մարդը քնացնող պարիկի դեղեցիկ հէքեաթ մը ակնկալել: Պատերազմը անտանկան այս սրտին խորքերուն մէջ լերդացած էր արեան նման. դիւրին չէր ատոր պատմութիւնն ընել: Ես ալ ամօթով մընացի: Պատերազմի խօսքը այլեւս երբեք չըրի իրեն:

Սակայն մարդս չէր կրնար միայն այսքանով գնահատուիլ: Շուտով մոռցուեցաւ այդ իրիկունը եւ մարեցաւ Տանիյարին հանդէպ գիւղին հետաքրքրութիւնն ալ: Անոր մենակեաց, խոհեմ կեցուածքը մարդոց մօտ հազիւ անտարբերութիւն մը, կամ միմիայն գութ արթնցուցած էր.

- Պատսպարուելու տեղ մըն ալ չունի տղեկը, կ՚ըսէին իրեն համար: Մարդ որքան ալ ուտէ կոլխոզին մէջ, նորէն կ՚ուզէ դէպի իրեն երկարող ձեռք մը ունենալ... Որքան ալ հանդարտ, խելօք է: Հաւատացէ՛ք, գառնուկի մը պէս...:

Կամաց կամաց ամէն մարդ ընտելացաւ Տանիյարի տարօրինակ բնաւորութեան: Յետոյ, մարդ իրեն ուշադրութիւն չդարձուց այլեւս, արդէն յայտնի էր որ այդպէս պիտի ըլլար: Մարդ երբ ոչինչ կ՚ընէ ուշադրութեան արժանանալու համար, հետզհետէ կը մոռցուի:

Յաջորդ օրը Տանիյար ու ես, առաւօտուն կանուխ ձիերը կալը բերեր էինք, ճիշդ այդ պահուն եկաւ նաեւ Ճէմիլան. մեզ տեսնելով հեռուէն կանչեց.

- Քիզինէ պալա՛, իմ ձիերս բեր տեսնեմ: Թամբս ո՞ւր է:

Ճէմիլա կարծես քառասուն տարուան սայլապան ըլլար, սկսաւ վարժ շարժուձեւով մը զննել սայլը, ոտքովը հարուածներ տալ տեսնելու համար թէ անիւները լաւ հաստատուա՞ծ էին:

(Շար. 10)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վար - չութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Պետրոս Թութլեանէ 200 Ֆ. իրենց մօր՝ Հայկանոյշ Սուլեանի մահ - ուան առիթով: Նոյն առթիւ շնորհակալու- թեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Տէր եւ Տիկին Գ. Կարապետեանէ 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Զ. Շրխըրտըմեանէ 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ե. Գասապեանէ 100 Ֆ. եւ Տիկին Երուանդուհի Մանուկեանէ իր ա- պաքինման համար 100 Ֆ.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Վասպուրականի Ցաղ- թական Հերոսամարտի 71-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը Ապրիլ 13-ին, նուիրուած Հայ Մշակոյթի Տան Վասպու- րական սրահի տասնամեակին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. - Մէյրի եւ Սուրէն Գործուն- եան 1000 Ֆ. առ ի գնահատութիւն:

ՍԷՆ Թ՛ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՍԷՆ - Թ՛ԱՆԹՈՒԱՆԻ
Ս. ԹԱԴԷՈՍ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՄԷՋ

ԿԻՐԱԿԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8

Սէն - Թ՛Անթուանի Ս. Թադէոս - Բար- թողիմէոս Թաղականութիւնը ներկայիս կը տեղեկացնէ իր Թաղի եւ Շրջակայից հաւատացեալ բարեպաշտ ժողովուրդին թէ՝ Կիրակի, Դեկտեմբեր 8, Ս. Թա- դէոս - Բարթողիմէոս Առաքելոց տօնին եւ Եկեղեցւոյս անուանակոչութեան - Ուխտի տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդի - սաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Առաւօտեան ժամերգութիւն 8-ին:
Պատարագ՝ 9.45-ին:
Քարոզ՝ 11-ին:
Հոգեհանգիստ՝ 11.45-ին:

Մասնաւոր բոլոր անոնց համար, որոնք ծառայեցին բարոյական ծառայութեամբ եւ նիւթական օժանդակութեամբ Եկեղեց- ւոյ պայծառութեան համար:

Մատաղօրհնութիւն՝ 12-ին:

Կրօնական հանդիսութեանց պիտի յա- ջորդէ ճաշ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկոպո- սին եւ մեր յարգելի հիւրերուն եւ ժողո- վուրդին:

Սանթրը Սոսիալ - Լա Մարթին, Փա- լանք, Սէն - Թ՛Անթուան, 13015 Մարսէյլ:

Ճաշերը պատրաստուած են Եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց Միութեան կողմէ:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կա - տարէ Եկեղեցւոյս երգչախումբը:

Արդ՝ կը հրաւիրուի Սէն - Թ՛Ան- թուանի եւ Շրջակայից մեր ժողո- վուրդը մասնակցելու այս սրբազան արա- րողութեանց եւ լեցուելու ազգային եւ առաքելական ոգիով, ինչպէս նաեւ մաս- նակցելու սիրոյ ճաշի սեղանին:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հը- րաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շա- բաթ, Դեկտեմբեր 7-ին, կէս օրէ վերջ ժամը 3-ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահը:

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԵԿՏ. 15, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 17-ԷՆ

ՌՈԶԻ ԱՐՄԷՆ ՎԻԳԷՆ

ԺԱՆ ՍԻՐՈՒՖԻ (դաշնակ)
Երեւանի Պետ. Երաժշ.

ՆԱՒԱՍԱՐԴ Պարախումբ

Վարժարանին երգչախումբը ղեկավա- րութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆ-ի

Նուագ, զուէշտ, արտասանութիւն, վիճակահանութիւն:

Կաղանդ պապան նուէրներ կուտայ բոլոր փոքրիկներուն:

Տոմսերը սկիզբէն ապահովել:

Հեռաձայն. - 45 34 68 28

ԽԱՐԲԵՐԴՑԻՆԵՐՈՒՆ 1986Ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Համախարբերդցիական Միութեան, Ֆրանսայի շրջանի կեդ. վարչութիւնը կը տեղեկացնէ որ Միութեան 1986-ի օրա- ցոյցները լոյս տեսան:

Փափաքողները կրնան օրինակներ ստա- նալ, տեղական վարչութեանց անդամնե- րուն մօտ:

ԱՅՑ

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը այ- ցելութիւն մը կազմակերպած է Կիրակի օր, Դեկտ. 8, զոյգ հանգստեան տունե- րը, Մոնմորանսի եւ Անտիյի:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ:

Օթօքարը կը մեկնի Կիրակի, ժամը՝ 13.30-ին Փլաս Լէոն Պլում եւ 13.45-ին Իսիի Եկեղեցւոյ առջեւ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB

GRAND BAZAR DE CHARITE

organisé au profit de
L'ECOLE ARMENIENNE
DU MERCREDI

les Samedi et Dimanche, 7 et 8 Décembre, de 11 h à 20 h, dans les salles du Centre Culturel Saint Mesrob, 10bis, rue Thouin,
— Cadeaux de fin d'année pour enfants et adultes
— Artisanat arménien, grec et français
— Linge de maison (nappes, napperons brodés), Brocante
— Tableaux, icones. Arrangements floraux
— Livres, disques, cassettes
— Confiserie, pâtisserie
— Buffet arménien et oriental.

Nous attendons nombreux les membres et amis du Centre Culturel Saint Mesrob.

GALERIE
COLETTE BLETEL
84, rue du Cherche - Midi 75006 PARIS
Tél. : 42. 22. 75. 04

ROUPEN
AQUARELLES

Exposition du 28 Novembre
au 21 Décembre

Tous les jours de 14 à 19 heures,
sauf dimanche et lundi

RESTAURANT
SEVAN

—SPECIALITES ARMENIENNES, ORIENTALES et GRECQUES—

A la demande de sa fidèle clientèle
le restaurant SEVAN est ouvert du

LUNDI AU SAMEDI MIDI ET SOIR

tous les soirs dîner dansant avec l'orchestre
de JOHN PETER

spéctacle animé par le chanteur arménien
BEDIK

BOUSOUKI et chanteur grec
YANISS

1, boulevard Carnot / 17, quai Jean-Baptiste-Clément 94140 ALFORTVILLE
TEL. : 43 - 76 - 32 - 19

RESTAURANT
PORTO-HYDRA
SPECIALITÉS d'ASIE MINEURE

M. M. BERDJ et ARMAND
auront le plaisir de vous recevoir
dans leur nouvel établissement.

Réveillons
31 Décembre
et
5 Janvier (Noël Arménien)

TOUS LES SOIRS
AMBIANCE AVEC LE CHANTEUR ARMENIEN
ARMAND
et le nouvel orchestre grec
GRANDE SALLE

Disponible pour banquets, réceptions, mariage, etc., etc...

23, rue du Départ
Passage Montparnasse
75014 PARIS
Métro : Montparnasse

—Réservation : 43. 21. 89. 60—
Parking assuré — Fermé le Lundi
(Ouvert toute la nuit)

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ
ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԿԻՐԱԿԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8, ԺԱՄԸ 17-ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Dans les salons de l'Hôtel GEORGE V
avenue George V — Paris 8e

avec la participation du
TRIO PEHLIVANIAN

BERNARD DEDEDJIAN
et son ensemble

ՍԵՂԱՆՆԵՐԸ ԱՊԱՀՈՎԵԼ ՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼՈՎ 47 – 63 – 38 – 54 ԹԻՒԻՆ

ՄՈՒՏՔ՝ 50 Ֆ. ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒՆ՝ ԿԷՍ ԳԻՆ

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
6

VENDREDI
6 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.111 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 61e ANNÉE — No 16.111

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԴԷՊՔԵՐ, ԴԷՊՔԵՐ ...

ԻԶՎԵՍՏԻԱ-ԷՆ ՋՈՐԻ ՄԻՐՕ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԸՍՏ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ

ՀԱՅՆ ԻՍԿ ՊԷՏՔ ՉԷ ՃԱՆՉՆԱՅ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ. - Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, յաջորդ օրն ալ - Նոյեմբեր 29 - «*Ճումհուրիյէթ*» կ'անդրադառնար Հայերու ցեղասպանութեան վայելած *ճնփաքի*ին խորհ. Միութեան մէջ: Սէտաք երկիւնն է, որ ստորագրած է այս, *առնուազն տարօրինակ* յօդուածը, ուրկէ կը պարզուի որ ոչ միայն օտարները, այլեւ *ՀԱՅԵՐՆ* իսկ պէտք չէ ճանչնան իրենց ցեղասպանութիւնը, քանի որ այդ իրաւունքը կը զլանայ Կ. Դալլաքեանի...: Այլ բաներ ալ կան, որոնք պէտք չէ ըլլան, ըստ «*Ճումհուրիյէթ*»ի: Օրինակ՝ չդարձնել *Ջորի Միրոյի* նման ժապաւէն մը, չբարձրացնել Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանը, մոռնա՛լ, մոռնա՛լ, բոլորովին մոռնա՛լ թէ պատմական Հայաստան մը կար (ինչո՞ւ չի թելադրեր, որեւէ թիւրիմացութեան առաջքն առնելու համար որ ակէ ետք «*Անի Հազարումէկ մզկիթներով*» յիշատակուի), դեռ կայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը որ այս երկիւնէն արտօնութիւն չառած ցեղասպանութեան մասին կը խօսի կամ հայ երիտասարդի մը հետ կը տեսնուի...:

×

Անդարայի մէջ ուշադրութիւն գրաւած է խորհրդային պատասխանատուներու այն արտայայտութիւնը թէ Հայաստանի պաշտօնական դէմքերը երբեք չեն քաջալերած ու զօրավիգ կանգնած աճարեկչութեան:

Հակառակ անոր որ Խորհրդային Արտաքին Նախարարութենէն Կրէմլիցքիյ ըսած է թէ իր երկիրը դէմ է ամէն տեսակի ահաբեկչութեան, սակայն խորհրդային հեռատեսիլի յայտագիրներէն, մամուլի մէջ լոյս տեսած յայտարարութիւններէն, հրատարակուած գիրքերէն ու Հայաստանի ղեկավար դէմքերուն արտայայտութիւններէն վերջերս յայտնի կ'ըլլայ թէ բացայայտ կերպով աւելցած են հայկական պնդումները:

Ա. ԴԷՊՔ. - *Այս մարզին մէջ վերջին օրինակը կուտայ «*Իզվէստիա*». հոն տասը օր առաջ հրատարակուած յօդուած մը կը յայտնէ թէ «Հայերու ցեղասպանութիւնը ճանաչուած դառած է Խորհ. Միութեան կողմէ»: Յօդուածին մէջ կը պատմուի խորհրդային տեսակէտը, Օգոստոսին Միացեալ Ազգերու ցեղասպանութեան ենթայանձնախումբին մէջ տեսակցութեան նիւթ դարձած Ուիթըքըրի տեղեկագրին մասին:*

«*Իզվէստիա*»*ի համաձայն ենթայանձնախումբի խորհրդային անդամը Սոֆինսկի դէմ արտայայտուած է տեղեկագրին, սակայն իր այս կեցուածքին պատճառը «Հայերու ցեղասպանութեան» մասին ըսուածները չեն: Գրութեան մէջ, որուն նպատակը կը թուի թէ բացայայտել է այս կէտը, կ'ըսուի թէ Սոֆինսկի ենթայանձնախումբի նիստին դատապարտած է «Հայերու դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը», սակայն իր այս դատապարտումը ըստ բաւականին չէ փոխանցուած հանրային կարծիքին:*

«*Իզվէստիա*» *կը գրէ նաեւ թէ Սոֆինսկի ենթայանձնախումբին մէջ խօսք առնելով, ըսած է ի մէջ այլոց. - «Կարելի չէ ուրանալ 1915 - 1916-ի Հայերու ցեղասպանութեան իրողութիւնը: Ոչինչ կրնայ իրաւացի ցոյց տալ Թուրքիան, այդ թուականներուն իր ղեկավարներուն կողմէ Հայերու դէմ իրագործուած սադայէլական ցեղասպանութեան համար»:*

Բ. ԴԷՊՔ. - «*Իզվէստիա*»*ի այս մեկնաբանութենէն մօտ երկու շաբաթ առաջ հետաքրքրաշարժ պատահար մըն ալ տեղի ունեցած է Կիպրոսի յունական բաժնին մէջ. պատահար մը որ ցոյց կուտայ Հայաստանի ղեկավարներուն կեցուածքը, այս մասին: Հայաստանի Գրէպխոմի անդամ Կարլէն Դալլաքեան Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տարեդարձին առթիւ Կիպրոս. Խորհ. Միութիւն բարեկամական միութեան կողմէ կազմակերպուած հանդիսութիւններու ներկայ գտնուելու համար Կիպրոս մեկնած է: Ան Նոյեմբեր 6-ին այս միութեան հաւաքատեղին մամլոյասուլիս մը կազմակերպելով անդրադարձած է «ցեղասպանութեան» պնդումներուն ու խիստ ոճով մը ամբաստանած է Թուրքիան:*

Դալլաքեան ըսած է. «Հայ ժողովուրդին կէսը բնաջնջուեցաւ կամ հարկադրուեցաւ հեռանալու իր հայրենի հողերէն: Եօթանասուն տարի անցած է ցեղասպանութենէն ու իրենց հայրենիքի հողէն հեռանալէն ի վեր: Սակայն իրենց հայրենիքը դառնալու բաղձանքը միշտ բոցավառ է հայ ժողովուրդին մէջ: Մեր ժողովուրդը չմոռցաւ այս ու չի կրնար մոռնալ: Ժողովուրդը կը շարունակէ ըղձալ հայրենիքը լքելու ցաւը ու կը բաղձայ հոն վերադառնալ»:

Գ. ԴԷՊՔ. - *Յունիսին Մոսկուայի հեռատեսիլի երկրորդ կայանը սփռած է «Ջորի Միրօ» անուն 45 վայրկեաննոց երկու մասով ժապաւէն մը, ուր կը պատմուի 1900 - 1920 թուականներու միջեւ Արեւելեան Անատոլու ապրած ընտանիքի մը կեանքը: Այս ժապաւէնը երկու իրիկուն յաջորդաբար տրուած է լուրերու հաղորդումէն անմիջապէս ետք ու հոն որպէս «Հայաստան» ցոյց տրուած են Բաղէշ, Վան եւ Էրզրում քաղաքները: Ժապաւէնին մէջ տեղ գրաւած է այն պնդումը թէ Հայեր, որոնք դարերով խաղաղութեամբ ապրած են, 1900 թուականէն սկսեալ ենթակայ եղած են Օսմանեան կայսրութեան յարձակումներուն: Ժապաւէնին մէջ ցոյց տրուած է նաեւ յարձակումի, բռնաբարումի, թալանի տեսարաններ, որոնք նկարահանուած են Խորհրդային Հայաստանի մէջ: Ժապաւէնին մէջ ներկայացուած է նաեւ այն թէզը, որու համաձայն Օսմանեան անգթութեանց դէմ Արեւմտեան - Եւրոպայի երկիրներուն լռութիւնը ծնունդ տուած է «Հայկական դիմադրութեան»: Ժապաւէնը վերջացած է «Խորհրդային Հայաստան»ի հիմնումով, ինչ որ գոհացում տուած էր Հայերու: Իսկ վերջին տեսարանին մէջ ցոյց տրուած է «Երկիր Հայաստան»ի մէկ քարտէսը ուր Թուրքիոյ արեւելեան քաղաքները ցոյց կը տրուին որպէս Հայաստան, եւ ուր հողը գրկած ծերունի Հայու մը պատկերով կը տրուի հայրենիքի կարօտը:*

Դ. ԴԷՊՔ. - *Ապրիլ 24-ին, երբ աշխարհի զանազան անկիւններու Հայերը կ'ոգեկոչեն ցեղասպանութիւնը ու բողոքի ցոյցեր կը կազմակերպեն Թուրքիոյ դէմ, Խորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը՝ «Պրաւդա», «Մարդկութիւնը կը դատապարտէ» խորագրով հրատարակած իր յօդուածին մէջ կը պաշտպանէ «Հայերու ցեղասպանութեան» թէզը:*

Այս յօդուածին մէջ, ուր մարդկութեան դէմ գործուած «արիւնարբու ոճիր»ներու առաջինը կը նկատուի «ցեղասպանութիւն»ը, կ'ըսուի թէ «աշխարհակալութեան ամենամեծ ցեղասպանութիւնը գործուած է ասկէ եօթանասուն տարի առաջ Օսմանեան ղեկավարներու կողմէ, հայ բնակչութեան դէմ, որու հետեւանքը եղած է աւելի քան մէկ միլիոն հոգիի բնաջնջումը»: Գրութեան մէջ խիստ ոճով մը կը քննադատուին «Արեւմտեան կարգ մը շրջանակներ»ը որոնք կը ջանան ուրանալ «Հայերու ցեղասպանութեան իրականութիւնը»: Այս յօդուածով համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը առաջին անգամ ըլլալով «Հայերու ցեղասպանութիւն»ը ընդունող եւ յոյթ մը կ'ունենայ:

Ե. ԴԷՊՔ. - *Մեր քաղած տեղեկութիւններուն համաձայն այս տարի պատահած այլ դէպք մըն ալ արձանագրուած է Մոսկուայէն օտար դիւանագէտներու խումբի մը Հայաստանը ծանօթացնելու նպատակով կազմակերպուած պտոյտի մը ընթացքին: Օտար դիւանագէտները առաջնորդուած են նաեւ Երեւանի «Ցեղասպանութեան յուշարձանը». հոն պաշտօնական դէմք մը տուած բացատրութիւններուն ընթացքին ըսած է նաեւ թէ*

(Շար.ը Դ. էջ)

H. J. RES. 192

ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ 4-Ի ԴԷՄ 8 ՁԱՅՆՈՎ

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 3-ին, Ուաշինկթընի մէջ, օրէնքներու յանձնախումբը (Ռըլզ Քըմըշիըն) վաւերացուց այն բանաձեւը, որ կը վերաբերի թիւ 192 ծանօթ օրինագիծին, որ Ապրիլ 24-ը կը հռչակէ «Մարդուն դէմ մարդուն վայրագութեան օր»: Յանձնախումբին մէջ, թեր քուէարկեցին ութ անդամ. դէմ՝ 4: Այս քուէարկութիւնը անհրաժեշտ էր, որպէսզի օրինագիծը կրկին ներկայացուի Ներկայացուցչական Ժողովին առջեւ: Այս առընչութեամբ, Թամըս Օ. Նիլ, որ ըսկիզբէն ջանք չէ խնայած որպէսզի այս օրինագիծը քուէարկուի, կ'ուզէ ամէն ձեւով արագացնել փոխանցումը, որպէսզի Ներկայացուցչական Ժողովին օրակարգին վրայ գայ, ժամ առաջ:

ՀԱՄԱԿԵՑՈՒԹԻՒՆ

Ո՞Վ ՈՐՈ՞Ւ ՀԵՏ ՈՉ ՈՔ

Համակեցութիւնը, որու մասին այնքան կը խօսուի, մերձաւոր ընտրութեանց ենթադրեալ արդիւնքներուն պատճառաւ, այլ երեւոյթ մըն ալ առաւ, Չորեքշաբթի օր: Ֆապիուս, որ վերջին շրջանին ցոյց կուտայ թէ քաղաքական պատասխանատու դէմքի մը հասունութիւնը չունի եւ դեռ տեղեակ չէ թէ ո՛ւր ինչ պէտք է ըսել - եւ մանաւանդ պէտք չէ ըսել - Ազգ. Ժողովին առջեւ խոստովանեցաւ թէ իր եւ Միթերանի միջեւ ալ համակեցութիւնը դժուարացած է: Ֆապիուս դոհ չէ ժառուզելսկիի այցելութենէն, «անձնապէս խռովեցայ» կը յայտարարէ: Ըսել է Նախագահ Միթերանի, ան ալ տեսակ մը «քեզի չի խառնուիր»ի պէս բան մը պատասխաներ է: Նման երոյթ մը, Ե. Հանրապետութեան Սահմանադրութեան տակ, առնուազն անըմբռնելի է եւ աննախընթաց: Ի՞նչպէս կարելի է հրապարակաւ յայտարարել թէ տարակարծութիւնը խոր է Ելիզէի եւ Մաթինեոնի միջեւ, երբ 1958-ի Սահմանադրութիւնը գաղափարներու նոյնութիւն կը նախատեսէ Նախագահին եւ Նախարարապետին միջեւ: Ասոր կը հակասի լաւ ըսուածը, մանաւանդ ասիկա հայցին խիղ կը քաշէր արդէն Ռեմոն Պառի, որ նոյն իրիկունը «Ճշմարտութեան ժամ»էն կը պատասխանէր լրագրողներու եւ ունկնդիրներու հարցումներուն (հեռատեսիլ, Բ. կայարան): Ինք, որ դէմ է համակեցութեան Միթերանի հետ, եթէ ընդդիմութիւնը յաղթէ, լաւագոյն փաստը նկատեց պատահածը, երբ կը հաստատուի որ Միթերան իր իսկ նախարարապետին հետ չի կրնար համակեցութիւնը ապահովել: Իր սովորական վարժապետական շեշտով, Պառ բաւական տրամաբանական բաներ ըսաւ: Կրկնեց թէ ոչ աջ է, ոչ ձախ եւ ոչ ալ կեդրոնը, այլ՝ բոլորէն վեր: Կը վախնայ որ կուսակցութիւններու Հանրապետութիւն մը ստեղծուի կրկին, այսինքն՝ վերադարձ Դ. Հանրապետութեան: Ինք կողմնակից է ընտրական նախկին դրութեան. - մեծամասնութիւն՝ երկու շրջաններով: Ինչ կը վերաբերի Ֆապիուսի «խռովելուն» եւ այն հարցումին թէ՝ իրեն ալ պատահա՞ծ է, երբ Ժիսքար Վարշաւա կ'երթար Բրեժնեւը տեսնելու, կը պատասխանէ՝ ոչ, քանի որ Ժիսքար իր կարծիքը առած էր, իսկ եթէ խռովէր, գլուխը կ'առնէր կ'երթար:

Անոյշ, անոյշ, հանդարտ, հանդարտ, չափազանցեալ «անմեղութիւն» մը քարոզելով, խորքին մէջ, Պառ ամէնէն ճարպիկ քաղաքագէտն էր, իր ելոյթով: Շատը՝ շատ է եւ զանազան ձեւեր կան անշուշտ բարեկամներու դէմ խօսելու, ամէնէն մաղձոտ վարպետութիւնը ընտրած էր Լիոնի երեսփոխանը, այնքան կրկնելով որ ինք ոչ ոք կը դատապարտէ ոչ ոքի խրատ կուտայ, յանկարծ աւելցնելով որ, 1986 Մարտին, եթէ ընդդիմութիւնը շահի, այն անձը որ ընդունի Միթերանի նշանակումը, դաւաճանի պէս բան մըն է:

Ունկնդիրներու եղած հարցախոյզները ցոյց տուին, թէ Պառի հետ համաձայն է մեծամասնութիւնը...:

Համակեցութիւն չկայ նաեւ, թէեւ նորութիւն չէ, համայնավարներու եւ ընկերվարականներու միջեւ, որոնք, քիչ էր մնացեր ու ծեծկուէին Ազգ. Ժողովին մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱՐՈՒԶԵԼՍԿԻ, երբ Չորեքշաբթի առտու Ելիզէի պալատոյ դրան առջեւ հասաւ, գայն գոց գտաւ և ստիպուեցաւ քովի պարտէզի դռնէն մտնել ուր, զինքը ընդունեցաւ Արտաքին Նախարարը և ոչ՝ Նախագահը: Գալով թէ ի՞նչ ըսին իրարու, ցարդ յայտնի չէ, Միթերան ալ Անթիյները գացած ըլլալով:

ԼՈՅՍԷՆ ՀԵՌՈՒ ՅԱՆՈՒՆ ԼՈՅՍԻ

ՀԱՅԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Հայկական լեռնաշխարհի շատ անկիւններու մէջ տարբեր ժամանակներու յայտնուած ու մարած են աստղագիտական կեդրոններ: Յայտնուած են ծանր երկունքով, իսկ մարած են թերեւս շատ աւելի հեշտ, որովհետեւ եղած են թէ՛ ասպատակութիւններ, թէ՛ աշխարհաւեր երկրաշարժներ, թէ՛ կործանարար համաճարակներ: Անոնք ծագած են, զարգացած ու մարած մենութեան մէջ: Նախորդները չեն կրցած իրենց գիտելիքները անմիջականօրէն փոխանցել յաջորդներուն: Ժամանակի խորքէն եկած, մեզի հասած են Գեղամայ լեռներու աստղագիտական ժայռապատկերները, Մեծամօրի հնադարեան աստղագիտական աւերակները, Շիրակացիի աշխատութիւնները: Թերեւս տարիներ ետք կը յայտնաբերուին նոր փաստեր որոնք կ'աւելնան այս բոլորին ու ամբողջական պատկերացում կու տան մեր աստղագիտութեան սկիզբի մասին:

Բիւրականի աստղադիտարանի ստեղծումը մեր դարու քառասունական թուականներուն եղաւ թէ՛ այդ սկիզբի օրինաչափ շարունակումը, թէ՛ եղածի օրինաչափութեան հաւաստումը: Եւ, ուրեմն, պատահական չէր նաեւ այստեղ կատարուած արդէն ամէնէն առաջին աշխատանքներու յեղափոխական բնոյթը, որոնք գիտական աշխարհին ստիպեցին այլ կերպ նայիլ տիեզերածնութեան շատ խնդիրներու, վերանայիլ գոյութիւն ունեցող պատկերացումները...: Անհրաժեշտ է յիշել, որ երկնային մարմիններու վերաբերեալ բոլոր տեղեկութիւնները աստղագէտները կը ստանան անոնց ճառագայթումի, գլխաւորապէս, լոյսի ուսումնասիրութեան միջոցով: Եւ որպէսզի այդ ուսումնասիրութիւններէն հնարաւոր ըլլայ առաւելագոյն չափով տեղեկութիւններ քաղել, աստղադիտարաններ կը կառուցուին որոշ պայմաններ ունեցող վայրերու մէջ:

Նախ, աստղադիտարանը պէտք է կառուցուի այնպիսի վայրի մը մէջ, ուր տարուան ընթացքին կարելի չափով շատ պարզկայ գիշերներ կ'ըլլան: Բնական է որ անձրեւներն ու ամպամածութիւնը դիտումներու առաջին թշնամիներն են: Մեր մթնոլորտը, ուր կը գոյանան ամպերը, աստղագէտներուն կը պատճառեն նաեւ այլ բնոյթի նեղութիւններ: Օդի զանգուածներու անընդհատ շարժումին հետեւանքով շարունակ կը փոխուին մթնոլորտի թափանցելիութեան յատկութիւնները: Այս, իր կարգին աստղերու առկայծում կը պատճառէ, ինչ որ անոնց տեսանելի չափերը կը մեծցնէ: Անհրաժեշտ է գտնել այնպիսի վայր, ուր քիչ են առկայծումները: Եւ, վերջապէս, գիշերային երկինքը պէտք է շատ մութ ըլլայ: Խնդիրն այն է, որ երկնքի լուսաւորութիւնը տկար լուսատուներու համար անթափանց շղարշի դեր կը կատարէ: Ցերեկին, օրինակ, մենք չենք տեսներ նոյնիսկ ամենապայծառ աստղերը, որովհետեւ այդպիսի «լուսաշղարշ» կը ձեւացնէ Արեգակի հզօր լոյսը: Գիշերը նոյնպիսի շղարշ, բայց շատ աւելի թոյլ, կը պատճառեն բնակավայրերու լոյսերը...:

Այն ժամանակ, երբ կը հիմնուէր Բիւրականի աստղադիտարանը, Երեւան համեմատաբար փոքր քաղաք էր: Սակայն յետ-պատերազմեան տարիներուն մայրաքաղաքը սկսաւ աճիլ աննախադէպ արագութեամբ: Առանձնապէս արագ հզօրացաւ քաղաքի գիշերային լուսաւորութեան համակարգը: Անոնցմէ ետ չէին մնար շրջակայ քաղաքներն ու գիւղերը: Վաթսունական թուականներէն Արարատեան դաշտը գիշերները սկսաւ վերածուիլ համատարած լուսածովի մը: Եւ որքան ալ աստղագէտներն ուրախ էին հանրապետութեան ելեկտրական զօրութեամբ, ստիպուած էին նաեւ զուտ մասնագիտական ցաւով արձանագրել երկնքի լուսաւորութեան անթոյլատրելի աճը:

Նման հակասութիւններ աւելի դեռ շատ առաջ ծագած են աշխարհի բազմաթիւ աստղադիտարաններուն մէջ ալ: Եւ միակ լուծումը միշտ եղած է աստղադիտակներու տեղափոխումը համեմատաբար աւելի նոսր բնակավայրեր, ուր դիտումներու համար բարենպաստ պայմանները կը միանան խանգարող լոյսի եւ արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններու պատճառած ծուխի եւ փոշիի բացակայութեան:

Հայաստանի տարածքին վրայ աստղադիտակներ զետեղելու նոր վայրերու որոնումը սկսած է մօտաւորապէս տասը տարի առաջ:

Նախ այդ գործով կը զբաղէր Պուլկովոյի աստղադիտարանի արշաւախումբը: Արշաւախումբի դիտումներու հիման վրայ բաւական յարմար լեռնաբերձ վայր մը ընտրուեցաւ Եղեգնաձորի շրջանին մէջ: Քարագլուխ գիւղէն ոչ հեռու, ծովու մակարդակէն մօտաւորապէս 2800 մեթր բարձրութեան վրայ: 1981 թուականէն այստեղ աստղակլիմայի հետեւողական ուսումնասիրութիւններ սկսաւ Բիւրականի աստղադիտարանի «Գլաձոր» արշաւախումբը:

Ուսումնասիրութիւնները կը կատարուէին մէկ-երկու քառակուսի քիլոմեթր տարածքով հարթակի վրայ ուր կը նախատեսուէր ապագային զետեղել աստղագիտական լեռնաբերձ կայանը: Այն, որ այդ լեռնահարթակը Բիւրականէն բարձր է գրեթէ երկու անգամ, արդէն շատ կարեւոր առաւելութիւն է: Ատոր շնորհիւ աւելի փոքր է վերը գտնուող օդի շերտի հաստութիւնը: Իսկ այդ կը նշանակէ որ երկինքը աւելի սեւ է եւ աստղերու առկայծումները՝ աւելի պակաս: Աստղագիտական ուսումնասիրութիւններու համար առկայծումի եւ ատոր հետ կապուած, աստղերու անկիւնային չափերը նուազագոյնի հասցնելու խնդիրը ունի հիմնական նշանակութիւն: Եթէ մթնոլորտային խանգարումներու պատճառով կը մեծնան այդ չափերը, ապա անհնար կը դառնայ իրարմէ զատել որոշ չափէ աւելի իրարու մօտ գտնուող աստղերը կամ որեւէ լուսատուի առանձին մասերը: Ատոր հետեւանքով կ'աղքատանայ տեղեկութիւններու համախումբը: Այս կէտը դժուար չէ հասկնալ հետեւեալ համեմատութեան օգնութեամբ. այս յօդուածի տառերը, օրինակ, մէկ-մէկուկէս մեթր հեռաւորութենէն սովորական աչքի համար կ'երեւին իրարու ձուլուած, իսկ գիծերը կը վերածուին ոչինչ ըսող հոծ գիծերու: Ճիշդ այդպէս առանձին կէտերու ձուլումը մթնոլորտային խանգարումներու հետեւանքով կը յանգի օգտակար տեղեկութիւններու կորուստի: Մինչեւ հիմա կատարուած չափումները թոյլ կու տան եզրակացնելու որ Քարագլխի լեռնահարթակէն աստղերու պատկերները զգալիօրէն աւելի փոքր չափեր ունին, քան Բիւրականէն: Պէտք է աւելցնել ատոր, մթնոլորտի մաքրութիւնը, զգալի լուսաշղարշի բացակայութիւնը ու պարզկայ գիշերներու աւելի մեծ թիւը:

Քանի մը տարիներու հետազօտական աշխատանքներէն յետոյ վերջնականապէս որոշուած է ընտրուած վայրին վրայ կառուցել աստղագիտական լեռնաբերձ կայան: Արդէն ճշդուած է կառուցապատման նախագիծը: Անհրաժեշտ է ամենայն մանրամասնութեամբ հաշուի առնել կառոյցի աստղագիտական բնոյթն ու անկէ բխող առանձնայատկութիւնները: Նախատեսուած է այս տարուան ընթացքին աւարտել ելեկտրականութեան գծին հաստատումը: Շուտով կը սկսի Քարագլխէն դէպի լեռնահարթակ տանող 10 քիլոմեթրնոց ճամբուն կառուցումը: Կը նախագծուին ապագայ աստղադիտակներու աշտարակներն ու գմբէթները: Որոշ աստղադիտակներ արդէն մօտ ապագային հրաժեշտ կու տան Արագած լերան, որպէսզի իրենց յետագայ գործունէութիւնը շարունակեն Վայոց աշխարհին մէջ: Անոնցմէ առաջինը կ'ըլլայ Բիւրականի աստղադիտարանի 40 սանթիմեթրնոց դիտակը: Կը նախատեսուի ժամանակի ընթացքին տեղափոխել նաեւ արդէն քառորդ դար աստղագէտներուն հաւատարմօրէն ծառայած Շմիտի դասի մէկ մեթրնոց աստղադիտակը: Չնայած համեմատաբար համեստ իր չափերուն, այս գործիքը հնարաւորութիւն տուած է աննախադէպ աշխատանքներ կատարելու աստղասփիւռներու, գործօն միջուկներով կալակտիկաներու եւ բռնկող աստղերու յայտնաբերումի ու հետազօտութեան ասպարէզին մէջ: Ով գիտէ գուցէ նոր վայրի աւելի բարենպաստ պայմանները հնարաւորութիւն կ'ընձեռեն ալ աւելի ընդլայնել անոր ծառայութիւններու ցանկը: Բացի յիշուածներէն, Լենինկրատի համալսարանի աստղադիտարանի մասնագէտներու կողմէ նախագծուած է եւ կը կառուցուի 1·5 մեթրնոց դիտակ մը եւս...:

Կայանը առ այժմ գոյութիւն ունի միայն նախագծերով, Քարագլխի լեռնահարթակին վրայ առ այժմ երկու փայտաշէն տնակ կայ, ուրկէ կը կատարուին աստղակլիմայի ուսումնասիրութիւնները: Դեռ բաւական դժուարութիւններ կան, որոնց պէտք է յաղթահարել մինչեւ վերջնական նախագծի հաստատումն ու իրականացումը: Անոնց հիմնական ծանրութիւնը, բնականաբար, ինկած է Բիւրականի աստղադիտարանին վրայ:

Մեր ժողովուրդի պատմութեան տարբեր հարիւրամեակներուն ծնած ու մարած են աստղագիտական կեդրոններ, բայց չեն կրցած ոչինչ փոխանցել իրարու: Առաջին անգամ նոր աստղադիտարան կը կառուցուի ոչ թէ վաղուց ստեղծուած բացը լրացնելու, այլ եղածին նոր թափ հաղորդելու միտումով: Այդ թէ՛, առաջընթացի ապացոյց է, թէ՛ զարգացումի հաւաստում...:

ԿԱՂԱՆԴ ՊԱՊԱՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

«Թեմիս բոլոր քրիստոնեայ ընտանիքներէն՝ որոնք կ'ուզէին պայքարիլ սուտին դէմ, 250 տղաք, Տիժոնի Մայր տաճարին առջեւ խմբուած, հրկիզեցին Կաղանդ պապան: Իրականութեան մէջ սուտը ոչ մէկ կերպով դաստիարակիչ մեթոտ մըն է: Ով ինչ կ'ուզէ գրէ կամ ըսէ, մեզի, քրիստոնեաներու համար Ծնունդի տօնը պէտք է մնայ որպէս Փրկիչի ծննդեան տարեդարձը»: Այսպէս կը գրէր 1961 Դեկտեմբեր 24-ին օրաթերթի մը տրուած հաղորդագրութիւն մը: Այսուհանդերձ 24 տարի ետք այս տարի եւս Կաղանդ պապան երկինքէն պիտի իջնէ հազարաւոր նուէրներով:

Ո՞վ է Կաղանդ պապան. երկիրներու, շրջաններու համաձայն ան Աստուած մըն է երկինքէն իջած, կամ սուրբ մը որ կ'անցնի երկրէ երկիր, ծերուկ մը որ ուխտագնացութեան կ'երթայ Բեթղեհէմ կամ տակաւին կին մըն է ան, Քրիստոսի ... նշանածը:

Կաղանդ պապան մասամբ խորհրդանիշ մըն է, կը ներկայանայ բազմաթիւ ձեւերու տակ ու սերունդէ-սերունդ կը թարմացնէ մեր հաւաքական յիշողութիւնը: Այնքան ատեն որ ան կը մնայ խորհրդանիշ, կենդանի է: Սակայն այն օրը երբ գիտնանք յստակօրէն թէ ով էր ան, պիտի ունենայ միմիայն պատմական արժէք մը ու մեզի համար մեռած պիտի ըլլայ:

Սպիտակ մօրուքով այդ մարդուկը զոր կը ճանչնանք այսօր, կարմիր հագուստով ու նուէրներով լեցուն կողովովը, Ֆրանսայի մէջ սկսած է յայտնուիլ 1850-ական թուականներուն: Եւ հակառակ բոլոր գրութիւններուն որոնցմով կ'ուզուի ցոյց տալ թէ ֆրանսական ծագում ունի, ներկայի երեւոյթով Ամերիկացի է ան: 1900-էն առաջ փաստաթուղթ մը չունինք որ հաստատէ թէ Դեկտեմբեր 24-ի գիշերը ոտք դրած է ֆրանսական հողին վրայ: Ընդհակառակն, ան երկուորեակի մը չափ կը նմանի Ս. Նիկողայոսի. նուէրներ բաշխող մը ինք եւս, որուն առասպելը կը ծնի 1822-ին, Միացեալ-Նահանգներու մէջ:

Եթէ Ամերիկացի է իր արտաքինով, իր պաշտօնով կը մնայ համաշխարհային: Ան կը բիւրեղացնէ բարքերը, աւանդութիւնները, որոնք կուգան դարերու խորքէն. իր երեւոյթը կը ձեւուի մեր ապրած շրջանին համաձայն. վաղը թերեւս Հրատի բնակիչ մը ըլլայ ան, իսկ միւս օրը, ո՞վ գիտէ, թերեւս գայ արեգակնային այլ դրութենէ մը...:

Մինչեւ ամերիկեան ինքնութեան մը տիրանալը «Կաղանդ Պապա»յի անունին տակ տողանցած են զանազան արարածներ. կոյսեր, պարիկներ, սատանաներ, վհուկներ ... անշուշտ ատոնց բոլորը նուէր բաշխողներ չէին, սակայն արդէն իրենց մոգական ներկայութիւնը ինքնին նուէր մը չէ՞ր: 1850-էն 1930 անոնք եղան վանականներ, ռուս կայսրեր, համազգեստաւոր մարդիկ ... կանանչ ու ճերմակ, երբեմն կարմիր հագուած, կնգուղով, գլխանոցով կամ պսակով մը: Անոնցմէ ոմանք յենած կ'ըլլային երկար սայլի մը, իսկ ուրիշներ՝ էշ հեծած:

Անցեալ դարուն Ֆրանսայի կարգ մը շրջաններուն մէջ «Յունուար Հայրիկ»ը ծխնելոյզէն կ'իջնէր Ամանորի գիշերը, տղոց կօշիկներուն մէջ նուէրներ դնելու համար: Կը պատմուի թէ 1950-ական թուականներուն Իզէրի եւ Էնի շրջանները երբ տակաւին ամերիկացի Կաղանդ պապան ամբողջովին չէր փոխարինած «Յունուար Հայրիկ»ը, տղաք իրենց կօշիկները ծխնելոյզին առջեւ կը դնէին թէ՛ Դեկտեմբեր 24-ին, եւ՝ թէ Յունուար 31-ին:

«Կաղանդ պապա»յին ծագումին, ինքնութեան մասին կատարուած ուսումնասիրութիւններ կը յանգին այն եզրակացութեան թէ նախկին աստուած մըն է ան:

Եթէ անցնինք Ատլանտեանի միւս ափը կը տեսնենք թէ Կաղանդ պապան ծնած է 1822-ին յոյն գրականութեան դասախօսի մը գրիչին տակ: Ան «Սբ. Նիկողայոսի այցելութիւնը» խորագրած իր քերթուածին մէջ զոր գրած է իր զաւակներուն համար միայն, Սբ. Նիկողայոսը կը փոխակերպէ Կաղանդ պապայի: Եւ երբ զայն կ'արտասանէ, իր հրաւիրեալներէն մին այնքան կը խանդավառուի որ քերթուածը կը ղրկէ թերթի մը: Հրատարակուած օրն իսկ մեծ յաջողութիւն կ'արձանագրէ ան: Ուրիշ մը զայն կը նկարագրէ ու քերթուածը կ'անցնի երկրէ-երկիր: Ծերուկ սուրբը իր լուրջ երեւոյթը կորսնցուցած է անշուշտ, ինչպէս իր տառն ու էշը: Քրիստոնեայ դէմք մը ըլլալէ դադրած է այլեւս, սակայն տօնական այդ օրուան արքան է ան, «Եպիսկոպոսը մեռաւ, կեցցէ՛ Կաղանդ պապան»:

Սբ. Նիկողայոս ծնած է Փոքր Ասիոյ մէջ Դ. դարուն. իրեն կը վերագրուին շատ մը հրաշքներ: Բանտարկեալներ զայն իրենց հովանաւոր կ'ընտրեն, երբ ան իրենցմէ անարդար կերպով դատապարտուածներ կը փրկէ եւ ազնուական մը հրաշքով կ'ազատէ իր Թուրք բանտապանէն: Եւ որովհետեւ երեք քսակ ոսկի կու տայ սնանկացած հօր մը որ երեք աղջիկները ցոփութեան մղելէ ուրիշ ընելիք չունէր, ան կը դառնայ նաեւ երիտասարդուհիներու պատիւին պաշտպանը:

Սբ. Նիկողայոս պահապանն է նաեւ մանուկներու. ԺԵ.-ԺԶ. դարերուն Դեկտեմբեր 5-6-ի գիշերը կը հովանաւորէր մանուկներու տօնը: Ֆրանսայի հիւսիսային եւ արեւելեան շրջանը, Պելժիա, Հոլանտա, Գերմանիա, Աւստրիա եւ Զուիցերիոյ գերմանական գօտին մէջ Սբ. Նիկողայոս հաստատած է աւանդութիւն մը, որ ԺԹ. դարուն պիտի շարունակուի ամերիկացի Կաղանդ Պապային կողմէ: Այդ գիշեր ծնողքները կը խոստանային իրենց զաւակներուն որ Կաղանդ Պապան պիտի գայ եթէ բարի կենան: Տղաքը իրենց կօշիկները կը զետեղէին ծխնելոյզին մէջ նաեւ չոր խոտ ու վարսակ իր իշուն համար: Բարի ծերուկը խնձորներ, տանձեր, ընկոյզ կաղին ու ամէն տեսակ միրգ կը բաշխէր: Նուէրներ՝ որոնք յետագային էշը, սուրբը կամ Յիսուս Մանուկը ներկայացնող հացերով փոխարինուեցան:

ԺԶ. դարուն Սբ. Նիկողայոս հիւսիսային Ամերիկա մուտք կը գործէ հոլանտացի կամ գերմանացի գաղթականներու հետ, հոնկէ մեզի վերադառնալու համար Ի. դարուն որպէս Կաղանդ Պապա:

Հակառակ այս բոլորին, պէտք չէ կարծել թէ Սբ. Նիկողայոսի աւանդութիւնը ուղղակի քրիստոնէական ծագում ունի միայն:

Որոշ բարքերու մէջ ան առընչուած է Ցորենի ոգիին, որուն տօնախմբութիւնը կը կատարուէր եղանակի վերջաւորութեան, տակաւին ան կապ ունէր Վոթան կամ Թոր աստուածներուն հետ: Թոր գի-

պացիներու եւ Թշուառներու աստուածն էր. զայն կը ներկայացնեն որպէս բարեկամ ծերուկ մը, երկար սպիտակ մօրուքով: Մեր հեթանոս նախահայրերուն համաձայն ամէնէն ուրախ ու լաւագոյն աստուածն էր ան. ոչ ոքի չարիք կ'ընէր, ընդհակառակն, կ'օգնէր բոլորին ու կը պահպանէր զանոնք:

Սր. Նիկողայոս հաւանաբար Կաղանդ Պապայի վերածուած դէմքերու ամէնէն կարեւորներէն մէկն է, սակայն առանձին չէ այս մարզին մէջ: Իրմէ զատ կան այլ սուրբեր եւ սրբուհիներ ալ:

Քրիստոնէական պատմութեան ամէնէն մօտ աւանդութիւնը թերեւս Իսպանականն է. հոն երեք Մոգերն են որ Յունուար 6-ին նուէրներ կը բաշխեն:

Վերջապէս մեր շրջապտոյտը թերի պիտի մնար եթէ ձէկղի Թողէինք շարք մը անձնաւորութիւններ որոնք կ'իջնեն երկինքէն, որոնց յաճախ կ'ընկերանայ կենդանի մը, նուէրները բերած:

Խորհրդային մանուկները օրինակի համար, Ամանորի գիշերը կը սպասեն Ժէլ Հայրիկին կամ Պապուշքային որ իրենց ծխնելոյզէն պիտի իջնէ պայմանաւ որ, անշուշտ, անոնք տարուան ընթացքին հնազանդած ըլլան իրենց ծնողքին: Հոս եթէ Ժէլ Հայրիկը կը նմանի Կաղանդ Պապայի տիպարին, Պապուշքան սակայն ծերուկ կին մըն է: Աւանդութիւնը կը պատմէ թէ օր մը երեք տարեց անձեր - երեք Մոգերը - կ'այցելեն իրեն ու կ'առաջարկեն միասին երթալ Մանուկ Արքային նուէրներ տալու: Զիրենք կ'առաջնորդէ աստղ մը: Պապուշքա իր յառաջացած տարիքէն ու ցուրտէն վախնալով կը մերժէ: Սակայն անոնց մեկնումէն ետք կը զղջայ, իր կողովը խաղալիկներով կը լեցնէ ու կը ջանայ հասնիլ իրենց: Իր որոնումին մէջ ան կ'երթայ տունէ տուն, բաշխելով իր նուէրները: Կ'ըսուի թէ կը մրմնջէ ինքն իրեն. «քաջութի՛ն Պապուշքա, շարունակէ»:

Գերմանիոյ որոշ շրջաններուն մէջ նոյնպէս յաճախ կին մըն է որ Կաղանդ Պապայի դերը կը կատարէ: Ֆրաու Հոլլէ կը կոչուի ան. կէս - վհուկ, կէս - պարիկ անձնաւորութիւն մըն է որ կը պատկանի հեթանոսական դիցաբանութեան:

Եթէ մինչեւ հոս չխօսեցանք Քրիստոսի ծնունդին մասին, պատճառն այն է որ կը թուի թէ Կաղանդ Պապան կամ իրեն նմանակները ուղղակի կապ մը չունին Յիսուս Մանուկի հետ: Նոյնիսկ հաւանական չէ որ այս անձնաւորութիւններու ճամբան Բեթղեհէմէն անցած ըլլայ:

Ծնունդի շրջանը տեղ ունի մեր ամէնէն հին բարքերուն մէջ ու աւելի ճիշդ կ'ըլլայ ըսել որ քրիստոնէութիւնն է որ Քրիստոսի ծնունդը պատշաճեցուցած է արդէն գոյութիւն ունեցող հեթանոսական կամ կրօնական տօներու...:

Գ. դարէն առաջ երբ աւետարանական գրութիւններ չէին ճշդեր Ծնունդի Թուականը, կը տօնուէր միայն Քրիստոսի Յարութիւնը: 354 Թուականին է որ Լիպէրուս Պապը ճշդեց Դեկտեմբեր 25-ի օրը: Սակայն Ծնունդը կը տօնուի այլ Թուականներու եւս. Յունուար 6-ին (յատկապէս, արեւելեան Եկեղեցւոյ մէջ), Մարտ 25-ին, Ապրիլ 10-ին կամ Մայիս 29-ին:

Քրիստոնէութեան սկիզբի շրջաններուն, ծանօթ է թէ Արեւու Աստուծոյ, Միհրի պաշտամունքը շատ ծաւալուն էր: Իր տօնը տեղի կ'ունենար Դեկտեմբեր 25-ին «անպարտելի արեւ»ու օրը եւ կը տօնուէր իր վերածնունդը: Ուշագրաւ է քրիստոնեայ ծէսին ու Միհրի նուիրուած արարողութիւններու նմանութիւնը, ինչպէս մկրտութիւնը, հաղորդութիւնը, կիրակնօրեայ հանգիստը: Ծնունդը զետեղելով Դեկտեմբեր 25-ին Եկեղեցին կ'օգտագործէր Միհրի պաշտամունքին եւ Արեւուն նուիրուած հեթանոսական պաշտամունքին ծաւալուն վիճակը:

Հռոմի մէջ Դեկտեմբեր 17-էն 24 տեղի կ'ունենան սատուռնական տօնակատարութիւններ, ի պատիւ Սատուռնոսի որ հունձքի ու մշակութեան աստուածն էր: Արդեօք կարելի չէ՞ մտածել որ նուէրներ բաշխող մեր չէնչող մարդուկը որ կ'իջնէ երկինքէն, ազգականական հեռաւոր կապ մը ունենայ Սատուռնոսի հետ: Այն աստուծոյն, որ իր կեանքի վերջաւորութեան իջաւ Երկիր, առատութիւն եւ երջանկութիւն պարգեւելու:

Վերջապէս պէտք է յիշել նաեւ որ Դեկտեմբեր 24-ը Մեռելոցի եւ Բարեկենդանի միջեւ բարձրագոյն կէտն է: Կաղանդ Պապան կը յայտնուի այս շրջանին կիսուն. շրջան մը՝ որ կը փակէ մեռեալներու ժամանակը ու սկիզբն է Բարեկենդանին: Ուրախութեան, վերածնունդի եւ յարութեան շրջանին, ուր կը ծնի աստուածային մանուկը, արեւը կը վերայայտնուի:

Կաղանդ Պապան մեզ կ'առաջնորդէ կեանքի ու մահուան շրջանը. մէկ կողմէն ան կ'անձնաւորէ մէկ եղանակէն միւսը անցքը, միւս կողմէ հաւասարութեան, բարեգործութեան եւ հրաշալիին արքան ըլլալով, մեզի կը յիշեցնէ առաւել կամ նուազ անգիտակցութեամբ, ոսկեդարը եւ մեզի կուտայ - ո՞վ գիտէ - դրախտի նախաճաշակը:

Սակայն առասպելական հերոս մը հաւանօրէն չի կրնար շարունակել իր գոյութիւնը եթէ ներկային մէջ դեր մը չունենայ. ներկայի աշխարհին մէջ, որ ծայրայեղ պրկումներու բեմ մըն է: Կաղանդ Պապան կը խորհրդանշէ ժողովուրդներու եւ մարդոց միջեւ հաշտութեան գաղափարը. քանի մը ժամուան համար ամբողջ աշխարհը կը միանայ հրադադարի մը մէջ. բախումները այնքան բիրտ չեն ըլլար, երբեմն նոյնիսկ բոլորովին կը դադրին:

Մինչ բրտութիւնը կը նահանջէ, աշխարհը կը Թաղուի երազանքի: Թերեւս օր մը բոլորովին լքենք մեր վայրագութիւնը եւ պէտք չունենանք այլեւս Կաղանդ Պապային հաւատալու: Սակայն այդ օրը անհրաժեշտ ալ պիտի չըլլայ զայն հերքել:

Քաղեց՝ Ա. Թ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՈՒ ՍԱՐԿԱՒԱԳՆԵՐՈՒ

ԼԻՈՆ. - Կիրակի, Դեկտեմբեր 1-ին, առաւօտուն, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին գրեթէ ամբողջովին լեցուն էր: Հոն էին ոչ միայն Լիոնցիներ, այլ նաեւ՝ պատուիրակութիւններ Տեսինէն, Փոն - տը - Շէրիւ - Շարվիւօյէն, Վիէնէն:

Եկած էին ներկայ ըլլալու հազուադէպ արարողութեան մը: Ձեռնադրուեցան երկու սարկաւագներ՝ Գէորգ Փոխանեան եւ Սահակ Սուքիասեան, երկու անձնուէր հաւատաւորներ՝ որոնք, տարիներէ ի վեր արդէն կը ծառայեն Եկեղեցիին:

Գէորգ Փոխանեան ծնած է Պոլիս, 52 տարիներ առաջ. արդէն մեծ - հայր է: Սահակ Սուքիասեան բնիկ Վիէնցի, 26 տարեկան, բախտը ունեցած է աշխարհ գալու ընտանիքի մը մէջ՝ ուր հայերէնի գործածութիւնը առօրեայ էր եւ սովորական, ու կը շարունակէ ըլլալ:

Նոր սարկաւագին պարագան անժխտելի փաստ մըն է այն իրողութեան թէ՝ Ֆրանսայի մէջ ծնած Հայը կրնայ հայերէն սորվիլ առանց իսկ դպրոց երթալու: Կը բաւէ ունենալ կամք եւ մանաւանդ, սկիզբէն, սորվեցնելու փափաք՝ ծնողաց մօտ:

Ձեռնադրութիւնը կատարուեցաւ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի կողմէ. խարտաւիլակն էր Զաւէն աբեղայ Աւետիքեան: Կը սպասարկէին նաեւ Վրթանէս Ա. քհնյ. Տէրտէրեան, Պոլսէն վերջերս փոխադրուած Շարվիւօ, եւ Լիոնի հովիւ Իսահակ խաչակիր քահանայ Հէքիմեան, ան ալ Պոլսեցի:

Յատկապէս Լիոն եկած էին եւ մասնակցեցան արարողութեան Ժընեւէն, տեղւոյն եկեղեցւոյ երաժշտապետ՝ Եդուարդ աւագ սարկաւագ Դաւիթեան եւ Պոլսէն՝ Կէտիկ Փաշայի «Զուարթնոց»ի ատենապետ՝ Լեւոն Ըժիւէմպէ:

Տեղին է նշել թէ Պոլսոյ եկեղեցիներուն մէջ հասակ նետած քահանաներու եւ դպիրներու Ֆրանսահայ եկեղեցիներուն մէջ ունեցած դերը մեծ է: Նկատելի է այս ոչ միայն Լիոնի մէջ, այլ նաեւ՝ Նիս եւ հաւանաբար ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ:

Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբը Յովհաննէս Պէրպէրեանի ղեկավարութեան տակ, ինչպէս ամէն Կիրակի, իր մասնակցութիւնը բերաւ օրուան արարողութեան՝ որուն ներկայ էին նաեւ 3 կաթողիկէ երիտասարդ հոգեւորականներ, մին՝ սեւամորթ, Տահոմէյէն (Ափրիկէ), ուրիշ մը՝ Քանատայէն: Տեսան եւ լսեցին թէ ինչպէս կը ձեռնադրըւի սարկաւագ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիին մէջ: Երկար եւ տպաւորիչ արարողութիւն մը: Եւ քիչ մըն ալ՝ չարչարանք ձեռնադրուողներուն որոնք մնացին ծունկի՝ շուրջ ժամ մը:

Արարողութեան աւարտին, Նորվան Եպիսկոպոս, իր խօսքը ուղղելով ձեռնադրեալներուն, ճշդեց թէ ինչ կը նշանակէ սարկաւագի ուրարը իրենց ուսին. «Ծառայութիւն, պարտաւորութիւն, անձնազոհողութիւն»: Վերջացուց իր պատգամը ըսելով՝ «Աներկիւղ հաւատքով պիտի դիտէի Լուսաւորչի Կանթեղը»:

Արարողութեան ներկայ էին Լիոնի Ազգային Միութեան պատուոյ, նախկին եւ այժմու նախագահները՝ պարոններ՝ Ճիպրայէլ Պահատուրեան, Սեպուհ Սարեան եւ Ռիչար Կազարեան:

Տիկնանց Միութեան կողմէ պատրաստըւած ընդունելութեամբ մը վերջ գտաւ Լիոնի գաղութին համար այս յիշատակելի հանդիսութիւնը: Եթէ չենք սխալիր, առաջին անգամն է որ տեղի կ'ունենայ Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ Խորանին վրայ, սարկաւագի ձեռնադրութիւն:

×

Ամէն Երկուշաբթի, ժամը 19·15-ին, Հայաստանեայց Եկեղեցին ներկայ է Լիոնի Ֆուրվիէրի ձայնասփիւռին վրայ, 88·3 մէկահէրց: Հայկական յայտագիրը կը պատրաստէ Տիկին Կոստանեան:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՅ «Յուսաբեր» ակումբի «Գարագաշեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 9-ին, դասախօսութեամբ մը՝ թեմին առաջնորդը՝ Զաւէն Արք. Չինչինեան, ներկաներուն փոխանցած է Էջմիածին կատարած իր այցելութենէն տպաւորութիւնները, անդրադառնալով նաեւ Վազգէն Ա. Հայրապետի գահակալութեան երեսնամեակի հանդիսութեանց:

×

ԳՈՐՏՈՊԱՅԻ «Լա Թապերնա» ճաշարանին մէջ, Հոկտեմբեր 26-ին, նշուած է Գորտոպահայ Գաղութային Միութեան հիմնադրութեան 60-ամեակը: Ներկայ եղած են 400 հոգի: Բացումը կատարած է Պետրոս Պօյաճեան: Հայկական ժողովրդական երգերու մեկնաբանութեամբ հանդէս եկած է Վալենթինա Գալէմքէրեան (Մոնթէվիտէոյէն): Յաջորդ օր՝ Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ մէջ, պատարագած է եւ քարոզած Գիսակ վրդ. Մուրատեան: Յաւարտ արարողութեան Արամ Պօյաճեան բացումը կատարած է Գաղութային առաջին Վարչութեան 60-ամեակին առթիւ զետեղուած յուշատախտակին: Խօսք առած է Գարեգին Տէր - Հայրապետեան: Ապա, «Պագըրճեան» սրահին մէջ հրամցուած է մատաղը:

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Տանիյարին հետ երբ մօտեցանք ձիուն, հարսիկիս շատ տարօրինակ Թուեցաւ Տանիյարին վտիտ, երկար սրունքները հաստ կտաւէ մոյկերուն մէջ ու ոտքերը որոնք կարծես յանկարծ դուրս պիտի իյնային կտաւէն մաշած մասերէն: Իսկ ես արեւէն խանձած, սեւցած բոպիկ կրունկներովս կը հարուածէի ձին:

- Երկուքդ միաբանած էք ուրեմն:

Ճէմիլա զուարթ, գլուխը կ'օրօրէր. առանց ժամանակ անցընելու դատարկ բաներով, սկսաւ հրամաններ արձակել:

- Եթէ քիչ մը աճապարենք, կրնանք տաքը կոխելէ առաջ անցնիլ տափաստանը:

Ձիերը բռնեց իրենց պախուցէն, յուշիկ - յուշիկ մօտեցուց սայլին, երբ կը լծէր զանոնք միայն անգամ մը հարցուց ինծի թէ ինչպէս պէտք էր անցընել սանձերը: Կարծես Տանիյար հոն, քովը չըլլար, երեսն անգամ չնայեցաւ:

Ճէմիլայի վճռական շարժումները, նոյնիսկ ի՛ր անձին ապարէգ կարդացող ինքնավստահութիւնը, յայտնի էր որ զարմանք պատճառած էր Տանիյարին: Շրթունքը պրկած, թէ՛ վերապահ եւ թէ թաքուն խանդավառութեամբ մը կը դիտէր հարսիկս: Երբ ցորենի պարկը կշխուքէն առաւ ու նետեց սայլին մէջ, Ճէմիլա սաստեց զինքը.

- Գործը միայն մէ՞կ հոգիի պիտի մնայ. չէ՛ բարեկամ, չըլլար այդպէս: Հէ՜յ, Քիչինէ պալա, եկո՛ւր հոս, օգնէ: Փոխանակ Թռչունները դիտելու ելի՛ր սայլին վրայ, սա պարկերը տեղաւորէ:

Ճէմիլա բռնեց Տանիյարին ձեռքը, երբ պարկը վերցուցին իրենց իրարու միացած ձեռքերուն վրայ, միաժամանակ, խեղճը շիկնեցաւ:

Ամէն անգամ որ ձեռք ձեռքի կուտային ու իրենց գլուխները իրարու քսուելու չափ կը մօտենային պարկը վերցնելու համար, կը տեսնէի թէ ինչպէս կը տանջուէր Տանիյար, ինչպէս կը խածոտէր իր շրթունքը ու ինչպէս կը բռնանար ինքն իրեն, նայուածքը չդարձնելու դէպի Ճէմիլային: Իսկ Ճէմիլա որ տարուած էր ծիծաղելու, կատակելու պարկերը կշռող կնոջ հետ, չէր անդրադառնար ընկերոջը վիճակին:

Յետոյ երբ բեռցանք սայլերը ու սանձերը ձեռք առինք Ճէմիլա խորամանկօրէն աչք քթթեց, ու խնդալով.

- Հէ՜յ, Տանիյար էր անունդ կարծեմ, ըսաւ, ճարպիկ բան ես եղեր: Օ՛ն, կառքդ առջեւէն քշէ տեսնենք:

Շարժեցաւ Տանիյարին կառքը. ինք լուռ էր միշտ: «Ա՛խ, անբախտ մարդ, այդ մշտական երկչոտութեամբդ ի՛նչ տարօրինակ արարած ես դուն» մտածեցի:

Երկար էր մեր ճամբան, քանի քիլոմեթր ունէինք տափաստանը անցնելու համար, ու յետոյ կիրճէն մինչեւ կայարան: Լաւ կէտ մը այն էր որ ճամբան զառիվար էր ու կենդանիները շատ նեղութիւն պիտի չքաշէին:

Մեր գիւղը որ կոչուած էր Քուրքուրէու գետին անունով, կը տարածուէր գետափէն մինչեւ Մեծ Լերան ստորոտը, նոյնիսկ կը հասնէր մինչեւ Սեւ լեռներուն: Մինչեւ կիրճին մուտքը գիւղը իր պուրակներով երբեք աչքէ չէր կորսուէր: Օրը միայն մէկ երթ ու դարձ կրնայինք ընել: Գիւղէն առաւօտուն մեկնած, կէսօրէ ետք հասած էինք կայարան:

Արեւը սաստիկ կ'այրէր. կայարանը բազմութիւն էր: Անհնար էր անցնիլ: Հովտին զանազան շրջաններէն պարկերով լեցուն երկու անիւով, չորս անիւով սայլեր: Հեռաւոր լեռնային կոլխոզներէ հասած բեռնաւոր էշեր, եզներ: Ասոնք վարողները տղաք էին ու կիներ, որոնք արեւուն տակ խանձած իրենց զգեստներուն մէջ սեւցած, Թխացած էին, իրենց ոտքերը ճեղքուած էր քարերու վրան, շրթունքը փոշիէն ու տօթէն արիւնելու աստիճան ճաթռտած:

Կայարանի հսկայ շտեմարանին դրան վրան պաստառ մը փակցուած էր, «ամէն մէկ հասկ ռազմաճակատ» արձանագրութեամբ: Բակը շատ բազմութիւն էր. ասեղ ձգես գետին չէր իյնար. անասնապանները տեւական կը պոռչտային: Քիչ անդին, ցած տանիքներու ետին շոգեքարշ մը այրող շոգին արձակելով կ'երթեւեկէր: Մեր առջեւէն խլացուցիչ սուլերով շոգեկառքեր կ'անցնէին: Ուղտեր անտարբերութեամբ ու յուսահատ կը բզքտէին իրենց լորձունքոտ խմորները ու մերժելով կանգնիլ, կը բառաչէին:

Լեռնակուտակ արմտիք լեցուած էր դիմումի կեդրոնը, հրակէզ երկաթէ տանիքին տակ: Պէտք էր տախտակէ սանդուխէ մը բարձրանալ ու պարկերը հանել մինչեւ վեր, մինչեւ տանիքին տակը: Ցորենին փոշին կը կպէր մարդուս դէմքին ու շնչասպառ կը մնայիր:

Անքնութենէ արիւնկալած աչքերով պաշտօնեան, վարէն գոռաց.

- Հէ՜յ, ինծի նայէ, երիտասարդ, վե՛ր հանէ, աւելի վեր: Իր խօսքերուն հետ բռունցքը սեղմած սպառնալիքներ տեղաց ու յետոյ հայհոյեց:

Ի՞նչ կար որ հայհոյելու, զայրանալու: Եթէ նոյնիսկ ան չպոռար, մենք գիտէինք թէ պարկերը ուր պիտի հանէինք, որովհետեւ մենք այս ցորենը շալկեր ենք արդէն հոս: Կին, ծեր, մանուկ բոլորը իրենց ուսերուն վրայ հոս բարձրացուցած էին: Սա ժամուս իսկ հնձուորները այս կիզիչ արեւուն տակ կ'աշխատին, իրենց մեքենաներուն վրայ:

(Շար. 11)

(Շար. Ա էջէն)

յուշարձանը միայն ցեղասպանութիւնը չէ խորհրդանշեր, այլ նաեւ «Հայաստանի բաժան - բաժակ վիճակը»:

Բոլոր այս դէպքերը տեղի ունեցած են ընթացիկ տարուան մէջ: Նախորդ տարիներու ընթացքին եւս յատկապէս Հայաստանի մէջ հրատարակուած գիրքերու, մամուլի յօդուածներու կամ ձայնասփիւռի յայտագիրներուն մէջ «Ցեղասպանութեան» նիւթը ներկայ էր միշտ: Ասոր քով յատկանշական կէտ մըն է այն, որ Հայաստանի թանգարաններուն մէջ կախուած քարտէսներու վրայ ցոյց չի տրուիր Թուրք - խորհրդային սահմանը: Միշտ նոյն հանրապետութեան երկրորդական վարժարաններու դասագիրքերուն մէջ Արեւելեան եւ Հարաւ - արեւելեան Անատոլուի մէկ կարեւոր մասը «պատմական Հայաստան»ի սահմաններուն մէջ ցոյց կը տրուի:

Աւելի դառ, ծանօթ է թէ Էջմիածնի Կաթողիկոս Վազգէն Ա. արտասահմանի շրջապտոյտներու ընթացքին միշտ կ'անդրադառնայ «ցեղասպանութեան» հարցին, ու կը կրկնէ թէ «Հայերու ամէնէն կարեւոր պարտականութիւնն է ցեղասպանութեան ամբողջ աշխարհի ծանօթացումը»: Կաթողիկոսը Արեւմտեան - Եւրոպայի իր այցելութիւններու ընթացքին տեսակցութիւններ ունեցած է նաեւ շրջանակներու հետ, որոնք զօրավիգ կը կանգնին հայ - կական ահաբեկչութեան: Մեր քաղած տեղեկութիւններու համաձայն Վազգէն Ա.ի տեսակցած անձերուն մէջ է նաեւ Արա Թորանեան:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Դեկտեմբեր 7-ին, կէս օրէ վերջ ժամը 3-ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահը:

PAMBOUJIAN
ARTISTE PEINTRE
présente ses œuvres
jusqu'au 24 Décembre
à la
GALERIE PITTIGLIO
15, rue de Miromesnil
75008 PARIS
Tél. : 42. 65. 61. 20
Ouvert tous les jours sauf le Dimanche
de 9h30 à 12h30 — de 14h à 18h30

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՐԱՀԵՏ ԹԻՒ 10

1985
ԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ
ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ
(52 էջ)

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Գրութիւններ ունին՝

Բիւզանդ - Վաղինակ, Գալուստ Խանենց, Գալուստեան Հերմինէ, Գալֆաեան - Փանոսեան Հիլտա, Դուրեան Վահագն, Զարոյեան Պետրոս, Թորանեան Թորոս, Թօփալեան Նազարէթ, Խաչատուրեան Ալիս, Կարապենց Յակոբ, Կէնճեան Պատրիկ, Մոմճեան Յակոբ, Պարիկեան Հայկ, Պէրպէրեան Ծատուր, Սափոկլեան Լեւոն, Ռուբէն Սեւակ, Տատրեան Ատրինէ:

Կարելի է ստանալ վարչութեան անդամներէն եւ կամ՝ ուղղակի գրելով՝

SOCIETE DES GENS DE LETTRES ARMENIENS DE FRANCE
B. P. 98.09 — 75421 Paris CEDEX 09

Մեր չէք փոստալի թիւը՝
C. C .P. Paris 12360 50 N

Irma fourrures

SUR MESURE
— REPARATIONS —
TRANSFORMATIONS

[illegible]

ՀԱՅԿ. ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ

ՉԱՓԻ ՎՐԱՅ - ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ
ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ

44, avenue du Général de Gaulle
94700 Maisons-Alfort
tél. : 43 - 68 - 55 - 99

Métro: École Vétérinaire-Alfort (direction CRÉTEIL)

Ա. Ց Ց

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը այցելութիւն մը կազմակերպած է Կիրակի օր, Դեկտ. 8, զոյգ հանդստեան տուները, Մոնմորանսի եւ Անտիյի:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ:

Օթօքարը կը մեկնի Կիրակի, ժամը՝ 13.30-ին Փլաս Լէոն Պլում եւ 13.45--ին Իսիի եկեղեցւոյ առջեւ:

Հայերէնով
կ'ուզե՞ք շնորհաւորել
ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ
ԵՒ Ս. ԾՆՈՒՆԴԸ

ԴԻՄԵՑԷ՛Ք
ՀԱՅ ՏԻՍՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ
ուր կարելի է գտնել
գեղեցիկ քարթեր,
հայկական նուէրներ
ձայնապնակ, ձայներիզ, վիտէօ
եւայլն, եւայլն...

N'OUBLIEZ PAS DE SOUHAITER
----- EN ARMENIEN -----

BONNE ANNEE
ET
JOYEUX NOEL

HAY DISC
31, RUE LAMARTINE — 75009 PARIS
TEL. : 48 78 22 79 M° CADET
ouvert du Lundi au Samedi de 14 à 18h30

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Վասպուրականի Ցաքթական Հերոսամարտի 71-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը Ապրիլ 13-ին, նուիրուած Հայ Մշակոյթի Տան Վասպուրական սրահի տասնամեակին:

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ
ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԿԻՐԱԿԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8, ԺԱՄԸ 17-ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Dans les salons de l'Hôtel GEORGE V
avenue George V — Paris 8e

avec la participation du
TRIO PEHLIVANIAN

BERNARD DEDEDJIAN
et son ensemble

ՍԵՂԱՆՆԵՐԸ ԱՊԱՀՈՎԵԼ ՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼՈՎ 47 – 63 – 38 – 54 ԹԻՒԻՆ

ՄՈՒՏՔ՝ 50 Ֆ. ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒՆ՝ ԿԷՍ ԳԻՆ

APPEL
DU
MOUVEMENT NATIONAL ARMÉNIEN

SUITE A L'ARRESTATION DE MONTE MELKONIAN, BENJAMIN KECHICHIAN ET ZEPUR KASPARIAN !

MEETING DE PROTESTATION

LUNDI 9 DECEMBRE A 20H30

AU CLUB DES INGENIEURS : 9bis, avenue d'Iéna — 75016 PARIS - Métro : Iéna

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Meubles **Ghazarian**
Z.I. Vitrolles
à 20km de Marseille
tél. 42. 89.27.47

" Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն "

ARMENIE 1985

DEPART DE PARIS ET DE MARSEILLE

du 28 décembre au 10 janvier 86
Prix : 5. 680 F

Les prix mentionnés sont calculés au départ de PARIS avec un minimum de 20 participants

Consultez nous pour nos prix au départ de LYON et MARSEILLE ainsi que pour vos voyages individuels.

Nos prix comprennent :
— Transport aérien sur vols réguliers AIR FRANCE Paris/Moscou/Paris — Les vols intérieurs Moscou/Erévan/Moscou — Les hôtels en 1ère catégorie : Cosmos et Arménia ou similaires — Sur base en chambre à deux lits, avec salle de bain et WC privé — Séjour en pension complète — Les transferts aéroport/hôtel/aéroport — Les excursions quotidiennes guidées avec assistance d'un accompagnateur de Paris à Paris.

Lic. A. 1037

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	VOYAGE WASTEELS
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	87, La Canebière
75001 PARIS	69003 LYON	13001 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 95 - 90 - 12

AIR FRANCE Intourist AEROFLOT

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
7-8
SAMEDI-DIMANCHE
7-8 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R.C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.112 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 61e ANNÉE — No 16.112

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԴԵՌ «ՀԱՅ ԵՄ» ԸՍՈՂ ԿԱՅ

ՈՐՈՎՀԵՏԵՒ ՉԵՆ ՋԱՐԴՈՒԱԾ...

×

ԽՄԲ. - «Հիւրրիյէթ»ի Դեկտեմբեր 5-ի թիւին մէջ, Հիքմէթ Պիլի ստորագրած յօդուածը իսկապէս «գլուխ գործոց» մըն է, խորագիրէն սկսեալ: Եւ պէտք է շնորհակալ ըլլալ թուրք լրագրողին, որ իր զգայացունց յայտնութիւններով, որոնց գոնէ մէկ մասը կարելի է *նորութիւն* համարել, մեզ կը լուսաւորէ: Այսպէս, եթէ շատ լսած էի՛նք Թուրքերէն, որ ջարդողը՝ մենք ենք, ցարդ խնայուած էր մեզի *ցեղասպանի* մակդիրը: Կարելի չէ, անշուշտ ծանրանալ ամէն մէկ կէտին վրայ, բայց հարկ է լաւ կարդալ գոնէ վերջին մասը: Եթէ լաւ հասկցանք Թուրքին ըսածը, անժխտելի փաստ մը կայ որ Թուրքերը Հայ չեն ջարդած, ո՞րն է, պարզապէս այն որ աշխարհի երեսը դեռ «Հայ եմ» ըսող կայ...: Եւ որպէսզի տրամաբանելու մեր կարողութիւնն ալ չխախտի, լաւ է աւելի երկար չխորհրդածել եւ մանաւանդ չանդրադառնալ վերջին տողերուն...:

×

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ Ո՛Չ ԹԷ ՀԱՅԵՐՈՒ ԱՅԼ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ

Հայ մարդասպանները հասկցած պէտք է ըլլան թէ Թուրք դիւանագէտներ սպանելով ոչ մէկ տեղ կրնան հասնիլ, քանի որ բաւական ժամանակէ ի վեր այլեւս ոճիր չեն գործեր: Այնպէս կը թուի թէ նախընտրած են այլ ճամբաներէ յարձակումի անցնիլ:

Ստացուած լուրերու համաձայն Հայեր ներկայիս թիրախ ընտրած են երկու հաստատութիւն...:

Առաջինը մէկն է ամերիկեան Քոնկրէսին «Ներկայացուցչական Ժողովը»: Անոր յանձնախումբերէն մէկուն օրակարգին նիւթ դարձուցած են «Հայկական հարց»ը: Իրենց նպատակն է Միացեալ - Նահանգներու մէջ օրէնքի ճամբով ընդունիլ տալ «Հայերու ցեղասպանութիւն» մը որ պատմութեան մէջ ոչ մէկ շրջանին տեղի ունեցած է:

Թիրախ ընտրուած երկրորդ հաստատութիւնն է «Եւրոպական Խորհրդարան»ը: Հոն ալ «չինծու տեղեկագիր մը» պատրաստել տուած են պելժ խորհրդարանականի մը, այնպէս, որպէս թէ տեղի ունեցած ըլլար Հայերու երեւակայական ցեղասպանութիւնը: Ներկայիս կը ջանան զայն ընդունիլ տալ ու եւրոպացի ժողովուրդներու ընտանիքին մէջ Թուրքիան դարձնել ցեղասպանութիւն կիրարկած յանցաւոր մը:

Իրականութեան մէջ, Հայերը կը շահագործեն թէ՛ Ամերիկացիներու, թէ Արեւմուտքի ժողովուրդներու կա՛մ պատմութեան մարզին մէջ յայտնաբերած տգիտութիւնը, եւ կամ Թուրքիոյ դէմ Խաչակիրներու արշաւանքներէն ու Պոլսոյ գրաւումէն մնացած կանխակալ կարծիքները: Մինչդեռ Ա. (??) աշխարհամարտի ընթացքին իրաւ է որ Արեւելեան Անատոլուի մէջ ցեղասպանութիւն մը կատարուած է: Արեւմուտքցիներու դրդումներով ապստամբած Հայ հրոսակախումբեր, երբեմն գիւղերու վրայ արշաւելով, երբեմն խեղճերը մզկիթները լեցնելով բնաջնջած են մօտ մէկ միլիոն Թուրք, առանց կիներու, տարեցներու կամ մանուկներու խտրականութեան:

Կը հարցնէք թէ ինչո՞ւ...:

Շատ պարզ է հարցումին պատասխանը: Որովհետեւ Արեւելեան Անատոլուի կամ Թուրքիոյ որեւէ մէկ մասին վրայ, պատմութեան ո՛րեւէ շրջանին Հայեր երբեք «մեծամասնութիւն» չեն կրցած ներկայացնել: Իրենց խելքով, օգուտ քաղելով Օսմանեան Պետութեան տկար ու փափուկ մէկ պահէն, երբ ան Արեւելեան շրջաններու մէջ կը պատերազմէր ցարական բանակներու դէմ, Թուրքերու ցեղասպանութիւն մը կատարելով հոն իրենք զիրենք «որպէս մեծամասնութիւն» ցոյց պիտի տային ու կարճ ճամբէն ստեղծէին Հայաստան մը:

Այո՛, պատմութեան մէջ կատարուած է ոչ թէ Հայերու, այլ Թուրքերու ցեղասպանութիւն մը: Բուն իրականութիւնը, ահա այս անգութ ու վայրագ ցեղասպանութիւնն է: Նոյնիսկ այսօր վերապրող մահմետական Թուրքեր կան, որոնք ով գիտէ ինչպէս փրկուած են այդ ցեղասպանութենէն:

«Լաւ, Թուրքեր ի՞նչ ըրած են այս ցեղասպանութեան դէմ»:

Թուրքեր, որպէս արդարասէր Պետութիւն մը, ինչպէս քաղաքակիրթ բոլոր հաւաքականութիւնները, երկրին այդ շրջանին ամէնէն ապահով նկատուած վայրերը «աքսորած են» միայն հայկական հրոսախումբերը որոնք պատերազմի ժամանակ կռնակէն հարուածած են իրենց բանակն ու հարազատ զաւակները. աքսորած են նաեւ հայ հաւաքականութիւնը որ կամայ ակամայ օգնած ու զօրավիգ կանգնած է անոնց: Այսինքն «գաղթելու պարտադրած է» Հայերը:

Ահա՛ այսօր երբ Հայերը կ՚ըսեն.

«Թուրքերը, ջարդեցին, սպաննեցին», ձմեռուան այդ ցուրտ օրերուն ու պատերազմական պայմաններու մէջ, գաղթի ճամբաներուն վրայ հիւանդութեան, ծերութեան կամ նման պատճառներով մեռած Հայերու համար են:

Եթէ իրենց ըսածին պէս ջարդած ըլլային Հայերը, այսօր՝

«Ես Հայ եմ»

կարենալ ըսող արարած մը կրնա՞ր մնալ արդեօք:

«Օսմանեան անհամար փաստաթուղթեր» որոնք կը տրամադրուին ամէն փափաքողի, ամենայն մանրամասնութիւնութեամբ կը յայտնեն այս իրականութիւնը:

«Լաւ, թէ՛ Ամերիկեան Քոնկրէսը, թէ Եւրոպական Խորհրդարանը եթէ Հայերու խաղին գան, ի՞նչ կը պատահի»:

Ոչինչ...:

Այնքան ատեն որ կ՚ապրի Թուրք մեծ ազգը որ գոյութիւն ունի Աշխարհի ստեղծումէն ի վեր, Արեւելեան Անատոլուի նուիրական հողերուն վրայ նոյնիսկ որպէս նմոյշ, միակ Հայ մը իսկ չի կրնար ապրիլ:

Ահա, ա՛յս է պատահելիքը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՆՈՅ. 28 - ԴԵԿՏ. 2)

«ԶՈՒԱՐԹՆՈՑ» ՕԴԱՆԱՒԱԿԱՅԱՆԸ ԿԱՌՈՒՑՈՂՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ ԵՆ

Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի եւ Նախարարաց Խորհուրդի որոշումով, ճարտարապետութեան մարզի 1985-ի պետական մրցանակը շնորհուած է Երեւանի «Զուարթնոց» օդանաւակայանի նախագիծի գլխաւոր ճարտարապետ Սպարտակ Խաչիկեանի, ճարտարապետներ Արթուր Թարխանեանի, Ժորժ Շխլեանի, Լեւոն Չերքեզեանի, քանդակագործ Մկրտիչ Մազմանեանի, շինարար Սերգէյ Բաղդասարեանի եւ «Հիդրօէներգոշին» ձեռնարկութեան Երեւանի վարչութեան գլխաւոր ճարտարագէտ Վլադիմիր Գրիգորեանի:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՐԷԿ՝ ՄՈՍԿՈՒԱ ԱՅՍՕՐ՝ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ՎԱՂԸ ԱԼ՝ ԵՒՐՈՊԱ՞

ԷՕԶԱԼ ԵՒ ՀԱԼԵՖՕՂԼՈՒ ԴԺԳՈՀ ԵՆ

Թուրքիոյ նախարարապետը եւ Արտաքին նախարարը նոյնիմաստ յայտարարութիւններ ըրած են, ամերիկեան Ներկայացուցչական Ժողովի օրէնքներու յանձնախումբին քուէարկութեան առթիւ, իրենց դժգոհութիւնը յայտնելու համար: Էօզալ եւ Հալեֆօղլու կ՚ազդարարեն Ամերիկայի, թէ Թուրքեւամերիկեան յարաբերութիւնները կը վտանգուին, մեծ վնաս կը կրեն, եթէ յանձնախումբէն ետք, Ներկայացուցչական Ժողովն ալ վաւերացնէ թիւ 192 բանաձեւը: «Ընքըլ Սամ, լաւ մտածէ» կը խորագրէր «Հիւրրիյէթ», *մինչ Թրքական բազմաթիւ կազմակերպութիւններ՝ կուսակցութիւն, սենտիքա, կանացի միութիւններ հեռագիրներ կը տեղացնեն Քոնկրէսին եւ Սպիտակ Տան գլխուն:*

«Մոնտ» *կը յիշէր այս առթիւ (Դեկտեմբեր 6) թէ Յունիս 5-ին, բանաձեւը ներկայացուած էր արդէն. բայց չէր ըստացած 2 / 3-ի անհրաժեշտ մեծամասնութիւնը (233 - 180): Այս անգամ, Անավթանի բանբերն ալ յայտարարած է թէ այդ օրը (իմա՝ Ապրիլ 24) «Պատմական իրականութիւնը չի ցոլացներ»: Կ՚աւելցնէ նաեւ «նման բանաձեւի մը վաւերացումը պիտի քաջալերէ միջազգային ահաբեկչութիւնը եւ խորապէս վնասէ Թուրք - ամերիկեան յարաբերութեանց»: Այս յարաբերութեանց գլխաւոր առանցքը կը կազմէ տնտեսական օժանդակութեան համաձայնագրի նորոգումը: Թուրքիա աւելի զինուորական օգնութիւն կը պահանջէ եւ կ՚ուզէ որ տարեկան յաւելեալ տրուելիքը նախապէս ճշդուի, հինգ տարուան համար: Կը պահանջէ նաեւ որ խնդրոյ առարկայ ըլլայ 7-էն 10 համեմատութիւնը որ աւանդականօրէն գոյութիւն ունի Յունաստանի եւ Թուրքիոյ ամերիկեան օգնութեան միջեւ: Հուսկ, Քոնկրէսին մէջ, կիպրական կամ հայկական հարցերու պէս նիւթեր չխառնուին օժանդակութեան ճշդուելիք գումարին:*

«Մոնտ» *լայն արձագանգ կուտար նաեւ այն նամակին զոր քանի մը անձնաւորութիւններ ղրկած են Միթերանի* «(Յառաջ», *Նոյեմբեր 28, Սոլիտառիթէ Ֆրանքօ - Առմենիէնի հանրաժողովին կարդացուած). -*

«La nation arménienne, a vécu en 1915 un génocide où plus de un million deux cent mille personnes ont disparu, victimes d'un plan d'extermination conçu et exécuté par le gouvernement turc de l'époque.

» Ce génocide indiscutable, perpétré à l'encontre de tout un peuple, n'est toujours pas officiellement reconnu par l'ensemble des nations et est même parfois nié. Cet étouffement de l'histoire a conduit certains groupes à avoir recours à des actes de terrorisme aveugle que nulle cause ne saurait justifier.

» Pour mettre un terme à cet engrenage et parce que vous avez le souci de faire respecter les droits élémentaires de l'homme, vous avez estimé impossible de garder le silence sur l'appréciation de ces événements, et, à ce titre, la France, par votre intermédiaire, a reconnu le fait historique du génocide des Arméniens en 1915.

» Nous pensons que cette reconnaissance devrait également émaner de tous les Etats européens attachés aux principes universels des droits de l'homme».

Le texte est signé par : Sean Mac Bride, prix Nobel de la paix (Irlande); Adolfo Perez Esquivel, prix Nobel de la paix (Argentine); Günter Grass, écrivain (RFA) Alberto Moravia, écrivain (Italie); Louis Neel, prix Nobel de physique (France); François Rigaux, président du tribunal permanent des peuples (Belgique); Georges Wald, prix Nobel de biologie (USA).

×

× *Ուրբաթ առտու* «Լիպերասիոն» *ալ կ՚արձագանգէր Թուրքեւամերիկեան յարաբերութեանց, յայտնելով թէ Թուրքիա շարք մը ազդարարութեանց ձեռնարկած է ամէն կողմ (Խորհ. Միութիւն, Ամերիկա, Եւրոպա):*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱԳԷՏՆԵՐ ՈՒ ՄԵՆՔ

Անցեալ իրիկուն դասախօս Տիկին մը կը յիշէր մեր մատենագիրներու գործերուն մասին կատարուած նոր ուսումնասիրութիւններ. ի միջի այլոց ըսաւ. «այս կարգի շահեկան նոր թէզի մը հեղինակը անգլիացի երիտասարդ մըն է»: Ամիս մը առաջ ալ սփիւռքահայ մամուլը անդրադարձեր էր նոր հայագէտի մը գոյութեան, երիտասարդ մըն էր ան ալ, ճափոնցի, հայերէն սորված ու ձեռնարկած հայագիտական ուսումներու. կը փափաքէր հայագիտական ամպիոն մը հաստատել Ճափոնի համալսարաններէն մէկուն մէջ:

Երկու երեւոյթներն ալ զարմանք չեն կրնար պատճառել մեզի, գաղութի մը մէջ ուր գրաբար սորվելու գացած ենք, կամ կ'երթանք փրանսացի փրոֆէսէօրներէ: Կ'երեւի Զամչեաններու, Մանանդեաններու, Աճառեաններու հերթը կամաց կամաց կը փոխանցուի օտար հայագէտներու: Լա՛ւ որ կան անոնք ալ:

Այս ընթացքով բնաւ զարմանալի պիտի չըլլայ նաեւ եթէ այնքան փայփայած մեր երազը օր մը իրականանայ, պետական վարժարաններու մէջ սկսի հայերէն լեզուի դասաւանդութիւնը եւ այսօրուան սորվեցնողներու ոչ - հայ խմբակին վաղը աւելնան ոչ - հայ սորվողներ. հայերէնի դասերուն հետեւին Հայերէ աւելի տեղացիներ...:

Է՛հ, անգամ մը հայերէնի, հայագիտութեան ապագան այսպէս ապահովելէ ետք, հայ ուսանողութիւնն ալ կրնայ հետեւիլ փաթակոներէնի կամ բաբելոներէնի դասընթացքներու:

ԱՐՓԻ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ վերադառնալէն առաջ իսկ, հեռաձայնով «սիրտը առած է» իր նախարարապետին, յիշելով թէ սահմանադրականօրէն ինք է պատասխանատուն կարգ մը որոշումներու:

ՄԿՐՏԻՉ ՀԱՃԵԱՆ

1915 - 1985

ՓԷՅՎԷ - ՄԵՔՍԻՔՕ

Առնէ՛ մը ի վեր հիւանդ էր: Իր առողջական վիճակին մասին հարցուցի: Հեռաձայնէն, սրտաբեկութեամբ՝ «Երէկ սիրտը կեցաւ», պատասխանեց մտաւորական բարեկամս Տիգրան Հաճեան. հանգուցեալին եղբայրը: Խորհեցայ՝ «Ո՛չ եւս է Մկրտիչ Հաճեան, որ կնքեց իր մահկանացուն Նոյեմբեր 26-ին Մեքսիքօյի մէջ» պիտի յայտարարուի ըստ ընկալեալ սովորութեան. մինչ այդ քառասուն տարիներու ծանօթութեան մը յուշերու երիզը դարձեալ քաղուիլ սկսաւ մտքիս մէջ:

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ

Երկրորդ աշխարհամարտի վաղորդայնին Պոլսոյ Ազգային Կեդրոնական վարժարանի հայ ուսուցչակազմին միացան երիտասարդներ: Անոնցմէ մին էր Մկրտիչ Հաճեան: Հայոց արդի գրականութեան իր դասարանին աշակերտեցի: Հաղորդական մարդ, փափկանկատ, անսեթեւեթ, արտակարգօրէն ներողամիտ. մեր ամէնէն համակրելի ուսուցիչն էր ան: Իր պաշտօնակիցներն ու աշակերտները միմիայն անգամ մը հաստատելու առիթն ունեցան թէ Մկրտիչ Հաճեան չէր հանդուրժեր Հայոց լեզուին հանդէպ անհոգութիւն եւ թեթեւամտութիւն: Իր աշակերտներուն հոյլը կը բաղկանար զանազան ընդունակութեան եւ աշակերտութեան կորով ցուցաբերողներէ: Կային անոնց միջեւ տղաք որոնք «Օ՛հ հայերէնէն մարդ դասարան չի կրկներ» ասացուածք մը սահղծած էին ու կ՚անտեսէին հայերէն լեզուն ու անոր գրականութիւնը: Մկրտիչ Հաճեան ճիգ չէր խնայեր այդ տղաքը դարձի բերելու համար: Անգամ մը անկարելի եղաւ այդ «դարձը»: Իսկ մեր ուսուցիչը անդրդուելի մնաց ու աներկրայօրէն յայտարարեց՝ «Այստեղ Հայու վարժարան է. կամ այս լեզուն կը սորվին, կամ կը հեռանան այս վարժարանէն, այլապէս պատրաստ եմ ես ինքս հեռանալ»: Քանի մը աշակերտ ստիպողաբար եւ անդարձ հեռացան վարժարանէն: Մկրտիչ Հաճեանի լայնախոհութիւնն ընդարձակ էր բայց ո՛չ անսահման: Հայոց լեզուն անտեսելու փորձութեան կարելի չէր տանիլ մեր ուսուցիչը: Ի հեճուկս մեր միջաշակերտական միասնականութեան զօրաւոր սկզբունքներուն, դեռ այն ատեն իսկ համախոհ էինք մեր ուսուցչին. երբ հարցը Հայոց լեզուին մասին կը յարուցուէր: Հայոց լեզուն մեզի համար Արեւմտահայերէնն էր: Ու այդպէս ալ է ցարդ: Առանց ծածկամտութեան, յետին մտածումի կամ գերակայութեան բարդոյթի այդպէս է: Քանի որ Արեւմտահայեր էինք ու կը մնանք: Մեզմէ ոմանք գիտէին թէ մեր ուսուցիչը ծնած էր 1915ին Կէյվէ: Ի՞նչ ահռելի թուական: Մեր դպրոցակիցներուն միջեւ էին Զիլինկիրեան մը, Եարճանեան մը և նմաններ: Նուիրականութեան անձեռնմխելիութիւնն ունէր Արեւմտահայերէնը: Մկրտիչ Հաճեան սորված էր այդ բիւրեղեայ լեզուն Ազգային Հայ Նախակրթարաններու մէջ. Նուիրեալ հայ ուսուցիչներէ որոնք եկած էին Պոլիս, հեռուներէ՛ն. ինչպէս ինք, ինչպէս ուրիշներ: Մեր ուսուցիչը լաւագոյն յիշատակներ պահած էր իր հայ վարժարաններէն եւ հայերէնի ուսուցիչներէն: Կ՚արտայայտուէր այդ մասին. գուրգուրանքով նաեւ գործնական ոգիով. թէ կարելի էր նիւթական անցուկ պայմաններու մէջ իսկ հասնիլ լաւագոյն արդիւնքներու եթէ մարդիկ անկեղծօրէն կամենան: Մկրտիչ Հաճեան դասաւանդեց Կեդրոնական եւ Խասեան վարժարաններու մէջ, մերթ չնչին վճարումներ ստանալով եւ յաճախ ձրիաբար:

ՄԱՄԼՈՅ ՍՊԱՍԱՒՈՐԸ

Հայերէնի այս նախասիրութիւնը պիտի շարունակէր ան մինչեւ իր կեանքին վերջը, ծառայելով արեւմտահայ մամուլին ուր մուտ գործած էր, երբ դեռ Կեդրոնականի կ՚աշակերտէր. երբ հայերէնի իր ուսուցչուհին՝ Օր. Մարի Ժամկոչեան խորհած էր որ 15-ամեայ Մկրտիչ Հաճեանի շարադրութիւնը հայերէն լրագրի մը մէջ հրատարակուելու արժանի է: Կեդրոնականի ուսուցիչներէն Մանուկ Ասլանեանի «Ազդարար»ին մէջ լոյս կը տեսնէ այդ առաջին գրութիւնը: Ապա, «Կեդրոնական»ի շրջանաւարտ (1933), երբեմնի պատանին, կը հրաւիրուի աշխատակցիլ Պոլսոյ գրեթէ բոլոր հայ թերթերուն: Կեդրոնական Սանուց Միութեան «Հանդէս Մշակոյթի» պարբերաթերթին սկզբնական թիւերու խմբագրական մարմնոյն ամէնէն գործօն անդամը եղաւ: Վարեց Ազգային Հիւանդանոցի «Սուրբ Փրկիչ» պարբերաթերթը: 1952ին մեկնեցաւ Թուրքիայէն, նախ Ֆրանսա, ուրկէ յաճախակի թղթակցութիւններ ղրկեց Պոլսոյ «Ժամանակ» օրաթերթին ֆրանսական մշակոյթի այժմէական կեանքի մասին: Իբրեւ ֆրանսական իշխանութենէն վաւերացեալ Արուեստի - քննադատ - մամլոյ ներկայացուցիչ: Նոյն թուականէն սկսեալ աշխատակցեցաւ արտասահմանեան հայկական բոլոր հոսանքները ներկայացնող թերթերուն: Անսովոր երեւոյթ մըն էր այս եւ հաւանականօրէն դեռ կը տեւէ աններող կեցուածքներու ուժականութեամբ ցրեխ ցրեխ եղած հայ ժողովուրդի ծոցին մէջ, ուր «մեզմէ չեղողը մեր թշնամին է» տեսութիւնը գործնական կիրարկութիւններու գետին գտած է: Մկրտիչ Հաճեան կարողացաւ գործնականօրէն ժխտել այդ տեսութիւնը, ամբողջ երեսուն տարի եւ անընդհատ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԲԱՆԸ

Մամուլի մէջ իր մարզը, առընթերաբար արեւմտահայերէնի հարցերուն, գեղարուեստն էր առ հասարակ եւ ի մասնաւորի երաժշտական քննադատութիւնը. իբրեւ գեղարուեստաբան: Արուեստի փիլիսոփայութեան դասական աղբիւրներու եւ արդիական հոսանքներու անխոնջ պրպտող, հետեւող ու համադրող մը եղաւ ան: Այս աշխատութեան վրայ հիմնուած էին իր բովանդակալից գրութիւնները: Գովերգու մունետիկ մը չէր ան: Այս իսկ պատճառաւ, արուեստագէտներ յաճախ կը զայրանային անոր: Մինչ այդ, «Ժամանակ»ի ընթերցողները ուշի - ուշով կը հետեւէին անոր «Հիներն ու նորերը» պարբերական գրութիւններուն որոնք յունահռովմէական մշակոյթի նշխարները կը զուգորդէին այժմէական առօրեայ դէպքերու: Այդ շրջանին էր որ, խնդրանքի մը տեղի տալով, հելլէնական դիցաբանութեան մասին դասախօսութիւններու ընդարձակ շարք մը կազմակերպեց ու խրախճանք ըրաւ Խասեան Սանուց Միութեան շէնքին մէջ: Ուսանողներ, ուսանողուհիներ, աշակերտներ ու աշխատաւորներ կրօնական երկիւղածութեամբ ու եռանդով ընտելացան հոն հին աստուածներուն:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԽՈՐՀՐԴԱՏՈՒՆ

Երբ հին աստուածներու մասին խօսուի, անկարելի է չյիշել Մկրտիչ Հաճեանի հիացումը Լեւոն Շանթի համար. նաեւ թատրոնի իր սէրը: Երբ Եդուարդ Երեցեան եւ Գէորգ Գապառաճեան «Համլէթ» կը ներկայացնէին Իսթանպուլահայ երիտասարդաց թատերախումբի իրենց ընկերներով, այդ բեղնաւոր խումբին արուեստի խորհրդատուն Մկրտիչ Հաճեանն էր: Պատահականութեան արդիւնք չէր «Կնատեացը», զոր հեղինակած էր 1948ին: Կ՚ըսէր թէ «Թատերգութեան այդ գործին մէջ դերասանուհիներու համրանքը նուազագոյնն է. նկատի ունենալով որ մեր մէջ դերասանուհի գտնել դժուար գործ է»: Այդ գործին յաջորդեցին թարգմանութիւններ՝ Էտմօն Ռոսթանի «Սիրանօ տը Պերժըրաք»ը տաղաչափեալ, ֆրանսերէնէ (1949), Կոլտոնիի «Պանդոկապետուհին» իտալերէնէ (1950), Ժան Անուիյի «Ռոմէօ եւ Ժանէթ»ը ֆրանսերէնէ (1950), իսկ 1982-ին հեղինակեց «Աստղահարը» որ «Ալեք Մանուկեան գրական մրցանք»ի պարգեւը շահեցաւ: Նոյն պարգեւին արժանացած էին արդէն իր բանաստեղծութիւններու երկու հատորներն ալ:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ

Օր մը, 1973-ին, բանաստեղծութիւններու հատոր մը ստացայ՝ «Բոցեր», որուն յաջորդեց 1977-ին «Հողէն Երկինք»ը: Արդիականութեամբ զեղուն այդ բանաստեղծութիւնները կ՚արտայայտուէին մեր լեզուին գեղեցկութիւններովն: Այսպէս, Մկրտիչ Հաճեանի քերթողութիւնը նոր գաղափարներու եւ յոյզերու ապրումները կը հաղորդէ առանց խզուելու հայ մշակոյթէն: Անոր բառամթերքի պերճանքը միջոց մըն է խմաստի ընդերքներուն եւ զգայնութեան ոլորտներուն տանող, ո՛չ թէ սնամտութիւն քօղարկող ժանեակներ եւ փրփուրներ: Այս քերթողութիւնը վայելչագեղ պարզութեամբ կը մատնանշէ յարափոփոխ տեսգերքի ուժականութեան արդի առանցքներ: Հոն արդիականութիւնը ժամանակագրական ներկային երեւոյթը չէ միայն. ո՛չ ալ տասն անգամ տափակցուած տափակութիւններու ամուլ, համբացեալ ու հաշմանդամ շաղախուսութիւններու նմանակ մը զոր կարգ մը մարդիկ արդիական բանաստեղծութիւն կը կոչեն զանազան մշակոյթներու անդաստանին մէջ քաշկռտելով իրենց ոռմի խուրձերը: Երբ այս խոհերը գիրի կը վերածուին, սա պահուս չաքաթը կը հասնի ու ժամը դէպի Կիրակին կը դիմէ: Կիրակմուտք է նաեւ Մկրտիչ Հաճեանի լուսաւոր հոգւոյն ու տաղեր կուգան յիշողութենէն դուրս: Այնպէս ինչպէս Մկրտիչ Հաճեանի դասաւանդութեան կը դիմէին իր աշակերտներէն ոմանք. Ոսկեզիւրի կամուրջէն անցքի միջոցին մեկնաբանելով տաղեր Վարուժանէն, Ինտրայէն, Թէքէեանէն թէ Մեծարենցէն:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԷՆ

Նարեկը թեւին տակ, օր մը, Մկրտիչ Հաճեան մտաւ հօրս աշխատանոցը որ Պոլսոյ Համալսարանին մօտ կեդրոն տեղ մըն էր: Հայոց Պատրիարքարանի ժողովականներէն ոմանց համար հանդրուան մըն էր այդ աշխատանոցը, որուն տէրն ալ ժողովակից մըն էր անցորդներուն: «Պատրիարքին նուէրն է» ըսաւ Մկրտիչ Հաճեան, սեղանին վրայ դնելով Նարեկի Սուրբին Ողբերգութեան Մատեանը զոր Գարեգին Եպիսկոպոս Տրապիզոնցի թարգմանած էր Գրաբարէն Պոլիս իր վերադարձէն առաջ: Մկրտիչ Հաճեան Ազգային Ուսումնական Խորհուրդի ատենապետն էր այդ միջոցին: Այս խորհուրդն էր որ կը վարէր ու յանձնաձէր հայկական բոլոր վարժարաններու ուսումնական գործը: Ժողովէ մը վերադարձի ճամբուն վրայ կանգ էր առած հոն, ուր ժողովականներ ու համալսարանական հայ տղաք յաճախ կուգային: Ամէնքն ալ ազգային հաւաքականութեան մը, նոյն հաւաքականութեան, պատկանելու գիտակցութիւնն ունէին. Առաքելական, Լուսաւորչական, Կաթողիկէ, Աւետարանական թէ անհաւատ կամ Անաստուած: Քաղաքացիական լարուած պարտաճանաչութիւնով լեցուած էին ամէնքն ալ. առանց սակայն մենաշնորհի վերածելու զայն: Մկրտիչ Հաճեան անոնցմէ մին էր: Ազգային Ժողովի Մայր Դիւանի ատենադպիրներէն մին ալ ինք էր եղած Գեղամ Գավաֆեան վարչութեան շրջանին: Ազգային օրէնսդիր եւ գործադիր մարմիններու հաւաքականութիւնը ընտրեալ աշխարհական վերին ներկայացուցիչ անդամին անունով կը կոչուէր: Ինչպէս՝ Գավաֆեան վարչութիւն, Շելլէֆեան վարչութիւն, եւայլն: Եւ ո՛չ թէ օրուան պատրիարքին, տեղապահին, թաղի քարոզիչ եպիսկոպոսին կամ տէրտէրի մը անունովն: Արդարեւ, ամէն ո՛ք գիտէր իր չափն ու տեղը: Եթէ զարտուղութիւն մը կատարուէր մարդիկ ի կարգ կը հրաւիրէին սահմանադրականները: Տիրացուն իսկ կրօնական աթոռակալութենէ դուրս «Տիրացուական» մըտայնութեամբ հրապարակ իջնելու յանդգնութիւն չունէր:

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՄԲՈՎ

Այդպիսի հաւաքական կարգերու մէջ շատ բնական էր որ լուսամիտ մարդիկ կարենային ծառայել նաեւ իրենց եկեղեցւոյն: Իբր այդ՝ Մկրտիչ Հաճեան եղած էր «Գուսան» երգչախումբի վարիչը: Պոլսոյ Երաժշտանոցի համանուագին ու երգչախումբին անդամ էր ան, ինչպէս շատ մը Հայեր, որոնք այդ կազմակերպութեան սիւներն եղան տարիներով: Հայ եկեղեցական երաժշտութիւնը երաժշտանոցին կայուած անձերու մականին ներքեւ կը կատարուէր, ինչպէս եւ այսօր: Մկրտիչ Հաճեան, երբեմն կը մեներգէր նաեւ Կեդրոնական վարժարանի երաժշտահանդէսներուն: Այդ հանդէսներու որակը բարձր էր աներեւակայելիօրէն: Պոլսէն անցնող, արեւմտեան երաժշտութեան ամէնէն կարկառուն դէմքերուն նուագահանդէսներուն արձագանգներն են որ կը բերէր Մկրտիչ Հաճեան հայերէն մամուլին մէջ եւ Հայոց երաժշտական միջավայրին. միշտ կատարեալին ու գեղեցիկին ցանկութեան նախանձախնդրութիւնը դրդելով հայ հասարակութեան մէջ իր մեկլին ոճով ու հեզասահ գեղեցիկ արեւմտահայերէն լեզուով:

ՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

Արեւմտահայ մտաւորականը հայ հանրութեան ծառայելով իր առօրեայ նիւթական պահանջները առհասարակ չի կրնար գոհացնել: Մկրտիչ Հաճեան մտաւորականը՝ էր նաեւ ճարտարարուեստի մարդ: Իբր այդ կարողացաւ ըլլալ ինքնաբաւ ու անկախ մտաւորական մը եւ ծառայել անընդհատ 50 տարիներ իր պատկանած հաւաքականութեան, գեղարուեստի բազմազան ուղիներուն վրայ: Այդ ուղիներէն մին եղաւ նկարչութիւնը: Պատերազմի շրջանին, ճարտարարուեստի զանազան ճիւղերուն մէջ յաջողեցաւ ան հրապարակ հանել փնտռուած նիւթեր. շնորհիւ ողիսեւսեան իր հնարամտութեան եւ նախաձեռնելու գործնական ոգիին: Պոլսոյ համալսարանէն շրջանաւարտ դեղագործ Մ. Հաճեան ընտրած էր տարրալուծութեան ճարտարարուեստը: Իր գիւտերէն մին է արուեստական մարմարինը, որուն արտադրութեան համար էր որ 1958-ին Ֆրանսայէն Մեքսիքօ հրաւիրուեցաւ ու հաստատուեցաւ վերջնապէս: 1960ին էր որ արուեստական մարմարինի գունաւորման գրաղումը առաջնորդեց զինք նկարչութեան: Գոյներու գեղարուեստական գրաղումին արդիւնքը ներկայացուց ան Մեքսիքօ, Նիւ - Եորք եւ Երեւան կազմակերպուած ցուցահանդէսներով: Այդ առթիւ Երեւանի Թանգարանին նուիրեց հոն ցուցադրուած պաստառները:

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Մկրտիչ Հաճեան հրաւիրուեցաւ խորհրդային Հայաստան, երեք անգամ, գրականութեան ու այլ արուեստներու համար կազմակերպուած հանդիպումներու առիթով: Հայաստան իր կատարած այցելութիւններուն մասին կ՚արտայայտուէր ան մեծ խանդավառութեամբ: Սակայն այդ այցելութիւնները անոր համար չհարթեցին «Դամասկոսի ճամբայ մը» դարձի: Արեւմտահայերէնը մնաց իր մայրենի լեզուն: Այդ լեզուին վայելչութեան ու զարգացումին ծառայեց ան, գեղարուեստի մեկնութեան եւ արտայայտութեան ճամբով. հեռո՛ւ ստորագրեմահաւէլէ արեւելահայերէնը, ընդհակառակն՝ երբ արեւելահայ մեր արտայայտողներն եղան Շուշանիկ Կուրղինեան մը, Վահան Տէրեան մը, ինչպէս Յովհաննէս Խան Մասէհեանի մը թարգմանաբար բերած Համլէթն ու Ֆաուստը, կամ մերօրեայ սակաւաթիւ նմաններն անոնց որոնք լեռնցի, շինական թէ քաղաքաբնակ կարող են աննախապաշարօրէն տալ դերագոյնին դիմող տեսլականը համակ գեղեցկութեամբ:

Այսպէս էր Մկրտիչ Հաճեան: Տաղանդաւոր եւ նուիրեալ գեղարուեստագէտ: Լայնախոհ եւ բազմարդիւն արեւմտահայ մը որ անձնուրացօրէն ծառայեց իր հանրութեան. անընդհատ 50 տարի: Վարակիչ եռանդով լուսատու մը եւ զօրավիգին անկեղծ բարեկամ մը մարդոց: Արուեստի ստեղծագործութիւններու մասին իր արտայայտութիւններուն վերյիշումն իսկ կ՚արծարծէ թարմ տարիքի հրայրքը որ ներկայիս, արդէն, կը վերածուի կարօտի:

ՎԱՐԴԱՆ ՕԶԻՆԵԱՆ
(ՄԱԿ-ի խորհրդատու)

Փուլոնեը
Դեկտեմբեր 1

ԺԱՊԱՒԷՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

«Սովետսկի էկրան» հանդէսը «Պէպօ»յի նկարահանման յիսնամեակին առթիւ հրատարակած է շարժարուեստի քննադատ Միրոն Չեռնենկոյի խօսքը, զոր կ'արտատպենք «Սովետական Արուեստ»էն:

×

Հին ժապաւէններով հիանալը ընդունուած բան է. որքան ժամանակ անցած է, իսկ այս, տեսէք, բնաւ չէ հինցած, մնացած է երիտասարդ, թարմ...:

Եւ, կը թուի թէ զարմանալի այդ հիացումը միանգամայն հիմնաւոր է: Արդարեւ, ժապաւէնը, ահա բոլորած է իր կէս դարը, թէ՛ ժապաւէնը գունաթափուած է, թէ՛ ձայնը խամրած, թէ՛ բեմայարդարումը կ'երեւի քեզ իր ամենայն պարզունակ բնականութեամբ, թէ՛ դերասանները ճիգ կը թափեն բոլոր ուժով, իսկ նիւթը կարծես բեմի առաջքն է, հոն, բայց եկուր տես որ կը դիտուի...:

Եւ ոչ միայն տարելիցի առիթով, այլ առհասարակ, սովորական այն օրերուն, երբ կը ցուցադրուի «Կրկնուող ժապաւէններ»ու կամ «Իլիւզիոն»ի պաստառին վրայ, կամ շարժարուեստի նուիրուած դասախօսութեան ընկերութեամբ:

... Այս ամէնը կը վերաբերի «Պէպօ»յին, հայկական անդրանիկ ձայնաւոր ժապաւէնին, որ երջանիկ բախտն է ունեցած ոչ միայն մէկ անգամէն ու առյաւէտ նուաճելու դասական տեղը, այլեւ, դեռ լոյս աշխարհ գալէ շատ առաջ դիմանալու թէժ, կրակոտ, բազմաձայն այն վէճերուն, թէ ինչպէս պէտք է ըլլայ: Այդ վէճերը չեն մարած նաեւ յետոյ, երբ ժապաւէնը պաստառ բարձրացած է, երկու լեզուով, պատմելով հարուստ վաճառական Զիմզիմովի հետ անյոյս ու անձնուրաց պայքարի մտած Թիֆլիսցի աղքատ ձկնորսի՝ Պեպոյի տրտմալի պատմութիւնը. պատրանքներու խորտակման եւ միաժամանակ, մարդկային անհատականութեան յաղթանակի պատմութիւնը:

Ընդհանրապէս, շարժարուեստի տարեգրութեան մէջ «Պէպօ»յի տեղը կ'որոշուի ոչ թէ պարզապէս անով, որ այդ ժապաւէնով, աւելի ստոյգ՝ անոր մէջ հայ հանդիսատեսն առաջին անգամ մայրենի լեզուն լսեց պաստառէն, բեմադիր Համօ Բէկ - Նազարովի ժապաւէնը առաջինը եղաւ եւ անով որ ազգային թատերգութեան դասական, ըսենք «գլխաւոր» թատերգութեան վերածումն էր, գործի մը, որ ծանօթ էր բոլորին, այնպէս որ ամէն ոք ունէր իր սեփական, անձնական կարծիքը անոր մասին եւ կրնար դատել թէ արուեստագէտը ինչպէս վարուած էր Գ. Սունդուկեանի կատակերգութեան հետ:

Այս պարագան աւելի կարեւոր կը դառնայ, քանի որ Բէկ - Նազարովը «Պէպօ»ն կը նկարահանէր առանց ծունկի գալու, ուր կը մղէին դասականի ջատագովներէն ոմանք. ան Սունդուկեանը կը նկարահանէր այնպէս, ինչպէս զայն կ'ընկալէր երեւանեան թուականներու շարժարուեստը, որ բացորոշ եւ մինչեւ իսկ ցուցադրաբար վերստին կ'իմաստաւորէր դասականներու երկերը: Եւ բեմադիրը դեռ նկարահանումը սկսելէ առաջ իրբեւ իր գլխաւոր նպատակը յայտնեց «գործի ընկերային համարժէքի բացայայտումը»: Ու սսով ալ շահեցաւ ժապաւէնը, շահեցաւ հայ շարժարուեստը: Այդպէս է, քանի որ այսօր Բէկ - Նազարեանական «Պէպօ»ն մեզի կ'երեւի ոչ միայն եւ ոչ այնքան իբրեւ անցեալ դարու երկրորդ կիսու Թիֆլիսեան կենցաղի ու բարքերու կենդանի յուշարձան, թէեւ պաստառի վրայ իր ամբողջ խայտաբղէտութեամբ կը վերակենդանանայ Թիֆլիսեան շուկաներու եւ բաղնիքներու, խանութներու եւ Քուռի վրայ կախուած անծայր պատշգամներով, խաղողի սար - փիններով ու վայրի գայլուկի սաղարթով պատած տուներու աշխարհը, բնական այն միջավայրը ուր կ'ապրէին հռչակաւոր կինտոները (որոնք այդ քաղքին մէջ կը կոչուէին Ղարաչուխայի, որ կարելի է թարգմանել նաեւ «օղավաճառ»), որոնք անվերջ վրացերէն ու հայերէն, ռուսերէն ու ադրբէյջաներէն եւ հրաշալի կերպով կը հասկնային իրար: «Պէպօ»ն ներկայիս իր դիտողներուն համար պահած է նաեւ երեւանեան թուականներու հիւթեղ, «մսալի», լիարիւն շարժարուեստի համ ու հոտը՝ իր սիրով դէպի խոշոր, ընկերային գունաւորում ունեցող մանրամասնութիւն, խօսքի, ժեստի, դիմախաղի իր ընդգծուած անհատականացումով, բարձրորակ դասական դերասանական բովանդակ. բարդ համակարգով որ այնպէս անկաշկանդ դետեղուած է լիաձայն հնչող պաստառին վրայ:

Եւ պատահական չէ, հաւանաբար, որ Բէկ - Նազարովը իբրեւ համաբեմադրող կը հրաւիրէ թատերական բեմադիր Ա. Գուլաքեանը որ անկէ ոչ շատ առաջ իրագործած էր «Պէպօ»յի ամենայաջող բեմադրութիւններէն մէկը: Ինչպէս որ պատահական չէ նաեւ այն, որ գըլխաւոր (եւ ոչ միայն գլխաւոր) դերերու համար կը հրաւիրէ առաջին պետթատրոնի այդ ներկայացումին մասնակցած գրեթէ բոլոր դերասանները: Ու թէեւ քննադատութիւնը յանդիմանած է այդ դերակատարներէն ոչ քիչերը - թէ՛ մեծ Հր. Ներսիսեանը, թէ՛ Ա. Աւետիսեանը, թէ՛ Ն. Մանուչարեանը, թէ՛ Դ. Մալեանը - այն բանի համար որ անոնք պաստառ բերած են անոնցմէ թատերայնութիւն, բայց այսօր, կէս դար ետք, աւելի քան պարզ կը դառնայ որ այդ առանձնայատուկ թատերայնութիւն մըն էր, թատերական այն մշակոյթն էր առանց որու հայ շարժարուեստը կը մնար հայ բեմի, հայ գրականութեան, հայ կերպարուեստի ազգատ ազգակամը: Այլ խօսքով, չէր դառնար ժողովուրդի մշակոյթի, անոր պատմական յիշողութեան լի իրաւ մասը, անոր ամբողջ պատմութեան ժառանգորդն ու ժամանակակիցը:

Ահա, թէ ինչու, «Պէպօ»ն այսօր կը դիտուի ոչ նուազ հետաքրքրութեամբ, քան երբեւէ: Ուրիշ, արդիական հետաքրքրութեամբ մը: Իսկ վաղը կը դիտուի վաղուան հետաքրքրութեամբ: Քանի որ ան չի կրնար ծերանալ ու հիննալ:

ՖՐԱՆՔԵՒՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ

ԼԵՒՈՆ Զ. ԹԱԳԱՒՈՐԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ՍԷՆ ՏԸՆԻԻ ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ

Թարմացնելու եւ ամրապնդելու համար ութ դարերու ֆրանքեւհայկական բարեկամական կապերը, ինչպէս նաեւ վերահաստատելու համար հին աւանդութիւն մը, Կիրակի՝ Դեկտեմբեր 1, ժամը 17-ին հայկական ծէսով պատարագ մատուցուեցաւ Փարիզի արուարձաններէն Սէն - Տընիի Մայր Տաճարին մէջ, կազմակերպութեամբ Սամուէլ - Մուրատեան վարժարանին եւ Առնուվիլի Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետութեան:

Ժամը 17-ին, Հ. Մ. Ը. Մ. - Ֆրանսի սկաուտները, թմրկահարներու խումբի եւ սկաուտական ու հայկական եռագոյն դրօշակներու առաջնորդութեամբ կը յառաջանային դէպի Մայր Տաճար, ուր մուտք գործելով դասին առջեւ պատուի կը կենային:

Մայր Տաճարը լեցուած էր ծայրէ - ծայր, աւելի քան 600 հոգի (կային նաեւ օտարներ), որոնք եկած էին ոչ միայն յարգելու յիշատակը Հայոց վերջին թագաւոր Լեւոն Զ. Լուսինեանի, որուն դամբանը կը գտնուի Տաճարին մէջ՝ Ֆրանսայի թագաւորներու դամբարաններու միջեւ, այլեւ վերակենդանացնելու իրենց սրտերուն մէջ կորսուած հայրենիքի կարօտը:

Օրուան պատարագիչն էր Սամուէլ - Մուրատեան վարժարանի տեսուչ Հ. Վարդան վրդ. Քէչիշեան, որուն կը սպասարկէր Առնուվիլի հայ կաթողիկէ համայնքի ժողովրդապետ Հ. Աթանաս վրդ. Քէսէճեան: Ներկայ էին Էօվըր տ'Օրիանի տեսուչ Վէրնատ Եպիսկոպոս, Սէն - Տընիի փոխ - քաղաքապետը, Առնուվիլի թաղապետական խորհուրդի անդամներ, Սէն - Տընիի ժողովրդապետ Հ. Մանժէս, Սէն - Լազարի Առաքելական Հայր Գուլթան տը Սեդվալ, փրոֆ. Շառլ Տէտէեան, Լուսինեան տոհմի շառաւիղներէն Ռու տը Լուսինեան եւ այլ անձնաւորութիւններ:

Պատարագի քառաձայն երգեցողութիւնը կը մեկնաբանէր երգչախումբ մը, ղեկավարութեամբ Ալեքս Ալթունեանի:

«Խորհուրդ Խորին»ի հնչիւններով կը լեցուէր Տաճարը, հայկական պատարագի հոգեզմայլ մեղեդիները այդ օր կարծէք քիչ մը աւելի խորունկ տպաւորութիւն մը կ'առթէին, հայ շարականի հնչիւններ կը փոխադրէին հոն՝ դէպի երկիր հայրենի, հոն՝ Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան մայրաքաղաքը՝ Սիս, ուրուն Ս. Սոփիա տաճարին մէջ, 1374 թըւականի մայիսեան առաւօտ մը կը թագադրուէր Լեւոն Զ., որ պիտի դառնար վերջին թագաւորը մեր փառաւոր պատմութեան: Սակայն այսօր, թագադրութեան օր չէր, ո՛չ գահ կար, ո՛չ գահակալ. յարգանքի ու ոգեկոչումի օր էր...

Պատարագիչ քահանան՝ Հ. Վարդան Քէչիշեան, ոգեշունչ խօսքերով կը փոխանցէր օրուան պատգամը: «Սա պահուն այնպէս կը զգամ, որ Կիլիկիոյ ամբողջ ժողովուրդն է, որ ոտքի է կանգնած, հոս ներկայ է, այս դեղակերտ Տաճարին մէջ» կ'ըսէր Վարդապետը, աւելցընելով որ այսօրը առիթ մը ըլլայ բարձրանալու դէպի աղբիւրը մեր նախնեաց հաւատքին, հաւատք՝ որ հակառակ այլազան փոթորիկներու, պահեց մեզ ու կը շարունակէ ապահովել մեր գոյութիւնը: «Այսօր ուխտի, վերանորոգումի օր է, կ'ըսէր, ազգային ուխտի օր, որպէսզի շարունակենք հաւատարիմ մընալ մեր նախնիներէն մեզի աւանդուած կտակին, քանի որ չեմ կրնար երեւակայել հայ ժողովուրդը առանց հոգեկան արժէքներու նկատմամբ իր ունեցած հաւատքին, առանց իր նախնեաց աւանդութիւններու փարումին»:

Օրուան քարոզիչն էր Հ. Մանժէս, շըրջանին ժողովրդապետը: Ֆրանսացի հոգեւորականը, յայտնապէս լաւ ուսումնասիրած հայ ժողովուրդի պատմութիւնն ու Հայու նկարագիրը, կ'անդրադառնար ֆրանքեւհայկական դարաւոր կապերուն, հայ ժողովուրդի՝ Խաչակիրներու նկատմամբ ցոյց տուած եղբայրական վերաբերումին, հերոսական ճիգերուն եւ յայտնաբերած քրիստոնէական հաւատքին, շեշտելով որ ութ դարերու այդ բարեկամութեան ոգին է, որ այդ օր կը մէկտեղէր Հայերն ու Ֆրանսացիները Սէն - Տընիի Մայր Տաճարին մէջ: Ապա Հ. Մանժէս կը շեշտէր Հայերու բերած նպաստը Ֆրանսայի:

Յաւարտ եկեղեցական արարողութեանց, ներկաները կը շրջապատէին Լեւոն Զ. Թագաւորի դամբանը, որ այդ պահուն կարծէք բոլորովին նոր երեւոյթ մը կ'առնէր: Չէ՞ որ Հայոց վերջին թագաւորը իր կտակին մէջ փափաք կը յայտնէր, որ իր մահէն ետք իր դամբանին վրայ Հոգւոց մը, աղօթք մը արտասանուէր: Դարեր մոռացութեան տըրւելէ, իսկ Փարիզի հայ կեանքին մէջ ալ վերջին քսանամեակին աւանդութիւնը խախտուելէ ետք դարձեալ կը վերահաստատուէր ոգեկոչման հանդիսութիւնը: Ներկաներէն մաս մը առաջին անգամ ըլլալով կ'այցելէր Լեւոն Զ.ի դամբանը: Շատեր հարց կուտային դիտնալու համար, թէ ինչպէս պատահած է, որ Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան վերջին գահակալը հասած է հոս եւ անոր դամբանը կը գտնուի Սէն - Տընիի Մայր Տաճարին մէջ: Միտքերը թարմացնելու համար կ'արժէ ուրուագծել Լեւոն Զ.ի կեանքի ուղին:

Լեւոն Զ. Լուսինեան (1340 - 1393) Կիլիկիոյ Հայոց թագաւոր եղած է 1374 - 1375 թուականներուն: Կոստանդին Ե.ի սպանութենէն ետք Լեւոն Զ. 1373 Սեպտեմբեր 14-ին ժամանեց Սիս մայրաքաղաքը եւ ութ ամիս ետք Ս. Սոփիայի մայր տաճարին մէջ լատինական ծէսով թագաւոր օծուեցաւ, ապա իշխաններու դժգոհութիւնը մեղմելու համար՝ նաեւ հայկական ծէսով: Իր վարած քաղաքականութեամբ յարոյց ոչ միայն Հայոց, այլեւ շրջակայ մահմետական պետութիւններու դժգոհութիւնը: Եգիպտոսի Սուլթան Մելիք Աշրաֆի զօրքերը (12 հազար) 1375-ի Յունուար 5-ին պաշարեցին Սիսը: Ապրիլ 22-ին Լեւոն Զ. հաշտութիւն խնդրեց եւ Հալէպի ամիրայէն կեանքի ապահովութեան երաշխիք ստանալով՝ բերդը յանձնեց թշնամիին: Ինք ընտանեօք գերի տարուեցաւ Գահիրէ: Կաստիլիոյ Յովհան Ա. եւ Արակոնի Փետրոս Դ. թագաւորներու միջնորդութեամբ 1382 Սեպտեմբերին Լեւոն Զ. գերութենէ ազատեցաւ եւ մեկնեցաւ Եւրոպա: 1383-ի ամառը հասաւ Կաստիլիա, որուն թագաւորը Լեւոն Զ.ի շնորհեց քանի մը քաղաքներ եւ խոստացաւ անոր օգնել՝ Կիլիկիոյ գահին վերատիրանալու համար: Լեւոն Զ. 10 տարի դիմեց եւրոպական արքունիքներուն՝ անոնցմէ օգնութիւն ստանալու յոյսով, սակայն ապարդիւն: Իր կեանքին վերջին տարիները ապրեցաւ Փարիզի Սէն Թ'Ուէն արքունի դղեակը, զոր Հայոց թագաւորին տրամադրած էր 1384-ին Ֆրանսայի Կարլոս Զ. թագաւորը: Լեւոն Զ. մեռած է 1393 Նոյեմբեր 29-ին եւ թաղուած Կըլեստինեանց վանքը. տապանաքարին վրայ դրուած է Լեւոն Զ.ի սպիտակ մարմարէ արձանը (պառկած դիրքով): Ֆրանսական յեղափոխութենէն ետք այդ տապանաքարը փոխադրուած է Սէն - Տընիի Տաճարը, Ֆրանսայի թագաւորներու դամբարաններու կողքին:

×

Ժամը 19-ին, Տաճարի մօտակայ սրահի մէջ տեղի կ'ունենար լուսապատկերներու ցուցադրութիւն մը՝ Կիլիկիոյ վերաբերեալ: Նախքան ցուցադրութիւնը խօսք կ'առնէր Գուլթան տը Սեդվալ եւ անդրադառնալով ֆրանքեւհայկական բարեկամական դարաւոր կապերուն, շեշտը կը դնէր այն անվերապահ օժանդակութեան վրայ, զոր Հայերը ցոյց տուին Խաչակիրներուն՝ անոնց առաքելութեան ճամբուն վրայ: Ապա ուրուագծելէ ետք Լեւոն Զ.ի կեանքը, ձերբակալութիւնը, Եգիպտոս տարուիլը, հուսկ Ֆրանսա ապաստանիլը, կը նշէր, թէ Ֆրանսա արժանի պատիւը տուաւ Լեւոն Զ.ի, զայն թաղելով Ֆրանսայի թագաւորներու կողքին: Հուսկ՝ անդրադառնալով հայ ժողովուրդի ունեցած քրիստոնէական հաւատքին, կրած հալածանքներուն, ջարդերուն, յարուցեալ կեանքին՝ Գուլթան տը Սեդվալ կ'եզրակացնէր. «Պիտի գայ այն օրը, երբ հայ ժողովուրդը պիտի տիրանայ իր պապենական հողերուն եւ Լեւոն Զ.ի աճիւնները պիտի տարուին Կիլիկիա ու ամփոփուին իր ծննդավայր Սիսի մէջ, հոն՝ ուր թագադրուած էր»:

Հետաքրքրական էր Կիլիկիոյ մեր փառաւոր անցեալն ու անոր մնացորդները ներկայացնող լուսապատկերներու ցուցադրութիւնը: Մարի - Հելէն Պապաճեան ցուցադրութեան ատենթեր բացատրութիւններ տալով մեր աչքերուն առջեւ կը վերակենդանացնէր Կիլիկեան ճարտարապետութեան, քանդակագործութեան արուեստի նմոյշները, որոնց աւերակները թախիծով կը պատէին մեր սրտերը: Լուսապատկերները տրամադրած էր Երկիր եւ Մշակոյթ Կազմակերպութիւնը:

Հ. Վարդան վրդ. Քէչիշեան խօսք առնելով կը դրուատէր Ստեփան Ագեանի եւ Մարի - Հելէն Պապաճեանի նուիրումը հայ արժէքներուն, անոնց հաւատարմութիւնը մեր նախնեաց աւանդին եւ անոնց անսահման զոհողութիւնը: Արդարեւ, Կիրակի օրուան ոգեկոչման հանդիսութիւնը յղացողն ու կազմակերպողը եղած են այս երկու երիտասարդները: Անթերի ձեռնարկ մը, վեր՝ ամէն գնահատանքէ:

Վերջին խօսք առնողն էր Լուսինեան տոհմի շառաւիղներէն Ռու տը Լուսինեան, որ իր երախտապարտութիւնն ու ըզգացումները յայտնելէ ետք կը շեշտէր. «Մեծ հայրս կ'ըսէր յաճախ, որ եթէ մենք այսօր ողջ ենք, այդ շնորհիւ Հայերուն է, որոնք մեզ պահեցին»:

Խնամեալ հիւրասիրութեամբ մը վերջ կը գտնէր ոգեկոչման հանդիսութիւնը, խոր տպաւորութիւն թողլով ներկաներուն վրայ, որոնք փափաք կը յայտնէին ամէն տարի նշել այդ օրը եւ այս՝ ո՛չ թէ երեւան հանելու համար Հայոց մօտ թագաւորապաշտ հակում մը, այլ պարզապէս չխզելու համար հին աւանդութեան մը հետ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՅ «Յուսաբեր» ակումբի «Գարագաշեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 13-ին, դասախօսութիւն մը տուած է Մարսէյլի Ս. Թադէոս Եկեղեցւոյ հովիւը՝ Վաչէ Ծ. վրդ. Իգնատիոսեան, նիւթ ունենալով՝ «Հայկական մանրանկարչութիւնը»: Դասախօսը անդրադարձած է մանրանկարչութեան ծագումին, թուած է հայկական մանրանկարչութեան դարաշրջանները եւ զանազան կեդրոնները եւ լուսապատկերներու ցուցադրութեամբ ներկայացուցած է մանրանկարչական գոհարներ:

×

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Նարեկայ Եկեղեցւոյ «Աբիկեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 6-ին, դասախօսութիւն մը տուած է Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան անդամներէն Հ. Բարսեղ վրդ. Ֆերհատեան: Նիւթը եղած է «Հայ մամուլը»: Դասախօսը ներկայացուցած է հայ մամուլի պատմութիւնը՝ ծագումէն մինչեւ մեր օրերը: Ձեռնարկը կազմակերպած է հայ կաթողիկէ համայնքի Մշակութային Յանձնախումբը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ - Քաշանի մասնաճիւղը խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեանի, Տէր և Տիկին Հմայեակ Ցարեէթնաքովեանի, ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց մօրաքրոջ եւ քրոջ՝ տիկին Եսթէր Գրիգորեանի մահուան առթիւ:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Գաւառի մէջ (Փիրենեան) տարեց կնոջմով զբաղելու համար, կը փնտռուի հայ կին մը: Լաւ պայմաններ:

Հեռաձայնել, ժամը՝ 18-էն ետք. - Տիկին Քլէռի
45 - 58 - 31 - 00

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Կրընօպլի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, Կիրակի, Դեկտեմբեր 15, կէս օրէ ետք ժամը՝ 15-ին, միեւնոյն հաւաքատեղին: Կարեւոր Օրակարգ.- Բոլոր ընկերուհիներու ներկայութիւնը փափաքելի է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.- Տիկին Տօնէլեան (Պօրտօ) իր ամուսնոյն՝ Կարապետ եւ զաւկին՝ Սարգիս Տօնէլեանի յիշատակին 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Գալուստ Մինասեան իրենց զաւկին՝ Բիւզանդ Մինասեանի ապաքինման առթիւ 100 Ֆ.:

×

Կապոյտ Խաչի Կրընօպլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. - Տէր եւ Տիկին Երուանդ Զարուկեանէ 200 Ֆ., իրենց որդւոյն մահուան 15-րդ տարելիցին առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Յակոբ Երէցեանէ (Տէսինէն) 200 Ֆ. Օր. Ռիթա Պէճեանի մահուան առթիւ: Տէր եւ Տիկին Նազարէ 200 Ֆ. դպրոցին, Պ. Աստուրեան Զատուրէ (Մարսէյլէն) 1000 Ֆ. դպրոցին:

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԵԿՏ. 15, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 17-ԷՆ

ՌՈԶԻ ԱՐՄԷՆ ՎԻԳԷՆ

ԺԱՆ ՍԻՐՈՒՖԻ (դաշնակ)
Երեւանի Պետ. Երաժշ.

ՆԱՒԱՍԱՐԴ Պարախումբ

Վարժարանին երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆ-ի

Նուագ, զանշտ, արտասանութիւն, վիճակահանութիւն:

Կաղանդ պապան նուէրներ կուտայ բոլոր փոքրիկներուն:

Տոմսերը տկիզբէն ապահովել:

Հեռաձայն. - 45 34 68 28

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ
Դ Ի Մ Ա Կ
Թատերախումբը

նոր անդամներ կ'ընդունի ամէն Երկուշաբթի ժամը 20-էն սկսեալ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ.

17, rue Bleue — 75009 PARIS

Թատերախումբի գործունէութեան մասնակցիլ փափաքողներ կրնան նաեւ հեռաձայնել՝ 42 37 60 10 թիւին:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՓԵՏՐ. 23

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

VACANCES EN AUVERGNE

Après le succès du Camp d'Hiver 1984, le Comité Sardarabad du M. N. A. vous invite à passer un merveilleux séjour de fin d'année, dans le cadre prestigieux de CONFOLANT (Puy de Dôme).

du 28 DECEMBRE au 1er JANVIER

- Ambiance arménienne
- Musique — Jeux
- Excursions
- Ski de fond et alpin

Prix du séjour : Pension complète	— Adultes	760 Frs.
(Réveillon compris)	— Enfants de 4 à 10 ans	500 Frs.
	— Enfants de 1 à 4 ans	350 Frs.
Réveillon hébergement compris	—	350 Frs.

Le voyage (aller-retour) est prévu au départ de PARIS par autocars Grand Tourisme, prix approximatif : 220 Frs., suivant le coefficient de remplissage (Renseignements).

RENSEIGNEMENTS :
A PARIS : Tél. 42-61-77-62 du Lundi au Vendredi de 14h à 17h.
A LYON : Tél. 78-27-15-84 du Lundi au Vendredi de 19h à 20h.

RESERVATIONS :
Libellez votre chèque à l'ordre de «Séjour SARDARABAD»
et adressez le à : SOFISE BP 153 CEDEX — 69151 DECINES (France)

DATE LIMITE D'INSCRIPTION : le 21 DECEMBRE

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Nom: *Prénom:* *Tél.:*

Adresse: ..

ci-joint un chèque de: *Frs. correspondant à mon séjour de fin d'année.*

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE de MARSEILLE (HAY'S CLUB)

SKI
A
SAINT MICHEL DE CHAILLOL

SEJOUR, EN CAR,
ORGANISE DU SAMEDI 21 AU VENDREDI 27 DECEMBRE
par HAY'S CLUB

FORMULE A.- 1310 Frs. — *Si vous ne faites pas de ski.*
FORMULE B.- 1440 Frs. — *Si vous faites du ski de fond.*
FORMULE C.- 1740 Frs. — *Si vous faites du ski de piste.*

—*Prix comprenant la pension complète + l'animation sur place.* —

RESERVATIONS - RENSEIGNEMENTS : Tél. : (16) 91 - 30 - 66 - 28

OPTIMA Tours

ARMENIE
-- 1985 - 1986 --

VOYAGE SPECIAL EN ARMENIE

— Du 21 DECEMBRE 1985 au 6 JANVIER 5. 750 F
POUR «RENCONTRE MUSICALE EN ARMENIE»

organisé par
I .M. T. A. — 6, rue Houdon - 75018 PARIS
(Initiation à la Musique Traditionnelle Arménienne)

Renseignements et Inscriptions :
OPTIMA TOURS : 12, rue Vignon — 75009 PARIS — Tél.: 47. 42. 10. 35

✻

Spécial Réveillon & Noël arménien en Arménie

— Du 28 Décembre 1985 au 11 Janvier 1986 (via Moscou) 5.580 F

Pâques en Arménie

— Du 29 Mars au 12 Avril (via Kiev) 6.050 F

Spécial Cérémonie du 24 Avril en Arménie

— Du 19 Avril au 3 Mai
(Prix et conditions de ce voyage nous consulter).

(Nos prix comprennent — le transoprt aérien, tous les transferts, la pension complète, le logement dans des hôtels de 1ère classe A en chambre double / bain, les excursions et visites mentionnées dans notre programme, l'ASSURANCE).

(Nos prix ne comprennent pas — la chambre individuelle, les boissons et les frais de nature personnelle, frais de visa 100 F.)

(Groupe minimum 20 inscriptions accompagnateur assuré par notre agence).

Renseignements et Inscriptions:

PARIS

Madame COUMRYANTZ Sonia
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon — 75009 PARIS
Tél. : 47 - 42 - 10 - 35

LIC A 130

APPEL
DU
MOUVEMENT NATIONAL ARMÉNIEN

SUITE A L'ARRESTATION DE MONTE MELKONIAN, BENJAMIN KECHICHIAN ET ZEPUR KASPARIAN !

MEETING DE PROTESTATION

LUNDI 9 DECEMBRE A 20H30

AU CLUB DES INGENIEURS : 9bis, avenue d'Iéna — 75016 PARIS - Métro : Iéna

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
10

MARDI
10 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.113 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 61e ANNÉE — No 16.113

«LE SOIR» (Bruxelles)

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ԵՒ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ՄԻՋԵՒ՝ ՀԱՅԵՐԸ...

Դեկտեմբեր 7 / 8-ի պելժիական կարեւորագոյն օրաթերթը՝ «Լը Սուար» վերլուծական գրութիւն մը հրատարակած է Թուրք - ամերիկեան յարաբերութեանց մասին, Ներկայացուցչական Ժողովի քուէարկութեան առթիւ : Յօդուածագիրը, վերոյիշեալ խորագրին տակ, որուն կողքին հարցական մը դրած է, կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ զանազան յարաբերութեանց, Հայերու ցեղասպանութեան կապակցութեամբ : Կը յիշէ որ Թուրքիա հաշտ չէ արդէն Ֆրանսայի հետ, Եւրոպայի խորհրդարանին հետ եւ կը թուի որ սեւ - մութ ամպեր կան նաեւ Ամերիկա - Թուրքիա երկինքին մէջ, այն բանաձեւին պատճառաւ, որ Ապրիլ 24-ը կը նուիրագործէ որպէս՝ Մարդուն դէմ մարդու վայրագութեան օր : Այս յառաջաբանէն ետք, թերթին աշխատակիցը կ'ոգեկոչէ 1915-ը, սկիզբը այն տպաւորութիւնը ձգելով թէ կ'արդարացնէ Թուրքերու կատարած տեղահանութիւնը, բայց, եթէ սկզբունքը կ'ընդունի (Ռուսերուն պատճառաւ), կը հաստատէ նաեւ թէ տեղահանութեան պայմանները սարսափելի էին եւ մէկ միլիոն զոհերու վերաբերեալ փաստաթուղթերն ու վկայութիւնները կասկած չեն թողուր այն իրողութեան վրայ, որ՝ գործուածը ցեղասպանութիւն էր :

Ամէնէն հետաքրքրական պարբերութիւնը, սակայն, այն է ուր կը ներկայացնէ Թրքական ուրացումը եւ կ'ըսէ. -

«Եւ սակայն, ներկայ Թուրքիոյ - որ ոչինչով պատասխանատու է այդ վայրագութեան - ղեկավարները կը յամառին ուրանալ բացայայտ իրականութիւն մը : Հոս է, որ կարելի է չափել թէ որքան Պետութեան դրդապատճառը պաղ հրէշ մըն է : Արդարեւ, ի՞նչ պիտի պատահէր եթէ Անգարա դադրէր իրողութիւնները ուրանալէ : Հիմք մը կը տրուէր պահանջի մը՝ կամ հատուցման, կամ հողամասի մը վերադարձումին : Եւ, եթէ հայ իրաւատուկ հաւաքականութեան մը գոյութիւնը ընդունուէր, կրնար յենարան ծառայել նման պահանջի մը Քիւրտերուն կողմէ, զորս այլեւս կարելի չէր ըլլար որակել միայն «Լեռնցի Թուրքեր» : Թուրքիոյ միասնականութիւնն է, այնքան ուժգնօրէն յայտարարուած վասնգի խնդրոյ առարկայ, որ կը վտանգուէր : Ուրեմն՝ Հայերու ցեղասպանութիւն չկայ» :

Այս «տրամաբանական» վերլուծումէն ետք, լրագրողը կրկին կ'անդրադառնայ Թուրք - ամերիկեան յարաբերութեանց եւ մանաւանդ կը ծանրանայ ծանօթ «առաւելութեան» վրայ, այսինքն՝ Թուրքիոյ ռազմագիտական դիրքը Ամերիկացիներուն համար :

×

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ ՄԻՋԵՒ՝ ՀԱՅԵՐԸ...

Դեկտեմբեր 6-ի «*Միլլիյէթ*»ը հետեւեալը կը գրէ. -

Ֆրանսա առաջին անգամ ըլլալով շարժ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ 1985-Ի ՊԵՏԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ ԴԱՓՆԵԿԻՐՆԵՐԸ

Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն եւ Նախարարաց Խորհուրդը 1985-ի պետական մրցանակներ շնորհած են գրականութեան, երաժշտութեան, կերպարուեստի, շարժարուեստի ճարտարապետութեան, քաղաքաշինութեան, հետազօտական աշխատանքներու, հեռատեսիլի հաղորդումներու, հրապարակագրութեան եւ գիտութեան մարզերէ ներս լաւագոյն իրագործումներու :

Այսպէս, պարգեւատրուած են. -

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. - Վահագն Դաւթեան՝ «*Լոյս առաւօտի*» *բանաստեղծութիւններու հաւաքածոյի*, Ռազմիկ Դաւոյեան՝ «*Պղնձէ վարդ*» *բանաստեղծութիւններու եւ պոէմներու հաւաքածոյի եւ* Աղաւնի (*Աղաւնի Գրիգորեան*), «*Միշտ կանչող ձայներ*» *գիրքին համար :*

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ. - Խաչատուր Աւետիսեան՝ 1982 - 1983 *թուականներուն գըրած երգերու շարքին համար :* «Կոմիտաս» *քառեակը պարգեւատրուած է* 1983 - 1985 *թուականներուն բեղուն գործունէութեան համար :*

ԿԵՐՊԱՐՈՒԵՍՏ. - Եդուարդ Իսաբեկեան՝ «*Արարայի ճակատամարտը*», «*Հարսանեկան երթ*», «*Առաւօտ*», «*Անհանգիստ ձիեր*», «*Արաքսի ափին*», «*Ձիեր Ջրվէժի մօտ*», «*Կիրճում*» *նկարներու շարքի համար :* Սերգէյ Բաղդասարեան *պարգեւատրուած է* 1982 - 1984 *թուականներուն ստեղծած քանդակներուն եւ դիմաքանդակներուն համար՝* «*Սօս Սարգսեան*», «*Սերո Խանզադեան*», «*Ազատ Շերենց*», «*Սխրանք*» *եւայլն :*

ՇԱՐԺԱՐՈՒԵՍՏ. - Ալբեր Մկրտչեան (*բեմադիր*), Ռուդոլֆ Վաթինեան (*օփերաթէօր*), Գալիա Նովենց եւ Մհեր Մկրտըչեան (*դերասաններ*), Ռաֆայէլ Բաբայեան (*նկարիչ*), Տիգրան Մանսուրեան (*երաժիշտ*) *պարգեւատրուած են* «*Հին օրերի երգը*» *եւ* «*Մեր մանկութեան տանգօն*» *շարժանկարներուն համար : Պարգեւատրուած է նաեւ* Արտաւազդ Փելեշեան՝ «*Մեր դարը*» *փաստանկարին համար :*

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ. - Սպարտակ Խաչիկեան (*նախագիծի գլխաւոր ճարտարապետ*), Արթուր Թարխանեան, Ժօրժ Շխլեան, Լեւոն Չերքեզեան (*ճարտարապետներ*), Մկրտիչ Մազմանեան (*քանդակագործ*), Սերգէյ Բաղդասարեան (*շինարար*) *եւ* Վլադիմիր Գրիգորեան (*ճարտարագէտ*) *Երեւանի* «*Զուարթնոց*» *օդանաւակայանի կառուցման համար : Պարգեւատրուած են նաեւ* Հրաչ Պօղոսեան (*գըլխաւոր ճարտարապետ*) *եւ* Եուրիկ Մանթաշեան (*շինարար*) *Խորհ. Միութեան Դիշարժարուեստագէտներու միութեան Դիլիջանի ստեղծագործական տան կառուցման համար :*

ՔԱՂԱՔԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆ. - Սաշուր Քալաշեան, Աւետիք Միրիջանեան, Սասուն Գրիգորեան, Լաւրենտի Բարսեղեան՝ «*Կումայրի*» *պատմա - ճարտարապետական կառոյցի համար :*

ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆ. - Արամ Գրիգորեան՝ «*Գեղարուեստական ոճի պրոբլեմները*», «*Գեղարուեստական ոճ եւ պատկերների կառուցուածք*» *եւ* «*Գրական ըստեղծագործութեան կառուցուածքի վերլուծութիւնը*» *աշխատութիւններուն համար :*

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ. - Արտեմ Սարգսեան՝ *հաղորդումներու շարքի հեղինակ եւ հաղորդավար,* Նուարդ Պառնասեան՝ *հաղորդումներու շարքի գիտական ղեկավար, պարգեւատրուած են* «*Մեր լեզուն, մեր խօսքը*» *հաղորդումներու շարքին համար :*

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. - Աշոտ Ղազարեան՝ «*Պատերազմ, մարդիկ ճակատագրեր*» *չորս հատորնոց աշխատութեան համար :*

Պետական մրցանակ տրուած է նաեւ «*Էրեբունի - Երեւան*» *տօնախմբութեան գեղարուեստական յայտագիրը պատրաստողներուն՝* Վանուշ Խանամիրեանի, Էմմա Ծատուրեանի, Երուանդ Ղազանչեանի, Հրաչիկ Աշուղեանի *եւ* Մարատ Սիմոնեանի :

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ. - *Ակադեմականներ* Գալուստ Գալոյեան, Ծատուր Աղայեան (*յետ մահու*), Բաբկէն Առաքելեան, Սուրէն Երեմեան, Լեւոն Խաչիկեան (*յետ մահու*), Աշոտ Յովհաննիսեան (*յետ մահու*), *Թղթակից - անդամ* Գագիկ Սարգըսեան *եւ փրոֆ.* Արշալիր Յակոբեան *պարգեւատրուած են* «*Հայ ժողովրդի պատմութիւն*» *ութ հատորնոց աշխատութեան պատրաստութեան համար :*

Ջոն Կիրակոսեան (*յետ մահու*) *պարգեւատրուած է* «*Բուրժուական դիւանագիտութիւնը եւ Հայաստանը*» *եւ* «*Երիտթուրքերը պատմութեան դատաստանի առաջ*» *աշխատութիւններուն համար, իսկ* Ստեփան Եաբլոկով - Խնձորեան՝ *կենդանաբանութեան մարզէն ներս իր կատարած հետազօտութիւններուն համար :*

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԾՆՈՒՆԴԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ԵՐԿՈՒ ՌՈՒՄԲԱՀԱՐՈՒՄ՝ ԿԱԼԸՌԻ ԼԱՖԱՅԷԹ ԵՒ ՓՐԷՆԹԱՆ

35 ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐԷՆ 12-Ը՝ ԾԱՆՐ ՎԻՃԱԿԻ ՄԷՋ

×

ՈՐՈ՞Ւ ԳՈՐԾՆ Է, ՅԱՅՏՆԻ ՉԷ

Շաբաթ կէսօրէ ետք, Դեկտեմբերին մանաւանդ, այսինքն Ծնունդի նախօրեակին, խուռներամ բազմութիւն մըն է, որ կը լեցնէ մեծ վաճառատուները, ինչպէս՝ փրէնթան *եւ* Կալըռի Լաֆայէթ : *Եւ, նըման օր մըն է, զոր ընտրած է խելագար մը ռումբ դնելու համար եւ խուճապէն անդին ալ՝ վիրաւորներ ալ պատճառելու : Ժամը* 17.30-*ին է, որ* Կալըռի Լաֆայէթի *վարի յարկին մէջ ռումբ մը կը պայթէր եւ մուխը կը սկսէր բարձրանալ : Բարեբախտաբար շատ լաւ կը բանէին ձեռք առնուած ապահովութեան բոլոր միջոցները, հրշէջները կը հասնին անմիջապէս : Շուրջ երեսուն վիրաւոր կայ սակայն : Քիչ ետք,* Փրէնթանի *գետնայարկն է, որ ռումբ մը կը պայթի, այս անգամ աւելի թեթեւ եւ հոս ալ 5 վիրաւոր կայ : Պարզ է, որ նման արարք մը այպանելիէն աւելի բան մըն է, միայն զայրոյթ կրնայ առթնել : Այս 35 վիրաւորներէն՝ 12-ը ծանրօրէն այրած ըլլալով հիւանդանոցներու վերակենդանացման բաժանմունքներն էին փոխադրուած, ուր կը մնային դեռ Երկուշաբթի օր : Հարց էր անշուշտ, ո՞վ է այս ռմբահարումին հեղինակը : Նոյն իրիկունը, Շաբաթ, կը յայտարարուէր թէ երեք կազմակերպութիւններ տէր եղած կ'ըլլան հեռաձայնելով ձայնասփիւռի թէ զրաւոր մամուլի : Այս երրորդութեան առաջինն էր Պաղեստինի Ազատագրութեան Ճակատը, (Ապու Նիտալի), Երկրորդը՝ Իսլամական Ճիհատը, հուսկ՝ ԱՍԱԼԱ-ն : Ինչ-ինչ պատճառներով, Շաբաթ իրիկուն իսկ եւ Կիրակի առտու ձայնասփիւռի կարգ մը կայաններ եւ կիրակնօրեայ «օրաթերթը» մըկրտուած՝* «Ժուռնալ տիւ Տիմանշ»*ը ամէնէն «տրամաբանական»ը եւ «հաւաստին» կը գտնէին Հայ Գաղտնի Բանակը, այն պատճառաբանութեամբ, որ Շաբաթ մը առաջ ձերբակալուած էր չափաւոր ճիւղին (ԱՍԱԼԱ - Յեղափոխական Շարժում) ղեկավարը՝ Մոնթէ Մելքոնեան : Յանուն ՀԱՇ-ի, Արա Թորանեան կը բողոքէր «հակահայ օգտագործումին դէմ, որ կը կատարուի կրկնակ ռմբափորձի մը առթիւ, զոր կը դատապարտէ» : Իպրահիմ Սուս ալ, ՊԱԿ-ի Ֆրանսայի բանբերը, բուռն կերպով կը դատապարտէր «աբիւնալի երկու ռմբափորձերը» :*

«Հակահայ օգտագործումը» կ'ըլլայ մանաւանդ, այդ մարզին մէջ «ծանօթ»՝ 2 թերթերու կողմէ՝ Ֆիկառօ *եւ* Քոթիտիէն : *Առաջինը հարցումներու ձեւին տակ պատասխաններ ալ կուտայ (Ժ. Շ. Ռեքս) եւ յիշելով հանդերձ ՀԱՇ-ի դատապարտումը, կ'աւելցնէ թէ զեկոյցին մէջ կայ քիչ մը մութ նախադասութիւն մը, որ սա է.- «Մելքոնեանի ձերբակալութիւնը, որ քաղաքականօրէն եւ ֆիզիքապէս ալ ընդդիմացած էր ԱՍԱԼԱ-ի մէկ ճիւղին անհաշեկչական խաթարման, ամբաստանեց կոյր ռմբափորձի կողմնակիցները», ինչ որ իրեն հացին (թէզին) իւղ քսող պատճառաբանութիւն մը կը նկատէ : Նման մօտեցում մըն ալ ցոյց կու տայ* Քոթիտիէնը*, մինչ Երկուշաբթի առտու, ոստիկանութեան ենթադրութիւնը, եթէ ոչ համոզումը այն էր, որ կազմակերպուած գործ չէ, այլ անհատական եւ թերեւս՝ խելագարի մը գործն է :*

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱԽԱՐՈՎԻ կինը Ամերիկա հասաւ, ուր պիտի ենթարկուի սրտի (կամրջումի) գործողութեան մը : Մետիաներու մեծ ցաւն է, որ ոչ մէկ յայտարարութիւն կ'ընէ, մինչ առաջին օրէն այդ կէտը ճշդուած էր եւ այլեւս կրկնակ անդրադարձները այդ լռութեան պատճառներուն վրայ, սկսած են անհամ դառնալ :

Ֆ. ՄԻԹԵՐԱՆ բոլորովին ջնջելու համար իր նախարարապետին խօսքը, ըսաւ թէ ոչ մէկ պատճառ ունի զրկուելէ լաւ կառավարութենէ մը, ոչ ալ լաւ նախարարապետէ մը, ոչ ալ՝ երկիրը զրկելու :

«ԷՍ - Օ - ԷՍ ՑԵՂԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ» շարժումը զանազան ցոյցեր եւ հաւաքոյթներ կազմակերպած էր Շաբաթ օր : Ցոյցին մասնակցեցան նաեւ մշակոյթի նախարարը՝ Ժաք Լանկ եւ Ֆրանսուայ Քասթրօ, Ֆապիուսի կինը : Ինչպէս միշտ, ըստ աղբիւրներու թիւերը կը տարբերին, բայց ընդհ. ձեւով յաջող ձեռնարկներ էին :

ՎՐԱՍՏԱՆԻ առեւտուրի նախարարը եւ իր կցորդը պաշտօնանկ եղած են «խընամիական նպաստաւորման, եւ թուլամորթութեան» համար :

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ

ՋՈՆ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՇԱԲԱԹՆԵՐՈՒ ԱՊՐՈՒՄՆԵՐԸ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

ԽՄԲ. - Այս տարի, Յունիս 20-ին, Մոսկուայի հիւանդանոցին մէջ իր մահկանացուն կնքեց Հայաստանի Արտաքին նախարար Ջոն Կիրակոսեան (տե՛ս «Ցառաջ» Յունիս 22 / 23-ի թիւ): Ստորեւ՝ ծանօթ լրագրող Զորի Բալայեանի գրութիւնը, ուր կը նկարագրուին պատմաբան եւ հայրենասէր պետական դէմք Ջոն Կիրակոսեանի կեանքի վերջին պահերը ու կը տրուին մահուան դէմ մաքառումի օրերու հարազատ ապրումները:

×

Հոգեբանօրէն Ջոնը արդէն պատրաստ էր ծանր, անխուսափելի վիրահատութեանը: Կեանքը նրան ընտրութիւն չէր տալիս: Եւ նա հանգստացնում էր հարազատներին ու բարեկամներին: Վիրաբոյժներից խնդրում էր միայն մի բան՝ անել ամէն ինչ, որ յանկարծ չմահանայ մինչեւ 1985 թուականի Ապրիլ 24-ը: Ջոնը այդպէս էր ասում բժիշկներին Ապրիլի 16-ին: Հայոց հողում Հայոց Եղեռնի զոհերի յիշատակի եօթանասունամեակից ութ օր առաջ: Վիրաբոյժներն ասացին, որ ոչ ոք չի էլ մտածում այդ օրից շուտ նրան վիրահատել, հարկաւոր է բծախնդրօրէն նախապատրաստել սրտի եւ անօթների դժուարագոյն վիրաբուժական միջամտութեանը: Ու Ջոնը ինձ խնդրեց, որ վերադառնամ Երեւան եւ, իր բազմաթիւ ընկերների հետ, իր անունից ծաղկեպսակ դնեմ Եղեռնի զոհերի յուշարձանին: Ես վերադարձայ Երեւան:

Սակայն ճակատագրին հաճոյ էր, որ Ջոնին վիրասեղանին պառկեցնեն ... Ապրիլ 23-ին: Նոյն օրը ես թռայ Մոսկուա: Բազմաբարդ եւ բազմաժամեայ վիրահատութիւնը շարունակւում էր: Կլնոջից՝ Լիայից, եւ աղջկանից՝ Նոնայից, իմացայ, որ Ջոնը ամենավերջին պահին, երբ նրան պատգարակով տանում էին վիրահատարան, ասել է. «Հպարտ կը պահեմ ձեզ: Ես անպայման կ'ապրեմ Մենք դեռ կը տեսնենք իրար Ապրիլի 24-ից յետոյ»:

Նա ապրեց այդ օրը: Ուշակորոյս էր, բայց սիրտը տրոփում էր լայն կրծքում: Եւ հէնց այդ օրը Ջոն Կիրակոսեանի մանկութեան ընկեր Ռազմիկ Պետրոսեանը եւ միւս ընկերները մի ծաղկեպսակ դրեցին Ծիծեռնակաբերդի գագաթին: Ալ կարմիր ժապաւէնի վրայ գրուած էր. «Ջոն Կիրակոսեանից»: Երկու օր յետոյ ես առացայ սգոյ ժապաւէնի վրայ նրա անունը գրուած ծաղկեպսակի լուսանկարները, ու ցոյց տուի դրանք Ջոնին:

Օր օրի, դանդաղ, բայց իր՝ Ջոնի, յամառութեամբ նա մաքառում էր մահի դէմ: Ցաղթում էր մահին, ինչպէս կարողանում էր յաղթել միայն ինքը՝ Ջոնը: Ամէն օր նրա մահճակալի մօտ հաւաքւում էր հեղինակաւոր բժիշկների խորհուրդը: Երբեմն նրան շրջապատում էին տասը եւ տասից աւելի ակադեմիկոսներ, խոշորագոյն մասնագէտներ՝ հայրենական բժշկութեան լուսատուները: Գիշեր ու զօր նրա մահճի մօտ հերթապահում էին բժիշկները ու քոյրերը: Ոչ մի րոպէ դադար չունէր կենտրոնական կլինիկական հիւանդանոցի վերակենդանացման բաժանմունքի վարիչ Վիքտոր Բեդրովիչ Ֆոմինիխը՝ հազուադէպ տաղանդի եւ հազուադէպ բարութեան տէր մի մարդ: Այժմ ես զգում եմ, թէ իմ կեանքը թերի կը լինէր, եթէ կենացս ճանապարհին չհանդիպէի այդ շատ մարդկային մարդուն, որն անձնուրաց պայքարում էր Ջոնի կեանքին համար: Ամէն օրուայ փոքր յաջողութիւնների համար, մենք այնպէս էինք ուրախանում, ինչպէս ոգիմպիացին կ'ուրախանար իր յաղթանակով: Եւ, վերջապէս, եկաւ բաղձալի յաղթանակը: Ջոնը աչքերը բացեց: Խելօք, բարի, վճիտ աչքերը:

Նա դեռ չէր կարող խօսել: Թոքերը ստանում էին արհեստական շնչառութիւն, այսինքն՝ նա ինքը դեռ չէր շնչում: Այդ օրերին ամէն ինչ արհեստական էր: Եւ շնչառութիւնը, եւ սնուցումը: Բնական էր ու խիստ սրացած միայն նրա զօրեղ գիտակցութիւնը, որը ոչ մի կերպ չէր ուզում հաշտուել աներեւակայելի տանջանքների, յիրաւի քրիստոսեան չարչարանքների հետ: Եւ Ջոնը միայն մի բանի կարիք ունէր՝ տգու արիութեան:

Ամէն օր բոլոր նրանց առաւօտը, ովքեր յանուն Ջոնի պտտւում էին Մոսկուայում, սկսւում էր անհամար հեռախօսազանգերով: Զանգահարում էր Երեւանը: Զանգահարում էր Հայաստանը: Ասես պայմանաւորուած՝ բոլորը տալիս էին անփոփոխ եւ, թւում է, իր պարզութեամբ հասարակ մի հարց. «Ո՞նց է Ջոնը»: Տալիս էին այս մշտական հարցը, չմտածելով, որ իրականում հնարաւոր չէ միանշանակ պատասխանել դրան: Քանզի ամէն օրը բերում էր նորանոր դժուարութիւններ, նորանոր փորձութիւններ: Մշուշապատ է ամէն ինչ: Պարզ եւ յստակ էր առաջուայ պէս միայն նրա գիտակցութիւնը:

Տառապանքների ութերորդ օրը Ջոնը իր ողջ էութեամբ, իր իւրաքանչիւր բջիջով, հազիւ նշմարելի գիմախաղով, գիւցազնական ձեռքերի թոյլ շարժումներով մեզ հասկացրեց, որ այդպէս չի՛ կարելի: Որ դա ուղղակի անարդարութիւն է: Որ պէտք է վերջ դնել: Դրութիւնը բարդանում էր նաեւ դրանով, որ Ջոնը պառկած էր յատուկ հակահարուածային մահճակալին, որի վրայ մարդն իրեն ասես զգում էր ջրի մէջ, ասես գտնւում է անկշռայնութեան վիճակում: Պարզւում է, որ անասելիօրէն տանջալից է սեփական մարմինը չզգալը: Բայց այլ ելք չկար: Հէքիաթային դիւցազնի աթլեթիկ մարմինը կշռում էր հարիւր երեսուն քիլոկրամ: Եւ եթէ չլինէր այդ փրկարար մահճակալը, ապա հիւանդը մի քանի ժամուայ ընթացքում կը ճզմէր ինքն իրեն:

Սովորաբար ես շատ ուշ էի հիւանդանոցից գալիս հիւրանոց, մանաւանդ այն օրերին, երբ Ֆոմինիխն էր հերթապահում: Շտապում էի հիւրանոց, որ տեսնեմ Ջոնի հարազատներին՝ կնոջն ու քրոջը, տղային ու աղջկան: Ասես թեւեր առած թռչում էի, երբ բարի եւ ուրախացնող լուր էի հասցնելու: Ես գիտէի, որ ինձ սպասում են այնպէս, ինչպէս նամակի են սպասում ռազմաճակատից: Այդ օրը շատ ուշ եկայ հիւրանոց: Այդ օրը Ջոնը շատ ծանր էր: Նա հրաժարւում էր բոլոր բուժումներից: Պահանջում էր վերջ տալ իր տառապանքներին: Իր առանձնասենեակում Ֆոմինիխը երկար մտածելուց յետոյ ասաց, որ պէտք է գտնել մի ուժեղ դրդիչ, պէտք է Ջոնին մի այնպիսի բան ասել, որը ոչ միայն ուժ կը տայ նրան պայքարելու համար, այլեւ գոհունակութիւն կը պատճառի իւրաքանչիւր ապրած օրուայ գիտակցումից: Ու մենք որոշեցինք Ջոնին ասել այն ամենակարեւորի ու ամենացանկալիի մասին, որը նրան յուզում էր վերջին տարիներին: Ջոնը երազում էր պապ դառնալ: Եւ հիմա, իր մեծագոյն երջանկութեան, պարզուել է, որ Նոնան երեխայ է ունենալու: Միայն թէ դեռ շատ փոքր է ժամկէտը: Ընդամէնը մէկ ամիս: Ու եթէ Ջոնին վատ բան պատահի, ապա հազիւ թէ այն պահպանուի: Չափազանց խոցելի շրջան է: Պէտք է անցնի եւս երկու ամիս, որ դոնէ մի քիչ հանգիստ ու վստահ լինենք բարեյաջող ելքի համար: Ու մենք որոշեցինք ասել Ջոնին այդ մասին: Նրա հետ կարելի էր խօսել իւրայատուկ լեզուով: Ամէն մի միտքը պէտք էր ուսարել հարցով, որին նա աչքերով պատասխանում էր «այո» կամ «ոչ»: Եւ երբ մենք յայտնեցինք նրան այդ կարեւոր նորութիւնը ես հարցրի.

- Դու մեզ հասկացա՞ր, Ջոն:

- Այո:

- Հրամայում է՝ ապրել: Հասկացա՞ր Ջոն:

- Այո:

- Մեզ կ'օգնե՞ս յաղթել մահին, Ջոն:

- Այո:

- Ցե՞ս արտնջայ:

- Ոչ:

- Ամէն ինչ սկսւում է սկզբից: Հասկացա՞ր, Ջոն:

- Այո:

Ու ամէն ինչ սկսուեց սկզբից: Եւ այդ օրուանից նորագոյն ու կատարեալ բժշկական տեխնիկայով սարքաւորուած հիւանդասենեակում յատուկ բժիշկների ամենազօրեղ օգնականը՝ Ջոնի գիտակցուած կամքը: Ու այդ օրուանից մենք մտածում էինք Ջոնի եւ մեր բոլորի ապրած իւրաքանչիւր օրացուցային օրուայ անգնահատելի արժէքի մասին: Մեր՝ իմ եւ Ֆոմինիխի, գերխնդրի մասին շատ քիչերը գիտէին: Գիտէր եւ Նոնան, որը ինձ համար դարձել էր իմ երրորդ աղջիկը:

Ամէն օր Ջոնն ընդունում էր մօտ երեսուն, երբեմն ալ քառասուն տարբեր բուժումներ: Դրանցից իւրաքանչիւրը առանձին վերցրած շատ ծանր է տանում մարդը, մանաւանդ՝ գիտակից վիճակում: Բարեբախտաբար, պարզուեց, որ Ջոնը ունի խիկալէս հզօր սիրտ, նրա թոքերը գործում էին դարբնի փուքսի պէս: Բոլոր միւս օրգանները եւ համակարգերը գտնւում էին, ի հարկէ, նախավիրահատական վիճակում եւ ինչ - որ չափով ախտահարուել էին գրեթէ տասը ժամ տեւած վիրահատութեան ժամանակ: Իսկապէս ասած, վիրահատութեան յաջորդ օրը արդէն խոշորագոյն մասնագէտներից եւ ոչ մէկը ոչ մի յոյս չունէր: Ցամենայն դէպս, նրանցից ոչ մէկը չէր երաշխաւորում բարեյաջող ելքը: Շատերը չէին հաւատում, որ այդ տառապած մարմնում կեանքը կարող էր նշոյուել երկու - երեք օրից աւելի: Սակայն նրանցից ոչ մէկը չէր ճանաչում Ջոնին: Ջոնը ապրում էր յանուն կեանքի: Նա արդէն մահացել էր վիրահատութեան յաջորդ օրը, երբ բոլոր հարազատներին շտապ կարգով կանչեցին հիւանդանոց: Բայց Ջոնը ապրում էր: Իսկ երբ իմացաւ, որ վիրահատութիւնից յետոյ թեթեւացում կը զգայ եւ իր երազանքն էլ աւելի հասանելի կը դառնայ նա չափազանց բանաստեղծօրէն ընկալեց այդ ժամկէտը:

Մօտ երկու շաբաթ չէր իջնում բարձր ջերմաստիճանը: Հարազատներից գրեթէ ոչ մէկը չգիտէր նրա ջերմաստիճանի ճշգրիտ տուեալները: Մենք խաբում էինք: Մենք ստում էինք: Եւ, յիշում եմ, երբ ես յանեցի, որ ջերմաստիճանը բարձրացել է մինչեւ երեսուներինը, նրանք տնքացին: Սակայն ես արդէն չէի կասկածում, որ նա կը դիմանայ եւ այնպիսի «մանրուքին» ինչպիսին է քառասուն ջերմաստիճանը:

Հէնց որ Ջոնի ջերմաստիճանը իջաւ, ես մի քանի օրով վերադարձայ Երեւան: Կարծում էի, կը մնամ մի քանի օր ու նորից կը թռչեմ Ջոնի մօտ: Բայց երկու օր յետոյ ստացուեց եւս մի տագնապալի լուր: Վիրահատութեան ճիշդ երեսունեւ րորդ օրը նրան դարձեալ պառկեցրել էին վիրասեղանին: Լեղապարկի բորբոքում եւ քար: Կամ պէտք էր իսկոյն վիրահատել ու հեռացնել լեղապարկը, կամ՝ վերջ: Ջոնը դիմացաւ այդ փորձութեանը եւս: Նորից կորուածք, նորից անրդզայցում: Նորից ամէն ինչ սկսուեց սկզբից: Եւ նորից կեանք՝ կեանք մահից յետոյ:

Նոր վիրահատութեան յաջորդ օրը Ջոնը ուշքի եկաւ: Ես ասացի նրան, որ «Հայաստան» հրատարակչութեան տնօրէն Հրանտ Ղազարեանը պայմանագիր է ուղարկել՝ ստորագրելու համար: Հրատարակչութեան է պատրաստւում ռուսերէն լեզուով «Երիտթուրքերը պատմութեան դատաստանի առաջ» գիրքը: Նա ուրախացաւ: Աչքերը փայլեցին: Ես ասացի, որ Նորվեկիայում եւ Արժանթինայում արդէն լոյս է տեսնում այդ գիրքը: Ու աւելացրի. «Դու ինձ հասկացա՞ր, Ջոն»: Նա ուրախ թարթեց աչքերը: Ես ասացի, որ Նոնան լաւ է զգում իրեն: Եւ երջանիկ արցունքը գլորուեց նրա աչքից: Այդ պահին վահանակի սարքերը ցոյց էին տալիս նորմալ ճնշում, նորմալ զարկերակ, նորմալ էլեկտրասրտագիր:

Որքան գիտակցութիւնը պարզւում էր, որքան լաւանում էին բոլոր առարկայական ցուցանիշները, այնքան նա աւելի դժուար ու ծանր էր տանում անվերջանալի խոշտանգիչ բուժումները, առանց որոնց անհնարին էր նրա կեանքի պահպանումը թէկուզ մէկ ժամով: Եւ անընդհատ հարցնում էր, թէ քանի օր է անցել վիրահատութիւնից յետոյ: Վերջին օրերին անկողնում նստած նա քիչ - քիչ գրում էր նոթատետրում: Թուեր էր գրում: Նրան յայտնեցինք հայրենիքի մեծագոյն պարգեւը՝ Լենինի շքանշանը Երեւանին շնորհելու առթիւ կայացած հանդիսութեան մասին: Նա, ինչպէս դա յաճախ էր անում, բարձրացրեց բութ մատը՝ որպէս գոհունակութեան նշան: Ցայտնեցինք նաեւ, որ Հրդեհից յետոյ վերականգնուել է Համերգամարզական համալիրի մեծ դահլիճը: Նորից բարձրացրեց բութ մատը: Ամէն օր գրում էր ու գրում նոթատետրում: Կարծում եմ, որ մի օր ես կ'օգտագործեմ ընկերոջս մասին փաստագրական գիրք գրելու համար: Ընկեր, որի մասին չի կարելի չգրել:

Ցաւօք սրտի, վերջին օրերին եւ վերջին ժամերին ես նրա կողքը չէի: Երեւան էի եկել մասնակցելու տէրեանական օրերին, ու շուտով պէտք է վերադառնայի ընկերոջս մօտ: Տոմս էի վերցրել Յունիսի քանի համար, կէսօրից յետոյ: Բայց ճանապարհ ընկայ ... արդէն դագաղը բերելու: Մեծ հայրենասէրի մեծ սիրտը դադրեց բաբախել այդ օրը առաւօտեան: Նա ճիշդ էր հաշուել: Նա կատարեց իր խոստումը, դիմացաւ աննկարագրելի տառապանքների, մահից յետոյ ապրեց վաթսուն օր, եւ հիմա պիտի յաւերժ ու յաւերժ ապրի ժողովրդի յիշողութեան ու պատմութեան մէջ: Ողբերգական օրուայ նախօրեակին Ջոնը ջուր է խնդրում: Նրան ցոյց են տալիս հանքային ջրի երեք շիշ: Նայում է շշերին: Ու թէեւ միշտ սիրում էր «Ջերմուկ» խմել, այս անգամ ընտրում է «Արարատ»ը: Երեւի զգում էր, որ մօտ է վախճանը, չափազանց ճիշդ էր ամէն ինչ հաշուել: Երկու ամիս: Նա հանգիստ էր: Նա հաւատում էր, որ հարազատ օճախում կեանքը շարունակւում է: Կարողացաւ բոլորին հասկացնել, որ երբեք չկորցնեն կիրակոսեանական հպարտութիւնը, որ երբեք չընկճուեն: Նա քաջ գիտակցում էր, որ երբ դրօշակակիրը ընկնում է մարտի դաշտում, ապա դրօշը չի դիպչում գետնին: Միւսները հասցնում են վերցնել դրօշը: Նա աննկեղծօրէն հպարտանում էր մեր դրօշով: Եւ միշտ պարծանքով էր կրծքի վրայ կրում պետականութեան մեծագոյն խորհրդանիշը՝ դեպուտատական կրծքանշանը, դրօշը Խորհրդային Հայաստանի, որի որդին եւ ջատագովն էր մինչեւ իր վերջին շունչը:

ԶՈՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԻՏՔՍ ԿԸ ԹՌՉԻ ԴԷՊԻ ՊԷՅՐՈՒԹ

×

Ա.

Մօտաւորապէս ամիս մը առաջ գրադարանիս առջեւ նստած էի եւ կը նայէի գիրքերուս: Ցաճախ կ'ընեմ այդ բանը. ակնարկս կարգով կը պտըտցնեմ անոնց վրայ, իրենց կեցած գիրքին մէջ կը ջանամ ճանչնալ զանոնք, մանաւանդ այն գիրքերը, որոնց անունը կամ հեղինակը տպուած չէ իրենց կռնակին վրայ: Ոմանք այնքան ծանօթ են, այնքան յաճախ ձեռքէ անցած, որ իսկոյն կը ճանչնամ զանոնք: Ուրիշներ անճանաչելի են: Եթէ ուզեմ անպայման հասկնալ թէ ինչ է, որո՞ւ գործն է, պէտք է որ դուրս քաշեմ մէկը կամ միւսը, երբեմն մինչեւ իսկ թղթատեմ: Ի՞նչ նոր գիրքերու կը հանդիպիմ անոնց մէջ, շատ հիներն կարդացուած ու մոռցուած, կամ տակաւին նոր ստացուած եւ չկարդացուած, հոն այդպէս մնացած: Երկու պարագային ալ, սիրտս կը ճմլուի: Կը կարծեմ որ անիրաւութիւն մը ըրած եմ թէ՛ հեղինակին եւ թէ գիրքին հասցէին: Չէ՞ որ գիրքերը կարդացուելու եւ չմոռցուելու համար են: Բայց կրնա՞նք հասնիլ բոլորը մէկ կարդալու, կրնա՞նք մեր միտքը պահել մեր բոլոր կարդացածները:

Ակնարկս կը պտըտցնէի ուրեմն գիրքերուս վրայ եւ կը մտածէի գիրքի ճակատագրին մասին: Յանկարծ կողք - կողքի շարուած գիրքերուն մէջէն վրիպ ու նուրբ հատորիկ մը ուշադրութիւնս գրաւեց: Ի՞նչ էր, ո՞րն էր ան արդեօք: Ուստի դուրս քաշեցի եւ նայեցայ կողքին: Իսկոյն ճանչցայ: Կոմիտաս Վարդապետի կեանքին նուիրուած սիրուն հատոր մըն էր ան, պատմուածքներու հաւաքածոյ մը, որուն հեղինակը ճանչցած եմ բաւական մօտէն, Պէյրութի մէջ: Տիգրան Վարժապետեան: Բժիշկ Տիգրան Վարժապետեան: Գիրքին խորագիրը, Գարուն ա.:

Տարտամ կերպով կը յիշէի քանի մը պատմուածքներ: Կարդացած էի ու շատ սիրած: Բայց ամբողջութիւնը կարդացած չէի: Ցիշեցի այն օրը, երբ ինքը հեղինակը զայն ինծի նուիրած էր Պէյրութի մէջ, իր միւս քանի մը հեղինակութիւններուն հետ միասին: Միտքս յանկարծ թռաւ գնաց դէպի այդ օրերը: Աքանչելի արձակուրդ մը անցուցած էի երազային այդ քաղաքին մէջ, շրջապատուած ծանօթ ու անծանօթ անհամար բարեկամներէ ու բազմաթիւ ազգականներէ: Խաղաղութեան եւ երջանկութեան օրեր էին անոնք տակաւին Պէյրութի հա-

մար, թէեւ քանի մը սեւ ամպեր արդէն հաւաքուած ըլլալ կը թուէին երկնակամարին վրայ: Բայց ոչ ոք կը տեսնէր կարծես այդ ամպերը, ոչ ոք լրջօրէն մտահոգութիւն կը յայտնէր անոնց նկատմամբ: Թերեւս բոլորն ալ կը հաւատային որ այդ ամպերն ալ կարճ ժամանակի մէջ պիտի անցնէին ու պիտի երթային առանց փոթորիկ մը ստեղծելու չէն ու հարուստ իրենց քաղաքին վրայ:

Ե՞րբ ապրած էի այդ օրերը, որքա՞ն ժամանակ անցած էր անոնց վրայէն: Պահ մը թուականը յիշողութեանս մէջ փնտռեցի: Զկրցայ վստահ ըլլալ: Այն ատեն բացի դրադարանէս դուրս քաշուած գիրքը եւ կարդացի առաջին էջին վրայի մակագրութիւնը՝ հեղինակէն: Նորագոյն նուաճումներ կը մաղթէր ինքը ինծի եւ իր գիրքը կը նուիրէր ազնիւ տողերով:

Տակը թուական մը կար.

1974 Դեկտեմբեր 5:

×

Աչքերուս առջեւ յանկարծ ծայր առաւ ճան յստակօրէն գծուեցաւ անոր հուժկու դիմագծութիւնը: Գրեթէ ճաղատ գլուխը, լայն ճակատը, հաստ նայուածքները, պարթեւ հասակը, հաստ յօնքերը: Ականջներուս մէջ լսեցի իր ձայնը, իր տարօրինակ խօսելակերպով, որու ընթացքին երբեմն կը կլլէր կամ կը լպրտէր բառերը: Ցաղթանդամ մարդ մը, որ երբ կը խօսէր, չէիր կրնար ենթադրել որ անոր մէջ սա յուզիչ պատմուածքները գրելու չափ զգայուն հոգի մը կայ: Իր քաղաքին առաջնակարգ հայ հեղինակներէն մէկը չէր, բայց կը սիրուէր իր շրջանակին մէջ, ըլլալով նաեւ քաղաքին ամէնէն նշանաւոր շողանկարիչը: Իր գործին մէջ լայն ճանաչում գտած մասնագէտ էր, բայց կը սիրէր նաեւ ազգային գործունէութիւնն ու գրչի աշխատանքը: Հրատարակած էր չորս մը պատմուածքներ, որոնց հերոսը բժիշկ մըն էր: Պէյրութ հասնելէս անմիջապէս վերջ գիրկ բացած էր ինծի, որովհետեւ թէ՛ հեռուէն կը ճանչնար զիս, որպէս գրող, եւ թէ որովհետեւ ազգականական հեռաւոր կապ մըն ալ հաստատուած էր մեր միջեւ իր կնքած ամուսնութեամբ:

Քանի մը տարի առաջ, Պէյրութի պատերազմի փոթորկոտ օրերուն, Պէյրութէն հասած թերթի մը մէջ պատահաբար աչքիս զարկաւ մահազդ մը: Ան էր: Մեռած էր սրտի տագնապի մը հետեւանքով: Մեռած էր երբ կը պատրաստուէր ընտանեօք հեռանալ կրակի ու անէծքի դըժոխք դարձած այդ երբեմնի երազային քաղաքէն: Եւ չէր կրցած հեռանալ: Կամ, հեռացած էր այս աշխարհէն բաժնուելու գնով: Եւ ով գիտէ իրեն նման քանիներու ու քանիներու հետ միատեղ:

Հիմա իր գիրքը մնացած էր գրադարանիս մէջ, ուրիշ հարիւրաւոր, հազարաւոր գիրքերու միջեւ գիրք մը որպէս:

Խորհեցայ որ կ'արժէր մեր թերթին մէջ հրատարակել անոր գիրքէն հատուածներ:

Եւ յետոյ սկսայ մի առ մի կրկին ապրիլ Պէյրութեան այդ գեղեցիկ օրերս:

Ռ. Հ.

սուրիահայ նամականի

ՀԱԼԷՊ. - («Յառաջ»). -

ԱԼԻՍԻԱ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբերի երկրորդ կիսուն, Սուրիահայ գաղութը եւ ի մասնաւորի՝ Հալէպի Հայութիւնը բախտը ունեցաւ մօտ երկու շաբաթ իր մէջ ունենալ արժանթինահայ բանաստեղծուհի՝ Ալիսիա Կիրակոսեան:

Արդարեւ, ընդառաջելով Համազգայինի Հալէպի մասնաճիւղի հրաւէրին, Հոկտեմբեր 14-ին Դամասկոսի ճամբով Հալէպ ժամանեց Ալիսիա Կիրակոսեան:

Հալէպի մէջ իրեն նուիրուած առաջին ձեռնարկը տեղի ունեցաւ Ջորեքշաբթի Հոկտեմբեր 16-ին, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի սրահին մէջ: Հանդիսութիւնը կազմակերպուած էր Համազգայինի կողմէ եւ նուիրուած՝ բանաստեղծուհիին 35-ամեայ գրական գործունէութեան: Մեծարանքի յիշեալ երեկոյթին հովանաւորութիւնը ստանձնած էր թեմին առաջնորդը՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան: Ներկայ էին մօտ 600 հոգի:

Հանդիսութեան բացումը կատարեց Մանուկ Սէֆայեարեան, որ սեղմ գիծերու մէջ ներկայացնելով մեծարեալը, յիշեց, թէ անոր ընդմէջէն Հայ գիրն է որ կը պատուուի: Օրուան առաջին բանախօսը՝ Օր. Էմմա Ազարիկեան ներկայացուց բանաստեղծուհիին կեանքը՝ Գորտոպայէն մինչեւ Երեւան: Ընդգծելէ ետք, թէ Ալիսիայի Հայաստան այցելութիւնը մեծ փոփոխութիւններ առաջացուց անոր լեզուին, հոգիին ու բանաստեղծական ներշնչանքի ակունքներուն մէջ, նշեց, որ ան հայրենիքի շնորհիւ է որ վերադարձաւ իր ազգ. աւազանին՝ Հայութեան, «որովհետեւ Ալիսիան Ծիծեռնակաբերդի բարձունքին վրայ զգաց հայկական ցեղասպանութեան ահաւորութիւնը, Էջմիածնի մէջ թափանցեց Նարեկացիի խոր հաւատքին եւ Սարդարապատի կոթողին առջեւ հաղորդուեցաւ հայ մարտիկներու զոհաբերութեան խորհուրդով»:

Երկրորդ բանախօսուհին՝ Օր. Ծովինար Ղազարեան խոր վերլուծմամբ մը ներկայացուց Ալիսիա Կիրակոսեանի բանաստեղծութիւնը, անոր 35-ամեայ գրական գործունէութեան ընդմէջէն: Յիշեց, թէ ան իր ժողովուրդին զգացումները արտայայտելով մէկտեղ, է՛ նաեւ համամարդկային ամենանուիրական զգացումներու անկեղծ երգիչը: Ալիսիա Կիրակոսեան սպանական գրականութեան անդաստանին մէջ որոնեց իր էութիւնը, հանդիսանալով սիրոյ, արմատի եւ մայրութեան անզուգական երգիչը: Իր քերթուածներուն մէջ առկայ է Արժանթին ծընած հայ աղջկան տուայտանքը, Հայու հոգին, ազգին ճակատագիրն ու տոհմին դրոշմը:

Երեկոյթի գեղարուեստական յայտագիրին մասնակցեցան «Զուարթնոց» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պօղոս Ապաճեանի եւ Օր. Այտա Պէրէճիքլեան, որ արտասանեց Ալիսիա Կիրակոսեանի նուիրուած քերթուած մը՝ «կայ մի հայ աղջիկ», գրուած Վահագն Դաւթեանի կողմէ:

Յայտագրի աւարտին բեմ բարձրացաւ Ալիսի Կիրակոսեան, որ շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք կազմակերպիչ միութեան եւ բոլոր ներկաներուն, յիշեց թէ ինք տարիներ շարունակ որոնեց իր արմատները, հասնելու համար էութեան: Ապա խոր ապրումով արտասանեց իր քերթուածներէն ուշագրաւ կտորներ, այնքան անմիջական ու մտերմիկ, որ առաջին վայրկեանէն իսկ գրաւեց ներկաները, անոնց առջեւ անկեղծօրէն բանալով իր հոգիին ծալքերը:

Հանդիսութեան փակման խօսքը կատարեց Բերիոյ թեմի առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, որ անդրադառնալէ ետք Հոկտեմբերի մշակոյթի ամիս մը ըլլալու իրողութեան, գնահատեց Կիրակոսեանի բերած նպաստը հայ քերթողութեան, որ միաժամանակ Հայու տաղանդով ու Վանեցիի ապրումով գրած իր քերթուածներով՝ պատիւ մըն է բովանդակ Հայութեան համար: Իր խօսքէն ետք, Յուսիկ քահանայ Սեդրակեան կարդաց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի Օրհնագիրը այս առթիւ, որ յետ ընթերցման, յուշանուէրի մը հետ միասին յանձնուեցաւ մեծարեալին:

Ալիսիա Կիրակոսեանի Սուրիա կատարած շրջապտոյտի երկրորդ հանգրուանն էր Գամիշլին, Թրքական սահմանին մօտիկ փոքր քաղաք մը, ուր կայք հաստատած են տասը հազար Հայեր: Գամիշլիի Համազգայինը Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 18ին գրական երեկոյթով պատուեց ամերիկարինակ բանաստեղծուհին: Բացումը կատարելով, Աւետիս Դանիէլեան թուեց անոր գրական արժանիքները: Րաֆֆի Մելքոնեան ներկայացուց քերթողուհիին գրական ուղղութիւնները, սիրոյ արմատի եւ էութեան մասին գրուած քերթուածներու ընդմէջէն, զոր արտասանեցին խումբ մը գրասէրներ: Ելոյթ ունեցաւ նաեւ Ալիսիա Կիրակոսեան: Հուսկ, փակման խօսքը կատարեց Ճէզիրէի առաջնորդական փոխանորդը՝ Նորայր վրդ. Աշըդեան:

Նմանօրինակ գրական երեկոյթներ տեղի ունեցան նաեւ Լաթաքիա, Քեսապ եւ Դամասկոս: Վերոյիշեալ ձեռնարկներէն անկախ բանաստեղծուհին այցելեց նաեւ Տէր-Զօր (Հոկտեմբեր 17), ինչպէս նաեւ Հալէպի եւ այլ շրջաններու հայկական վարժարանները ու այլ հաստատութիւններ: Իսկ Հոկտեմբեր 21-ին հանդիպում մը ունեցաւ Հալէպի Արաբ Գրողներու Միութեան պատասխանատուներուն հետ: Տեղական «Ճէմհէիր» օրաթերթի թըղթակցին հետ ունեցած իր մէկ հարցազրոյցը լոյս տեսաւ նոյն թերթի Հոկտեմբեր 25-ի թիւին մէջ:

×

ՓՐՈՖ. Ն. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբերի վերջաւորութեան, պետական հրաւէրով Հալէպ այցելեց Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի Արեւելագիտութեան Ինստիտուտի փոխտնօրէն փրոֆ. Նիքոլա Յովհաննիսեան:

Հայրենի պատմաբանը իր պաշտօնակիցներուն հետ ունեցած դանազան հանդիպումներու շրջագիծին մէջ, Հոկտեմբեր 24-ին տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հալէպի պետական Համալսարանի ընդհ. տնօրէն՝ տքթ. Մուհամմէտ Ալի Հուրիյէի հետ, քննարկելով Հայաստանի Արեւելագիտութեան Ինստիտուտի եւ Հալէպի համալսարանի փոխ-յարաբերութիւններ աւելի եւս ամրապնդելու կարելիութիւնները:

Հոկտեմբեր 28-ին, Փրոֆ. Յովհաննիսեան դասախօսութիւն մը տուաւ պետական համալսարանի գրականութեան բաժնի հանդիսասրահին մէջ, նիւթ ունենալով «Սուրիոյ ժամանակակից պատմութեան ուսումնասիրութիւնը Խորհրդային Միութեան մէջ»: Արաբերէն լեզուով տրուած յիշեալ դասախօսութեան ներկայ գտնուեցան համալսարանի ընդհ. տնօրէնը, պետական պատասխանատուներ, դասախօսներ, հայ թէ օտար գրասէրներ:

×

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սուրիական ազգային ամենանուիրական տօներէն համարուող Նոյեմբերեան վերանորոգման շարժման 15-րդ տարեդարձին առիթով կատարուող տօնախմբութեանց մասնակցեցաւ նաեւ Հալէպի հայ գաղութը՝ հրապարակային երկու ձեռնարկներով:

Այսպէս, Կիրակի, Նոյեմբեր 17-ի առաւօտեան, Սինեմա Օկարիթի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ժողովրդային տօնակատարութիւն մը, կազմակերպութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի եւ Հայ Երիտասարդական Միութեան: Հանդիսութիւնը կը հովանաւորէր «Պաաս» կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի անդամ եւ Հալէպի Մարզական Գրասենեակի տնօրէն՝ Սաֆի Ապուտան: Յանուն Կազմակերպիչ Միութեանց, բացումը կատարելով Անդրանիկ Խաչատուրեան անդրադարձաւ Նոյեմբերեան շարժման կարեւորութեան, միաժամանակ դրուատեց Նախագահ Ասատի կոռւի կեցուածքը արաբ աշխարհի թըշնամիներուն նկատմամբ: Ապա յաջորդաբար խօսք առին Սաֆի Ապուտան եւ Բերիոյ թեմի առաջնորդ Սուրէն Արքեպիսկոպոս Գաթարոյեան: Հանդիսութեան մասնակցեցան «Զուարթնոց» երգչախումբը եւ Համազգայինի պարախումբը:

Աւելի մեծ տօնախմբութիւն մը տեղի ունեցաւ նոյն օրը, «Կրթասիրաց» սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Նոր Սերունդ Մշակոյթի Միութեան ու Հ. Մ. Մ.-ի եւ նախագահութեամբ՝ Դամասկոսի Հայոց Թեմի (Էջմիածնական) առաջնորդ՝ Ոսկան Եպիսկոպոս Գալփաքեանի: Հանդիսութեան ներկայ գտնըւեցան աւելի քան 700 հոգի, որոնց կարգին՝ Հալէպի նահանգապետն ու ընկերային եւ աշխատանքի գրասենեակի տընօրէնուհին: Բացումը կատարեց տքթ. Կարօ Նարպէկեան: Յաջորդաբար խօսք առին Կազմակերպիչ Միութեան ներկայացուցիչն ու Հալէպի նահանգապետը՝ Մուհամմէտ Մուալլի: Գործադրուած Գեղարուեստական յայտագրին իրենց մասնակցութիւնը բերին Ն. Ս. Մ. Մ.-ի երկսեռ պարախումբը, Սուրբ Գէորգ Եկեղեցւոյ «Նանոր» երգչախումբը, պարսկահայ երգչուհի Արմինէ Մարտիրոսեան եւ ուրիշներ, մեկնաբանելով հայերէն եւ արաբերէն ազգ. թէ ժողովրդական երգեր:

Հանդիսութիւնը վերջ գտաւ Ոսկան Եպիսկոպոսի փակման խօսքով:

Լ. ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Դարձեալ սա պահուս կ'ինէր ծռած, իրենց ձեռքը վառող մանգաղներով ցորեն կը հնձեն, ու փոքր տղաք իրենց մանրիկ ձեռքերով գետին թափած հասկերը կը հաւաքեն:

Դեռ մօքէս չէ ելած ուսերուս վրայ կրած պարկերուս ծանրութիւնը: Այս գործերը վայել են հուժկու տղամարդոց: Դողդղալով վեր բարձրացներ էի կըճըրտացող, անհաստատ սանդուխամատերէն ականներովս սեղմած պարկին եզրը որպէսզի չգլորէր ուսէս: Փոշիէն մարդուս կոկորդը կը սեղմուէր, պարկին ծանրութիւնը մէջք կը կոտրէր, աչքիդ առաջ կայծակներ կը թռչկոտէին: Քանի անգամ պատահած է որ կէս ճամբան ուժս սպառի ու զգամ որ պարկը կռնակէս պիտի սահի վար. քանի՛ անգամ ինքզինքս ձգել, վար գլորել փափաքած եմ: Սակայն եռեւս վեր բարձրացող մարդիկ կային. անոնք ալ պարկեր ունէին իրենց կռնակին. բոլորն ալ կամ ինծի տարեկից պատանիներ էին եւ կամ իմ տարիքս զաւակներու տէր, զինուորի կիներ: Եթէ պատերազմ չըլլար, ասոնց այսպէս բեռ կրել կուտայի՞ն: Այնպիսի ժամանակ մը երբ կիներն իսկ այս գործերով կը զբաղէին ես իրաւունք չունէի դասալիք ըլլալու:

Հաղուստին փէշերը ծունկերէն վեր սոթտած, նայէ՛ Ճէմիլան ալ, առջեւէն կ'երթայ: Կը տեսնեմ իր պղնձագոյն սրբունքներուն գեղեցիկ մկանները որոնք պրկուած են: Կը տեսնեմ նաեւ թէ պարկին տակ աղեղի նման կորացած իր ճկուն մարմնին ինչպիսի ճիգով մը տէր կ'ըլլայ: Կարծես թէ հասկցած ըլլալով ամէն ատիճանի զգացած յոգնութիւնս, Ճէմիլա յաճախ փոքր դադար մը կուտար միայն:

- Քիչինէ պալա, քիչ մը եւս տոկա, քանի մը ատիճան մնաց:

Երբեմն արմտիքը պարպելէ ետք երբ կը դառնայինք, կը պատահէր որ Տանիյարին հանդիպէինք: Ինչպէս միշտ, առանձին ու լուռ, թեթեւօրէն կաղացող խիստ ու չափաւոր քայլերով կը մագլցէր սանդուխէն վեր: Երբ ճիշդ մեր բարձրութեան կը հասնէր Տանիյար Ճէմիլային կը նայէր թախծոտ ու այրող նայուածքով մը, իսկ հարսիկս ուղղելով իր յոգնած կռնակը, իր ճմրթկած հագուստը կը շտկէր, Տանիյար ամէն անգամուն այս ձեւով կը նայէր հարսիկս. կարծես զայն առաջին անգամ կը տեսնէր: Իսկ Ճէմիլա կը շարունակէր երբեք ուշադրութիւն չդարձնել անոր:

Այո, այլեւս սովորական դարձած էր: Ճէմիլա կամ շատ կարեւորութիւն չէր տար Տանիյարին եւ կամ կը կատակէր: Տրամադրութեանը համաձայն, օրինակ, ճամբան երբ կ'երթայինք սայլով, մէկէն կ'ոգեւորուէր, «օ՛ն, առա՛ջ» կը գոչէր ինծի: Ազդակելով ու մտրակով գլխուն վերեւ օդին մէջ շրջանակ մը գծելով ձիերը կը վազցնէր քառասմբակ ու Տանիյարը անցնելով զայն կը ձգէինք մեր ետին փոշիի թանձր ամպի մը մէջ որ յամրօրէն կը ցրուէր: Ճիշդ է որ մեզի համար կատակ մըն էր այս, սակայն ամէն մարդ չէր հանդուրժեր նման կատակի մը: Մինչդեռ Տանիյար բստ երեւոյթին երբեք չէր բարկանար ինծի: Հովու մը նըման կ'անցնէինք իր առջեւէն, տրտում հիացումով մը կը նայէր Ճամիլային որ սայլին մէջ կանգնած բարձրաձայն կը ծիծաղէր: Երբ ետիս կը դառնայի, կը տեսնէի որ փոշիի ամպին մէջ Տանիյարին նայուածքը անոր յառած կը մնար: Այդ նայուածքին մէջ բարութեան մը արտայայտութիւնը, ամէն բանի ներող նշոյլ մը կար, սակայն ես դեռ այդ օրերէն իսկ զգացած էի թէ այդ նայուածքին մէջ կար նաեւ յամառ, թաքուն կարօտ մը:

(Շար. 12)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԹԵՂԻԱԾ
ԿԱՅԾ

Հեղինակ՝ Ա. ԱՐԻԱԶՆ

Նոր Ջուղա, 1984

(Շար. Ա էջէն)

ման մղեց Հասարակաց Շուկան «Հայերու Ցեղասպանութեան» հարցին մասին, եւ ուզեց որ Դեկտեմբեր 16 - 17-ին Պրիւսէլի մէջ Արտաքին Նախարարներու Խորհուրդին քննութեան նիւթ ըլլայ ու այս մասին որոշում մը տրուի:

Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահը Միթերան առջի իրիկուն Լիւքսէմպուրկի մէջ մամլոյ ասուլիսի մը ընթացքին պատասխանելով երկու հարցումի՝ ըսած է. - «Ես անձամբ ուզեցի որ Հասարակաց Շուկան ձեռք առնէ Հայկական Հարցը, եւ զայն առնել տուի օրակարգին վրայ»: Միթերան չարունակելով այս մասին իր խօսքերը ըսած է. - «Ժամանակի չգոյութեան պատճառով այս վեհաժողովին կարելի չեղաւ քննութեան նիւթ դարձնել այս հարցը, այնպէս որ յառաջիկայ արտաքին նախարարներու խորհուրդին օրակարգի վրայ տեղ պիտի գրաւէ»:

Մինչ Միթերան կը յայտնէր թէ հայկական հարցը Ֆրանսայի փափաքին համաձայն օրակարգի նիւթ կը դառնայ Եւրոպայի Հասարակապետութեան Նախարարաց Խորհուրդի եւ Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարութեան բանբերները ըսած են թէ տակաւին որոշ չէ թէ «Ֆրանսայի փափաքը պիտի ընդունի՞ն թէ ոչ միւս երկիրները», եւ թէ «Յունաստան անշուշտ զօրավիգ պիտի կանգնի Փարիզի յայտնած փափաքին, սակայն եթէ միւսները առարկեն, կարելի չէ բռնութեամբ քննութեան նիւթ դարձնել այս հարցը»:

Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահին այս քայլը, որով կ'ուզէ Եւրոպայի հասարակապետութիւնը միջամուխ դարձնել հայկական հարցին, Պրիւսէլի դէտերու կողմէ կը նկատուի «չմերժուելիք առաջարկ մը, Մարտ ամսուան ընդհանուր ընտրութիւններու նախօրեակին»:

Գերմանիա եւ Անգլիա դէմ են Հայերու ցեղասպանութեան հարցին Եւրոպայի հասարակապետութեան արտաքին նախարարներուն կողմէ քննութեան նիւթ դառնալուն: Երկու երկիրներու Արտաքին Նախարարները յայտնելով թէ «հարցը տակաւին փաստօրէն կատարելապէս չէ ճշդուած» ըսած են թէ պէտք չէ վիճաբանութեան նիւթ դառնայ այս հանգրուանին:

Գերմանական աղբիւր մը յայտնած է թէ «եթէ Ֆրանսա պնդէ, թերեւս Նախարարներու Խորհուրդին կողմէ համառօտ կերպով ձեռք առնուի հարցը, սակայն պէտք չէ որեւէ արդիւնք յուսալ: Որովհետեւ թէ՛ վերջին ծայր փափուկ հարց մըն է եւ թէ տակաւին խակ հարց մըն է որուն մասին բոլորս ալ պատրաստ չենք»:

×

Դեկտեմբեր 7-ին ալ, այլ խորհրդածութիւններ լոյս տեսած են, ուր յայտնի է որ դառնութեան բաժակը կը յորդի. -

Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահին առաջարկով Հայերու ցեղասպանութեան հարցին Եւրոպայի Հասարակապետութեան յառաջիկայ նախարարներու Խորհուրդին օրակարգին վրայ տեղ գրաւելու պարագան զայրոյթ պատճառած է Թուրք շրջանակներու:

Թուրք մամուլը լուրը կը խորագրէ «Միշտ նոյն Ֆրանսան», «Ան որ բարեկամ մնալ կ'ուզէ կը չափէ իր շարժուձեւը» կամ «Միթերանի ընտրական յատկացումը»:

Զօրավար Էվրէնի հետ տեսակցութենէ մը ետք լրագրողներու հարցումներուն պատասխանելով Թուրքիոյ վարչապետը Թ. Էօզալ ըսած է այս մասին. - «Արդէն կը կարծեմ թէ այս մասին տեղեկագիր մը պատրաստելու աշխատանքն ալ կ'ըլլայ հոն. իմ դիտցածիս համաձայն կրնան հարցը ներկայացնել, ոչ մէկ նշանակութիւն կ'ունենայ:

Թուրքիա յստակօրէն պարզած է իր տեսակէտը այս մասին. այս հարցով զբաղողներու հետ մեր բարեկամութիւնն ալ իրենց կեցուածքին համեմատ կ'ըլլայ, ու այդ ալ բացորոշ կերպով կը յայտնենք»:

Ակնարկելով Փարիզ այցելութեան օրերուն Ժաք Շիրաքի հետ իր հանդիպումին, Էօզալ ըսած է նաեւ. «Կը յուսամ որ Թուրքիոյ բարեկամ մնալ փափաքողներ այս հարցին մէջ ըստ այնմ կը վարուին»:

Մինչ այս Թուրքիոյ Փարիզի աւագ դեսպանը Ատնան Պուլաք Ֆրանսայի Արտաքին նախարարութեան մօտ դիմումներ կատարելով ֆրանսական կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրած է հարցին: Պուլաք, Ֆրանսուա Միթերանի յայտարարութիւնն ու Ֆրանսայի կեցուածքը նկատած է «Անյարմար, անտեղի ու երկիրներու փոխ - յարաբերութիւնները արհամարհող»:

Թուրքիոյ Պրիւսէլի աւագ դեսպանատունն ալ Պելժիոյ Արտաքին նախարարութեան դիմելով մեղադրած է Ֆրանսան:

Իսկ գալով 192 թիւ հայկական օրինագիծին՝ որ հաւանօրէն Երեքշաբթի (Դեկտեմբեր 10) քուէարկուի Միացեալ - Նահանգներու Ներկայացուցչական Ժողովի նիստին, ցասումի այլ պատճառ մըն է Թուրք շրջանակներու համար: Ինչպէս ծանօթ է Թուրկուտ Էօզալ խիստ ու կտրուկ ոճով մը յայտնած էր թէ նման քայլ մը կը վնասէ Միացեալ - Նահանգներու եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւններուն:

Նոյն հարցին առընչութեամբ Թուրք Խորհրդարանականներու Միութեան վարչութիւնը հաղորդագրութիւն մը հրապարակած է, ուր կ'ըսուի. - «Կ'ուզենք հաւատալ թէ Միացեալ-Նահանգները, որ ամէն առիթով ամբողջ աշխարհի կը կրկնեն թէ դէմ են ահաբեկչութեան, հայկական ահաբեկչութեան քաջալեր, միակողմանի ու նախապաշարեալ նման որոշում մը պիտի չվաւերացնեն:

Հակառակ քայլ մը ամբողջ աշխարհի առջեւ պիտի նշանակէ իրաւացի ցոյց տալ Թուրք դիւանագէտներու դէմ գործուած վայրագ ոճիրներու հեղինակները:

Որպէս անցեալի ու ներկայի անդամները Թուրք խորհրդարանին որ միշտ մեծ արժէք տուած է Ամերիկայի բարեկամութեան, կը յուսանք որ ամերիկացի մեր պաշտօնակիցները հարկաւոր ջանքը պիտի չխնայեն, որպէսզի այս բարեկամութիւնը անվթար մնայ:

Պատմութեան խեղաթիւրումով ու չափազանցութիւններով ձեւացած նման պնդումով մը կարելի չէ, պէտք չէ պատասխանատու նկատել ներկայի Թուրք Հանրապետութիւնը եւ անոր հայրենակիցները»:

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը Հալէֆօղլու նամակով մը Ուաշինկթընի Արտաքին նախարարութեան յիշեցուցած է թէ որքան մեծ պիտի ըլլայ Թուրքիոյ հակազդեցութիւնը, եթէ հայկական պնդումներու օրինագիծը ընդունուի: Ան նաեւ շնորհակալութիւն յայտնած է Շուլցի, յիշեալ օրինագիծին վաւերացումը արգիլելու միտող իր ջանքերուն համար:

Իսկ ընկերային - ժողովրդավար ընկերվար (ՍՀՓ) կուսակցութեան հիմնադիր անդամներէն Էրտալ Ինէօնիւ հետեւեալ խօսքերով արտայայտած է իր տեսակէտը այս հարցին մասին. - «Միացեալ- Նահանգներն ու Քոնկրէսը այս հարցին մէջ չեն ուզեր տեսնել իրականութիւնները: ... Ամէն մարդ պէտք է գիտնայ թէ Թուրքիա մարդկային ընկերութեան ամէնէն յարգարժան մէկ մասնիկն է. այդպէս ալ պիտի մնայ: Թուրքիա անհրաժեշտ ուժը ունի իր դատերը պաշտպանելու, ունեցած է ու այսուհետեւ ալ պիտի ունենայ»:

ՃՇԴՈՒՄ

«Յառաջ»ի Դեկտեմբեր 3-ի թիւին Ա. Պէյլէրեանի գրախօսականին «...Մեծ տէրութիւններու կողմէ վաւերացուեցաւ քաղելով հայկական արդար ցանկութիւնները» նախադասութիւնը (Բ. էջ, Բ. սիւնակ, 30-րդ տող) կարդալ՝ «...մեծ տէրութիւններու կողմէ վաւերացուեցաւ թաղելով հայկական արդար ցանկութիւնները»:

Նոյնպէս, Դեկտեմբեր 4-ի թիւին մէջ (Բ. էջ Գ. սիւնակ, 3-րդ տող) Ապտիւլ Ազիզը պէտք է ըլլայ Ապտիւլ - Մէճիտ:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ - Խաչի Սէն - Ժէռոմի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը կը տօնէ Մանուկներու Օրը Դեկտեմբեր 21-ին, Շաբաթ, կէս օրէ վերջ ժամը 14-ին Թաղիս Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

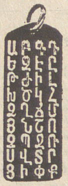
×

Մասնաճիւղս կը կազմակերպէ նաեւ բացառիկ «լօթօ» խաղը, գեղեցիկ առարկաներով հետեւեալ օրերը. -

Դեկտեմբեր 14, Շաբաթ իրիկուն ժամը 21-ին:

Դեկտեմբեր 22, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

Դեկտեմբեր 29, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

CRÉATIONS

Prix : 1400 F. TTC.

Prix : 1800 F. TTC.

Gaby

BIJOUTIER FABRICANT

G. AVEDISSIAN

Tél. 48 24 86 85
Mº Cadet, Montmartre

42, rue du Fg. Montmartre
Esc. 8, 2ème droite— 75009 PARIS

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԼԻՈՆԻ
Ս. ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի Դեկտեմբեր 15-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ «Անուանակոչութեան» տօնին առթիւ Եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, կը կատարուի՝ Մատաղօրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներուն, հանգուցեալ բարերարներուն, եւ սատարողներուն հոգիներուն համար:

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12.30-ին, Ազգ. Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ:

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան արձանագրուիլ եկեղեցւոյս դիւանատունը:

Ճաշագինն է՝ 100 Ֆ.:

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԻՆ

Պուլվար Օսոյի Հայոց Եկեղեցւոյ պաշտպան Ս. Յակոբ Մծբնացիի տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յաւարտ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 15-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութեան եւ փարիզեան մասնաճիւղերու՝

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ
Կիրակի, Յունուար 12-ին:
Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

×

Մարսէյլի Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի հիմնադրութեան 8-րդ տարեդարձին հանդիսութիւնները Փետրուար 2, Կիրակի:

×

Մարսէյլի բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի առնել Մարտ 16 եւ 23 թուականները՝ գրաւուած օրեր Գարուն Մանկանց երգչախումբի կողմէ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Կրընոպլի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, Կիրակի, Դեկտեմբեր 15, կէս օրէ ետք ժամը՝ 15-ին, միեւնոյն հաւաքատեղին: Կարեւոր Օրակարգ.- Բոլոր ընկերուհիներու ներկայութիւնը փափաքելի է:

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԵԿՏ. 15, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 17- էն

Ռ Ո Զ Ի Ա Ր Մ Է Ն Վ Ի Գ Է Ն

Ժ Ա Ն Ս Ի Ռ Ո Ւ Ֆ Ի (դաշնակ)
Երեւանի Պետ. Երաժշ.

Ն Ա Խ Ա Ս Ա Ր Դ Պարախումբ

Վարժարանին երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆ-ի

Նուագ, զաւեշտ, արտասանութիւն, վիճակահանութիւն:

Կաղանդ պապան նուէրներ կուտայ բոլոր փոքրիկներուն:

Տոմսերը սկիզբէն ապահովել:

Հեռաձայն. - 45 34 68 28

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Գաւառի մէջ (Փիրենեան) տարեց կնոջ մը զբաղելու համար, կը փնտռուի հայ կին մը: Լաւ պայմաններ:

Հեռաձայնել, ժամը՝ 18-էն ետք. -
Տիկին Քլէռի
45 - 58 - 31 - 00

GALERIE
COLETTE BLETEL
84, rue du Cherche - Midi 75006 PARIS
Tél. : 42. 22. 75. 04

ROUPEN
AQUARELLES

Exposition du 28 Novembre
au 21 Décembre

Tous les jours de 14 à 19 heures,
sauf dimanche et lundi

ECOLE PRATIQUE
des
HAUTES ETUDES
IVème Section
SORBONNE
45 - 47, rue des Ecoles — PARIS

CH. de LAMBERTERIE
COURS
d'arménien classique
1er et 3ème Mercredi du mois
de 10 à 12 h
1ère conférence le 20 Novembre
(Sorbonne, Escalier E, 1er étage)
Les cours sont gratuits.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: Nº 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
11

MERCREDI
11 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.114 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 61e ANNÉE — No 16.114

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԻԹԵՐԱՆ ԿԸ ԼՈՒՍԱԲԱՆԷ

Եւրոպա Մէկ ձայնասփիւռի կայանէն է, որ Նախագահ Միթերան, երկու ժամ պատասխանելով Ժան - Փիէր Էլքապաշի հարցումներուն, լուսաբանեց ժողովուրդը, եթէ ոչ իր ընելիքին, գոնէ իր ըրածին մասին։ Նախ, անգամ մը եւս գովեց իր նախարարապետը (քէնի որեւէ տարաձայնութեան առաջքն առնելու համար, ելիզէ ճաշի հրաւիրած էր Տէր եւ Տիկին Ֆապիուսը) եւ հաստատեց թէ երբեք ան միտք չէ ունեցած հրաժարելու։ Ինք կը հասկնայ որ նախարարապետը խռոված ըլլայ որ Ժարուզելսկին կ՚ընդունի, բայց այդ ի՛ր գործն է, որոշումը միայն ու միայն իրեն կը վերաբերի։

Խորքին մէջ ընտրապայքարի սկիզբ մըն է իր ելոյթը, որքան ալ Հանրապետութեան նախագահի մը գործը չըլլայ, երբ այդ ընտրութիւնները երեսփոխանական են, բայց Միթերան գիտէ թէ իրմէ լաւ այդ գործը ընող չկայ։ Եւ նոյնիսկ անոնք որոնք գոհ չեն վարչակարգէն, երբեք դժգոհ չեն Նախագահ Միթերանէ, մանաւա՛նդ արտաքին քաղաքականութեան մէջ։ Իրեն համար, եթէ ձախը կորսնցնէ, գործազրկութեան պատճառով պիտի ըլլայ (իսկ անապահովութի՞ւնը...)։ Բայց կը չէշտէ թէ չորս տարուան հաշուեկշիռը դրական է։ Դրամահոսութեան առաջքն առնուած է, բաւական իջեցնելով տարեկան տոկոսը։ Ցոյց տրուած է որ «ձախը մատակարարել գիտէ» (քիչ մը յապաղումով, բայց ամէն գործի մէջ սքաժի շրջան մը անհրաժեշտ է)։

Լրագրողը հարց կուտայ թէ ի՞նչ կը խորհի օտար մամուլի այն գնահատումին մասին, թէ «Թագաւորութեան վախճանի մը մթնոլորտ կը տիրէ», Միթերան կը պատասխանէ.- «Ընթացիկ տարազ մը, հարիւր անգամ գործածուած, որ ինծի չազդեր։ Իմաստ չունի, քանի որ վախճանը չէ»։

Ժարուզելսկին ընդունիլը օգտակար կը նկատէ։ Եթէ պէտք ըլլայ՝ նորէն կ՚ընդունի։

Ընդհանուր ձեւով, Միթերան կը չեչտէ թէ պայքարող մըն է, գալով համակեցութեան, կը նայինք, կ՚ըսէ Նախագահը, եթէ ընդդիմութիւնը մեծամասնութիւն դառնալու վարկածը՝ իրականութիւն դառնայ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ նախագահը չահեցաւ ընտրութիւնները եւ աւելի ամրապնդեց իր դիրքը, տարած յաղթանակը փառաւոր ըլլալով։ Արդարեւ, 1981–ի ընտրութիւններու բաղդատմամբ, Կիպրիանուի դեմոկրատ կուսակցութիւնը ձայներու 10 առ հարիւր աւելի ձեռք ձգեց։

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ այն հինգ երկիրները, որոնք բողոք ներկայացուցած էին Թուրքիոյ դէմ եւրոպական Ատեանին առջեւ (Մարդկային Իրաւունքներու) համաձայնեցան ետ առնել Թուրքիոյ այն խոստումին փոխարէն թէ պիտի արագանայ երկրին վերադարձը դէպի ժողովրդավարութիւն։ Այս համաձայնութիւնը վերջ կը դնէ երեք տարուան վէճերու, ինչ կը վերաբերի մարդկային իրաւանց բռնաբարումներու թէ չարչարանքներու։ Ըստ երեւոյթին հինգ երկիրներն ալ բաւական լաւատես են...։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

Ա. ՀԱՆԴՐՈՒԱՆ Բ. ՀԱՆԴՐՈՒԱՆ ԵՒ ՄԱՏ ՄԸ ՄԵՂՐ՝ ՀԱՅԵՐՈՒ ՇՐԹՈՒՆՔԻՆ

«Միլլիյէթ»ի Դեկտեմբեր 7-ի թիւին մէջ Ալի Պիրանտ շատ դառնացած մէկուն հոգեվիճակը կը պարզէ, ի տես աշխարհի բունած հայանպաստ (sic) դիրքին։ Առաջին հանգրուանով մը Հայերը յաջողեր են ընդունիլ տալ թէ «Ցեղասպանութիւն մը կատարուած է Թուրքերու կողմէ (ի՞նչ ցեղասպանութիւն...)։ Հիմա հասեր են երկրորդ հանգրուանի մը՝ միջազգային որոշումներու յանգելու։ Պիրանտ կ՚ուզէ գիտնալ թէ ինչո՞ւ արար աշխարհ ականջ կուտայ Հայերուն։ Զանազան բացատրութիւններ ալ գտած է, որոնցմէ միայն մէկը զինքը կը մխիթարէ՝ քիչ մը մեղր քսել Հայերու շրթունքին, որպէսզի ... կարճ կապեն։

×

ՀԱՅԵՐԸ ԱՆՑԱՆ Բ. ՀԱՆԴՐՈՒԱՆԻՆ

Մենք մինչ տակաւին չէինք կրցած մարսել ու հարկաւոր պատասխանները տալ, Հայերը յաջողեցան ամբողջ աշխարհի ընդունիլ տալ թէ «Հայերու ցեղասպանութիւն մը կատարուած է, որուն հեղինակն են Թուրքերը». ինչ որ առաջին հանգրուան մըն էր։

Այժմ հասած են երկրորդին. կը ջանան ցանց մը հիւսել, պաշտօնական որոշումներ առնել տալով ամբողջ աշխարհի ազդեցիկ, ազգային ու միջազգային խորհրդարաններուն կամ կազմակերպութիւններուն։ Անցած են այն հանգրուանին, ուր Եւրոպայի Խորհրդարանէն, Եւրոպայի Հասարակապետութենէն սկսեալ հարիւրաւոր կազմակերպութենէ - որոնց մէկ մասը անկարեւոր կը թուի մեզի - ու գլխաւորաբար ամերիկեան Քոնկրէսէն վաւերացնել կուտան պաշտօնական վճիռներ «ցեղասպանութեան» մասին, որուն հաւատացուցած են աշխարհի հանրային կարծիքը։ Անգամ մը որ բաւարար թիւով որոշումներ ձեռք ձգուին, անոնց յենլով Միացեալ Ազգերու ընդունիլ պիտի տան այս յերիւրածոյ «իրականութիւն»ը ու անկէ ետք ալ Թուրքիոյ հաշուեցոյց մը ներկայացնեն։

Կարելի է որ իրականութիւն դառնան առոնք բոլորը։ Քանի որ աշխարհի հանրային կարծիքը պատրաստուած է այլեւս. յաւելեալ, ըսենք թէ այս հաւատքը յատուկ չէ միմիայն «Արեւմուտք»ին. ան գրաւած է նաեւ Արեւելեան պլոքը, նոյնիսկ տեղ ունի կարգ մը Միջին - Արեւելեան, չատ մը Հեռաւոր - Արեւելեան, Ափրիկէի, հարաւային - Ամերիկայի ընկերութիւններու մօտ։ Մէկ խօսքով, հարցը միայն Արեւմտեան ծագում չունի։

Այլեւս մեր ու աշխարհի հանրային կարծիքին դիտանկիւնները այնպէս մը զատուած են իրարմէ որ, կարելի է ըսել թէ անհնարին կը դառնայ հասարակաց կէտ մը գտնել։

Թուրքիոյ համար Հայերու թէզը պաշտպանել, անոնց կողքին ըլլալ, կը նշանակէ «Թուրքիան բաժանել, ձեռք երկարել անոր հողերուն»։

Իսկ բոլորովին տարբեր է դիտանկիւնը դուրսի ընկերութիւններուն։ Ճիշդ է որ անոնց մէջ գոյութիւն ունին «Թուրքիան բաժանելու» նպատակ ունեցող կեդրոններ ու հոսանքներ. սակայն այս խումբը ընդհանրացնել չատ դժուար է։

Աշխարհի հանրային կարծիքը հեռաւու հաւատքով կամ մտադրութիւններով կը մօտենայ հայկական հարցին.

1.- Զօրավիգ կանգնիլ հայկական հարցին, կը նկատեն «դարմանել» պատմական «անիրաւութիւն» մը։ Եւ որովհետեւ որպէս իրականութիւն ընդունած են ցեղասպանութիւնը, այս կեցուածքը չատ բնական կը թուի իրենց։ Նոյնիսկ ոմանք «քմայք» կամ ուրիշներ «ամբարտաւանութիւն» կը նկատեն Թուրքիոյ ցոյց տուած հակազդեցութիւնը։ Այս ձեւով, հաւատքը ունին թէ «բարոյական աջակցութիւն» մը կը բերեն Հայերու, որուն արժանի են։ Ասկէ զատ, նաեւ արդէն ոչ ոք կը հաւատայ թէ Հայերը պիտի գան Արեւելեան Անատոլու բնակելու։

2.- Ուրիշ համոզում մըն ալ այն է բոլոր անոնց մօտ, որոնք «քուէով» ազգային եւ միջազգային Խորհրդարաններու մէջ աւելի յառաջ կը տանին այս աջակցութիւնը, թէ այսպէսով պիտի հանդարտի Հայերու կիրքը, պիտի մոռնան իրենց վրէժը ու առաջքը պիտի առնուի ահաբեկչական արարքներու։

3.- Հայկական հարցին զօրավիգ կանգնողներ զիրենք հանդարտացնող կէտ մըն ալ ունին, «Օրինագիծո՞վ մը պիտի բաժանուի այս երկիրը. ահա, հզօր բանակ մը ունի. կը վայելէ նաեւ ՕԹԱՆ-ի հովանաւորութիւնը» կ՚ըսեն։ Չեն ընդունիր նաեւ Թուրքիոյ ռազմավարական մտահոգութիւնները։ Կ՚ըսեն նոյնիսկ. «Մեր տալիք որոշումներէն ոչ մէկը կրնայ պարտադիր բնոյթ ունենալ։ Միջազգային իրաւագիտական տրամադրութիւններու համաձայն Անգարա ոչ հատուցում կը վճարէ, ոչ ալ պարտաւոր կ՚ըլլայ հող տալու։ Մեր ամբողջ ըրածը հայկական հասարակութեան շրթունքին մատ մը մեղր քսել ու զիրենք հանդարտացնել է»։

4.- Վերջապէս այս ընկերութիւնները Հայերու հետ կ՚ապրին։ Մէկը մօտ բարեկամն է, ուրիշ մը հայրենակից, աւելի ուրիշ մը ազգական։ Իսկ Թուրքիա հեռաւոր երկիր մըն է։ Իրենց աւելի դիւրին կը թուի փոխանակ վերացական հարցերու, հակիլ մօտ գտնուող հարցերու, մանաւանդ որ կարեւոր անպատեհութիւններ ներկայացնելու վտանգն ալ գոյութիւն չունի։

Այս կացութեան մէջ Թուրքիոյ համար արդեօ՞ք աւելի տեղին ու օգտակար չըլլա՞ր «նկատի առնելով» մէկ կողմէ «Հայկական հարցին Բ. հանդրուանը», եւ միւս կողմէ աշխարհի հանրային կարծիքին որոշ մերժեցումները, նոր դիտանկիւն մը զարգացնել այս հարցին համար։ Արդեօք պէտք եղածէն աւելի՞ կարեւորութիւն կ՚ընծայենք այս բոլորին։ Իրականութեան մէջ, ի՞նչ պարտ ենք ընել։

Կը կարծեմ թէ այլեւս հասած է ժամանակը այս վէճերը սկսելու...։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՆՈՅ. 28 - ԴԵԿՏ. 5)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷԹՐՈՅԻ ՆՈՐ ԿԱՅԱՐԱՆԸ ԵՒ ԱՊԱԳԱՅԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐ

Մօտ ատենէն կը սկսի բանիլ Երեւանի մէթրոյի կայարաններէն մէկը եւս՝ «Շէնգաւիթ»ը, որ մայրաքաղաքի հարաւային արդիւնաբերական գօտին կը կապէ կեդրոնի եւ հիւսիսի հետ։ Յառաջիկայ հնգամեակի (1986 - 1990) առաջին տարին կը կառուցուի նաեւ երկու նոր կայարաններ՝ «Սպանդարեան հրապարակ» եւ «Հոկտեմբերեան», որոնցմով կ՚ամբողջանայ մէթրոյի առաջին բաժինը։ Երեւանի մէջ մէթրօն կը կառուցուի մեծ խորութեան վրայ եւ լեռնա - երկրաբանական բարդ պայմաններու մէջ, կատարեալ թեքնիքի միջոցով։ Կառուցման կը մասնակցին նաեւ խորհրդային հանրապետութիւններէ գիտնականներ, մասնագէտներ եւ բանուորներ։ Երեւանի մէթրոյի ընդհանուր ծրագրի միայն առաջին բաժնի իրագործումով իսկ զգալի չափով լուծուած են մայրաքաղաքի փոխադրական եւ տնտեսական հարցերը։ Երեւանի աճը, բնակելի նոր շրջաններու ստեղծումը կը ստիպեն ստորերկրեայ երկաթուղիի ցանցի ընդլայնումը։ Այդ պատճառով ալ, նախ քան ծրագրի առաջին բաժինը աւարտելը, անոր զուգահեռ սկսած են նաեւ երկրորդ բաժնի աշխատանքները։ Այս երկրորդ բաժնի իրագործումով մէթրոյի կայարաններու թիւը կը մօտենայ 20-ի եւ մայրաքաղաքի բոլոր գօտիները իրարու հետ կը կապուին արագընթաց փոխադրամիջոցով։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

ԵՐԿԱՐ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ
Հ. Մ. Ը. Մ. ԼԻՈՆ - ՏԷՍԻՆԻ ՀԱՄԱՐ

Այս շաբթու վերջը տեղի կ՚ունենան Ֆրանսայի բաժակի 7-րդ շրջանի մրցումները։ Ֆրանսահայ ակումբներուն միջեւ, Լիոն - Տէսին միակն է որակուած՝ մասնակցելու այս հանգրուանին։

Վիճակահանութիւնը Հ.Մ.Ը.Մ.ի լաւ նուէր չէ պարգեւած։ Իր մրցակիցը պիտի ըլլայ Իլի խումբը։Իլ, Լիմոժի մօտ, շուրջ 3500 հոգինոց աւան մըն է։ Այս ակումբը կը մասնակցի Ֆրանսայի ախոյենութեան 4-րդ բաժանումին։ Ուրիշ խօսքով՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ի դասակարգէն աստիճան մը բարձր։ Իլ 6-րդ է իր խմբակին մէջ։

Բաժակի կեդրոնական յանձնախումբը որոշած է որ մրցումը տեղի ունենայ Իլի դաշտին վրայ։ Հ. Մ. Ը. Մ.ի նախագահը, Սերժ Մալճեան ջանաց փոխել տալ այս որոշումը, առարկելով որ, 6-րդ շրջանին, իր ակումբը արդէն խաղացած է հակառակորդի դաշտին վրայ։ Յանձնախումբը մերժեց։ Հ. Մ. Ը. Մ. բաւական երկար ճամբորդութիւն մը ունի ուրեմն կատարելիք։

Նկատի ունենալով ճամբորդութեան յոգնութիւնը եւ դասակարգի տարբերութիւնը, շատ տեղին չէ լաւ յոյսեր ունենալ ի նպաստ Հ. Մ. Ը. Մ.ի, մանաւանդ որ, ախոյենութեան գծով, իր վերջին ելոյթը պարտութիւն մը եղաւ։ Այսպէս, մինչ Վալանսի Հայ Մարզականը, պատուոյ դասակարգի ախոյենութեան մէջ կը շարունակէ պահել իր անպարտելիութեան համբաւը (հաւասար Վալսի մէջ, 1 - 1), Լիոն - Տէսին յաղթուեցաւ, Դեկտեմբեր 8-ին, Վիլֆրանշի մէջ (2 - 0)։

Այսուհանդերձ, բաժակի մրցումները կ՚ունենան երբեմն անակնկալ ելքեր եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարիչները, իրաւամբ, կը խորհին թէ այնքան ատեն որ խաղը վերջ չէ գտած, պէտք է յուսալ...

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՄԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓՐԿԵՆՔ ՄԵՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Ժողովուրդ էինք, թափառական դարձանք.
Կուսողներ էինք, ավերողներ դարձանք:
Խ. Մ. (ԱԿՆՈՒՆԻ)

Ա.

Կը տեսնենք որ մեր այժմու վիճակին տանող պարագաներուն եւ դէպքերուն գիտակցութիւնը ունեցե՞ր են մեր նախորդները:

Եւ ինչո՞ւ են անզօր մնացեր:

Որովհետեւ ...

Որովհետեւ մի եւ նոյն նպատակին առաջնորդող մի եւ նոյն միջոցներն ընտրուած են, եւ մի եւ նոյն գործունէութեան համար շատ մը բաժան - բաժան կազմակերպութիւններու ծնունդ տուած:

Մեր տկար ուժին եւ միջոցներուն «պերճ» ճիւղաւորումներով, ի զուր էր ազնիւ մրցակցութիւն մը յուսալ: Հաղւադէպ է որ անոնք զարտուղի եւ վնասաբեր արդիւնքներու չյանգին:

Երեւոյթ մը որ, ո՛չ բարեկամը կրնայ լրջօրէն համոզել, զանոնք յուսահատցնելու աստիճան անհիմն, ո՛չ հակառակորդը կրնայ տատամսումի ենթարկել, եւ պահ մը գայն ակնածանքի մատնել:

Ուրեմն Թափառական է Ազգը, միշտ աղերսարկու:

Ու այդ ազգը կարօտի վերանորոգումի պէտքն ունի:

Ազգ կոչենք տակաւին բազմաթիւ երկիրներու մէջ իբր այդ ապրիլ ճգնող համայնքները:

Շատ մը տասնեակ տարիներով ուշացած, վերանորոգման հարցը, ունի միշտ եւ ալ աւելի մտահոգիչ հանգամանք մը՝ հոգեկան քայքայումի անժխտելի իրողութիւն մը կայ մեր մէջ:

Հայ կեանքը բոլորովին հեղձուցիչ մթնոլորտի մը մէջ կը տապլտկուի, տըխուր, պղտոր, զզուելի, յիմար:

Թափառականներու մասնիկներս, նըմանօրինակ հիւլէական ուժերու տեսութեան, սրընթաց արագութեամբ, խառնիճաղանճ կը թաւալինք ու կը զարնուինք մեզմէ խոտոր շահերու պատերուն:

Ակներեւ է մտքերու խմաստուն դասաւորումի մը անհրաժեշտութիւնը: Նախապատիւ պարտականութիւն մը ունինք խաղաղեցնելու միտք ու կազդուրելու հոգի:

Փոխադարձ վերապահումներու մատնըւած են մեր յարաբերութիւնները:

Մեր մեղսակցութեամբ իսկ ստեղծուած չերտերուն մէջ, զոր ի զուր միութիւն կը կոչենք, կը տիրէ կասկած, նախանձ, մանաւանդ տեսակ մը անհանդուրժելի ոխակալութիւն:

Անհատներու միջեւ նոյնպէս, բռնազբօսիկ են յարաբերութիւնները.

Ո՞ւր կը տանի մեզ այս կերպ ազգային մթնոլորտ: Հոն կը պակսի ջերմութիւն եւ վճիտ հաւատքի մը ուժը՝ ոգին:

Ո՛հ, ինչքա՛ն դիւրին գործ դարձած է մեր համոզումները, մեր ոգին խախտելու գործը:

Այնքա՛ն անզօր երեւոյթ դարձած են Հայուն նկարագրի, անհատական արժանապատուութեան նշոյլները:

Ուստի, խոր կսկիծով է որ միշտ կ՚անդրադառնանք մեր՝ թափառականներուս կեանքին, արդարեւ տարօրինակ խառնիճաղանճ մը, ուր սակայն կայ, հայրենիքէն, ծննդավայրերէն հեռու, իբրեւ համայնք ապրելու ձգտում եւ անկազմակերպ ճիգ:

Ինչպէս անցեալի գաղթականութեան ատեն, այսօր կրկին, այդ համայնքներուն կորիզը՝ հզօր ձգողութեամբ օժտուած մագնիսը՝ հայկական եկեղեցին է, մեր եկեղեցիներն են, այժմ ազգի գիրկը բոլորովին վերադարձած կաթոլիկ եւ բողոքական հաւատացեալներով:

Ոչ մէկ ուրիշ ուժականութիւն չէ կըրցած փոխարինել զանոնք օտարութեան մէջ, աւելորդ է այս մասին տարակուսիլ եւ ժխտել իրականութիւնը:

Պէտք չէ ժխտել ուրիշ իրողութիւն մը:

Պատմութիւնը կը վկայէ որ՝ հանդերձ յիշատակարաններով, մեր եկեղեցիներու ազդեցութիւնը, դերը, անբաւարար եղաւ զանոնք կանգուն պահելու մէջ:

Որովհետեւ, անոնց կողքին, ժողովրդական գործօն օժանդակութեամբ, համայնքի մը գլխաւոր յատկանիշն ու պատուարը՝ Հայոց լեզուն կանգուն չպահուեցաւ:

Այսօր, մեր համայնքները նախկիններուն բաղդատմամբ իրենց դիմագրականութիւնն ամրապնդող նոր առաւելութիւններ, նոր ազդակներ ունին:

Իրենց բնակած շատ մը երկիրներուն մէջ ընկերային հանդուրժողութեան նոր կարգեր կան:

Ունին եղբայրական հաղորդակցութեանց եւ օգնութեանց արագ միջոցներ:

Ցարանուանութեանց միջեւ քաջալեր բարեշրջում եւ հոգեկան կապեր կան:

Մանաւանդ, ունինք վերածնուած կըտոր մը հայրենիք, որ արագութեան մեր դարուն մէջ, միշտ ներկայ է:

Սակայն լեզուն պիտի մնայ էական եւ անփոխարինելի ազդակը համայնքներու գոյատեւութեան:

Միւս սակայնը այն է որ՝ յաջողութիւնը խտապահանջ է, անհրաժեշտ է մտայնութիւններու բարեփոխում, որ համազօր է ներքին յեղափոխութեան մը:

Անմիջապէս չեշտենք որ սոյն մենախօսութիւնը կը վերաբերի միմիայն թափառական համայնքներուն:

- Ներքին բնոյթով այդ յեղափոխութեան հիմնակէտն է մեր քաղաքական կոչուած բոլոր կազմակերպութիւնները, իրենց տեսակէտներով, իրենց գործերով, իրենց անուններով յանձնել Հայոց պատմութեան գնահատանքին, անոր դատաստանին:

- Վերաքննութեան ենթարկել թափառականներուս գոյատեւութեան հարցերն ու նպատակը, մեկնելով այն իրողութենէն որ իւրաքանչիւր երկրի մէջ պարտ ենք ապրիլ իբրեւ օրինապահ քաղաքացի եւ շատ մը տեղեր կը վայելենք մեծ շնորհ մը. ազատութիւնը իբրեւ համայնք՝ պահպանել մեր նախնեաց մշակոյթն ու հոգեկան արժէքները, ու հետապնդել անոնց հողերը ժառանգելու դատը:

- Այդ արժէքներուն վերաբերեալ վերամշակել համախոհութեան տուեալներ եւ ազգային դաստիարակութեան մը համարժէք հանրային առողջ կարծիք, իբրեւ առաջնորդ ունենալով կարգապահ ոգի:

- Իբր յենակէտ, հիմը դնել ամէն երկրի մէջ ուր ենք, հայ եղբայրակցութեանց, եւ ուր ընծայուած պայմաններու մէջ իսկ, կարելի պիտի ըլլայ հաւասարի արդիւնքներ ձեռք բերել, կուռ, կարգապահ, հզօր եւ միահամուռ ջանքերով:

Ապաւինելով այս հիւրընկալ թերթի լայնախոհութեան ոգիին, յաջորդաբար՝ ամենալայն կերպով պիտի տրուին, պատճառաբանութիւններ, բացատրութիւններ, նաեւ անշուշտ ցուցմունքներ՝ առանց յաւակնութեան, վերեւի յառաջադրութիւններուն վրայօք:

Ո՞վ պիտի չուզէ հաւատալ, որ երբեմնի վոխ անդամներով հայրենի հողերը կոխկռտող պատանիին խոր վշտէն բխող դարման կը ցոլացնեն այս տողերը, եւ բնաւ արդիւնքը չեն յաւակնոտ խորհուրդի մը, ինքնասիրութեան արտայայտութիւն չեն անոնք, ո՛չ ալ ունայնամիտ ոգիի պատկեր ու այնքան անկեղծ որոնք պէտք չէ վերագրուին նոյնիսկ միամտութեան:

Անոնք հիներուն հասցէին նետուած մեղադրանք ալ չեն, բնաւ, զանոնք գրողը մեր անպայման կատարած սխալներէն ծնած կորուստները կը վերագրէ համայն ազգին, ինքնիրեն, երբ ինքն ալ պատանի երգած է անոնց պայքարը, ու սրտագին, ակնկալութիւններ ունեցած է անոնց գործունէութենէն:

Դո՛ւք ո՞չ:

Ի՞նչ յետին ցանկութիւն կրնայ ունենալ մէկը, որուն փայփայած նիւթն եղած է, իր ամէնէն վաղ օրերէն, Հայոց պատմութիւնն ու հայրենեաց աշխարհագրութիւնը, անոնց մէջ հազիւ թէ մութ կէտեր մնացած են իրեն, ու այդպէս աւելի քան երեսուն հազար տարի եւ գիշերներ եղած է միշտ ներկայ իր համայնքներուն ծոցին մէջ:

Ո՞վ սիրտ ունի մերժելու ցաւ մը, որ տեսողութեամբ եւ տարիներու քայլերով չափուած հայրենիքի մը կորուստէն կը ծորի:

Ազնիւ մտքեր միայն մղում տուած են այս գրութեան, այժմ բաւականանանք հատ մը շեշտել, այն որ վատ արարք մը պիտի ըլլայ մեր տեփական պատասխանատուութիւնները բառնալ մեր նախորդներուն ծանրաբեռնուած ուսերուն վրայ:

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՍԵՐՏ ՄԻԱՍՆՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 1-ին Հրազդանի շրջկոմի նիստերու դահլիճին մէջ սկսած է «պլենում» մը, «Կեանքի հերոսը եւ գրականութեան հերոսը՝ կուսակցութեան առաջադրած նոր խնդիրների լոյսի տակ» խորագրով: Նոյեմբեր 15-ի «Գրական թերթ»էն ամփոփելով կը ներկայացնենք երկօրեայ այս «պլենում»ը որ ցոյց կուտայ շահեկան կէտերու կողքին, նաեւ իւրայատուկ մօտեցումներ գրական հարցերու:

×

Այսօր, Հրազդանը, Հայաստանի ամէնէն յատկանշական ու հետաքրքրական արդիւնաբերութեան մեծ շրջաններէն մէկն է. հոն են Զարենցաւան ու Հրազդան քաղաքները իրենց գիւղերով, աւաններով, հսկայ գործարաններով, գիւղատընտեսութեան ճարտարարուեստացումի մեծ թափով: Շրջան մըն է ան, որուն ընդհանուր հիմնապատասխին վրայ արտաքին կերպով կ՚երեւին Հայաստանի տընտեսական, գիտաթէքնիքական եւ մշակութային մեծ փոփոխութիւններու, կեանքի ընթացքին պատկերը:

Ուրախալի է այն երեւոյթը, որ այսօր շրջանի գիւղերու մէջ գրեթէ դադրած է բնակչութեան գաղթը դէպի քաղաքներ: Հոն ստեղծուած են ու կը ստեղծըւին արտադրական փոքր ու մեծ ձեռնարկութիւններ:

Հրազդան քաղաքին առաջին յատակագիծը մշակած է ակադ. Ալեքսանդր Թամանեան: Ներկայիս զգալիօրէն աճած է բնակչութիւնը:

Այս բոլորը նոր պահանջներ կը ներկայացնեն շրջանի ղեկավարութեան, բընակիչներու մշակութային - կենցաղային պէտքերը գոհացնելու համար: Հետզհետէ աւելի կ՚ամրապնդուին կապերը Հայաստանի Գրողներու Միութեան հետ: Հրազդանի շրջկոմի եւ Հայաստանի Գրողներու Միութեան (Հ.Գ.Մ.) վարչութիւնը վերջերս մշակած են աշխատանքի բազմակողմանի ծրագիր մը: Մեկնելով այս ծրագրէն Զարենցաւանի գործիքաշինական արտադրական միաւորումը եւ Ջրառատի սովխոզը ամենամեայ երկու գրական մրցանակ սահմանած են ժամանակակից կեանքը պատկերացընող լաւագոյն գործերու համար: Իսկ ամէն Մայիսի Զարենցաւանի «Վերածընունդ» համալիրին մէջ կը կազմակերպըւին «Զարենցեան պոէզիայի օրեր». այդ օրերուն կը տրուին նաեւ գրական վերոյիշեալ մրցանակները:

Նոյեմբեր 1-ի առաւօտուն Հ.Գ.Մ. վարչութեան նախագահ, արձակագիր Վ. Պետրոսեանի գլխաւորութեամբ գրողներու պատուիրակութիւնը հասաւ Հրազդան:

«Պլէնում»ի բացումը կատարեց Վ. Պետրոսեան. ան ըսաւ. «Խորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութեան ծրագրի նոր խմբագրութեան պարունակած խընդիրները վերափոխութիւններու հրաւէր կ՚ուղղեն մեզի: Մեծ տեղաշարժներ կը կատարուին մեր երկրի տնտեսական, գիտաթէքնիքական եւայլն, մարզերուն մէջ: Անշուշտ կը մեծնայ նաեւ գրողին, գրականութեան, գեղարուեստական խօսքին դերը: Մենք դժուարին պարտականութիւնը ունինք նոր մարդու, մեր արդի կեանքի հերոսի տիպարը կատարեալ ձեւով կերտելու ուղղութեամբ: Մենք պէտք է լաւ ճանչնանք այսօրուան մարդը, բարիքներ ստեղծող աշխատաւորը, մեր գիրքերով խորացնենք մարդուն մէջ պատասխանատուութեան զգացումը՝ հայրենիքի, հողի, ժողովուրդի առջեւ»:

Իրմէ ետք ողջոյնի խօսք արտասանած է Հրազդանի շրջկոմի Ա. քարտուղար Ս. Դանիէլեան:

«Կեանքի հերոսը եւ գրականութեան հերոսը՝ կուսակցութեան առաջադրած նոր խնդիրների լոյսի տակ» զեկուցումով հանդէս եկաւ Հ.Գ.Մ. վարչութեան քարտուղար ու գրող Մ. Սարգսեան: Ան ըսաւ թէ կեանքի եւ գրականութեան փոխադարձ կապերու ամրապնդումը, միշտ ալ գրողներու համար առաջնահերթ խնդիր եղած է, քանի որ ճշմարիտ գրականութիւնը կարելի չէ ստեղծել գրողի առանձնասենեակին մէջ, գրասեղանին առջեւ: Կենդանի, կեանքի վրայ ներգործող, կեանքը առաջ մղող հերոսներ ու գործեր, կերտելու համար գրողը պէտք է գտնուի ժողովուրդին մէջ, հասկնայ կեանքը, լաւատեղեակ ըլլայ մարդոց հոգերուն եւ ուրախութիւններուն, երջանկութեան ու չլուծուած հարցերուն:

«Հայաստանի գրողները, ըսաւ ան, ինչպէս միշտ, ճիշդ կը գիտակցին ժողովուրդի զարգացման ներկայ փուլին իրենց ներկայացուցած խնդիրներուն: Անոնք աւելի ու աւելի կը սերտացնեն իրենց կապերն ու շփումները կենդանի իրականութեան, աշխատող մարդոց հետ, ասոր վկայութիւններէն մէկն է այս պլէնումը: Գրական հերոսի նոր տիպարներու կերտումի մարզին մէջ Հայաստանի գրականութիւնը քիչ բան չէ ըրած վերջին տարիներուն: Ս. Խանզատեանի, Վ. Պետրոսեանի, Հր. Մաթեւոսեանի, Յ. Յարութիւնեանի, Պ. Զէյթունցեանի, Ռ. Յովսէփեանի երկերուն մէջ կը հանդիպինք այսօրուան գիւղի ու քաղաքի մարդուն: Զգալի են արդի քերթողութեան նուաճումները այս մարզին մէջ»:

«Պլէնում»ի օրակարգին համաձայն յաջորդ խօսք առնողը եղաւ Զարենցաւանի գործիքաշինական արտադրական միաւորման տնօրէն Լ. Խաչիկեան: Ան ըսաւ թէ իր պաշտօնին նման տեղ մը գտնուող մէկը շփում կ՚ունենայ սովորութիւններով, աւանդութիւններով տարբեր մարդոց հետ, ու պէտք է միաւորել բոլորին ուժերը, ինչ որ դիւրին գործ չէ: Սակայն առաջնորդուելով «մարդկութեան սիրոյ» ըմբռնումէն կարելի է լուծել աշխատանքի, բարոյական թէ քաղաքական հարցեր:

«Այս երրորդութիւնը, ըսաւ ան մեզի կը յիշցնէ թէ կորիզը մարդն է. մեր ժամանակի հերոսը: Իմ պատկերացումով ան իր գործին մասնագէտն է, նուիրուած քաղաքացի, մարդկային եւ քաղաքացիական արժանապատուութիւն ունեցող, իր ընտանիքի, օջախի ղեկավար»: Ան ըսաւ թէ մեր գրականութիւնը աւելի պէտք է տայ այս տիպարները, որպէսզի անոնք դաստիարակեն, ոգեւորեն, ինչպէս՝ Խ. Աբովեանի Աղասին, Խ. Դաշտենցի «Ռանչպարների կանչը» վէպի հերոսները, Զարենցի, Դէմիրճեանի եւայլն, քնարական հերոսները: Մեր ժողովուրդը հաւատքով կը դիմէ մեր գրողներուն ու անոնց գրականութեան, ահա թէ ինչու մենք մեծ սպասելիքներ ունինք անոնցմէ:

Զեկուցումներէն ետք տեղի ունեցաւ մտքերու փոխանակութիւն, որուն մասնակցեցան գրողներ, գրականագէտներ, շըրջանի աշխատաւորութեան ու մտաւորականութեան ներկայացուցիչները: Ընդգըծուեցաւ թէ այսօրուան բարդ, բազմակողմանի իրականութեան ճշմարիտ արտացոլումը տալու համար նախ պէտք է մօտ ըլլալ իրական կեանքին, զայն կերտող մարդոց: Գրողը պէտք է ձեռք բերէ ընթերցողի մէջ շարունակուելու իրաւունքը. մանաւանդ այն որ կը ստեղծագործէ ժամանակակից թեմաներով:

Ցայտնուած այլ միտք մը այն էր թէ գրողը պէտք է կարենայ քիչ մը առաջ նայիլ, կանխատեսել գալիքը ու կանխել ներկայի մէջ բոյն դրած այն բոլորը, որոնք կրնան վտանգաւոր ըլլալ վաղուան համար: Դեռ երէկ շատ գրողներ արդարացի կերպով ահազանգ կը հնչեցնէին լեռնային գիւղերու դատարկման համար: Այս մարզին մէջ մեծ արձագանգ գտաւ Վ. Պետրոսեանի «Մենաւոր ընկուզենին» վէպը: Անոնք նպաստեցին հարցին իրական եւ ճշմարիտ լուծումին, հինաւուրց լեռնային գիւղերու պահպանումին, անոնց բնակիչներուն համար կեանքի ու աշխատանքի բնականոն պայմաններ ստեղծելու մարզին մէջ:

Կարգ մը ելոյթներով քննութեան ենթարկուեցաւ ժամանակակից գրականութեան հերոսի խնդիրը: Ի՞նչպէս պէտք է ըլլայ այսօրուան գրական հերոսը: Այս մասին խօսելով «Գրական Թերթ»ի գլխաւոր խմբագիր, արձակագիր Ն. Ադալեան ըսաւ թէ մեր օրերու գրականութեան ամէնէն աւելի բնորոշ է մտածող - վերլուծող հերոսի տիպարը: Մտածել - վերլուծել հետզհետէ կը դառնայ բնաւորութիւն, զանգուածային, ընթացիկ երեւոյթ:

«Գարուն» ամսագրի խմբագիրներէն Մ. Տէր - Գուլանեան արտայայտեց այն միտքը թէ հերոսի կերպարին ստեղծումին մէջ կարեւոր են ոչ միայն ինչ-ը, ինչպէս»ը, այլ նաեւ յանուն ինչի-ն:

Արծարծուեցան նաեւ երգիծական գրականութեան զարգացման, էպիկական լայն շունչի, գեղարուեստական արձակի ստեղծումի, պատմուածքի այսօրուան նահանջի, քաղաքներու եւ շրջաններու գեղարուեստական տարեգրութիւնները ստեղծելու եւայլն հարցերը:

Եզրափակիչ խօսքով հանդէս եկաւ Հ.Գ.Մ. վարչութեան նախագահ Վ. Պետրոսեան. ան ըսաւ թէ երկօրեայ այս պլ-

ԾԱՂԿԱՔԱՂ

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» կեդրոնը այցելած է (Նոյեմբեր 14-ին) դաշնակցային երեսփոխան Իսիտրօ Ռոպերթօ Պաղճեան, որ ընտրուած էր Նոյեմբեր 3-ին: 1963 - 1966 Թուականներուն եղած է քաղաքապետ Լա Մաթանսայի, իսկ 1973 - 1976 Թուականներուն՝ ընտրուած է Պուէնոս - Այրէս նահանգի երեսփոխան, ըլլալով Ինթրանսիխենթէ կուսակցութեան երեսփոխանական պլոքի նախագահ: Ի դէպ, նշենք որ իր քաղաքապետութեան շրջանին է, որ հայկական գերեզմանատան հողերը տրամադրուեցան Հայ Կեդրոնին եւ այս վերջինոյն միջոցաւ՝ հայ համայնքին:

×

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Պոլսահայ Միութեան կեդրոնատեղին, Նոյեմբեր 17-ին, ոգեկոչուած է Կոմիտասի մահուան յիսնամեակը, կազմակերպութեամբ՝ Մ.Է.Կ. Մշակ. Մարմնի: Հանդիսութիւնը վարած եւ բացումը կատարած է Տիկին Իրմա Պասմաճեան: Բանախօսած է Միհրան Խաչկիւլեան, ներկայացնելով Կոմիտասի կեանքն ու վաստակը: Խօսք առնելով տոքթ. Գէորգ Պաղճեան դրուատած է հայ արժէքները: Գեղարուեստական բաժնին մեկնաբանուած են Կոմիտասէն երգեր, ներկայացուած է հատուած մը Մանուէլ Մարութեանի «Կոմիտաս» Թատերգութենէն: Փակման խօսքը արտասանած է Բարթող Ա. քահանայ Խրքաճեան, ընթեռնելով Թեմին առաջնորդ Վազգէն Եպիսկոպոս Քէչիշեանի գիրը:

×

ՈՒՐՈՒԿՈՒԷՅԻ Հանրապետութեան նախագահը՝ Խուլիօ Մարիա Սանկինէթթի, Նոյեմբեր 15-ին ընդունած է հայկական պատուիրակութիւն մը, որուն մաս կազմած են Մոնթեվիտէոյի Գաղութային Վարչութեան ատենապետ Կարապետ Փիլաւճեան եւ վարչական անդամներ, Պուէնոս - Այրէսի Հայ Կեդրոնէն Անդրանիկ Արսլանեան, Հ.Մ.Ը.Մ.ի կեդր. Վարչութեան ատենապետ Վարդգէս Տէր - Կարապետեան, Պուէնոս - Այրէսի Հ.Մ.Ը.Մ.ի ատենապետ Արթուրօ Յովհաննէսեան եւ Հայ Դատի Յանձնախումբի անդամներ: Պատուիրակութիւնը երախտագիտութիւն յայտնած է Ուրուկուէյի, որուն Խորհրդարանը 1965-ին, 1970-ին, 1972-ին եւ այս տարի ընդունած որոշումներով զօրավիգ եղած է Հայոց պահանջներուն: Ի պատասխան իր խօսքին մէջ Նախագահ Սանկինէթթի շնորհաւորած է «Կոմիտաս» ձայնասփիւռի յիսնամեակը, հայ մշակոյթի արժէքները տարածելու կէս դարու պայքարի բեմ մը նկատելով զայն:

×

ԱԹԷՆՔԻ «Ռուայալ Օլէմփիք» պանդոկին մէջ, Նոյեմբեր 27-ին, տեղի ունեցած է կլոր սեղան մը, կազմակերպութեամբ Հ.Յ.Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբին: Օրուան նիւթն էր՝ «Սեւրի Դաշնագիրը եւ Հայկական Հարցը»: Բացումը կատարած է Վիգի Խաչատուրեան: Զրոյցին մասնակցած են՝ Կիպրոսի «Մակարիոս» գիտական ուսումնասիրութեանց կաճառի տնօրէն փրոֆ. Թէոտորոս Փափատոփուլոս, Սելանիկի համալսարանի հնագիտութեան եւ պատմութեան բաժիններու նախագահ փրոֆ. Իոաննիս Խասիոթիս, Նիսի իրաւագիտութեան համալսարանի եւ Աթէնքի Բանտիոյի քաղաքական գիտութեանց դասախօս Ղրիղորիս Ցալթաս եւ փրոֆ. Տիմիթրիս Քոնսթաս, որ եղած է նաեւ վարիչն ու համադրողը հաւաքոյթին: Իւրաքանչիւր խօսք առնող անդրադարձած է Սեւրի Դաշնագրին եւ Հայկական Հարցին, պարզելով իր տեսակէտն ու մտածումները:

×

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 25-ին, նշուած է Կոմիտասի մահուան յիսնամեակը: Ներկայ եղած են 400 հոգի, որոնց մէջ՝ Հայաստանէն ժամանած արուեստագէտներու պատուիրակութիւնը, գլխաւորութեամբ Սիլվա Կապուտիկեանի: Բացումը կատարած է Ջօհրապ Մաթէոսեան: Բանախօսած է Ղեւոնդ քահանայ Յարութիւնեան անդրադառնալով Կոմիտասի կեանքին ու գործին Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են «Կոմիտաս» երգչախումբը, Համազգայինի Նորակազմ երգչախումբն ու նուագախումբը, արտասանողներ եւ երգիչներ: Հանդէս եկած է նաեւ Վարդուհի Խաչատրեան, մեկնաբանելով «Կռունկ»ն ու «Անտունի»ն: Սիլվա Կապուտիկեան վերյիշած է Կոմիտասի Թաղման արարողութիւնը Երեւանի մէջ եւ շեշտած անոր ժառանգութեան արժէքը:

լենումը հաստատեց այն համոզումը թէ կեանքի հերոսը օրէ օր կը փոխուի մեր աչքերուն առջեւ. կը դառնայ աւելի ու աւելի բանիմաց ու խստապահանջ: Կեանքի նորօրեայ փոփոխութիւնները այսօր կը ստեղծէին անոնց արձագանգող նոր հերոսներ, նոր տիպարներ:

Գրողները միշտ գտնուած են կեանքի մեծ ու կարեւոր տեղաշարժերու կեդրոնին, իրենց գործերուն մէջ ցոլացուցած են իրականութիւնը՝ ամբողջ բարդութեամբ ու խորքով: Այս պլէնումը ցոյց տուաւ որ կեանքը աւելի հարուստ է, բազմազան, իսկ մարդիկը աւելի բարդ ու հետաքրքրական: «Մենք յոյսով ենք որ, ըսած է Վ. Պետրոսեան, յառաջիկային կը ստեղծուին այդ բոլորը ցոլացնող նոր, գեղեցիկ ու ճշմարտացի գեղարուեստական երկեր»:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՕՐ Ս. ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻԷՆ ՆԵՐՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). - Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցին, ամէն տարի, գնահատելի հաւատարմութեամբ, Սրբոց Առաքելոցն եւ Առաջին Լուսաւորչացն Մեր Թադէոսի եւ Բարդողիմէոսի տօնին կը կատարէ հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ ի յիշատակ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի, քահանայ հայրերուն, Եկեղեցւոյ ծառայողներուն եւ ընդհանրապէս շրջանի համայն ննջեցեալներուն: Այս տարի հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ՝ Դեկտեմբեր 1-ին, եւ ստացաւ յատուկ փայլ մը՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանի ներկայութեամբ: Հաւատացեալներու հոծ բազմութիւն մը լեցուցած էր եկեղեցին:

Շրջանի հոգեւոր հովիւը՝ Շահան խաչակիր քահանայ Տէտէեան բացատրեց օրուան արարողութեանց նուիրականութիւնը, վեր առաւ վաստակը բոլոր անոնց որոնք երէկէն այսօր, հաւատքով եւ անձնուիրութեամբ, քինչով եւ շատով, ստարեցին Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ շինութեան, պայծառութեան: Ըրաւ պատմականը եկեղեցիին եւ Թուեց այն աշխատանքները որոնք կատարուեցան 1962-էն ի վեր, այսինքն իր պաշտօնէութեան օրով: Յիշեց հիմնադիրներու անունները, ինչպէս նաեւ յաջորդական հոգեւոր հովիւները՝ Տէր Եղիշէ Մխիթարեան, Տէր Գիւտ Միքայէլեան, Տէր Թաթուլ, Տէր Բաբգէն Ասլանեան, Տէր Պսակ Հայրապետեան:

Պատարագի երգեցողութիւնը կատարեց «Գուսան» երգչախումբը ձեռնհաս ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Ժիւլիէթ Ելմաղեանին:

Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան որ մատոյց պատարագը իր քարոզին բնաբան առնելով՝ «Թագաւոր, երկնաւոր, զեկեղեցի քո անշարժ պահեա՛», շեշտեց հայ եկեղեցւոյ դերը հայ ոգիին կերտումին եւ կազմութեան մէջ: Ոգին փոխանցուած մեզի Թադէոս եւ Բարթողիմէոս առաքեալներէն եւ զօրացած դարերու ընթացքին Գրիգոր Լուսաւորիչով, Մեսրոպով, Վարդանով, Հայրապետներու փաղանգով: Եկեղեցին բնորոշեց որպէս վէմը հայ ոգիին եւ ոգեկանութեան, եկեղեցին որ եղաւ ե՛ւ վահան հայ լեզուին եւ մշակոյթին ե՛ւ պաշտպան հայ պետականութեան:

Հոգեհանգստեան պաշտօնի աւարտին կարդացուեցաւ ցանկը, երկար ցանկը բոլոր ննջեցեալներուն որոնց ընտանիքներու հարազատներէն, զաւակներէն եւ Թոռներէն շատ շատերը այսօր կը գտնուին Սէն - Լուի շրջանէն դուրս, Մարսէյլի այլ վայրերը, Ֆրանսայի այլ քաղաքները, մինչեւ իսկ Հայաստան կամ ըՍփիւռքի զանազան գաղութները եւ յատկապէս Ամերիկա: Ասիկա ցոյց կուտայ Սէն - Լուի հայաշատ շրջանի կարեւորութիւնը անցեալին, անոր բազմամարդ եւ բեղուն ու ազգային գործունէութիւնը, բայց նաեւ ներկայի գիտակից կեցուածքը քանի յաջորդները կամ նորերը գիտեն յարգել հիները:

Եկեղեցական արարողութեանց յաջորդեց, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, սիրոյ սեղան մը ի պատիւ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանի, պատրաստուած Եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց Միութեան կողմէ: Սոյն ընդունելութիւնը տեղի ունեցաւ շատ սեղմ շրջանակի մէջ ի ներկայութեան յատկապէս Մարսէյլի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու վարչութեանց ներկայացուցիչներուն:

Յաջորդաբար խօսք առին Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ անունով՝ Կարօ Յովսէփեան, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ կողմէ՝ Արշամ Պապայեան, Սէն - Ժէրոմի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցիէն՝ Պերճ Կարապետեան, Սէն - Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս Եկեղեցիէն՝ Արթաքին Յակոբեան, Բոմփ. Փրէզի Ս. Կարապետ եկեղեցիէն՝ Ֆեռնան Համբարձումեան, Լա - Սիոթայի Ս. Կարապետ Եկեղեցիէն՝ Թովմաս Թամամճեան, Վրէժ Ելքովանեան, Շահան խաչակիր քահանայ Տէտէեան: Բոլորն ալ շեշտը դրին հարաւային Ֆրանսայի Թեմէն ներս կատարուած աշխատանքներուն վրայ, այս վերջին ամիսները, շրջանը վերակազմակերպելու համար: Արդարեւ, հարաւային - Ֆրանսան ունի ընտրեալ վերին իշխանութիւն մը Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու եւ ընտրեալ առաջնորդ մը յանձին՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանի (տե՛ս «Յառաջ», 1985 Յուլիս 10-ի հաղորդագրութիւնը): Կը սպասուի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի վաւերացումը, պաշտօնականացնելու համար:

Հուսկ, խօսք առաւ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան ըսելով թէ կատարուած բոլոր ճիգերուն մէջ ամէն բանէ առաջ պէտք է տեսնել հաւաքական շահերը եւ աւելցուց՝ թէ ինչ որ կ'ըլլայ այսօր միասնաբար եկեղեցական - ազգային գետնի վրայ պէտք է ծառայէ մեր ժողովուրդի գոյատեւման պայքարին:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՐԳԵՐ
ՀՈՂԻ ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ ՄԱՍԻՆ
(Բանաստեղծութիւններ)
Հեղինակ՝ ՀԱՅԿ. ՊԱՐԻԿԵԱՆ
Հալէպ, 1985

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Ինչպէս Ճէմիլայի կատակները, նոյնպէս անփութութիւնը չէին կրցած նոյնիսկ անգամ մը զայրացնել Տանիյարը: Կարծես ուխտած ըլլար ամէն բանի հանդուրժել: Սկիզբի օրերուն կը դթայի իրեն, քանի մը անգամ ըսեր էի Ճէմիլային.

- Ինչո՞ւ կը զուարճանաս անոր պէս խեղճ մէկուն հետ, չեմ հասկնար:

Ան խնդալով.

- Ուրեմն այդպէ՞ս, կ'ըսէր ու Թափ տալով ձեռքը կը շարունակէր.

- Կատակ են բոլորը, այդ վայրենիին ինչ որ ալ ըսես մազին մէկ Թելն անգամ չերերար:

Յետոյ ես ալ սկսայ կատակել անոր հետ, զուարճանալ. Ճէմիլայէն ետ չէի մնար: Տանիյարի տարօրինակ, յամառ նայուածքը սկսեր էր կասկածներ ներշնչել ինծի: Երբ Ճէմիլա պարկը շալակս կուտար, այնպէ՛ս մը կը նայէր որ անոր:

Բակի այս բազմութեան, խառնիճաղանճին, տօնավաճառի վայել այս իրարանցումին աղմուկին մէջ Ճէմիլա ճիշդն ըսելու համար ներդաշնակ, գեղեցիկ մարմնովը, ապահով, ընդարձակ ու հանդըստաւէտ վայր մը գտնուողի իր համարձակ շարժուձեւով ուշադրութիւն կը գրաւէր:

Կարելի չէր չնայիլ անոր: Երբ սայլէն պարկ մը շալկելու համար կուրծքը պրկելով ոտքի մատներուն վրայ կը բարձրանար, ուսը կը կռթնցնէր պարկին, գլուխը ետ կը նետէր, կ'երեւէր իր գեղեցիկ պարանոցը, ու արեւուն տակ խանձած մազերուն հիւսքերը գրեթէ գետին կը հասնէին: Տանիյար կարծես բոլորովին դիպուածով, կը կենար, յետոյ մինչեւ որ ան դռներուն հասնէր կը հետեւէր անոր: Անշուշտ, ան կը կարծէր Թէ մարդ չէր անդրադառնար ըրածին, սակայն աչքէս չէին վրիպեր բոլոր ասոնք: Աւելին. սկսած էի չախորժիլ անկէ, նոյնիսկ գէս կը վիրաւորէր իր ընթացքը: Որովհետեւ Տանիյար կոչուած այս անձը ըստ իս չէր կրնար Ճէմիլային յարմար մէկը ըլլալ:

«Մտածեցէ՛ք անգամ մը ... եթէ ան այսպէս նայի հարսիկիս, ուրիշներ ի՞նչ չեն ըսեր». այս մտածումը էութիւնս կ'ըմբոստացնէր: Մանկունակ այն խսասիրութիւնը որուն չէի կրցած յաղթել այն շրջանին, մէջս անզուսպ նախանձ մը արթնցուցեր էր: Տղաքը իրենց մօտիկները կը նախանձէին օտարներէ. ե՛ս ալ այդպէս էի: Փոխանակ գթալու Տանիյարին, հիմա ոխակալութիւն մը կը սընուցանէի իրեն հանդէպ, ու երբ ծաղրէին զինքը, չար հաճոյք մը կը զգայի:

Սակայն անոր դէմ մեր սարքած խաղերը օր մը վերջացան յուզիչ պատահարով մը: Այն պարկերուն մէջ ուր արմտիքը կը լեցնէինք, կար 80 քկ.նոց մեծ ու ծանր պարկ մը: Առանձին մէկը չէր կրնար զայն վերցնել, միշտ երկու հոգիով կը վերցնէինք: Կալի տեղը օր մը որոշեր էինք խաղ մը խաղալ Տանիյարին: Այդ խոշոր պարկը նետեցինք անոր սայլին մէջ, վրան ալ ուրիշ պարկերով ծածկեցինք: Ճամբան ես ու Ճէմիլա մտանք ռուսական չեմ գիտեր որ գիւղը, խնձոր հաւաքեցինք: Թէ՛ կ'երթայինք, Թէ կը զուարճանայինք: Ճէմիլա Տանիյարին խնձոր կը նետէր: Յետոյ, ինչպէս միշտ կ'ընէինք, փոշիի ամպ մը բարձրացնելով անցանք զինքը: Կիրճէն անցնելէ ետք երկաթուղիի փակ անցքի մը մէջ հասաւ մեզի: Անկէ մինչեւ կայարան միասին գացինք: Մոռցեր էինք 80 քկ.նոց պարկին խնդիրը: Յիշեցինք միայն այն ատեն երբ վերջացուցեր էինք սայլը պարպել: Ճէմիլա չարաճճի տղու մը նման արմունկովը մշտեց զիս ու ցոյց տալով Տանի - յարը, աչք քթթեց: Իսկ ան, սայլին վըրայ կանգնած, մտահոգ պարկը կը դիտէր: Կ'երեւի կը մտածէր Թէ ինչպէս դուրս պիտի գայ այդ գործէն: Յետոյ ակնարկը դարձուց չորսդին, երբ տեսաւ որ Ճէմիլա կը մարէր խնդալէն, դէմքը վայրկեանապէս շառագունեցաւ: Հասկցած էր մեր սարքած խաղը:

- Տափատ վեր քաշէ, պիտի իյնաս, պոռաց Ճէմիլա:

Տանիյար խիստ նայուածքով մը դիտեց մեզ. տակաւին մեզի մեր գաղափարը փոխելու ժամանակ չթողած, առեր էր պարկը, եզերքի տախտակին վրայ կանգնեցուցած, ու մէկ ձեռքովը պարկը բռնած, ցատքած էր վար, շալկած պարկը, եւ ուղղուած դէպի շէնքը: Նախ, այնպէս ձեւացուցինք որ անբնական ոչինչ կար ասոր մէջ: Անշուշտ ուրիշներ ալ անդրադարձած չէին կատարուածին. եղածը այն էր ի վերջոյ որ ան ալ շատերէն մէկն էր, ուսին պարկով մը: Սակայն երբ, Տանիյար սանդուխին հասաւ Ճէմիլա հասաւ ետեւէն.

- Թո՛ղ, ես կատակ ըրած էի, լսա՛:

Տանիյար ամէն մէկ վանկը շեշտելով,

- Կորսուէ՛ ճամբէս, պոռաց ու սկսաւ բարձրանալ սանդուխէն:

Ճէմիլա իր անմեղութիւնը ցոյց տալու համար.

- Նայէ՛, ինչպէս կը կրէ պարկը, մըլտաց:

(Շար. 13)

ԼԻՈՆ. -

Այրի Տիկին Յովսէփ Մկրտիչեան,
Տիկին Լուիզ Մկրտիչեան եւ աղջիկը,
Տէր եւ Տիկին Արման Մկրտիչեան եւ աղջիկը,
Տէր եւ Տիկին Լէոն Աչիկեան եւ աղջիկները,

ինչպէս նաեւ Տէրճեան, Ասլանեան, Տէստէրճեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծհօր եւ ազգականին՝

ՅՈՎՍԷՓ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 8-ին, 72 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 11, ժամը 10·15-ին Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Կ Ա Ղ Ա Ն Դ

Կազմակերպութեամբ՝
ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԳ - ՊԱՐ - ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

տեղի կ'ունենայ Իսի քաղաքի Օտիթօրիոմի մէջ, 11 - 13 ռիւ Տանթոն:

Կիրակի, Դեկտեմբեր 15ին, ժամը 15ին:

Սիրով կը հրաւիրուի շրջանի Հայութիւնը, աշակերտութիւնն ու պատասխանատուները քաջալերելու համար:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ - Խաչի Սէն - Ժէռոմի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը կը տօնէ Մանուկներու Օրը Դեկտեմբեր 21-ին, Շաբաթ, կէս օրէ վերջ ժամը 14-ին Թաղիս Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

×

Մասնաճիւղս կը կազմակերպէ նաեւ բացառիկ «լօթօ» խաղը, դեղեցիկ առարկաներով հետեւեալ օրերը. -

Դեկտեմբեր 14, Շաբաթ իրիկուն ժամը 21-ին:

Դեկտեմբեր 22, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

Դեկտեմբեր 29, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՀՈՒԱՆ
50-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

բանախօսութիւն

Կազմակերպութեամբ՝
Հ. Բ. Ը. Մ. Մութեան Փարիզի մասնաճիւղին: Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 19, ժամը 20·30-ին, Ալեք Մանուկեան Մշակ. կեդրոնին մէջ:

118 Քուրսէլ փողոց, Փարիզ 17-րդ

«Կոմիտասի կեանքն ու գործը»
կը ներկայացնէ՝ ԽԱՉԻԿ ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ

Բանախօսութեան զուգընթաց կը կատարուին մեներգներ՝ Եւա Արբինեանի, Վարդուհի Մինասեանի եւ Հրանդ Կիւզելեանի կողմէ, դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ Ժիւլիէթ Երմագեանի:

Մուտքը ազատ է:

Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

POUR LA SAUVEGARDE DU PATRIMOINE ARMENIEN

A

ISSY - LES - MOULINEAUX

le Vendredi 13 Décembre à 21 heures
Salle de l'Eglise Arménienne
6, avenue Bourgain

PROJECTION / DEBAT

Bilan des campagnes d'exploration et des travaux menés par l'organisation TERRE et CULTURE.

Iran du Nord, Arménie Occidentale, Région de Kessab.

Et présentation des projets en cours.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Կրընոպլի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, Կիրակի, Դեկտեմբեր 15, կէս օրէ ետք ժամը՝ 15-ին, միեւնոյն հաւաքատեղին: Կարեւոր Օրակարգ. - Բոլոր ընկերուհիներու ներկայութիւնը փափաքելի է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 15, Ս. Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Ժամերգութիւն 8ին, պատարագ 9·30ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Այս Շաբաթ օր, Դեկտեմբեր 14, տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին, Մարուգէի Ճգնաւորին եւ Մելիտոսի Եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԼԻՈՆԻ
Ս. ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի Դեկտեմբեր 15-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ «Անուանակոչութեան» տօնին առթիւ Եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, կը կատարուի՝ Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներուն, հանգուցեալ բարերարներուն, եւ սատարողներուն հոգիներուն համար:

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12·30-ին, Ազգ. Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ:

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան արձանագրուիլ եկեղեցւոյս դիւանատունը:

Ճաշագինն է՝ 100 Ֆ.:

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԻՆ

Պուլվար Օսոյի Հայոց Եկեղեցւոյ պաշտպան Ս. Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յաւարտ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 15-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅ ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի Մանուկներու Օրը պիտի տօնուի Կիրակի, Յունուար 12-ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

UN NOUVEAU ROMAN ARMENIEN
la M.C.A. d'ALFORTVILLE
accueille
GERARD CHALIAND
écrivain politique
qui présentera

«LE SEL DE LA VENGEANCE»

grand roman sur fond de tragédie rappelant l'assasinat d'une nation
de JAMES T. HASHIAN
auteur américain d'origine arménienne
ancien haut fonctionnaire auprès du Département d'Etat

— Livre disponible à la M.C.A.

le Vendredi 13 Décembre à 20 heures 30
9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 76 55 89

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԵԿՏ. 15, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 17-ԷՆ

Ռ Ո Զ Ի Ա Ր Մ Է Ն Վ Ի Գ Է Ն

Օր. ԱՅՏԱ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ (դաշնակ)
Փարիզի երաժշտանոցէն
ՍՏԵՓԱՆ ԱԳԵԱՆ (տանթուր)
Ն Ա Խ Ա Ս Ա Ր Դ Պարախումբ
Վարժարանին երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆ-ի

Նուագ, զուեշտ, արտասանութիւն, վիճակահանութիւն:

Կաղանդ պապան նուէրներ կուտայ բոլոր փոքրիկներուն:

Տոմսերը սկիզբէն ապահովել:

Հեռաձայն. - 45 34 68 28

G A L E R I E
COLETTE BLETEL
84, rue du Cherche - Midi 75006 PARIS
Tél. : 42. 22. 75. 04

R O U P E N
A Q U A R E L L E S

Exposition du 28 Novembre au 21 Décembre

Tous les jours de 14 à 19 heures, sauf dimanche et lundi

VACANCES EN AUVERGNE

Après le succès du Camp d'Hiver 1984, le Comité Sardarabad du M. N. A. vous invite à passer un merveilleux séjour de fin d'année, dans le cadre prestigieux de CONFOLANT (Puy de Dôme).

du 28 **DECEMBRE** au 1er **JANVIER**

- *Ambiance arménienne*
- *Musique — Jeux*
- *Excursions*
- *Ski de fond et alpin*

Prix du séjour : Pension complète (Réveillon compris)	— Adultes	760 Frs.
	— Enfants de 4 à 10 ans	500 Frs.
	— Enfants de 1 à 4 ans	350 Frs.
Réveillon hébergement compris	—	350 Frs.

Le voyage (aller-retour) est prévu au départ de PARIS par autocars Grand Tourisme, prix approximatif : 220 Frs., suivant le coefficient de remplissage (Renseignements).

RENSEIGNEMENTS :
A PARIS : Tél. 42-61-77-62 du Lundi au Vendredi de 14h à 17h.
A LYON : Tél. 78-27-15-84 du Lundi au Vendredi de 19h à 20h.

RESERVATIONS :
Libellez votre chèque à l'ordre de «Séjour SARDARABAD»
et adressez le à : SOFISE BP 153 CEDEX — 69151 DECINES (France)

DATE LIMITE D'INSCRIPTION : le 21 DECEMBRE

Nom: *Prénom:* *Tél.:*

Adresse: ..

ci-joint un chèque de: *Frs. correspondant à mon séjour de fin d'année.*

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
de MARSEILLE (HAY'S CLUB)

S K I

A

SAINT MICHEL DE CHAILLOL

SEJOUR, EN CAR,
ORGANISE DU SAMEDI 21 AU VENDREDI 27 DECEMBRE
par HAY'S CLUB

FORMULE A.- 1310 Frs. — *Si vous ne faites pas de ski.*
FORMULE B.- 1440 Frs. — *Si vous faites du ski de fond.*
FORMULE C.- 1740 Frs. — *Si vous faites du ski de piste.*

—*Prix comprenant la pension complète + l'animation sur place.* —

RESERVATIONS - RENSEIGNEMENTS : Tél. : (16) 91 - 30 - 66 - 28

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
12

JEUDI
12 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.115 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 61e ANNÉE — No 16.115

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈԼԱՆ ՏԻՒՄԱ, Ֆրանսայի Արտաքին Յարաբերութեանց Նախարարը, Իսրայէլէն վերադառնալէն առաջ տնկեց Ֆրանսայի նուիրած 24 հազար ծառերէն առաջինը: Ասոնք պիտի խորհրդանշեն Ֆրանսահպատակ այն 24 հազար Հրեաները, որոնք տարագրուած են ու մեռած աքսորավայրերու մէջ: Ֆրանսայի նախարարը բազմաթիւ տեսակցութիւններու ընթացքին առիթ ունեցած էր պարզելու Ֆրանսայի դիրքը Միջին Արեւելքի նկատմամբ, կրկնելով թէ Պաղեստինցիք իրաւունքն ունին հայրենիքի մը:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակը կը շարունակէ խռովել մտքերը, այս անգամ յանձնումին առթիւ: Ծանօթ է, որ մրցանակին արժանացած էր «Հիւլէական պատերազմի դէմ բժիշկներու Միջազգայինը» որու մաս կը կազմէ խորհրդային սրտաբան մը՝ Եւկէնի Չազով: Արդ, խորհրդային բժիշկը գլխաւոր պատասխանատուն կը նկատուի «բժշկական» արգելափակումներու եւ Սախարովի դէմ ծայր տուած հետապնդումներուն: Այլ խօսքով՝ Խաղաղութեան մրցանակը տրուած կ'ըլլայ ՔԱ - Կէ - Պէ-ի:

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ զինուորականներու դատավարութեան վճիռները դժգոհ ձգեցին, ընդհանրապէս: Ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուեցան զօր. Վիտէլա, նախկին նախագահ եւ ծովակալ Մասերա: 17 տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ զօր. Վիոլա, նաեւ նախկին նախագահ, ութ տարիի՝ ծովակալ Լամպրուսքինի, չորսուկէսի՝ օդանաւային զօրավար՝ Ակոսթի: Հինգ 4 ամբաստանեալներ անպարտ արձակուեցան: Ատեանի նախագահը՝ Լեւոն Արսլանեան, երբ կարդացած է վճիռները, բաւական աղմուկ եղած է դատարանին մէջ: Կողմնակիցները վրդոված են, պատիժները ծանր գտնելով, զոհերու ընտանիքներն ալ վրդոված են՝ պատիժները թեթեւ գտնելով: Կը թուի թէ վճռին գլխաւոր նպատակը եղած է ճամբան բանալ ազգային հաշտութեան:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ խորհրդային 4-էն 3 պատանդները ազատ արձակուած են, որով - հետեւ Ռուսերը առեւանգողներու մեթոտները գործածեր են: Այլ խօսքով, երբ առաջին խորհրդային պատանդը սպաննած են, խորհրդային սպասարկութիւնները տասնեակ մը անձնաւորութիւն առեւանգած են, ի շարս որոնց հեզպոլլա կարեւոր անձի մը եղբայրը: Ասոնցմէ մէկը անմիջապէս սպաննած կ'ըլլան եւ մարմինն ալ շիիներուն ղրկած, երկտողով մը՝ «Եթէ մեր ընկերները ազատ չձգուին, յաջորդ զոհը հեզպոլլային եղբայրը կ'ըլլայ»: Ֆրանսացիք կը վարանին նոյն մեթոտները գործածելէ, յոյս ունենալով որ բանակցութիւնները դրական արդիւնքի մը պիտի յանգին: Միւս կողմէ, Միացեալ Ազգերը միաձայնութեամբ քուէարկած են բանաձեւ մը, որ կը դատապարտէ ահաբեկչական բոլոր արարքները եւ կը հրաւիրէ բոլոր պետութիւնները, որ՝ ոչ նման արարքներ պատրաստեն, կազմակերպեն, այլեւ թոյլ չտան նման արարքներու իրականացման ձգտող որեւէ գործունէութիւն իրենց հողին վրայ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՆԳՐՈՒԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ «ԱՒԵԼՈՐԴ ՀՈՂԵՐՈՒ» ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

—×—

Մեր նախորդ թիւով, տուած էինք «Միլլիյէթ»ի յօդուածը, ուր Ալի Պիրանտ հանգրուաններու թուարկումի մը ձեռնարկած էր: Կը թուի որ ուրիշներ ալ մտահոգ են այդ «հանգրուաններով», քանի Թուրքիոյ գաղտնի սպասարկութեան նախկին տնօրէնը աւելի առաջ երթալով, Բ. հանգրուանն ալ վերջացած կը նկատէ եւ նախատեսութիւններ կ'ընէ Գ. հանգրուանին մասին: «Թէրճիման»ի (Դեկտեմբեր 10) հետ հարցազրոյցի մը ընթացքին է, որ կը պարզուի այս բոլորը: Արդարեւ, ըստ ոմանց լօզանով «աւելորդ հողեր» ձգուեր են Թուրքիոյ: Ապա, նախկին տնօրէնը կը թուէ Հայերու անհամար առաւելութիւնները: Առաջինը՝ քրիստոնեայ են, ապա, ըստ իրեն ամբողջ աշխարհ իրենց ձեռքն է եւ տրամադիր է իրենց ուզածը ընել...: Երանի մեզի:

×

ՀԱՅԵՐԸ ԿՐՆԱՆ ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ՆՈՐ ԱՐԱՐՔՆԵՐ ԳՈՐԾԵԼ

Ապահովութեան ընդհ. տնօրէնութեան գաղտնի սպասարկութեան բաժնի նախկին տնօրէն Էրկուն Կէօքտէնիզ «Թէրճիման» թերթի հարցումներուն կը պատասխանէ, խօսելով 192 թիւ օրինագիծին ու հայկական հարցին մասին:

«Թէրճիման».- Եթէ Ամերիկեան Քոնկրէսը պաշտօնապէս վաւերացնէ Հայերու ցեղասպանութեան պնդումներով ձեւացած օրինագիծը, ի՞նչ կը պատահի:

Կէօքտէնիզ. - Արդէն Հայերը իրենց յամառ ջանքերով արեւմուտքի հանրային կարծիքին ընդունիլ տուած են թէ Հայերու ցեղասպանութիւն մը կատարուած է ու հեղինակն ալ Թուրքերն են: Ներկայիս կ'անցնին Բ. հանգրուանին: Յաջորդով, ազգային ու միջազգային խորհրդարաններէ եւ պաշտօնական հաստատութիւններէ վաւերացուած որոշումներով հարցը պիտի տարուի Միացեալ - Ազգերու կազմակերպութեան ուր պիտի ջանան քննութեան նիւթ դարձնել ու ապա, անցնիլ որոշումի մը հանգրուանին: Անշուշտ անկէ ետք կարգը պիտի գայ Թուրքիոյ ծանր հաշուեյոյց մը ներկայացնելու հանգրուանին:

«Թէրճիման».- Որո՞նք են այն պատճառները որոնք այսքան շահագրգռութիւն կուտան այս հարցին:

Կէօքտէնիզ. - Կարգ մը օտար երկիրներ կը մտածեն թէ փակուած է Օսմանեան կայսրութեան հաշուեյարդարը ու Լօզանով աւելորդ հողեր ձգուած են Թուրքիոյ Հանրապետութեան...: Օսմանեան եւ Թուրք անունները ընկերային հոգեբանական տեսակէտէ կը յիշեցնեն բոլոր անոնք, որոնք գրաւած են արեւմտեան քաղաքակրթութեան օրրան դարձած հողերը, դարերով սպառնացած են քրիստոնեայ աշխարհին, ու քրիստոնեաներու ձեռքէն առած են Պոլիսը: Ասկէ զատ Նախագահ Ռեկընի հակահամայնավար քաղաքականութիւնը չեզոքելու նպատակով 1986-ի համար պատրաստուած ծրագրին մէջ կայ նաեւ այն կէտը, թէ արեւելքի եւ արեւմուտքի կաթողիկէ եւ բողոքական դաւանութիւնները միացնելու համար պէտք է արեւելքի եւ արեւմուտքի միջեւ քրիստոնեայ միութիւն մը, այլ խօսքով՝ բարոյական պաշտպանողական գիծ մը հաստատել: Այսինքն կարելի է հարց տալ թէ խաչակիրներու նոր արշաւանքի մը պատրաստութի՞ւնը կը տեսնուի:

«Թէրճիման».- Լաւ, եթէ Հայերու ցեղասպանութեան մասին այս կարգի որոշումներ տրուին, ահաբեկչական հայկական կազմակերպութիւնները կը հրաժարի՞ն իրենց գործունէութենէն. այս որոշումները կը փոխացնե՞ն զիրենք: Թուրքիոյ դէմ գործուած արարքները կը մեղմանա՞ն թէ կ'աւելնան:

Կէօքտէնիզ. - Այս տեսակէտէն ոչ մէկ ազդեցութիւն կ'ունենայ. կը շարունակեն իրենց ծրագրած արարքները: Կարեւորը Թուրքիոյ յետ քայլն է. ապահովել որ կարգ մը մարդերու մէջ Թուրքիա յետ - քայլ ընէ:

«Թէրճիման». - Ամերիկայի Արտաքին նախարարութիւնը 1982 Օգոստոսին հրապարակուած գրութեամբ մը յայտարարած էր թէ Օսմանեան կայսրութիւնը պատասխանատու չէ ցեղասպանութեան պնդումներուն եւ թէ ինք չի վաւերացներ այս պնդումները:

Կէօքտէնիզ. - Միացեալ - Նահանգներու Արտաքին նախարարութիւնը այս նիւթին մասին բաւարար փաստաթուղթ չունի, իսկ ներկայ կեցուածքին համար կրնանք ըսել թէ Նախագահ Ռեկընի կողմէ շնորհակալութեան ձեւ մըն հայ քուէարողներու կողմէ ընտրութեան ընթացքին Քալիֆորնիայի մէջ իրեն ցոյց տրուած նեցուկին համար: Եւ շատ լաւ ընտրուած է ժամանակը:

«Թէրճիման». - Ժամանակի ընտրութեան տեսակէտէն ի՞նչ նմանութիւն կայ Միթերանի կեցուածքին եւ Ամերիկայի օրինագծին միջեւ:

Կէօքտէնիզ. - Միթերան այս հարցին մասին անձնական կեցուածք մը չունի: Ֆրանսայի կեցուածքն է այդ: Կողմնակից են Հայերուն: Նոր ու հին կեցուածքներ չկան: Միշտ նոյն կեցուածքն է...:

«Թէրճիման». - Ինչո՞ւ արդեօք կարգ մը ուժերու կողմէ Թուրքիոյ դէմ Հայերը կը գործածուին, եւ ոչ թէ ուրիշ ցեղախումբեր:

Կէօքտէնիզ. - Գրեթէ ամէն երկրի մէջ Հայ կայ. անոնք շատ լաւ յարմարած են իրենց գտնուած վայրին պայմաններուն. առեւտրական յաջողութիւնը քաղաքական մարզի մէջ ազդու հանգամանքներու տէր դարձուցած է զիրենք: Մամուլէն, հեռատեսիլէն ու ձայնասփիւռէն կրնան ըսել իրենց ամէն ուզածը: Ամէն բանէ առաջ քրիստոնեայ ըլլալու առաւելութիւնը կը վայելեն: Այս տուեալներով, ԱՍԱԼԱ եւ ահաբեկչական այլ կազմակերպութիւններ իրենց հակաթուրք գործունէութեան մէջ կրնան իրաւացի ցոյց տալ իրենք զիրենք: Թէ՛ խորհրդային հակումով յեղափոխական, թէ Ամերիկայի կողմնակից, ամէն հայ ահաբեկիչ որ գործի կը լծուի այս նախապայմաններով, վճարուած է. օտար լեզու գիտէ. մշակոյթի ու թեքնիքի բարձր մակարդակ ունի: Պայմանաւորուած են: Ամէն տեսակ ազդու գործի համար յարմարագոյնն են: 1920-ական տարիներու հայ ահաբեկիչներու տիպարները այսօր բազմացած են: Ահաբեկիչը դարձած է օրինակելի անձ մը, որ ազգային ինքնութեան գաղափարը կը ներշնչէ հայ երիտասարդութեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ ՀՐԱՆՏ ՈՍԿԱՆԵԱՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Բ. նստաշրջանը, որ տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 6-ին, միաձայնութեամբ Խորհուրդի պրեզիտիոմի նախագահ ընտրած է Հրանտ Ոսկանեանը: Նախկին նախագահը՝ Բաբկէն Սարգիսով, հանգստեան կոչուած է:

Հայաստանի նոր նախագահը ծնած է 1924-ին՝ Առաջաձոր, Ղափանի շրջանը: 1953-ին աւարտելով Երեւանի մանկավարժական հիմնարկը, ուսուցչական պաշտօն վարած է Կիրովականի, ապա եղած է գիշերօթիկ դպրոցի տեսուչ: 1968-ին աւարտած է Խորհրդային Միութեան Պետպլանի կողքին բարձրագոյն տնտեսագիտական դասընթացքները: 1959-էն ի վեր Հրանտ Ոսկանեան պատասխանատու պաշտօններ կը վարէր կուսակցութեան մէջ: Եղած է Կիրովականի կոմիտէի քարտուղար, ապա՝ Բ. քարտուղար: 1965-ին ընտրուած է շրջանի Ա. քարտուղար: Երկու տարի ետք պաշտօնի կոչուած է Խորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի վարչամեքենային մէջ, մինչեւ 1973: Վերադառնալով Երեւան եղած է կեդր. կոմիտէի կազմակերպական - կուսակցական աշխատանքի բաժնի վարիչ եւ բիւրոյի անդամութեան թեկնածու: 1975-ին ընտրուած է կեդր. կոմիտէի քարտուղար եւ բիւրոյի անդամ: Բազմիցս ընտրուած է Խորհրդային Միութեան եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդներու անդամ (երեսփոխան): Պարգեւատրուած է «Աշխատանքի Կարմիր Դրօշ»ի երեք շքանշաններով եւ մետալներով:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՆՈՅ. 28 - ԴԵԿՏ. 5)

ԼՐԱԳՐՈՂ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՏԷՐ - ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ ԳԻՐՔԸ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ

Մոսկուայի «Նաուկա» («Գիտութիւն») հրատարակչականը լոյս ընծայած է «Իզվեստիա» թերթի աշխատակից Ալեքսանդր Տէր - Գրիգորեանի «Երբ կը ժպտայ Գանեշը» գիրքը: Հեղինակը, որ վերջերս իր մահկանացուն կնքեց, իբրեւ խորհրդային թերթերու թղթակից մօտ երեսուն տարի աշխատած է հարաւ - արեւելեան Ասիոյ երկիրներուն մէջ՝ Չինաստան, Մոնկոլիա, Վիէթնամ, Պանկլատէշ, Նեփալ, Սրի Լանքա եւ այլուր: Վերջին տարիները ան «Իզվեստիա»ի սեփական թղթակիցն էր Հնդկաստանի մէջ: Լրագրողին վերջին գիրքը առաւելաբար նուիրուած է Հնդկաստանի: Ալեքսանդր Տէր - Գրիգորեան իր համակրանքը ցուցաբերած է Հնդկաստանի նկատմամբ, յառաջաբանին մէջ գրելով. «Ես ձգտած եմ որոշ պատկերացում տալ Հնդկաստանի զարմանահրաշ գոյներու, անոր կեանքի, արտաքին նկարագրի մասին, մարդոց ձգտումներու մասին, որոնք յարաբերաբար վերջերս թեւակոխած են բարդ, հակասական, բայց անշուշտ ինքնուրոյն զարգացման ուղի»:

ՄԵՆՔ ՑԱ՛Տ ԵՆՔ, ՑԱ՛Տ...

Գրեց՝ ԿԱՐԳԻՍ ՉՐՊԱՇԵԱՆ

Ահա չուտով պիտի սահի - գնայ 1985 Թուականը, մոռացութեան մէջ: Վասնզի Եւրոպան հիւանդ է գործազրկութեամբ, Միջին - Արեւելքում շարունակւում է խելագարութիւնը, աշխարհի բնակչութեան երկու երրորդը մղկտում է սովից, երբ անցնող ամէն մի րոպէ երկու միլիոն տոլար է ծախսւում զէնքերի արտադրութեան: Մահը խուլ է մնում խաղաղութեան կեղծ քարոզներին եւ հարստանում բազմահազար անմեղների կեանքով: Որովհետեւ մահը կեղծիք չի սիրում: Միակ անկեղծ եւ անկաշառ իրողութիւնը այս փուճ աշխարհում:

Իսկ 1986-ի հորիզոնում ոչ մի յուսադրիչ յոյս չի պսպղայ: Նոյն չինծու խոստումներ են: Եւ այս կիսախաւար ժամանակաշրջանում՝ հեռուից մեր աչքերին շողացնում են «աստղերի պատերազմը»...

«Երբ դառնում էք յոռետես՝ դիտեցէք մի վարդ» ասում էր 19-րդ դարի բանաստեղծ Ալպէռ Սամէն: Մենք Ֆրանսայում արդէն չորս տարի է որ դիտում - վայելում ենք վարդը, որի փուշերը աւելի զգալի դառան քան բուրմունքը...

Հաւանական է որ եկող տարուայ խորհրդանշան ծաղիկը լինի անփուշ: Բայց դժուար թէ նա մեզ ապահովի կազդուրիչ բուրմունք: Ինչ որ է: Մաղթենք որ չարժանանանք Բրիգանթէմին, մեռեալների այդ մարգարիտը...

Այնուամենայնիւ մենք Հայերս վհատելու չենք: Յոռետես լինելու բնաւ իրաւունք չունենք: Վերջերս արժանացանք այնպիսի յաղթանակների որոնք մեր կուրծքը ուռեցրին հպարտութեամբ:

Անցեալ Օգոստոս 29-ին, երկար տարիների կռիւներից յետոյ, մեր բանակը, առանց մի կաթիլ արիւնի, Ժընեւեան «ՄԱԿ»ի ռազմադաշտում ծունկի բերեց Թուրքը: Վերջապէս ընդունուեց, թէ 1915-ին ջարդուած Հայերը չեն ապրում, այլ իրապէս եւ իրողապէս սպաննուել են Թուրքերի ձեռքով...

Թէ Երեւանից հեռադիտակով դեռ կարելի չէ նշմարել «Վասպուրական մեր աշխարհը», դա էլ «Արարատ»ի մեղքն է, քանի որ նրա բոյը աւելի բարձր է Սիփան սարից: Յուսանք որ մեր գիտնականները դրա ճարն էլ կը գտնեն:

Հազիւ ուշքի եկանք այս հարբեցնող յաղթանակից, մեզ ցնցեց ուրիշ մի յաղթանակ: Ալէն Փրոսթը դառաւ «Ֆորմիւլ 1»ի ախոյեան:

Մեծ մայրս որ լսէր, պիտի հարց տար ինձ «Փրոսթ վո՞վ»: Պիտի փորձէի նրան բացատրել որ այդ երիտասարդը ինքնաշարժի ամէնից արագընթաց վարորդն է, ճշդելով անշուշտ որ նրա մայրը Հայ է, բայց շատ զբաղուած լինելուն, նա ժամանակ չունի մեր գաղութի զանազան հանդէսներին երեւալ: Ու Մեծ - մայրս, դժգոհ պիտի պատասխանէր. «դէ որ էսքնա գիկ ինչ»:

Վերջերս մեր ազգը տիրացաւ մի ուրիշ ախոյեանի: Ճատրակի արուեստում Գարի Գասպարով յաղթելով Գարբովին, դառաւ աշխարհի թիւ 1-ը: Սակայն նորընտիր ախոյեանի մականունը աղաւաղուած լինելու պատճառով, մեր տեղական մամուլը նրան մկրտեց հրեայ - հայ, կամ ադրբէջանցի, քանի որ ծնուել է Բաքւում: Ինչ բարեբախտութիւն որ նա Տաքար չի ծնուել, թէ ոչ կը համարուէր Սենեկալցի:

Մի գուցէ Գարի Գասպարովը ցանկանայ վերջ տալ այս շփոթութեան եւ ուզենայ «ռեստորացիայի» ենթարկել իր մականունը ու Երեւանի «Զաքսում» (քաղաքապետարան) մի անգամ ընդմիշտ արձանագրուի Գարեգին Գասպարեան: Իսկ եթէ Գարին նախընտրում է այդ երկդիմի պիտակը, դա էլ մի պատուհաս չհամարենք: Մեզ համար նա Հայ է, քանի որ ծնուել է հայ մօրմից: Մենք համեստ ժողովուրդ ենք: Քիչով ենք գոհանում: Մի քանի կաթիլ արիւնն էլ հերիք է որ հայ համարենք՝ Անրի Թռուայան, Սիլվի Վարդան, Ալիս Սափրիչ, Ջիմզիմովը եւայլն, եւայլն: Թէ դրանք ինչով են Հայութեան մաս կազմում, ինչ տուել - առել են մեզանից, կարեւոր չէ:

Զմոռանանք որ մեզանում կան գիտահետազօտող տաղանդներ, որոնց յարատեւ պրպտումների շնորհիւ պատմութեան արխիւներից նորանոր Հայեր են դուրս բերւում, ինչպիսին են տ'Ալթանեանը, Շաթօպրիանը, զօրավար Գիւտէրեան: Յիշենք այս առթիւ այն բարեմիտ Հայը որ Մարշալ Բաղրամեանին հանդիպելիս յարգանքով ու յուզումով խոստովանեց.

- Գիտէ՞ք, Պ. Մարշալ, պատերազմի տարիներին, ուսանողական սենեակումս, մի պատից կախել էի Ձեր լուսանկարը եւ միւս պատից Գիւտէրեանին:

Հէգ Բաղրամեանը, շշմած, հազիւ կարողացաւ պատասխանել.

- Իմ լուսանկարը հասկանալի է, բայց ի՞նչ գործ ունի ֆաշիստ Գիւտէրեանը որի դէմ կռուել եմ...

Իմացանք նաեւ որ երկար ուսումնասիրութիւններից յետոյ, Մարիէթա Սէրգէյեւնա Շահինեանը յայտնաբերել էր թէ Կէօթէն էլ Հայ է, քանի որ նրա պապը Արեւմտեան - Հայաստանից է գաղթել Գերմանիա: Մնում է սպասել, որ մի ուրիշ իմաստուն էլ մեզ ճշդէ, որ Կէօթէի պապը ծնուել է Ծղվստան գիւղում, ուստի Վանեցի է...

Այո՛, մենք քիչով ենք գոհանում եւ աւելի հանդուրժող ենք քան Ֆրանսացին, որ իր ազգի պատկանելիութեան հարցում խստապահանջ է ու բծախնդիր, ինչպէս գրում էր «Ֆիկառօ»ի խմբագիրներից Մաքս Քլօն:

«Մի ազգ հիմնւում է, ապրում, զարգանում որոշ թիւով արժէքների, արմատների, աւանդութիւնների, լաւ կամ վատ սովորոյթների վրայ, որոնք յատուկ են ժողովուրդի ճնշող մեծամասնութեան: Այդ է որ կազմում է նրա ինքնութիւնը, մի գետին ուր կը գան սնանուել նրա զաւակները, բոլորի կողմից իւրացուելի մի ամբողջութիւն: Դա պահանջում է նուազագոյնը երկու բան՝ հասարակաց մի լեզու եւ նոյնօրինակ մի մշակոյթ: Այս գետնին վրայ կարելի չէ հասած բանը պատուաստել: Որովհետեւ այլացեղ բոյսերը չեն բռնում, որովհետեւ ի վերջոյ խեղդում են գոյութիւն ունեցող բուսականութիւնը ու կը դառնան մակաբոյծներ»:

Մենք Մաքս Քլոյի նման խստապահանջ չենք: Քիչով ենք բաւարարւում: Մի քանի կաթիլ արիւն մեզ հերիք է:

Տարաբախտ Պարոյր Սեւակն էլ է սխալուել, կարծելով որ «մենք քիչ ենք»: Իրականում եթէ հաշուի առնենք բոլոր Փրոսթները, Սիլվի Վարդանները, Գասպարովները ու Ջիմզիմովները՝ մենք շա՛տ շա՛տ ենք եւ դեռ որքան պիտի շատանանք շնորհիւ մեր «սրբազան չտեսութեան»:

ԽՄԲԱՎԱՐ - ԵՐԱԺԻՇՏ ՄԱՐՏԻՆ ՄԱԶՄԱՆԵԱՆ

Հայկական խմբերգային արուեստի զարգացման մէջ իր յատուկ տեղը ունի Մարտին Սերգէյի Մազմանեան: Ծնած է 1899-ին՝ Թիֆլիս: Նախակրթութիւնը ստացած է Ս. Գէորգ ծխական դպրոցին մէջ, ուր ուշադրութիւն գրաւած է իր երաժշտական ընդունակութեամբ ու հաճելի ձայնով, ամբողջովին նուիրուելով խմբավարական արուեստին:

Թաղային վարժարանը աւարտելէ ետք Մազմանեան ընդունուած է Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցը, ուր Սպիրիդոն Մելիքեան իր աշակերտներուն կը սորվեցնէր խազերգութիւն եւ կը կազմակերպէր օփերաներու, համերգներու ունկնդրութիւններ: Նկատելով իր աշակերտին երաժըշտական ընդունակութիւնները, Սպիրիդոն Մելիքեան անոր խորհուրդ կուտայ լըջօրէն զբաղելու երաժշտութեամբ, նոյն ատեն հնարաւորութիւն տալով աշխատելու երգչախումբին հետ:

1921-ին Մարտին Մազմանեան խումբ մը երիտասարդներու հետ կը մեկնի Մոսկուա ուսանելու: Կ'ընդունուի Մոսկուայի խմբավարական ակադեմիան, նոյն ատեն կը մասնակցի Հայաստանի մշակոյթի տան երաժշտական խմբակի աշխատանքներուն: Սակայն ուսումնական հաստատութիւնը գոցուելուն պատճառով կը փոխադրուի երաժշտանոցի բարձրասրինգի (0 պուա) դասարանը: Այդ տարիներուն Մարտին Մազմանեան մեծ աշխուժութիւն կը ցուցաբերէ մշակոյթի տան երաժըշտական խմբակի աշխատանքներուն մէջ: Խմբակին պատուոյ անդամներն էին Ա. Սպենդիարեան, Ռ. Մելիքեան, Սպ. Մելիքեան, Ս. Բարխուդարեան, Կ. Սարաջեւ: Խմբակին նպատակն էր համախմբել Մոսկուա գտնուող հայ երաժիշտները, զբաղիլ անոնց երաժշտական ընդհանուր կրթութեամբ, նպաստել Հայաստանի երաժշտական մշակոյթի զարգացման: Այսպէս, կը ստեղծուի նաեւ երգչախումբ մը, որուն ղեկավար կը նշանակուի Մարտին Մազմանեան: 1924 Յունուար 14-ին երգչախումբը հանդէս կուգայ անդրանիկ համերգով մը, որուն յայտագրի մեծ մասը կազմուած էր Կոմիտասի գործերէ:

Համերգէն ետք Ալեքսանդր Սպենդիարեան հետեւեալը գրած է Մազմանեանի մասին. «...Մազմանեանը տեսականօրէն պատրաստուած, շնորհալի, կուլտուրական երաժիշտ է: Նա մասնագիտութեամբ երգեցիկ խմբի դիրիժոր է: Այս բնագաւառում նա օժտուած է փորձառութեամբ, նշանակալի տեխնիկայով եւ լաւ ճաշակով, որում ես համոզուեցի Մոսկուայում Հայաստանի կուլտուրայի տանը կայացած համերգին»:

Նոյն տարիներուն Մազմանեան նոյն ատեն կը ղեկավարէ Մոսկուայի հայկական դրամատիկ արուեստանոցի երգչախումբը:

1925-ին Մազմանեան կը վերադառնայ Թիֆլիս եւ ուսումը կը շարունակէ տեղւոյն երաժշտանոցը՝ Ս. Բարխուդարեանի եւ Մ. Բագրինովսկիի մօտ: Այդ տարիներուն ալ կը սկսի յօրինել. կը գրէ մանկական երգեր, որոնց մեծ մասը տեղ կը գրաւէ դպրոցական յայտագիրներու մէջ: Թիֆլիսի մէջ Մազմանեան կ'ունենայ մանկավարժական եւ հանրային աշխոյժ գործունէութիւն: 1928-ին Հայարտան կողքին դարձեալ կը կազմէ երգչախումբ մը եւ համերգներ կուտայ: Խմբավարական եւ հանրային գործունէութենէ զատ Մարտին Մազմանեան լրջօրէն կը զբաղի նաեւ ստեղծագործական աշխատանքով: «Զա՛րկ, թմբուկ», «Առաջընթաց», «Թըմբկահար», «Հնձուորի երգը», «Ձմեռ» եւ այլ երգեր ու խմբերգներ լայն տարածում կը գտնեն եւ մուտք կը գործեն դըպրոցական սիրող երգչախումբերու յայտագրերուն մէջ:

Խմբավար - երաժիշտին երգերը աչքի կը զարնեն իրենց մեղեդիներով, զոյներու վառ երանգաւորումներով, մատչելիութեամբ: Մազմանեան գրած է նաեւ «Ծուտիկ» օփերան, որ առաջին անգամ բեմադրուած է Գանձակ, հեղինակին ղեկավարութեամբ:

1928 - 29 Թուականներուն Մազմանեան աշխատած է Լենինականի երաժշտական արուեստանոցը եւ մանկավարժական ուսումնարանը, իբրեւ տեսական նիւթերու ուսուցիչ եւ երգչախումբի ղեկավար: Կարճ ժամանակուան մէջ երգչախումբը կը հասնի կատարողական բարձր մակարդակի եւ բազմաթիւ համերգներով դեղարուեստական վայելք կուտայ շրջանի երաժշտասէր հասարակութեան:

1932-ին ան կը ղեկավարէ ձայնասփիւռին երգչախումբը: Այնուհետեւ Եղիշէ Չարենցի հրաւէրով Հայպետհրատի մէջ կը ձեռնարկէ երաժշտական գրականութիւն հրատարակելու գործին: Իր ղեկավարութեամբ եւ անմիջական մասնակցութեամբ կը կազմուին երգարաններ եւ կը հրատարակուին հայ երաժիշտներու գործերը:

Մանկավարժական աշխատանքը Մազմանեանի գործունէութեան կարեւոր բաժինը կը կազմէ. ան կէս դար նուիրուած է այդ գործին: Որպէս Սպենդիարեան, Չայկովսկի երաժշտական դպրոցներու, Ռ. Մելիքեան երաժշտական ուսումնարանի տնօրէն, Կոմիտաս երաժշտանոցի խմբավարական ամպիոնի դասախօս, եռանդով նուիրուած է երիտասարդ սերունդի երաժշտական դաստիարակութեան:

Մարտին Մազմանեանի խմբերգներէն ծանօթ են՝ «Երգ Հայաստանի», «Երեւան», «Երգ ջահելութեան», «Սոք եղբայրութեան» եւայլն, իսկ ժողովրդական երգերու իր մշակումներէն յիշենք՝ «Կարմիր վարդ»ը, «Ջաղցի գռնով»ը, «Սարը գեալին»ը, «Ինչո՞ւ Բինգէօլը մտար»ը, «Հօպ Գուլիզար»ը, «Հայկօ ջան»ը եւլն.:

Հայկական երաժշտական արուեստի զարգացման իր մատուցած ծառայութիւններուն համար Մարտին Մազմանեան 1945-ին արժանացած է Հայաստանի արուեստի վաստակաւոր գործիչի, իսկ 1965-ին ալ ժողովրդական արուեստագէտի կոչումներուն:

Ա. ՇԵԿՈՒՆՑ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԻՏՔՍ ԿԸ ԹՌՉԻ ԴԷՊԻ ՊԷՅՐՈՒԹ

Բ.

Տասնըմէկ տարի վերջ միտքս կրկին կը թռչի կ'երթայ դէպի խաղաղ այն Պէյրութը, ուր ծանօթ - անծանօթ անթիւ բարեկամներ ջերմ եւ անմոռանալի օրեր ապրեցուցած էին ինծի: Արուեստագէտներ, արտասանողներ, դերասաններ, գրագէտներ, բանաստեղծներ, նկարիչներ, վարժարանի տնօրէններ, ուսուցիչներ, խմբագիրներ եւ պարզ, բայց խանդավառ ընթերցողներ, բոլորն ալ Հայ, բոլորն ալ տոհմիկ շունչով ու ազգային մշակոյթով սնած, գիրկ բացած էին ինծի, որպէս գրչի մարդ, միասին բլլալու հաճոյքը աղաղակած էին բարձրաձայն, հրաւէրներ ուղղած էին ինծի եւ ես անգամ մը եւս ապրած էի այն իրողութիւնը, թէ մենք մեզի անծանօթ մարդոց անգամ կարօտին մէջ կ'ապրինք շատ անգամ, անգիտակցաբար:

Առտուները, իմ հարազատ ազգականներուս հետ միասին, ժամեր ամբողջ կը չափէինք չափչփէինք Պէյրութի գեղատեսիլ պողոտաները, կամ քովընտի փողոցները: Կը պտտէինք համբաւաւոր պանդոկները, Ֆէնիսիա, Հոլիտէյ Ին, Գարլթոն, տակաւին այն միւս փառաւոր հրակայ շէնքերը, որոնք լեցուն էին մեծանուն հաստատութիւններով կամ փարթամ յարկաբաժիններով, ուր մեր ցեղակիցները կ'ապրէին պերճ, հանգիստ ու շռայլ կեանք մը: Ման կուգայինք հանրային մայր պողոտայի վրայ, կը հմայուէինք խանութներու ցուցափեղկերէն կամ թաղամասին մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը տիրապետող եւրոպական մթնոլորտէն եւ բաժակ մը սուրճ կ'ըմպէինք Գաֆէ տը Փարիի մէջ: Կէսօրին մեր ազգականները կը հաւաքուէին մէկուն կամ միւսին տունը, եւ դիս կեդրոն կը դարձնէին: Այն ատեն ներկաներու ու բացականերու կենաց բաժակներ բարձրացնելով կը ջանայինք խեղդել երկար տարիներու մեր կարօտը: Օ՛, որքան շատ բան ունէինք իրարու պատմելու, եւ որքա՛ն հաճոյքով կը պատմէինք:

Իրիկուան դէմ ինծի համար տարբեր կեանք մը կը սկսէր: Հանդիպումներու կեանքը: Հանդիպումներ բոլոր այն մարդոց հետ, որոնք կը բաժնեն մեր սէրերն ու մեր երազները, որոնք մեզի նման հոգի կուտան մեր գիրին, մեր գրականութեան, մեր մշակոյթին ու մեր մաքուր ու անաղարտ գոյատեւման համար: Անոնցմէ ոմանք վաղեմի դէմքեր էին. ի՜նչ կարօտով կ'ողջագուրուէինք, ինչպէս իսկոյն կը սուզուէինք անցեալի հանդիպումներէն յամեցող վերյիշումներու մէջ: Ուրիշներու հետ դեռ նոր կը ծանօթանայինք, նախապէս ծանօթ ըլլալով մէկզմէկու միայն անունին: Ձեռք կը սեղմէինք ու յանկարծ կը դառնայինք տասը տար-

ւան բարեկամ: Եթէ մէկը լսէր մեզ այդ պահուն, կրնա՞ր արդեօք երեւակայել որ կէս ժամ առաջ իրարու երեսն անգամ չէինք տեսած տակաւին:

Պէյրութ ժամանումիս երկրո՞րդ, կամ կամ երրորդ օրն էր: Կը նայիմ նօթերուս ու կը գտնեմ 1974 Դեկտեմբեր 3 թուականը:

. Այսօր Տոքթորին նոր գիրքին գինեձօնը կայ, հոն պիտի երթանք:

Զարմուհիս Կիւլիզարն է խօսողը:

Տոքթոր երբ կ՚ըսուի գիտեմ, թէ որու կ՚ակնարկուի: Տոքթ. Տիգրան Վարժապետեանն է ան. անձ մը, որ գիս կը հետաքրքրէ ո՛չ թէ որպէս շողանկարի հանրածանօթ մասնագէտ, այլ որպէս գրագէտ ու հանրային գործիչ: Տարիներ առաջ ինծի Պէյրութէն ղրկած էր իր գիրքերէն մէկը, պատմուածքներու հատոր մը, «Բժիշկը կեանքին ու մահուան հետ», սիրուն հեղինակութիւն մը որու մէջ Ռուբէն Սեւակեան ոճով բժիշկի մը կեանքէն էջեր կուտար յաջողապէս: Անկէ ի վեր ուրիշ գիրքեր ալ հրատարակած էր, մանաւանդ հատ մը, որ Կոմիտասի կեանքէն դրուագներ կը պատմէր, «Փարուն ա»:

Ահա՛ հիմա կրկին կը տեսնեմ զինքը Պէյրութի Տէմիրճեան վարժարանին մէջ, իր նորագոյն գիրքին երեւումին առթիւ սարքուած գինեձօնի մը առթիւ: Գիրքը կը կոչուի «Ցայտագրիւրներ անապատներու մէջ»: Իր հինգերորդ գիրքն է այդ եւ ես առաջին անգամ կը լսեմ «Գինձօն» բառը: Ինչ լաւ սովորութիւն կ՚ըսեմ ես ինծի. հաւաքուիլ ու գինիի բաժակ բարձրացնել հեղինակի մը նոր մէկ գիրքին ի պատիւ: Ողջունել, ծափահարել, ու խօսիլ այդ հեղինակին մասին: Եւ այդ է որ կ՚ընեն հիմա զանազան անձեր: Խանդավառ ճառեր կ՚արտասանեն: Որքա՜ն գիւրին կ՚արտասանեն այդ ճառերը, ո՛րքան լաւ ու համով կը խօսին: Ու ես նոր բաներ կը սորվիմ մեծարուած հեղինակին մասին, նաեւ այն միւսներուն մասին, որոնք օրուան ատենախօսներն են: Ի վերջոյ ինքն է որ կը խօսի, հեղինակը, կ՚ընէ համով խօսակցութիւն մը, որ մեզ կ՚առնէ կը տանի մեր պաշտելի գրականութեան անդաստաններէն ներս:

Քանի՞ հոգիի հետ կը ծանօթանամ այդ օրը, չեմ գիտեր: Կը յիշեմ միայն թէ հոն էր որ առաջին անգամ սեղմեցի ձեռքը «Զարթօնք»ի խմբագրապետ Գերսամ Ահարոնեանի: Հոն է որ դարձեալ կրկին կը հանդիպիմ Հայկաշէն Ուզունեանի եւ իր կնոջ, որոնց հետ տարիներ առաջ հանդիպում մը ունեցած ենք Ժընեւի մէջ, ողբացեալ Կարապետ Ղազարեանի միջնորդութեամբ: Ոտքի վրայ կը յիշենք մեր հասարակաց բարեկամը և այդ վերյիշումը մեզ կը տանի շատ հեռուները...:

Հիմա ի՞նչ կ՚ընեն բոլոր այն անձերը, երջանիկ դէմքով այն անձերը, որոնք այդ օրը լեցուցած էին Տէմիրճեան վարժարանին սրահը: Ի՞նչ կ՚ընեն մեր հարազատները, մեր գրչի ընկերները: Ո՞վ կեցած է տակաւին իր տեղը եւ ո՞վ հեռացած է դժոխք դարձած երազային այդ քաղաքէն...:

Ռ. Հ.

գերմանահայ նամականի

ՊՐԷՄԷՆԻ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԵՐԸ

Պրէմէնի մէջ գործող Արմին Թ. Վէկնէր Միութիւնը, որուն գլխաւոր նպատակը գերմանեւհայ փոխ - յարաբերութիւններու ուսումնասիրութիւնը եւ մշակումն է, վերջերս հանրութեան գրքոյկ մը ներկայացուց, որուն բովանդակութիւնը խիստ հետաքրքրական է: Վերնագիրը. - «Այսպէս կը վարուին Գերմանացիները Հայերուն հետ»: Նիւթը հետեւեալն է. 1985 Ապրիլ 19 - 24 թուականներուն Պրէմէնի մէջ գիտական ժողով մը տեղի ունեցած էր՝ նիւթ ունենալով Մեծ Եղեռնը: Կազմակերպիչներն էին Պրէմէն նահանգի Քաղաքական Զարգացման Կեդրոնը - այսինքն պետական հիմնարկ մը՝ - յատկապէս անոր տնօրէնը տոքթ. Պոլտթ եւ գերման բողոքական համայնք մը: Հրատարակուած էր նաեւ գիրք մը, ուր կարգ մը թուրք թերթերու մէջ լոյս տեսած Հայերու վերաբերեալ յօդուածներուն թարգմանութիւնները հաւաքուած էին: Յառաջաբանը գրած էր նոյն ինքը Տոքթ. Պոլտթ: Ժողովին նախօրեակին ճնշում բանեցուած էր մանաւանդ Տոքթ. Պոլտթի պետին վրայ Թուրքիոյ Պոնի դեսպանին, Հաննովէրի հիւպատոսին, կարգ մը թուրք կազմակերպութիւններու կողմէ (Պրէմէնի մէջ կ՚ապրին աւելի քան 27.000 Թուրքեր): Տրուած էր նաեւ ծանուցում մը տեղւոյն գլխաւոր թերթին՝ ծանօթ պնդումներով եւ սպառնալիքներով: Այս բոլորը միայն մասամբ արդիւնաբեր եղան: Գիտական ժողովը տեղի ունեցաւ, բայց ծերակուտական Ֆրանքէ, յիշեալ պետը Տոքթ. Պոլտթին, արգիլեց որ ան մասնակցի ժողովի բացման եւ մամուլի ասուլիսին: Ամենակարեւորը, ձեռք դրաւ վերոյիշեալ գիրքին, առարկելով որ Պոլտթին յառաջաբանը կրնայ միջ - պաշտօնական բախումներ պատճառել...: Հակառակ ասոր գիրքերուն մէկ մասը ծախուեցաւ, տրուած ըլլալով որ ան բողոքական համայնքին քով կը գտնուէր: Աղմուկը մեծայարգ ծերակուտականին ակնկալածէն շատ աւելի մեծ եղաւ, մամուլը եւ ոչ թէ միայն ան՝ նաեւ Պրէմէն նահանգի խորհրդարանը յատուկ նիստ մը գումարեց՝ նիւթ ունենալով Ֆրանքէի անհեթեթ «Միջոցառումները»: Արմին Թ. Վէկնէր Միութեան գրքոյկին մէջ կան մամուլի մէջ այս նիւթին շուրջ հրատարակուած բոլոր յօդուածներն և գրութիւնները և կարեւորագոյնը. հոն է նաեւ խորհրդարանի յատուկ նիստին լման արձանագրութիւնը: Հետաքրքրուողները կրնան դիմել Տօնաթ եւ Թէմմէն Հրատարակչութեան, Սլէֆօկթշթրասէ թիւ 20, 2800 Պրէմէն, ապահովելու համար պատմական փաստաթուղթի հանգամանք ունեցող այս հատորը:

Իսկ Նոյեմբեր 29-ին Պրէմէնի ձայնասփիւռը մէկ ժամուան հաղորդումով մը անդրադարձած է Մեծ Եղեռնին, չմոռնալով նաեւ Հայութեան ներկայ վիճակը՝ Սփիւռքի եւ Հայաստանի մէջ: Կ՚ուզենք յիշել նաեւ Արեւմտեան - Պեռլինի ՌԻԱՍ ձայնասփիւռի նոյն նիւթին նուիրուած մէկ հաղորդումը Մայիս ամսուան մէջ, որ վերջին պահուն «վերէն եկած» կարգադրութեամբ մը ... արգիլուած է...:

Ր. Ք.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԹԵՀՐԱՆԻ «Սուքերեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 21-ին եւ 22-ին, տեղի ունեցած են «Արմենուհի» Միութեան «Նազանք» պարախումբին երեկոյթները: 11 հոգիէ բաղկացած խումբը, որուն պարուսոյցն է Գոհար Փուլադեան, մեկնաբանած է հայկական ազգագրական եւ ժողովրդական պարեր:

×

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Համազգայինի «Ժորժ Սարգիսեան» թատերախումբը, Նոյեմբեր 13-ին, ներկայացուցած է Մուշեղ Իշխանի «Մեռնիլը որքան դժուար է» թատերախաղը, բեմադրութեամբ Գալուստ Ճանսըզեանի:

×

ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՈՅԻ Փարք Օթէլի մէջ, Նոյեմբեր 16-ին, տօնուած է «Կոմիտաս» ձայնասփիւռի հիմնադրութեան յիսնամեակը: Հանդիսութեան ներկայ եղած են ծերակուտականներ, երեսփոխաններ եւ այլ հիւրեր: Պուէնոս - Այրէսէն ներկայ եղած են պատուիրակութիւն մը եւ տոքթ. Լէանտրօ Տեսփուի, ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց Ենթայանձնախումբի արժանթինցի մասնագէտը: Խօսք առած են պաշտօնական անձնաւորութիւններ եւ անդրադարձած ձայնասփիւռի դերին ու հայ ժողովուրդի բարեմասնութիւններուն:

×

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Արմենիա թատերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 23-ին, նշուած են Հ. Յ. Դ.-ի 95-ամեակը եւ Քրիստափոր Միքայէլեանի մահուան 80-ամեակը: Ներկայ եղած է հոծ բազմութիւն մը: Խօսք առնելով Վարդգէս Տէր - Կարապետեան, Ռուբէն Մողեան եւ Արմէն Արսլանեան անդրադարձած են Քրիստափոր Միքայէլեանի կեանքին ու գործին: Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են Խրիմեան Կրթ. Հիմնարկութեան երգչախումբը եւ երգիչ Լեւոն Գաթըրճեան: Հանդիսութենէն ետք նոյն շէնքի «Թիւթիւնճեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած է խրախճանք մը, Հ. Յ. Դ.-ի 95-ամեակին առթիւ: Բանախօսած է Յ. Օղուլեան:

×

ՖԼՈՐԷՍԻ Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ, Նոյեմբեր 24-ին, պատարագած եւ քարոզած է Գիւսակ վրդ. Մուրատեան: Յաւարտ արարողութեանց, եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ բացումը կատարուած է վարժարանի նախկին աշակերտներու նուիրատուութեամբ կառուցուած զոյգ դըրասենեակներու: Խօսք առած են Զարեհ քհնյ. Սահակեան եւ Ռոպերթօ Սարգիսեան, շեշտելով Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ եւ Արծրունի վարժարանի դերը շրջանին մէջ: Նուիրատու շրջանաւարտներու անունով խօսած է Կարապետ Մարկոսեան: Ապա, «Եղ. Պօյաճեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը:

×

ՎԱՆԳՈՒՎԸՐԻ մէջ, Նոյեմբեր 16-ին, տօնուած է Հ. Յ. Դ.-ի 95-ամեակը, կազմակերպուած Սիմոն Վրացեան կոմիտէութեան կողմէ: Բացումը կատարած է Ծորճիկ Շահնազարեան: Խօսք առած են յանուն Հ. Յ. Դ. Քանատայի Երիտասարդաց Միութեան Տէզիրէ Շրվալիէ եւ յանուն Հ. Օ. Մ.-ի «Արազ» մասնաճիւղին Նեկտար Յակոբեան: Բանախօսած է Խաչիկ Յակոբեան (Մոնրէալէն): Հանդիսութիւնը վերջ գտած է խրախճանքով:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱԶՄԱՎԷՊ
Հայագիտական - Բանասիրական - գրական հանդէս
թիւ 1 - 2, 1985
Հրատարակութիւն Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան:
Ս. Ղազար

×

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ԱՔՍՈՐ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
Հեղինակ՝ Դր. ՇԱՀԻՆԵԱՆ
Անթիլիաս, 1985

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Կը շարունակէր քիթին տակէն ծիծաղիլ, սակայն բռնազբօսիկ բան մըն էր այդ:

. Նկատեցինք որ Տանիյարի վիրաւոր ոտքը սկսեր էր ալ աւելի կաղալ: Ինչո՞ւ այս մասին չէինք մտածած արդեօք աւելի առաջ: Մեր այս տխմար կատակը այսօր իսկ չեմ կրնար ներել: Որովհետեւ ես էի հեղինակը այս անմիտ արարքին:

Տխուր ծիծաղը ընդհատելով, Ճէմիլա.

- Ե՛տ դարձիր, պոռաց:

Սակայն Տանիյար այլեւս ի՛նչպէս ետ դառնար. ետեւէն ուրիշներ կային բարձրացող:

Շատ լաւ չեմ յիշեր թէ վերջը ինչ պատահեցաւ: Տեսայ թէ Տանիյար կքած էր աճողին բեռան տակ, հակած էր գլուխը եւ շրթները կը կրծոտէր: Դանդաղօրէն վերցնելով տկար ոտքը, յամր - յամր կը բարձրանար: Ոտքը շատ կը ցաւէր անպայման որ ցաւէն ամէն աստիճանի կ՚ երերցնէր գլուխը ու րոպէ մը կը դանդաղէր: Սանդուխին վերի աստիճաններուն վրայ աւելի եւս ճօճիլ սկսաւ:

Շալակին պարկն ալ կ՚օրօրուէր երկու կողմին: Անոր այս վիճակը այնքան վախ պատճառեր էր ինծի, այնպէս մը ամչցեր էի որ կոկորդս ցամքած էր: Սարսափէն սառած էի. իմ մարմինիս վրայ կը զգայի իր վիրաւոր ոտքին անհանդուրժելի ցաւը ու պարկին բովանդակ ծանրութիւնը: Ահա, նորէն երերտկաց, գլուխը երերցուց աչքիս առջեւ սկսաւ ամէն բան դառնալ, մթագնիլ, կարծես ոտքս գետնէն կտրած էր: Սթափեցայ յանկարծ երբ մէկը մատներս կոտրելու չափ ուժգին ձեռքս սեղմեց: Նախ չճանչցայ Ճէմիլան: Դէմքը, խոշոր բացուած, աչքերը մինչեւ իր բիբերը ճեփ - ճերմակ էին. սակայն դէմքին վրայ քարացեր մնացեր էր քիչ առաջուան ծիծաղը: Այդ պահուն ոչ թէ միայն մենք, այլ բոլորը վազեցին: Կեդրոնի պաշտօնեան ալ գացեր էր սանդուխին տակը: Տանիյար երկու քայլ եւս առաւ, ուզեց շտկել շալկած պարկը, ըսկրսաւ կքիլ մէկ ծունկին վրան: Ճէմիլա դէմքը ափերուն մէջ առած, գոչած էր.

- Պարկը նետէ՛, պա՛րկը:

Սակայն Տանիյար ո՛վ գիտէ ինչ պատճառով պարկը չէր թողուր: Մինչդեռ երբ տակաւին վարի աստիճաններուն վրայ էր, կրնար պարկը քովընտի վար նետել արու: Ճէմիլային պոռալէն ետք սրունքը ուղղեց, քայլ մը եւս առաւ, նորէն ճօճեցաւ:

- Պարկը չնետե՞ս, շան որդի, գոռաց պաշտօնեան:

- Նետէ՛ պարկը, կը պոռար բազմութիւնը:

Տանիյար շտկուած էր դարձեալ:

Մէկը մռլտաց.

- Չէ՛, պիտի չթողու:

Կ՚երեւի ամէն մարդ հասկցած էր այլեւս, Տանիյար ի գին սանդուխէն գլորելու, պարկը պիտի չնետէր կռնակէն: Մահու անձայնութիւն մը տարածուեցաւ շուրջբոլորը: Պատէն անդին կառաքարշ մը սուլեց ընդհատ:

Սակայն ան, խլացածի նման, ճօճելով, կոխելով սանդուխին տախտակները, վեր, դէպի տանիքը կը բարձրանար: Երեք քայլը անգամ մը հաւասարակշռութիւնը կորսնցուցած կը կենար պահիկ մը, ապա ուժը հաւաքելով կը շարունակէր դարձեալ: Իրեն հետեւողներն ալ նոյն շարժումները կը կրկնէին: Այս շատ կը յոգնեցնէր ուժաքամ մարդիկը, սակայն ոչ ոք բառ մը ըսաւ, ոչ ոք յանդիմանեց զայն: Այս մարդիկը որպէս թէ անտեսանելի թելով մը կապուած իրարու, իրենց շալկած բեռներով կը յառաջանային այնպէս մը որ կարծես կիրճէ մը կ՚անցնէին, եւ եթէ իրենցմէ մէկուն բան մը պատահէր, միւսներուն ալ կեանքը պիտի վտանգուէր: Այն լռութեան մէջ, ուր բոլորը կը շաղկապուէին իրարու, եւ իրենց ճօճումին, կ՚իշխէր միակ, ծանր ամանակ մը: Երբ Տանիյար քայլ մը առնէր, իրենք ալ կ՚առնէին, երբ կենար ան, անոնք ալ կը կենային: Ջինուորի այն կինը որ անմիջապէս կը հետեւէր անոր, որպիսի գթացող հայեացքով մը կը դիտէր զայն ու սեղմուած շրթներուն արանքէն այնպէս կ՚աղօթէր որ...: Մինչդեռ այս կինը ինքն ալ կը դանդաղէր, սակայն կ՚աղօթէր Տանիյարին համար:

Ա՛լ մօտեցած էր ճամբուն վերջաւորութեան, սանդուխին շեղակի մասը գրեթէ աւարտած էր: Սակայն Տանիյար դանդաղեց կրկին, վիրաւոր ոտքը կը դաւէր իրեն: Եթէ վար չնետէր շալակի պարկը անմիջապէս պիտի գլորէր:

Ճէմիլա ինծի.

- Վազէ՛, բռնէ՛ կռնակէն, գոչեց: Ու ինք ալ իբրեւ թէ պիտի կարենար օգնել Տանիյարին, ապշած երկարեց թեւերը:

Խոյացայ սանդուխէն վեր: Մարդոց, պարկերուն իրարանցումին մէջ ճամբայ բանալով հասայ Տանիյարին քով: Անութին տակէն սանկ մը նայեցաւ ինծի: Քրտնաթաթախ ճակտին երակները ուռեր էին. արիւնկալած աչքերը կրակ կը ժայթքէին ինծի դէմ: Ուզեցի բռնել պարկը:

Տանիյար սպառնալից ձայնով մը.

- Կորսուէ՛, գնա՛ գործիդ, պոռաց ու նետուեցաւ առաջ:

(Շար. 14)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գրագէտ՝ Մկրտիչ Հաճեանի մահուան առթիւ, Նախկին Կեդրոնականցի մը 1000 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. - Տէր եւ Տիկին Վահրամ Քըրմըզեան 1000 Ֆ. :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Կրընոպլի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, Կիրակի, Դեկտեմբեր 15, կէս օրէ ետք ժամը՝ 15-ին, միեւնոյն հաւաքատեղին : Կարեւոր Օրակարգ.- Բոլոր ընկերուհիներու ներկայութիւնը փափաքելի է :

ԲԱՑԱՌԻԿ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ KERMESSE

Կազմակերպուած Ֆրանսահայ Մշակութային Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի եւ ԺԱՖ-ի կողմէ, Շաբաթ եւ Կիրակի, Դեկտեմբեր 14 եւ 15, ժամը 10էն 20.30 առանց դադարի : Կնոջական հագուստեղէններ, յուշանուէրներ, ճոխ պիւֆէ. ճայնապնակներ, քասէթներ, գիրքեր : Առիթէն օգտուեցէք, նպաստաւոր գիներ :

Հայկական մթնոլորտ եւ երաժշտութիւն :

Հայ արուեստի եւ մշակութային կեդրոն :

U.C.F.A.F. - J.A.F.
6, Cité Wauxhall - Paris 10e
Métro : République

RESTAURANT PORTO-HYDRA

SPECIALITÉS d'ASIE MINEURE

M. M. BERDJ et ARMAND auront le plaisir de vous recevoir dans leur nouvel établissement.

Réveillons

31 Décembre
et
5 Janvier (Noël Arménien)

TOUS LES SOIRS
AMBIANCE AVEC LE CHANTEUR ARMENIEN
ARMAND
et le nouvel orchestre grec
GRANDE SALLE

Disponible pour banquets, réceptions, mariage, etc., etc...

23, rue du Départ
Passage Montparnasse
75014 PARIS
Métro : Montparnasse

Réservation : 43. 21. 89. 60
Parking assuré — Fermé le Lundi
(Ouvert toute la nuit)

RESTAURANT SEVAN

—SPECIALITES ARMENIENNES, ORIENTALES et GRECQUES—

A la demande de sa fidèle clientèle
le restaurant **S E V A N** est ouvert du

LUNDI AU SAMEDI MIDI ET SOIR

tous les soirs dîner dansant avec l'orchestre
de **JOHN PETER**

spéctacle animé par le chanteur arménien
B E D I K

BOUSOUKI et chanteur grec
YANISS

1, boulevard Carnot / 17, quai Jean-Baptiste-Clément 94140 ALFORTVILLE
TEL. : 43 - 76 - 32 - 19

Կ Ա Ղ Ա Ն Դ

Կազմակերպութեամբ՝
ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԳ - ՊԱՐ - ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

տեղի կ'ունենայ Իսի քաղաքի Օտիթօրիոմի մէջ, 11 - 13 ռիւ Տանթոն :

Կիրակի, Դեկտեմբեր 15ին, ժամը 15ին :

Սիրով կը հրաւիրուի շրջանի Հայութիւնը, աշակերտութիւնն ու պատասխանատուները քաջալերելու համար :

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ - Խաչի Սէն - Ժէռոմի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը կը տօնէ Մանուկներու Օրը Դեկտեմբեր 21-ին, Շաբաթ, կէս օրէ վերջ ժամը 14-ին Թաղիս Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ :

×

Մասնաճիւղս կը կազմակերպէ նաեւ բացառիկ «լօթօ» խաղը, գեղեցիկ առարկաներով հետեւեալ օրերը. -

Դեկտեմբեր 14, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 21-ին :

Դեկտեմբեր 22, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին :

Դեկտեմբեր 29, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէրի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Օր. Ռ. Քիւրաճեանէ (Մարսէյլ) հօրը յիշատակին 200, Պ. Օտճեանէ 100, Տէր եւ Տիկին Կեվրէկեանէ՝ Գէորգ Պօյաճեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆ., Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմինէն 10.000 Ֆ., Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչէն որպէս կրթաթոշակ 4.000 Ֆ., Տիկին Հաարէ (Սոսիէթէ Սեռնիփար) 5.000 Ֆ. :

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՀՈՒԱՆ
50-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ
բանախօսութիւն

Կազմակերպութեամբ՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղին : Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 19, ժամը 20.30-ին, Ալեք Մանուկեան Մշակ. Կեդրոնին մէջ :

118 Քուրսէլ փողոց, Փարիզ 17-րդ

«Կոմիտասի կեանքն ու գործը»
կը ներկայացնէ՝ ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆ

Բանախօսութեան զուգընթաց կը կատարուին մեներգներ՝ Նուա Արթինեանի, Վարդուհի Մինասեանի եւ Հրանդ Կիւզէլեանի կողմէ, դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ Ժիւլիէթ Երլմազեանի :

Մուտքը ազատ է :

Սիրալիր հրաւէր բոլորին :

POUR LA SAUVEGARDE DU PATRIMOINE ARMENIEN

A
ISSY - LES - MOULINEAUX
le Vendredi 13 Décembre à 21 heures
Salle de l'Eglise Arménienne
6, avenue Bourgain

PROJECTION / DEBAT

Bilan des campagnes d'exploration et des travaux menés par l'organisation TERRE et CULTURE.

Iran du Nord, Arménie Occidentale, Région de Kessab.

Et présentation des projets en cours.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 15, Ս. Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի :

Ժամերգութիւն 8ին, պատարագ 9.30ին :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Այս Շաբաթ օր, Դեկտեմբեր 14, տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին, Մարուգէի Ճգնաւորին եւ Մելիտոսի Եպիսկոպոսին :

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի :

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԼԻՈՆԻ
Ս. ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի Դեկտեմբեր 15-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ «Անուանակոչութեան» տօնին առթիւ Եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, կը կատարուի՝ Մատաղօրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներուն, հանգուցեալ բարերարներուն, եւ սատարողներուն հոգիներուն համար :

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի :

Ժամը 12.30-ին, Ազգ. Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ :

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան արձանագրուիլ եկեղեցւոյս դիւանատունը :

Ճաշագինն է՝ 100 Ֆ. :

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԻՆ

Պուլվար Օսոյի Հայոց Եկեղեցւոյ պաշտպան Ս. Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յաւարտ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 15-ին :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

UN NOUVEAU ROMAN ARMENIEN

la **M.C.A.** d'**ALFORTVILLE**
accueille
GERARD CHALIAND
écrivain politique
qui présentera

«LE SEL DE LA VENGEANCE»

grand roman sur fond de tragédie rappelant l'assasinat d'une nation
de JAMES T. HASHIAN
auteur américain d'origine arménienne
ancien haut fonctionnaire auprès du Département d'Etat

— Livre disponible à la M.C.A.
le Vendredi 13 Décembre à 20 heures 30
9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 76 55 89

ՏՕՆԱԾԱՌ ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԵԿՏ. 15, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 17-ԷՆ

Ռ Ո Զ Ի Ա Ր Մ Է Ն Վ Ի Գ Է Ն
Օր. ԱՅՏԱ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ (դաշնակ)
Փարիզի երաժշտանոցէն
ՍՏԵՓԱՆ ԱԳԵԱՆ (սանթուր)
Ն Ա Ի Ա Ս Ա Ր Դ Պարախումբ
Վարժարանին երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԵԱՆԴԷԿԵԱՆ-ի

Նուագ, զուեշտ, արտասանութիւն, վիճակահանութիւն :

Կաղանդ պապան նուէրներ կուտայ բոլոր փոքրիկներուն :

Տոմսերը սկիզբէն ապահովել :

Հեռաձայն. - 45 34 68 28

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
13

VENDREDI
13 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.116 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 61e ANNÉE — No 16.116

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ

ԹԻՒ 192 ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Օրէնքներու յանձնախումբին (ռըլզ քը-մըշիըն) քուէարկութենէն ետք («Յառաջ», Դեկտեմբեր 3) Օ'Նիլ կ'ուզէր որ ժամ առաջ օրինագիծը Ներկայացուցչական ժողովին օրակարգի նիւթ ըլլայ եւ քուէարկութիւնն ալ տեղի ունենայ: Կը կարծուէր թէ օրինագիծը քուէի կը դրուի Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 10-ի նիստին:

Մինչ Չորեքշաբթի օր, Ամերիկայէն մեր առած տեղեկութիւններու համաձայն կը հաստատուէր թէ օրինագիծը չէ ներկայացուած Երեքշաբթի օր, կ'ակնկալուէր սակայն որ ներկայացուի Չորեքշաբթի կէս օրէ ետք կամ Հինգշաբթի առտու, Դեկտեմբեր 12-ի, Հինգշաբթի օրուան «Միլլիյէթ»ը «Անակնկալ ընթացք» խորագրով լրատուութիւն մը կուտար Ուաշինկթընի իր թղթակիցէն: Ան կ'ըսէր թէ Օ'Նիլ առ այժմ ետ առած է օրինագիծը ներկայացնելու իր որոշումը, որովհետեւ այն համոզումը ունեցած է թէ ան պիտի չկարենայ ապահովել 2 / 3-ի անհրաժեշտ մեծամասնութիւնը: Ուրեմն զայն պիտի ներկայացնէ աւելի ուշ, թերեւս Յունուար 6-ին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ - ՊԷՅՐՈՒԹ բանակին եւ ոստիկանութեան խիստ հակակշռին տակ անցաւ, որպէսզի, անգամ մը եւս, ջանք թափուի վերջ տալու համար եղբայրասպան կռիւներուն: Վարչապետ Քարամէի (սիւննի) համար վերջին փորձն է, ամբողջական տապալումէն առաջ:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ այլեւս հոգիով մարմնով ընտրապայքարի մէջ մտած է, քանի որ օրէ օր կը հաստատուի, որ ինք կը բարելաւէ իր ժողովրդականութիւնը, մինչ Ֆապիուս՝ կը նահանջէ, ամէն անգամ որ ելոյթ կ'ունենայ: Կիրակի իրիկուն, հեռատեսիլէն, Իվ Մուռիզիի հետ է, որ Նախագահը պիտի պարզէ իր տեսակէտները:

ՓԻԼԻՓ ՆՈՒԹ, Ֆրանսական լրտեսական վէպի հեղինակը մեռած է, Մոնաքօ, 85 տարեկանին: Իր ծանօթ գործերու կարգին է «13-րդ անձնապան եղողը», զոր Աշոտ Մալաքեան ֆիլմի վերածած է «Օձը» խորագրով:

ՆԱՆԹ հաւասար 1 - 1 արդիւնքով Մոսկուայի Սպարտակին հետ, իր դաշտին վրայ, վերջնապէս ապահովեց քառորդ աւարտականներու մասնակցելու իրաւունքը, Փութպոլի ՈՒԷՖԱ-ի բաժակին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ, գիները միայն 0,2% յաւելում կրած են, ինչ որ թոյլ կուտայ կառավարութեան իր գրաւը շահելու, մինչեւ տարւոյն վերջ, դրամահոսութիւնը 5%-էն վար պահելով:

ԹՐՔԱԿԱՆ «ԱՒՏՕԿՐԻՏԻԿԱ»

—○—

«Ճումհուրիյէթ»ի Դեկտեմբեր 11-ի թիւին մէջ, Պիւլէնտ Էճէվիթ ինքնաքննադատութեան կը դիմէ, բացատրելու համար Թուրքիոյ կրած «պարտութիւնները» միջազգային բեմին վրայ: Յօդուածագիրն է՝ Հասան Ճէմալ:

×

ՆԵՐՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ - ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Այսօր մեր սիւնակը կը թողունք Պիւլէնտ Էճէվիթի, որ կ'ըսէ.

«Թուրքիոյ մէջ վարչաձեւի խնդիրն է հիմնական պատճառը որ հայկական հարցը եւ «ցեղասպանութեան» առնչուած ձեռնարկները հասած են այսօրուան համեմատութիւններուն:

Թուրքիա, հեռանալով ժողովրդավարութենէն, շատ բան կորսնցուցած է աշխարհի մէջ ունեցած իր ազդեցութենէն ու զօրութենէն: Յատկապէս որպէս հետեւանք արեւմտեան Եւրոպայի հետ իր յարաբերութիւններու վատթարացումին, միջազգային յարաբերութիւններու մարզին մէջ խախտած է բազմատարր հաւասարակշռութիւնը: Թուրքիա եկած է դիրքի մը ուր միջազգային բեմերու վրայ այլեւս չի կրնար լսելի դարձնել իր ձայնը ու ծանրութիւնը զգալի ընել:

Մինչեւ այն օրը երբ անվթար էր մեր ժողովրդավարութիւնը, հայ շարքայիններ Թուրքիոյ դէմ իրենց կազմակերպած քարոզչութեամբ ու ահաբեկչական արարքներով քաղաքական կարեւոր արդիւնքի մը չէին կրնար յանգիլ: Սակայն վարչաձեւի փոփոխութեամբ տկարացած ու մեկուսացած Թուրքիան ոչ թէ միայն հայ շարքայիններու կամ այլ շարքային խմբակներու գործունէութեան դէմ, այլ նաեւ կարգ մը երկիրներու եւս ժխտական ու թշնամական կեցուածքին դէմ ձեռնածալ կը մնայ:

Այս մարզին մէջ ուշագրաւ օրինակ մը կը հանդիսանայ այն անխիղճ քաղաքականութիւնը զոր վերջերս Պուլկարիա կը վարէ Թուրքիոյ դէմ: Թուրք Արտաքին նախարարը երբ ազգաժողովին խօսք առած է, նոյնիսկ յանդգնութիւնը չէ ունեցած Պուլկարիոյ այս ընթացքին մասին արտայայտուելու:

«Եթէ նիւթը բանայի, Պուլկարիա եւս խօսելու իրաւունք կ'ունենար»ի նման անըմբռնելի պատճառաբանութիւն մը ներկայացուցած է:

Ամիսներ առաջ երբ սաուտի Արաբիա սկսաւ կիրարկել Հաթայ ծնած թուրք հայրենակիցներու մուտքի արտօնութիւն չտալու որոշումը, հակառակ բազմաթիւ կոչերուս, Թուրքիոյ մէջ պետական կամ կառավարական մէկ դէմք մը իսկ չկրցաւ ամենափոքր հակազդեցութիւն մը ցոյց տալ: Հակազդեցութիւն ցոյց չտալը մէկդի, վարչապետը այդ շրջանին ընդունած է սաուտի Արաբիոյ թագաւորական ընտանիքին իր մերձաւորներուն ուղղուած ուխտի այցելութեան հրաւէրը:

1980-էն ի վեր Թուրքիա անկարող դարձած է խօսելու Եգէականի իր իրաւունքներուն մասին, նաեւ Յունաստանի միակողմանի զիջումներ կատարած է:

Եւրոպական Խորհրդարանը երբ կը փոխէր այն որոշումը, թէ Կիպրոս չի կրնար միայն յունական բաժնով ներկայացուիլ, տեղւոյն վրայ ներկայ թուրք խորհրդարանականները եւ թուրք Արտաքին Նախարարը ձայն իսկ չեն հանած:

Նոյնիսկ Թուրքիայէ փախուստ տուած քանի մը շարքային կարգ մը երկիրներու

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷ

ԿՈՉ՝ ՍՓԻՒՌՔԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Ներկայովս կուգանք ուրախութեամբ հաղորդելու Սփիւռքի Հայութեան, թէ շուրջ երկու տարիներու դժուար, լուռ եւ յամառ աշխատանքներէ ետք, Մխիթարեան Վարժարաններու Միջազգային Կոմիտէս այսօր ի վիճակի է յայտնելու Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան տնտեսական ծանր տագնապին մօտալուտ եւ նպաստաւոր լուծումը: Իրապէս, 32,7 միլիառ լիրի պարտքը (տոկոսները ներառեալ), զոր Կոմիտէս մերժեց ընդունիլ եւ բացարձակապէս ընդդիմացաւ որեւէ կալուածի կամ ինչքի վաճառումի, այսօր, պարտատէր դրամատուներուն իսկ համաձայնութեամբ, կը փակուի 8,3 միլիառ լիրով: Եւ այս՝ առանց որ Միաբանութիւնը ստիպուած ըլլայ վաճառելու իր շարունակականութիւնը ապահովող սեփական կարեւոր կալուածներէն ոչ մէկ թիզ հող կամ մշակութային, գեղարուեստական գործ, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս Կոմիտէս կը գրէր թիւ երկու իր հաղորդագրութեան մէջ. - «Ոչ մէկ զիջում անցեալի քաղաքակրթական մեր աւանդներէն թէ դարերու ընթացքին Հայու լումաներով հաւաքուած ժառանգութենէն»:

Այս ամէնը, սակայն, մեզ եւ Սփիւռքի Հայութիւնը, - որուն օրին հաղորդեցինք մեր ստանձնած պատասխանատուութիւնը եւ այսօր կը գործենք մեր դերին ու պարտականութեան գիտակից, - կը դնէ անմիջական եւ ծանր պարտաւորութիւններու ներքեւ: 8,3 միլիառ լիրի այդ գումարը (շուրջ հինգ միլիոն տոլար) անհրաժեշտ է գոյացնել ամէնէն ուշ 1986-ի կիսուն: Ժամանակը կարճ, բայց պահանջը անմիջական է ու հրամայական՝ եթէ չենք ուզեր ի դերեւ ելլէ երկու տարիներու մեր տքնաջան աշխատանքը եւ չեղեալ համարուին ընկերութիւններու եւ դրամատուներու հետ մեր տարած բանակցութիւններն ու ստորագրած համաձայնագրերը: Այլ հարց որ, յոռի այդ պարագային, պէտք է տնտեսապէս սնանկացած յայտարարել Սփիւռքի մշակութային - բարոյական մեր ամէնէն հին եւ կարեւորագոյն կեդրոններէն մին՝ Սուրբ Ղազար կղզին:

Ահա թէ ինչո՛ւ այսօր պաշտօնապէս կոչ կ'ընենք համազգային հանգանակութեան. այն անհրաժեշտ հանգանակութեան զոր չուզեր, նոյնիսկ մամուլով, թելադրեցին իրագործել Կոմիտէիս կազմութեան իսկ օրերուն, բայց զոր կանխահաս նկատեցինք՝ սպասելով տնտեսական այս տագնապի իրաւական եւ վերջնական լուծումին՝ որուն յանգեցանք: Այսօր, տագնապին այս բարենպաստ լուծումէն ետք, վստահ ենք թէ Սփիւռքի Հայութիւնը առանց դաւանական, գաղափարական թէ ընկերային խտրութեան, անսակարկ պիտի մասնակցի բերելու իր լուման՝ որպէսզի Մխիթարեան Միաբանութիւնը կարենայ շարունակել ազգային, դաստիարակչական, գրական, մշակութային ու բարոյական իր առաքելութիւնը:

Առ այդ. -

- Սփիւռքի մէջ ամէնուրեք, ուր համախմբուած Հայեր կ'ապրին, պիտի կազմենք յանձնախումբեր կամ հանգանակիչ մարմիններ:

- Հոծ գաղութներէ հեռու ապրող անջատ ազգայիններ կամ փոքր խմբաւորումներ կրնան ուղղակի կապուիլ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան կամ Կոմիտէիս:

- Որեւէ անհատ կամ կազմակերպութիւն իրաւունք չունի այս նպատակով հանգանակութիւն կատարելու, առանց Մխիթարեան Միաբանութեան կամ Կոմիտէիս համաձայնութեան:

Այս առթիւ նշենք նաեւ թէ պիտի շարունակենք արդէն իսկ սկսած դատական հետապնդումներն ու գործողութիւնները այն ընկերութիւններուն կամ անձերուն հանդէպ՝ որոնք պատասխանատու են տնտեսական այս ծանր տագնապին:

Միաժամանակ, կրնանք վստահեցնել ձեզ, թէ շուրջ երկու տարուան մեր մանրամասն եւ ամբողջական քննութիւններէն կը պարզուի, որ ոչ մէկ զեղծարարութիւն կամ անկանոնութիւն նկատուած է Մխիթարեան Միաբանութեան ներքին եւ ընթացիկ մատակարարման մէջ, եւ թէ պարտքերու այս հսկայ գումարները ձեւացած են Միաբանութեան կողմէ չափազանցեալ վստահութեամբ ընկերութիւններու ի նպաստ տրուած լայն երաշխաւորութիւններէ:

Լիայոյս ենք որ հայ ժողովուրդը, անխտիր, սրտանց պիտի պատասխանէ մեր այս կոչին՝ որուն կը սպասէր:

Ի դիմաց
Մ. Վ. Մ. Կ.ի
Նախագահ
Վ. ՃԱԶՄԱՏԱՐԵԱՆ

c/o Crédit Suisse
92, Avenue des Champs-Elysées
75008 PARIS

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՄԱՀ ԺՈԶԷՖ ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆԻ

Դեկտեմբեր 11-ի «Օռիան - լը ժուռ» օրաթերթը կը հաղորդէ մահը Ժոզէֆ Ժան Ուղուրլեանի, որ շատ ծանօթ դէմք մըն է Լիբանանի ելմտական շրջանակներուն: Անկախութեան օրերուն իսկ, նշանակուած է ելմտական խորհրդատու Հանրապետութեան նախագահ Պէշարա Էլ - Խուրիի: Ապա եղած է Ելմտական Նախարարութեան ընդհ. տնօրէնի կցորդ եւ մասնակցած է ֆրանքօ-լիբանանեան դրամական համաձայնագրերուն, որոնք յանգեցան լիբանանեան ոսկիի անկախութեան: Երկար տարիներ կառավարիչ եղած է Լիբանանի համար, միջազգային Հիմնադրամին:

1963-ին փոխ - նախագահ է «Դրամի եւ վարկի խորհուրդին», որ պատրաստած է դրամին եւ վարկի օրինագիրքը եւ հիմնած Կեդրոնական դրամատունը: 1964-ին նշանակուած է Լիբանանի Դրամատան փոխ - կառավարիչ, պաշտօն զոր վարած է մինչեւ 1983, այդ ժամանակաշրջանին բազմիցս փոխարինած է կառավարիչը: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Ճէյթաուիի Հայ կաթողիկէ պատրիարքարանը:

× Պէյրութի մէջ իր մահկանացուն կնքած է նաեւ փրոֆէսէօր Խաչեր Գալուստեան, ծանօթ մանկավարժ:

ՅՈՒՇԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՑԻՍԱԽ՝ ԻՆՉՊԷՍ ՏԵՍԱՅ...

(Հատուածներ Անտիպ Գրքից)

ԳԷՈՐԳ ԱՐԱՁԵԱՆ

Ես բախտ ու երջանկութիւն եմ ունեցել Վահրամ Փափազեանի հանդիսատեսը լինելու, երեսնամեայ միջոցի, այն էլ արտօնեալ հանդիսատեսը: Զբաղմունքիս բերումով կանգնել եմ բեմում նրա կողքին մերթ Կասիոյի, մերթ Հորացիոյի, մերթ էլ այլ գործող անձի հանդերձանքով: Քանի՛ քանի անգամներ հպուած արտիստին՝ ունկնդրել եմ նրա սրտի զարկերը, այրող շունչն եմ զգացել դէմքիս ու թեւերիս՝ մեռնող Համլէտի մարմնի ծանրութիւնը, երբ Դանիայի իշխանազնին վերջին շնչում իմ ազազուն ձեռքերով իջեցրել եմ տախտակամածին՝ անկարող զսպել աչքերիցս գլորուող արցունքի կաթիլները, դողդոջ մատներով նրա աչքերն եմ փակել՝ յաւիտենի գիրկը ուղարկելուց առաջ:

... Արտիստի հետ ունեցածս հանդիպումները եղել են իմ կեանքի երջանիկ պահերը, իսկ այսօր վերյուշը դարձել է մխիթարանքս իմ մենութեան ժամերին:

Հիմա, երբ ժամանակի մորակի չառաչը աւելի ուժգին եմ զգում թիկունքիս, ուզում եմ կատարած լինել սրբազան պարտքս՝ թղթին յանձնել տարիների իմ դիտումների, տպաւորութիւնների ու ընկալումների երկար ու ձիգ շղթայից առանձին պատառիկներ, ծփանքներ միայն, որոնց հարկաւորութեանը հաւատացել եմ նախ ինքս: Թղթին եմ յանձնում դրանք պարզ հանդիսատեսի, նոյնքան պարզ ընթերցողի իրաւունքով, առանց յաւակնելու ուսերին առնելու ծանրախոհ թատերագէտի ծիրանին:

... Թղթին եմ յանձնել միայն այն ինչը ապրում է իմ մէջ իբրեւ մասունք:

×

Լենինականեան հերթական այցելութիւններից մէկի ժամանակ իր մօտ կանչեց թատրոնի երիտասարդ մօնթէօրին, հանեց մի երեսունանոց ու տուեց նրան.

- Յակոբ, մանչս, գնա կօշկի գործարան, դիրէկտորին տես, ասա Փափազեանը մի զոյգ լաւ կօշիկ է ուզում: Չափը գիտէ, ասա մի քիչ լէն ու բոլ լինի, փափուկ կաշուից լինի:

Կօշկի գործարանը հեռու չէր թատրոնից՝ հազիւ մէկ քիլոմեթր: Կէս ժամից վերադարձաւ Յակոբը՝ կօշիկները թեւի տակ պահած: Փափազեանը կօշիկները հանեց տուփից, շուռ ու մուռ տուեց, հագաւ մէկը, յետոյ էլ միւսը, ոտքի ելաւ, մի քանի քայլ արաւ փորձասենեակում:

- Ապրիս, մանչս, շնորհակալ եմ:

- Տասներկու ռուբլի արժէ, ընկեր Փափազեան:

Այս ասելով, Յակոբը մնացեալ դրամը մեկնեց արտիստին:

- Հարկաւոր չէ, մանչս, քեզ պահիր:

Յակոբը, ի հարկէ, հրաժարուեց այդ պատկառելի նուիրատուութիւնից (այն տարիներին մօնթէօրի աշխատավարձը տասնութ ռուբլի էր): Բայց որքան էլ հրաժարուեց, Փափազեանը ստիպեց, որ իրեն պահի:

Ներկաներից շատերը չէին հաւատում սեփական աչքերին: Չէ որ Փափազեանի անթիւ «մեղք»երի շարքում առաջիններից մէկը յիշում էին նրա ժլատութիւնը:

Ժլա՞տ էր, արդեօք, Փափազեանը:

Մի դէպք, սակայն, չեմ կարողանում առանց սարսուռի մտաբերել: Գուցէ պատճառն այն է, պատանեկան յուշ է, գուցէ, իրօք, սարսռեցնող էր:

Արտիստը ընդհատեց փորձը, դուրս ելաւ թատրոնից, նստեց ծառերի տակ դրուած «դերասանական» նստարաններից մէկին՝ փոքր - ինչ հանգիստ առնելու: Դերասաններից մի քանիսը տեղ զբաղեցրին արտիստի կողքին, միւսները՝ հարեւան նստարանին: Յունիսեան պայծառ օր էր, եղանակը՝ զով: Արտիստի տրամադրութիւնը սովորականից աւելի բարձր էր, խօսում էր, պատմում զանազան ծիծաղելի պատմութիւններ, կատակում: Այդ միջոցին դերասաններէն մօտեցաւ ցնցոտիների մէջ պարուրուած, ալեխառն մազ - մօրուքով մի քահանայ: Արտիստը տեսաւ քահանային եւ խինդը սառեց աչքերում, այտերի մկանունքը թրթռացին, աչքերը տամկացան ու ճիշդ այն ձայնով, որ Համլետն է դիմում իր հօր ուրուականին, ձայնեց.

- Տէ՛ր հա՛յր...

Արտիստի ձայնի մէջ այնքան սարսուռ, չարագուժ մի շեշտ կար, որն խլոյն զամեց քահանային իր տեղում: Վերջինս շրջուեց ու անյոյս հայեացքով նայեց Փափազեանին:

- Մօտեցի՛ր, տէր հայր:

Արտօրանքով ձեռքը տարաւ անդրավարտիքի գրպանը, հանեց մի բուռ թղթադրամ (դեղձուկ տղայիս համար ֆանտաստիկ մի գումար), բռնեց աղտից սեւացած քահանայի աջը եւ ամէնը ամփոփեց նրա ափի մէջ: Քահանան, ասես, չհաւատալով տեսածին, արցունքոտ աչքերով ուզեց խոնարհուիլ ի նշան շնորհակալութեան:

- Ի՞նչ կ'ընես, տէր հայր, - արտաբերեց արտիստը ճիշդ այնպիսի յուզմունքով, որպիսին Կարլոսինն էր դերեզմանից դուրս ելնող հօրը վարչամակի մէջ տեսնելիս:

Մի երկվայրկեան եւս պահեց քահանայի աջը իր ձեռքերի մէջ եւ ազատ արձակեց տէրտէրին: Արտիստը լճացած աչքերով նայեց դողդոջ քայլերով հեռացող քահանային: Ու երեւի մտաբերեց իր վանական հայրերին, որոնք իմացութեան լոյս էին կաթեցրել հոգու մէջ իր պատանութեան տարիներին: Եւ հիմա սաստիկ ալեկոծուել էր՝ տեսնելով նրանց նմանակի թաւալագլոր անկումը թշուառութեան անյատակ անդունդը:

- Գուրգէն, կանչեց թէքնիքական ռեժիսորին, - արձակիր դերասաններին, փորձ չի լինելու: - Ելաւ ու ծանր քայլերով գնաց: Երեկոյեան նոյնպէս չեկաւ փորձի: Եկաւ յաջորդ առաւօտեան: Մռայլ էր, եւ չկար սովորական շէնշող ժպիտը դէմքին: Այդ օրը պաղ էր փորձը, պաղ էր փորձասենեակը, պաղ էին մարդիկ, պաղ էր արտիստը...:

×

... Փափազեանին չըմբռնելու հետեւանքով նրա ուսերին նոր մեղքեր բառնալու բազմաթիւ դէպքերից կը կամենայի այստեղ մտաբերել մէկը, տարածուածն ու վիպականը:

Օթելլոն պատրաստւում էր բեմ մտնել...: Քուլիսներում ետ ու առաջ էր քայլում Փափազեանը՝ փափազեանաբար յաղթ ուսերն օրօրելով: Անհանդըստութիւն, մի տեսակ տագնապ կար ներսում:

Ռոդրիկոյի դերակատարը, ըստ երեւոյթին, զմայլուած նրա աստուածային կերպարանքով, մօտեցաւ ու թիկունքից գրկեց. «Ես քու հոգուդ մեռնիմ, վարպետ ջան»: Փափազեանն իր երկաթ թեւերով առանց շրջուելու այնքան ուժգին շպրտեց խեղճ սիրահարին, որ վերջինս զարնուեց դիմացի պատին՝ բարեբախտաբար առանց գլուխը փշրելու: Դերակատարը ուզեց ինչ - որ բան ասել, բայց տեսնելով արտիստի ոչնչացնող հայեացքն իր վրայ, ծեծուած փիսիկի նման պոչը հաւաքեց ու հեռացաւ, թաքնուեց արտիստի աչքից:

- Էս ինչ տեսակ մարդ է, ծօ, մենք իրան էտքան կը սիրենք, հըմը ինքը մեզի հետ կոպիտ կը վարուի, - մրթմրթաց Ռոդրիկոն, երբ այլեւս հեռու էր արտիստի տեսադաշտից: Բռնեցի նրա թեւից ու տարայ աւելի հեռու, որպէսզի մեր խօսակցութիւնը ուրիշները չլսեն:

- Լսիր, բարեկամս, Փափազեանը մեծ դերասան է, այնպէս չէ՞:

- Ինչ էնենք մեծ է, էտոր համար կոպի՞տ պիտի վարուի մարդկանց հետ:

- Լսիր, - ասացի, - մեծերը ինձ ու քեզ նման չեն, որ քուլիսներում խնդան ու պարեն եւ իսկոյն էլ բեմ մտնեն՝ տրամատիկ մի հատուած ներկայացնելու: Դու հականո՞ւմ ես, թէ ինչպիսի ծանրութիւն է կրում նա ամէն օր Օթելլօ ու Համլէտ խաղալով: Նա այդ ծանրութիւնը ֆիզիկապէս կրել չի կարող, եթէ չներշնչուի, չմտնի ամբողջովին դերի կեղեւի մէջ: Մի՞թէ նրա անհանգիստ քայլքի մէջ չտեսար նրա ներքին տագնապը որ ապրում է նա երբ ուշանում է ներշնչանքը: Մինչ նա տառապում էր իր կերպարին ձուլուելու համար, դու խանգարեցիր նրան, - շեղեցիր մտքի կեդրոնացումից: Հիմա տաս ինձ անկեղծօրէն, սիրելիս, նա՞ է կոպիտ, թէ մենք նրբանկատ չենք...:

Ներս մտաւ Օթելլոն սենատ ... խոնարհեց գլուխը, ինչպէս ինքը կ'ասէր, թաց Գետութեան տիրակալներին եւ կրկին ուղղուեց, կանգնեց: Օթելլոյի սիրոյ մեծ պոէմը, որ միշտ գեղեցիկ էր հնչում արտիստի շուրթերից, այդ ներկայացմանը հնչեց հիասքանչ, բացառիկ երանգաւորումով: Երջանիկ են այն մարդիկ, որոնք այդ երեկոյ լսեցին փափազեանական սիմֆոնիան:

Վարագոյրն իջաւ փոթորկալից ծափերի տակ, նորից բացուեց ու նորից փակուեց...: Արտիստը դուրս ելաւ բեմից, մաշլախի մէջ փաթթած Տէզտէմոնային ազատ արձակեց ու մինչ զարդասենեակին հասնելը հարցրեց.

- Ո՞ւր է Ռոդրիկոն:

Եկաւ դերակատարը, խռոված ու թրթռուած կանգնեց արտիստի դիմաց: Փափազեանը գրկեց նրա գլուխը, յենեց լանջին, շոյեց դերակատարի կեղծամը:

- Ներողութիւն, մանչս, կոպտողը ես չէի, Ուրիշն էր, այդ Ուրիշի փոխարէն ընդունիր իմ ներողութիւնը եւ շատ էլ մի սրդողի, - ասաց ու ազատուելով Ռոդրիկոյի հպումից՝ մտաւ զարդասենեակ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԳՆՈՂՆԵՐԸ

Աշխարհ իր հին եւ բարի սովորութիւնները մէկ առ մէկ կորսնցնելու վրայ է:

Ատեն կար երբ մարդիկ հնազանդ փոքրիկներու նման սրահ կ'երթային, կը նստէին, բանախօսի մը պոռչտուքներուն ունկնդիր կ'ըլլային ու դերասանական շնորհները կը ծափահարէին, ջուր խմելու քաղաքավար ձեւը կը սորվէին եւ ապա նոյն բարութեամբ տուն կը վերադառնային՝ ծանր ընթրիքը մարսած եւ խաղաղ ու աներազ քունի մը պատրաստ:

Անցա՜ծ են այդ երանելի ժամանակները:

Հիմա «հարցազրոյց»ի դարաշրջանն է, «սիմբոզիում»ներու, «ասուլիս»ներու, վիճաբանութեան: Բանախօսելու առիթ չկայ. առաւելագոյն՝ հինգ կամ եօթը վայրկեան կարելի է խօսիլ, աւելի ճիշդ՝ «նիւթ մը ներկայացնել», որմէ ետք՝ «կարծիքներու փոխանակութիւն», «ասուլիս», «զրոյց», «հարցազրոյց» եւ տակաւին չեմ գիտեր ի՛նչ:

Տարի մը կ'ընէր որ բանախօսած չէի, եւ երբ ոտքի ելայ Սիտնիի Բարեգործականի սրահին մէջ եւ դէպի բեմ յառաջացայ, կը հաւատամ թէ ամէնէն երջանիկ անձն էի: Առաջին բառերէն եւ նախադասութիւններէ ետք գոհունակութեամբ նկատեցի թէ բանախօսական անգործութիւնս ժխտական հետեւանքներ չէր ունեցած. նոյն շատախօսն էի, իսկական հա՛յ բանախօսը:

Վայրկեանները կ'անցնէին եւ, Վահրամ Փափազեանի թելադրութեան համեմատ սրահը լեցնողներուն ուշադրութիւնը ամբողջութեամբ ինծի կապած՝ հանդարտօրէն սկսայ աչքերս չորս կողմ ուղղել, դիտել դէմքերը, գտնել խօսքերուս հակազդեցութիւնները, եւ ծանօթներ փնտռել. եւ քանի՛ ծանօթներ՝ զորս չէի տեսած տարիներէ ի վեր: Ոմանց անունները յանկարծ կ'արթննային գիտակցութեանս մէջ, եւ նոյնիսկ կը սպառնային - երկվայրկեանի մը համար - խօսքերուս ընթացքին միջամտել, շփոթեցնել զիս: Իսկ շատերու դիմագիծերը միայն կը յիշէի, մինչ անունները կը խուսափէին: Սակայն ուշադրութիւնս, այդ սրահին մէջ, կը կեդրոնանար միակ անձի մը վրայ՝ առաջին շարքին ծայրը, ինծմէ հազիւ քանի մը մեթր հեռու նստած: Լայն ճակատին խարիսխ էին թաւ եւ ալեձեւ յօնքերը, որոնք աչքերուն կուտային զարմացած բայց նաեւ խոհուն արտայայտութիւն մը: Մեզմ կապոյտ բաճկոնի մը վրան բացուած էր շապիկին օձիկը, եւ պահ մը, շա՛տ կարճ պահ մը, խաբկանքը ունեցայ հոն տեսնելու Արամ Խաչատրեանը, կամ ... անոր մէկ եղբայրը:

Կը ճանչնայի՛, այո՛, կը ճանչնայի այդ խոհուն մարդը, սակայն չէի կրնար զայն դնել համապատասխան տեղին ու ժամանակին մէջ, գտնել անունը:

Բանախօսութենէն ետք - որ ժամ մը տեւած էր, - առաջիններէն եղաւ մօտեցող եւ ինքզինք ծանօթացնող. եւ անմիջապէս յիշեցի: Տարիները արագօրէն վազեցին ետ, եւ եղայ դէպի պատանութիւն դիմող մանուկը՝ Երուսաղէմի փողոցներէն քալող, անոր խանութին առջեւէն անցնող, կամ անոր հանդիպող Վանքին բակը կամ եկեղեցին: Ինք առաջիններէն եղած էր Երուսաղէմն ու գործը ձգող, գաղթող: Աւստրալիա հաստատուած էր, եւ հիմա կը պնդէր որ իր ատենապետած կազմակերպութեան կեդրոնը հանդիպէի օր մը, կարճ այցելութեան մը համար:

Հակառակ նեղ ժամանակացոյցիս, քանի մը օր ետք, յետինքին, բարեկամներու ընկերակցութեամբ գացի կեդրոն: Գեղեցիկ շէնք մըն էր, Սիտնիի բարեկեցիկ եւ խաղաղ թաղամասերէն մէկուն մէջ: Զարմացայ երբ սրահ բարձրանալով հաւաքուած գտայ մօտ տասնհինգ անդամ - անդամուհիներ, ո՛չ մէկը երիտասարդ, եւ սեղան մը՝ բեռնաւորուած անուշեղէններով ու խմորեղէններով, թէյի ու սուրճի գաւաթներով: Քառորդ ժամի համար գացեր էի, պարտաւորուեցայ սեղան նստիլ: Ու ծանօթս կատարեց բացման խօսքը, քահանան երկու խօսք ըրաւ, փոխ - ատենապետը, Հայութեան գլխուն եկած բոլոր փորձանքները կուսակցութիւններուն յանցանքը հռչակեց եւ ատող ու յանդիմանական նայուածքը վրաս սեւեռեց: Անակնկալի եկած էի. մտքէս չէի անցուցած որ բացման խօսք եւ «հարցազրոյց» կրնար տեղի ունենալ: Հիւր էի, եւ նեղը մնացած:

Ծանօթս, խօսքը ինծի ուղղելով, ըսաւ.

- Մենք այստեղ բոլորս ալ կը սիրենք Հայաստանը. ես տակաւին նոր վերադարձայ հոնկէ: Հիացած եմ տեսածներովս, եւ կը հաւատամ որ ամէն կերպ պէտք է օգնենք մեր հայրենիքին: Մենք համոզուած ենք որ Հայաստան անպայման երթալու պէտք չկա՛յ անոր կարենալ օգնելու համար: Մենք արտասահման մնալով եւ հոս ապրելով հանդերձ կրնանք օգտակար ըլլալ Հայաստանի: Մենք, եւ մեր զաւակներն ու անոնց զաւակները: Հետեւաբար մենք համաձայն չենք ձեզի՝ կուսակցականներուդ, երբ միշտ կը յայտարարէք թէ արտասահմանի Հայերուն վերջը Հայաստանն է, թէ ձեր նպատակն է Հայերուն բնակեցումը Հայաստանի մէջ: Մենք չենք կրնար ընդունիլ այդ:

Յուզումը կը բարձրանար կոկորդէս եւ կը կարծէի թէ պիտի չկարենայի խօսիլ: Սակայն դողացող ձեռքովս սուրճի գաւաթը սեղանին դնելէ ետք, ըսի.

- Այդ երբէ՞ն ի վեր, սիրելի ծանօթս եւ բարեկամներս, այդ երբէ՞ն ի վեր Հայուն համար անընդունելի է Հայաստան վերադառնալու նպատակը, գաղափարն անգամ: Մենք ե՞րբ եւ ի՞նչպէս հասանք այս սարսափելի վերջակէտին: Սո՛ւտ է, դուք ձեզ կը խաբէք, մի՛ հաւատաք թէ արտասահմանը կրնայ դիմանալ, տեւել ե՛ւ օգնել Հայաստանի: Հայաստան օգնութեան պէտք չունի. Հայաստան իր զաւակներո՛ւն պէտք ունի, ո՛չ դրամին կամ ուղեղին կամ բազուկին, այլ՝ անոնց ներկայութեա՛ն: Հայաստան հաստատուող իւրաքանչիւր Հայ փրկուած մըն է կենդանի մահէ, որովհետեւ մեր զաւակ-

ները այլեւս մերը չեն, եւ մեր Թոռները վաղը մեզի օտար պիտի ըլլան:

Ապա խօսեցայ Հայաստանի առօրեային մասին, օրինակներ տուի, պատմեցի:

Սակայն, հակառակ ներկաներուն բարեացակամութեան եւ ջերմ ընդունելութեան, բա՛ն մը կոտրուած էր մէջս, խորտակուած: Եւ այդ գիշեր, երբ առանձին էի, անգին հարստութիւն մը կորսնցուցած ըլլալու հոգեվիճակը ունէի. կը ըղձայի որ իմ, կեդրոնի ծանօթներուս, ճանչցած բոլոր Հայերուս ոտքին տակէն կը սահէր - կ՚անհետանար մեր գոյութեան միակ խարիսխը, միակ պատուանդանը: Որովհետեւ ամէն օր, Աւստրալիոյ մէջ կամ Պոստըն, Նիւ - Եորք կամ Թորոնթօ, Լօս - Անճըլըս կամ Փարիզ, ամէն տեղ եւ ամէն վայրկեան մենք տակաւ տեղի կուտանք օտարացումի գրոհին առջեւ, կ՚ընկրկինք, կը պարպուինք, կը պարտուինք:

Եւ մեր պարտութիւնը, մեր անհող օտարացումը արդարացնելու ճիգին մէջ կը փորենք պատճառաբանութիւններու, պատրուակներու, անհիմն բացատրութիւններու:

Այդ բոլոր պատճառաբանութիւններուն մէջ ամէնէն սարսափելին՝ իմ ծանօթիս տուածն է. արտասահման ապրելու եւ Հայաստանի օգնելու արդարացումը:

Այսպէս ուրեմն, հասած ենք հոն՝ երբ նիւթականո՛վ կը չափենք մեր հայրենասիրութիւնը, եւ ամէն ինչ կը վերածենք տուելիք օգնութեան մը, արարքի մը, մեքենական գործի մը, մինչ հայրենիքի սէրը ամէն բանէ առաջ ոգի՛ է, ամէնէն զուտ եւ անխառն սէրն է, հաւատամք, դաւանանք, սրբութիւն: Հայաստանի սէրը՝ մեր երակներէն վազող արիւնն է, մեր գիտակցութիւնն ու ողջմտութիւնը չարժող անըմբռնելի ուժը, եւ, մանաւանդ՝ անխախտ հաւատքը մեր հայրենի հողին ապագային նկատմամբ:

Օգնե՞լ Հայաստանին. անշո՛ւշտ:

Սակայն այդ օգնութիւնը պէտք չէ վերածուի պատճառաբանութեան ու չքմեղանքի՝ մեր ոտքերը քաշկռտելու օտար հողերուն վրայ եւ կամաւոր կերպով մեր գիտակցութենէն վտարելու - անհետացնելու Արարատն ու Սեւանը:

Իւրաքանչիւր օր որ կ՚անցընենք հայրենի հողէն դուրս՝ յաւելեալ հարուած մըն է մեր ազգային ըմբռնումներուն, պարտաւորութիւններուն, սովորութիւններուն, կենցաղին ե՛ւ ոգիին: Դո՛ւք, սիրելի ծանօթներ եւ նոյնքան սիրելի անծանօթ քոյրեր եւ եղբայրներ, դուք որ կը կարդաք այս տողերը, գիտցէ՛ք որ միայն Հայաստա՛նն է որ մեզ պիտի պահէ ու պահպանէ, պիտի փրկէ մեր զաւակները եւ Թոռները, մեր քայլերը պիտի ուղղէ եւ առաջնորդէ օտարութեան մոլար ճամբաներէն:

Եւ հաւատացէ՛ք, պիտի փրկուի ան՝ որ իր էութեան մէջ վառ կը պահէ հայրենի հողի այդ անխառն, կենսաւորող եւ ամենակարող սէրը:

ԱՐԱՑ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

«Պայքար»

ԳԷՈՐԳ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԺԸՆԵՒ ԵՒ ՈԴԵԿՈԶՈՒՄ՝ ՊՈԼԻՍ

Ժընեւի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ, Ուրբաթ, Նոյեմբեր 29-ին կատարուած է տարաբախտ երգիչ Գէորգ Պօյաճեանի յուղարկաւորութիւնը: Ծանօթ է, որ Պոլսոյ Օփերայի նախկին մեներգիչը իր մահկանացուն կնքեց Նոյեմբեր 23-ին, սրտի տագնապի հետեւանքով (տե՛ս «Յառաջ», Նոյեմբեր 27-ի թիւ): Եկեղեցին լեցուած է ողբացեալին արուեստը գնահատողներով եւ բարեկամներով: Ներկայ եղած են Քալիֆորնիայէն, Մարսէյլէն, Լիոնէն հոգեւոր հովիւներ եւ բարեկամներ, Վենետիկէն Հ. Լեւոն վրդ. Զէքիեան եւ Կոմիտաս վրդ. Մանուկեան եւ հայկական միութեանց ներկայացուցիչներ: Յուղարկաւորութիւնը սկսելէ առաջ ձայներիզի վրայ ունկնդրուած են Գէորգ Պօյաճեանի մեկնաբանութեամբ քանի մը երգեր: Արարողութեանց աւարտին դամբանականներ խօսած են Գարեգին վրդ. Պէքճեան եւ Պոլսոյ «Զուարթնոց» երգչախումբի անունով՝ Լեւոն Խօզրէմալէ: Այնուհետեւ ողբացեալին դագաղը տարուած է Փըթի Լանսի գերեզմանատունը, ուր եւ յանձնուած է հողին: Ապա, «Թիվոլի» ճաշարանին մէջ տեղի ունեցած է հոգեճաշ մը, որու ընթացքին խօսք առնելով Հ. Լեւոն Զէքիեան, անդրադարձած է ողբացեալ արուեստագէտին իրագործումներուն եւ ծրագիրներուն: Մարսէյլի Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին ղեկավարը՝ Խաչիկ Եըլմազեան, խօսք առնելով յիշեցուցած է, թէ մեր ժողովուրդը միշտ սիրած է լսել՝ «Գնա՛ մեռիր եւ եկուր սիրեմ», ու աւելցուցած. «Մեր ժողովուրդը պէտք եղած ժամանակին ձեռք չերկարեր օտարութեան մէջ դժուարութիւններու մատնուած մեր արժէքաւոր զաւակներուն»:

Ի դէպ, նշենք որ Գէորգ Պօյաճեանի մահուան առթիւ, Սէն Կալէն քաղաքի Օփերայի Վարչութիւնը հրատարակած է մահազդ մը, ուր շեշտուած են տարաբախտ երգիչին արժանիքները, Պոլսոյ Պետական Օփերային ընծայած իր ծառայութիւնները եւ վերջին հինգ տարիներուն Սէն Կալէնի օփերայի մէջ արձանագրած յաջողութիւնները:

×

Ֆէրիգիւղի Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ մէջ, յաջորդ օրը, Նոյեմբեր 30, Կիրակնամուտի արարողութեամբ եւ հոգեհանգստեան պաշտօնով ոգեկոչուած է Գէորգ Պօյաճեան: Արարողութեանց նախագահած է Շնորհք Պատրիարք: Եկեղեցին լեցուած է երաժիշտներով, գրողներով, երգչախումբերու վարիչներով ու անդամներով եւ հոծ բազմութեամբ: Խօսք առնելով Շնորհք Պատրիարք ըսած է. «Քիչ մահեր այնքան ցաւառիթ եղած են որքան եղաւ մեր սիրելի Գէորգին մահը: Արդարեւ ան մեզմէ հրաժեշտ առաւ ճիշդ այն պահուն, երբ կը գտնուէր իր լաւագոյն ծաղկումի շրջանին մէջ: Եւ մենք չկրցանք զինքը առնել մեր Թեւերուն մէջ, Թողուցինք օտարութեան մէջ, մխիթարութիւնն իսկ չունեցանք գոնէ իր մարմնական մնացորդը մեր մէջ ունենալու: Բայց ատոր փոխարէն կը մխիթարուինք տեսնելով այս եկեղեցին լեցնող ծովածաւալ բազմութիւնը, որոնց աչքերուն մէջ կը կարդացուի Գէորգին հանդէպ սէրն ու համակրանքը»: Ապա Շնորհք Պատրիարք վեր առած է ողբացեալին բարեմասնութիւնները: Տարօն քհնյ. Սիրականեան խօսած է Գէորգ Պօյաճեանի կեանքին ու իրագործումներուն մասին, անդրադառնալով նաեւ այն դժուարութիւններուն, որոնց մէջէն անցած էր արուեստագէտը հասնելու համար յաջողութեան բարձունքին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

«ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԴՊՐՈՑՈՒՄ» ՀԱՆԴԷՍԻ ՆԻՒԹԵՐԸ

Երեւան հրատարակուող «Հայոց լեզուն եւ գրականութիւնը դպրոցում» երկամսեայ հանդէսի վերջին թիւին մեծ մասը նուիրուած է Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի դպրոցներուն մէջ հայերէն լեզուի եւ գրականութեան ուսուցման, լաւագոյն ուսուցիչներուն եւ անոնց փորձառութեան: 1923-ին, ինքնավար մարզի կազմաւորման տարին, հոն կային 71 վարժարաններ՝ 4 հազար աշակերտներով եւ 101 ուսուցիչներով: Ներկայիս մարզին մէջ կը բանին հանրակրթական եւ գիշերօթիկ 300 վարժարաններ՝ 40 հազար աշակերտներով եւ աւելի քան 4 հազար ուսուցիչներով: Ի դէպ, մարզի տարածութիւնը 4.400 քառակուսի քիլոմեթր է, իսկ բնակչութիւնը՝ 162 հազար:

Ղարաբաղի մէջ կան մանկավարժական հիմնարկ մը, մասնագիտական երկու հաստատութիւններ, արհեստագիտական հինգ դպրոցներ, երկու երաժշտական, մէկ բժշկական եւ մէկ մշակոյթի ուսումնարաններ, երաժշտական տասնեակ դպրոցներ եւ այլ օճախներ: Վերջին տասը տարիներուն մարզին մէջ կառուցուած են դպրոցական 52 շէնքեր: Ասկերանի շրջանի Ջանհաչի գիւղի միջնակարգ դպրոցի տնօրէն Իվան Աթայեան նշած է, թէ մարզի դպրոցներուն մէջ մեծ աշխատանք կը տարուի հայերէն լեզուի ու գրականութեան դասաւանդութիւնը բարելաւելու, աշակերտներու մակարդակի բարձրացման ուղղութեամբ, աւելցնելով. «Մայրենի լեզուի ուսուցման մէջ կայ նուիրական զգացում մը, որ վեր է ամէն բանէ: Հայրենի հողի ու մայրենի լեզուի հանդէպ բոցավառ սէրն է, որ մեզ կանգուն պահած է դարերէ ի վեր, սերունդները տոգորած ապրելու, արարելու, յարատեւելու ոգիով: Մայրենիի ուսուցման գործը կը գտնուի ամո՛ւր ձեռքերու մէջ եւ մեր ուսուցիչները գործնական հաստատուն գիտելիքներու հաղորդման հետ մայրենի լեզուի սիրով կը բոցավառեն իրենց աշակերտներու սրտերը»:

Հանդէսը տպագրած է նիւթեր Ղարաբաղի դպրոցներու կարգ մը ուսուցիչներու եւ ուսուցչական ընտանիքներու մասին: Ստեփանակերտի պետական մանկավարժական հիմնարկի մասին խօսած է տեսուչը՝ Սերգէյ Սարգսեան: Հիմնարկին մէջ, որ ունի լեզուա - գրական, պատմութեան, ուսոդագիտութեան, մանկավարժական եւ տարրական կրթութեան բաժանմունքներ, կը դասաւանդեն 47 դասախօսներ, կ՚ուսանին աւելի քան 2 հազար երիտասարդներ, կը բանին 11 ամպիոններ: Հիմնարկի հայերէն լեզուի ու գրականութեան ամպիոնի կողքին կայ «Բողբոջ» գրական խմբակը, որու կարգ մը անդամներէն բանաստեղծութիւններ լոյս տեսած են «Ղօղանջ» խորագրին տակ: Հանդէսը հրատարակած է նաեւ նահատակ գրագէտ Ռուբէն Սեւակի ծննդեան հարիւրամեակին նուիրուած «Ասպետի ընդհատուած երգը» յօդուածը եւ Յակոբ Օշականի կարծիքը անոր մասին:

×

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐԸ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻԻ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի «Կոմունիստ» ռուսերէն թերթին մէջ հրատարակուած է՝ «Թէոդոսիան՝ Այվազովսկիին» խորագրով թղթակցութիւն մը, որ կը խօսի Ուկրանիոյ հեռատեսիլէն Այվազովսկիի նուիրուած հաղորդումի մը սփռումին մասին: Հաղորդումը պատրաստած է Յովհաննէս Այվազովսկիի ծննդավայր Թէոդոսիոյ պատկերասրահը: Հաղորդումի ընթացքին խօսուած է նկարիչի կեանքին ու գործին մասին: Պետերբուրգի Գեղարուեստից ակադեմիան աւարտելէ ետք Այվազովսկիի շնորհուած է ոսկէ մետալ, որ նոյն ատեն իրաւունք կուտար արտասահման ճամբորդելու՝ ակադեմիայի հաշւոյն: 1840 Սեպտեմբերին, 23-ամեայ նկարիչը Հռոմ էր: Այդ շրջանին կը կերտէր «Նափոլիի ծոցը լուսնեակ գիշերով» հռչակաւոր կտաւը: Ուկրանիոյ հեռատեսիլը այլ հաղորդումներ եւս պիտի սփռէ Թէոդոսիոյ պատկերասրահը գտնուող Այվազովսկիի միւս գործերն ալ ծանօթացնելու նպատակով:

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Երբ շնչասպառ, կաղալով կ՚իջնէր բոլորին ձեռքերը մորթակներու նման երկարած էին իրեն: Երբ ան կ՚անցնէր, ամէնքը լուռ երկու կողմ քաշուեցան, սակայն պաշտօնեան չկրցաւ ինքզինք զսպել ու պոռաց.

- Երիտասա՛րդ, խե՞լքդ կորսնցուցիր. ես ի՞նչ եմ հոս: Եթէ ըսէիր ինծի չէ՞ի կրնար վարը պարպել տալ պարկը: Ինչո՞ւ արմտիք կը լեցնէք այսքան մեծ պարկի մէջ:

Տանիյար պաղարիւն պատասխանեց.

- Այդ, ի՛մ գիտնալիք բանս է:

Քովընտի թքաւ, անցաւ գնաց դէպի իր սայլը: Մենք չէինք համարձակած մեր գլուխը վերցնել ու նայիլ իրեն: Ամչցած էինք տեսնելով որ մեր տխմար կատակը լուրջ նկատած էր Տանիյար, նաեւ յուզուած էինք:

Ամբողջ գիշերը, ճամբան, մունջ մնացինք: Տանիյար ընդհանրապէս կը լռէր, շատ խօսուն մէկը չէր, այս պատճառով անկարելի եղաւ հասկնալ թէ մեզի զայրացած էր թէ ոչ մեր այս տղայութիւնը մոռցա՞ծ էր: Սակայն մենք կը զգայինք այդ ծանրութիւնը. մեր խիղճը կը ճնշէր:

Առաւօտուն, երբ սայլերը բեռցնելու համար կալերը եկանք, Ճէմիլա այդ զզուելի պարկը խլեց ու ոտքը կոխելով վրան պատռեց, յետոյ նետեց կշիռքին հակող կնոջ ոտքերուն տակ.

- Ա՛ռ ապրանքդ, ըսաւ: Եւ ըսէ այդ տասնապետ կոչուած պարոնին որ մեզի մէյ մըն ալ ասոր պէս թափթփուքներ պատռել չտայ:

- Ի՞նչ կայ, ի՛նչ է եղեր:

- Ոչինչ, բան չկայ:

Յաջորդ օրը, Տանիյար մինչեւ իրիկուն երբեք յայտնի չըրաւ իր զայրոյթը: Կը վարուէր այնպէս, որպէս թէ ոչինչ պատահած ըլլար, լուռ էր միշտ: Միայն թէ սովորականէն քիչ մը աւելի կը կաղար, յատկապէս երբ պարկ կը կրէր: Երէկ վէրքը բորբոքած պէտք էր ըլլար: Երբ կը տեսնէինք որ կը կաղայ այդպէս, անկարելի կ՚ըլլար մոռնալ մեր յանցանքը: Մինչդեռ եթէ ժպտէր, կատակէր, մեր վիշտը պիտի մեղմանար, պիտի մոռնայինք մեր դժգոհութիւնը:

Ճէմիլան ալ կը վարուէր այնպէս իբրեւ թէ ոչինչ էր պատահած: Նոյնիսկ հպարտութեամբ կը խնդար ալ: Իսկ ես, ամբողջ օրը կը նկատէի որ նախկին Ճէմիլան չէր ան:

Կայարանէն ուշ դարձանք: Տանիյար առջեւէն կ՚երթար: Զմայլելի գիշեր մըն էր: Ո՞վ չի ճանչնար Օգոստոսի այդ գեղեցիկ գիշերները ուր աստղերը պլպլուն են այնքան, ու թէ՛ շատ մօտիկ, թէ շատ հեռու: Ամենափոքր աստղն իսկ տեսանելի կ՚ըլլայ: Զնարակուած, մանրիկ փայլերով աստղ մը, շուրջանակի ցօղով եղերուած, մութ երկնքին խորքէն ինչպիսի՛ միամիտ ու անմեղ զարմանքով մը կը շափշփէ մեր աշխարհը:

Կիրճէն կ՚անցնէինք. ես երկնակամարի աստղերը կը դիտէի: Ձիերը հեշտանքով կը յառաջանային դէպի զոմը, խճաքարերը կը կճրտային անիւներուն տակ: Տափաստանէն փչող հովը բեռնաւոր էր դեղնած զարիի բոյրով որ միանալով կուպրին ու քրտնած կենդանիներու կազմածներու հոտին, թեթեւ գլխու պտոյտ մը կը պատճառէր:

Մէկ կողմը ճամբուն վերի եզերքը շարուած էին մասրենիներով ծածկուած ժայռերը, անդին, քիչ մը ցած ուռենիներու եւ վայրի կաղամախիներու մէջտեղէն Քուրքուրէուն անդադար կ՚երգէր: Մեր ետին կամուրջէն անցնող շոգեկառքերու աղմուկը կը լսուէր երբեմն: Երբ կը հեռանային, երկար ատեն իրենց հետ կը քշէին անիւներուն կարօտի երգը:

Զով օդին մէջ ճամբորդել, դիտել՝ ձիերու ալեծածան կողերը, ականջ տալ Օգոստոսի գիշերուան ներծծել բոյրերը ... կարելի՞ է յագենալ ասկէ: Ճէմիլա առջեւն էր, իր սայլը կը քշէր: Ձեռքէն ձգած սանձերը, չորսդին կը դիտէր, երգ մը կը մռլտար: Հասկցայ որ լռութիւնը ազդած էր անոր ալ: Ի՞նչպէս լռել նման գիշերուան մը մէջ. ի՞նչպէս չերգել:

Ճէմիլա սկսած էր երգել: Թերեւս կ՚երգէր վերադառնալու համար Տանիյարի հետ մեր յարաբերութիւններուն սկզբնական անմեղութեան: Կ՚ուզէր վանել իր էութենէն անոր դէմ գործուած յանցանքի մը առթած վրդովումը: Գեղեցիկ ձայն մը ունէր, հեգնական շեշտով մը կ՚երգէր յաճախ երգուած գեղջուկ երգերէն մէկը: Ասոնք, կամ՝

«Թաշկինակս կը ծածանի քեզի համար»

եւ կամ՝

«Հեռաւոր ճամբաներու վրայ է սիրականս»ի

նման երգեր էին: Շատ երգ գիտէր: Այնպէս պարզունակ, այնպէս զգայուն շեշտով մը կ՚երգէր որ մարդ հաճոյք կը ըզգար զայն ունկնդրելով: Յանկարծ լռեց ու դառնալով Տանիյարին.

- Հէ՛յ, Տանիյար գոչեց, ինչո՞ւ չես երգեր: Քեզի պէս կտրիճ մը ի՞նչպէս չերգեր:

Տանիյար չխնեցաւ, կեցուց ձիերը.

- Երգէ՛, Ճէմիլա, երգէ՛ ըսաւ. քեզի մտիկ կ՚ընեմ:

- Մենք ալ ականջ չունի՞նք. կ՚երեւի չես ուզեր երգել, լա՛ւ, ըսաւ: Սկսաւ երգել դարձեալ:

(Շար. 15)

(Շար. Ա էջէն)

եւ շրջանակներու մէջ այսօր կրնան աւելի ազդեցիկ լոպիներ կազմել, քան Թուրքիա:

Թէ՛ ասոնց եւ թէ հայ շարքայիններու միջազգային բեմի վրայ Թուրքիոյ դէմ շահած ազդեցութեան գօտին կը շեշտէ հետեւեալ իրականութիւնը.

Երկրէն ներս անաբեկչութիւնը յաղթահարելու նպատակով կատարուած վարչաձեւի փոփոխութիւնը պատճառ դարձած է որ արտասահմանի մէջ ափ մը շարքային կամ ահաբեկիչ որոշ տեսակէտներէ կարենան պարտութեան մատնել Թուրքիան:

Որոշ կէտէ մը անդին կարելի չէ Թուրքիոյ ներքին ու արտաքին քաղաքականութիւնը խրարմէ անջատել: Թէ՛ այս իրականութիւնը, եւ թէ միջազգային յարաբերութիւններու մէջ հանրային կարծիքի ազդեցութիւնը նկատած առաջին դէմքերէն մէկն է Աթաթիւրք: Ան Անկախութեան պատերազմին ժողովուրդին կազմակերպուելուն ու ամէն տեսակ վիճաբանութեան բեմ խորհրդարանի մը տրուած կարեւորութեան շնորհիւ, կրցած է ամբողջ աշխարհի, նաեւ մեր հողերը գրաւած երկիրներու ընդունիլ տալ Թուրք ժողովուրդին իրաւունքները: Այս գլխաւոր ազդակին շնորհիւ է որ ռազմադաշտերու վրայ շահուած յաղթանակը վերածուած է քաղաքական յաջողութեան: Այս ձեւով խանգարուած է նաեւ Թուրքիոյ հողերուն վրայ հայկական Պետութիւն մը հիմնելու կարհաղըութիւնները:

Թուրքիա որպէսզի կրկին տիրանայ աշխարհի վրայ իր վարկին, միջազգային բեմերու վրայ կրկին կարենայ ազդեցութեան գօտի մը ստեղծել ու պաշտպանել իր ազգային իրաւունքները, պէտք է ժամ առաջ վերադառնայ իրական ժողովըր - դավարութեան մը: Այդ պարագային մեր բազմաթիւ միջազգային հարցերը ինք - նաբերաբար կը մտնեն լուծումի ճամբայ, նոյնիսկ կարգ մը խնդիրներ, որոնց կարգին «Հայկական հարց»ը, կը դադրի Թուրքիոյ համար քաղաքական հարց մը ըլլալէ:

Երբ ամերիկեան Քոնկրէսը ձեռք կ'առնէր օրինագիծ մը որ որպէս իրականութիւն կ'ընդունէր հայկական պնդումները ու ծանր մեղադրանքներ կ'ուղղուէր Թուրք ժողովուրդին, նոյն օրերուն, Թուրքիա առանձնաշնորհումներու նման տնտեսական զիջումներ կը կատարէր Միացեալ - Նահանգներու: Այս կացու - թեան մէջ, եթէ Ամերիկայի Քոնկրէսը հայկական պնդումներու զուգահեռ, ժըխտական որոշում մը տայ, ի զուր է սպասել որ Թուրքիա կարգ մը միջոցառում - ներու դիմէ:

Սակայն, Ամերիկան ու բոլոր երկիր - ները պէտք է գիտնան թէ Թուրք ժողովուրդը երբեք պիտի չընդու - նի Թուրքիոյ կիրարկուած ճնշումները, անարդարութիւնները եւ Թուրքիայէ կորզուած զիջումները, շրջանի մը մէջ ուր ժողովրդավարութիւնը կանգ առած է եւ ազգային կամքը անզօր դարձած է:

Թուրքիոյ մէջ վերստին պիտի սկսի գործել ժողովրդավարութիւնը ու այն ատեն պիտի տեսնուի թէ Թուրք ժողո - վուրդը չէ ընդունած, կը մերժէ այս անարդարութիւններն ու զիջումները:

Թէ՛ հայկական հարցին, եւ թէ այլ մարզերու մէջ Թուրքիոյ հակազդեցութեան դէմ Ամերիկա կ'ըսէ. -

- Իրաւունք ունիք, սակայն ինչ ընենք, մեր մօտ ժողովրդավարութիւնը կը տիրէ, չենք կրնար հանրային կարծիքին, զայն ձեւացնող հաստատութիւններուն ու Քոնկրէսին վրայ ազդել. պէտք է լայնախոհ ըլլաք:

Այս կեցուածքին ու պատճառաբանու - թեան դէմ եթէ կարենանք ըսել. «մեր մօտ եւս ժողովրդավարութիւնը կը տիրէ» ու եթէ այս խօսքը համոզում ներշնչէ, Թուրքիա պիտի կրնայ դիւրութեամբ դիմադրել ճնշումներու եւ անարդարու - թիւններու: Այլեւս ձեռնածալ պիտի չմնայ հայ կամ Թուրքիայէ խոյս տուած ափ մը շարքայինի լոպիներու դէմ, պիտի չըսէ սաուտի Արաբիոյ ամբարտաւանութիւններուն դիմաց ու պիտի փրկուի Յունաստանի ի նպաստ զիջումներ ընելէ ու առանձնաշնորհումներ տալէ Ամերի - կայի, երբ ամերիկեան Քոնկրէսի օրակարգին վրայ հակաթուրք օրինագիծեր կը գտնուին»:

×

Ցարդելի Պիւլէտ Էճէվիթի այս տողերը կը յուսանք որ ուշադրութեամբ կը կարդացուին ու պաղարինութեամբ խորհըրդածութեան առարկայ կ'ըլլան. կը կար - ծենք թէ շատ օգտակար կ'ըլլայ այս:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ KERMESSE

Կազմակերպուած Ֆրանսահայ Մշակութային Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի եւ ԺԱՖ-ի կողմէ, Շաբաթ եւ Կիրակի, Դեկտեմբեր 14 եւ 15, ժամը 10էն 20·30 առանց դադարի: Կնոջական հագուստեղէններ, յուշանուէրներ, ճոխ պիւֆէ. ձայնապնակներ, քասէթներ, գիրքեր: Առիթէն օգտուեցէք, նպաստաւոր գիներ:

Հայկական մթնոլորտ եւ երաժշտութիւն:

Հայ արուեստի եւ մշակութային կեդրոն:

U.C.F.A.F. - J.A.F.
6, Cité Wauxhall - Paris 10e
Métro : République

ԿԱՂԱՆԴ

Կազմակերպութեամբ՝
ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԳ - ՊԱՐ - ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ
տեղի կ'ունենայ Իսի քաղաքի Օտիթօրիոմի մէջ, 11 - 13 ռիւ Տանթոն:

Կիրակի, Դեկտեմբեր 15ին, ժամը 15ին:

Սիրով կը հրաւիրուի շրջանի Հայութիւնը, աշակերտութիւնն ու պատասխանատուները քաջալերելու համար:

ՏՕՆԱԾԱՌ
ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԵԿՏ. 15, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 17-ԷՆ

ՌՈԶԻ ԱՐՄԷՆ ՎԻԳԷՆ
Օր. ԱՅՏԱ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ (դաշնակ)
Փարիզի երաժշտանոցէն
ՍՏԵՓԱՆ ԱԳԵԱՆ (սանթուր)
ՆԱԽԱՍԱՐԴ Պարախումբ
Վարժարանին երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԵԱՆՊԷԿԵԱՆ-ի

Նուագ, գաւեշտ, արտասանութիւն, վիճակահանութիւն:

Կաղանդ պապան նուէրներ կուտայ բոլոր փոքրիկներուն:

Տոմսերը ակիզբէն ապահովել:

Հեռաձայն. - 45 34 68 28

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սամուէլ - Մուրատեան Վարժարանի տեսչութիւնը փոխան ծաղկեպսակի շընորհակալութեամբ ստացած է. -

Տէր եւ Տիկին Վահէ Ճազմատարեանէ 1000 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Պ. Օրտուխան - եանէ 1000 Ֆ., Մայրանոյշ Գործունեանի մահուան առթիւ, Տիկին Ժ. Ազատխան - եանէ 500 Ֆ., Պ. Պետրոս Խախամեանէ 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կարմիրեանէ 200 Յովսէփ Ազատխանեանի մահուան առթիւ, Պ. Մարտիրոս Տէրտէրեան եւ զաւակները կը նուիրեն 1500 Ֆ. Միսաք Տէրտէրեանի մահուան առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՏՕՆԱԾԱՌԸ

Յունուար 5-ին, ժամը 15-էն սկսեալ՝ վարժարանին հանդիսասրահին մէջ:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Կրընոպլի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, Կիրակի, Դեկտեմբեր 15, կէս օրէ ետք ժամը՝ 15-ին, միեւնոյն հաւաքատեղին: Կարեւոր Օրակարգ.- Բոլոր ընկերուհիներու ներկայութիւնը փափաքելի է:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ - Խաչի Սէն - Ժէռօմի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը կը տօնէ Մանուկներու Օրը Դեկտեմբեր 21-ին, Շաբաթ, կէս օրէ վերջ ժամը 14-ին Թաղիս Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

×

Մասնաճիւղս կը կազմակերպէ նաեւ բացառիկ «լօթօ» խաղը, գեղեցիկ առարկաներով հետեւեալ օրերը. -

Դեկտեմբեր 14, Շաբաթ իրիկուն ժամը 21-ին:

Դեկտեմբեր 22, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

Դեկտեմբեր 29, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

Irma fourrures

SUR MESURE
— REPARATIONS —
TRANSFORMATIONS

ժամ առաջ գնեցէք ձեր մուշտակը վերարկուն վստահելով՝

ՀԱՅԿ. ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ

ՉԱՓԻ ՎՐԱՅ - ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ

44, avenue du Général de Gaulle
94700 Maisons-Alfort
tél. : 43 - 68 - 55 - 99

Métro: École Vétérinaire-Alfort (direction CRÉTEIL)

ARMENIE 1985

DEPART DE PARIS ET DE MARSEILLE

du 28 décembre au 10 janvier 86
Prix : 5.680 F

Les prix mentionnés sont calculés au départ de PARIS avec un minimum de 20 participants

Consultez nous pour nos prix au départ de LYON et MARSEILLE ainsi que pour vos voyages individuels.

Nos prix comprennent :
— Transport aérien sur vols réguliers AIR FRANCE Paris/Moscou/Paris — Les vols intérieurs Moscou/Erévan/Moscou — Les hôtels en 1ère catégorie : Cosmos et Arménia ou similaires — Sur base en chambre à deux lits, avec salle de bain et WC privé — Séjour en pension complète — Les transferts aéroport/hôtel/aéroport — Les excursions quotidiennes guidées avec assistance d'un accompagnateur de Paris à Paris.

Lic. A. 1037

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	VOYAGE WASTEELS
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	87, La Canebière
75001 PARIS	69003 LYON	13001 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 95 - 90 - 12

AIR FRANCE Intourist AEROFLOT APS

VACANCES EN AUVERGNE

Après le succès du Camp d'Hiver 1984, le Comité Sardarabad du M. N. A. vous invite à passer un merveilleux séjour de fin d'année, dans le cadre prestigieux de CONFOLANT (Puy de Dôme).

du 28 DECEMBRE au 1er JANVIER

○ *Ambiance arménienne*
○ *Musique — Jeux*
○ *Excursions*
○ *Ski de fond et alpin*

Prix du séjour : Pension complète — Adultes 760 Frs.
(Réveillon compris) — Enfants de 4 à 10 ans 500 Frs.
— Enfants de 1 à 4 ans 350 Frs.
Réveillon hébergement compris — 350 Frs.

Le voyage (aller-retour) est prévu au départ de PARIS par autocars Grand Tourisme, prix approximatif : 220 Frs., suivant le coefficient de remplissage (Renseignements).

RENSEIGNEMENTS :
A PARIS : Tél. 42-61-77-62 du Lundi au Vendredi de 14h à 17h.
A LYON : Tél. 78-27-15-84 du Lundi au Vendredi de 19h à 20h.

RESERVATIONS :
Libellez votre chèque à l'ordre de «Séjour SARDARABAD»
et adressez le à : SOFISE BP 153 CEDEX — 69151 DECINES (France)

DATE LIMITE D'INSCRIPTION : le 21 DECEMBRE

Nom: *Prénom:* *Tél.:*

Adresse: ..

ci-joint un chèque de: *Frs. correspondant à mon séjour de fin d'année.*

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
14-15

SAMEDI-DIMANCHE
14-15 DEC.
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.117 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 61e ANNÉE — No 16.117

ԵՐԵՒԱՆ <=> ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 5 - 9)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի «Երեւան», «Մէթրոփոլ», «Փրակա», «Ավրորա», «Միր» եւ «Սալեութ» շարժանկարի սրահներուն մէջ ցուցադրուած են «Հայֆիլմ» արուեստանոցին մէջ նկարահանուած ժապաւէններ եւ փաստանկարներ : Հանդիսականներուն առաջին անգամ ըլլալով ներկայացուած է «Հողը եւ ոսկին» շարժանկարը, որուն նիւթը գրած է Շահէն Թաթիկեան : Բեմադիրներն են Արման Մանարեան եւ Հենրիկ Մարգարեան : Ցուցադրուած են «Նահապետ», «Կտոր մը երկինք», «Հայրիկ», «Տէրը» ժապաւէնները, ինչպէս նաեւ «Սեւան», «Բանաստեղծի քաղաքը», «Բարի հետք», «Քարեր», «Ծաղկաձոր», «Այվազովսկին՝ Հայաստանում» եւ այլ փաստանկարներ :

×

ՌՈՒԲԷՆ ՄԵԼԻՔ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիոմի Դեկտեմբեր 5-ի հրամանագրով Ռուբէն Մելիք պարգեւատրուած է՝ «Ժողովուրդներու բարեկամութեան» շքանշանով «Սփիւռքահայութեան եւ մայր հայրենիքի հետ կապերի ամրապնդման օգտին ակտիւ գործունէութեան համար» մրցանակով :

×

Մ.Ա.Կ.Ի ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼԱԾ ԵՆ

Մոսկուայի պետական համալսարանի առընթեր ժողովրդագրութեան եւ ընկերային - տնտեսական ծրագրաւորումի դասընթացքներու ունկնդիրները՝ ՄԱԿ-ի մասնագէտներ, այցելած են Երեւան, ծանօթանալու համար Հայաստանի շրջանային ծրագրաւորման, ժողովրդագրական գործօններու հաշուառումի, ընկերային - տնտեսական զարգացման մարզին մէջ հիմնարկութիւններու փորձառութեան : Մասնագէտներու մէջ գտնուած են Ասիայէն, Ափրիկէէն եւ Լատին Ամերիկայի կարգ մը երկիրներէ վիճակագրական վարչութիւններու, տնտեսութեան եւ ծրագրաւորումի նախարարութիւններու պատասխանատու դէմքեր, բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններու դասախօսներ :

×

«ՊԻՍԹՐՕ ՊԱՆԵԷՕ» ՄԸ ԲԱՑՈՒԱԾ ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրովականի մէջ բացուած է «Պիսթրօ Պանեէօ»ն, որ կը մատակարարէ ֆրանսական ճաշեր, քոքթէյլներ եւայլն : Սրճարանը, որ ձեւաւորուած է ֆրանսական ազգային ոճով, կը գտնուի քաղաքին «Պանեէօ» փողոցի եւ «Լենին» պողոտայի հատման վայրը : Կիրովականի եւ Պանեէօ քաղաքներու միջեւ բարեկամական կապերը շուրջ երկու տասնամեակի պատմութիւն ունին : Զուգորդ քաղաքներու պատուիրակութիւնները յաճախ կ'այցելեն իրարու եւ կը կազմակերպեն գեղարուեստական խումբերու փոխադարձ ելոյթներ : Վերջերս քաղաքին ամէնէն գեղեցիկ փողոցներէն մէկուն տրուած է Պանեէօ անունը, որպէս խորհրդանիշ երկու քաղաքներու, Խորհ. Միութեան եւ Ֆրանսայի ժողովուրդներու բարեկամութեան : «Պիսթրօ Պանեէօ»ի մէջ կը հնչէ ֆրանսական երաժշտութիւնը : Յաճախորդներ կ'ունկնդրեն էտիթ Փիաֆի, Շառլ Ազնաւուրի, Ժիլպէր Պեքոյի, Միրէյ Մաթիէօյի, Ժօ Տասէնի եւ այլոց երգերը :

×

ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐ ՊԱՏՈՒՈՅ ԱՆԴԱՄ ԸՆՏՐՈՒԱԾ ՍՈՒՐԻՈՅ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Սուրիոյ Գիտութեան Պատմութեան Ընկերակցութեան պատուոյ անդամներ ընտրուած են Հայաստանի ակադեմիայի նախագահ Վիկտոր Համբարձումեան, աստղագիտութեան հիմնարկի տնօրէն Գագիկ Սարգսեան եւ նոյն հիմնարկի տնօրէնի տեղակալ փրոֆ. Նիկոլայ Յովհաննիսեան : Հալէպէն ստացուած պաշտօնագրին մէջ վեր առնուած է հայ գիտնականներուն վաստակը :

×

ԱՆԱՍՏԱՍ ՄԻԿՈՅԵԱՆԻ ԱՆՈՒՆԸ ՇՆՈՐՀՈՒԱԾ ԳՈՐԾԱՏԱՆ ՄԸ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը որոշած է Անաստաս Միկոյեանի անունը շնորհել Ալավերդիի լեռնամետաղագործութեան գործատան :

×

ԿԱԹՆԱՂԲԻՒՐԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՆՈՐ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒՄՆԵՐԸ

Թալինի շրջանի Կաթնաղբիւր գիւղին մօտ կատարուած հնագիտական պեղումները անգամ մը եւս հաստատեցին հին բնակավայր մը ըլլալու փաստը : Գտնուած են սրբատաշ տուֆէ ամբարներ, կաւէ, խեցիէ առարկաներ, որոնք կը պատկանին վաղ միջնադարուն : Թալինի հինաւուրց բնակավայր ըլլալու ապացոյցները կը վերաբերին Ն. Ք. 2-րդ հազարամեակին : Անոր տարածութեան մէջ կան կիկլոպեան ամրոցներ, դամբարաններ, վաղ միջնադարեան քանդակազարդ կոթող - յուշարձաններ, զանազան յուշարձանախումբեր, որոնց մէջ ծանօթ են Աշնակի բերդ - եկեղեցին, ներքին Թալինի քարաւանատունը, ամրոցը, Բայսըղի գմբէթաւոր դահլիճը : Յատկապէս հարուստ տուեալներ կը պարունակեն կաթողիկէ եկեղեցւոյ մօտ կատարուած պեղումները : Հոն գտնուած են տնային գործածութեան զանազան առարկաներ, հնագոյն արհեստներու արտադրութեան նըմոյշներ, բացուած կարասներ, աւազաններ : Պահպանուած են նաեւ Է. - Ժ. դարերու պատմիչներու յիշատակարանները, որոնց մէջ Թալինը կը յիշատակուի որպէս ճոխ ու բազմամարդ աւան, գիւղաքաղաք, որ բազմիցս ենթարկուած է կողոպուտներու : Թալինի բնակչութիւնը առաւելաբար բաղկացած է Կարսէն, Նախիջեւանէն, Բայազէտէն եւ Ալաշկերտէն գաղթած Հայերէ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ամէն օր թղթատարը հայաշխարհի չորս ծագէն նոր հրատարակուած գիրքեր կը բերէ խմբագրատուն : Անոնց մեծ մասին կ'արձագանգուի «Ստացանք»ով մը միայն. սակայն ամէն անգամուն ալ ափսոսանք կը յայտնուի որ կարելի չըլլար միշտ գրախօսական մը հրատարակել ամէն մէկուն մասին :

Թողլով որ հանգամանաւոր գրիչներ խօսին ամէն մէկուն մասին, ինչպէս որ անկ է, եւ անոնց բեռը գոնէ պուտ մը թեթեւցնելու նպատակով կը ձեռնարկեմ գրելու այն գիրքերուն մասին, զորս կրնանք ամփոփել հետեւեալ ընդհանուր խորագրին տակ. «Գիրքեր՝ որոնք ի յարգանս մեր բազմաչարչար լեզուին ու գրականութեան, լաւագոյն կ'ըլլար չհրատարակել» :

Այս կարգի հատոր մըն է այս մէկը. հաստափոր, բայց ոչ գեղակազմ. գալով հեղինակին՝ համանուն մը մեր «մեծ»երէն մէկուն, ու այդքան միայն :

Եթէ կ'ուզէք նաշակ մը ունենալ այս հատորէն, ուր քիչ մը ամէն բան կայ բացի արուեստէ, գրականութենէ, ահա մէկ երկու շողարձակում.

... Սէրս քո սրտում, սիրտդ իմ
սրտում,
Սիրտդ ինչու է ա՛խ այդքան տրտում,
Միթէ նեղւում ես իմ սրտի մթում
Չէ՞ որ քո սէրը լոյս է իմ սրտում :

կամ՝

Խենթ ու խելառ էակ խելագար,
բայց ոչ ցաւագա՛ր :
Խենթ եմ ես արձակ տենչերով՝
անզուսպ մտքով սանձարձակ -
ու խիստ համարձակ :

կամ տակաւին,

Մառախլապատ մի գիշեր
հոգիս եկաւ ինձի այց,
Ծիշդ այն պահին երբ սրտիս
պակասում էր յոյսի կայծ... :

վերջին պատառիկ մըն ալ,

Հայ երգն ու ես Թափառող գնչու
Հայ երկրից, հողից վտարուած
հեռու,
Փորձեր ենք անում գրկել իրարու,
Բայց չենք յաջողւում չգիտեմ
ինչո՞ւ... :

ու վերջացնենք մեր կողմէ հարցում - քառեակով մը.

Հայ գիրն ու լեզուն տառապած
Թռչուն
Շատ գրողներից հալածուած ուրու,
Փորձեր են անում գրկել իրարու,
Բայց չեն յաջողւում, չգիտեմ ինչուն :

ԱՐՓԻ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՊԱՆ - ՏԷԼՄԱՍ, 70 տարեկան, միշտ Պորտոյի քաղաքապետ եւ նախկին նախարարապետ զանազան նախագահներու, մեծ հաճոյքով պատասխանեց «Հարցումներ տան մէջ» յատագրի ընթացքին իրեն եղած ... հարցումներուն : Պարզ էր որ մեծ փափաք ունէր «բաներ մը ըսելու» թէ Միթերանի եւ թէ իր կուսակիցներուն, տեսակ մը ազդարարութիւն, բայց եւ այնպէս յստակ էր որ թեկնածու է համակեցութեան, մանաւանդ երբ կը շեշտէ «Խնդրեմ անձի հարց չդնենք, ես ոչ մէկ պաշտօնի թեկնածու եմ, արդէն բաւական գործ ունիմ, կարեւորը՝ Ֆրանսան է, անոր պէտք է մտածել» : Եւ ամբողջ ճիգն էր ցոյց տալ թէ ինք՝ Ֆրանսայի կը մտածէ : Շատ երիտասարդ ալ կը զգայ ինքզինքը (ծանօթ է որ մարզական ասպարէզին մէջ ալ իր տեղն ունի ռըկպի, թէնիս, եւայլն) եւ սանդուխները չորս - չորս կը բարձրանայ : Այլ խօսքով հակառակ իր փառաւոր անցեալին, Շապան - Տէլմաս կ'ուզէ համոզել՝ որ իր ապագան ետեւ չէ, այլ՝ առջեւը : Միշտ սիրահարած եւ զուրգուրոտ զոյգի մը պատկերն ալ պարզեցին՝ այր ու կին, որու ամէն մէկը 4-ական զաւակ ունի եւ ընդհանուր հաշւով 18 թոռ, քանի Շապանի երրորդ կինն է եւ Միշըլինի՝ երկրորդ ամուսինը : Համակեցութիւնը իրեն համար կարելի է, եթէ Սահմանադրութիւնը լաւ գործադրուի, այսինքն՝ նախարարապետը՝ կառավարութեան պետն ըլլայ եւ կառավարութիւնն ալ մատակարար մարմին մը չըլլայ, այլ՝ կառավարող : Ամէն պարագայի մէջ, Շապանի նպատակն էր լաւ հասկցնել թէ ինք՝ ելքն է, լուծումն է, փրկութեան լաստն է եթէ մեծամասնութիւնը փոխուի եւ Ֆրանսայի ծառայութեան համար, կրնայ որեւէ կացութեան յարմարիլ : Կը խնդրուի նկատի ունենալ՝ ատ որ անկէ... :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, ամէն տարի, Դեկտեմբեր 10-ին քանի մը «այլախոհներ» կը փորձեն խորհրդանշական ցոյց մը ընել, մարդկային իրաւանց միջազգային օրուան առթիւ : Ցոյցը կը կայանայ հաւաքուելու մէջ, Պուշգինի արձանին առջեւ եւ գլխարկ հանելու (այդ շրջանին, բոլոր Ռուսերուն գլուխը փափախ կայ) : Այս տարի ալ փորձը եղած է, բայց գաղտնի ոստիկաններ անմիջապէս հարցաքննութեան տարած են փորձողները, հրմշտկելով լրագրողները եւ բացատրելով թէ ձերբակալուած անձերը «խանգարած էին հանրային անդորրութիւնը» : Նոյն օրը Պրաւդա իր ոճով կ'ոգեկոչէր այս 37-րդ տարեդարձը, ջատագովելով «քաղաքական եւ ընկերային լայն իրաւունքները» զորս կը վայելեն խորհրդային քաղաքացիները բաղդատմամբ դրամատիրական աշխարհին «ուր տասնեակ միլիոնաւոր անձեր զրկուած են բոլոր իրաւունքներէ եւ թըշուառ կեանք մը կը վարեն» :

ՕԴԱՆԱՒԻ շատ ծանր արկած մը պատահեցաւ Թէռ - Նէօվ, 258 ամերիկացի զինուորականներու մահուան պատճառ դառնալով : Տի - Սի 8-ը Գահիրէէն մեկնած էր եւ Քէնթըքի կ'երթար, փոխադրելով այն Ամերիկացիները, որոնք, Սինայի մէջ, մաս կը կազմէին հսկողութեան բազմազգեան Ուժին եւ տուն կ'երթային տօնական օրերու առթիւ : Հակառակ անոր որ Իսլամական Ճիհատը յայտարարեց թէ կը ստանձնէ այս եղեռնափորձը, Ուաշինկթըն աւելի արկածի կը հաւատայ :

ԼՈՒԻ ՄԷՐՄԱԶ, նախագահ Ազգ. Ժողովի եւ Վիէնի քաղաքապետ ընդունուեցաւ Կորբաչովի կողմէ, որու փոխանցեց բերանացի ուղերձ մը Ֆ. Միթերանէ :

ՖԷՐՆԷ - ՎՈԼԹԷՐ, էն նահանգի այս փոքրիկ քաղաքը, որ իր անունին մէկ մասը կը պարտի երբեմնի իր մեծանուն բնակիչին (1758-էն 1778), արաբական աղբիւր մը պիտի ունենայ : Արդարեւ, երկար վիճաբանութիւններէ ետք է, որ թաղապետութեան անդամները ընդունած են սաուտցի շէյխի մը առաջարկը՝ 1.5 միլիոն նուիրել աղբիւրի մը կառուցման համար : Շէյխ Հալիպ Ռահպանի, որ ապարանք մը ունի սահմանային այս քաղաքին մէջ, կ'ուզէր զարդարել այս ձեւով նոր քառուղի մը, բայց թաղապետական խորհրդատուներուն մէկ մասը համաձայն չէր : Մէկը կ'առարկէր որ՝ «հարկ եղածէն շատ օտար ազգեցութիւն կայ Ֆէրնէ-Վոլթէր», մինչ ուրիշ մը, լրագրող զուիցերական հեռատեսիլի, դիտել կուտար թէ պէտք է զգոյշ ըլլալ, վասնզի «Ջրի նուէր չկայ» եւ «Պէտք չէ այդ հացէն ուտել» :

ՅՈՒՇԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԻՍՏԸ՝ ԻՆՉՊԷՍ ՏԵՍԱՅ...

(Հատուածներ Անտիպ Գրքից)

ԳԷՈՐԳ ԱԲԱՋԵԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

... Քորրատոյի Թմնաւորման ու մահուան սահմռկեցուցիչ տեսարանը, այնպէս, ինչպէս Փափազեանն էր ներկայացնում, դերակատարից պահանջում էր հոգեկան ու մարմնական վիթխարի ուժ: Ինչպիսի մակարդակ էլ որ ունենար ներկայացումը, միեւնոյն է, Փափազեան այս տեսարանը տանում էր գերագոյն լարուածութեամբ, արտիստական բոլոր ուժերի անմնացորդ կենտրոնացումով: Ինձ միշտ այնպէս է Թուացել, որ Քորրատոյի աւարտական տեսարանից յետոյ արտիստի սիրտը լցուել է հրճուանքով, որովհետեւ ապրումների այն ծանրութիւնը, որ նրանն էր, երկար շարունակուել չէր կարող, այլեւս ուժ չէր գտնի ոտքի կանգնելու, եթէ փրկարար վարագոյրը չիջնէր ժամանակին:

Ներկայացումներից մէկի ժամանակ, երբ հանդիսատեսը, կորցրած տեղի ու ժամանակի զգացողութիւնը, հետեւում էր ցաւից գալարուող Քորրատոյի հոգեվարքին, զանգաղօրէն իջաւ վարագոյրը, եւ հիպնոսացած դահլիճը մնաց քարացած, առանց հատուցելու արտիստին ծափերու տարափով, ինչպէս լինում էր սովորաբար:

Փափազեանը փակ վարագոյրի ետեւում խսկոյն ոտքի ելաւ եւ սկսեց պարել հէնց այնպէս, ինչպէս ասում են, հոգին Թեթեւացնելու համար: Վարագոյրի մօտ կանգնած բանուորը ըստ երեւոյթին, չզգալ դահլիճի քարացումը եւ շտապ բացեց վարագոյրը նոյնչափ վայրկեաններ անց, ինչպէս նախորդ ներկայացումներին էր բացում: Դահլիճը տեսաւ Փափազեանի «պարը» եւ բռնկուեց ծափահարութիւնը, որպիսին ծնւում է կախարդանքից սթափուած, գերագոյն արուեստով սքանչացած մարդկանց սրտերում: Արտիստը մեղաւոր ժպտաց հանդիսատեսին եւ խոր գլուխ տուեց՝ ի քաւումն իր «մեղք»ի: Զարմանալի է հանդիսատեսի հաւաքական սիրտը, լայն ու հանդուրժող է, առատաբուռն ու շռայլ իր սիրով արժանաւորի եւ ժլատ ու աններող՝ գորշ միջակութիւնների հանդէպ:

Դա այն ներկայացումներից էր, որ, ինչպէս ինքն է ասում, աւելին են, քան ներկայացում հասկացութիւնը, ե՛ւ որոնց համար առաջարկում էր նոր բառ գտնել:

«Արտիստի համար ... բոլոր ժամերից գերագոյնն է, երբ ներկայացումից յետոյ փակ վարագոյրի յետեւում, լռիկ ու խոհուն, բազկաթոռի վրայ տեսլացած մընում է անշարժ հանդիսատեսը, երբ մոռանում է, որ տուն ունի եւ սրահից պէտք է հեռանայ...: Այդ պահերին է ահա, որ ներկայացումը փոխւում է արարողութեան, եւ դերասանի արուեստը՝ սանդծագործութեան»:

Նման մի սրբազան արարողութիւն էր այդ օրուայ ներկայացումը, ուստի հանդիսատեսը սովորականից ուշ սթափուեց, եւ ծափերն ուշացան:

... Ախալցխայում աւարտուել էին փափազեանական ներկայացումները, եւ խումբը պատրաստւում էր վերադառնալ Լենինական: Մեկնումից քիչ առաջ Թատրոնի տիրեկտորին մօտեցան երեք հոգի: Նրանք խնդրում էին գոնէ մէկ ներկայացում տալ Դամալա գիւղում, ուր երբեք դերասանի ոտք չի կպել: Գիւղը գտնւում էր Ախալցխայի եւ Ախալքալաքի միջեւ, լեռնում, բարձր լեռան լանջին: Դիրեկտորը ուզեց առնել արտիստի համաձայնութիւնը:

- Ո՛չ, ո՛չ, Գէորգ, մեռնում եմ, չե՞ս տեսնում:

Իրօք, շատ էր յոգնած արտիստը: Քըսան օրում երեսուն ներկայացում խաղալը, նաեւ ցերեկային՝ աշակերտների համար, չէր կարող չյոգնեցնել արդէն եօթանասունին մօտեցող արտիստին: Քանիցս խնդրեց դիրեկտորը, խնդրեցին գիւղից եկած պատուիրակները, բայց Փափազեանը մնաց անդրդուելի:

Դիրեկտորը կարգադրեց բարձրանալ մեքենաները՝ մեկնելու համար: Երկընքում ամպեր կուտակուեցին, քիչ յետոյ յորդառատ անձրեւ տեղաց: Խոհեմութիւն համարեցին, մի քիչ սպասել, մինչեւ դադարի կամ մեղմանայ անձրեւը: Այդ միջոցին, ո՞վ, չեմ կարող ասել, կարողացել էր կարճառօտ տեղեկութիւն տալ Փափազեանին այդ գիւղի մասին, որը 1918ին դիմադրաւ է կանգնել Թուրքական կանոնաւոր բանակին: Եւ Թուրքերը չեն կարողացել կոտրել հայկական այդ գիւղի դիմադրութիւնը, հեռացել են ծանր կորուստներով, մի խօսքով գիւղը ներկայացրել են իբրեւ երկրորդ Մուսալեռ:

- Գէորգ, ես պիտի այդ գիւղը երթամ, - ասաց արտիստը դիրեկտորին:

- Արդէն ուշ է, վարպետ, ճանապարհը հեղեղուած է եւ բարձրանալը՝ վտանգաւոր:

- Երբեք ոչինչ ուշ չէ, - առարկեց արտիստը, - պիտի երթանք:

Շատ համոզեց դիրեկտորը, որ Փափազեանը հրաժարուի այդ մտքից, բայց ապարդիւն:

- Ոչ, ես պիտի տեսնեմ այդ գիւղը:

Մեքենաները բարձրացան սարն ի վեր: Ճանապարհը, իրօք, վտանգաւոր էր, եւ վարորդները վարում էին մեքենաները զգուշութեամբ: Լեռնային գիւղը Թաղուած էր ծառի ու ծաղկի գրկում: Փափազեանը սքանչացած նայում էր բնութեան գեղեցկութեանը:

Գիւղի նորակառոյց ակումբում ոչ մի կահաւորանք չկար, դահլիճում՝ ոչ մի աթոռ: Ինչպէ՞ս պիտի նայէին մարդիկ ներկայացումը: Մինչ մենք կը կարգաւորէինք բեմը, գիւղի բնակիչներից իւրաքանչիւրը մի - մի աթոռ առած տեղաւորուեցին դահլիճում՝ ակնածալից հայեացքները յառած բեմը ծածկող հէնց նոր կախուած կտորին, որը կարելի էր եւ վարագոյր անուանել...:

Յոգնած էր արտիստը, եւ ներկայացումն էր «յոգնած»: Բացառիկ էր հանդիսատեսների խանդավառութիւնը:

Գիշերեցինք գիւղում, որովհետեւ հնարաւոր չէր գիշերով անցնել այդ ճանապարհը: Առաւօտեան ի պատիւ Փափազեանի ճաշկերոյթ տրուեց գեղեցիկ մի առանձնատան պարտէզում: Ժամանեց եւ կուսակցութեան շրջկոմի առաջին քարտուղարը, համակրելի մի վրացի: Խորին շնորհակալութիւն յայտնեց Փափազեանին, ասելով, Թէ նա առաջին դերասանն է, որ ոտք է դրել այս գիւղը, քանիցս շնորհակալութիւն յայտնեց, որ արտիստը ընդառաջել է իր հայրենակիցների ցանկութեանը: Ընդունուած կարգով ողջոյնի խօսքեր ասացին գիւղի ղեկավարները, սեղանակիցները...:

Յուզուեց արտիստը, խօսեց՝ խօսքին արցունք խառնելով:

- Զգիտեմ ինչ յիշատակ Թողնեմ ձեզ, սիրելիներս:

Շօշափեց գրպաններն ու ոչինչ չգտաւ յարմար: Իրենից քիչ այն կողմ դրուած էր լայնեզր գլխարկը, երկարեց ձեռքը, վերցրեց:

- Թող գլխարկս ձեզի մնայ, - դողացող ձայնով ասաց նա:

... Անցան տարիներ: Արտիստը այլեւս չկար: Ուզեցի իմանալ, Թէ ինչ եղաւ Փափազեանի գլխարկը: Խնդրեցի Սա. Աջափխանեանին, որը ախալցխացի է եւ յաճախ է լինում հայրենի եզերքներում՝ հետաքրքրուի եւ տեղեկութիւն տայ ինձ...:

Փափազեանի գլխարկն այսօր էլ պահւում է այդ հեռաւոր հայկական գիւղի ակումբում՝ համապատասխան մակագրութեամբ ամփոփուած ապակեայ արկղի մէջ...:

×

Հազուագիւտ է, որ անհատի մահը
համապատասխան լինի անհատի
կեանքին:
ՎԱՀՐԱՄ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Վերջին անգամ արտիստը բեմ բարձրացաւ 1967 Թուականի Դեկտեմբերի վերջերին՝ 21-ին, Մէք Կրէկորի դերակատարութեամբ: Կենսական ուժերն այն աստիճան էին հեռացել նրանից, որ տնից դուրս գալն իսկ վտանգաւոր էր, էլ ուր մնաց բեմ բարձրանալը: Ներկայացումը յայտարարուած էր նախօրօք, իսկ ներկայացման օրը առաւօտեան յայտնի դարձաւ, որ Փափազեանը շատ վատ էր զգում իրեն: Թատրոնի ղեկավարութիւնը որոշեց փոխարինել ներկայացումը մէկ ուրիշով: Դիրեկտոր Մ. Դաւթեանը այդ մասին հեռախօսով յայտնում է արտիստին, իսկ սա Թէ՝

- Ոչ մի դէպքում, հանդիսատեսը ինչ մեղք ունի, որ ես հիւանդացել եմ, նա պատրաստուել է ինձ տեսնելու: Պիտի խաղամ, եթէ մինչեւ իսկ մեռնելու լինեմ: Ուզում եմ մեռնել բեմի վրայ, Մխիթար:

Ներկայացումը չփոխարինուեց: Թէ ինչ կերպ Փափազեանի բեմում «մեռնել»ու լուրը հասել էր դահլիճին, չեմ կարող ասել: Այս պարագան չէր կարող չյուզել այդ օրուայ հանդիսատեսներին:

Բեմ մտաւ արտիստը: Մարդիկ յոտընկայս բուռն ծափերով դիմաւորեցին արտիստին, շատերը դուցէ համոզուած, որ դա նրա վերջին բեմելն է, վերջին մուտքը: Ներկայացման մասնակիցները յետոյ պատմեցին, որ Փափազեանը հաւատացրել է իրենց, որ «վճռել» է մեռնել բեմում: Պատուիրում է Բեն - Ալեքսանդրի դերակատար Բ. Ներսիսեանին, որ երբ Մեք Կրեկորը իր մենախօսութիւնից յետոյ շունչը կը փչէ ու կը յենուի բազրիքին, «Պարոն Մէք Կրեկոր» ասելիս սովորականի նման չցնցի իրեն, այլ մատի ծայրը Թոյլ հպի ուսին:

Արտիստը խիկարէս դժուարութեամբ հասաւ ներկայացման աւարտին, շնչասպառ աւարտեց շէքսփիրեան բառերից շաղուած սարսռազդեցիկ մենախօսութիւնը, անշնչացաւ ու յենուեց բազրիքին: Թուլացած մատներից սահեց շեփորը կրծքին, գլուխը ետ ընկաւ ու բերանը կիսաբաց՝ անշարժացաւ: Երբեմնի յաղթանդամ մարմնից մնացել էին կաշին ու ոսկորը եւ Թւում էր իսկապէս չի շնչում:

«Պարոն Մէք Կրէկոր, պարոն Մէք Կրեկոր», - ասաց Բեն Ալեքսանդրն ու ցուցամատը Թեթեւակի հպեց նրա ուսին, ինչպէս պատուիրել էր արտիստը: Եւ Մեք Կրեկորը փշրուեց, փռուեց յատակին: Դահլիճի կրծքից պոկուեց ցաւի մի խուլ հառաչ: Ոմանք բարձրացան աթոռներից, ոմանք Թաշկինակները սեղմեցին աչքերին: Ու երբ կրկին լսուեց Բեն Ալեքսանդրի խօսքը՝ «Մեռաւ շէքսփիրեան ամենամեծ դերասանը», դահլիճը Թնդաց արցունքոտ ծափերի տարափից:

«Ոչ, նա չի մեռել, նա խաղում է», - Ճոնի - Վարդերեսեանի խօսքի արձագանգը կարծես սթափեցրեց մարդկանց, յուշելով, Թէ նա խաղում է: Եւ, իրօք արտիստը խաղում էր մեծ արուեստով...: Այնքան մեծ էր մահուան պատրանքը: Փափազեանը բեմերում հազարաւոր մահերով էր մեռել, բայց ոչ մէկը այս մէկի նման չէր եղել: Նրա մեծ արուեստի շքեղ վերջալոյսի վերջին ճառագայթումն էր այդ, որ դրոշմուեց հանդիսատեսի սրտում:

Երեւի առաջին անգամ իր կեանքում արտիստը չկարողացաւ իր կամքը Թելադրել կերպարին, աւելի ճիշդ՝ բնութեանը, եւ չգտաւ իր ապրած կեանքին վայել վախճան, որ երազում էր իր մայրամուտից էլ առաջ...:

(Ցապաղումներով)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԻՏՔՍ ԿԸ ԹՌՉԻ ԴԷՊԻ ՊԷՅՐՈՒԹ

Գ.

Այն երկինքէն, ուրկէ այսօր կրակ ու հրթիռ կը տեղայ, յորդահոս անձրեւ մը իջած էր այդ օր Պէյրութի վրայ: Գրագէտ եւ ուսուցիչ բարեկամիս Գրիգոր Շահինեանի հետ շուարած մնացած էինք:

Օրը անյաջող կ՚անցնէր արդէն: Նախ գացած էինք Թէքէեան Մշակութային Կեդրոն: Հոն էր Վարդգէս Գարակէօզեանի գրասենեակը, եւ ես ուզած էի տեսնել Վարդգէսը: Բայց չկար: Յետոյ գացած էինք Համազգային եղբայրներու գրատունը: Անոնք ալ չկային: Տեղատարափ անձրեւը շունչ առնել չէր տար:

- Եկուր մեզի երթանք, ըսաւ Շահինեան:

Անթիլիասի կողմը, նարնջենիներով շրջապատուած պարտէզներու մէջէն անցնելով նախ հանդիպեցանք Սեփէրմար - քէթ մը, ուրկէ հաց ու չիչ մը գինի առինք, յետոյ բարձրացանք վեր, Շահինեանի յարկաբաժինը: Կինը Արաքսին գործի գացած էր, երկու սիրասուն աղջիկներն ալ՝ դպրոց: Հոյակապ գրադարանի մը քով փոքրիկ սեղան մը սարքեցինք ու գլուխ գլխի համեղ ճաշ մը կերանք: Կերանք ու խօսեցանք գրականութեան մասին: Յիշեցինք հասարակաց բարեկամներ, Խրախունին, Զահրատը, Մուշեղ Իշխանը, եւ դեռ ուրիշներ: Երբեմն ճաշը կը Թողուր, գրադարանէն գիրք մը կը քաշէր, էջ մը կը բանար, բաներ մը կը կարդար:

Հիմա ի՜նչպէս կարօտով կը յիշեմ խաղաղութեան այդ օրերը, ուրկէ ասդին շատ բան, այնքան շատ բան փոխուեցաւ աշխարհի վրայ, հոս ու հոն: Խաղաղութեան այդ օրերուն, Գրիգորը գրեթէ երկու տարին անգամ մը կը հանդիպէր մեր քաղաքը եւ մեզի հետ կ՚անցընէր քանի մը անմոռանալի օրեր: Ան ալ մէկն էր մեր երկու սրտակից ու գաղափարակից ընկերներէն, որոնց ճամբան կը սպասէինք ամէն տարի. Վահրամ Մավեանը եւ Գրիգոր Շահինեանը: Երկուքն ալ սիրոյ ու գրական նուիրումներու կամուրջներ էին մեր եւ ուրիշներու, մեր եւ բոլոր մնացեալներուն միջեւ:

Լուրջ եւ ծանրախոհ մտաւորական մըն էր ան, միշտ մեծ հիացում զգացած էի իրեն հանդէպ անկախաբար եղբայրական սէրէ: Լաւ գրականագէտ, ուշիմ ու խըղճամիտ վերլուծող, արդիւնաւոր ուսուցիչ, անկախ մտածումներու սիրահար մտքի մարդ: Տարիներ առաջ խանդավառութեամբ կարդացած էի իր հինգ գիրքերը, որոնցմէ մասնաւորաբար Համաստեղին ու Լեւոն Շանթին նուիրուած հատորները: «Զինւորն ի վեր» «Հին Աստուածներ»ու հեղինակին մասին գըրուած այսքան լաւ գիրք մը կա՞յ, ես չեմ գիտեր:

Մնձուրիին սիրահար մըն էր: Երբեք չեմ մոռնար որ ինչպէս շատ տարիներ առաջ քով քովի բերած էի զանոնք: Շահինեանի առաջին Պոլիս գալուն էր այդ: Եկած - չեկած, Մնձուրին տեսնել ուզած էր: Գացինք Թաքսիմի Ս. Յարութիւն եկեղեցին, ուր համեստ գործ մը ու համեստ սեղան մը տրուած էր մեծ գիւղագիրին: Շահինեան համբուրած էր Մնձուրին: Ես ալ բակին մէջ լուսանկարած էի զանոնք: Մինչեւ այսօր իմ ամենասիրելի լուսանկարներէս մէկն է այդ ու գուրգուրանքով կը պահեմ: Այդ լուսանկարին մէջ կը տեսնեմ երիտասարդ մարդու հիացումն ու փարումը՝ երէց ու արժէքաւոր գրագէտի նկատմամբ: Այդ լուսանկարին մէջ կը տեսնեմ երիտասարդ Հայու ուխտապահութիւնը՝ դէպի գրականութեան աղօթատեղի: Մէկ երկիրէն ուրիշ երկիր երթալ եւ ամէն տեսարժան վայրէ առաջ, ամէն զբօսանքէ ու հաճոյք պտոյտէ առաջ, երթալ եւ տեսնել գրչի երէց մարդ մը, համբուրել ձեռքը, ըսել որ՝ «Կը ճանչնամ քեզ, կարդացած եմ քեզ եւ կը պաշտեմ քեզ»: Այդ լուսանկարին մէջ կը տեսնեմ տակաւին հինը նորին կապող այն ոսկի օղակը, որուն նմաններուն շնորհիւ գոյատեւեր է ու մինչեւ մեր օրերուն հասեր է մեր մշակոյթը: Այդ լուսանկարին այսօր ալ կը նայիմ երբեմն եւ կ՚ուզեմ հաւատալ որ օղակը կայ եւ կը գոյատեւէ, որքան ալ դէմքերը փոխուին, որքան ալ երիտասարդները տեղ փոխեն երէցներու հետ:

×

Մօտաւորապէս երկու, կամ երեք ամիս առաջ նամակ մը ստացայ Շահինեանէն: «Երբ ռումբերն ու հրթիռները մեզ կ՚արգելափակեն մեր տուներուն մէջ, ժամանակս կ՚անցընեմ գրելով ու կարդալով» կը գրէր: Պիտի գա՞յ խաղաղութեան նախկին օրերը, որպէսզի մենք դարձեալ քով քովի կարենանք գալ հանդիստ սըրտով: Պիտի գա՞յ երբ դեռ ամէն ինչ շատ ուշացած պիտի չըլլայ...:

×

Այդ օր ժամերով խօսեցանք ու վերջը դիտեցինք Անթիլիասի համայնապատկերը, անձրեւներով ողողուած: Յետոյ ան զիս իր փոքրիկ ինքնաշարժովը վերադարձուց տունս եւ ինք գնաց վարժարան, մտնելու համար դասի...:

Բ. Հ.

«ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ»

Ալքոլը եւ մարդու ջղային վիճակը

Ալքոլը կործանարար ներգործութիւն կ'ունենայ մարդու ամբողջ կազմին վրայ, կը թունաւորէ թէ՛ մարմինը, թէ՛ հոգին: Գործածութենէն անմիջապէս ետք ստամոքսէն ու բարակ աղիքներէն ներծծուելով ոգելից ըմպելիները կ'անցնին արեան ու մարմնին բոլոր բջիջներուն մէջ: Նոյնիսկ վեց կրամ ալքոլի հետեւանքով անոնց հետքերը ուղեղին մէջ կը մնան մօտ երկու շաբաթ, հոտառութեան ու համի զգայարանքները ժամանակաւոր կերպով կը տկարանան: 8 - 10 կրամ ընդունելէ 1 - 4 վայրկեան ետք կը խանգարուի աշխատունակութեան թափը, թուաբանական սովորական գործողութիւններ կատարելու համար կը պահանջուի սովորականէն 15 - 20 վայրկեան աւելի ժամանակ, կը գործուին բազմաթիւ սխալներ: Նոյնիսկ 50 կրամ ալքոլէն մարդ կրնայ 1 - 2 վայրկեան կորսնցնել գիտակցութիւնը: Երեւակայեցէք թէ ինչպիսի ճակատագրական դեր կրնայ խաղալ ան յատկապէս վարորդներու կեանքին մէջ: Անոր հետքը լեարդին մէջ կը մնայ մօտ երկու շաբաթ: Մարդկային մարմնէն ուշ հեռանալու յատկութիւնը արդէն այն նախապայմանն է, որ կը նպաստէ քրոնիկ ալքոլամոլութեան զարգացումին:

Ալքոլը որոշ ժամանակ մը կ'արագացնէ ստամոքսի գործունէութիւնը, բայց չափազանցելու պարագային կը բորբոքէ անոր թաղանթը, կը փակէ ախորժակը, կը հիւծէ մարմինը: Կարճատեւ երեւոյթ է միայն ոգելից ըմպելիներու գործածութենէն ետք մարմնին տաքնալը. մորթին արիւնատար անօթները կը լայնան, յառաջ կուգայ տաքնալու զգացում, բայց ջերմարտադրութիւնը անփոփոխ կը մընայ, իսկ ընդհակառակն կը զօրանայ ջերմութիւն տալու գործունէութիւնը: Այս է պատճառը, որ գինովցած մարդու քիթը կը կարմրի, իսկ մարմինը սառած կը մնայ, ան այդ ժամանակ աւելի շուտ եւ շատ կը մսի: Ոմանք կը կարծեն թէ ոգելից ըմպելիներու ազդեցութեամբ ուժերը կը կրկնապատկուին: Այս սխալ կարծիքին պատճառն այն է որ ալքոլ ընդունելէ յետոյ ջղային համակարգը շատ կը գրգռուի, եւ մարդուն կը թուի թէ ուժեղցած է ինք: Մինչդեռ ըմպելին կը ստիպէ արագօրէն վատնել ֆիզիքական ուժը. գինովը կը սկսի շատ շարժիլ ու շուտով թուլնալ: Ան կը բացատրուի անով որ անոր ինքնակառավարման կարողութիւնը կը նուազի եւ այսպէսով կը գերագնահատէ իր ուժերը: Ապացուցուած է, որ ալքոլ առնելէ յետոյ մարդ կ'իյնայ գերգըրգռուած վիճակի մէջ (աշխատութեան կարծեցեալ բարձրացում): Կարճ ժամանակ ետք ան կը փոխարինուի արգելակումով, որը նաեւ կը յանգի մտաւոր ու ֆիզիքական աշխատունակութեան կըտրուկ նուազումի: Ստամոքս - աղիքէն անցնելով արիւնի ու բջիջներու մէջ, ալքոլը կը կլանէ վերջիններու ջուրն ու թթուածինը, որու հետեւանքով նրանք կը կնճռոտին ու կը դառնան նուազ կենսունակ, իսկ որոշ մասը կը մահանայ: Ան ամէնէն աւելի կ'ազդէ ուղեղի կեղեւի բջիջներուն վրայ. անոնց կենսունակութեան պահպանումին համար այնքան կարեւոր ճարպանման նիւթերը արագօրէն կը լուծուին ալքոլի մէջ՝ խանգարելով ջղային գրգիռներու՝ ուղեղի մէկ մասէն միւսը փոխանցուելու գործողութիւնը, իսկ ալքոլային ծանր թունաւորումներու ժամանակ այդ կապը կը կտրի: Կը տուժեն նաեւ ուղեղի արեան անօթները, անոնք կը լայնան եւ ալքոլով յագեցած արիւնով կ'ողողեն ուղեղը՝ գրգռուած վիճակ պատճառելով:

Ոգելից ըմպելիներու երկարատեւ գործածութիւնը մարդս փոփոխութեան կ'ենթարկէ. ան կը դառնայ ջղային, անզուսպ, աստիճանաբար կը կորսնցնէ էսթէտիկ եւ էթիկ զգացողութիւնը, յիշողութիւնը: Եթէ այս բոլորին աւելցնենք նաեւ այն, որ սրտանօթային համակարգի հիւանդութիւններէն ու չարորակ ուռուցքներէն յետոյ ալքոլը՝ որպէս մահուան պատճառ երրորդ տեղը կը գրաւէ, ապա պարզ կը դառնայ, թէ որքան վնասակար է այդ թոյնը: Ամենածանրը անոր պատճառած հոգեկան հիւանդութիւններն են: Ալքոլը միաժամանակ կրնայ արագացնել գաղտնի զարգացող այլ տեսակի հոգեկան հիւանդութիւններ, նպաստել եղածներու ծանրացումին: Այնպիսի ծանր հոգեկան հիւանդութիւններ, ինչպէս սքիզոֆրէնին, սիկլոֆրէնին ալքոլի ազդեցութեամբ կը վերածուին չարորակի, ժամանակէն առաջ կը քայքայեն առողջութիւնը, մարդը կը դառնայ հաշմանդամ, կը կորսնցնէ իր դէմքը: Ոգելից ըմպելին ծանր ազդեցութիւն կ'ունենայ զգացական աշխարհի, մտածողութեան, երբեմն նաեւ՝ գիտակցութեան վրայ: Վերջինիս խանգարումներու հանդըրուանին մարդու աչքին կ'երեւին տեսիլքներ, ան կ'իյնայ ցնորքներու գիրկը, կը սկսի զառանցել ու գոռալ: Հոգեկան այլ խանգարումներ կրնան ընթանալ միայն լռզական ցնորքներու կամ տարբեր զառանցական մտքերու ձեւով, իսկ ալքոլային փսիքօզները՝ նաեւ յիշողութեան խանգարումով եւ ուշաթափութեամբ յայտնուող ջղաձգական նոպաներով: Քրոնիկ ալքոլամոլութեան հետեւանքով, որպէս կանոն, անճանաչելի կերպով կը փոխուի տուեալ անհատի բնաւորութիւնը: Ան անտանելի կը դառնայ ինչպէս ընտանիքի անդամներու, այնպէս ալ շուրջի մարդոց համար:

Այս բոլորը գիտնալէ ետք ալքոլի գերին դարձած ամէն մարդ պէտք է մտածէ այդ արատաւոր սովորութեան վերջ տալու մասին, պէտք է մտածէ ու գիտակցի մանաւանդ թէ այդ թոյնը իր ժխտական հետքը կրնայ թողուլ նաեւ իր սերունդին վրայ:

Կ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Անհարկի չըլլայ գուցէ յիշել կանացի բնատուր զուրգուրոտ վերաբերումը մանկանց հանդէպ եւ մայրական բնածին խանդաղատանքը զաւակներու նկատմամբ, ինչպէս եւ մղիչ կոչումը անոնց դաստիարակութեան կեանքի ասպարէզի մտահոգութեամբ: Ընտանեկան յարկէն դուրս եւս այս պարագան ազգային բընոյթ ստացած է Ֆրանսահայ կարեւոր կեդրոններու մէջ զարգացնելու պատանեաց մայրենին եւ մշակոյթը, որպէս առաջնահերթ պայման մեր ազգ. ինքնութեան:

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան կըրթանուէր մարմինը, աւելի քան 70 տարիներ առաջ հիմնուած՝ Որբերու Օգնութեան Մարմին՝ պիտակին տակ, լռելեայն եւ անձանձիր վճռականութեամբ, տարեկան պարահանդէս - ճաշը ընտրած է իբր միջոց իր կրթական նպատակին, անդամավճարներու եւ նուէրներու գոյացած հասոյթով, տարեկան միանուագ նուէր մը յատկացնելով ամէնօրեայ վարժարաններուն:

Կիրակի, Դեկտեմբեր 8, Ժորժ Ե. պանդոկի հանդիսասրահը տակաւ լեցուեցաւ և գրեթէ լրումին հասաւ ժամը 20-ին, մինչ արդէն Պէոնար Տէտէճեանի նուագի համոյթը մեղմօրօր երաժշտութեամբ երեկոյթը կը պատրաստէր:

Նկատելի էր երիտասարդներու ներկայութիւնը, որպէս պարի եւ խրախճանքի նուիրեալներ: Պարերը արդէն սկսած էին, զոյգեր, ապա քոչարիներու հնչիւններով շուրջպարեր կ'ողեւորէին մթնոլորտը:

Յիշարժան է տիկիններու ջանքերը ըլպասարկութեան եւ մանաւանդ արեւելեան ճաշերու պատրաստութեան առընչութեամբ:

Նուագի համոյթի դաղարին, վայելեցինք Էլիա (քանոն) Արթօ (կիթար) Փեհլիվանեան եւ Այտա Էմիրեան երգչուհիի երրեակը, որ աշուղական եւ սիրային հայրենի երգերով ուշը գրաւել սկըսած էին բոլորին. Էմիրեանի խանդավառ երգերը պարի հրաւէրներ էին, երբ ինքն անգամ պարուհիի մը շարժումներով ծափեր կը խլէր: Կրկին նուագի համոյթը պարասէրները խմբած էր մինչեւ ժամը 23-ը անց, ուրկէ ետք վիճակահանութեան ժամն էր, նուիրատուներու ընծաներով:

Յարատեւութիւն կը մաղթենք այս նըւիրեալ Տիկնանց Մարմնին:

Զ. ՍԱՐԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Շերաթոն պանդոկին մէջ, Նոյեմբեր 24-ին, տեղի ունեցած է Էսաեան վարժարանի 90-ամեակին առթիւ կազմակերպուած ճաշը: Ողջոյնի խօսք արտասանած է Ռոպէր Զիւլէմեան: Այս առթիւ հրատարակուած է գրքոյկ մը:

×

ՖԷՐԻԳԻՒՂԻ Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը կատարուած է Դեկտեմբեր 1-ին: Արարողութեանց նախագահած է Շնորհք Պատրիարք եւ քարոզով մը ծանրացած է Թադէոս եւ Բարթողիմէոս առաքեալներու գործունէութեան եւ դերին վրայ: Յաւարտ պատարագի տեղի ունեցած է ճաշ մը: Սեղանը վարած է Պարոն Նալպանտեան: Թաղական Խորհուրդի ատենապետը՝ Սարգիս Քիւլէկէչ, կարդացած է տեղեկագիր մը, եկեղեցւոյ նորոգութեան եւ բարեզարդման աշխատանքներուն շուրջ: Գեղարուեստական բաժնին հանդէս եկած են Ֆէրիգիւղի Սանուց Միութեան պարախումբը, Վարդանանց երգչախումբը, արտասանող Սիլվա Կոմիկեան: Խօսք առնելով Շնորհք Պատրիարք դրուատած է թաղականութեան աշխատանքները եկեղեցական թէ կըրթական մարզերէ ներս:

×

ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՈՅԻ «Սթելլա» թատրոնին մէջ, Դեկտեմբեր 3-ին, աւելի քան 600 հանդիսականներու ներկայութեան տեղի ունեցած է «Կոմիտաս» ձայնասփիւռի 50-ամեակի եզրափակիչ հանդիսութիւնը: Բացումը կատարած են Արօ Պելեան եւ Արմենուհի Շահէրչեան: Հանդէս եկած է Լեւոն Գաթրճեան, մեկնաբանելով Սայաթ Նովայէն, Կոմիտասէն, Գուսան Շահէնէն, Գուսան Աշոտէն եւ իրմէ երգեր: Փակման խօսքը արտասանած է Յակոբ Ծ. Վարդապետ Գըլըճեան:

×

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» թատերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 28-ին, Խըրիմեան Կրթական Հիմնարկութեան Նախկին սաներու եւ այս տարեշրջանի աշակերտներու թատերախումբը ներկայացուցած է Միսաք Սվաճեանի «Այս ի՛նչ օրերու հասանք, Տէր պապա» կատակերգութիւնը, ղեկավարութեամբ Հեղինակին:

×

ԹԵՀՐԱՆԻ Զարմահալի Հայ Ուսումն. Միութեան «Գեղարդ» թատերախումբը, Նոյեմբեր 28 - 30, ներկայացուցած է Բ. Թամասի «Զարլիի մօրաքոյրը» կատակերգութիւնը, բեմադրութեամբ Էդիկ Ասլանեանի:

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Ո՛վ գիտէ ինչու ուզած էր որ երգէ ան. թերեւս այնպէս, առանց որոշ պատճառի, թերեւս ալ զայն ստիպելու որ խօսի: Վերջապէս կ'ուզէր խօսիլ անոր հետ, ուրվհետեւ քիչ ետք դարձեալ ձայնեց.

- Ինծի նայէ՛, Տանիյար, սիրա՞ծ ես դուն:

Ու անմիջապէս սկսաւ խնդալ:

Տանիյար չպատասխանեց ու Ճէմիլա լռեց:

«Մէկը երգել տալու լաւագոյն ճարը» խորհեցայ, ժպտելով ես ինծի...

Երբ հասանք առուակին որ կը կտրէր մեր ճամբան, ձիերը դանդաղած էին, իրենց պայտերը հնչեցնելով թաց ու արծաթափայլ խիճերուն վրայ: Երբ անցանք ջուրէն, Տանիյար մտրակեց ձիերը, դողդոջ ձայնով մը, որ յաճախ կ'ընդհատուէր սայլին խրաքանչիւր ցնցումէն, ինքնաբուխ, սկսաւ երգել.

«Ո՛վ լեռներ, ճերմակ ու մով լեռներ,
Մօրս, հօրս, պապերուս օրրան
լեռներ...»:

Մէկէն լռեց, հազաց երկարօրէն, յետոյ խորունկէն բխող, կուրծքէն ժայթքող, աւելի ճիշդը մարած ձայնով մը աւելցուց սա երկու տողերն ալ.

«Ո՛վ լեռներ, ճերմակ ու մով լեռներ,
Ինծի հայրենիք դարձած լեռներ...»:

Հոս որպէս թէ բանէ մը խրտչած ըլլար, հազաց դարձեալ, լռեց:

Ես հասկցած էի թէ որքան կ'ամչնար: Սակայն նոյնիսկ այս վարանոտ, ընդհատ երգին մէջ, սրտաշարժ բաներ կային: Որոշ էր թէ Տանիյար գեղեցիկ ձայն մը ունէր, սակայն ոչ ոք կը յուսար իրմէ:

Ես պոռթկացի,

- Կը տեսնես, չէ՞, ըսի:

Ճէմիլան ալ խանդավառուած էր:

- Ո՞ւր էիր մինչեւ հիմա, երգէ՛, երգէ՛:

Լայնատարած բացատ մը յայտնուեցաւ մեր առջեւ. կիրճէն հովիտը կ'ելլէինք: Մեղմիկ զեփիւռ մը կը փչէր: Տանիյար դարձեալ սկսաւ երգել: Նախ միշտ անվստահ, սակայն յետոյ ձայնը զօրացաւ, լեցուց հազադը, արձագանգեց հեռաւոր ժայռերէն:

Զիս ամէն բանէ աւելի կը զարմացնէր այս երգին կրքոտ, այրող եղանակը: Չէի գիտեր ինչ անուն տալ անոր: Աւելի ճիշդը ձա՞յն մըն էր լսածս, թէ այս մարդուն սրտէն փրթած բոլորովին տարբեր բան մը: Բան մը որ դիմացինին ալ կ'առթէր նոյն յուզումը, կ'արթնցնէր ամենածածուկ մտածումներ»...:

Ա՜խ, ինչ կ'ըլլար, կարենայի սորվիլ ու մէյ մը ես ալ երգել Տանիյարին երգը: Այս երգը գրեթէ բառեր չունէր: Կարծես մարդու անծիր հոգին անբարբառ կը բանար մինչեւ յետին ծալքը: Ես ոչ անկէ առաջ եւ ոչ ալ ետքը նման երգ մը մտիկ ըրի: Ո՛չ ղազաքներու եւ ոչ ալ քըրքըզներու երգերուն կը նմանէր: Սակայն այս երգին մէջ երկուքն ալ ներկայ էին: Տանիյարին երաժշտութիւնը առած էր երկու քոյր ժողովուրդներու ամենագեղեցիկ մեղեդիները ու միաձուլած զանոնք միակ երգի մը մէջ, զոր ամէն մարդ դիւրին - դիւրին չէր կրնար երգել: Այս երգը որ մերթ կը հնչէր քըրկըզ լեռներուն վրայ ու կը սաւառնէր, մերթ կը ծաւալէր ղազաքներու տափաստաններու տարածքին, երգն էր թէ՛ լեռներուն, եւ թէ տափաստաններուն:

Մտիկ կ'ընէի, սակայն ապշած էի: Ի՜նչ կարողութիւններ ունէր Տանիյար զորս կ'անգիտանայինք:

Հիմա կը յառաջանայինք տափաստանին վրայ, կակուղ, կոխոտուած ճամբէ մը: Տանիյարին երգը մշտանորոգ մեղեդիներով ու զարմանալի ճկունութեամբ մը կը ցնցէր շրջապատը, կը ծաւալէր: Ի՜նչ հարստութիւն էր այս. ի՞նչ եղած էր անոր: Կարծես ասոր համար յարմար ժամանակի մը կը սպասէր:

Գլխուս մէջ յանկարծ լուսաւորուեցաւ ամէն բան, մէկէն թափանցեցի իր երազամոլութեան, այն տարօրինակութիւններուն գաղտնիքին որոնք զինքը ամէնուն ծաղրանքին առարկան դարձուցեր էին, նաեւ իր մենամոլութեան ու մշտական լռութեան: Հիմա կը հասկնայի թէ ինչու իրիկնային ժամերը կ'անցընէր այդ «դիտումի բլրակ»ին վրայ, ինչո՛ւ գիշերն ի բուն մեն - մինակ նստած կը մնար գետափին, ինչու միշտ ականջ կուտար ձայներու որոնք ի՛նքը միայն կը լսէր, ինչու կը բոցավառէին աչքերը ու յօնքերը բարձրացած կ'ըլլային: Լրջօրէն սիրահարած մէկն էր ան: Սիրահարած էր, սակայն ոչ ուրիշներու նման: Լաւ հասկցած էի այս կէտը: Իր ներաշխարհը շատ տարբեր էր, լեցուն՝ կեանքի անսահման սիրով մը, ու հողին սիրով: Այո՛, ան այս սէրը ծածուկ պահած էր իր մէջ: Որքան ալ գեղեցիկ ձայն մը ունենայ, անտարբեր ոչ ոք կրնար այսպէս երգել:

(Շար. 16)

Այրի Տիկին Զարուհի Տէմիրճեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօրեղբօր եւ կնքահօր՝

ՏԻԳՐԱՆ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նիս, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 18, ժամը 13·45-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէն - Փարիզիէնի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստանողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Զարուհի Տէմիրճեանի եւ ընտանիքին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Նախկին Դիմադրականներու Բարեկամական Միութեան աւանդական հոգեճաշը՝ Փետրուար 23, Կիրակի, Միսաք Մանուշեանի եւ իր ընկերներու նահատակութեան 42-րդ տարելիցին առթիւ:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՓԵՏՐ. 23

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ - Պաչի Սէն - Ժէռոմի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը կը տօնէ Մանուկներու Օրը Դեկտեմբեր 21-ին, Շաբաթ, կէս օրէ վերջ ժամը 14-ին Թաղիս Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

×

Մասնաճիւղս կը կազմակերպէ նաեւ բացառիկ «լօթօ» խաղը, գեղեցիկ առարկաներով հետեւեալ օրերը. -

Դեկտեմբեր 14, Շաբաթ իրիկուն ժամը 21-ին:

Դեկտեմբեր 22, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

Դեկտեմբեր 29, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Մարի Փիրանեանի մահուան 2-րդ տարելիցին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Փիրանեան 300 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան, «Գուսան» երգչախումբ, Տիկին Ամիրխանեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ալեանաքեան, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Եըլմազեան 100-ական Ֆ., Այրի Տիկին Սիւզան Ունճեան 50 Ֆ.: Տիգրան Լուսիկեանի մահուան 5-րդ տարելիցին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Լուսիկեան 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Տէր - Վարդանեան 100 Ֆ., Այրի Տիկին Իրէպեան 50 Ֆ.:

imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Պերճուհի Թէրզեան 500 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Ղարիպեանի մահուան առթիւ:

ԾՆՈՒՆԴ եւ ԱՄԱՆՈՐ

ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

Դպրոցին աշակերտութիւնը կը տօնակատարէ Յիսուսի Ծնունդը, Կիրակի, Դեկտեմբեր 22, ժամը 16-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, 12 - 14 ռիւ Սէնպազիլ:

Խաղարկութիւն, երգ ու մաղթանք կը կազմեն օրուան յայտագիրը:

Սիրով կը հրաւիրուին հայ ընտանիքները:

PROCHAINEMENT OUVERTURE

BOUTIQUE TALINE

HAY DISC

s'agrandit

pour mieux vous servir

ça se fête!

Venez trinquer avec nous

Du Lundi 16 au Vendredi 20 Décembre

au 35, rue Lamartine — 75009 PARIS

CRÉATIONS

Prix : 1100 F. TTC.

Prix : 750 F. TTC.

Gaby

BIJOUTIER FABRICANT

G. AVEDISSIAN

Tél. 48 24 86 85
Mo Cadet, Montmartre

42, rue du Fg. Montmartre
Esc. 8, 2ème droite— 75009 PARIS

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
de MARSEILLE (HAY'S CLUB)

SKI
A
SAINT MICHEL DE CHAILLOL

SEJOUR, EN CAR,
ORGANISE DU SAMEDI 21 AU VENDREDI 27 DECEMBRE
par HAY'S CLUB

FORMULE A.- 1310 Frs. — *Si vous ne faites pas de ski.*
FORMULE B.- 1440 Frs. — *Si vous faites du ski de fond.*
FORMULE C.- 1740 Frs. — *Si vous faites du ski de piste.*

—Prix comprenant la pension complète + l'animation sur place. —

RESERVATIONS - RENSEIGNEMENTS : Tél. : (16) 91 - 30 - 66 - 28

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Meubles Ghazarian

Z.I. Vitrolles
à 20km de Marseille

tél. 42, 89.27.47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

OPTIMA Tours

ARMENIE

-- 1985 - 1986 --

Spécial Réveillon & Noël arménien en Arménie
— Du 28 Décembre 1985 au 11 Janvier 1986 (via Moscou) 5.580 F

Pâques en Arménie
— Du 29 Mars au 12 Avril (via Kiev) 6.050 F

Spécial Cérémonie du 24 Avril en Arménie
— Du 19 Avril au 3 Mai
(Prix et conditions de ce voyage nous consulter).

(Nos prix comprennent — le transoprt aérien, tous les transferts, la pension complète, le logement dans des hôtels de 1ère classe A en chambre double / bain, les excursions et visites mentionnées dans notre programme, l'ASSURANCE).

(Nos prix ne comprennent pas — la chambre individuelle, les boissons et les frais de nature personnelle, frais de visa 100 F.)
(Groupe minimum 20 inscriptions accompagnateur assuré par notre agence).

Renseignements et Inscriptions:

PARIS

Madame COUMRYANTZ Sonia
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon — 75009 PARIS
Tél. : 47 - 42 - 10 - 35

LIC A 130

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
17
MARDI
17 DECEMBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

LE NUMERO : 3,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.118

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

61e ANNÉE — No 16.118

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿԱՐԵՒՈՐ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՂԵԿԱՎԱՐ ԴԱՍՈՒՆ ՄԷՋ

Վ. ՀԱՄԱԶԱՍՊԵԱՆԻ ՏԵՂԸ ԿԱՆՑՆԻ Կ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին, որ տեղի ունեցաւ Դեկ. 6–9, քննարկուած են 1986–ի տնտեսական եւ ընկերային զարգացման կարեւոր հարցեր: Նախքան այդ հիմնական հարցերուն անցնիլը, երեսփոխանները զբաղած են կազմակերպական կարգ մը կէտերով եւ կատարած որոշ փոփոխութիւններ՝ կուսակցական եւ պետական վարչամեքենային մէջ: «Յառաջ»ի Դեկ. 12–ի թիւով կը յայտնէինք, թէ Հայաստանի նախագահը՝ Բաբկէն Սարկիսով, հանգստեան կոչուած է եւ գինք փոխարինած Հրանտ Ոսկանեան, որ մինչ այդ քարտուղարն էր կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի: «Արմէնփրէս»ի Դեկ. 10–ի լրատուութիւնը հետեւեալ ձեւով կը հաղորդէ լուրը. «Նստաշրջանը, յարգելով հայկ. ՍՍՀ Գերագոյն Սովետի նախագահութեան նախագահ Բաբկէն Սարկիսովի խնդրանքը, նրան ազատեց Գերագոյն Սովետի նախագահութեան նախագահի պարտականութիւններից՝ կենսաթոշակի անցնելու կապակցութեամբ: Կենսաթոշակի անցնելու կապակցութեամբ իրենց պաշտօններից ազատուեցին հայկ. ՍՍՀ Գերագոյն Սովետի նախագահութեան նախագահի տեղակալ Յովհաննէս Բաղդասարեանը եւ նախագահութեան քարտուղար Մանիկ Բախչինեանը»:

Այս վերջինոյն տեղ ընտրուած է Նելլի Ստեփանեան:

Իսկ «Արմէնփրէս»ի Դեկ. 11–ի լրատուութիւնը կ'արձագանգէ նաեւ կուսակցութեան վարչամեքենային մէջ կատարուած փոփոխութիւններու: Այսպէս, Կեդր. Կոմիտէի լիակատար նիստի աւարտին, երկու նոր անդամներ ընտրուեցան՝ քարտուղար Ռոբեր Արզումանեան, որ մինչ այդ վարչապետի տեղակալ էր, եւ Երեւանի քաղաքապետը՝ Մուրադ Մուրադեան: Նոր քարտուղարները փոխարինած են Հրանտ Ոսկանեանը, որ դարձած է Հայաստանի Նախագահը, եւ Կարլէն Դալլաքեանը, որ դարձած է Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահ, պաշտօն մը զոր քսան տարի է կը վարէր Վարդգէս Համազասպեան:

×

ՇՆՈՐՀԱԶՐԿՈ՞ՒՄ

Այս փոփոխութիւններուն մէջ երկու «հեռացում», թէկուզ նոր պաշտօնի գլուխ անցնելու համար, մասնագէտներու ուշադրութիւնը կը գրաւեն: Ասոնք կը վերաբերին Բաբկէն Սարկիսովի եւ Կարլէն Դալլաքեանի, որոնք երկուքն ալ կը հեռացուին կուսակցական Կեդրոնական Կոմիտէէն եւ երկրորդական պաշտօններու կ'անցնին: Հանրապետութեան նախագահի պաշտօնը, օրինակ, զուտ պատուակալ պաշտօն մըն է եւ Ֆրանսական մամուլի Գործակալութեան (ԱՖՓ) խորհրդածութեան համաձայն «ալ աւելի աննշան պաշտօնի մը կը կարգուի Կարլէն Դալլաքեան, որ 10 տարի է կուսակցական քարտուղար էր, պատասխանատու՝ քարոզչութեան»:

Նոյն աղբիւրներու համաձայն, Մոսկուա, որ անցեալին շատ միջամուխ չէր ըլլար Հայաստանի ներքին գործերուն, սկսած է աչալուրջ ըլլալ, մանաւանդ գաղափարաբանական գետնի վրայ, պայքարելու համար երիտասարդութեան մօտ զարգացող ազգայնական զգացումներուն դէմ: «Հարկ է աւելի զարկ տալ հպարտութեան զգացումին խորհրդային հայրենիքի նկատմամբ» կը շեշտուէր խորհրդային կուսակցական Կեդր. Կոմիտէի մէկ բանաձեւին մէջ, 1984–ի վերջ:

Հայաստանի կուսակցութեան գլուխը կը մնայ Կարէն Դէմիրճեան, 53 տարեկան, որ Ա. քարտուղար է 11 տարի է:

H. J. 192

ՃՆՇՈՒՄՆԵՐ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՋԳՋԳՈՒՄՆԵՐ

Հաւանաբար այս բանաձեւին ճակատագիրը պիտի ըլլայ երթալ - գալ Ներկայացուցչական ժողովին նիստերուն: Այսպէս, անգամ մը Յունիս էր որ կարելի չեղաւ ապահովել 2 / 3-ի մեծամասնութիւնը, այս անգամ այլ «փորձանքներու» բախեցաւ:

Նախ ծեծուեցաւ օրակարգի նիւթ դարձնելու կամ չդարձնելու հարցը եւ հոս ընդդիմադիրները ձախորդութեան մատնուեցան: 156-ի դէմ 263 ձայնով է որ որոշուեցաւ թիւ 192 բանաձեւը քննութեան ենթարկել: Անկէ ետք, սակայն, կացութիւնը կը փոխուի, ի մե՛ծ հրճուանք Թուրքերուն: Պարզ է որ ճնշումները զօրաւոր եղած են, նոյնիսկ Ռեկըն միջամըտած է: Բայց ամէն ինչ վերջացած չէ եւ հաւանաբար, Յունուարին, երբ նստաշրջանը վերսկսի, այս հարցը կրկին ծեծուի: Ստորեւ թուրք մամուլի արձագանգները, նախ բանաձեւին քուէարկութենէն առաջ «Թէրճիման»ի տուած տեղեկութիւնները Ռեկընի ճնշումներուն մասին, ապա՝ թըրքական «ցնծութիւնը», զոր կ'արտայայտէ «Հիւրրիյէթ»:

×

«ԹԷՐՃԻՒՄԱՆ» (Դեկտեմբեր 13).-

«Կը տեղեկանանք թէ Նախագահ Ռեկըն Ներկայացուցչական ժողովի անդամներուն հետ տեսակցութիւններ ունեցած է որպէսզի հայկական բանաձեւը չընդուն - ւի: Ան ուզած է որ եթէ կարելի չըլլայ բանաձեւին մերժումը ապահովել գոնէ փոփոխութեան ենթարկուի ու աւելի մեղմ արտայայտութեամբ մը ներկայացուի: Սպիտակ Տան շրջանակները կը յայտնեն թէ դեմոկրատ ու հանրապետական երկու անդամներու կողմէ պատրաստուած նոր օրինագիծէն հանուած են Ապրիլ 24 թուականը ու Թուրքերը ամբաստանող տողերը: Նոր բանաձեւը կը նախատեսէ «Ամբողջ աշխարհի ցեղասպանութեան զոհերը ոգեկոչել Դեկտ. 10-ի օրը, որ Մարդկային իրաւանց համաձայնագրին ստորագրուած թուականն է»:

«Ասկէ զատ տարբեր բանաձեւ մըն ալ պատրաստուած է հանրապետական ներկայացուցիչ՝ ճին Թէյլըրի կողմէ, ուր կ'առաջարկուի «Դեկտեմբեր 10-ին ոգեկոչել 1915 - 1916-ի Թուրքեւռուսական պատերազմին մեռած Անատոլուի քրիստոնեայ, մահմետական, հայ, թուրք բընակչութիւնը»:

«Միւս կողմէ կ'ըսուի նաեւ թէ բաւական կողմնակիցներ ունի քուէարկութիւնը Յունուարին յետաձգելու ջանքերը:

«Մինչ այս, Անգարայի մէջ - խորհրդարանական միութեան նախագահը Պարլաս Տօղու Միացեալ - Նահանգներու Ներկայացուցչական ժողովի կարգ մը անդամներուն նամակներ ղրկած է, փափաք յայտնելով որ մերժուի հայկական բանաձեւը: Ան նամակ մըն ալ ղրկած է Ներ - կայացուցչական ժողովի ներքին կանո - նագրի յանձնախումբին նախագահ՝ Գըլօտ Փէփըրի, ուր ըսած է. - «Զգուելի բան է մեզի համար 192 թիւ բանաձեւը. անոր մերժումին համար կը վստահինք ձեր բարեկամութեան»:

×

«ՀԻՒՐՐԻՅԷԹ» (Դեկտեմբեր 14).-

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՊՏԱԿԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼՈՊԻՒՆ

Բուռն վէճերէ ետք երէկ (Դեկտեմբեր 12) Ներկայացուցչական ժողովի Ներկայ Նստաշրջանի օրակարգերէն հանուած է հայկական բանաձեւը, որով կը նախատեսուէր Ապրիլ 24-ը հռչակել «Մարդուն դէմ մարդուն վայրագութեան, ու Հայերու ցեղասպանութեան օր»:

Ժողովին մէջ հարցին մասին վիճաբանութիւնը տեւած է մօտ հինգ ժամ: Բանաձեւը քննութեան նիւթ դարձնելու ի նպաստ արտայայտուած է նախ Մասաչուսէթի ներկայացուցիչը Ճօ Մօաքլի, որ ըսած է թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը առաջինն է 20-րդ դարուն, որուն օրինակով յետագային Հիթլէր հաւաքաբար բնաջնջած է Հրեաները:

Դէմ արտայայտուած է Ալապամայի ներկայացուցիչը՝ Ուիլլըմ Տիքինսըն, ըսե - լով թէ բանաձեւը վաւերացնել պիտի նըշանակէ ընդունիլ ահաբեկչութիւնը: Ան յիշեցուցած է թէ խելացի գործ չըլլար ՕԹԱՆ-ի դաշնակից Թուրքիոյ դէմ նման վճիռ մը արձակել. երկրի մը՝ որ Խորհ. Միութեան հետ հասարակաց երկար սահմանագիծ մը ունի: Ազդարարած է նաեւ որ ժողովը «զինուորական ու ռազմավարական սխալ մը չգործէ»:

Թեր ու դէմ բազմաթիւ կարծիքներէ ետք քուէարկուած է 192 թիւ բանաձեւին օրակարգին վրայ տեղ գրաւելու պարագան, 156-ի դէմ 263 քուէով ընդուն-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԿԱՐԵՒՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՇՔԱՆՇԱՆՆԵՐ՝ Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆԻ, Մ. ԱՍԼԱՆԵԱՆԻ ԵՒ Ժ. ԱՊԱՃԵԱՆԻ

×

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՃԱՇ՝ Ի ՊԱՏԻՒ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

ՈՐ ԱՆԹԻԼԻԱՍ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

Ա.

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը վերջին շաբաթը անցուց Պելժիոյ մայրաքաղաքին մէջ, կարեւոր հրատարակութեան մը առընչութեամբ, այդ գեղատիպ հատորը, որ սկզբունքով լոյս պիտի տեսնէ Զատկի նախօրեակին, Պրիւսէլի մէջ, կը վերաբերի Նոր Ջուղայի անտիպ մանրանկարչութեանց: Անգլերէն եւ ֆրանսերէն, այս հատորին աշխատակցած են երկու ձեռնհաս մասնագէտներ՝ Սիրարփի Տէր - Ներսէսեան եւ Արփակ Մխիթարեան, յառաջաբանն ու ներածականը գրած է Գարեգին Բ., պատմական ակնարկով մը պարսկահայ գաղութին եւ մանաւանդ Նոր Ջուղայի Ամենափրկչեան վանքին (*):

Անձնական բնոյթ ունեցող աշխատանքի այցելութիւն մըն է, ուրեմն, զոր կը կատարէր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, բայց եւ այնպէս գաղութային վարչութիւնը ընդունելութեամբ մը Հայ Տան մէջ, ապա ճաշով մը ուզած էր պատուել Գարեգին Բ., առիթ ընծայելով այս ձեւով, որ Կաթողիկոսն ու գաղութը աւելի մօտէն հանդիպում մը ունենան:

Դեկտեմբեր 13, Ուրբաթ իրիկուն, նախ Հայ Տան մէջ է, որ քոքթէյլ մը կը տրըւէր եւ գաղութի հին (այլեւս, երթալով սակաւաթիւ) եւ նոր անդամները կը հաւաքուէին Կաթողիկոսին շուրջ: Նորերուն մէջ, բազմաթիւ են Անատոլուէն գաղթած - դժբախտաբար դեռ Թրքախօս - Հայեր, որոնք աւելի դիւրին տեղւոյն լեզուն կը սորվին քան՝ հայերէնը:

Ընդունելութեան աւարտին, ողջոյնի քանի մը խօսք արտասանեց Երեսփոխանական ժողովի ատենապետ՝ ծանօթ եգիպտագէտ փրոֆ. Արփակ Մխիթարեան: Բարի գալուստին հետ, Ա. Մխիթարեան նաեւ բարի ճանապարհ մաղթեց Կաթողիկոսին, որ իր Աթոռը կը վերադառնար 2 օր ետք: Յիշեց թէ Գարեգին Բ. գաղութին վաղեմի բարեկամներէն մէկն է, 30 տարի առաջ եկած է առաջին անգամ, մըկըրտութիւն կատարած:

Գարեգին Բ. խօսք ուղղելով գաղութի ներկայացուցիչներուն եւ հաւատակիցներուն, շեշտեց իր ուրախութիւնը որ կը գտնուի այս Տան մէջ՝ Հայերու Տան մէջ: Կրնանք տարբերիլ, պատկանելով զանազան համայնքներու - ֆրանսահայ, լիբանահայ, պարսկահայ, եգիպտահայ, բայց հոն ուր հասարակաց դիմագիծ մը կը գտնենք, հոն կը մնանք մէկ, հանով հայկական: Մեր ժողովուրդը, ըսաւ Գարեգին Բ., գաղթականութեան դիմագիծը կը թօթափէ, դարձած է ինքնավըստահ, դադրած է վարձակալ ըլլալէ, հիմա սեփականատէր է, ուրիշին նայող ժողովուրդ չէ: Ապա, Կաթողիկոսը իր ուրախութիւնն յայտնեց որ գաղութը կարեւոր քայլ մը առած է եւ ծրագրած եկեղեցիի մը շինութեան, «դէպի երկինք բարձրացող գմբէթին» ինչպէս կ'ըսէ բանաստեղծը: Ծրագրած է հոգեւոր տունի մը կառուցման, այն եկեղեցիին որ հոգեկան տունն է, Ս. Էջմիածնի հովանիին տակ: Յիշեց Եղիշէի խօսքը՝ ամէն մէկ զինուոր որ կ'երթար դէպի Աւարայր եկեղեցի մըն էր: Եկեղեցին քար չէ, եւ փաստ որ քանդուեցան մեր բազմաթիւ եկեղեցիները, բայց չքանդուեցաւ մեր ներքին եկեղեցին: Գարեգին Բ. բացատրեց իր այցելութեան դրդապատճառը, յիշելով թէ երբ 1971 - 1973, առաջնորդ էր Նոր Ջուղայ եւ Սպահանի վանքը տեսած էր այն 700 ձեռագրերը, հրաւիրած էր փրոֆ. Մխիթարեանը, որ երկու անգամ Նոր - Ջուղայ գացած էր եւ հոն տիափոզիթիւներով հաւաքած էին այդ ձեռագիրները: Ի մօտոյ, աշխատակցութեամբ փրոֆ. Մխիթարեանի եւ մեր մանրանկարչութեան ամէնէն մեծ մասնագէտին՝ Սիրարփի Տէր - Ներսէսեանի Պելժիոյ մէջ լոյս կը տեսնէ, քանի մը ամիսէն, այդ անտիպ մանրանկարչութեանց հատորը:

Կաթողիկոսը շնորհակալութիւն յայտնեց գաղութի վարչութեան, ոգեկոչեց հիներու յիշատակը՝ Էմիրզեան, Ժախեան, Մուրտիկեան, զորս ճանչցած էր երբ դեռ աբեղայ էր: Այսօր գաղութը մոզայիք մըն է, բայց պէտք է ներդաշնակութիւն ստեղծել, շատեր եկած են տարբեր խաւերէ, պարտին սակայն հայօրէն ապրիլ, գործակցաբար: Ու իր խօսքը վերջացուց յորդորով՝ հայանա՛նք, հայախօսանա՛նք, սորվեցէ՛ք ձեր լեզուն:

Կաթողիկոսը քանի մը գիրքեր ալ նուիրեց, ապա այցելեց Տան զանազան բաժանմունքները:

Փակագիծի մէջ յիշենք որ, այս տան մէջ, Օր. Հ. Գարագաշեան, միշտ նոյն նուիրումով կը շարունակէ իր դաստիարակչական գործունէութիւնը, հայերէն դասաւանդելով:

Հաւաքոյթը կը փակուէր ժամը 19.30-ի շուրջ:

Նոյն իրիկունը, ժամը 21-ին է որ կը տրուէր պաշտօնական ճաշ մը, գաղութի վարչութեան կողմէ:

Ա. Մ.

(*) «*Miniatures arméniennes inédites d'Ispahan*», Sirarpie Der Nersessian, Arpag Mekhitarian, Préface Karékine II (en anglais et en français) avec 90 reproductions dont 40 en couleur. Ed. : Editeurs d'Art associés, Bruxelles.

Մուսա Լերան Հերոսամարտը

- ՀԱՄԱՌՕՏ ԳԻԾԵՐՈՒ ՄԷՋ -

ԹՈՎՄԱՍ ՀԱՊԷՇԵԱՆ

ԽՄԲ. - 1985-ը կը հասնի իր վախճանին: Ապրիլեան սեւ օրերու 70-ամեակէն զատ, այս տարի ոգեկոչեցինք նաեւ մեր կարգ մը հերոսական գոյամարտներու 70-ամեակը, ի շարս որոնց՝ Մուսա Լերան հերոսամարտը, զոր Թովմաս Հապէշեան կ'ոգեկոչէ «Ազդակ»ի մէջ.-

×

1915-ի ամառը, Մուսա Լերան վրայ չորս գլխաւոր ճակատամարտներ մղուեցան, եւ չորսն ալ կատարեալ յաջողութեամբ պսակուեցան, որոնց հետեւեցաւ ժողովուրդի հրաշալի փրկագործութիւնը՝ ատլետական Ֆրանսայի մարտանաւերով: Փոխադրուեցանք եգիպտական հող, Փոր Սայիտի հարաւը, քաղաքին գրեթէ կից աւազուտքի մը վրայ, Սուէզի Ջրանցքին արեւելեան ափին:

Ահա այս հերոսամարտին եւ ժողովուրդի ազատութեան պատմութիւնն է, զոր պիտի փորձեմ համառօտ գիծերով ներկայացնել այժմ:

Նախ տեսնենք 1915 չարաշուք թուականը նախորդող հինգ - վեց տարիներու ընթացքին պատահած դէպքերն ու նախապատրաստական աշխատանքները, առանց որոնց Մուսա Լերան ժողովուրդի կեանքը հաւանաբար տարբեր ընթացք ստանար:

Նախ յայտնեմ, որ իմ ներկայացուցածը դերակատարի կամ ականատեսի վըկայութիւն չէ, որովհետեւ այն ատեն 10 - 11 տարեկան տղայ էի: Պիտի հրամցնեմ ձեզի այն՝ ինչ որ լսած եմ գործողութեանց մասնակցող արժանահաւատ եւ իրազեկ անձերէ - պիտի ներկայացընեմ այն՝ ինչ որ, ըստ ինծի, ճշմարտութիւն է:

Մուսա Լերան ժողովուրդին մէջ կը գործէին երկու կուսակցութիւններ. Հնչակեան եւ Դաշնակցական: Երիտասարդութիւնը մեծ մասով արձանագրուած էր մէկուն կամ միւսին: Կուսակցական հակամարտութիւն չկար: Հնչակեանութիւնը հիմնուած էր 1892-ին, հնչակեան նշանաւոր գործիչ, յեղափոխական ու Բաբգէն Սիւնիի դասընկեր եւ ուխտակից՝ Աղասիի եւ իր ընկերներուն կողմէ, որոնք եկած էին մեր կողմերը յեղափոխական աշխատանքներ կատարելու եւ Զէյթունի ապստամբութեան մասնակցելու: Անոնց Մուսա Լեռ ներկայութեան ատեն, գրեթէ ամբողջ երիտասարդութիւնը կը գործակցէր իրենց: Չորս տարի, իր ընկերներով, Աղասին յեղափոխական քարոզչութիւն ըրած էր ժողովուրդին: Սակայն, ղեկավարութեան Զէյթուն մեկնելով, պէտք է ըսել, որ կուսակցութիւնը անգլուխ մնաց եւ գրեթէ կազմալուծուեցաւ: Թէեւ կազմակերպուած կուսակցական կեանք չկար, բայց ազգային, յեղափոխական գործերու հանդէպ հետաքրքրութիւն ու խանդավառութիւն կար:

1908-ին՝ կազմակերպուեցաւ Դաշնակցութիւնը Անանիա Վիրաւորեանի կողմէ: Անանիան ուսումնատենչ եւ հաւասարակշիռ երիտասարդ մըն էր: Ազգային ոգիով տոգորուած հաւատաւոր դաշնակցական. խառնուածքով՝ ջղուտ եւ վճռական: Ծնած էր Մուսա Լերան Եօղուն Օլուգ գիւղին մէջ: Ուսումը ստացած էր Հալէպի ազգային վարժարաններուն մէջ, հոն ալ դաշնակցական եղած:

1908-ին Անանիան իր ծննդավայր գիւղը վերադառնալով՝ կը կազմակերպէ դաշնակցական կորիզը: Անոր համար սկըզբունք էր նախ իր գիւղի, ապա նաեւ շրջակայ գիւղերու, լուրջ, վարկ եւ յեղափոխական ոգի ու թռիչք ունեցող յանդուգն երիտասարդները դաշնակցական արձանագրել: «Հիմա թիւը կարեւոր չէ, - կ'ըսէր, - այլ՝ որակը. մեր խօսքը կըշիռ պիտի ունենայ, մեր գործը վստահութիւն պիտի ներշնչէ»:

Կուսակցական կեանքը ամրացնելէ ետք, իր առաջին մտահոգութիւնը եղաւ ժողովուրդը զինել: Բայց դժբախտաբար Թոքախտէ վարակուած ըլլալով՝ շատ չուտ մեռաւ: Սակայն գործը կանգ չառաւ. կուսակցութիւնը գլխաւորեց Մովսէս Տէր - Գալուստեանը: Իր արժանաւոր գործակիցները եղան Գէորգ Պաղտոյեանը (Հաճընցի), Մորուք վարժապետ՝ նշանաւոր յեղափոխական մը, որ ուսուցիչ էր Մուսա Լերան Խըտըր Պէյ գիւղին մէջ, նաեւ Խորէն Կիւլլիգեանը (այնթապցի, ականաւոր վարժապետ), խստաբարոյ դաշնակցական մը, որ առօրեայ կանոնաւոր մասնակցութիւն կը բերէր կազմակերպչական աշխատանքներուն եւ ուսուցիչ էր Եօղուն Օլուգ գիւղին մէջ: Կիւլլիգեանի մեկնումէն ետք, զինք կը փոխարինէ Մխիթար Հիւսնեանը, որ կը կոչուէր նաեւ Սարգիսեան. ժողովուրդը կը ճանչնար զայն Ջափար վարժապետ անունով: Առաւելապէս յեղափոխական քարոզչութիւն կը կատարէր ո՛չ միայն իր դաշնակցական ընկերներուն, այլ նաեւ ընտանիքներուն՝ Րաֆֆիի գործերը կարդալով եւ բացատրելով:

Ժողովուրդը զինելու վտանգաւոր գործը գլուխ հանելու համար, հարկ եղաւ ապահովել Քեսապի դաշնակցութեան գործակցութիւնը: Քեսապի կազմը զէնքերը պիտի հայթայթէր, իսկ Մուսա Լերան կազմը փոխադրութիւնը պիտի ստանձնէր: Զէնքի մաքսանենգութեամբ զբաղելու համար՝ նկատի առնուեցան քանի մը յանդուգն եւ նուիրեալ դաշնակցական եւ դաշնակցութեան հետ գործակցող երիտասարդներ: Գործը սկսաւ ընթացք առնել: Տակաւ առ տակաւ սկսաւ զէնք ու զինամթերք հասնիլ: Տեղական միջոցներով գնուեցան բաւական քանակութեամբ վառօդ, կապար եւ ճափսիլ՝ փամփուշտ լեցնելու եւ որսի հրացաններով գործածուելու համար: Այնպէս որ 1915-ի եղերական օրերուն ունէինք շուրջ 100 յունական պատերազմական Կրա զէնքեր եւ մօտաւորապէս 10 արագահարուած ատրճանակներ, որոնք յարմարութիւն ունէին պատերազմ մղելու համար:

1915-ի գարնան, թշնամի հարիւրաւոր զինուորներով ընդհանուր խուզարկութեան մը ձեռնարկուեցաւ Մուսա Լերան մէջ եւ ոչինչ գտնելով միամտեցաւ թըշնամին եւ մեզ ոչխարի հօտ կարծելով՝ գաղթի հրամանը ժամանակին գործադրելուն անհոգ գտնուեցաւ: Երբ լուր հասաւ, որ Քեսապի ժողովուրդին գաղթի հրահանգը տրուած է, մտահոգութիւնը պատեց նաեւ Մուսա Լերան ժողովուրդը: Միջ - գիւղային ժողով մը գումարուեցաւ Տէր Աբրահամ Քահանայի տունը: Ժողովականները երկու մասի բաժնուեցան. Պետութեան հրամանին դէմ ըմբոստացողներ եւ համակերպողներ: Մեծամասնութեամբ որոշում տրուեցաւ, որ երբ գաղթի հրահանգը ստացուի, ընթացք չտալ եւ լեռ բարձրանալ: Կամաւոր գաղթ դէպի լեռ, եւ ոչ թէ ակամայ գաղթ դէպի Սուրիոյ մահաբեր անապատները: Զինուորական փախստական մեր երիտասարդները, որոնք ուշագրաւ թիւ կը կազմէին, սրտաճմլիկ վկայութիւններ բերած էին թրքահայ գաղթական զանգուածներու վիճակէն: Պատուելի Տիգրան Անդրէասեան, որ այդ օրերուն իր ծննդավայր գիւղը վերադարձած էր Զէյթունէն, նոյն վկայութիւնները կը հաստատէր աւելի պատկերաւոր ձեւով: Այս բոլորը նկատի ունենալով, որոշում տրուած էր նախընտրել պատուաւոր մահը անպատիւ կեանքի քաշքշուքէն: Բաւական զէնք եւ բաւարար կռուողներ ունէինք. մանաւանդ Հալէպէն զինուորական փախստական տղաքը արդէն լերան ծերպերուն մէջն էին: Երբ գաղթի հրամանը տրուեցաւ, երկար բարակ մտածելու պէտք չկար այլեւս:

Եօղուն Օլուգ, Խըտըր Պէյ եւ Վագըֆ գիւղերու բնակչութիւնը երկու - երեք օրէն հաւաքաբար լեռ կը բարձրանայ, իր հետ տանելով պատրաստի պարէնը եւ տնային բոլոր տեսակի իրեղէնները: Քեպուսիէ գիւղէն միայն 17 ընտանիք կը հետեւին այս երեք գիւղերուն: Հաճի Հաբիպլիի եւ Պիթիասի ժողովուրդը պահ մը կը յամենայ դիրք ճշդել, մինչեւ որ, ի վերջոյ, կէսէն աւելին կը միանայ ըմբոստներուն, իսկ մնացեալ փոքրամասնութիւնը կը հետեւի պատուելի Նոխուտեանին՝ գաղթի ճամբան բռնելով:

Շաբաթավերջին ժողովուրդը արդէն լերան գագաթն է՝ քանի մը համախըմբումներով: Անմիջապէս ժողովներ կը գումարուին, դասաւորելու եւ կազմակերպելու համար ժողովուրդին կեանքը՝ նոր միջավայրին ու նոր պայմաններուն համաձայն: Կ'ընտրուի ընդհանուր վարչական մարմին մը՝ վարելու համար ժողովուրդի նոր պայմաններու նոր կեանքը: Վարչական մարմնի ատենապետ կ'ընտրուի պատուելի Տիգրան Անդրէասեան: Երիտասարդութիւնը կը բաժնուի 43 խումբերու, 43 խմբապետներով: Ընդհանուր զինուորական վերահսկիչ կը կարգուի Մովսէս Տէր - Գալուստեանը՝ երկու օգնականներով: Տակաւ առ տակաւ կեանքը բնականոն կը դառնայ: Ամէն ընտանիք անտառային վայրերով կը կանգնէ իր հողածածկ խշտին ու կ'ամփոփուի անոր ներքեւ: Կը դառնանք անտառներու բնակիչ. կը վերադառնանք նախամարդու կենցաղին՝ դրացի գայլերու, վագրերու, վարազներու պէս ազատ ու հպարտ: Ալ բռնութիւն չկայ, բռնակալ չկայ: Աշխարհային աղտեղութիւններէն մաքրուած, իմացեալ մահուան գաղափարով զինուած, նոր կեանք մըն է որ կը սկսի Մուսա Լերան մշուշոտ խորհրդաւոր գիրկին մէջ: Լեռ ու լեռնական միաձուլուած կը սպասեն, թէ վաղը արեւը ինչպէ՞ս պիտի ծագի:

ԱՌԱՋԻՆ ԲԱԽՈՒՄԸ

Օգոստոս 7: Թշնամի զինուորական ջոկատ մը, առաջնորդութեամբ Լեւշիէ գաւառի հայատեաց միւտիր Խալէտի, Եօլ Աղզէն կը բարձրանայ լեռ, որ «սա բուռ մը խեղճ ու կրակ Հայերը, ոչխարներու պէս լեռնէն վար քշէ եւ գաղթի ճամբաներուն վրայ նետէ»: Թշնամիին համար մեծ կ'ըլլայ անակնկալը, երբ խրամատպահ տղոց համազարկին կ'ենթարկուի: Կռիւը կը տեւէ շուրջ վեց ժամ: Թշնամին տասնեակ մը մեռելներ ու կրկնապատիկ վիրաւորներ տալով, խուճապահար կը փախչի: Վեց հարիւր տարի ստրկութիւն շալկած ուսերը կը թեթեւնան: Դառնութեամբ լեցուն հոգիները կը հովանան՝ փախչող թշնամիին ետեւէն հայհոյանքներ պոռթկալով:

Օգոստոս 10: Սպասելի էր, որ թշնամին աւելի դերակշիռ ուժով յարձակում գործէր՝ ջնջելու համար առաջին կռիւին իր կրած վարկաբեկիչ պարտութեան ամօթը: Այս անգամ յարձակումը կը գործուի Պաղաճըղի կողմէն, շուրջ 5000 զինուորներով: Բերած էին նաեւ լեռնային թնդանօթներ: Նախ թնդանօթները կը գործածէին վախ ազդելու եւ մեր մարտիկներուն կորովը կոտրելու համար: Խաղը ապարդիւն կ'անցնի, դիմադրութիւնը կ'ըլլայ ուժեղ, մահացու: Օրուան կարգախօսն էր «Խնայողութիւն զինամթերքի». ամէն գնդակ պէտք էր թշնամի մը փճացնէր: Թշնամիի ճնշումը շատ զօրաւոր ըլլալով, մերինները թեթեւ նահանջ մը կը կատարեն, աւելի ամուր դիրքերու կառչելով: Օրը ամպոտ էր, թանձր մշուշը պատած էր լեռը: Ասիկա ի նըպաստ էր մեզի: Այս անծանօթ միջավայրին մէջ, թշնամին շփոթի կը մատնուէր: Տարօրինակ աշխարհի մը մէջ կորսուած կը կարծէր ինքզինք: Բայց, դժբախտաբար, յանկարծ կացութիւնը կը փոխուի ի վնաս մեզի: Կը սկսի տեղատարափ անձրեւ մը: Մեր տղոց զէնքերուն մեծագոյն մասը բաղկացած ըլլալով որսի միափող եւ երկփող հրացաններէ, կրակոցը անկարելի կը դառնայ, վառօդը եւ ճափսիլը թրջուելով կրակ չէին առներ: Բարեբախտաբար յունական Կրա զէնքերը եւ տասնոց ատրճանակները նուազ կ'ազդուէին անձրեւէն: Այս զէնքերով զինուած տղաքն է որ կը կեդրոնանան թշնամիին դէմ: Կռիւը կը մղուի կատաղօրէն, յամառօրէն, առանց թիզ մը նահանջի: Ճակատամարտը կը տեւէ 12 ժամ: Թշնամին բազմաթիւ մահեր ու վիրաւորներ ունենալով՝ խուճապահար փախուստի կը դիմէ՝ մատնուելով երկրորդ եւ աւելի ծանր ամօթալի կացութեան մը: Այս ճակատամարտի ընթացքին՝ կ'ունենանք չորս նահատակներ, առաջինը՝ անուանի Յակոբ Գարակէօզեանը, որ Մուսա Լերան ժողովուրդը զինելու եւ ըմբոստութեան մղելու գործին մէջ ալ կեդրոնական դէմք եղած էր: Այս անուանի մարտիկը բացառիկ քաջութեան մը պահուն, ծանրօրէն կը վիրաւորուի, ապա կը մեռնի:

Ճակատամարտի ամբողջ տեւողութեան տեղատարափ անձրեւը անդադար շարունակուեցաւ: Եղածը կարծես անձրեւ չէր, այլ՝ ամպերն էին, որ պատառ - պատառ վար կ'իյնային բացօթեայ մնացած ժողովուրդի մը վրայ: Կարծես նախախնամութիւնը փորձի կ'ենթարկէր ժողովուրդի մը կամքն ու կորովը՝ տոկալու կարողութիւնը: Նոյնը պատահեցաւ նաեւ Պատիթ՝ 1939-ին, գաղթի ճամբուն վրայ:

Աստուած այս ժողովուրդը պահելով ամուր իր կամքին ու հաւատքին մէջ՝ իր հովանին բացաւ անոր վրայ:

Օրերը կ'անցնէին սպասողական անձկութեամբ. կարծես ժամանակը տեղքայլի մէջ էր: Ամէն մարդ խոշոր հարցականի մը առջեւ կեցած էր. արդեօք վաղը չէ՞ ճակատագրական օրը:

Օգոստոս 15, Կիրակի: Արեւածագէն առաջ թշնամին կը յառնուի, ստուարաթիւ բանակային ուժերով՝ ընկերակցութեամբ զինուած, աւարառու եւ խէնէշ խուժանի մը, որուն արտօնուած էր, յաղթանակէն յետոյ ամէն ստորնութիւն գործելու: Յարձակումը կ'ըլլայ տարերային, յանկարծակի, շանթահարիչ՝ չորս տարբեր ճակատներէ միաժամանակ: Որոշ էր, որ թշնամին մեր մարտիկներու շարքերուն մէջ շփոթ ու խառնաշփոթ ստեղծել փորձելով՝ կը ձգտէր յաղթանակը ապահովել: Առաջին պահու գլխապտոյտէ մը յետոյ, կացութիւնը կը յստականայ, թշնամիին խաղը կը հասկցուի: Բանակային ուժը կեդրոնացած է Եօլ Աղզի ճակատին վրայ: Մեր կտրիճները կը խոյանան այս ճակատին վրայ, մնացեալ ճակատները ձգելով որսի հրացաններով զինուած տղոց: Ամբողջ լեռը կը բռնկի: Ամէն կողմէ կրակոց՝ թիթեղէ տանիքի մը վրայ թափուող կարկուտի ձայնով: Այս անգամ յարձակողը բանակի հրամանատար հռչակաւոր Ֆախրի փաշան էր՝ հինգ հազար զինուորներով եւ նոյնքան ալ ժողովրդային անկանոն ուժերով: Որոշուած էր այս անգամ անպայման Մուսա Լերան ըմբոստ լեռնականներուն հաշիւը մաքրել: Կացութիւնը գեհենական էր. ամէն մարդ իր կարելին կ'ընէր կեանքը սուղ ծախելու: Անդին, Տամլաճըգի բարձունքին վըրայ, արդարութեան մարմնացումը եղող Տէր Յարութիւն Քահանան, լեռնային անտաշ քարերէ կազմուած խեղճուկ խորանի մը առջեւ, հայեացքը երկինքին, բազկատարած, Աստուծոյ օգնութիւնը կը հայցէր: Իր առջեւ ցանցառ թիւով մամիկներ եւ երախաներ կեցած էին՝ նոյնպէս աղօթքի մէջ քարացած: Մամիկները աղօթքի բառեր կը փոխանցէին երախաներուն՝ անոնց արդար բերնով Աստուծոյ առաքելու համար:

- Կրկնէ տղաս, «Կապոյտ ծովէն մեզ փրկութեան դուռ մը բաց»:

- Կապոյտ ծովէն մեզ փրկութեան դուռ մը բաց:

- Կրկնէ տղաս, «Մեր կտրիճներուն կեանքը երկար ըրէ եւ թշնամիին ձեռքը մի ձգեր մեզ, տէր»:

- Մեր կտրիճներուն կեանքը երկար ըրէ եւ թշնամիին ձեռքը մի ձգեր մեզ, տէր:

Աշխարհային բոլոր հաշիւները չքացած էին. կեանքի ու մահուան միջեւ փոթորկահար ոգեղինացում մը կը թեւածէր Մուսա Լերան բարձունքներուն:

(Մնացեալը յաջորդիւ)

«ԵԹԷ ՋՐԻ Է, ՀԱՏ ՄԸՆ ԱԼ ԻՆԾԻ ՏՈՒՐ»

Մեռելոցի այդ օրով պիտի ոգեկոչուէր արդէն մեկնած, միւռոն ու խունկ դարձած դէմքերու յիշատակը. հարիւրաւորներու մէջէն՝ Թուղթի ու գիրքի վերածուած քանի մը մտաւորականներու ու արուեստագէտներու գործն ու վաստակը. Թափ ու թռիչք պիտի առնէր խօսքը եւ յուզումով պիտի արտասանուէր.

«Դո՛ւրս ելէք կրկին շիրմից,
խաւարից,
«Դո՛ւրս ելէք տեսնեմ, շօշափեմ,
լսեմ...»

պիտի վերակենդանանային Զօպանեան եւ միւսները ու պիտի ապրէինք ներկայութիւնը հայ դպրութեան աւագանիին:

Գիտէինք թէ՝ արտասանուելիք խօսքերու մէջ պիտի չգտնէինք հայկական սովորութիւններն ու աւանդութիւնները վերակենդանացնող Անոյշի ու Մօսիի տիպարները Թումանեանի շունչի հզօրութիւնն ու բանաստեղծի հոգին, սակայն, անգամ մը եւս պիտի օծուէր շիրմաքարը, յարգանքի խօսքեր պիտի թռչկոտէին եթերին մէջ, զարնուէին դամբարանի անուններուն եւ անոնց վերադարձող արձագանգը պիտի սպրդէր ներկաներու սըրտերուն մէջ, ապրեցնէր անցեալի լոյսն ու փառքը: Անուն ու ստուեր կերպարանք առած, պիտի տանէր մեզ այն «երջանիկ» օրերուն, երբ անոնք միս ու արիւն

էին, սիրտ ու մտածում, գիր ու գրականութիւն:

Եկած էին քիչ մը ամէն տեղէ. մօտէն ու հեռուէն. Թողած՝ բարեկամ ու խրախճանք, հեռաձայն ու հեռատեսիլ. շարուած՝ դամբարանի շուրջ, մօտ ու հեռաւոր արահետներու մէջ:

Կ՚ըսուէր թէ՝ երկա՛ր ատենէ ի վեր ա՛յդքան բազմութիւն չէր տեսնուած այդ դամբարանին առջեւ: Առօրեայ հեւք, եղծանուած բարքեր, խառնուած սէրեր յեղաշրջած էին սովորութիւնները եւ ամէն ոք հետամուտ՝ նոր խանդավառութիւններու:

Այսօր, բազմութիւն կար եւ բազմութիւնը կը զարմանար ա՛յդքան շատ բազմութեան՝ ինքնիր վրայ:

Արդարեւ, իրապէս անսովոր եւ, որքա՜ն հաճակրելի էր տեսնել ծանօթ ու անծանօթ այդ դէմքերը, որ կուգային քանի մը վայրկեան ամփոփուելու, աղօթելու երէկը, որուն մաս էին կազմած:

Տարիները կը հասունցնեն անհատը, կը դարձնեն լուրջ, խոհուն, գիտակից: Հասած էինք այդ իմաստութեան: Հայու ընթացքին, նիստուկացին, հասկացողութեան մէջ, ա՛նպայման փոխուած բան մը կայ, կը մտածէի, երբ պատահեցաւ անխուսափելին:

Գիրք մը կը շրջէր ձեռքէ ձեռք: Յովհ. Չիլինկիրեանի խնամքով պատրաստուած «Թուքէն Սեւակ» հատորը տպագրիչի կողմէ, ձրի ապուրի պէս կը բաժնուի ընթերցող ենթադրուող անհատներու: «Ապուրէն» զրկուածի մը ձայնը կը հնչէ ականջիս տակ. «եթէ ձրի է, հատ մըն ալ ինծի տուր»:

Ուրեմն, իրականութենէ աւելի, զգայութենէ մղուած փափաքի մը արդիւնք էր միայն ստեղծուած ուրախութիւնն ու հոգեվիճակը:

Ո՞վ կրնայ երեւակայել աւելի փառաւոր անարգանք՝ մտաւորականներու հանդէպ, քան «եթէ դրամով է, չե՛մ ուզեր» բացականչութիւնը՝ մտաւորականները յարգելու եկած հայրենակիցի մը կողմէ:

Հայ գիրքը չամիչի չիչ մը չարժէ՞ր միթէ: Ուիֆ - Էնտի քանի մը հազարէն յիսուն ֆրանք կարելի չէ՞ յատկացնել գիրքի ուիֆ - Էնտի: Կրակ բոնկեցնելու թուղթ հայթայթելո՞ւ են յատկացուած գիրքերը:

Միտքս կուգայ բարեկամի մը երգիծանքը. «Օր մըն ալ Մշակութային կեդրոնատեղիին մէջ, փոշիներու մէջ ի՞նչ տեսնեմ. - իմ գիրքերէն տասը օրինակներ: Անմիջապէս գնեցի ու տուն բերի»:

Երգիծանքը տառմի ձեւ կ՚առնէ, երբ մտածենք թէ՝ հեղինակը, կորուստէ փրկելու համար իր գործերը, կը պարտաւորուի գնել իր սեփական հատորները:

Ուրկէ՞ կը բխի «եթէ դրամով է, չեմ ուզեր» Հայու կրաւորական դիրքը գիրքի հանդէպ: Հեղինակի հանդէպ ունեցած ոխ ու արհամարհա՞նք թէ պարզապէս տգիտութիւն: Ի՞նչպէս կարելի է նողկանքով հրել իրեն հայերէն սորվեցուցած գիրքը:

Եւ ըսել թէ՝ կը համարձակինք տակաւին գոռալու՝ «ես հայ եմ»: Կը խանդավառուինք Հայու իրաւունքներու պահանջով: Կը հպարտանանք Հայու մը զատ յաջողութիւններով: Բայց չենք հասկնար թէ՝ իրաւունքները կը պաշտպանուին ժողովներու մէջ եւ բեմերու վրայ. միջազգային ատեաններու առջեւ՝ մամուլի ու գրականութեան լեզուով և որքան զօրաւոր է գիրք ու մշակոյթի ուժը, այնքան աւելի վաւերականութիւն կը ստանայ պահանջը:

Ո՛չ. այս բազմութեան ամբողջութիւնը չէր եկած ծնրադրելու համար դամբարանի առջեւ, այլ իրար տեսութեան, ինչպէս եկեղեցիի մայթերուն վրայ:

Քահանան վերջացուց իր օրհնութիւնը: Խօսողները գրուատեցին իրենց կազմակերպութեանց արժանիքները՝ հետերնին տանելով՝ «եթէ ձրի է, մէկ հատ մըն ալ ինծի տուր» ողորմութիւնը:

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՄԸ ԱՌԻԹՈՎ

1985-ի ամավերջի ընդհանուր ժողովի նախօրեակին վարչութիւնս տեղեկացաւ թէ միօրեայ վարժարանիս ուսուցչուհի Տիկին Հ. Պալըքճեան որոշած էր հրաժեշտ առնել ու հեռանալ ասպարէզէ: Երկարատեւ մեր գործակցութիւնը մեզ մըտերմացուցած էր իրարու ու չէինք ուզեր հաւատալ մեր լսածին. մեր «տիկին»ը հրաժեշտ կ՚առնէր բաւ համարելով քըսանեւինը երկար տարիներու իր վաստակը:

Ոչ մէկ դժուարութիւն կրնար ջլատել զինքը, կը շարունակէր միշտ նոյն եռանդով, զոհաբերութեան նոյն ոգիով դաստիարակել շրջանի հայ մանուկները, անոնց ներշնչելով հայեցիութեան ու հայրենասիրութեան զգացումներ, սորվեցնելով հայ լեզուն ու մշակոյթը:

Ան խօսք առնելով գնահատանքով արտայայտուեցաւ վարչութեանս ներդաշնակ գործունէութեան ու թափուած ջանքերուն մասին: Յետոյ մէջբերելով Պետրոս Դուրեանի հետեւեալ տողերը. -

Մահամերձն ալ կ՚ուզէ երկու բան
Նախ կեանքը, յետոյ լացող մ՚իր
վրան»:

հարց տուաւ թէ եթէ մահամերձը կ՚ուզէ լացող մը, արդեօք ողջերը պէտք չունի՞ն անոյշ խօսքի, սիրալիր վերաբերումի մը: Փոխանակ զիրար վիրաւորելու, կրնանք մեր աշխատանքը կատարել սիրով, ի փառս մեր մշակոյթին:

Երախտապարտ ենք Տիկին Հ. Պալըքճեանի օրինակելի վաստակին ու հրապարակաւ մեր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնենք իրեն:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝
Պանեէօ - Քաշանի հայկ. դպրոցի

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀԸ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 8, կէսօրին, Փարիզի Կեդրոնականցիներն ու վարժարանին համակիրները հաւաքուած էին Քափատոս ճաշարանը, յարգելու համար տարիներու աւանդութիւն մը:

Ժամը 13.30-ին, բացումը կատարելով Սանուց Միութեան նախագահ Արթօ Մանուկեան կը նշէր, թէ Վարչութիւնը 1986-ը հռչակած է յոբելենական տարի, անհրաժեշտ շուքով ոգեկոչելու համար Կեդրոնական վարժարանի հիմնադրութեան հարիւրամեակը: Ապա, նախագահը կ՚ոգեկոչէր յիշատակը նորոգ հանգուցեալ Մկրտիչ Հաճեանի (մեռած՝ Նոյեմբեր 26-ին, Մեքսիքօ), նշելով. «Կեդրոնականի 1933-ի շրջանաւարտ Մկրտիչ Հաճեան, իբրեւ արուեստաբան, հրապարակագիր, երաժշտական քննադատ, թատերագիր, բանաստեղծ, նկարիչ եւ քանդակագործ ամբողջ կէս դար ծառայեց իր ժողովուրդին: Եղաւ հայ գրականութեան ուսուցիչ Խաեան եւ Կեդրոնական վարժարաններուն մէջ: Վարեց Ազգ. Ուսումնական Խորհուրդը, որ Թուրքիոյ հայկական բոլոր վարժարաններու ուսումնական գործերու կարգադիր մարմինն էր: Մկրտիչ Հաճեանի մահով հայ ժողովուրդը կը կորսնցնէ արեւմտահայ արժէքաւոր զաւակ մը, իսկ Կեդրոնականցիները կը սգան իրենց հարազատներէն մին, երբեմնի աշակերտը իրենց վարժարանին, ինչպէս նաեւ փնտռուած բազմարդիւն ուսուցիչը»:

Մէկ վայրկեանի յարգանքի յոտնկայս լռութենէ ետք ներկաները իրենց բաժակը կը բարձրացնէին Կեդրոնական վարժարանի, ապա նաեւ հայկական բոլոր վարժարաններու կենացը:

Օրուան հանդիսութիւնը ձեռնհասութեամբ կը վարէր Միհրան Անտոնեան, յաջողելով ստեղծել ջերմիկ մթնոլորտ մը:

Կեդրոնականցիները ներկայիս կը պատրաստուին գալ տարի իրենց վարժարանին հարիւրամեակը տօնելու, զանազան ձեռնարկներով: Վստահ ենք որ գաղութի անհրաժեշտ ընդունելութիւնը ցոյց կուտայ, ներկայ գտնուելով հանդիսութիւններուն եւ քաջալերելով նախաձեռնութիւնը:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՍԷՆ - ՇԱՄՈՆ ԱՐԱՐԱՏԸ Հ. Մ. Ը. Մ. ՊՈՒՐԿ - ԼԷ - ՎԱԼԱՆՍ ԼԱՒ ԴԻՐՔԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Համեստ դասակարգերու մէջ պայքարող ֆրանսահայ ֆութպոլի ակումբներն ալ արժանի են մեր մարզասէրներու ուշադրութեանը, մանաւանդ որ՝ անոնք դաշտ կը հանեն ընդհանրապէս հայածին խաղացողներէ կազմուած խումբեր:

Այս է պարագան Պուրկ - լէ - Վալանսի Հ. Մ. Ը. Մ.-ին՝ որ, երեք տարիներէ ի վեր միայն, կը մասնակցի Տրոմ - Արտէշի ախոյեանութեան եւ կը շարունակէ իր վերելքը: Այս մրցաշրջանին, կը խաղայ չորրորդ բաժանումին մէջ եւ իր խմբակին առաջատարն է, ոչ մէկ պարտութիւն ութ խաղերէ վերջ:

Տրոմ - Արտէշի մէջ, վերստին լաւ ասպարէզ մը կը բոլորեն Վալանսի Հայ Մարզականին պահեստի խումբը եւ երրորդը: Պահեստին կը խաղայ Տիւքբիֆքի բարձրագոյն դասակարգին հետ, իսկ երրորդ կազմը, երեք ամիսեան վար, երկրորդ բաժանումին մէջ կը պայքարի: Երկուքն ալ դասաւորումի տախտակին վերի մասին վրայ դիրք են բռնած եւ կրնան իրենց խօսքը ըսել մրցաշարքին վերջաւորութեան, երբ պիտի որոշուի ախոյեանը:

Նոյն բանը կրնայ ըսել նաեւ անկասկած Սէն - Շամոնի Արարատը՝ որ անակնկալ բարելաւում մը ցոյց կուտայ իր արդիւնքներուն մէջ, բաղդատմամբ անցեալ շըրջանին՝ ուր տկար էր:

Արարատ որ կը մրցի Լուար նահանգի վերջին դասակարգին մէջ, կը գլխաւորէ 12 մրցակիցներէ բաղկացած իր խմբակը, կը յաղթէ յաճախ մեծ տարբերութիւններով: 9 մրցումներու ընթացքին, արձանագրած է 44 կոլեր:

Քիչ մը աւելի բարձր դասակարգի մէջ կը պայքարի Վիէնի Հայ Մարզական Ընդհանուր Միութիւնը, քանի որ մաս կը կազմէ Ռոնի Փրոմոսիոն Բ. բաժանումին: Վիէն ալ յաջող մրցաշրջան մը բոլորելու վրայ է եւ իր վարիչները՝ Անթուան Աւետիքեան, Ժօզէֆ Փափազեան եւ քանի մը ուրիշներ, նոյնքան փարած իրենց ակումբին, կրնան լաւատես ըլլալ: Երթի մրցումներու աւարտին, Վիէնի առաջին կազմը կը մնայ առաջատար երրեակին մէջ:

Նոյնը կարելի է ըսել Նիսի Հայ Մարզականին համար: Այս միութեան գործունէութեան դաշտը համեմատաբար քիչ մը աւելի լեցուն է դժուարութիւններով, քան միւսններունը: Նիս տարեցներու բնակավայր է: Երիտասարդութիւնը փոքրաթիւ է գաղութին մէջ:

Այսուհանդերձ, վաթսուն տարիներէ ի վեր, շնորհիւ բուռ մը անձնուէր վարիչներու՝ որոնցմէ պատնէշին վրայ վերջին մնացողներէն են պատուոյ նախագահ Ժիրայր Մալումեան, նախագահ Ռօպէր Գանձանակեան եւ առաջին խումբին հոգածու Շարլ Ճերմակեան եւ քանի մը ուրիշ անձնուէրներ ալ, շնորհիւ այս մարզասէրներուն է, որ Հայ Մարզական Միութիւնը կը շարունակէ իր գործունէութիւնը:

Նիս այս տարի դաշտ կը հանէ միայն երկու խումբեր: Աւելիի համար կը պակսին ոչ թէ պատանի խաղացողներ, այլ վարիչներ:

Նիսի առաջին կազմը երկու տարի է կը մրցի Քոթ տ՚Ազիւրի Փրոմոսիոն տը փրըմիէր տիվիզիոն դասակարգին մէջ: Ներկայիս դիրք ունի դասաւորումին վերի մասին մէջ եւ պիտի ջանայ բարձրանալ:

Ինչպէս կ՚երեւի վերեւ տրուած տեղեկութիւններէն, դաւառի համեստ դասակարգերու պատկանող մեր ակումբներէն իւրաքանչիւրը, մրցաշրջանին դրեթէ կիսուն, կը գրաւէ գնահատելի դիրք մը: Ոչ մէկը վայրէջքի վտանգին տակ է:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Երբ կը կարծուէր թէ նուաղած, կոտրած էր երգին վերջին արձագանգն ալ, վերստին բարձրացող ալեծուփ մեղեդին կարծես արթնցուց հարթավայրը: Դաշտը հաճոյքով կ՚ունկնդրէր այս գեղեցիկ երգը որ կը շոյէր, կը փայփայէր զինքը: Երազի անպարագիծ հովի մը տակ կ՚ալեծփէին մանիշակագոյնի երանգներով պարուրուած հասկերը որոնք կը սպասէին հունձքի եղանակին: Ջրաղացի ծերուկ ուռենիները բոլորը մէկ կը խշրտացնէին իրենց սաղարթները: Առուակին հանդիպակաց ափի բնակավայրերու լոյսերը աստղերներու կը նմանէին: Երբեմն գիւղին կողմը առուակին վրայ լուռ կ՚ոստոստէին, երբեմն կ՚անյայտանային պարտէզներուն մէջ, երբեմն դարձեալ կը յայտնուէին: Հովը, այդտեղերէն խնձորներու բուրումը, նոր կթած թարմ կաթի նման ծաղիկը վրան եգիպտացորեններու գաղջ մեղրն ու չորցած թրիքի հոտերը կը բերեր աղդին:

Տանիյար իր անձը մոռցած երկա՛ր երկար երգեց: Օգոստոսեան գիշերը բերանաբաց հաճոյքով զայն կ՚ունկնդրէր: Կարծես կը վախնար խանգարելէ այս հըրաշքը: Այդպէս էին նաեւ հանդարտօրէն յառաջացող ձիերը...:

Տանիյար յանկարծ չորս-դին թնդացընող գիլ հատուածի մը մէջտեղ կիսատ թողուց երգը: Բուի նման աղաղակ մը արձակեց ու սրարշաւ քշեց ձիերը: Կը կարծէի թէ Ճէմիլա եւս պիտի արագացընէր ընթացքը, հետեւելով իրեն, ու ես ալ պատրաստուած էի, սակայն ան բնաւ չխանգարեց գնացքը: Նստեր մնացեր էր սայլին մէջ, գլուխը հակած դէպի ուսը, կարծես կը շարունակէր մտիկ ընել ձայնը որ կը ծփար տակաւին միջոցին մէջ: Տանիյար ձգեր գացեր էր, մինչեւ որ գիւղ հասանք բառ մը չխօսեցանք: Պայման չէր անշուշտ խօսիլը: Յետոյ մարդ չէր կըրնար միշտ զգացածը, մտածածը արտայայտել. արդէն բառերն ալ չեն կրնար ամէն բան բացատրել...

Ըստ իս, այդ օրէն ետք փոփոխութիւն մը կատարուեցաւ մեր կեանքին մէջ: Այլեւս ես անդադար կը սպասէի որ պատահէր բարի փափաք մը: Առաւօտուն կանուխ, բեռցնելու համար մեր կառքերը կալերը կ՚երթայինք, յետոյ կ՚ուղղուէինք կայարան: Վերադարձին, որպէսզի ճամբան Տանիյարի երգը մտիկ ընենք, անհամբերութեամբ կ՚ուզէինք ժամ առաջ վերջացնել մեր գործը: Իր ձայնը որ հոսած էր հոգիիս մէջ, չէր հեռանար ինծմէ: Առաւօտները այդ ձայնը հետս էր երբ ցօղածածկ դաշտին մէջ կը վազէի դէպի ձիերը: Այս ձայնը կ՚ունկնդրէի երբ արեւը խնդալով կը գլորէր գագաթներու ետին: Երբ ծերուկ մշակներ ցորենը կը սանտրէին հովերով, ոսկեթաթախ անձրեւին երգին ու տափաստանին շատ վերեւէն սահող թռչուններու թռիչքին մէջ կը կարծէի լսել Տանիյարին երգը:

Երեկոյեան, ամէն անգամ որ կիրճէն կ՚անցնէինք, ես գիս ուրիշ աշխարհի մը մէջ կը կարծէի: Աչքերս կը փակէի, Տանիյարը մտիկ կ՚ընէի, ու աչքիս առջեւ կը բացուէին մանկութենէս ի վեր սիրած շատ մը տեսարաններս որոնք զարմանալի կերպով մօտ էին ինծի: Երբեմն թաղիքէ վրաններուն վերեւէն անցնող կռունկներու թռիչքի բարձրութեան վրայ կապոյտով մշուշուած ամպի ծուէններ կը ծփան. երբեմն ոտնաձայններով ու խըրխինջով թնդացող հողերու վրայ, ամառը, արօտավայրերուն մէջ արձակուած ձիերու եւ թնճուկ բաշերով, մռայլ նայուածքով, փայլփլուն սաեւներով նժոյգներու երամակներ հպարտ, կատաղի կ՚արշաւեն: Երբեմն ալ այծեր կը յայտնուէին որոնք կը մագլցէին բլուրն ի վեր. սպիտակ փրփուրներով առուակ մը կ՚ոստոստէր ժայռերու միջեւ յանկարծ: Գետակին դիմացի ափը տափարակներու վըրայ արեւը յուլօրէն կ՚իջնէր մացառներու ետին ու բոցէ բաշերով ձիաւոր մը հեռուէն, կարծես ձեռքը երկարած արեւուն, կը խոյանար հորիզոնէն, յետոյ ինք ալ կ՚անհետանար թաւուտներու ետին, խաւարին մէջ:

(Շար. 17)

(Շար. Ա էջէն)

ւած է քննութեան նիւթ դարձնել բանաձեւը:

Մինչ այս Ուիլիըմ Ֆորտ ժողովին ներկայացուցած է բանաձեւի տարբերակ մը, ուրկէ հանուած են «Թուրքիոյ Հանրապետութիւն» բառերը եւ ուր կ'ըսուի թէ ցեղասպանութիւնը կատարուած է Օսմանեան կայսրութեան շրջանին:

Ժողովին ներկայացուած այլ տարբերակ մըն ալ եղած է Փէնսիլվանիայի ներկայացուցիչին պատրաստածը, որ կը նախատեսէր փոխանակ Ապրիլ 24-ի, Դեկտեմբեր 10-ը, հռչակել ընդհանուր ձեւով «Ցեղասպանութեան Օր»:

Երկար վէճերէ ետք քուէարկութեան դրուած է Ֆորտի պատրաստած տարբերակը, ուր չէր յիշուեր «Թուրքիոյ Հանրապետութիւն»ը: Եւ որովհետեւ կարելի չէ եղած որոշ արդիւնքի մը յանգիլ, Քոնկրէսի շէնքին մէջ գտնուող բոլոր ներկայացուցիչները հրաւիրուած են ընդհանուր ժողովի մը:

Այս ընդհանուր ժողովին Ֆորտի տարբերակը ստացած է 213 դէմ եւ 106 թեր քուէ, որով մերժուած է:

Այսպէսով, հաւանական չի նկատուիր որ 192 թիւ բանաձեւը այս նստաշրջանին դարձեալ օրակարգի նիւթ դառնայ, տրուած ըլլալով որ նստաշրջանը կ'աւարտի Դեկտեմբեր 16, Երկուշաբթի օր:

Ներկայացուցչական ժողովին նոր շրջանը կը սկսի 1986 Յունուար 21-ին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԻԿՈՅԵԱՆ ՍԹԱԼԻՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ա. Միկոյեանի յուշերուն մէջ, Սթալին ուղղակի պատասխանատու կը նկատուի գերմանական յարձակման ստեղծած անակընկալին: Նովայա Ի Նովէյշայա Իսթորիա-ի (Նոր եւ Նորագոյն պատմութիւն) պարբերականի Դեկտեմբերի թիւին մէջ լոյս տեսած են շուրջ 12 էջ Միկոյեանի յուշերէն, ուր կը նկարագրուին Սթալինի վարանումները գերմանական յարձակման նախօրեակին: Աւելի մանրամասնութիւն՝ յետագային:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ այլեւս առաջին գիծերու վրայ է ընտրապայքարի համար: Իվ Մուրուզիի «Ձիս կը հետաքրքրէ» յայտագրին է, որ կը մասնակցէր Նախագահը, առանց սակայն՝ «մեզ հետաքրքրելու»: Արդարեւ, գլխաւորաբար կրկնութիւններ էին, քանի որ վերջին շրջանին մէկէ աւելի անգամներ առիթ ունեցած էր արտայայտուելու, մամուլի առուլի-ւէն ի վեր: Բոլոր Ֆրանսացիներուն Նախագահն եմ, կ'ըսէ Միթերան, բայց՝ ընկերվարական եմ եւ կ'ուզէ որ իր կուսակցութիւնը շահի, որպէսզի 1981-էն ի վեր այն առաւելութիւնները որոնք ձեռք ձգուեցան՝ չկորսուին: Ամէն պարագայի մէջ, ինք պիտի չքաշուի, եթէ այլ մեծամասնութիւն մը գայ: Մնաց որ, Ֆրանսայի բուն պատասխանատուն՝ ինք է, հարկ եղածին չափ կը կրկնէ, որպէսզի լաւ հասկցուի՝ առ որ անկէ, այսինքն մինչեւ Պորտօ: Ի՞նչ իմաստ ունէր 14 տարեկան այդ տղուն - ոչ խակ կրթուած - հարցուփորձը Նախագահին, յստակ չէր: Ֆրանսայի երիտասարդութիւնը կրնար բաներ մը ունենալ իր մտահոգութիւններ ը արտայայտելու համար, բայց ոչ զուտ անհատական պարագայ մը ներկայացնող մէկը, որ փոխանակ դպրոց երթալու, կ'ուզէ իրաւունք ունենալ հաստատութիւն հիմնելու 14 տարեկանին: Այս ալ մաս կը կազմէ Մուրուզիի «գիւտերուն»...:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ 5-րդ կայանի հարցը կրնայ յետաձգուիլ, սանմանադրական Խորհուրդը հակասահմանադրական գտնելով էյֆէլի աշտարակին այս ձեւով օգտագործումը:

ՌՈՔԱՐ յայտարարեց թէ ձախ պիտի կորսնցնէ Մարտի ընտրութիւնները: Պառ կ'ուզէ վերահաստատել մահապատիժը մանուկներու, ծերերու եւ ոստիկաններու սպանութեան պարագային: Ֆապիուս չատ պաղ ընդունելութեան մը արժանացած է իր կուսակցութեան տնօրէն ժողովի նիստին: Մառշէ ոգեկոչած է արաբական առած մը՝ մէկ անգամ սխալիլը յանցանք չէ, երկու անգամ սխալիլը աններելի է: Ասոնք են շաբաթավերջին անցուդարձերէն քանի մը պատկերներ:

×

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. - Օր. Սիրարփի Աճէմեան 1000 Ֆ. յարատեւութեան մաղթանքներով:

ՓԱՐԻԶ. - Արմէն Քնեազեան 500 Ֆ. կը նուիրէ մաղթելով առողջ եւ երկար տարիներու լուսաւոր օրեր:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Անահիտ Հրաչեան եւ զաւակները իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Գարեգին Հրաչեանի մահուան տարելիցին առթիւ հետեւեալ նուէրները կ'ընեն. - 1500 Ֆ. Մխիթարեան վարժարաններու միջազգային կոմիտէին, 1000 Ֆ. Կապոյտ Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 1000 Ֆ. «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շարվիլօ Ս. Նշան Եկեղեցւոյ ազգային միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Ոմն՝ 1000 Ֆ., Կորիզեան Նշան (Լիոն) 500 Էվտոքսիա Այտըննեանի մահուան առթիւ, Կորիզեան Նշան (Լիոն) 250, Պահատուրեան Ճէպրայէլ (Լիոն) 100, Պահատուրեան Արման (Լիոն) 500, Միսքճեան 200 Ֆ., Պահատուրեան Սերժ (Լիոն) 500, Պահատուրեան Ազատուհի (Լիոն) 500 Ֆ. իր պզտիկ աղջկան՝ Անոյշ - Լօրի Տէյիրմէնճեանի թոռան ծննդեան համար, Անտոնեան - Ուզունեան եւ Ռստիկեան (Վիէնէն) 200, Պետոյեան Փօլ (Կարտանէն) 100 Ֆ.:

ԾՆՈՒՆԴ եւ ԱՄԱՆՈՐ

ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

Դպրոցին աշակերտութիւնը կը տօնակատարէ Յիսուսի ծնունդը, Կիրակի, Դեկտեմբեր 22, ժամը 16-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, 12 - 14 ռիւ ՍէնՊազիլ:

Խաղարկութիւն, երգ ու մաղթանք կը կազմեն օրուան յայտագիրը:

Սիրով կը հրաւիրուին հայ ընտանիքները:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՓԵՏՐ. 23

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

Ֆրանսայի բաժակի մրցաշարքի 7-րդ հանգրուանին, Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն - Տէսին Իլի մէջ պարտուեցաւ տեղւոյն խումբէն՝ 0 - 2 արդիւնքով (կիսախաղ՝ 0 - 1):

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

pour la première fois
à Alfortville

CONCERT
DE
DOUDOUK

HAUTBOIS D'ARMENIE
par le TRIO HARSANIATS

Le Vendredi 20 Décembre à 20h30

participation aux frais

.9, rue de Madrid - Tél. 43 76 55 89

ԽԱՐԲԵՐԴՑԻՆԵՐՈՒՆ 1986Ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Համախարբերդցիական Միութեան, Ֆրանսայի շրջանի կեդ. վարչութիւնը կը տեղեկացնէ որ Միութեան 1986-ի օրացոյցները լոյս տեսան:

Փափաքողները կրնան օրինակներ ստանալ, տեղական վարչութեանց անդամներուն մօտ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊԱՐԱՊ ԷՋԵՐ

Հեղինակ՝

ԱՌԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Մադկաճաղ «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածներու

Առլէն Փափազեանի յիշատակին նուիրուած այս հատորը սիրով կը տրամադրուի բոլոր անոնց՝ որոնք զինքը ճանչցած ու սիրած են կամ պիտի ուզէին ծանօթանալ իրեն այս էջերով:

Սահմանափակ տպաքանակ

Փափաքողները կրնան անձամբ դիմել «Յառաջ»ի խմբագրատունը կամ Հրանտ Սամուէլեան գրատունը:

imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

U. G. A. B.
UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
La Section des Dames de l'UGAB
de Paris

vous invite
au

DINER
TRADITIONNEL

qu'elle organise à l'occasion
du Noël Arménien
le Dimanche 5 Janvier à 19h30 précises
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
Participation aux frais : 250 frs.
Pour les moins de 15 ans : 100 frs.
Pour réserver votre table téléphonez au
45 - 20 - 03 - 18
avant le 30 Décembre

HAY DISC
s'agrandit
pour mieux vous servir

ça se fête!

Venez trinquer avec nous
Du Lundi 16 au Vendredi 20 Décembre
au 35, rue Lamartine — 75009 PARIS

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ - Խաչի Սէն - Ժէռոմի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը կը տօնէ Մանուկներու Օրը Դեկտեմբեր 21-ին, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 14-ին Թաղիս Ս. Սահակ. Մեսրոպ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

×

Մասնաճիւղս կը կազմակերպէ նաեւ բացառիկ «լօթօ» խաղը, գեղեցիկ առարկաներով հետեւեալ օրերը. -

Դեկտեմբեր 22, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 17-ին:

Դեկտեմբեր 29, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 17-ին:

VACANCES EN AUVERGNE

Après le succès du Camp d'Hiver 1984, le Comité Sardarabad du M. N. A. vous invite à passer un merveilleux séjour de fin d'année, dans le cadre prestigieux de CONFOLANT (Puy de Dôme).

du 28 DECEMBRE au 1er JANVIER

- *Ambiance arménienne*
- *Musique — Jeux*
- *Excursions*
- *Ski de fond et alpin*

Prix du séjour : Pension complète (Réveillon compris)	— Adultes	760 Frs.
	— Enfants de 4 à 10 ans	500 Frs.
	— Enfants de 1 à 4 ans	350 Frs.
Réveillon hébergement compris	—	350 Frs.

Le voyage (aller-retour) est prévu au départ de PARIS par autocars Grand Tourisme, prix approximatif : 220 Frs., suivant le coefficient de remplissage (Renseignements).

RENSEIGNEMENTS :
A PARIS : Tél. 42-61-77-62 du Lundi au Vendredi de 14h à 17h.
A LYON : Tél. 78-27-15-84 du Lundi au Vendredi de 19h à 20h.

RESERVATIONS :
Libellez votre chèque à l'ordre de «Séjour SARDARABAD»
et adressez le à : SOFISE BP 153 CEDEX — 69151 DECINES (France)

DATE LIMITE D'INSCRIPTION : le 21 DECEMBRE

Nom: *Prénom:* *Tél.:*

Adresse: ..

ci-joint un chèque de: *Frs. correspondant à mon séjour de fin d'année.*

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
18
MERCREDI
18 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.119 — Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN — 61e ANNÉE — No 16.119

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆԳԱՐԱ ԴԺԳՈՀ Է.- ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԷՆ ՓԱՐԻԶԷՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ

Թուրքիոյ մտահոգութիւնները չեն փարատած, ինչ կը վերաբերի թիւ 192 բանաձեւին կամ Միթերանի կատարելիք դիմումին Եւրոպայի խորհուրդին առջեւ: Առաջինին մասին, կը խորհի որ նորէն օրակարգի նիւթ կրնայ դառնալ, երկրորդին համար ալ Տիկին Թաչըրին դիմած են, որպէսզի «խօսք հասկցնէ» Միթերանի: Այս կրակին վրայ իւղ լեցնող մը կը պակսէր, ան ալ Մոսկուան եղեր է, որ համարձակեր է (ի՛նչ ամբարտաւանութիւն) պատմական վերյիշումներ ընել: Ստորեւ այս հարցերուն առընչուող թերթերու արձագանգները.-

×

«ՄԻԼԼԻՅԷԹ» (Դեկտեմբեր 15).-

Անգարայի մէջ Հայերու մէկ «ձախողութիւն»ը չի նկատուիր առհասարակ հայկական ծանօթ բանաձեւին յետ մղումը ներկայացուցչական ժողովին կողմէ չվաւերացուելու պարագան, այլ կը շեշտուի թէ հարցը փակուած չէ:

Արտաքին նախարարութենէն պաշտօնատար մը ըսած է այս մասին.

«Հայկական բանաձեւին Ներկայացուցչական Ժողովի օրակարգին բերուիլն ու յետոյ ետ քաշուիլը, ճիշդ այն միջոցին երբ Թուրքիոյ հետ պաշտպանողական համագործակցութեան բանակցութիւններ կը կատարուին ապացոյց մըն է թէ ամերիկեան կառավարութեան եւ Քոնկրէսին միջեւ սերտ կապեր կան: Կառավարութիւնը երբ պէտք ունենայ կրնայ օգտագործել Քոնկրէսի ազդեցութեան գօտին, իսկ հակառակ պարագային նոյնպէս կրնայ արգելք հանդիսանալ իրեն համար անբաղձալի քայլի մը»:

Նոյն անձը ըսած է նաեւ թէ թուրք-ամերիկեան տեսակցութիւններու շրջանին հայկական առաջարկը «Դամոկլեան սուր» մըն է Թուրքիոյ գլխուն վերեւ, եւ թէ «ետ առնուած է, աւելի փափուկ ժամանակ մը կրկին առաջարկուելու համար: Այս չի նշանակեր թէ բոլորովին փակուած է հարցը»:

×

Թուրքիա Անգլիայէն խնդրած է որ արգելք հանդիսանայ Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախագահ Ֆրանսուա Միթերանի հայկական պնդումները Եւրոպայի Խորհրդարանը բերելու ջանքերուն: Լոնտոնի մէջ տեղի ունեցած չփումներու ընթացքին ուշադրութիւն հրաւիրուած է այն կէտին, որ նման քայլ մը Ֆրանսայի կողմէ մեծապէս կրնայ վնասել Թուրքիոյ եւ Եւրոպայի Հասարակապետութեան փոխ-յարաբերութիւններուն:

×

«ԹԷՐՃԻՄԱՆ» (Դեկտեմբեր 14).-

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՄԲԱՐՏԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Դեկտեմբեր 12-ի «Հայկական Օր»ուան առիթով Խորհրդային Միութիւնը հայկական պնդումներու զօրավիգ «մամլոյ պաշտօնական հաղորդագրութիւն» մը հրապարակած է:

Հասած տեղեկութիւններու համաձայն հաղորդագրութեան մէջ կան հետեւեալ արտայայտութիւնները.

«Ա. Աշխարհամարտի ընթացքին Հայաստան վերածուած է արիւնալի ռազմադաշտի մը, որպէս հետեւանքը պատերազմին, սովին ու ահաբեկչութեան դէմ Թուրք կառավարութեան 1915-ին կիրարկած ցեղասպանութեան. ռազմադաշտ մը, ուր հազարաւոր գաղթականներ մահացած են:

Ամբողջ ասոնք երկիրը (Հայաստան) առաջնորդած են տնտեսական քայքայումի ու թշուառութեան»:

Առաջին անգամն է որ Խորհրդային Միութիւն այսքան բացայայտօրէն ու պաշտօնապէս դիրք կը բռնէ այս հարցին մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱՄԻՒՐԻ (Պելժիա) սրճարանի մը մէջ է որ, ոստիկանութիւնը ձերբակալած է չորս ահաբեկիչներ, որոնցմէ մէկը՝ Քառէթ, ղեկավարը կը նկատուի Համայնավար Մարտական Բջիջներու (Սէ-Սէ-Սէ): Ծանօթ է որ այս ցանցը բազմաթիւ ոճրափորձեր կատարած է, մանաւանդ Ատլանտեան հաստատութեանց դէմ: Այս շարժումը կապ ունի նաեւ Աքսիոն տիրէքթի եւ Գերմանիոյ «Կարմիր Բանակի Խմբակցութիւն» կազմակերպութեան հետ: Այս իսկ պատճառով, Պելժիոյ ոստիկանութեան կատարածը շատ կարեւոր կը նկատուի:

ՌՈՒԱՍԻԻ ԵՒ ՕՐԼԻԻ օդակայաններու մէջ ապահովութեան միջոցները ամրապնդուած են, իշխանութիւնները շատ լուրջի առնելով լիբիական սպառնալիքներ Ֆրանսայի շատեան քաղաքականութեան առընչութեամբ: Ահաբեկչական արարքի մը լուրը հաղորդուած է Ֆրանսացիներուն ամերիկեան սպասարկութեանց կողմէ, տօնական օրերու առթիւ: Միւս կողմէ, Ուրբաթ օր օդանաւերը կրնան չմեկնիլ, գործադուլի կանխազդ մը տրուած ըլլալով «երկինքի ուղեվարներուն» կողմէ:

ՏԱՆԻԷԼ ՊԻԼԱԼԵԱՆ գովեստներու արժանանալով հանդերձ Անթէն 2-ի տնօրէնին կողմէ, ճամբու դրուած է նոյն առթիւ, ինչ որ բաւական հակասական կրնայ թուիլ, նոյնիսկ եթէ աննախընթաց երեւոյթ մը չէ: Պիլալեանի տեղ, ժամը 20-ի լրատուութիւնը կը յանձնուի Քլօտ Սերիյոնի: Պիլալեան չի հասկնար, առայժմ մերժած է իրեն առաջարկուած ժամը 13-ի լուրերու հաղորդումը:

ՌՈՄԱՆԻ քաղաքապետարանը հրոյ ճարակ եղած է Երեքշաբթի առաւօտեան դէմ: Հրդեհ մը ծագած է առաւօտեան 5-ի մօտ եւ միայն 8-ին կարելի եղած է մարել: Վնասները մեծ են:

ՀՈՎԻՒ (Հովիւեան) ծաղրանկարիչ կարճ գրախօսական մը ստորագրած է Դեկ. 17-ի Քոթիտիէնի մէջ, Աշոտ Մալաքեանի «Մայրիկ» հատորին մասին: Կը գրէ թէ «Մայրիկ»ը հազուագիւտ գիրք մըն է եւ եզակի Ֆրանսական գրականութեան մէջ եւ բովանդակութիւնն ալ իրեն կը խօսի, քանի որ նման մանկութիւն մը ունեցած է:

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ մերժած է մասնակցիլ ֆրանսախօս երկիրներու ժողովին, որ պիտի գումարուի Փարիզ: Պեռնի կառավարութիւնը կ'արդարացնէ իր «ոչ»ը, շեշտելով թէ Համադաշնակցութիւնը ամէն բանէ առաջ գերմանախօս երկիր մըն է եւ ոչ մէկ պատճառ կայ նպաստաւորելու լեզուական փոքրամասնութիւն մը: Ռոման Զուիցերացիները շատ բարկացած են եւ մամուլն ալ խիստ քննադատութեան անցած: Մէկ միլիոն երկու հարիւր հազար ֆրանսախօսներ նախատինք մը կը նկատեն եղածը:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՇՔԱՆՇԱՆՆԵՐ՝ Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆԻ, Մ. ԱՍԼԱՆԵԱՆԻ ԵՒ Ժ. ԱՊԱՃԵԱՆԻ

×

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՃԱՇ՝ Ի ՊԱՏԻՒ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

ՈՐ ԱՆԹԻԼԻԱՍ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Շուրջ 70 հոգի հաւաքուած էին, մասնակցելու համար այն ճաշին զոր գաղութին վարչութիւնը կուտար ի պատիւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին:

Ճաշի աւարտին, խօսք կ'առնէր գաղութի վարչութեան նախագահ՝ մէթր Իտուար Ժախեան: Իր ելոյթին սկիզբը, Իտ. Ժախեան, շեշտեց թէ այն խոր յարգանքը զոր ունի Գարեգին Բ.ի բարձրագոյն պաշտօնին այլ նաեւ անձին հանդէպ թոյլ չեն տար որ յանձնուի անձնական յիշատակներու ոգեկոչման: Բայց, շարունակեց վարչութեան նախագահը, Կաթողիկոսը ինք յիշեց որ աւելի 27 տարիներ առաջ կը գտնուէր Պրիւսէլ եւ իրեն համար անկարելի է այդ շրջանի վայրկեանները չյիշել: «1958 Գատրուարին, քանի մը երիտասարդներ էինք, երիտասարդութիւնը հիւանդութիւն մըն է, որ կրնանք վստահ ըլլալ թէ կը բուժուի: Եւ այդ երիտասարդները իրենց ձեռքը շատ դիւրաբեկ գանձ մը ունէին եւ այդ գանձը իրենց հայութիւնն էր: Այդ հայութիւնը իրենց ծնողքէն ստացած էին, բայց մենք վստահ էինք որ այդ ժառանգութիւնը բաւարար չէր», ըսելէ ետք, Է. Ժախեան յիշեց որ չփման մէջ ըլլալով արեւելքէն եկած երիտասարդներուն հետ, Իսքէնտէրեաններու, Բամպուքեաններու, Շահինեաններու, կայծ մը դրուեցաւ այդ երիտասարդներուն մէջ եւ այդ կայծով է որ այդ երիտասարդները կրցան ապրիլ ու արեւելքէն, մանաւանդ Լիբանանէն եկած այդ տղոց բերած դրամագլուխին տոկոսներով է, որ այսօր կարելի կ'ըլլայ շարունակել պայքարը: Այդ շրջանի ուսանողներէն մէկն էր նաեւ Գարեգին Բ. եւ 27 տարի է այդ յիշատակելի շրջանը վառ մնացած է: Այդ շրջանին կազմած էին Հայ Երիտասարդաց Միութիւն մը, զոր Գարեգին Բ. օրհնած էր: Այսօր, շարունակեց Է. Ժախեան, քանի մը հոգի ենք, որոնք հպարտօրէն կրնան ըսել թէ Գարեգին Կաթողիկոսը ճանչցանք երբ ուսանող էր եւ Գարեգին Կաթողիկոսը, 27 տարի է, մեր բարեկամը մնաց:

Ֆրանսերէն քանի մը խօսքերով, ողջունելէ ետք Լիբանանի դեսպանին ներկայացուցիչ՝ խորհրդատու նախարար, երախտագիտութիւն յայտնելով Լիբանանի հանդէպ, Իտ. Ժախեան մաղթանքներ ըրաւ, որպէսզի Լիբանան վերագտնէ իր անդորրութիւնը: Ապա, կրկին հայերէն, յիշեց եկեղեցւոյ շինութեան ծրագիրը, շեշտելով թէ ամէն մարդ համոզուած է անոր կենսական կարեւորութեան եւ այդ կառուցմամբ այս գաղութն ալ կ'ուզէ օրինակ մը ըլլալ իր սահմանափակ միջոցներով եւ կարողութիւններով: Հուսկ, վարչութեան կողմէ արուեստի հատոր մը նուիրուեցաւ Կաթողիկոսին:

Գարեգին Բ. խօսքն ուղղելով Երեսփոխանական Ժողովի ատենապետին, վարչութեան նախագահին եւ ներկաներուն ըսաւ. - «Բնականօրէն հոգեպէս ազդուեցայ այն սրտաբուխ խօսքերէն զորս Իտի Ժախեանը այստեղ բերաւ ձեզի իբրեւ վկայութիւն եւ վերյիշեցուց ինծի երիտասարդութեանս օրերը եւ կ'ուզեմ ըսել իրեն թէ տարիները որքան ալ գումարուին, ես երիտասարդութենէ չեմ հեռանար եւ ուրախ եմ որ զինքն ալ եւ իր շուրջ գտնուող տարեկիցներն ալ կը գտնեմ այդ յաւերժական երիտասարդութեան ընթացքին»: Կաթողիկոսը իր գնահատանքի խօսքը ըսաւ Իտի Ժախեանի, զոր ճանչցած է երիտասարդ եւ այն ատեն անոր մէջ տեսած կրակը, ուրախ է նկատելու, որ աճած է, հասունցած է եւ այսօր՝ կը ճառագայթէ: Տեսած է թէ, ան ինչքան նախանձախնդրութեամբ, իմաստութեամբ եւ լայնատես ոգիով կը տանի իր գործունէութիւնը ժողովուրդին ընտրութեամբ եւ վստահութեամբ: Եւ կը մաղթէ որ իր ծնողքէն ժառանգած այդ ոգին, գիտութեան եւ Պելժիոյ տուած բարիքներով ճախացած առաւել եւս վերադարձնէ մեր ժողովուրդին, մեր եկեղեցիին եւ Պելժիոյ: Ապա, գնահատանքը յայտնեց վարչութեան բոլոր անդամներուն, որոնք այս գեղեցիկ առիթը ստեղծած են, որպէսզի իրենց հետ հաց եւ աղ բաժնէ, մեր ժողովուրդին գեղեցիկ աւանդութեան համաձայն: Շնորհակալութեան խօսք ըսաւ նաեւ այն անձերուն, ինչպէս Իտի Էմիրզեան, Ա. Ղազարեան եւ ուրիշներ, որոնք աշխատանք տարին որպէսզի իրեն տրուի այս գեղեցիկ առիթը, եւ շնորհակալութեան այս բաժինը փակելէ առաջ, ուզեց իր հիացումը յայտնել այն գեղեցիկ ծրագրումին համար զոր գաղութը ունեցաւ եկեղեցիի մը շինութեամբ եւ այս առընչութեամբ ջատագովեց անոր ճարտարապետական կառոյցին հեղինակը՝ Հայկ Մարտիկեան: Վստահութիւն յայտնեց որ այս երազը մարմին կը զգենու ու վկայութիւնը կը դառնայ Պելժիոյ մէջ մեր Հայութեան շինարար ու ստեղծագործ կենսափիլիսոփայութեան: Ու Գարեգին Բ. վերյիշեց ինչ որ ուրիշ տեղ ալ ըսած է, մեծ բիւզանդագէտի մը խօսքը. -

«La nation arménienne a toujours été une nation de constructeurs».

Կաթողիկոսը շարունակեց իր խօսքը. – մենք չենք քանդած, քանդուածը՝ շինած ենք, ու վերաշինած, վերաշինուածը երբ քանդուած է՝ վերաշինած ենք: Այս պատիւը բարձր պէտք է պահենք եւ ատով կ'ուզեմ որ Պելժիոյ այս գաղութը, Պրիւսէլով, Անվերսով եւ ուրիշ շրջաններով կարենայ իր ժողովուրդին այդ պատիւին բարձրութեանը վրայ կենալ»:

Ֆրանսերէն, խօսքն ուղղելով Լիբանանի դեսպանատան ներկայացուցիչին, ոգեկոչեց Լիբանանը որ էր եւ կը մնայ, հակառակ բոլոր փորձութեանց, վերանորոգման, ճառագայթումի, ստեղծագործութեան, արժանաւորութեան, մշակոյթի կեդրոն մը: Վկայութիւնը բերաւ Հայութեան կապին Լիբանանի, հաստատելով թէ ան կը մնայ ապրուելի երկիր մը:

Ելոյթին յաջորդ մասին մէջ Գարեգին Բ. ըսաւ.- «Իբրեւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոս, ինծի համար, ինչպէս Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան համար, Հայութիւնը մէկ անուն ունի եւ երկու անուն չի կրնար ունենալ: Հայոց եկեղեցին մէկ եղած է իր հիմով, մէկ եղած է իր հաւատքով, մէկ եղած է իր դաւանանքով, մէկ եղած է իր ծէսով, մէկ եղած է իր նուիրապետութեամբ, մէկ եղած է իր կարգով եւ մէկ եղած է հոգիով եւ մէկ պիտի մնայ, չի կրնար երկուք ըլլալ, որքան ալ վարչական տարբերութիւններ գոյութիւն ու-

(Շար.ը Դ. էջ)

Մուսա Լերան Հերոսամարտը

- ՀԱՄԱՌՕՏ ԳԻԾԵՐՈՒ ՄԷՋ -

ԹՈՎՄԱՍ ՀԱՊԷՇԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Թշնամին տակաւ կը մօտենար մեր ժողովրդային կայքին: Կատաղի ճակատամարտ մը կը մղուէր Թաթարալանկի բացատին վրայ: Ճակատագրական պահը կարծես մօտեցած էր: Եթէ հոս մեր տղոց դիմադրութիւնը կոտրէր՝ վայ մեզի: Այր ու կին, մեծ ու պզտիկ, ամէնքը ճակատի վրայ էին: Ամէն մարդ իր կարելին կ'ընէր թշնամին քայլ մը ետ մղելու համար: Սարսափելի էր յարձակումը, բայց զուսպ եւ նոյնքան սարսափելի էր հակահարուածը: Մութը վրայ կը հասնէր: Թշնամին յամառօրէն կը շարունակէր Թաթարալանկը ճեղքելու եւ մեր դիրքերը գրաւելու ճիգը: Եւ յիրաւի գիշերային մթութենէն օգտուելով, ան հասաւ իր նպատակին: Մեր մարտիկները քանի մը հարիւր մեթր նահանջելով նոր դիրքերու կառչեցան: Թշնամի ուժի ուրիշ թիւ մը, առաջնորդութեամբ լերան ծանօթ երկու քէպուսիէցի եղբայրներու, յայտնուեցաւ Տամլաճըզի կայքի անմիջական մօտիկը: Ծայր տուաւ ժողովրդային իրաբանցում մը: Թուցիկ խումբի քաջամարտիկներէն մաս մը վրայ հասաւ: Այս անգամ յարձակումը եղաւ մեր կողմէ: Թշնամին նահանջեց, երկու քէպուսիէցի եղբայրները գերի բռնուեցան, ապա ըսպաննուեցան: Գիշերը ինքնամփոփումի գիշեր եղաւ երկուստէք: Յաջորդ օրը, արշալոյսին յարձակումը սկսաւ: Ծգնաժամային պահեր ստեղծուեցան: Ահաւոր էր վտանգը: Ամէնքը կը կռուէին ոգի ի բռին: Թշնամին քայլ առ քայլ կը յառաջանար: Մահուան մօտիկութիւնը մղձաւանջի վերածուեցաւ: Մարտիկները մինչ ի մահ պիտի կռուին. բայց ծերե՞րը, կինե՞րը, երախանե՞րը: Յուսահատական ահաւոր հոսանք մը ծայր տուաւ՝ Տէր Աբրահամ Քահանայ Տէր-Գալուստեանի առաջնորդութեամբ: Խելագարներու պէս կը վազէին կիներ, աղջիկներ, անոնց ետեւէն կը քաշկռտուէին պառաւներ, ծերեր ու երախաներ. բոլորը կ'երթային ծովու անդունդի յանձնուելու, թշնամի ահաւոր անարգանքէն ազատելու համար:

Ճակատամարտը կը շարունակուի վըճռական, ահարկու բախումներով: Մեր մարտիկները տեսնելով, որ ճակատճակատի կռիւը անիմաստ է, կը դիմեն այլ ռազմավարութեան մը. թանձր մշուշը եւ մթութիւնը օգտագործելով՝ Մարտիրոս Ճանըրղեանի առաջնորդութեամբ քանի մը երիտասարդներ կ'անցնին թշնամիին թիկունքը եւ կը սկսին կրակել: Թշնամին ինքզինք պաշարուած կարծելով խուճապի կը մատնուի: Երեկոյեան կիսամութին թուրք զինուորները կը սկսին զիրար կոտորել: Կը ստեղծուի անիշխանութիւն եւ շփոթ զինուորներուն մէջ, որուն կը հետեւի յախուռն փախուստ մը. բանակի հրամանատար Ֆախրի փաշայէ փախուստը: Աս ալ երրորդ ամօթը թուրք զինուորին:

Կեանքին վերադարձած ժողովուրդին խնդութիւնը այդ գիշեր սահման չունի: Բոլոր խուճապահարները վերադարձած են իրենց խշտիները եւ հեւացող ուրախութիւն մը կ'ապրին: Բայց ահաւոր հարցականը միշտ կայ - այսօր ալ այսպէս. հապա վա՞ղը: Բայց Աստուած մեզի հետ է, եւ եթէ Աստուած մեզի հետ է, վաղն ալ այսպէս է: Մահուան յանձնառու այս ժողովուրդը իր քաջութիւնը պիտի չկորսնցնէ երբե՛ք:

Այս երկօրեայ ճակատամարտի ընթացքին՝ կ'ունենանք 12 նահատակ եւ տասը վիրաւոր:

Օրերը կ'անցնին եւ թշնամին չի յայտնուիր. որոշ է, որ լուրջ պատրաստութեան մէջ է, այս անգամ անպայման ծունկի բերելու համար այս բուռ մը կատղած լեռնականները:

Վերահաս ձմեռը արդէն ինքզինք զգացնել կուտար գիշերները եւ մանաւանդ արեւածագի պահերուն: Պահեստի պարէնը արդէն սպառելու վրայ էր: Բարեբախտաբար թշնամիէն գրաւուած զէնքերը եւ ռազմամթերքը կռուելու ոգեւորութիւնը եւ յաղթելու հաւատքը վառ կը պահէին: Բայց ժամանակաւոր պայծառ երեւոյթներ էին ասոնք: Վերջ ի վերջոյ եղերական պահը պիտի հասնէր: Առիւծային վերջին մռունչի մը պէս պիտի լռէր այս խոյանքը՝ դիւցազնական ողբերգութեան մը վերածուելով:

Սեպտեմբեր 5: Օրը Կիրակի՝ մշուշոտ առաւօտ մը: Ժամը 10-ին ատենները ծովու վրայէն մինչեւ Տամլաճըզ մշուշը կը քաշուի: Վարագոյրը կը բացուի թատերական դիւցազներգութեան մը ամէնէն սարսռացնող հրաշքը ցուցադրելով: Հըսկայ մարտանաւ մը կեցած է ծովեզերքին շատ մօտիկ: Ապրելու յոյսը վերստին կը ծաղկի մեռնելու սահմանուած ժողովուրդին մէջ: Ո՞վ լսաւ եւ ինչպէ՞ս եղաւ - չենք գիտեր - բոլոր վերմակներուն սաւանները քանի մը վայրկեանի մէջ քակուեցան ու ճերմակ դրօշակներու վերածուեցան: Հսկայ խարոյկներ բռնկեցան ծովահայեաց բոլոր բարձունքներուն վըրայ: Ասոնք գործողութիւններ ըլլալէ աւելի մարմնացումն էին ժողովուրդի ապրելու կամքին: Կապոյտ ծովուն վրայէն փրկութեան ճամբան բացուած էր: Աստուծոյ կամքին գործադրութիւնը կը վըստահուէր ասպետական Ֆրանսայի ասպետ զաւակներէն՝ Տարթիժ Տիւ-Ֆուռնէին եւ գաբիթէն Պրիսոնին: Կատարուածը հրաշք մըն էր:

Ֆրանսական Կիշէն զրահաւորը, Մուսա Լերան դիմացէն անցած պահուն, նըշմարած էր պարզուած կարմիր խաչ դրօշակը եւ անոր կողքին պաստառի վրայ արձանագրուած այն դրութիւնը, որ կը բացատրէ մեր կացութիւնը: Անմիջապէս շոգեմակոյկ մը ղրկուած էր ծովեզերք, լրիւ լուսաբանութիւն ստանալու համար: Կարմիր Խաչ դրօշակի եւ պաստառի պահակները, առաջնորդութեամբ՝ Ֆրանսագէտ Խաչեր Տումանեանի կը փոխադրուին նաւ եւ գաբիթէն Պրիսոնին կը յանձնեն նախապէս պատրաստուած ֆրանսերէն լեզուով աղերսագիրը: Ան, աղերսագիրը կարդալէ եւ տրուած բացատրութիւնները լսելէ ետք՝ իր հիացումը կը յայտնէ ժողովուրդի այս գեղեցիկ խոյանքին համար եւ կը խոստանայ աղերսագիրը փոխանցել աւելի բարձր իրաւասու իշխանութիւններուն: Իր հիացումը գործնապէս արտայայտելու համար, գաբիթէն Պրիսոն, Միքայէլ Միքայէլեանի եւ Պետրոս Տըմլաքեանի ցուցմունքներով կը ռմբակոծէ Լէվշիէի զօրանոցը, Քէպուսիէ գիւղի եկեղեցին, որ զինուորներով լեցուն էր եւ լերան ծովահայեաց այն բարձունքները, ուրկէ թրքական զինուորներ կրակ բացած էին նաւուն վրայ:

Ի տես այս ռմբակոծումներուն, ժողովուրդին խանդավառութեան չափ ու սահման չկար: Տէր Աբրահամ Քահանան այդ պահուն իր համադիւղացի քանի մը աչքառու անձերու հետ՝ բարձր բլուրի մը վըրայէն կը դիտէր ոգեւորիչ տեսարանը:

Երբ թնդանօթի ռումբեր կը հարուածեն Լէվշիէի զօրանոցը, իր վրիժառուր հոգին բնազդօրէն կը պոռթկայ հայհոյանք մը. «Խալիտ, խալիտ, ... կնիկդ, խալիտ, դիմացիր հիմա (*)»:

Երբ կողքին կեցողներէն մէկը կը յիշեցնէ մոլորանքը, Տէր Աբրահամ զգացուած կը պատասխանէ. «Ես բան մը չըրի, եղաւ՝ ինչ որ եղաւ»:

Մուսա Լերան ժողովուրդը ոչ միայն ներեց այս տեղին հայհոյանքին, այլ նաեւ տեւական յիշատակութիւններով անմահացուց, պատմական դարձուց զայն: Տէր Աբրահամի աղօթասաց բերնին մէջ ամենաքաղցր պտուղի մը պէս պայթած էր այս մեղանչումը:

Գաբիթէն Պրիսոնի Կիշէն մարտանաւը եւ այլ զրահաւորներ գրեթէ շաբաթը ամէն օր կը յայտնուէին Մուսա Լերան դիմաց:

Մեծ ուրախութեան հետ նաեւ մեծ մըտահոգութիւն մը դեռ կը ճնշէր հոգիներուն վրայ: Թշնամին արագ եւ մեծ շարժումներ կը կատարէր՝ վերջին վճռական հարուածը տալու համար: Եւ յիրաւի, Սեպտեմբեր 7-ին յարձակում մը կը սկսի Շէխ Ուրտուի ուղղութեամբ: Պէտք էր տեսնել մեր տղոց ինքնավըստահ, խանդավառ կռիւը, որ տեւեց մինչեւ երեկոյ: Կիշէն յածանաւը ծովեզերքին շատ մօտիկ խարսխած, հեռադիտակով կը հետեւէր կռիւի ընթացքին: Անոր ներկայութիւնը մեծապէս կը բարձրացընէր մեր մարտիկներուն բարոյական կորովը եւ կը զօրացնէր կռուելու թափը:

Այնպէս որ իրիկուան դէմ թշնամին լերան բարձունքներէն վար կը շպրտուէր՝ խայտառակ պատկերով: Թշնամիին կորուստները շատ շատ էին, իսկ մեր կողմէ ոչ մէկ զոհ եւ ոչ մէկ վիրաւոր:

Պատերազմի ատեն վրայ հասաւ նաեւ Ժանն տ'Առք յածանաւը, որուն մէջ կը գըտնուէր Ֆրանսական Գ. նաւաբաժնի հրամանատար գեր-ծովակալ Տարթիժ Տիւ Ֆուրնէն: Տիգրան Անդրէասեանի գլխաւորութեամբ յանձնախումբ մը կը ներկայանայ ծովակալին՝ Ժանն տ'Առքի վրայ: Բացատրութիւններ կը տրուին իրեն Թուրքիոյ հայաջինջ քաղաքականութեան մասին, որուն հետեւանքն էր նաեւ Մուսա Լերան դոյամարտը: Գոհացուցիչ բացատրութիւններ կը տրուին նաեւ մղուած ճակատամարտներու, պարէնաւորման, ժողովուրդի բարոյական կորովի, զէնքի ու զինամթերքի մասին: Ծովակալը կը թելադրէ անմիջապէս ընդհանուր ժողովուրդի թիւը ճշդել եւ յանձնել գաբիթէն Պրիսոնին:

Յանձնախումբը փափաք կը յայտնէ կըռիւը շարունակել, խնդրելով որ ծերերը, կիները եւ երախաները ապահով վայր մը փոխադրուին եւ զէնք ու զինամթերք, պարէն եւ զինուորական օգնութիւն տրամադրուի մարտիկներուն: Ծովակալ Տիւ Ֆուրնէ հիացած կը դիտէր իր դիմաց կեցող լեռնական այս պարզ բայց քաջարի մարտիկները: Փրկութեան ապահովութիւն ստանալով, յանձնախումբը հրաժեշտ կ'առնէ ծովակալ Տիւ Ֆուրնէէն:

Այդ օրերուն, յաջորդաբար երեք նամակներ կը հասնէին Տամլաճըզ, ստորագրուած մեր ժողովուրդին մօտէն ծանօթ տոքթ. Բենիամին Գալըճեանի եւ թրքական բանակի հազարապետ Րիֆաթի կողմէ. առաջինը՝ իբրեւ թէ սրտցաւօրէն կը խրատէր լեռնէն իջնել եւ յանձնուիլ թուրք հայրախնամ կառավարութեան՝ ապաւինելով անոր ներողամտութեան: Իսկ երկրորդով հազարապետ Րիֆաթ կը թելադրէր անձնատուութիւն, այլապէս ամէն ինչ պատրաստ էր մեզ փճացնելու համար: Դեռ այս նամակներուն մերժողական պատասխանը չպատրաստուած՝ թըրքական յարձակումը կը սկսի երեք ճակատներէ միասնաբար: Յարձակողներուն երեք քառորդը ժողովրդային խուժան էր: Ահա թէ ինչու համար այս ճակատամարտը հարսանեկան խրախճանքի պէս կը թուի մեր տղոց: Մէկը կ'երգէր, միւսը կը հայհոյէր, ուրիշ մը գոռ ձայնով հեգնական արտայայտութիւններ կ'ունենար: Թշնամիին դիմադրութիւնը այս անգամ երկար չի տեւեր. միայն եօթը ժամ: Խուժանը իրապէս խուժանային վիճակի մը կը մատնուի. եղածը փախուստ չէ, այլ թաւագլոր անկում բարձունքներէ: Մեր մարտիկները անոնց ետեւէն ինկած են փախչող չնագայլեր հալածելու պէս:

Այդ օր երկու նահատակ ունեցանք, մէկը ծանրօրէն վիրաւոր՝ մահացաւ նաւուն վրայ:

×

Սեպտեմբեր 5-էն սկսեալ, գրեթէ ամէն առաւօտ, Կիշէն զրահաւորը, յաճախ ընկերակցութեամբ ուրիշ զրահաւորի մը, մեր դիմաց կը յայտնուէր, կարծես ըսելու համար. «Մենք հոս ենք, մի վախնաք»:

Չորրորդ և վերջին ճակատամարտէն յետոյ, Տըսէքս եւ Կիշէն մարտանաւերը նորէն խարսխեցին մեր դիմաց: Շոգեմակոյկներով կապ հաստատեցին մեր պահակներուն հետ: Երբ իմացան վերջին փառահեղ յաղթանակի մասին, իրենց խնդակցութիւնը յայտնելով ըսին. «Հիմա կարգը մերն է, բարձրացէք բլուրներուն գագաթը եւ դիտեցէք պարզուող տեսարանը»:

Այս լուրը իմանալով, բոլորը, անօրինակ խանդավառութեամբ կը դիմեն լեռնագագաթները, երկու մարտանաւերը դանդաղօրէն կը յառաջանան դէպի հարաւ. կանգ կ'առնեն Լէվշիէի դիմաց: Կը ցնցուի առաջին մարտանաւը. թնդանօթը կը պայթի. թանձր մուխ ու փոշի կը բարձրանայ թրքական զօրանոցին վրայ: Կը ցնցուի երկրորդ մարտանաւը, նորէն ծուխ ու փոշի, այս անգամ կառավարչատան վրայ ու այսպէս փոխ ի փոխ կը հարուածուին նաեւ զինուորական այլ համախմբման վայրեր. ապա մարտանաւերը վերադարձի ճամբուն վրայ պահ մը կը կենան Քէպուսիէ գիւղին դիմաց ու կը սկսին հարուածել հոն գտնուող թրքական զինուորական կեդրոնացման վայրեր: Ապա թնդանօթներու թիրախ կը դառնայ Գապաքլը թրքաբնակ գիւղը, որ այդ օրերուն թրքական զօրանոցի մը վերածուած էր: Լեռը կը թնդար ուրախութեան եւ վրէժի գոռ աղաղակներով: Մահուան ճիրաններէն ճողոպրած ժողովուրդի հոգին էր, որ կը պոռթկար անհակակշռելի իր զգացումները:

Փրկութեան ժամը հնչած էր: Մունետիկները ժողովուրդին կը հաղորդէին, որ ամէն մարդ Սեպտեմբեր 12-ի առաւօտուն պէտք է ծովեզերք գտնուի: Հինգ ֆրանսական նաւեր խարսխած էին ծովուն բացերը: Այդ առաւօտ պատուաւոր մահուան յանձնառութիւնը ընդունած ժողովուրդ մը վերստին կեանքին պիտի դառնար: Հրաշքը կատարուած էր: Կապոյտ ծովէն փրկութեան ճամբայ բացուած էր: Ով կրնար չափել այդ պահուն ժողովրդային գրգռուած զգացողութեան խորութիւնը:

Հակառակ ծովուն ալեկոծ ըլլալուն, շոգեմակոյկները իրենց ետեւէն պարզ նաւակներ քարշ տալով մեծ դժուարութեամբ ժողովուրդը դէպի նաւեր կը փոխադրէին: Փոխադրութեան գործողութիւններու պատասխանատու նշանակուած էր Տըսէքս մարտանաւի հրամանատար՝ Վերկոսէ, օգնական ունենալով հայ ծովապայ մը՝ Շարլ Տիրան Թէքէեան, որ մեծ ծառայութիւն մատոյց մեր ժողովուրդին: Այդ օրուան փոխադրուողներուն թիւը երեք հազար պիտի ըլլար, իսկ երկրորդ օրը ժողովուրդին մնացեալ մասը պիտի փոխադրուէր: Ապա կարգը պիտի գար մարտիկներուն, որոնք մինչ այդ ժողովուրդի պաշտպանութեան հսկող անքուն պահակներն էին:

Նախատեսուած ժամանակին փոխադրութեան փրկարար գործը աւարտած էր: Կրակի տրուած էին ծովեզերքը դիզուած ժողովրդային գոյքերը եւ գնդակի բռնուած էին դեռ ողջ մնացած կենդանիները, որ թշնամին չկարենայ տիրանալ անոնց:

Ժողովուրդը նաւերուն վրայէն, հրաժեշտի վերջին աչք մը կը նետէ ամայացած ու տխրօրէն մշուշուած սիրելի լերան վրայ: Նաւերը կը շարժին: Հոգիները յուզումէն կը կծկուին ու կը պոռթկան.

- Մնաս բարով հայ լեռ, Հայու լեռ:

(*) Լէվշիէի ալպանացի հայատեաց միւտիւրը, որ յետոյ մահուան դատապարտուեցաւ զինուորական ատեանի կողմէ, իր անփութութեան համար, իբրեւ պատասխանատու Մուսա Լերան ըմբոստութեան:

ԳԷՈՐԳ ՓՕՇԱՃԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գրեց՝ ԽԱՉԻԿ ԵՐԼՄԱՃԵԱՆ

Դեռ քանի մը շաբաթներ առաջ էր որ քեզ տեսայ Նիսի մէջ, նահատակ բանաստեղծ՝ Ռուբէն Սեւակի ծննդեան հարիւրամեակին նուիրուած հանդիսութիւններուն առիթով: Հոն եկած էիր կնոջդ՝ Տիկնային հետ, մասնակցելու առաւօտեան եկեղեցական արարողութեանց եւ երգելու համար քու այնքա՜ն հաղորդական եւ ջերմ ձայնովդ, նկարագրի տէր, հայրենանուէր բանաստեղծին հոգիին խաղաղութեանը համար: Նոյն օրը կէսօրէ վերջ, Նիսի Հին Թատրոնին պարտէզին մէջ հանդիպեցանք իրարու: Առոյգ, խիստ կենսառողջ արտայայտութիւն մը ունէիր դէմքիդ վրայ: Ուրախութեան եւ երջանկութեան ցոլքեր կը սփռուէին չորսդին այնքա՜ն անմեղ եւ մաքուր աչքերէդ: Վասնզի տեսած էիր քու հին ընկերներդ, բարեկամներդ եւ ծանօթացած էիր Մարսէյլի քու ազգականներուդ, որոնց մասին խօսած էիր ինծի, կարօտով լեցուած, շաբաթներ առաջ: Չափ սահման չունէր, ուրախութիւնդ այն պահուն, երբ տարինե՜ր, քանի տարիներ վերջ, առաջին անգամ ըլլալով կը տեսնէիր զիս եւ երգչախումբս բեմին վրայ, բնականօրէն եւ ակամայ սուզուեցար անցեալի մեր հասարակաց յուշերուն մէջ, յատկապէս յիշելով Պոլսոյ Խաչատուրեան երգչախումբը, ուր մտերմացած եւ հարազատներ դարձած էինք, արցունքներ՝ երջանկութեան

արցունքներ թափեցիր, ինչպէս առանձնապէս խոստովանեցար ինծի վերջը, վանոնցի մարդասէր, ընկերասէր եւ մեծահոգի էիր, եւ կ'ուրախանայիր ոչ միայն քո'ւ, այլ առաւել եւս՝ ընկերներուդ յաջողութիւններով...:

«Տաղ Անդրանիկին» եւ «Միայն թէ մայրս մահս չիմանայ»ն եղան այդ օրը վերջին երգածներդ, խրախճանքի ընթացքին, զորս ունկնդրեցինք թաւշային ձայնիդ, եւ շատ լաւ հասկցայ քու հայրենասէր եւ հայրենաբաղձ զգացումներդ, զորս լաւագոյն կերպով փոխանցեցիր քեզ արտակարգ հիացումով լսողներուս, «Տաղ Անդրանիկ»ով: Սակայն, աւա՜ղ, ինչպէ՞ս կրնայի կռահել, հասկնալ քու «այրող սիրտդ», «չատցող վիշտդ», «ցաւող հոգիդ» զորս դուն այնքա՜ն խոր ըզգացումով կ'ուզէիր դրսեւորել, քու երգած եւ իմ լսած վերջին հայերէն երգին՝ «Միայն թէ մայրս մահս չիմանայ»ին մէջ: Ըսէ՛, Գէորգ, ըսէ՛, ինչպէ՞ս կրնայի ըմբռնել, հասկնալ, անհասկնալին՝ թէ, դուն քեզի համար կ'երգէիր...:

Գէորգ, կը յիշե՞ս, չէ՞, Նիսի թատրոնին առջեւ մեր երկար խօսակցութիւնը՝ քու, Տիանայի եւ իմ միջեւ, ապագայի ծրագիրներու մասին: Մաքրամաքուր սրտով եւ երախտայական լաւատեսութեամբ մը արտասանած խօսքերդ՝ փրոֆէսիոնէլ երգիչներով խումբ մը կազմելու եւ հայ երգարուեստը ամենաբարձր բեմերուն վրայ ամէն կարգի օտարներուն ներկայացնելու ազնիւ հեռանկարին մասին: Այնքա՜ն խանդավառուած էիր այդ պահուն որ առանց խորհելու եւ տեսնելու բազմաթիւ եւ բազմատեսակ դժուարութիւնները, գլխիկոր ընդունեցայ առաջարկդ: Գուցէ ունէիր այդ օրը մէջդ, կ'ուզէիր անպայման բաներ մը ընել, բաներ՝ որոնք իսկական պատիւ պիտի բերէին քու այնքան սիրած ժողովուրդիդ, որուն մասին շատ անգամներ սրտնեղութեամբ կ'արտայայտուէիր, արդարացիօրէն: Բոլոր հաշիւները մէկդի դնելով կ'ուզեմ քեզի հետ խօսիլ այս մասին: Ի՞նչ ըրին մարդիկ քեզի համար այն օրերուն, երբ Գողգոթայի ճամբան բռնած, կը փորձէիր արուեստի բլուրներուն մագլցիլ, ընտանիքիդ ապրուստի պատասխանատուութիւնն ալ ուսերուդ վրայ առած: Դուն հասած էիր ամենաբարձր մակարդակի, այն երկրին մէջ, ուր մարդիկ քեզ նոյնիսկ դոնապան չէին ըներ, եթէ չունենայիր պարտադրող տաղանդ, եպակի ձայն: Դուն հասար նախանձելի դիրքի մը այդ նոյն երկրի Օփերայի մէջ, քու ճակտի քրտինքովդ, եւ դարձար հոն մեր պատմական հակառակորդներուն ամենասիրելին, անունդ պահելով «Գէորգ Պօյաճեան» եւ ոչ թէ «Քէմալ Պօյաճը»...: Շատերուն ծանօթ պատճառներով ձգեցիր տունդ, պապենական օճախդ եւ գաղթականութեան ցուպդ ձեռքդ, եկար օտար ափերը, ուր կը սպասէին քեզի տառապանքն ու չարչարանքը, պայքարն ու անտանելի աշխատանքը, անցեալի փայլուն եւ քաջր յիշատակներդ ու յաջողութիւններդ թաղելու եւ նոր կացութեան հետ հաշտուելու դառն իրականութիւնը: Ըսէ՛, Գէորգ, ըսէ՛, ճիշդ այդ օրերուն ո՞վ ձեռք երկարեց քեզի, ո՞վ տարաւ քեզ այս կամ այն Օփերային տնօրէնին, ո՞ր հայ կազմակերպութիւնը պատրաստեց օտար շըրջանակներու մէջ համերգներ, որոնք միայն պատիւ կրնային բերել մեզի: Հոս երախտագիտութեամբ կը յիշեմ այն ազնիւ Տիկինը, հոգեւորականը, մի քանի ազգայինները եւ բարեկամները, որոնք մասամբ թեթեւցուցին քու բեռդ այդ օրերուն, զանազան ձեւերով: Բայց մեծամասնութի՞ւնը, ի՞նչ ըրաւ, ի՞նչ ըրաւ քեզ նման ամէն կարգի աստուածատուր ձայնական շնորհներով օժտուն, եւ միջազգային երգարուեստի բնագաւառէն դիւրութեամբ մտնելու առակ եւ արժանի երգիչի մը համար, որ կրնար նաեւ իր կարգին լաւագոյն դեսպաններէն մէկը ըլլալ հանրային կարծիքը ի նպաստ մեր հարցին լարելու: Գէորգ, գիտե՞ս, ինչո՞ւ չդարձար միջազգային դէմք, որովհետեւ «գալ տարի Երուսաղէմ, գալ տարի Երուսաղէմ» ըսելով հարիւրաւոր տարիներ նոյն խօսքը, նոյն հաւատքով կանչող ժողովուրդի մը զաւակը չէիր: Ժողովուրդի մը՝ որ գիտէ իր բոլոր արժէքները բարձունքներու հասցնել եւ ապա քաղել անոր պտուղները, միշտ նոյն իտէալին համար...: Զարաչար աշխատեցար, տըքնեցար, քու միջոցներովդ գոնէ որոշ տեղ հասնելու համար եւ հասար ալ, եւ եղար Սէն-Կալէնի Օփերային գլխաւոր մեներգիչներէն մին: Հազիւ պիտի սկսէիր դըրսեւել արժանի տեղդ, տապալեցար: Ընկճուեցար անցեալի տաժանելի, անտէր, ջղային պայքարներով լի օրերու ծանրութեան տակ: Սուղ, շատ սուղ վճարեցիր պատուաբեր պայքարդ, որ բոլոր հայ արուեստագէտներու սահմանուած է, դժբախտաբար: Վստահ եմ եւ համոզուած թէ՝ եթէ կարենայիր այսօր բարձրաձայն աղաղակել, պիտի պատգամէիր մեզի. «Դժուար է, շատ դժուար, արուեստի օտար ովկիանոսներուն տարսափահար ալիքներուն դէմ թիավարել, պահելով ինքնութիւնդ, նկարագիրդ եւ «եան» մասնիկը կցուած անունդ: Ես ճակատաբաց պայքարեցայ, առանց «իմին»ներուս օժանդակութեան, եւ հասայ տարիներ վերջ այն տեղը, ուր կարելի էր հասնիլ շատ կարճ ժամանակի մէջ, առանց մաշելու»: Աշխարհի չորս կողմերը ցրուած բոլոր Հայերուս պիտի ըսէիր դեռ քու ներողամտութեամբ լի հոգիիդ խորքէն. «Գէորգը մաշեցաւ, հալեցաւ եւ թաղուեցաւ, սակայն մի՛ թաղէք ուրիշ Գէորգներ, տէր եղէ՛ք նոր Գէորգներու»:

Աւաղ սարկաւագ Գէորգ Եղբայր, ո՞վ պիտի երգէ հիմա մեր հոգեպմայլ եղանակները, անգին շարականները, զորս դուն քու հաւատքիդ ներշնչած վերացումով է որ տասնեակ տարիներ շարունակ հնչեցուցիր այնքան սիրած եւ պաշտած քու եկեղեցիիդ կամարներուն տակ, մանուկ հասակէդ ի վեր: Կենդանի չունչ կուտայիր այդ հոգեպարար երգերուն, մեղեդիներուն: Քու ձայնիդ այդ վերացնող հմայքն էր որ հաւատացեալը կարծես աւելի ուժգնօրէն հաղորդակցութեան մէջ կը դնէր Անիմանալիին հետ: Ի զուր չէ, որ Պոլսոյ մեր հոգեւոր Պետը բարձր գնահատելով քու այս եզակի տաղանդդ, 1967-ին քեզ իր հետ տարաւ Անատոլուի մեր պատմական, կիսաւոր հաւատքի բոլոր բերդերը, ուր բառին իսկական առումով հաւատացեալները ներշնչուած քու հրեշտակային մաքրութեամբ աւլցուն ձայնէդ, արցունքով, արցունքով կը հետեւէին արարողութեանց, կազդուրուելով հոգեպէս: Ի զուր չէ, որ քեզի համար եկան բազմաթիւ հոգեւորականներ աշխարհի չորս կողմէն ժընեւ՝ Հայոց Եկեղեցին, Նոյեմբեր 29, Ուրբաթ, իրենց վերջին յարգանքը մատուցանելու քեզի, եւ աղօթելու քու յոգնած եւ տառապած ոսկորներուդ, հոգիիդ խաղաղութեանը համար: Հոն էին՝ Հ. Գարեգին, Վիգէն, Խաժակ, Կոմիտաս, Լեւոն վարդապետները, Տ. Մովսէս, Իսահակ քահանայ հայրերը, բազմաթիւ երգիչ-երգչուհիներ, հարիւրաւոր բարեկամներ, որոնք բոլորն ալ Գէորգ, դժուարաւ արտասուեցին, երգեցին աղօթքները, շարականները, վասնզի դիմանալ պէտք էր, դիմանալ...:

Գիտե՞ս Գէորգ, եկեղեցւոյ արարողութենէն յետոյ քեզ առանձին չձգեցինք, եւ մենք՝ հարիւրաւոր Հայեր քեզ ուսերու վրայ տարինք, մինչեւ հանգստեան վերջին օթեւանդ, եւ դուն ազնիւ շատ ազնիւ էիր նաեւ այդ պահուն, քանի չզգացուցիր մեր երեսին. «Աւելի լաւ պիտի ըլլար, եթէ զիս կենդանութեանս առնէիք ձեր ուսերուն վրայ...»:

Խ. Ե.

ԷՐ-ՖՐԱՆՍԻ «ԱԹԼԱՍ»Ը ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

«Էր Ֆրանս»ի պարբերաթերթ «Աթլաս»ի Դեկտեմբերի թիւին գլխաւոր յօդուածներէն մէկը խորագրուած է «Մոսկուայէն Կովկաս». պատկերազարդ այս գրութեան մէջ Հայաստանի մասին կան հետեւեալ տողերը.

«Վայրի հող մը, փոքրիկ Հայաստանի հողը. մերթ խոպան, մերթ ժպտուն, սակայն այնքան հրապուրիչ որ անգամ մը ճանչնալէ ետք անկարելի է մոռնալ, ինչպէս կ'ըսէ Եղիշէ Չարենց.

Ես իմ անոյշ Հայաստանի արեւահամ
բառն եմ սիրում,
Մեր հին սազի ողբանուագ,
լացակումած լարն եմ սիրում...
Սիրում եմ ես մեր երկինքը մուգ,
ջրերը ջինջ, լիճը լուսէ,
Արեւն ամռան ու ձմեռուայ
վիշապաձայն բուքը վսեմ:

×

Ու հնօրեայ քաղաքների հազարամեայ
քարն եմ սիրում...:

Իրական «Թանգարան մը բաց երկնքի տակ». Հայաստան՝ իր էրեբունիի աւերակներով, յունարան ոճի Գառնի տաճարով, Գեղարդի վիմափոր եկեղեցիներով, Էջմիածնի մայր տաճարով, իր խաչքարներով: Մատենադարանը՝ ամբողջ ժողովուրդի մը հրաշապատում յիշողութիւնը, որ զարմանք կը պատճառէ անգէտին, սակայն խորապէս կը հմայէ գիտակից մարդը, ինչպէս Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցին հոյակապ ճարտարապետութիւնը: Սակայն Երեւան եւ շրջակայքը տրուած այցելութեան մը միակ նպատակը չըլլար շրջիլ գրադարաններն ու անհաւասարելի թանգարանները, յուշարձաններն ու Սեւանայ լճին նման գեղատեսիլ վայրերը: Աւելին՝ ան կը ծնի անբացատրելի հրապոյրի մը ապրումը վերակոչելու փափաքէն. գիտուն ըլլալու պէտք չկայ հասկընալու համար թէ հոս ամէն բան մթնոլորտի մը, ապրումի մը, բոյրերու, երաժըշտականութեան ու զգացողութեան արդիւնք է: Երիտասարդներու վիպականութիւնն է այն, կիներու վայելչութիւնը, այրերու եռանդը, ապրելու երջանկութիւնը ժողովուրդի մը որ ունի տոկալու ոչ շատ սովորական կարողութիւն մը, արժանաւորութիւն մը. ժողովուրդի մը, որուն ժամանակից յաջողութիւնները կեանքին խորհրդանիշերն են պատմութեան ողբերգական անցքերու դիմաց: Բազմանդամ ընտանիքներ, տօնական թաղամասեր, հիւրընկալ սեղաններ՝ ուր կը հոսին գինին, ջուրը եւ քոնեակը: Նաեւ ազնուութիւն ու նրբավարութիւն, որով անոնք ձեզի կը նուիրեն ամենաչնչին բան մը, ինչպէս՝ ընկոյզի անոյշը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Դեկտեմբեր 3-ի թիւէն կ'իմանանք, թէ իր մահկանացուն կնքած է հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկի աշխատակից Գեդէոն Հայրապետի Միքայէլեան: Ծնած էր 1907-ին՝ Նոր Պայազէտ (ներկայիս՝ Կամօ): 1924-ին ընդունուած է Ա. Մեասնիկեան ռազմական վարժարանը, զոր աւարտելէ ետք՝ 1928-ին մտած է Թիֆլիսի հետեւակային դպրոցը եւ ապա ծառայութեան անցած հայկական զօրաբաժնի Բ. գունդին մէջ: Բ. Աշխարհամարտի սկիզբը Գ. Միքայէլեան մեկնած է ռազմաճակատ: 1941-ին մասնակցած է Տուլայի համար մղուող մարտերուն: 1942-ին մտած է Ֆրունզէ զինուորական ակադեմիան, զոր աւարտելէ ետք նշանակուած է Ուկրանիոյ Բ. ռազմաճակատի գունդի հրամանատար: Պատերազմէն ետք վարած է Երեւանի համալսարանին մէջ ամպիոն մը, իր փորձառութիւնը փոխանցելով երիտասարդ սերունդին: 1947 - 1951 թուականներուն եղած է Հայաստանի նախագահի տեղակալ: 1959-էն ի վեր կ'աշխատէր հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկը: Հեղինակն է քանի մը աշխատութիւններու: Պարգեւատրուած էր շքանշաններով եւ արժանացած Խորհրդային Միութեան հերոսի կոչումին:

×

«ՀԱՐՍԻ ՓՈՒՆՋ» ՄԱՍՈՒՆՔԸ

Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանի ազգային տարազներու հաւաքածոները ամբողջացած են նոր նըմոյշներով, որոնց մէջ իր յատուկ տեղը ունի «Հարսի փունջ»ը: «Հարսի փունջ»ը հայկական զարդարուեստի հնագոյն գոհարներէն է, ազգագրական եւ պատմական հազուագիւտ արժէքներէն, որ գործածուած է նախաքրիստոնէական շրջանէն իսկ: «Հարսի փունջ»ը հին հաւատալիքներու ժամանակաշրջանի պտղաբերութեան պաշտամունքի խորհրդանիշներէն է: Բանասիրական տուեալներու համաձայն զայն պատրաստած են մայրերը՝ հարսնցու աղջիկներու համար: Պսակադրութեան ծիսակատարութենէն ետք զայն նորահարսի գլուխը դրած է հարսնաքոյրը: Ազգային զարդարուեստի այս նմոյշը միշտ աչքի զարկած է ինքնատիպ գեղեցկութեամբ եւ զարդարուեստի այլազանութեամբ: Բացի համաչափ երկրաչափական ձեւերու կիրարկումէն, անոր յօրինուածքին մէջ օգտագործուած են թանկագին քարեր, ոսկեթել, արծաթաթել, ուլունքներ, մետաքսէ փունջերով ձեւաւորուած են ծայրերը: Դարերու ընթացքին հեռանալով իր նախնական իմաստէն, անիկա որպէս նահապետական սովորութեան յիշատակ սերունդէ սերունդ փոխանցուած է եւ հասած մեզի:

ՃԷՄԻԼԱ

ՉԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Տափաստանը գետակին միւս ափին, անսահման է: Երկու մասի բաժնած է ան մեր լեռները ու այդպէս ամայի կ'երկարի:

Սակայն ամառուան այն անմոռանալի օրերուն երբ պատերազմը ծագեցաւ, տափաստանին վրայ հոս ու հոն կրակներ սկսան վառիլ, զինուորներու ձիերը սկըսան այս շրջանները ծածկել փոշիի տաք ամպով մը ու ամէն կողմէ լրաբերներ եբեւան եկան: Տակաւին կը յիշեմ օրինակ անոնցմէ մէկը որ իր ձիուն կիսաշրջան մը ընել տալով հօտաղի դող ձայնով մը կը գոչէր.

- Հէ՜յ, քըրկըզ, ձիդ հեծիր, փախչէ՛, թշնամին կուգայ. ու յետոյ կը յուծուէր փոշիով, ծուխով ու տաքէն գոյացած ամպին:

Ոտքի ելեր էր ամբողջ տափաստանը. ձիաւորներու մեր առաջին ջոկատները մեկներ էին լեռնէն ու հովիտէն փրթած վսեմ ու դաժան ժխորով մը: Հազարաւոր աստղանշակներ շխրտացեր, հազարաւոր կարճեններ յետին նայուածք մըն ալ նետեր էին դաշտերուն: Առջեւէն դըրօշները կը ծածանէին, իսկ ձիերու հանած փոշիի ամպին ետին կիներու եւ մայրերու սգաւոր պաղատանքը կը թնդացընէր երկիրն ու երկինքը. «մեր տափաստանները ձեզի պահապան, հերոս Մանասի ոգին ձեզի հետ»:

Հոն՝ ուրկէ ժողովուրդը պատերազմի կը մեկնէր, կը տարածուէր կարօտին մորմոքը:

Իր երգով Տանիյար աչքերուս առջեւ բացաւ աշխարհի այս գեղեցկութիւններն ու մորմոքը: Ո՞ւրկէ սորված էր այս բոլորը, ի՞նչպէս գիտէր: Հասկցած էի թէ միայն երկար տարիներ հայրենիքի կարօտը քաշած մէկը, հայրենիքի սիրով տոչորած մարդ մը կրնար իր հողը այնքա՜ն սիրել: Երբ ան կ'երգէր աչքիս առջեւ կը պարզուէին իր մանկութեան օրերը, իր թափառումները տափաստաններու վրայ:

Հայրենասիրական այս երգերը ա՞յդ շրջանին ծագեր էին հոգւոյն մէջ, թէ այն օրերուն՝ երբ մղոններով ճամբայ կըտրեր էր պատերազմի կրակին մէջ:

Երբ Տանիյարը մտիկ կ'ընէի, ծնրադրելու եւ գաւակ մը համբուրելու պէս հո՛ղը համբուրելու փափաքը կ'ունենայի: Մարդ ահա այսպէ՛ս պէտք է սիրէր: Երբ զինքը կը լսէի, անդրադարձայ թէ էութեանս մէջ բան մը կը խլրտար, ու առաջին անգամն էր այս. բան մը որուն տակւին չէի կրնար անուն մը տալ, որ սակայն անսանձ էր ու անզուսպ: Պէտք էր պատմէի զգացածներս ու տեսածներս: Չէր բաւեր միայն տեսնել ու հասկնալ սիրող մը. ինքզինքս պարտաւոր ուրիշներու հետ բաժնելու ինչ որ կը զգայի, կը տեսնէի ու կը մտածէի: Կ'ուզէի մարդոց պատմել մեր աշխարհին գեղեցկութիւնները, Տանիյարէն փոխանցուած ներշնչումով ու խանդով: Սիրտս գրեթէ կանգ առեր էր անծանօթ բանի մը դէմ զգացուած անբացատրելի խինդով մը, վախով մը: Մինչեւ այդ օրերուն դեռ հասկցած չէի թէ պէտք էր վրձինը ձեռք առնէի: Մանկութենէս ի վեր կը սիրէի գըծել: Ընդօրինակած էի դպրոցական գրքիս բոլոր նկարները: Ընկերներս կ'ըսէին թէ գծածներս «յար եւ նման» էին: Ուսուցիչներս ալ շատ կը հաւնէին մեր գիւղի պատի թերթին համար գծածներս: Սակայն պատերազմ ծագեր էր յետոյ, ճակատ մեկներ էին մեր մեծ եղբայրները ու ես թողեր էի դպրոցը, տարեկիցներուս հետ կոլխոզը աշխատելու համար: Մոռցեր էի ներկերը, վրձինը: Երբեք չէի մտածած թէ օր մը նորէն ձեռք կ'առնեմ զանոնք: Սակայն ահա, Տանիյարին երգը տակնուվրայ ըրած, փոթորկած էր հոգիս: Կը քալէի որպէս թէ երազի մէջ ըլլայի, չուարուն կը դիտէի աշխարհը, կարծես առաջին անգամ կը տեսնէի:

(Շար. 18)

(Շար. Ա էջէն)

նենան, մեր ժողովուրդին ամբողջական չահուն ի նպաստ եւ ի ծառայութիւն: Եկեղեցին կը մնայ ու պիտի մնայ մէկ, որովհետեւ մենք չենք կրնար մենք մեզի թոյլատրել որ զգանք տարբեր երբ կը գտնուինք Էջմիածնի մէջ, կամ Անթիլիասի մէջ: Մէկ ենք ու մէկ պիտի մնանք, ասիկա մեր ուխտն է: Ու կ'ուզեմ որ դուք զգաք, որ մենք ուրախ ենք, մենք երջանիկ ենք ու կը քաջալերենք երբ Պելժիոյ մէջ եկեղեցի մը կը բարձրանայ Աստուծոյ փառքին համար, Էջմիածնի համար է եւ Ս. Էջմիածինը ամբողջիս համար է»: Ապա, Կաթողիկոսը կրկին անդրադարձաւ Լիբանանի, ի մասնաւորի հայ գաղութին կենսունակութեան, ապահովութիւն տալով որ Հայութիւնը եւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը կը մնան կենսունակ: Յիշեց Տ. Նարգունիի խօսքը որպէս նշանաբան Հայութեան՝ տոկալ:

Հուսկ, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը ոգեկոչեց կրկին իր կապը Պելժիոյ հետ, ուր մատուցանած է իր առաջին պատարագը, կատարած է իր առաջին մկրտութիւնը, եւրոպական հողի վրայ եւ երբ, այն ատեն, ճանչցած է Արրակ Մխիթարեանը, զգացած է որ ան եպիսկոպոսութենէն կամաց – կամաց կ'երթայ դէպի հայագիտութիւն եւ իր աչքերը թուղթախամաներէն սկսած են երթալ դէպի հայկ. մանրանկարչութիւն: Անոր մէջ ճանչցած է նուիրեալը եւ տեսած թէ անոր համար մշակոյթը իր ռեզոն տ'էթրն է: Ու որպէս գնահատանք այդ ծառայութեան իր ժողովուրդի մշակոյթին, այսինքն Մաշտոցին, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը Արրակ Մխիթարեանի շնորհեց Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Մեսրոպ Մաշտոց շքանշանը:

Առ ի երախտագիտութիւն նաեւ երկու բարերարներու, մին՝ Համազգայինի Նշան Փալանճեան Ճեմարանի, երկրորդը՝ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքին, Գարեգին Բ. Կիլիկեան Մեծ Իշխանի շքանշանով պարգեւատրեց Մելանթոն Ասլանեանը (առողջական պատճառներով բացակայ ըլլալով, շքանշանը յանձնուեցաւ իր անդրանիկ զաւկին՝ Արա Ասլանեանի) եւ Ժան Ապաճեանը, որ վեց տարի է տասը հազար տոլարի յատկացում մը կ'ապահովէ Դպրեվանքին, զոր վճռած է ցկեանս շարունակել:

Հերթը ձերն է, երիտասարդներ, ըսաւ Կաթողիկոսը, վերջացնելով իր խօսքը՝ «իմ հօրս շալակը իմ ուսիս է, ձեր շալակը՝ ձեր զաւակներուն ուսին է»:

Ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, ուշ գիշերին վերջ գտաւ այս հաւաքոյթը, որու, «Յառաջ»ի կողմէ, ներկայ էր տնօրէնուհին:

Գարեգին Բ. Պէյրութ վերադարձաւ կիրակի առտու:

Ա. Մ.

ԾՆՈՒՆԴ եւ ԱՄԱՆՈՐ

ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Դպրոցին աշակերտութիւնը կը տօնակատարէ Յիսուսի Ծնունդը, Կիրակի, Դեկտեմբեր 22, ժամը 16-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, 12 - 14 ռիւ Սէն-Պազիլ:

Խաղարկութիւն, երգ ու մաղթանք կը կազմեն օրուան յայտագիրը:

Սիրով կը հրաւիրուին հայ ընտանիքները:

ԽԱՐԲԵՐԴՑԻՆԵՐՈՒՆ 1986Ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Համախարբերդցիական Միութեան, Ֆրանսայի շրջանի կեդ. վարչութիւնը կը տեղեկացնէ որ Միութեան 1986-ի օրացոյցները լոյս տեսան:

Փափաքողները կրնան օրինակներ ստանալ, տեղական վարչութեանց անդամներուն մօտ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55835

Տէր եւ Տիկին Յովհ. Գամպուրեան, զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Աբրահամ Սողոմոնեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ռաժա եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ Փաթթուկեան ընտանիքները զաւակներով եւ բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, նանիին, քրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԵՐԱՆՈՒՀԻ ԳԱՄՊՈՒՐԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Փաթթուկեան)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 14-ին, 86 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 18, ժամը 10.30-ին՝

Eglise St. Louis de Choisy Le Roi suivi de l'inhumation au Cimetière Communal de Choisy Le Roi.

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 22, յետ պատարագի, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, նախագահութեամբ՝ Գիւտ Եպիսկոպոս Նազգաշեանի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԱՐՇԱԿ ԵՒ ԿԵՐԹՐՈՒՏ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

եւ իրենց զաւկին՝

ԱՐՄԻԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

(Միջազգային իրաւագէտ)

յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Մինաս Թէօլէօլեան 100 տոլար կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց հօրաքրոջ՝ Ազնիւ Մարկոսեանի մահուան վեցերորդ տարելիցին առթիւ:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

pour la première fois à Alfortville

CONCERT DE DOUDOUK

HAUTBOIS D'ARMENIE

par le TRIO HARSANIATS

Le Vendredi 20 Décembre à 20h30

participation aux frais

9, rue de Madrid - Tél. 43 76 55 89

GALERIE COLETTE BLETEL
84, rue du Cherche - Midi 75006 PARIS
Tél. : 42. 22. 75. 04

ROUPEN

AQUARELLES

Exposition du 28 Novembre au 21 Décembre

Tous les jours de 14 à 19 heures, sauf dimanche et lundi

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԴԻՄԱԿ

Թատերախումբը

Նոր անդամներ կ'ընդունի ամէն Երկուշաբթի ժամը 20-էն սկսեալ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ.

17, rue Bleue — 75009 PARIS

Թատերախումբի գործունէութեան մասնակցիլ փափաքողներ կրնան նաեւ հեռաձայնել՝ 42 37 60 10 թիւին:

COMMUNIQUÉ

Chers Compatriotes

Le Comité de Défense des Prisonniers Combattants de la Cause Arménienne (CDPCCA) vous a tenu au courant par voie de presse du déroulement des appels en justice concernant les peines de nos deux jeunes combattants: HAROUTIOUN LEVONIAN et RAFFI ELBEKIAN.

Pour rappel, en septembre 85 la peine de ELBEKIAN a été ramenée à 15 ans : celle de LEVONIAN est toujours de 20 ans, peine maximum en Yougoslavie, malgré les démarches répétées de notre comité et des avocats pour faire valoir les failles évidentes de la procédure et les témoignages contradictoires mettant en cause la probité de la police et de la justice yougoslave.

Par ailleurs, les efforts conjugués de notre comité et de son homologue d'Athènes, pour que LEVONIAN soit correctement soigné, sont retardés, car son déplacement vers la prison de SREMSKA MITROVIKA à environ 200 km. de Belgrade le prive de toute assistance médicale, cette prison n'ayant pas d'hôpital. Seul ELBEKIAN soigne son compagnon de cellule. L'isolement effectif que subissent nos deux camarades est immense, leurs familles pouvant difficilement se déplacer : nos comités peuvent leur rendre visite au prix de très grandes tracasseries administratives et financières.

La tâche est ardue mais nous avons toutes les convictions nécessaires pour l'accomplir.

Nous tenons à remercier tous ceux et toutes celles qui nous ont apporté leur aide depuis le début de cette affaire: plus de 4.000 bons de soutien, de nombreuses donnations ont couvert au 2/3 nos frais d'avocats, de transports, de visites etc...

Pour cette fin d'année, lors des fêtes, IL FAUT BRISER L'ISOLEMENT DE HAROUTIOUN LEVONIAN et RAFFI ELBEKIAN :ECRIVEZ LEUR !

KAZNENO POPRAVNI
DOM M BR 3156 / 22
SREMSKA MITROVIKA
YOUGOSLAVIA

Et soyez solidaires avec HAROUTIOUN LEVONIAN et RAFFI ELBEKIAN en répondant favorablement à cet appel : tes bons de soutien vous seront présentés par les membres du Comité de Défense des Prisonniers Combattants de la Cause Arménienne.

PS. notre adresse :
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
17, rue Bleue — 75009 PARIS
ordre de C.D.P.C.C.A.

COMPTE RENDU FINANCIER

RECETTES

Bons de soutien et dons	400.000F
— *RECETTES* = 400.000F	

DEPENSES

Frais d'avocats	200.000F
Frais de soutien matériel et médical	50.000F
Frais de promotion et de publicité	70.000F
Frais de voyage et de séjour en Yougoslavie	60.000F
Frais divers	25.000F
— *DEPENSES* = 405.000F	
— *RECETTES* = 400.000F	
— *DEFICIT* = 5.000F	

ՃԱՇ ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպութեամբ Համախարբերդցիական միութեան Վալանսի մասնաճիւղին, Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 24, ժամը 21.30-էն սկսեալ մինչեւ առաւօտ Պուրկ - լէ - Վալանս - Շաթօնէօֆ ճամբուն վրայ:

Կը մասնակցի Վան նուագախումբը:

Տեղերը ապահովել հեռաձայնելով.-

75 - 43 - 25 - 26

75 - 43 - 07 - 29

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կեդրոնական Սանուց Միութեան ուսանողներու կրթաթոշակին ի նպաստ վիճակահանութիւնը (նախատեսուած Դեկտեմբեր 8-ին) յետաձգուած է Մարտ 23-ին: Վիճակահանութեան արդիւնքները կը յայտարարուին մամուլով:

JOURNÉE DES ENFANTS

Le Dimanche 22 Décembre, l'ASSOCIATION CULTUELLE ARMENIENNE de LYON, offre gracieusement une journée recréatrice aux enfants de notre région —âgés de 6 à 14 ans.

Au programme :

- 9h00 : *Projection d'un film au CINEMA LA FOURMI - 30, cours Gambetta - LYON.*
- 10h30 : *Participation des enfants à la messe de l'Eglise Apostolique Arménienne - 295, rue André Philip.*
- 12h30 : *Repas dans la grande salle attenante (arbre de Noël).*
- 16h00 : *Distribution de friandises et papillotes aux enfants par le Père Noël.*

Les places étant limitées, nous demandons aux parents de faire inscrire leurs enfants le plus tôt possible en téléphonant au 78 - 85 - 65 - 31 de 18 heures à 20 heures du lundi au vendredi.

U. G. A. B.

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

La Section des Dames de l'UGAB de Paris

vous invite

au

DINER TRADITIONNEL

qu'elle organise à l'occasion du Noël Arménien

le Dimanche 5 Janvier à 19h30 précises

au Centre Culturel Alex Manoogian

118, rue de Courcelles — Paris 17e

Participation aux frais :	250 frs.
Pour les moins de 15 ans :	100 frs.

Pour réserver votre table téléphonez au

45 - 20 - 03 - 18

avant le 30 Décembre

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՓԵՏՐ. 23

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ - Խաչի Սէն - Ժէռոմի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը կը տօնէ Մանուկներու Օրը Դեկտեմբեր 21-ին, Շաբաթ, կէս օրէ վերջ ժամը 14-ին Թաղիս Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

×

Մասնաճիւղս կը կազմակերպէ նաեւ բացառիկ «լօթօ» խաղը, գեղեցիկ առարկաներով հետեւեալ օրերը.-

Դեկտեմբեր 22, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

Դեկտեմբեր 29, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
19

JEUDI
19 DECEMBRE
1985,

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.120

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

61e ANNÉE — No 16.120

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊՐԻՒՍԷԼ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԾԱՆՐԱԲԵՌՆՈՒԱԾ ՕՐԱԿԱՐԳ ՄԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ «ԱՆՀԱՍԿԱՑՈՂՈՒԹԻՒՆԸ»

Ծանօթ է որ Ֆրանսա (Միթերան) որոշած էր օրակարգի նիւթ դարձնել Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման հարցը Պրիւսէլի մէջ, Եւրոպայի Խորհուրդի ժողովին (Դեկտեմբեր 16 - 17)։ Մեր ստացած լուրերու համաձայն, Երեքշաբթի ցերեկ, աշխատանքի ճաշի ընթացքին է որ Տիկին Քաթրին Լալիւմիէռ ակնարկած է ֆրանսական առաջարկին՝ «պատմաբաններու յանձնախումբ մը կազմել, որպէսզի լուսաբանուի Հայերու ցեղասպանութեան հարցը»։ Այս առաջարկին եթէ կողմնակից է Յունաստան, դէմ են Գերմանացիք, Հոլանտացիք եւայլն։ Պրիւսէլի եւրոպական շրջանակներու համաձայն, Միթերանի այս նախաձեռնութիւնը զուտ «ընտրականապաշտ» մտահոգութիւններէ կը բխի։ Յետոյ օրակարգը արդէն ծանրաբեռնուած գտնուած է եւ անգամ մը եւս յետաձգուած (հաւանաբար՝ ծռազատկին)։ Կայ նաեւ այն տեսակէտը թէ նախ Եւրոպայի Խորհրդարանը պէտք է արտայայտուի։

Չորեքշաբթի օր, «Քոթիտիէն տը Փարի» կ'անդրադառնար այս հարցին, յիշելով թէ Ֆրանսա պէտք է առաջարկէր եւրոպացի իր ընկերակիցներուն, յանձնախումբի մը ստեղծումը։ Հասարակապետութեան մօտ Թուրքիոյ դեսպանը Ֆրանսայի ներկայացուցիչին յայտնած է Թուրքիոյ «անհասկացողութիւնը» նման նախաձեռնութեան մը նկատմամբ, զոր կ'որակէ «Հայերու իբրեւ թէ ցեղասպանութիւնը»։ Ըստ Անգարայի՝ «քանի մը հարիւր հազար Հայեր մեռած են Ա. աշխարհամարտի ընթացքին»։ Մնացեալ յանկերգը դեռ չէ մաշած՝ սով, հիւանդութիւն, համաճարակ, յոգնութիւն եւայլն (օր մըն ալ, թերեւս, նոր «գիւտ» մը ըլլայ եւ բսուի որ մէկուկէս միլիոն Հայեր հաւաքական անձնասպանութեան դիմեցին Տէր-Զօրի անապատին մէջ...)։

× «Ֆիկարօ» ալ երկգիծի խորագրով մը. - «Դատապարտում ֆրանսական առաջարկին հայկական հարցին մասին» այն տպաւորութիւնը կը թողու որ եւրոպական դատապարտում մըն է, մինչ հետեւող 14 տողերուն մէջ, կը յայտնուի այն ինչ որ «Քոթիտիէն» կը գրէր, այսինքն Թուրք բանբերը «անհիմն» նկատած է յանձնախումբ մը կազմելու ֆրանսական առաջարկը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԹԵՐԱՆ - ՔՈՀԼ, եթէ համաձայն են բազմաթիւ կէտերու շուրջ, տարակարծիք են ամերիկեան անջրպետային պատերազմի ծրագրին նկատմամբ։ Այս է որ պարզուեցաւ երկու ղեկավարներու վերջին հանդիպումին ընթացքին, Փարիզի մէջ։ Քոհլ կ'ուզէ որ արեւմտեան - Գերմանիա հաւատարիմ եւ հլու - հնազանդ զինակիցն ըլլայ Միացեալ - Նահանգներու։ Համաձայն է նաեւ ֆրանքօ-գերմանական պաշտպանողական ծրագրին։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, հինգ ծայրայեղ - ձախ, անդամ «Ազատագրութեան ճակատ եւ Թուրք ժողովրդական կուսակցութիւն» շարժումին, ցկեանս արգելափակման դատապարտուած են եւ երկու ուրիշներ ալ՝ 10 տարուան։

ՓԼԷ - ՊՕՅ պարբերաթերթը թրքական հրատարակութիւն մը կ'ունենայ Դեկտեմբեր 20-էն սկսեալ՝ «Փլէ - Պօյ - Թուրքիա» անունով։ Թերթը առաջին անգամ մուտք կը գործէ մահմետական երկիր մը (ցարդ համայնավար կամ իսլամական ոչ մէկ երկիր արտօնուած էր)։ Տեղական խմբագրապետը՝ Ալի Սայտամ, կը ճշդէ որ «մերկութիւն չի նշանակեր պոռնկագրութիւն, երբ հրատարակուած նկարները գեղատիպ եւ գեղարուեստական են»։ Կ'ակնկալուի հարիւր հազար օրինակի ցրուում, նաեւ Եւրոպայի Թուրք բանուորներուն մօտ։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10 - 15)

ԿԱՐԼԷՆ ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ
ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի կոմիտէի լիակատար նիստին կոմիտէի նախագահ ընտրուած է Կարլէն Դալլաքեան, փոխարինելով Վարդգէս Համազասպեանը։ Կարլէն Դալլաքեան ծնած է 1929-ին՝ Ալավերդի։ 1951-ին աւարտելով Երեւանի պետական համալսարանի բանասիրական ճիւղը, վեց տարի պաշտօնավարած է համայնավար երիտասարդաց միութեան մէջ, ապա՝ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի վարչամեքենային մէջ։ 1963 - 1970 թուականներուն եղած է Նախարարաց Խորհուրդի առընթեր Հայ եկեղեցւոյ գործերու խորհուրդի նախագահ, ապա՝ չորս տարի, մինչեւ 1975-ի վերջը վարած է կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի քարոզչութեան բաժնի վարիչի պաշտօնը։ 1976-ի Յունուարէն ի վեր Կարլէն Դալլաքեան Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարն էր ու ղեկավարը գաղափարախօսական բաժնի։ Կը տիրապետէ ռուսերէն եւ անգլերէն լեզուներուն։ Բնագրէն կատարած է կարգ մը թարգմանութիւններ։ Հեղինակն է կարգ մը աշխատութիւններու, որոնց շարքին «Լիբանանահայ դեմոկրատական մամուլի պատմութիւնից» գործը, լոյս տեսած 1964-ին, Երեւան։

×

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԵՐԳ - 85» ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Երեւան տեղի ունեցած «Սովետական Երգ - 85» փառատօնը վերջ գտած է Ծիծեռնակաբերդի մարզական - համերգային համալիրին մէջ Դեկտեմբեր 9-ին սարքուած ճոխ համերգով մը։ Հանդէս եկած են Խորհ. Միութեան երգարուեստի ծանօթ մեկնաբաններ, խումբեր, երաժիշտներ, նուագախումբեր։ Մասնակցողներուն յանձնուած են Հայաստանի Մշակոյթի նախարարութեան մրցանակները։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պըրեզիտիումի Դեկտեմբեր 2-ի հրամանագրով Լէոնիդ Ներսիսեան նշանակուած է Նախարարաց Խորհուրդի նախագահի տեղակալ, փոխարինելով Յովհաննէս Բաղդասարեանը, որ հանգստեան կոչուած է։

Նարինէ Բալայեան նշանակուած է Ընկերային Ապահովութեան նախարար։ Նախկինը՝ Ռուբէն Գալստեան, «ազատուել է» իր պաշտօնէն։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԹԻՒԵՐ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 48-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑԱՇԱՐՔԷՆ

Խորհրդային 48-րդ ախոյեանութեան մրցաշարքի 306 խաղերու ընթացքին նշանակուած են 795 կոլեր (անցեալ տարի՝ 767 կոլ)։ 166 խաղ շահած են դաշտին տէրերը (անցեալ տարի՝ 156), 55 խաղ՝ հիւրերը (անցեալ տարի՝ 71)։ Դաշտին տէրերը նշանակած են 502 կոլ, հիւրերը՝ 293։

- Երթի շրջանին ամէնէն յաջող արդիւնքը ձեռք ձգած են Կիեւի «Դինամօ»ն (27 կէտ) եւ Դնեպրոպետրովսկի «Դնեպր»ը (25 կէտ), իսկ ամէնէն ձախողը՝ Ռոստովի ԲՄԱ-ն (10 կէտ)։ Դարձի մրցումներուն լաւագոյն արդիւնքի հասած են «Սպարտակ»ը (24 կէտ) եւ Կիեւի «Դինամօ»ն (21 կէտ), իսկ ամէնէն տկար արդիւնքը ձեռք ձգած են Ռոստովի ԲՄԱ-ն (11 կէտ) եւ Վորոնեժի «Ֆակէլ»ը (10 կէտ)։

- Կոլեր նշանակած են 207 մարզիկներ (1984-ին՝ 221 էր այս թիւը)։ 8 կոլ նշանակուած է սեփական բերդին. առոնցմէ երեքը նշանակած են Օդեսայի «Չերնոմորեց»ի մարզիկները։ Խարկովի «Մետալիստ» խումբէն 16 մարզիկներ յաջողած են կոլ նշանակել, իսկ Պաքուի «Նեֆթչի«էն՝ ընդամէնը վեց մարզիկներ։

- Ախոյենութեան լաւագոյն ռմբարկուի (ամէնէն շատ կոլ նշանակող) համար «Տրուդ» թերթի սահմանած մրցանակը առաջին անգամ տրուած է «Դնեպր»ի մարզիկներէն Օ. Պրոտասովի, որ մասնակցած է 33 հանդիպումի եւ նշանակած 35 կոլեր։ 25 կոլ նշանակած է դարձի մրցաշարքին։ Կոլ նշանակողներու լաւագոյններու ցանկին մաս կը կազմեն նաեւ Կլեմենտեւ ու Ռոդիոնով 14-ական կոլերով, Չերենկով, Տարան 13-ական, Բլոխին, Եւկուշաուսկաս, Դրաչով 12ական, Կոնդրատեւ 11, Մխիթարեան, Քոչարեան, Պասուլկօ, Եւտուշենկօ, Բելանով, Պոնոմարեւով, Վորոբեով, Նորբեկովա եւ Փեհլեւանիդի 10-ական կոլերով։

- Ախոյենութեան ընթացքին նշանակուած է 110 փենալթի (անցեալ տարի՝ 100), որուն 90-ը կոլի վերածուած է։ 20 անգամ փենալթի նշանակուած է «Չերնոմորեց»ի հանդիպումներուն ընթացքին։

Փենալթիները կոլի վերածող լաւագոյն մարզիկներու ցանկին մաս կը կազմեն Պոնոմարեւով՝ 8 փենալթիէն 8-ը կոլի վերածած, Պրոտասով՝ 7-էն 7, Ռաֆայէլ Գալստեան՝ 5-էն 5, Չերենկով ու Նորբեկովա՝ 4-էն 4, Պլոսկինա՝ 7-էն 6։

ՄԻԿՈՅԵԱՆ ՍԹԱԼԻՆԻ ՄԱՍԻՆ

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 17-ի մեր թիւով անդրադարձած էինք Միկոյեանի յուշերու մէկ մասին Սթալինի աննախատեսութեան մասին, գերմանական յարձակման նախորդող օրերուն։

Խորհ. Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիայի պատմութեան հիմնարկի պարբերականն է, որ Դեկտեմբերի իր թիւին մէջ 12 էջ յուշագրութիւն հրատարակած է Անաստաս Միկոյեանէ։ Ան որ երկարակեցութեան մրցանիշ մը կոտրած է, տոկալով խորհրդային զանազան ղեկավարութեանց եւ հասնելով մինչեւ նախագահութեան, թէկուզ պատուակալ, պաշտօնին, ամէնէն մօտ գործակիցներէն եղած է նաեւ Սթալինի։ Լաւատեղեակ է ուրեմն անցուդարձին եւ իր յուշերը իրազեկի մը վկայութիւններն են։

Միկոյեան կը նկարագրէ կացութիւնը Կրեմլինի մէջ, գերմանական յարձակման նախօրեակին եւ Սթալինի վարանումներ-ը զորքերը պատրաստելու։ Եթէ Խորհ. Միութիւնը անակնկալի եկած է 1941 Յունիս 22-ի գերմանական յարձակումէն, պատճառն այն եղած է, որ Սթալին «չէր հաւատար յարձակման անմիջականութեան» հակառակ իր շրջապատին կըրկնակի ազդարարութիւններուն։ 1941ի գարնան իսկ, կը գրէ Միկոյեան «բազմաթիւ նախանշաններ ցոյց կուտային, որ հիթլերական Գերմանիան կը պատրաստուէր մեր վրայ յարձակելու եւ հիթլերական զօրքերու համախմբումը Խորհ. Միութեան արեւմտեան սահմաններուն վրայ ստիպողական կը դարձնէր որ մեր սահմանային ուժերը կազմուպատրաստ պահէինք։ Բայց Սթալին չէր համաձայներ, այն պատճառաբանութեամբ որ, նման միջոցներ կրնային յարձակման մը պատրուակ ծառայել։ Սթալին այն խոր համոզումն ունէր, որ յաջորդող ամիսներուն Հիթլէր պիտի չուզէր երկու ճակատի վրայ կռուիլ, ցորչափ Անգլիոյ հաշիւը չէր մաքրած կամ անոր հետ հաշտութեան առանձին դաշինք մը չէր ստորագրած»։

Յունիս 20-ին, Ռիկայի ղեկավարները կը տեղեկացնեն Միկոյեանի, այն ատեն ծովային ուժի պատասխանատու, անմիջական եւ հապճեպ մեկնումը 25 գերմանական նաւերու որ խարիսխ նետած էին հոն։ Միկոյեան Սթալինի մօտ կ'երթայ, որպէսզի հրաման տայ՝ «վար դնելու գերմանական նաւերը»։ Սթալին կը պատասխանէ որ եթէ վար դնեն, պատրուակ կը ծառայէ Հիթլէրի՝ պատերազմը սկսելու։

Յունիս 21-ին, Պոլիտպիւրօն նիստ կը գումարէ Սթալինի մօտ, Կրեմլին։ Կ'ըսուի իրեն որ Խորհ. Միութիւն ապաստանած գերման սպայ մը, յայտնած է որ գերման զօրքը հրաման ստացած է «խորհրդային սահմանը անցնելու Յունիս 22-ին, առաւօտուն»։ Սթալին կը մտածէ թէ կրնայ գրգռիչ լուր մը ըլլալ, բայց եւ այնպէս կը հրահանգէ Կարմիր բանակին զգոյշ ըլլալ «գերմանական յարձակման մը կարելիութենէն Յունիս 22-ին կամ 23-ին»։

Պոլիտպիւրօն նիստը կը փակէ առաւօտեան 3-ին։ Ժամ մը ետք, Միկոյեանը կ'արթնցնեն՝ պատերազմ է։ Ռիկա եւ տասնեակ մը այլ քաղաքներ ռմբակոծութեանց տակ են։ Միկոյեան կը յիշեցնէ որ Սթալինի «գնահատումներու սխալները» դատապարտուեցան 1967-ին, կեդրոնական կոմիտէի կողմէ, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան յիսնամեակին առթիւ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՓՐՈՖ. ՆԻՆԱ ԳԱՐՍՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հայագիտական ուսումներով շահագրգռուած անձերու համար ծանօթ անուն մը. Գոլոմպիա Համալսարանի հայագիտական ամպիոնի վարիչ՝ փրոֆ. Նինա Գարսոյեան: Հաղորդական, հաճելի դասախօսը կը վերածուի յանկարծ նոյնքան գրաւիչ խօսակիցի մը, երբ դէմ դիմաց կը զրուցես հայագիտական ուսումներու, իր աշխատութիւններուն, ընդհանուր մտահոգութիւններու մասին:

×

- Նախ պիտի ուզէինք ճանչնալ փրոֆ. Նինա Գարսոյեանը:

- Հօրս ընտանիքը ճշգրիտ չեմ գիտեր թէ որ թուականէն, սակայն երկար ժամանակներէ ի վեր Թիֆլիսցի եղած է. նախկին վարչաձեւին մէջ վրացական արքունիքին խորհրդականներ էին անոնք. իսկ մայրս Նոր Նախիջեւանցի է: Մօրս մանկութեան տարիներուն Մոսկուա փոխադրուած են. հոն ճանչցած է հայրս, նշանուած են, յետոյ վրայ հասած է յեղափոխութիւնը, յաջողած են անցնիլ Թիֆլիս, հոն ամուսնացած են ու անցած Փարիզ, ուր ծնած եմ:

- Ձեր մայրենի լեզուն ռուսերէ՞նը եղած է:

- Ռուսերէնը եւ ֆրանսերէնը. հայրս որ նոյնքան լաւ հայերէն ու վրացերէն գիտէր դժբախտաբար մահացած է շատ երիտասարդ, երբ ես երկու տարեկան էի, այնպէս որ չեմ կրցած իրմէ օգտուիլ այս ուղղութեամբ:

- Ուրեմն ձեր ուսումը կատարած էք հոս, Ֆրանսա...:

- Սկսած եմ, սակայն լիսէն չէի աւարտած երբ մօրս հետ մեկնեցանք Ամերիկա, մօրեղբօրս մօտ: Հոն աւարտեցի լիսէն, սակայն ֆրանսական լիսէի եւս աւարտական քննութիւնները տալով ֆրանսական պաշօն եւս ունեցայ 1940-ին: Թուական մը, ուր կարելի չէր Ֆրանսա դառնալ ուսանելու, այնպէս որ մնացի Նիւ-Եորք ու հոն շարունակեցի:

- Համալսարանի ո՞ր ճիւղը ընտրեցիք:

- Մինչեւ մէթրիզի աստիճանը հնագիտութիւն ըրի, յետոյ տոքթորայի համար բիւզանդական եւ հայկական պատմութիւն:

- Ո՞ր շրջանի:

- Միջին դարու միշտ այդ շրջանին վրայ կեդրոնացած է աշխատանքս. աւարտաճառս՝ հրատարակուեցաւ 1967-ին: Թոնդրակեցիներու եւ Պաւլիկեաններու մասին էր:

1952-ին սկսայ լրջօրէն գրաբար աշխատիլ. տարուան մը կրթաթոշակով մեկնեցայ Վենետիկ, Մխիթարեաններու մօտ: Երկրորդ տարի մըն ալ ըրի Հ. Մեսիւէի հետ. յետոյ աշխատեցայ նաեւ Պ. Պէնվէնիսթի հետ: Սակայն բուն մասնագիտութիւնս պատմութիւնն է միշտ. լեզուագիտական յաւակնութիւններ չունիմ:

- Իսկ հնագիտութի՞ւնը:

- Ինչպէս ըսի պատերազմի տարիներուն զուգադիպեցաւ համալսարանի ուսումս, այնպէս որ կարելի չէր պեղումներու մասնակցիլ եւայլն, սակայն միշտ կը հետաքրքրուիմ այդ ճիւղով ալ: Երբ Հայաստան կ'երթամ, միշտ կ'երթամ տեսնելու թէ ինչեր կ'ընեն Արտաշատի, Դուինի, Արմաւիրի պեղումներու ընթացքին:

- Ե՞րբ սկսաք աշխատիլ Գոլոմպիա համալսարանին մէջ:

- Նախ սկսայ պատմութիւն դասաւանդել քոլէճի մը մէջ՝ Մասաչուսէց. ինը տարի տեւեց այս: Մինչ այս 1962-ին Գոլոմպիա Համալսարանը սկսան մտածել հայագիտական ուսումներ հաստատելու մասին: Կը շարունակէի քոլէճի դասաւանդութիւնս շաբաթը երեք օր, իսկ հինգշաբթի առաւօտուն շատ կանուխ ճամբայ կ'ելլէի ինքնաշարժով, ու 250 քիլոմեթր կտրելով կը հասնէի Գոլոմպիա, ուր երկու օր կը դասաւանդէի գրաբար, Հայոց պատմութիւն ու շաբաթաւերջին կը վերադառնայի: Երեք տարի տեւեց այս. 1965-ին Գոլոմպիա որոշեց հաստատուն ունենալ հայագիտութեան ճիւղ մը: Ուրեմն հոն անցայ փրոֆէսորի տիտղոսով, աւանդելով բիւզանդական եւ հայկական պատմութիւն: 1977-ին երկու տարուան համար թողուցի Գոլոմպիան, գացի Փրինսթըն որ ամերիկեան մեծ համալսարաններէն մէկն է նմանապէս. հոն գացի որպէս տեսուչ, սակայն վարչական աշխատանքը չսիրեցի շատ. 1979-ին Գոլոմպիայի մէջ հիմնեցինք հայագիտական ամպիոնը: Այս թուականին պարոն մը որ մինչեւ այսօր չուզեր անունը հրապարակել հիմնեց Հայոց պատմութեան ամպիոնը: Այդ թուականէն ի վեր հոն եմ ու միտք չունիմ տեղէս շարժելու:

Միացեալ-Նահանգներու մէջ հայագիտական չորս ամպիոններ կան. Հարվըրտ, Գալիֆորնիա, մերը եւ երկու տարիէ ի վեր հիմնուած է Միչիկընի համալսարանի ամպիոնը, զոր կը վարէ իմ անդրանիկ սաներէս մին: Ասոնցմէ երկուքը՝ Գոլոմպիա եւ Հարվարտ աւելի հին ու միջին շրջաններու վրայ կը ծանրանան, իսկ միւս երկուքը նոր շրջաններու: Գալիֆորնիա է ոչ միայն Ա. Սանճեանը որ գրականութեան դասախօս է, այլ հոն է նաեւ Ռ. Յովհաննիսեանը որ նոր շրջաններու պատմութեան դասախօս է: Այնպէս որ այն ուսանողները որոնք բոլորովին նոր շրջանի պատմութեան հետեւիլ կ'ուզեն Գալիֆորնիա կամ Միչիկըն կը ղրկենք:

- Գոլոմպիայի մէջ ի՞նչ նիւթեր կ'աւանդուին:

- Ես պատմութեան դասերը կ'ընեմ, մեթրիզի եւ տոքթորայի աստիճաններուն համար: Նաեւ պատմական աշխարհագրութեան ու աղբիւրներու. օգնականս կ'ընէ լեզուի բաժինը. գրաբար, աշխարհաբար եւ գրականութիւն:

- Աշխարհաբարը՝ արեւմտահայերէ՞ն թէ արեւելահայերէն:

- Երկուքն ալ: Ինք կը բացատրէ թէ կայ գրաբար եւ աշխարհաբար հայերէնը. յետոյ կուտայ աշխարհաբարի երկու ճիւղերը: Ընդհանրապէս առաջին տարին աշխարհաբարը, յետոյ Բ. տարին գրաբարը կուտանք: Իսկ երրորդ տարին գրականութիւն կ'ընեն. դասական ու արդի:

Երբ ունենանք ուսանողներ որոնք ուզեն երկրորդ նիւթ մըն ալ ներկայացնել կը քաջալերեմ զիրենք որ իրենց բուն նիւթէն այլ մարզ մը ընտրեն. օրինակ, եթէ գրականութիւն կ'ընեն, նիւթ մըն ալ ընտրեն պատմութենէն, որովհետեւ անգամ մը ուսումը աւարտելէ ետք աւելի դիւրին կ'ըլլայ պաշտօն մը գտնել. ճիշդ չեմ գտներ ըսել, «լաւ, ուսումը կ'ընեն հոս, յետոյ զիս չի հետաքրքրեր իրենց ապագան»: Երբեմն կարծիք կը յայտնուի որ հայագիտականի ուսանողներ միայն այդ ճիւղով զբաղին: Կը հարցնեմ իրենց, «լաւ, դո՞ւք իրենց պաշտօն պիտի ապահովէք յետագային: Գոլոմպիայի մէջ Փի-Էյճ-Տի աստիճանին համար չորս լեզու կը պահանջուի, այսինքն թեկնածուն պէտք է կարող ըլլայ աշխատելու չորս լեզուներով. երկու միջին արեւելեան լեզուներէն, եւ երկու եւրոպական լեզու:

- Արուեստի՞ դասերու մասին...:

- Մենք չունինք. Նիւ-Եորքի Համալսարանը ունի բիւզանդական արուեստի դասախօս մը՝ Մաթիուս, զոր վարած ենք քիչ-քիչ հայկականով: Անպայման մէկ-երկու դասախօսութիւն կ'ընէ հայկական կամ Միջին-Արեւելքի արուեստի մասին: Հոն կը ղրկենք մեր ուսանողները, ինք ալ մեզի կը ղրկէ պատմութեան իր ուսանողները:

- Խօսինք քիչ մը ձեր ուսանողներուն մասին. Հայե՞ր են մեծ մասով:

- Այո, մեծ մասով. բայց ոչ բոլորը: Լաւագոյններէն մին՝ Ճէյմս Ռասըլ հայկական կաթիլ մը արիւն չունի. ունինք ուսանողուհի մըն ալ որ չորս տարի աշխատեցաւ Երուսաղէմ եւ որ նմանապէս Հայութեան հետ ոչ մէկ կապ ունի:

- Բոլոր ձեր ուսանողները լրջօրէն ուսանելո՞ւ նպատակով, թէ այլ մտահոգութիւններէ մղուած - ինչպէս՝ Ամերիկա մնալու կարելիութիւն որպէս եւայլն, - կ'արձանագրուին ձեր ամպիոնը:

- Կան անշուշտ ոմանք որոնք կուգան մէկ-երկու անգամ ու կը թողուն. զանոնք արդէն մեր ուսանողները չեմ նկատեր. իսկ մեծամասնութիւնը լրջօրէն ուսանելու կուգայ: Արդէն երկու կէտ կայ. առաջինը այն, որ հսկայական աշխատանք կը պահանջուի, ինչ որ դիւրին չէ, ու յետոյ շատ շատ սուղ է ուսումը. բարեբախտաբար մեծ առաւելութիւն մը ունինք, ինչ որ չունին այլ համալսարաններ. մեծ յատկացում մը տրուած է մեզի Տիկին Տոլորէս Լիպմանի կողմէ:

- Գրիգոր Զօհրապի աղջիկը...:

- Այո, ան իր ծնողքին յիշատակին կրթաթոշակներ կուտայ. Գրիգոր եւ Կլարա Զօհրապի անունով կրթաթոշակներ ունինք: Եթէ չըլլար իր այս յատկացումը մեծ դժուարութիւն պիտի կրէինք:

- Հիմնադրամ մըն է չէ՞ իր տրամադրածը:

- Այո, հիմնադրամ մը, նուիրուած համալսարանին, որուն միայն տոկոսը կը գործածենք: Շատ լաւ ու օգտակար յատկացում մըն էր ըրածը:

- Գանք ձեր հրատարակութիւններուն, եթէ կ'ուզէք:

- Ինչպէս ըսի առաջին հրատարակութիւնս տոքթորայի աւարտաճառս էր: Յետոյ Ադոնցէ, Մանանդեանէ եւ Տէր-Ղեւոնդեանէ թարգմանութիւններու շարք մը ունիմ: Ուրիշ շարք մը յօդուածներուս, լոյս տեսաւ Լոնտոն՝ «Հայաստան Բիւզանդիոնի եւ Սասանեաններու միջեւ»: Մօտ ատենէն լոյս կը տեսնէ Փաւստոսի թարգմանութիւն-աշխատասիրութիւնս, անգլերէնով: Ասոնցմէ զատ Հայաստանի պատմական քարտէսագիրք մը պիտի հրատարակուի. 60 քարտէսներով. Ուրարտական շրջանէն մինչեւ ներկայ ժամանակները: Գրեթէ պատրաստ է տպարան յանձնուելու: Կան տակաւին անշուշտ զանազան պարբերականներու գրած յօդուածներս:

Այն որ հիմնապէս զիս կը հետաքրքրէ հետեւեալ կէտն է. տրուած ըլլալով որ Հայաստան կը գտնուէր Իրանեան ու Միջերկրական դասական աշխարհներու միջեւ, գիտնալ թէ որոնք են ազդեցութիւններու սահմանները. որո՞նք են իրանեան, եւ որոնք արեւմտեան ազդեցութիւնները հայկական ինքնութեան մը կազմութեան մէջ: Երբեմն կը հարցնեն ինծի թէ ինչո՞ւ կը խօսիմ ազդեցութիւններու մասին: Զարգացած ամէն քաղաքակրթութիւն որ նախնական չէ, միշտ բազմատարր է, ազդեցութիւններով, փոխառութիւններով ճոխացած:

Ինչպէս գիտէք գրած եմ Տէտէեանի խմբագրած «Հայոց Պատմութիւն» հատորի գլուխներէն մին. գրեթէ նման գործի մը ձեռնարկած է Ռ. Յովհաննիսեան, որուն համար ալ գրեցի հինգ գլուխ: Ուրարտուներէն մինչեւ Բագրատունիներու անկումը: Օր մը այս ալ պիտի հրատարակուի:

- Ի՞նչ կը մտածէք ոչ հայ հայագէտներու մասին, որոնք այնքան բազմաթիւ են այսօր:

- Մաքլէր եւ Մէյյէ եւս Հայեր չէին. չեմ ուզեր միմիայն մեզի վերապահել ինչ որ մեզի կը պատկանի, այն կեցուածքն ունենալով որ ոչ ոք կը հետաքրքրուի անոնցմով: Որքան ուրիշներ եւս հետաքրքրուին, լրջօրէն աշխատին հայկական նիւթերու վրայ, գոհ կ'ըլլամ: Ձեռնհաս ըլլալն է կարեւորը. չի նշանակեր թէ հայագիտական ուսումներու մէջ ոչ Հայեր նուազ ձեռնհասութիւն կ'ունենան կամ հայ ըլլալ կը բաւէ կարող ըլլալու համար:

- Պատմաբաններ, որոնք հայերէն չեն գիտեր, ի՞նչ կը խորհիք անոնց մասին:

- Չեմ գիտեր ինչպէս կարելի է աշխատիլ առանց լեզուն գիտնալու: Անհրաժեշտ է լեզուն գիտնալ, առանց անշուշտ լեզուաբան մը ըլլալու: Պէտք է կարենալ հասկնալ բնագիրը որովհետեւ թարգմանիչ մը միշտ կրնայ սխալիլ:

- Շնորհակալութիւն բոլոր այս բացատրութիւններուն համար եւ ցտեսութիւն:

Ա. Թ.

ԾՆՆԴԵԱՆ 100-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԲԺԻՇԿ ԼԵՒՈՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Լրացաւ հայ անուանի գիտնական, բժիշկ, մանկավարժ Լեւոն Անդրէասի Յովհաննիսեանի ծննդեան 100-ամեակը: Երկար ու փառաւոր ճամբայ կորած է գիտնականը, արժանացած կառավարական բարձր պարգեւներու, փրոֆէսորի եւ գիտութեան վաստակաւոր գործիչի կոչումին, ընտրուած է Հայաստանի, Խորհրդային Միութեան բժշկական գիտութիւններու եւ բժշկութեան պատմութեան միջազգային ակադեմիաներու անդամ՝ բարձր պահելով հայկական բժշկագիտութեան պատիւը:

Լեւոն Յովհաննիսեան ծնած է 1885-ին՝ Թիֆլիս, ուր անցուցած է իր մանկութեան եւ պատանութեան տարիները: 1909-ին յաջողութեամբ աւարտելով Խարկովի համալսարանի բժշկական ճիւղը, երիտասարդ բժիշկը նուիրուած է գործնական ու գիտական բժշկութեան եւ շուրջ 60 տարի ծառայած է իր մասնագիտութեան: Որպէս բժիշկ աշխատելով Վրաստան, Ուկրանիա, Ղազախստան եւ փորձառութիւն ու հմտութիւն ձեռք ձգելով, Լեւոն Յովհաննիսեան 1919-ին անցած է Երեւան, ուր բժշկական ու գիտա-մանկավարժական բեղնաւոր գործունէութիւն մը ունեցած է: Մասնակցած է Երեւանի պետական համալսարանի բժշկական լսարանի կազմակերպման աշխատանքներուն: Յետագային լսարանին մէջ հիմնած է ներքին հիւանդութիւններու ամպիոնը եւ զայն ղեկավարած մօտ 45 տարի:

Բժշկական ու գիտա-մանկավարժական աշխատանքներուն զուգահեռ Լեւոն Յովհաննիսեան յաջողութիւններ արձանագրած է որպէս կազմակերպիչ: 1944-ին Հայաստանի գիտութիւններու ակադեմիային մէջ ստեղծած է հայկական բժշկութեան եւ կենսաբանութեան պատմութեան բաժինը, անոր աշխատանքները ղեկավարելով մինչեւ 1953: Գիտնականին ղեկավարութեամբ նախ կը բանի բժշկութեան, իսկ 1955-1961 թուականներուն՝ սրտաբանութեան բաժինը: Այդ հիման վրայ ալ կը կազմուի սրտաբանութեան հիմնարկը, որ 1972-էն ի վեր կը կրէ անուանի գիտնականին անունը:

Լայն էր Լեւոն Յովհաննիսեանի ուսումնասիրութիւններու շրջանակը: Ան երկար ատեն կը զբաղէր դարմանումի, սրտաբանութեան, բժշկութեան պատմութեան, բժշկական գիտական եզրաբանութեան, հոգեկան ոլորտի փոփոխութիւններու, ախտաբանութեան եւ բժշկական որակեալ վարիչներու պատրաստութեան հարցերով՝ իւրաքանչիւր մարզէն ներս իր խօսքը ըսելով: Տակաւին երիտասարդ շրջանին ան աշխատանքներ տարած է մալարիայի ուղղութեամբ եւ անխոնջ եռանդով զանոնք շարունակած մինչեւ Հայաստանի մէջ անոր ամբողջական վերացումը:

Լեւոն Յովհաննիսեանի ուշադրութեան առանցքը կազմած են Հայաստանի հանքային բուժիչ ջուրերը: Ուսումնասիրելով Արզնիի հանքային աղբիւրներու եւ բնա-կլիմայական պայմաններու ազդեցութիւնը հիւանդներու վրայ, փաստած է, որ Արզնի սրտանօթային հիւանդութիւններու բուժման առաջնակարգ վայր մըն է: Մասնաւոր հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ իր ուսումնասիրութիւններու շարքը, ուր արդի բնախօսութեան անկիւնէն կը լուսաբանուի ներքին հիւանդութիւններու պարագային օրկանիզմի մէջ ընթացող ախտաբանական փոփոխութիւններու եւ ջղա-հոգեկան ոլորտի միջեւ ստեղծուած բարդ մեքանիզմներու փոխադարձ կապի հարցը: Այդ տեսակէտով արժէքաւոր են «Ներքին հիւանդութիւնների կլինիկայում հոգեկան ու մարմնական ոլորտների փոխ-յարաբերութեան մասին» եւ «Սրտային հիւանդի հոգեբանական պրոֆիլի մասին» մենագրութիւնները: Գիտնականը համա-հեղինակ է նաեւ «Լատին-ռուս-հայերէն» բժշկական եզրերու բառարանի:

Լեւոն Յովհաննիսեանի գիտական հարուստ ժառանգութեան մէջ մասնաւոր արժէք կը ներկայացնէ «Բժշկութեան

պատմութիւնը Հայաստանում» հինգ հատորնոց ծաւալուն աշխատութիւնը, որ հեղինակին համաշխարհային հռչակ բերաւ: Գիտնականը արժանացաւ նաեւ բըժիշկ պատմաբաններու բարձր գնահատականին: Ան յաջողեցաւ պատմական անառարկելի փաստերով հերքել Հայաստանի մէջ բժշկութեան ծագման ու զարգացման վերաբերեալ սխալ կարծիքները եւ փաստել, որ տակաւին Քրիստոսէ առաջ հայկական լեռնաշխարհի բնակիչները ծանօթ եղած են բուժման կարգ մը եղանակներու: Անխոնջ գիտնականը իր աշխատութիւններով ճամբայ հարթեց հայկական բժշկութեան պատմութեան համար, որ իր արժանի տեղը գտաւ համաշխարհային բժշկութեան պատմութեան մէջ:

Հանրածանօթ բժիշկն ու անուանի գիտնականը նաեւ հմուտ մանկավարժ էր: Ան տարիներ կը պատրաստէր վարիչներ, որոնց այսօր կարելի է հանդիպիլ ամէնուրեք՝ թէ՛ գիւղական բժշկական վայրերու, թէ՛ հիւանդանոցներու եւ գիտահետազօտական հիմնարկներու մէջ: Բըժշկական հիմնարկի ուսանողներու համար ան գրած է կարգ մը դասագիրքեր, այդ կարգին՝ «Ներքին հիւանդութիւններ ըի դիագնոստիկան» եւ «Ներքին հիւանդութիւններ մասնաւոր ախտաբանութիւնը», որոնք ուղեցոյց են հայ բժիշկներուն համար: Լեւոն Յովհաննիսեանի մանկավարժական գործունէութիւնը չի սահմանափակուիր ուսանողներու հետ տարուող աշխատանքներով: Տարիներու բժշկական ու գիտական իր գործունէութեան ընթացքին ան միշտ մեծ տեղ կուտար երիտասարդ բժիշկներուն օգնելու, անոնցմէ գիտական վարիչներ պատրաստելու գործին: Անոր լայն մտահորիզոնը, հարուստ գիտութիւնը նըպաստեցին ստեղծելու հայ սրտաբաններու եւ բժիշկ պատմաբաններու գիտական իր դպրոցները, որոնք իրենց նպաստը բերին խորհրդային բժշկագիտութեան զարգացման:

Լեւոն Յովհաննիսեան զեկուցումներով հանդէս եկած է համամիութենական համագումարներու եւ միջազգային ժողովներու մէջ: Ան հիմնած եւ ղեկավարած է Հայաստանի բժիշկ պատմաբաններու գիտական ընկերակցութիւնը. եղած է բժիշկ պատմաբաններու համամիութենական գիտական ընկերակցութեան վարչութեան անդամ եւ Մոսկուայի եւ Հայաստանի գիտական բազմաթիւ հանդէսներու եւ հաւաքածոներու խմբագրական կազմերու անդամ:

Լեւոն Յովհաննիսեան կը պատկանի հայ բժիշկ գիտնականներու այն դասուն, որոնք իրենց ամբողջ գործունէութիւնը նուիրած են մայր ժողովուրդին ազնուօրէն ծառայելու գործին: Գիտնականը մեռաւ 1970-ին՝ 85 տարեկանին, ապագայ սերունդներուն թողլով հայրենիքին ու մայր ժողովուրդին անսպառ նուիրումի հիանալի օրինակ մը:

ՎՈԼՈԴԻԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Խառն խմբերգներ Արա Պարթեւեանի

Մեծ ուրախութեամբ քանի մը օրեր առաջ ստացայ Սփիւռքի վաստակաշատ երաժիշտ՝ Արա Պարթեւեանի զանազան տարիներու ընթացքին յօրինած 20 խմբերգները պարունակող հատորը, որ կը բաղկանայ երկու հարիւր էջերէ: Նախքան հեղինակին արուեստին, ոճին մասին մեր համեստ կարծիքը տալը, պարտականութիւն կը համարենք խօսիլ այդ հատորին եւ զայն ի լոյս աշխարհ բերող հրատարակիչ յանձնախումբի մասին: Խնամեալ, նուրբ ճաշակով պատրաստուած սոյն հատորը ունի առանձնայատկութիւն մը, թէ անոր մէջ գտնուող բոլոր խմբերգները լոյս տեսած են նոյնինքն Արա Պարթեւեանի ձեռագիրով: Խմբերգներ՝ որոնք մեծ մասով յօրինուած են տասը - քսան տարիներ առաջ եւ արդէն գործադրուած հեղինակին ղեկավարութեամբ Փարիզ եւ այլուր, զանազան համերգներու առթիւ, եւ սակայն անոնք չէին ամփոփուած հատորի մը մէջ:

Բազմաձայն հայ երաժշտութեան գեղեցիկ նմոյշներ եղող այս խմբերգները, յետագայ սերունդներու փոխանցելու, ընդփիւռքեան խմբերգային երաժշտութիւնը ճոխացնելու աղնիւ մտահոգութենէն առաջնորդուած՝ հրատարակիչ յանձնախումբը ամիսներու յամառ աշխատանքը ստանձնելով, յաջողած է սոյն հրատարակութիւնները հանրութեան սեփականութիւնը դարձնել: Եթէ նկատի առնենք Սփիւռքի մէջ հայ խմբերգային երաժըշտութեան գործերու զգալի պակասը, աւելի ջերմօրէն կ'ողջունենք նման ձեռնարկի մը կատարումը:

Արա Պարթեւեան այս քսան խմբերգները, ինչպէս նախապէս հրապարակ հանած 50 մեներգները, յօրինած է մեծ մասամբ հայ գրականութեան մեծանուն բանաստեղծներու խօսքերուն վրայ: Այս գործերէն շատերը ունին դաշնակի ընկերակցութիւն մը, որ ինքնուրոյն բաժին մըն է, անջատ՝ ձայնական մասերէն եւ նոյնիսկ կարելի է նուագել առանձինն՝ դաշնակով, որպէս զուտ նուագարանային գործ: Ասոնցմէ է «Մեղուն» (տե՛ս էջ՝ 81):

Արա Պարթեւեանի յօրինումի ձեւին եթէ ուշադիր ակնարկ մը նետենք, դիւրութեամբ կրնանք տեսնել, թէ ան բանաստեղծութեան մը իւրաքանչիւր տունին համար ստեղծած է տարբեր եղանակաւորում, անոնց բառական նշանակութեան եւ մթնոլորտին հետեւելով, այսպէսով խուսափած է երաժշտական կրկնութենէ եւ ձանձրացուցիչ միօրինակութենէ: Մայր եղանակը միշտ չէ տըրուած մէկ ձայնին, այլ ան յաճախ բաժնըւած է չորս խումբերու միջեւ: Կան կարգ մը գործերու մէջ ուղղահայեաց ակորներու գործածութիւնը, սակայն առաւել եւս նկատելի է քոնթրփուէնի եւ կարճ տեւող բառական կամ ոչ բառական խմբ-Թասխոններու կատարումով բազմաձայն յօրինումի երաժշտական գրաւիչ թէքնիքը: Այս նախադասութենէն ըլլալով կրնանք օրինակ տալ «Մօր Սիրտը» կամ «Հայոց Արեւին» եւայլն, ինչ որ մեզի ցոյց կուտայ հեղինակին հարուստ մտայղացումը, երաժշտական հմուտ պատրաստութիւնը եւ ճաշակը:

Մեր կարծիքով այս խմբերգները կըրնան օգտագործուիլ Սփիւռքի երգչախումբերու կողմէ, համաձայն իրենց երաժշտական կարողութեանց, ձայնական որակին եւ տարածքին, անդամներու թիւին:

Արդարեւ, շատ գնահատելի ձեռնարկ մը, որ կրնայ քաջալերուիլ գործնականապէս այն ատեն, երբ ան տարածուի բոլոր հայ գաղութներու մէջ, եւ այս խմբերգներէն մէկը կամ միւսը մաս կազմէ խմբային համերգներու յայտագիրներուն, այսպէսով մեծագոյն քաջալերանքը տրուած կ'ըլլայ հեղինակին եւ յատկապէս խակական երաժշտասէրներէ կազմուած հրատարակիչ յանձնախումբին, որպէսզի հրապարակ հանէ նաեւ Արա Պարթեւեանի միւս անտիպ գործերը:

ԽԱՉԻԿ ԵԼՄԱՃԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ՆՈՐ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

Դեկտեմբեր 7, Շաբաթ օր, Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահին մէջ, տեղի ունեցաւ ընկերակցութեանս ընդհանուր ժողովը, ձեռամբարձ քուէարկութեամբ օրուան նախագահ ընտրուեցաւ Վահան Նաւասարդեան, իսկ քարտուղար՝ Նազարէթ Պշտիկեան:

Վարչութեան բարոյական եւ տնտեսական զոյգ տեղեկագիրները միաձայնութեամբ վաւերացուեցան:

Ապա կատարուեցան վարչական ընտրութիւնները, որոնք հետեւեալ արդիւնքները տուին. -

1. - Նախագահ եւ «Արահետ»ի խմբագիր Ս. Ք. Զաճզու
2. - Քարտուղար Տիգրան Պալեան
3. - Գանձապահ Յակոբ Վէզիրեան
4. - Փոխ քարտուղար եւ հաշուակալ Յակոբ Մոմճեան
5. - Խորհրդականներ՝ Նազարէթ Պշտիկեան, Վահան Նաւասարդեան, Վահրամ Արսլանեան

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(կնիք)

ՃԱՏՐԱԿ

ՌԱՖԱՅԷԼ ՎԱՀԱՆԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ, ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԵՒ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆ

Ջուլյերիա տեղի ունեցած ճատրակի աշխարհի անդրանիկ խմբական ախոյենութեան մրցաշարքի յաղթանակը տարին խորհրդային վարպետները, որոնց կարգին՝ Ռաֆայէլ Վահանեան: Արձանագրելով 4 յաղթանակ, 4 հաւասարութիւն եւ ոչ մէկ պարտութիւն, հայ կրոսմայսթէրը լաւագոյն արդիւնքը ցուցաբերելով արժանացած է յատուկ մրցանակի: Այսպէսով, Ռաֆայէլ Վահանեան ներկայիս՝ խմբական հաշիւով կը կրէ ամէնէն բարձր բոլոր տիտղոսները՝ թէ՛ աշխարհի, թէ՛ Եւրոպայի եւ թէ՛ ողիմպիական ախոյեանի կոչումները:

Ժամանակն է, որ Ռաֆայէլ Վահանեան փորձէ նուաճել նաեւ պատուոյ տիտղոսներ անհատական հաշիւով: Ի դէպ, աշխարհի ախոյենութեան տիտղոսի յաւակնորդներու կէս - աւարտական մրցումները՝ Վահանեանի եւ Սոկոլովի միջեւ (տասը խաղէ բաղկացած), կը սկսին Յունուար 8-ին:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՈՐՏՈՊԱՅԻ «Անդրանիկ» ակումբին մէջ, Նոյեմբեր 18-ին, տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, ի պատիւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի կեդր. Վարչութեան ատենապետ Վարդգէս Տէր - Կարապետեանի, որ նոյն օրը ժամանած է Պուէնոս - Այրէսէն: Ընդունելութենէն եւ Արամ Երկանեանի յուշարձանին ծաղկեպսակի զետեղումէն ետք Վարդգէս Տէր - Կարապետեան դասախօսութիւն մը տուած է՝ «Հ. Մ. Ը. Մ.ի դերը Սփիւռքի մէջ» նիւթին շուրջ:

×

ԱԹԷՆՔԻ «Տիմոթիքոն» թատրոնին մէջ, Դեկտեմբեր 8-ի առաւօտեան, նշուած է Հ. Յ. Դ. 95-րդ տարեդարձը: Նախագահած է Օննիկ Օննիկեան: Բանախօսած է Միհրան Քիւրտօղլեան: Երիտասարդականի կողմէ Հոփսիմէ Յարութիւնեան եւ Պատանեկանի կողմէ Մարթա Ճամուզեան ուղերձներ կարդացած են: Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած է Համազգայինի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Վարուժան Նիկոլեանի:

Նոյն իրիկունը, «Ազրինօ» կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է խրախճանք մը, որու ընթացքին ջերմ մթնոլորտ ստեղծած է «Միածան» նուագախումբը:

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԵՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Ինչպէ՞ս մէկէն փոխուած էր Ճէմիլա: Ո՞ւ մէկ հետք մնացեր էր այն աղջնակէն որ մինչեւ [illegible]ր, կը յարձակէր չուրջիններուն ու անդադար կը խօսէր: Գարնան [illegible] թախիծը սառեցուցեր էր անոր [illegible] աչքերը: Ճամբան երբ կ'երթար միշտ բան մը կը մտածէր: Եւ յաճախ [illegible] վրայ անորոշ, երազկոտ [illegible] կը յածէր ու ինք իրեն համար չեմ գիտեր որպիսի երջանկութիւն մը, որ միայն իրեն ծանօթ էր: Կ'ուզէր որ պարկ մը չալկէր [illegible] հեղեղատ մը ըլլար առջեւը, [illegible] քալելու - չքալելու, ինկնար մէջ ու գամուէր գըտնելու համար ու բաժնուէր Տանիյարէն, [illegible] աչքերուն:

Օր մը կայարանի մէջ Ճէմիլա խանդակաթ, [illegible]:

- Հանէ՛ չափիկդ որ լուամ:

Լուալէ ետք արեւուն փռեց չապիկը որպէսզի չորնայ, նստաւ, սկսաւ ձեռքովը շտկել զայն: Նայեցաւ մաշած ուսերուն, գլուխը օրօրեց, անխօս, տրտում, չարունակեց ողորկել:

Ամբողջ այս շրջանին մէջ Ճէմիլա միակ անգամ մը քրքջաց բարձրաձայն ու նորէն շողացին աչքերը: Մանկամարդ կիներ, երիտասարդ աղջիկներ, ռազմաճակատէն դարձած զինուորներ, խումբեր կազմած, ամփկելով առուոյտի դաշտերէն դէպի կալերը կ'երթային:

- Հէ՜յ, չատախօսներ, ցորենի հացը միայն դուք պիտի չուտէք, ուրիշներու ալ տուէք նայինք, թէ ոչ բոլորդ գետը կը նետենք:

Երիտասարդները կատարելով ցցեր էին իրենց երկժանիները:

Ճէմիլա հնչուն ձայնով մը.

- Այդ երկժանիներով չէ՛ք կրնար մեզ վախցնել: Օգնականներ կրնան գտնուիլ ինծի, դուք ձեր գլխուն ճարը նայեցէք, պոռաց:

- Ուրեմն, բոլորդ գե՛տը:

Այս սպառնալիքով աղջիկներն ու մանչերը բռնեցին զիրար պոռչտալով, աղաղակելով հրեցին ջուրը:

- Բռնեցէ՛ք ասոնք, չո՛ւա: Ճէմիլա քրքջալով դիւրութեամբ կը փրկուէր գինքը ուզողներու ձեռքէն:

Սակայն, տարօրինակը այն էր որ կըտրիճներու աչքը միշտ Ճէմիլային էր: Բոլորը զայն բռնել, գրկել կը ջանային: Երիտասարդները բռնեցին զայն ու անմիջապէս օդը հանեցին.

- Կա՛մ համբոյր մը կուտաս, կամ ջուրը կը դտնես դուն քեզ:

- Օ՛ն հօ՛փ:

Ճէմիլա փրկուած էր անոնց ձեռքէն, գլուխը ետեւ նետած թէ՛ կը քրքջար թէ ընկերուհիները օգնութեան կը կանչէր: Սակայն միւսները կը վազվզէին դէպի կին երկայնքին ու կը ջանային ձեռք անցնել ջուրը ինկած գլխու իրենց ծածկոցները: Երիտասարդները ավլկոտ քըրքիջներով Ճէմիլան ջուրը նետեցին: Մազերը թրջած ու ցրուած էին սակայն ամէն ատենուընէ աւելի գեղեցիկ էր երբ ջուրէն ելաւ: Խոնաւ կորած հագուստը փակչած էր մարմնին ու յայտնապէս ցայտուն դարձուցած իր կըսկլոր հուժկու զիստերն ու լանջքը որ կը փայլէր երիտասարդական թարմութեամբ: Ճէմիլա բոլորովին անտարբեր այս բոլորին ցըրնցուելով կը խնդար ու իր վառ այտերէն ջուրը յորդ կը քամուէր վար:

- Համբո՜յր մը, կը պնդէին կորիճները:

Ճէմիլա կուտար անոնց ուզած համբոյրը, սակայն դարձեալ ջուրը կը նետէին զայն, ու երբ կ'ելլէր թաց մազերը գլխու շարժումով մը ետ նետելով դարձեալ կը սկսէր խնդալ: Կալերու բազմութիւնը ժպիտով կը դիտէր երիտասարդներու զըւարճութիւնը: Ծերուկ մշակներ իրենց գործը թողած կը սրբէին արցունքի շիթ մը որ կը յայտնուէր իրենց աչքին եզրին. պահ մը իրենց երիտասարդութեան վերյուշով անոնց թխացած դէմքին գիծերը կը շողային ուրախութեամբ: Մոռցած՝ Ճէմիլան այս կորիճներէն պահպանելու նախանձոտ պարտականութիւնս, ես ալ ինքնաբուխ ուրախութեամբ մը կը խընդայի:

Մէկը որ բնաւ չէր խնդար Տանիյարն էր: Պահ մը անդրադառնալով սար, լըռեցի: Ան, սրունքները բաց, կանգնած էր կալի եզրին: Ինծի այնպէս թուեցաւ որ պիտի նետուի ու երիտասարդներուն ձեռքէն պիտի խլէ, առնէ Ճէմիլան: Թախծոտ նայուածքով մը որուն մէջ թէ՛ ուրախութեան, թէ՛ մորմոքի երանգ մը կար, հիացած, անթարթ զայն կը դիտէր: Տանիյարի թէ՛ երջանկութիւնը, թէ՛ վիշտը կը բխէին Ճէմիլայի գեղեցկութենէն: Երբ կորիճները կը գրկէին զայն ու կ'ուզէին համբոյր մը առնել, ան գլուխը կը հակէր շարժումով մը որպէս թէ կ'ուզէր ձգել ու մեկնիլ, սակայն չէր կըրնար հեռանալ:

Ճէմիլա եւս անդրադարձաւ անոր հոգեվիճակին. մէկէն դադրեցուց քրքիջը ու աչքերը խոնարհեցուց: Ցետոյ անակնկալ շարժումով մը ետ մղեց երիտասարդները որոնք չափը անցուցեր էին, ու ըսաւ.

- Թողէ՛ք այլեւս խաղը:

Իրենցմէ մէկը դարձեալ փորձեց գրկել զայն: Ճէմիլա.

- Հեռո՛ւ ինծմէ, պոռաց ու հրեց տըղան. յետոյ գլուխը վերցուց, յանցաւորի մը նայուածքով դարձաւ Տանիյարին ու վազեց դէպի թաւուտը, թրջած հագուստը քամելու:

(Շար. 19)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Հմայեակ Յարեթմնաքովեան, Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 22, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց քրոջ եւ հօրաքրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ԵՍԹԷՐ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

×

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Սանոսեան եւ աղջիկը Մարօ - Ջան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սանոսեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 22, Իսի - Լէ - Մուլինոյի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին, 6 Ավրենու Պուրկէն, իրենց սիրելի աղջկան եւ քրոջ՝

ՕՐ. ԱՆՈՅՇ ՍԱՆՈՍԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 22, յետ պատարագի, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, նախագահութեամբ՝ Գիւտ Եպիսկոպոս Նագգաշեանի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԱՐՇԱԿ ԵՒ ԿԵՐԹՐՈՒՏ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

եւ իրենց զաւկին՝

ԱՐՄԻԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

(Միջազգային իրաւագէտ)

յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

ՃԱՇ

ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպութեամբ Համախորհրդակցական միութեան Վալանսի մասնաճիւղին, Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 24, ժամը 21.30-էն սկսեալ մինչեւ առաւօտ Պուրկ - լէ - Վալանս - Շաթօնէօֆ ճամբուն վրայ:

Կը մասնակցի Վան նուագախումբը:

Տեղերը ապահովել հեռաձայնելով.-

75 - 43 - 25 - 26

75 - 43 - 07 - 29

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

ԻՍԻ

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

մասնակցութեամբ՝ ՅԱՂԹԱՆԱԿ նուագախումբի

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 21, ժամը 20.30-էն սկսեալ

Քաղաքապետարանի թատրոնի սրահը

21, Avenue Victor Cresson — 92130 Issy

Հայկական ճաշեր - Քօքթէյլ

Վիճակահանութիւն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժէռոմի մասնաճիւղ 500 Ֆ.:

ՓԱՐԻԶ. - Պ. Օննիկ Թորոսեան 200 Ֆ.:

DES IDÉES ORIGINALES DE CADEAUX A DES PRIX «SPECIAL FETES»

(Production CRDA - 36, rue de Trévise Tél: (1) 42-46-05-58 75009 Paris)

OFFRE VALABLE JUSQU'AU 15 JANVIER

○ VIDEOCASSETTES
(VHS-Couleurs SECAM - 25 mn.)

— *«Arménie, une langue, une nation»* Un voyage dans l'histoire et la culture arménienne des origines à nos jours.

— *«L'architecture chrétienne en Arménie, origines et formation IV-VIIe siècles»*. Pour la première fois une évocation filmée de l'histoire de l'architecture arménienne.

— *«L'Arménie, un pays jeune, trois fois millénaire»* un périple dans l'Arménie d'hier et celle d'aujourd'hui en Arménie Soviétique.

Pour chaque titre
240F + 15,20F de port soit 255,20F
Pour un achat groupé de deux titres
450F + 19,20F de port soit 469,20F
Pour un achat groupé de trois titres
620F + 22,80F de port soit 642,80F

○ LIVRE

— *«Photographies arméniennes, scènes et portraits 1880 - 1930»*. Un album de famille qui nous fera vivre ou revivre, avec émotion, un monde disparu mais présent dans nos mémoires.

prix: 80F + 15,20F de port soit 95,20F

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

pour la première fois à Alfortville

CONCERT DE DOUDOUK

HAUTBOIS D'ARMENIE

par le TRIO HARSANIATS

Le Vendredi 20 Décembre à 20h30

participation aux frais

9, rue de Madrid - Tél. 43 76 55 89

RESTAURANT

SEVAN

—*SPECIALITES ARMENIENNES, ORIENTALES et GRECQUES*—

A la demande de sa fidèle clientèle le restaurant **SEVAN** est ouvert du

LUNDI AU SAMEDI MIDI ET SOIR

tous les soirs dîner dansant avec l'orchestre de **JOHN PETER**

spéctacle animé par le chanteur arménien

BEDIK

BOUSOUKI et chanteur grec **YANISS**

1, boulevard Carnot / 17, quai Jean-Baptiste-Clément 94140 ALFORTVILLE

TEL. : 43 - 76 - 32 - 19

RESTAURANT PORTO-HYDRA

SPECIALITÉS d'ASIE MINEURE

M. M. BERDJ et ARMAND auront le plaisir de vous recevoir dans leur nouvel établissement.

Réveillons

31 Décembre
et
5 Janvier (Noël Arménien)

TOUS LES SOIRS AMBIANCE AVEC LE CHANTEUR ARMENIEN

ARMAND

et le nouvel orchestre grec

GRANDE SALLE

Disponible pour banquets, réceptions, mariage, etc., etc...

23, rue du Départ
Passage Montparnasse
75014 PARIS
Métro : Montparnasse

Réservation : 43. 21. 89. 60

Parking assuré — Fermé le Lundi

(Ouvert toute la nuit)

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կեդրոնական Սանուց Միութեան ուսանողներու կրթաթոշակին ի նպաստ վիճակահանութիւնը (նախատեսուած Դեկտեմբեր 8-ին) յետաձգուած է Մարտ 23-ին: Վիճակահանութեան արդիւնքները կը յայտարարուին մամուլով:

JOURNÉE DES ENFANTS

Le Dimanche 22 Décembre, l'ASSOCIATION CULTUELLE ARMENIENNE de LYON, offre gracieusement une journée récréatrice aux enfants de notre région —âges de 6 à 14 ans.

Au programme :

○ 9h00 : *Projection d'un film au CINEMA LA FOURMI - 30, cours Gambetta - LYON.*
○ 10h30 : *Participation des enfants à la messe de l'Eglise Apostolique Arménienne - 295, rue André Philip.*
○ 12h30 : *Repas dans la grande salle attenante (arbre de Noël).*
○ 16h00 : *Distribution de friandises et papillotes aux enfants par le Père Noël.*

Les places étant limitées, nous demandons aux parents de faire inscrire leurs enfants le plus tôt possible en téléphonant au 78 - 85 - 65 - 31 de 18 heures à 20 heures du lundi au vendredi.

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՓԵՏՐ. 23

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ - Խաչի Սէն - Ժէռոմի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը կը տօնէ Մանուկներու Օրը Դեկտեմբեր 21-ին, Շաբաթ, կէս օրէ վերջ ժամը 14-ին Թաղիս Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

×

Մասնաճիւղս կը կազմակերպէ նաեւ բացառիկ «լոթօ» խաղը, դեղեցիկ առարկաներով հետեւեալ օրերը. -

Դեկտեմբեր 22, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

Դեկտեմբեր 29, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

ԾՆՈՒՆԴ եւ ԱՄԱՆՈՐ

ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Դպրոցին աշակերտութիւնը կը տօնակատարէ Յիսուսի Ծնունդը, Կիրակի, Դեկտեմբեր 22, ժամը 16-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, 12 - 14 ռիւ Սէն-Պազիլ:

Խաղարկութիւն, երգ ու մաղթանք կը կազմեն օրուան յայտագիրը:

Սիրով կը հրաւիրուին հայ ընտանիքները:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55835

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
20
VENDREDI
20 DECEMBRE
1985

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

LE NUMERO : 3,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61-ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.121

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

61e ANNÉE — No 16.121

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ

ՏԻՍՆԷԼԱՆՏԸ ՓԱՐԻԶԻ ԿԻՑ

Ֆրանսա փառաւոր պայմանագրութիւն մը ձեռք ձգեց Ամերիկացիներուն հետ, որոնք նախընտրեցին Փարիզի մօտ հիմնել Եւրոպայի Տիսնէյլանտը, որ տնտեսական թէ աշխատանքի գետնի վրայ հազարումէկ առաւելութիւններ կը ստեղծէ:

Մառն լա Վալէն ընտրուած է, այսինքն Ֆրանսան, նախընտրաբար Սպանիոյ, որ նաեւ թեկնածու էր: Այս նոր քաղաքին շնորհիւ 30 հազար հոգիի աշխատանք կը հայթայթուի, քանի որ 10 միլիառ ֆրանքնոց պայմանագրութիւնը կը նախատեսէ բացի զուարճութեանց մեծ Փարքէ մը, 5000 սենեակնոց պանդոկ, 300 հազար քառակուսի մեթր գրասենեակ, 30 հազար քառակուսի մեթր առեւտրական ձեռնարկ: Բացումը պիտի կատարուի 1990 - 1991ին: Պիտի երկարի փարուղիի գիծը տասը քիլոմեթրով: Տարեկան 15 միլիոն այցելու կ'ակնկալուի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՌԻ - ՖՐԱՆՍ ԿԱՐՕ կրկնելով հանդերձ թէ պէտք չէ անձերու հարց դնել այլ՝ գաղափարներու, չյաջողեցաւ խուսափիլ լրագրողներու ծուղակ - հարցումցումներէն եւ ուզելով - չուզելով յայտնեց թէ իր մարդը՝ Պառն է: Ինքնավստահ, նոյնիսկ՝ ինքնագոհ, Փոմփիտուի նախկին խորհրդատուն դէմ է համակեցութեան, որ անկարելի բան մըն է, վարչապետ. - «Իշխանութիւնը չի բաժնուիր, միայն ոչ - իշխանութիւնը կը բաժնուի»: «Ֆրանսան՝ գլուխը» շարժումին ցանկին գլուխը գտնուողը, որ կուսակցութիւններէ հեռու է եւ վեր, կը խոստովանի թէ յուսախաբ կ'ըլլայ եթէ երեք երեսփոխան չունենայ, Մարտին:

ՈՒՆԿՆԴՐՈՒԹԵԱՆ մարզին մէջ, յաղթանակը կը տանի հեռատեսիլի Առաջին կայանը, մինչ ձայնասփիւռին գլուխը կը մնայ միշտ՝ Լիւքսամպուրկ (Էռ-Թէ-Էլ): Մանուցում տուողներու ընկերութիւնն է, որ կը կատարէ այս քննութիւնը:

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ համաշխարհային մրցանիշը կը կոտրէ Իտալիա, որ 1974-էն 1983 հազար երեք հարիւր օր կորսնցուցած է այս ձեւով: Գերմանական տնտեսական հիմնարկի մը քննութեան համաձայն, Իտալիոյ կը յաջորդէ Սպանիա (1000 օր), Յունաստան (870), Քանատա (860): Ֆրանսա, լաւ դիրքի վրայ է 170 օրով: Ճարտարարուեստականացած երկիրներու այս շարքին մէջ, գործադուլի ամէնէն ցած համեմատութիւնը ունին Հոլանտա, Աւստրիա, Զուիցերիա:

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ երկու ռմբափորձեր կատարուած են Պանքօ տի Ռոմայի եւ Իտալիոյ հիւպատոսարանին պատկանող շէնքի մը դէմ: Ըստ քննիչ ոստիկաններուն կըրնայ ծայրայեղ - ձախ (Տեւ - Սոլ) ահաբեկիչներու գործն ըլլալ, որովհետեւ իրենց պետը՝ Փաշա Կիւմէն ձերբակալուեցաւ, երկու ամիս առաջ, Իտալիա:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ոստիկանութիւնը հրնարամտութիւնն ունեցած է հարիւր փոխարկուած չարագործներ ձեռք ձգել ու ձերբակալել, պարզապէս ձրի ճաշի մը հրաւիրելով, որու պիտի յաջորդէր ամերիկեան ֆութպոլի մրցումը: Ոստիկաններն ալ ծպտուած են որպէս սպասաւորներ եւ եկողը «ծակը դրած»: Հրաւիրեալները շատ փէռ - փլէ չեն գտած այս ձեւը:

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10 - 15)

ԱՐԾՐՈՒՆ ԲԵՐԲԵՐԵԱՆԻ ԿԱՆԱՑԻ ԳՕՏԻՆԵՐԸ

Հայաստանի ազգագրութեան պետական թանգարանի այցելուներուն միշտ հիացում կը պատճառեն կանացի հնամենի գօտիները, որոնք հմտօրէն պատրաստուած են արծաթէ: Ժողովրդական ստեղծագործութեան այդ զրուխ - գործոցներէն քանի մը հատը ստեղծուած են դարեր առաջ, մէկ մասն ալ՝ մեր օրերուն: Սակայն կարծէք անոնցմէ իւրաքանչիւրը պատրաստուած է նոյն վարպետի հմուտ ձեռքով: Գօտիներու եզակի հաւաքածոն ժողված, վերահաստատած եւ թանգարանին նուիրած է 60-ամեայ արուեստագէտ Արծրուն Բերբերեան, որ ինքզինք իրաւամբ կը համարի հին արծաթագործներու ժառանգորդը: Ծնած ու մեծցած Պարսկաստան, Արծրուն Բերբերեան կը յիշէ, թէ ինչպէս իր պատանութեան շրջանին հիացումով կը դիտէր արեւելեան խայտաբղէտ շուկային մէջ հայ վարպետներու՝ ոսկերիչներու, դրուագողներու, ձուլագործներու եւ զարբիններու գործերը: Ան հմայուած կը դիտէր, թէ ինչպէս ալխտակահեր վարպետը կտոր մը արծաթէն բարակ թել կը հանէր եւ անով նուրբ նախշեր կը հիւսէր: Արծրուն Բերբերեան պատանի տարիքէն իսկ պատրաստած է իր առաջին գործը՝ աղջկան մարմնի պէս նուրբ կուժ մը, զարդարուած ազգային նախշերով: Կերտած ու ծախած է զայն: Այնուհետեւ տարիներ ստեղծած է արուեստի գործեր եւ զանոնք վաճառելով հեռացած է իր ստեղծագործութիւններէն: Քսան տարի առաջ Արծրուն Բերբերեան ներգաղթած է Հայաստան եւ Երեւանի ժողովրդական ստեղծագործութեան թանգարան տարած ջահ մը, զոր կոչած էր «Հայրենիք»: Հնագարեան վարպետներու ոճով պատրաստուած ջահը զարդարուած էր նախշերով, որոնցմէ ոչ մէկը միւսին կրկնութիւնն էր: Կարճ ժամանակ ետք թանգարանին մէջ բացուած է Արծրուն Բերբերեանի առաջին ցուցահանդէսը եւ այդ առթիւ արուեստագէտին յանձնուած է «Ժողովրդական վարպետ»ի վկայականը: Այնուհետեւ իր աշխատանքները դրուած են ուշադրութիւնը նկարիչներուն, արուեստի մասնագէտներուն, եւ այս՝ ոչ միայն Հայաստան, այլեւ անոր սահմաններէն դուրս: Արուեստագէտին գործերը ցուցադրուած են Հունգարիա, Միացեալ - Նահանգներ, Զուիցերիա, Հոլանտա եւ այլուր:

×

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ 5-ՐԴ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի մէջ բացուած է մանկական նկարչական միջազգային 5-րդ ցուցահանդէսը, կազմակերպութեամբ «Պիոներսկայա Պրաւդա» թերթի եւ Հայաստանի երախաներու եւ պատանիներու գեղագիտական դաստիարակութեան կեդրոնին: Մինչեւ 15 տարեկան պատանիներու չուրջ 200 գործերը կը խօսին պատանիներու եւ չափահասներու կեանքի, շրջապատի գեղեցկութեան մասին: Կեդրոնը, որուն տնօրէնն է Հենրիկ Իգիթեան, հիմնուած է եօթը տարի առաջ: Ունի ցուցասրահ, թանգարան՝ միջազգային եւ համամիութենական ֆոնտով, որ բաղկացած է 130 հազար մանկական նկարներէ, ֆիլհարմոնիա, գրադարան, թատրոն, երաժշտական, ճարտարապետական, նկարչական եւ շարժարուեստի արուեստանոցներ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ
48-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ

«ԱՐԱՐԱՏ - 85»Ի ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌԸ

Արդէն ամիս մըն է, որ խորհրդային 48-րդ ախոյենութեան մրցումները վերջ գտան եւ մասնագէտներ վերլուծեցին մըրցաշարքի ընթացքին երեւան եկած զանազան երեւոյթներ, խօսեցան «աստղ»երու մասին, յանդեցան եզրակացութիւններու:

Ինչ կը վերաբերի «Արարատ»ի, պէտք է ըսել որ ընթացիկ ախոյենութեան բաւական տաք ու պաղ օրեր ապրեցան մեր մարզիկները, իրենց հետ նաեւ անձկութեան մատնելով բազմահազար համակիրներ: Ծանօթ է, որ մրցաշարքի առաջին տասը խաղերէ ետք «Արարատ» իջած էր դասաւորման վերջին գիծերուն վրայ, յուսահատութեան պահ մը ստեղծելով: Երեւան եկան հարցեր, խումբի ներքին հարցեր. պատասխանատու ղեկավարներ դիմեցին վճռական քայլերու: Փոխուեցաւ խումբին ղեկավարութիւնը, որոշ չափով նաեւ կազմը եւ կարճ ժամանակ ետք խումբը վերագտաւ իր նախկին ոճը, ազաքը՝ գիտակից իրենց պատասխանատուութեան, ոգի ի բռին պայքարեցան եւ հետզհետէ բարձրացան դասաւորման վերի դիրքերը, պահ մը հասնելով մինչեւ 7-րդ գիծը: Մինչ առաջին տասը խաղերէն «Արարատ» շահեցաւ 7 կէտ, յաջորդ տասը հանդիպումներուն ձեռք ձգեց 10 կէտ, իսկ վերջին տասը մրցումներուն ապահովեց 13 կէտ: Եթէ «Արարատ» կանուխէն հասած ըլլար տասը հաւասարութիւններու սահմանին, կրնար առնըւազն երեք աստիճան աւելի բարձր դիրքի վրայ աւարտել մրցաշարքը, սակայն, յիշեալ եւ մրցաշարքի առաջին խաղերու ձախողութիւններու պատճառով ի վերջոյ 13-րդ դիրքի վրայ հանգրուանեցաւ: Եւ այս՝ շնորհիւ այն չորս յաղթանակներուն, զորս արձանագրեցին «Արարատ»ի տղաքը Սեպտեմբեր եւ Հոկտեմբեր ամիսներուն՝ Թիֆլիսի «Դինամօ»ի, Քութայիսի «Տորպեդօ»ի, «Կայրաթ»ի եւ Մոսկուայի «Տորպեդօ»ի դէմ:

Խօսելով «Արարատ»ի խաղարկութեան, խումբի ռազմագիտական հարցերու լուծման, կազմակերպական եւ այլ կարեւոր խնդիրներու մասին, «Ֆիզկուլտուրնիկ»ի աշխատակիցը՝ Վ. Պօղոսեան կը նշէ, թէ մարզիկները տակաւին կաշկանդուած կը զգան, անվստահ են, չեն արտայայտեր բարձր յատկանիշներ: Հարկ է յատուկ ուշադրութիւն դարձնել մարզիկներու անհատական աշխատանքներուն, աւելցնելով. «Այլ խօսքով ասած, դեռ չի ապահովուած բարձրորակ խաղի յուսալիութիւնը ամբողջ մրցաշրջանի համար: Իսկ դա առանձքային հարց է, որի լուծումը յետաձգել չի կարելի: Զափազանց լուրջ պրոբլեմ է նաեւ «Արարատ»ը մշտապէս լիարժէք, իրօք խոստումնալից խաղացողներով համալրելու գործը: Այն, որ փոխարինողները նաեւ երկանիչ հաշուով են պարտուել, պէտք է զգաստացնի գործի համար պատասխանատու մարզիչներին: Չէ՞ որ եթէ չկան յուսալի փոխարինողներ, աւելորդ է խօսել թիմի ապագայի մասին»:

Յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ նաեւ այլ հարցի մը՝ տարազի հարցին, գրելով. «Մեր երկրի լաւագոյն թիմերի ֆութպոլիստները («Սպարտակ», «Դինամօ», «Զենիթ») իրենց խաղերն անցկացնում են անփոփոխ կրելով թիմի խորհրդանիշով համազգեստ: Դա եւս որոշակի նշանակութիւն ունի ֆութպոլիստների պատասխանատուութիւնը բարձրացնելու, պատուասիրութեան զգացումներ ծնելու գործում: Կարծում ենք, Արարատցիներն էլ պէտք է ունենան իրենց համազգեստը՝ համապատասխան խորհրդանիշով»:

Վերջացնելէ առաջ տանք հետաքրքրական կարգ մը թիւեր «Արարատ - 85»ի մրցաշարքէն: Երեւանցիներու բերդը 11 հանդիպումներու ընթացքին անառիկ մնացած է, իսկ 10 խաղերու ընթացքին ալ անոնք դաշտէն հեռացած են առանց կոլ նշանակելու: «Արարատ»ի ի նպաստ 6 անգամ փենալթի նշանակուած է, որոնցմէ հինգը Ռաֆայէլ Գալստեան եւ մէկը Համլետ Մխիթարեան կոլի վերածած են: Իսկ «Արարատ»ի դէմ նշանակուած 5 փենալթիներէն երկուքը փրկած են բերդապահներ Սուքիասեան եւ Պոզչիվալով: Այս տարուան ախոյենութեան «Արարատ»ի կազմէն հանդէս եկած են 28 մարզիկներ, որոնցմէ 11-ը՝ նորեկներ:

«Արարատ»ի մարզիկներէն կոլ նշանակած են հետեւեալները. - Մխիթարեան 10, Քոչարեան 10, Ռաֆայէլ Գալստեան 8, Ա. Սարգսեան 2, Պօղոսեան 2, Խորէն Յովհաննիսեան (8 խաղի մասնակցած) 2, իսկ Աշոտ Խաչատրեան, Մ. Մարգարեան, Ա. Զիլինգարեան, Գ. Յովհաննիսեան, Ա. Քերոբեան, Ա. Կարապետեան, Ս. Սահակեան եւ Ս. Օսիպով մէկական: Գումար՝ 42 կոլ: «Արարատ» ստացած է 46 կոլ, որուն 30-ը Պոզչիվալով, 16-ը՝ Սուքիասեան:

Ներկայիս «Արարատ»ի տղաքը հանգիստի մէջ են ու կը բուժեն իրենց վէրքերը: Մօտ ատենէն կը սկսին փորձերն ու վարժութիւնները, պատրաստուելու համար յառաջիկայ մրցաշարքին: Կը յուսանք որ մարզիչները քաղելով անցնող մրցաշարքէն դասերը լաւ տրամադրութեամբ կը ներկայանան խորհրդային 49-րդ ախոյենութեան:

ՀՐԱՆԴ ԱՃԸՄԵԱՆ

ՏՈՄՍ

CUMUL DE MANDATS

Այլեւս կարելի է ծանուցանել, թէ գըտնուած է մարդուն երջանկութեան գաղտնիքը: Աւելի արդար պիտի ըլլայ եթէ ըսենք որ գտնուած է մարդուն ապերջանկութեան պատճառը:

Հետզհետէ այլեւս պիտի չգտնուին անգործներ, ամէն ոք գործ պիտի ունենայ, ամէն ոք պիտի լողայ գոհունակութեան մեղմ ալիքներուն վրայ:

Շուտով պիտի արգիլուի մարդ անհատին բաներ, շատ բաներ:

Պիտի արգիլուի մէկ անհատի ըլլալ ե՛ւ խմբագիր, ե՛ւ գրաշար, ե՛ւ սրբագրիչ:

Շուտով պիտի արգիլուի մէկ անհատի ըլլալ ե՛ւ թատերագիր, ե՛ւ բանաստեղծ, ե՛ւ վիպասան:

Շուտով պիտի արգիլուի անոր ըլլալ ե՛ւ երգիչ, ե՛ւ նոյն երգին բառերուն հեղինակը, ե՛ւ նոյն երգը եղանակաւորողը:

Շուտով պիտի արգիլուի մէկ անհատի ըլլալ ե՛ւ բեմադիր, ե՛ւ դերասան, ե՛ւ արտադրիչ:

Շուտով պիտի արգիլուի անոր ըլլալ ե՛ւ լուղորդ, ե՛ւ փութպոլիստ, ե՛ւ բարձրութիւն ցատքող:

Պէտք է շուտով ջնջել տեքաթլոնն ու փենթաթլոնը:

Շուտով պիտի արգիլուի մէկ անհատի ըլլալ ե՛ւ համայնավար, ե՛ւ ընկերվարական, ե՛ւ դրամատիրական վարչակարգի համակիր:

Շուտով կարելի պիտի չըլլայ ե՛ւ քրիստոնեայ, ե՛ւ իսլամ, ե՛ւ անաստուած ըլլալ:

Մարդ արարածը ի՞նչ կը կարծէ ինքզինք, նկարիչ մը ի՞նչպէս ինքզինքին կ'արտօնէ ըլլալ ե՛ւ փիկիւրաթիֆ, ե՛ւ վերացական ե՛ւ խորհրդապաշտ:

Արդէն խորհրդարանին մէջ վաւերացուած է կարեւոր, յոյժ կարեւոր օրինագիծ մը, որու տրամադրութիւններուն համաձայն անհատ մը չի կրնար ունենալ երկուքէ աւելի մանտա, չի կրնար ըլլալ ե՛ւ երեսփոխան, ե՛ւ քաղաքապետ, ե՛ւ ալ Շրջանային խորհուրդի մը նախագահ:

Հայկական առածը արդէն ըսած է՝ Առաջինը լաւ, երկրորդը բաւ, երրորդը ցաւ:

Համեստ պէտք է ըլլայ մարդ ու քիչով գոհացող:

Մարդ պէտք է վերջ տայ իր երեւակայութեան, իր թռիչքներուն:

Ահա գաղտնիքը:

Պէտք է ջնջուի մարդուն աստուածանալու հին, շատ հին երազը:

Վերջնականապէս պէտք է խափանել մարդը դէպի Աստուած տանող ճամբան:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՄԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
(Վաւերամեռուն)

ՓՐԿԵՆՔ ՄԵՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Մեր երկիրը աւերուած, բայց
սուրբ է եւ հին»
Վ. ՏԷՐԵԱՆ

Բ.

Երանի տա՞նք բանաստեղծին:

«Թափառական եւ աղերսարկու», ան մեզ կը ձօնէ սուրբ երկիր մը, անոր ժառանգութիւնը հետապնդելու սրբազան պարտականութիւն մը, ուստի միակ, մէկ նպատակ, զերծ վարդապետութիւններէ, քաղաքական, տնտեսական ու ընկերային դրութիւններէ բոլորովին անկախ:

Սուրբ երկի՞րը, Թափառականները առաջնորդող աստղն է մեր:

Եւ առ այդ ունինք միակ նեցուկ մը, ճիշդ է ոչ իսկ նիւթ՝ աննիւթական մեծասքանչը, մեր ուրեմն երկրորդ հաւատոյ հանգանակը:

Մեր գլխուն մէջ եւ վրան, մեր կամքի ուժովը տատանող նոյնպէս աննիւթական եւ քաղցր դրօշ մը՝ Հայոց լեզուն:

Այդ դրօշը կանգուն, բարձր բռնող ձողե՞րը, աւա՜ղ. միշտ աննիւթական, Թափառող համայնքներու հայ եղբայրակցութիւններն են, իրարու զօդուած հոգեկան, ապա կարգապահական հաստակուռ կամուրջներով:

Ուրի՞շ ... կը խնդրենք ... ուրիշ ի՞նչ:

Ուշացած մտքերով հարուստ ժողովուրդի մը պատկերն է տրուածը:

Սասանող երազներ իրականացնելու ծանր բեռ մը կայ մեր փխրուն ուսերուն՝ աժտահայի վայել:

Գործ մը սուրբ, զոր պէտք էր կատարեն հասցնել անհերքելի պայմաններու մէջ, այն է լռութեամբ, լռութեամբ, միշտ անձայն եւ յամառօրէն:

Սուրբ երկրի վայել սրբերու գործելակերպով, ու բանաստեղծը թող ամօթով չմնայ:

Նոյն ակնկալութիւնները չե՞ն միթէ զորս ունեցեր ենք պատանի, մեր նախկին բոլոր կազմակերպութիւններէն, անհատ Հայերէն՝ մեծ թէ պզտիկ:

Անցեալին թէ երէկ, այսօր ալ, միշտ նոյն ճամբով, կը քալենք պատրանք ուշացող վերադնահատումի, համախմբումի եւ վերանորոգման անհերելի պակասներուն:

Աղէտներէն չըմբռնելի, հասկնալի եւ ներելի է պահ մը:

Սակայն ո՛չ մեր ժողովուրդին արտակարգ կենսունակութիւնը չարաչար վատնելը:

Մեր ուշադրութիւնը յամեցած է սըխալներ, յանցաւորներ փնտռելու մէջ միայն ու չենք կրցած, չենք կրնար ինքզինքնիս ձերբազատել եթէներու կաչկանդումներէն:

Եթէ ... եթէ ... եթէ:

Եթէ՛ ուրիշ կերպ ըրած ըլլայի՛նք: Ուանոնց մշուշին, մարախուղին մէջ խեղդած ենք մեր կորովը: Որ կը նշանակէ անստակ ենք նուիրումի եւ ի փառս մեր սուրբ ժառանգութեան, դառնութիւններ յաղթահարելու անկարող:

Հուրի, սուրի բովերէն անցած, չենք ապացուցած հին կամ նոր իմաստասէրներու այն տեսութիւնը, որ ազգերու միութեան հզօր շաղախը՝ տառապանքն է:

Թէեւ իրաւ է որ չատ մը կէտերու մէջ, ինքնատիպ ժողովուրդ ենք:

Մեր առաջարկութիւնը ուրեմն, թէեւ յանդուգն թէեւ տրամաբանական, այդ ինքնատպութեան մէկ արտայայտութիւնը թող սեպուի:

Արդարացուցիչ պատճառներ չեն պակսիր, զորս թուենք առանց պարսաւանքի բնոյթ տալու անոնց, մաքուր մտածումով, նախ, որ նման պարագայի մը մէջ, մեր սիրտը պիտի չհանդուրժէր որ դաւեչտ խառնուի:

Կ'ապրինք մասնատուած. մեր կուսակցութիւններուն ծնունդ առած օրերու միջավայրէն դուրս, եւ անոր ժամանակներուն պայմաններէն տարբեր պահանջներու ներքեւ, անկայուն վիճակի մէջ:

Այդ պահանջներէն մին է, որ անոնք Հայոց պատմութեան գնահատանքին ու դատաստանին յանձնուին իրենց բուն կերպարանքովը, ինչ որ մոռացութեան մատնել տալ փափաքելէ հեռու է եւ ոեւէ մէկուն իրաւասութենէն վեր է, ընդհակառակն...:

Ազգին անչափելի խանդաղատանքով ու անձնազոհութիւններու բարձր գին արժող իրենց «փառքը անաղարտ թողունք» հոն է որ անոնք պիտի ստանան իրենց արդար վարձատրութիւնը:

Բարոյախօսի մտքեր չեն ասոնք:

Արիւթեան հրաւէր մըն է:

Որքան ալ դառն ըլլայ մեզի թողուած ժառանգութեանը տիրանալու ճանապարհը, միահամուռ ճիգի եւ կեցուածքի հրաւէր է ան:

Ներքին յեղափոխութեան մը օրհասի չեչտը կայ հոն:

Երկա՛ր, չատ երկար եղաւ կողմերուն մոլեռանդութեանց եւ տիրակալութեան ձգտելու շրջանը:

Ոչ միայն ամուլ եղան այդ տասնամեակները, այլ պատճառ ուճացումի եւ անէացումի թափը սաստկացնելուն:

Զանոնք չտեսնելու մէջ մտքի ամլութիւն մը կայ մեր մէջ՝ կոչտացող:

Երբեմնի կուսակցութիւններուն գործելակերպերուն կառչած, ծոյլ ենք, անհոգ մեր կողմէ, մեր պահանջներուն ի նըպաստ՝ մեր սեփական ուղին փնտռելու մէջ, ու կը տապլտկուինք հնութիւն դարձած պարսաւանքներ ծամծմելու մէջ:

Պարսաւադուլ մը չէ միայն մեր փրնտռածը, այլ յաւակնութիւն չատ մը անկարելիութիւններ կարելի դարձնելու, հաւատքի ընծայում, եկող հայախօս սերունդներուն հանդէպ, ուստի անոնց առջեւ քէնի եւ ոխի հին ու մին խոչընդոտներ հեռացնելու ձգտում:

Պարսաւադո՞ւլ:

Չէ՞ք կարծեր որ նման բառերու այդ չտեմարանը արդէն չատոնց պարպուած է:

Տոպրակներ անոնցմով լեցուն կը նաւըրկին:

Մեր կազմակերպութիւններուն գործունէութեան ցայտուն կողմը, մէկ կամ միւս կողմի տիրակալութեան դէմ պայքարն է, ոմանք մոխիրներէն ծլան այդ նպատակին համար:

Ինչո՞ւ ուրեմն զարմանալ որ մեր համայնքներուն ապրած մթնոլորտը անշընչելի դարձած է: Այս արագութեան դարուն մէջ ուր ալ որ փոխադրուին անոնք, պատկերը նոյնն է, զայն պայծառացնելը միեւնոյն դարմանին կարօտ:

Իւրաքանչիւր սերունդի առաջնակարգ գործն է կամքը սեփական կալերու վրայ պահել:

Ո՞ւր են մեր կամքը:

Մեր ժողովուրդի մարտիրոսութեանց յաջորդող տարիներուն, 1918 տարուան տեւողութեան, Կարնոյ եւ Կարսի անկումներէն սկսաւ մեր ցրումը:

Յաջորդ տարուան ընթացքին, 1919 Թըւին, մեր կազմակերպութիւնները, մէջն ըլլալով Փարիզի Ազգ. Պատուիրակութիւնը իր գործակիցներով, եթէ ուզէին, չկրցան համախմբումի իրենց ճիգերը արդիւնաւորել:

Ուստի 1920 Թուականի վերջաւորութեան, մեր սերունդին, Թափառական եւ աղերսարկու, իմ սերունդիս և բոլոր մեր կազմակերպութիւններուն միջեւ միակ կապը որ կը մնար հոգեկանն էր. պատմական արժէք միայն կը ներկայացնէր:

Անկէ յետոյ մեր կազմակերպութիւնները. ինքզինքնին վերանորոգելով եւ եղբայրական փոխադարձ գործակցութենէ խոյս տալով, անզօր եւ անկարող եղան կազմաւորել ցրուած համայնքները՝ չարդարացուցին իրենց բուն կոչումը:

Իրաւ է, անցնող տասնեակ տարիներուն մէջ փորձեր եղան, զորս թուել ձանձրալի է ու աւելորդ, անոնք փոխանակ վերելքի եղբայրական միութեանց հիմերը դնելու, նետուեցան թէեւ չատ անգամ արդար, յաճախ չափազանցեալ ապտոտ քննադատութիւններու մէջ, ալ աւելի պղտորելով մեր հոգիները:

Անշուշտ արդարացուցիչ չատ մը պատճառներ ունէին երբ, մինչեւ իսկ իրենց գոյութիւնը մոռցած կազմակերպութիւններ վերստին ծլան, մասնակցելու քննադատութեանց, պարզապէս կամ լոկ նպատակ ունենալով ամէն կերպով արգելք հանդիսանալ միակ կազմակերպութեան մը հետապնդած տիրակալութեան եւ ազգային արժէքները սեփականացնելու ձըգտումներուն:

Ինչպէ՜ս կարելի է այդքան չուտ մոռնալ, որ ժողովուրդները, մերը՝ իրենց իսկ առաջնորդութեամբ, տէր եւ տիրակալութիւն չեն հանդուրժեր, երբ ասպարէզը բոլորովին իրենց ձգուած, պարտ էին լծուիլ իրենց վերաբերեալ գործին (*), ձեռք մեկնել, հանրային կարծիքը արթնցնել՝ բուժել, մնացեալ ուժերն ու արժէքները բոլորին սեփականութիւնը դարձնել:

Ինչ որ այպանելի կոչում մը չէ:

Տիրապետելու անհեթեթ գաղափարին հետ, ընտրուած միջոցներն ուրեմն անպատշաճ էին իրենց իրապէս վայելած տիրող դիրքին, որով ճզմիմ համայնքներն (տակաւին ազգէն չհրաժարած փոքր մասը) անգամ վերածուեցան անհաշտ հատուածներու:

Հատուածներու, զորս օտարութեան մէջ, տեղոյ տեղ մէկզմէկու հասցէին նետուած մեզմէ չէ խօսք մը համարժէք էր զանոնք մատնելու:

Մինչդեռ ամէնուրեք, մենք մէկ ենք իրականութեան մէջն է մեր գոյութեան իրաւունքը, մեր ապահովութիւնը:

Տիրապետել ձգտող հոսանքին մէջն ալ եղան ըմբոստութիւններ, անոնցմէ մեծ մասին ձգտումն էր ղեկավար դառնալ, եւ ձախողուածները անցան մէկ դիրքէն միւսին, ու դառնացողի տխուր դերեր ստանձնեցին, ոմա՛նք, ո՛հ, ինչքա՛ն թունաւոր:

Նոր ուժեր եւս յայտնուեցան, որոնք մեծ ժողովրդականութիւն գտան, իրենց խոհականութեամբ եւ ցնցող, սփոփարար ելոյթներով (նոյնիսկ զանց առնելով, մանաւանդ զանց առնելով ահարեկչական հանգամանքը), սակայն զիրենք խախտող ներքին եւ արտաքին միջամտութիւններուն, ունայնամտութեանց չդիմացան, ցուցամոլութեան, մրցակցութեան նոյն ախտը մեզ դար մը ետ տարաւ: Այսօր կողմ մըն են միայն, խռոված, մեկուսացած, խաղալիք ուստի հինցած՝ դահկացած:

Բան մը չենք ուզեր փոխել ուրեմն:

Միշտ նոյնը, նոյն մտայնութիւնը:

Հնարքի մէջ ալ՝ թափառական, աղերսարկու:

Պէտք է վերջ տալ ուծացումին ընդառաջ վազելու խելագար մրցումին:

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

(*) Այս մասին յետագային:

ԼԵԶՈՒՆ ՄԵՐ ՀՈԳԵՒՈՐ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆՆ Է

«ԳԱՐՈՒՆ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

- Բոլորին յայտնի են ձեր մտահոգութիւնները մայրենի լեզուի վերաբերեալ: Մեզ առանձնապէս հետաքրքրում է ձեր կարծիքը մայրենին անաղարտ պահելու, կատարելագործելու, լեզուական ճաշակը յղկելու մասին:

- Իմ կարծիքով իւրաքանչիւր գրող, որ ազգի էլ որ պատկանի՝ ռուս, ֆրանսիացի, հայ, պէտք է մտահոգուի իր մայրենի լեզուի վիճակով: Երեւի անհամեստութիւն չի լինի եթէ ասեմ, որ իմ մտահոգութիւնը մի քիչ աւելին է: Գուցէ այս բխում է հետեւեալից: Դեռեւս 40 տարի առաջ ես գրեցի «Խօսք իմ որդուն» բանաստեղծութիւնը, որը վերջանում է հետեւեալ տողերով.

«Թէ մօրդ անգամ մտքիցդ հանես,
Քո մայր լեզուն չմոռանաս»:

Պէտք է խոստովանեմ, որ այն ժամանակ, երբ ես իմ երեւանեան փոքր սենեակում, դեռեւս 23 - 24 տարեկան, գրեցի այս բանաստեղծութիւնը, ինքս էլ չգիտէի, թէ ինչ էական հարց եմ շօշափում մեր ժողովրդի համար: Յետագայում, երբ իմ այդ բանաստեղծութեան արձագանգները եկան Սփիւռքից, երբ իմացայ, թէ ինչպէս իւրաքանչիւր գըրպոցում վերջին երկու կամ չորս տողերը խոշորատառ գրուած ու փակցուած են պատերին ու բոլոր աշակերտներն անգիր գիտեն, ահա ինձ վերադարձուող արձագանգը սովորեց, որպէսզի առաւել խորանամ այդ բանաստեղծութեան էութեան մէջ: Յետագայում, երբ ես մեկնեցի Սփիւռք՝ Լիբանան, Սիրիա, Եգիպտոս, անձամբ զգացի այդ ամէնը, աւելի կապուեցի մայրենի լեզուին, մի տեսակ պարտաւորուեցի առաւել կրքով հետամուտ լինել նրա ճակատագրին: Եւ խկապէս արտասահմանում աւելի ես զգում թէ ինչ է մայրենի լեզուն մեր ժողովրդի համար:

... Այնպիսի մի ժողովուրդ, ինչպիսին հայ ժողովուրդն է, որը բեկոր - բեկոր ցրուած է աշխարհով մէկ, որից հիմա էլ ջանում են խլել - եղծել իր պատմութիւնը, իր հոգեւոր արժէքները, այդպիսի ժողովրդի համար մշակոյթը, եւ դրա մէջ ամէնից չատ՝ լեզուն, ունի յաւելեալ առաքելութիւններ: Այն մեր հողային ամբողջութիւնը փոխարինող չաղախ է, մի տեսակ նիւթական ուժ, միջոց, որով ապուցւում են անցեալ դարերը, որով լըցւում - կամրջւում են ժողովրդին բաժանբաժան անող տարածութիւնները: Լեզուն մեզ համար միշտ էլ, իսկ հիմա առաւել եւս, հող է, տանիք է, հաւաքական յիշողութիւն, լինելութեան ձեւ, յարատեւելու կռուան:

Ահա թէ ինչու մենք առանձնապէս ըզգայուն ենք լեզուի նկատմամբ եւ առանձին սրութեամբ ենք ընկալում նրա հետ կապուած հարցերը:

Ձեր առաջադրած մայրենին անաղարտ պահելու, կատարելագործելու, լեզուական ճաշակը յղկելու հարցին ես պէտք է աւելացնէի նաեւ մայրենին պահպանելու հարցը: Մայրենի լեզուն պահպանելը, մանաւանդ Սփիւռքի համար, միայն մայրենի լեզուով խօսելու ձեւական կողմը չէ: Այն մի միջոց է, որով սերունդները կապւում են իրար: Չէ՞ որ երբ երեխան խօսում է մօր, հօր լեզուով, դա միայն ընդօրինակում չէ, միայն քերականութեան եւ բառապաշարի իւրացում չէ, այլ կարծես դրանով մեր դարերն են, որ մօր կաթի միջոցով հաղորդւում են երեխային, մեր ներաշխարհն է, մեր մտածելակերպն է որ փոխանցւում է սերունդէ սերունդ:

... Հայերէն լեզուն հիմա արտասահմանում կանգնած է կորստի առաջ: Այդ, նորից կրկնում եմ, սովորական կորուստ չէ, կայքի կորուստ չէ, հարստութեան կորուստ չէ, այլ չատ մեծ, անփոխարինելի, անվերականգնելի կորուստ: Այս իրողութիւնը խորիմաստ ձեւակերպել է Ուշինսկին. «Քանի դեռ ժողովրդական լեզուն կենդանի է ժողովրդի շուրթերին, այնքան ժամանակ կենդանի է եւ ժողովուրդը, եւ չկայ առաւել անտանելի բռնութիւն, քան այն, երբ ցանկանում են խլել ժողովրդից իր վաղընջական նախընեաց անթիւ սերունդների կողմից ստեղծուած ժառանգութիւնը: Խլեցէք ժողովրդից ամէն ինչ, եւ նա ամէն ինչ, եւ նա ամէն ինչ կարող է վերականգնել, բայց խլեցէք լեզուն, եւ նա այլեւս երբեք չի ստեղծի այն: Նոյնիսկ նոր հայրենիք նա կարող է ստեղծել, բայց լեզու՝ երբեք: Մեռաւ լեզուն ժողովրդի շուրթերին, մեռաւ եւ ժողովուրդը»:

- Դուք «Լիտերատուրնայա գազետա»յին տուած հարցազրոյցում արծարծել էք երկլեզուեան գրող պրոբլեմը: Ի՞նչ կ'ասէիք այդ մասին:

- Առհասարակ, ես չեմ կարող պատկերացնել երկու լեզուով, կամ ինչպէս ասում են, երկլեզուեան գրող: Երկլեզու կամ երկլեզուեան մարդ կարելի է պատկերացնել. մարդ, որը երկու լեզուով էլ վարժ խօսում է, բառապաշարը համարեա հաւասար է. բայց երկլեզու գրող, ըստ իս, անհնարին է, որովհետեւ լեզուն՝ արիւն է, կէներ են, որ գալիս են մարդու հետ դեռեւս դարերից: Լեզուն ժառանգութիւն է, որը նոյնիսկ իր ֆիզիոլոգիական հետքն է թողնում մարդու ուղեղի վրայ: Ինչպէս վերջերս յայտնաբերել են ճափոնական գիտնականները, մայրենի լեզուն, աւելի ճշգրիտ՝ մանկուց սովորած լեզուն, մարդկային ուղեղում բջիջների յատուկ դասաւորութիւն ունի: Ահա այդ յատուկ դասաւորութեան գործադրութեամբ միմիայն կարելի է ստեղծել գրականութիւն, մանաւանդ պոէզիա: Երեւի պատահական չէ, որ լեզուն կոչւում է մայրենի, որովհետեւ այդ լեզուն,

ինչպէս մայրը, մէկ հատ է լինում: Մի քանի մայրենի լեզու երեւի անհնար է պատկերացնել: Միեւնոյն ժամանակ չենք կարող պնդել, որ մարդուս մայրենի լեզուն անպայման այն լեզուն է, որ ազգին ինքը պատկանում է: Օրինակ, Ուիլիըմ Սարոյեանը, անշուշտ, իր էութեամբ հայ գրող է, բայց նրա մայրենի լեզուն, անգլերէնն է, Մարիէտա Շահինեանի համար՝ ռուսերէնն է: Բայց որ գրողը կարող է երկու լեզուով էլ հաւասար գրել, ահա այս է որ չեմ ընդունում:

- Ի՞նչ կ'ասէք ուրեմն, արուեստագէտ մայրենի լեզու յարաբերութեան մասին:

- Ես կ'ուզէի այդ հարցի պատասխանը սկսել մի մէջբերումից, որի հեղինակը արդէն մեր ժամանակակիցն է, աշխարհահռչակ իտալական բեմադիր՝ Ֆելլինին: Ծանօթ լինելով նրա արուեստին, յոյժ նորաձեւ, համամարդկային հարցեր շօշափող, ենթադրում ես, որ նրա համար բնորոշ չպէտք է լինէին այն մտքերը: «Բեմադիրը, արախար կարող են արգիւնաւէտ աշխատել միայն իրենց հողում, այնտեղ, որտեղ նրանք խորը արմատներ են նետել: Ինքնարտայայտման համար նրանց ինչպէս օդը, հարկաւոր է իրենց մայրենի լեզուն: Նրանք պէտք է արտացոլեն հայրենի ժողովրդի կեանքը, ոգեւորեն նրանց հոգեւոր արժէքներով»:

Ինչպէս յիշում էք, մեր Հայկինոն շատ էր կորուած հայկական հողից՝ թեմաներից, բեմադիրները տասնամեակներ շարունակ ապրում էին Երեւանում, բայց հայերէն չգիտէին, եւ պատահական չէր, որ նրանց ստեղծած ֆիլմերը համարեա հետք չթողեցին մեր ազգային կինոյի զարգացման վրայ: Հիմա, բարեբախտաբար բեկում է կատարուել: Մենք արդէն ունենք ազգային կինօ՝ «Եռանկիւն», «Նահապետը», «Հնձանը», «Հին օրերի երգը»: Դրանց ստեղծագործողները հայ մշակոյթի մարդիկ են՝ Հենրիկ Մալեանը, Բագրատ Յովհաննիսեանը, Ալբեր Մկրտչեանը: Ի հարկէ, կարելի է անունները շարունակել, եւ դա ուրախալի ու ողջունելի հանգամանք է:

Մի քանի խօսք էլ մեր երաժիշտների մասին: Օփերայից սկսած մինչեւ էստրադային խմբերը, թող չնեղանան մեր երաժիշտներն ու կոմպոզիտորները, անհրաժեշտ չափով կապուած չեն մայրենի լեզուին, հետեւաբար եւ հայրենի գրականութեանը, հայրենի արմատներին: Վատ չէր լինի, որ նրանք Ֆելլինիի խօսքերը, ինչպէս ասում են, իրենց ականջին օղ անէին: Այն դէպքում երեւի չէին ստեղծուի էստրադային կոչուող այն անհոգի երգերն ու ոչ պակաս անհոգի կատարումները, որոնք ոչ միայն ազգային չեն, այլ արուեստի հետ կապ չունեցող յօրինուածքներ են:

Խնդրին վերադառնալով պէտք է ասեմ. ոչ բոլորն են այդպէս խորթացած հայերէնից: Տիգրան Մանսուրեանը, օրինակ, նրա հարուստ, նրբերանգներով հիւսած, ճկուն ու գեղեցիկ հայերէնը ամէն մի գրողի նախանձ կարող է շարժել: Չեմ կարող չյիշել Էտկար Յովհաննիսեանի յարգալից վերաբերմունքը դէպի հայկական բառարանը, դէպի հայ պոէզիան: Նրա երկարամեայ համագործակցութիւնը նախ Պարոյր Սեւակի, հիմա էլ Վահագն Դաւթեանի հետ, գրական բարձր ճաշակի վկայութիւն է: Նոյնը կարելի է ասել Գեղունի Չթեանի մասին:

Կոմպոզիտորներից ու երաժիշտներից «ետ չեն մնում» բժիշկները, մանաւանդ Երեւան քաղաքում եւ, մանաւանդ, որոշ «բարձրակարգ» բուժհիմնարկներում...: Զարմանում ես, թէ ինչո՞ւ է, այդպէս: Ես նոյնիսկ ուզում եմ դրա արմատները գտնել: Երեւի բժիշկները, որ սովոր են եղել լատիներէնով ախտորոշել հիւանդութիւնը, որպէսզի հիւանդը չհասկանայ, ենթադրում են, եթէ հիմա էլ ռուսերէն խօսեն, հիւանդը չի հասկանայ: Բայց, արի ու տես, հիւանդը հասկանում է եւ նրանց ջանքերն այս տեսակէտից աւելորդ են: Երբեմն ընդհակառակը, մայրենի լեզուով չխօսելը ուրիշ անպատեհութիւնների առաջ է կանգնեցնում: Իմ ծանօթուհին ծանր հիւանդ էր, 39 - 40 աստիճան տաքութեան մէջ տարանք հիւանդանոց: Բժշկուհին եկել, հարց ու փորձ է անում, ինչ խօսք՝ ռուսերէնով: Դէ, եօթանասունն անց կին է հիւանդը, չի հասկանում հարցերը: Ստիպուած դիմում եմ բժշկուհուն, թէ հայերէն խօսէք, չէ՞ք տեսնում հիւանդը դժուարանում է պատասխանել: Մինչդեռ ես ծանօթ եմ շատ ռուս բժիշկ - բժշկուհիների, որոնք հիւանդի հետ ջանում են հայերէն խօսել, որպէսզի աւելի մերձենան նրան եւ վիճակը թեթեւացնեն:

Սա այլամոլութիւն է, եւ ոչ թէ այլասիրութիւն. այլասիրութիւնը դրական յատկանիշ է, ըստ որում, մեր բուն ժողովրդին՝ բնորոշ: Յիշենք Աբովեանի, Պատկանեանի, Պարոնեանի սուր ծաղրանմանների նկատմամբ: Օրերս ես առիթ ունեցայ կարդալու Լէոյի մենագրութիւնը Գրիգոր Արծրունու մասին: Անցեալ դարասկզբին Վանից Թիֆլիս գաղթած վանեցի Գէորգ աղայի թոռը՝ Գրիգոր Արծրունին, դաստիարակուած գիմնազիական հօր խստագոյն շնչի տակ, մինչեւ 18 - 19 տարեկան հայերէն չի իմացել: Մոսկուա ուսանելու տարիներին, շփուելով հայ ուսանողների հետ, նա հիմնովին վերափոխւում է եւ խորապէս դժգոհ իր հօր տուած ապազգային դաստիարակութիւնից, դեռեւս 1865 թուին «Մեղու Հայաստանի» թերթում գրում է. «Մայրաքաղաքներում մեր տնային կրթութեան մէջ կայ մի ուրիշ անպիտան կողմ էլ: Երեխեք մոռանում են իրենց լեզուն, ուրեմն եւ զրկւում են իրանց զարգացման բնական միջոցից. կորցնում են սէրը դէպի իրանց ազգը եւ շատ անգամ էլ ատում են իրանց հայրենակիցներին: Եւ միեւնոյն ժամանակ ինչպէս հայրերը, նոյնպէս եւ որդիքը, չափազանց հպարտ են (գործածւում է գոռոզ, մեծամիտ իմաստով) եւ ինքնահաւան, երեւի էնդուր, որ չունէին ոչ ազգ, ոչ կրօն, ոչ լեզու, ոչ էլ առողջ միտք»:

Խորհրդային երկրի կայութաձեւը, միւս հանրապետութիւնների, միւս ժողովուրդների հետ ունեցած սոցիալական, տնտեսական եւ մշակութային կապերը մեզ համար ռուսերէնի իմացութիւնը դարձնում են անհրաժեշտութիւն: Դրանից բացի ռուսերէնը մեծ լեզու է, մեծ գրականութեան լեզու եւ ով որ չի կարողանում օգտուել այդ հարստութիւնից, իրեն զրկում է ռուսերէնով գոյութիւն ունեցող թէ ռուսական, թէ համաշխարհային մշակոյթի հետ անմիջականօրէն հաղորդակցուելու հնարաւորութիւնից: Ահա թէ ինչու պէտք է սրտանց ողջունել մեր հանրապետութեան ղեկավարութեան բոլոր ջանքերը՝ հայկական դպրոցներում Ռուսաց լեզուի դասաւանդումը առաւել ամուր հիմքերի վրայ դնելու տեսակէտից: Պէտք է հասնել այն բանին, որ հայկական դպրոցի շրջանաւարտը իր ռուսերէնով ետ չմնայ ռուսական դպրոցի աշակերտներից: Համապատասխանաբար պէտք է բարելաւել Հայոց լեզուի եւ գրականութեան դասաւանդման մակարդակը ռուսական դպրոցներում եւ կտրականապէս հակահարուած տալ որոշ ուսուցիչների, ծնողների, ուրեմն եւ աշակերտների, Արծրունու ասած «հպարտ եւ ինքնահաւան» վերաբերմունքին դէպի հայերէնն ու հայ գրականութիւնը: Այս վերաբերմունքի արդիւնքները շատ ցաւալի են: Յիշում եմ Երեւանի բարձրահամբաւ ռուսական դպրոցներից մէկի տասներորդ դասարանի տղաները եկել էին ինձ իրենց դպրոց հանդիպման տանելու, նրանցից մէկի սեփական մեքենայով: Ճանապարհին ուզեցի շօշափել նրանց հայագիտական պաշարը: Հարցրեցի՝ գիտե՞ն արեւմտահայ գրողներին, օրինակ, Սիամանթոյին: Միաբերան բացականչեցին թէ՝ այո, գիտեն: Պարզուեց, որ այդ միաբերան բացագանչութիւնը վերաբերում էր ռատիոյի միջոցով լսած՝ Շիրազի «Սիամանթօ եւ Խջեզարէ»ին: Մի ուրիշ ռուսական դպրոցի աշակերտների հրաւիրել էին գրողների տուն: Ես նստած էի՝ շրջապատուած շատ սիրունիկ, թխածամ ու թխաչեայ, լաւ հագնուած աղջիկներով: Երբ Մկրտիչ Կորիւնը կարդաց իր «Պուշկինը պուրակում» բանաստեղծութիւնը, կողքիս նրստածներին հարցրեցի՝ «ի՞նչ ասել է պուրակ»: Աղջիկներն իրար նայեցին ու նրանցից մէկը, որը երեւի մէջների «գիտունիկ»ն էր (տաւիկիս բառն է, կազմուած «գիտենալ» բառից, կիտոսիկ - գիտոսիկ: Վանեցիները գործածում են, երբ ուզում են ծաղրել որեւէ մէկի սուտ - գիտնականութիւնը: Լաւ կը լինի մտցնել գրական լեզուի մէջ, քանի որ «գիտոսնիկները» գնալով շատանում են...), պատասխանեց թէ՝ փանտան...: Ես զարմացայ. ինչքան պէտք է անհաղորդ լինել լեզուի նկատմամբ, որ այդքան գործածուող պուրակ բառը չյիշել ու չիմանալ:

Այդպիսի բազմաթիւ օրինակներ կարելի է բերել, սակայն ընդհատենք, յոյս ունենալով, որ դպրոցական բարենորոգումներն իրենց բարերար ազդեցութիւնը կ'ունենան նաեւ այս տեսակէտից:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄՆԵՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պըրեզիտիումը պատուոյ գիրով պարգեւատրած է եօթանասունամեայ Ռոբեր Աթայեանը, երաժշտական արուեստի զարգացման իր բերած նպաստին ի գնահատութիւն:

Նոյն պարգեւին արժանացած է նաեւ ուսողականութեան մեքենաներու գիտահետազօտական հիմնարկի փոխ - տնօրէն Ռոբեր Աթոյեան, արդիւնաբերական մարզին մէջ իր ունեցած բեղուն գործունէութեան համար:

×

«ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ - 85» ՀԱՒԱՔԱԾՈՆ

Շուրջ քառասուն տարի է, որ Սփիւռքի հայ գրողներու գործերը կը տպագրուին Հայաստանի մէջ: Կարգ մը հեղինակներու գործեր վերհրատարակուեցան եւ լոյս տեսան առանձին հատորով: Սակայն, «Սովետական Գրող» հրատարակչականէն վերջերս լոյս տեսած՝ «Սփիւռքահայ գրականութիւն - 85» հաւաքածոն (կազմող՝ Ստեփան Թոփչեան) եզակի է իր տեսակին մէջ եւ աննախընթաց: Առաջին անգամ ըլլալով Հայաստանի մէջ մէկ շապիկի տակ ամփոփուած են Սփիւռքի ներկայի երիտասարդ գրողները: Ասիկա նաեւ փորձ մըն է ձեւով մը ամբողջացնելու Սփիւռքի հայ գրականութեան նոր եւ ապագայի միտող ուղիները: Հաւաքածոն կազմուած է ծաղկաքաղի սկզբունքով, այսինքն առնուած են նոյն սերունդին պատկանող գրողներէ գործեր, անոնցմէ՝ որոնք ասպարէզ իջան վերջին 15 տարիներուն, եւ հակառակ անոր որ անոնցմէ իւրաքանչիւրը կը ներկայացնէ առանձին գաղութ մը եւ գրական դպրոց մը, այսուհանդերձ անոնց երկերը կը շօշափեն ընդհանրական նոյն հարցերը: Բանաստեղծներ Իգնա Սարըասլան՝ Թուրքիայէն, Վարանդ՝ (Սուքիաս Քիւրքճեան)՝ Պարսկաստանէն, Հիլտա Գալֆայեան՝ Ֆրանսայէն եւ արձակագիր Պօղոս Գուբելեան՝ Միացեալ - Նահանգներէն. լայնատարած Սփիւռքի գրական նոր սերունդը, անշուշտ, անկարելի է այս չորս անուններու մէջ ամփոփել, սակայն յիշեալ հեղինակներու գործերը արդէն որոշ կարելիութիւններ կուտան պատկերացում մը ունենալու Սփիւռքի գրական հերթափոխութեան մասին: Օրինակ, Սարըասլան եւ Վարանդ կը ներկայացնեն հետաքրքրական եւ հարուստ աւանդութիւններ ունեցող գրական երկու դպրոցները՝ պարսկահայ եւ պոլսահայ:

Հիլտա Գալֆայեանի բանաստեղծութիւնները այսօրուան Սփիւռքի ցաւոտ հարցերու հրատապ անդրադարձումներն են՝ ազգային նկարագրի ու լեզուի պահպանումը օտար միջավայրի մէջ, ազգային մշակոյթ եւ համաշխարհային քաղաքակրթութիւն բարդ ու դժուար յարաբերութիւնները: Նոյն ատեն, ուրախալի է նշել, որ յիշեալ երեք բանաստեղծներու գործերուն մէջ, ինչ հարցի մասին ալ որ անոնք խօսին, կը զգացուի արդիական արուեստագէտի հայեացքը: Բացառիկ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն արձակագիր Պօղոս Գուբելեանի պատմըւածքները, որոնց հեղինակը իր կեանքին կարեւոր մէկ մասը ապրած է Սիերա - Լէոնէ, ուր սկսած է գրական իր գործունէութիւնը, դառնալով տեղացի ժողովուրդի ազգային պարթօնքի դեղարուեստական առաջին տարեգիրներէն մին: Պօղոս Գուբելեան մեծ համակրանքով կը խօսի դարեր շարունակ օտար լուծի տակ տառապած բարի ու աշխատասէր ժողովուրդի մասին:

Հաւաքածոն կ'աւարտի «Գրական ժառանգութիւն» բաժնով, ուր ներկայացուած են պարսկահայ ծանօթ բանաստեղծ, արձակագիր, թարգմանիչ եւ բանասէր Զօրայր Միրզայեանի (1916 - 1964) բանաստեղծութիւնները եւ քանի մը թարգմանութիւններ: Նիւթերու նման դասաւորումը եւ հաւաքածոյի այս աւարտը խորհրդանշական է. Սփիւռքի գրականութիւնը ունի ամուր հիմքեր, զօրաւոր աւանդութիւններ, որպէսզի այսօր ալ շարունակէ իր սրբազան առաքելութիւնը: Գրական իւրաքանչիւր նոր սերունդի գործ դժուար կ'ըլլայ առանց երէցներու փորձառութեան, այս առումով, հաւաքածոն կարծէք նորէն կը յիշեցնէ, որ առանց «Գրական ժառանգութեան» չի կրնար ստեղծուիլ նորը: Կազմողը՝ Ստեփան Թոփչեան, յառաջաբանին մէջ կ'ըսէ, թէ «Սփիւռքահայ Գրականութիւն տարեգիրքը պարբերաբար պիտի ներկայացնէ ինչպէս երիտասարդ, այնպէս էլ միւս սերունդների եւ դասականների ստեղծագործութիւնը»:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՅ «Էլ Սալամ» պանդոկին մէջ, Նոյեմբեր 23-ին, տեղի ունեցած է Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան տարեկան պարահանդէսը, Միութեան 65-ամեակին առթիւ: «Տը Կօսց» նուագախումբի ստեղծած ջերմ մթնոլորտին մէջ ողջոյնի խօսք արտասանած է Միութեան փոխ - ատենապետուհին՝ Ալիս Տեփոյեան, ներկայացնելով նաեւ օրուան երգչուհին՝ Լիզ Սարեան: Ժողովրդական եւ հայրենաշունչ երգերու փունջ մը հրամցուցած է Լիզ Սարեան, որուն մեկնաբանական արուեստին անդրադարձած է «Արեւ»ի խմբագիրը՝ Ա. Եափուճեան, հետեւեալ տողերով. «Մարդ կ'ապշի, երբ այս փխրուն էակին մէջ կը տեսնէ այնքան սէր, այնքան խոր զգացում, այնքան մարդկայնականութիւն, որ կարծէք աշխարհը կը պարփակէ իր փոքրիկ սրտին մէջ: Ունի ինքնուրոյն չեշտադրում մը, որ բացառիկ հմայք մը կուտայ երգերուն»:

Յաջորդ օրը, Թէքէեան սրահին մէջ տեղի ունեցած է Լիզ Սարեանի երգահանդէսը: Ալիս Տեփոյեանի բացման խօսքէն ետք, Լիզ Սարեան աւելի քան ժամ մը խանդավառ մթնոլորտի մէջ պահած է ներկաները: Երգացանկին մաս կազմած են Այվազեանէն, Հեքիմեանէն, Պեռնար Տէտէճեանէն, Շառլ Ազնաւուրէն, Էդգար Յովհաննիսեանէն եւ ժողովրդական երգեր, որոնց ընկերացած է «Տը Կօսց» նուագախումբը: Երգչուհիին ընկերակցած է իր դաշնակահարը Ֆրէտէրիք Մանուկեան:

×

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Նոյեմբեր 29 - Դեկտեմբեր 1, տեղի ունեցած են Քանատայի եւ Արեւելեան Միացեալ - Նահանգներու գոյգ շրջաններու միջ - մասնաճիւղային ձմեռնային 11-րդ խաղերը, կազմակերպութեամբ Մոնրէալի Հ. Մ. Ը. Մ. - Կամք մասնաճիւղին: Մասնակցած են 10 մասնաճիւղերէ 460 մարզիկներ: Նոյեմբեր 30-ի իրիկունը տեղի ունեցած է պարահանդէս մը, իսկ յաջորդ օրը՝ աւարտական մրցումները եւ տողանցքը:

×

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ մէջ իր մահկանացուն կնքած է Հայ Կանանց Գթութեան Միութեան նախագահուհի Տիկին Աննիկ Կրեատեան: Ծնած էր 1914-ին՝ Նոր Ջուղա: Նախակրթութիւնը ստացած էր ծննդավայրի հայկական վարժարանին մէջ: Երիտասարդ տարիքէն նուիրուած է ազգային - հանրային կեանքին: Տարիներ եղած է Թաղական Խորհուրդի եւ Ներկայացուցչական Ժողովի անդամուհի: 1935-ին անդամակցած է Կարմիր Խաչի (ներկայիս՝ Նոր Ջուղայի Հայ Կանանց Գթութեան Միութիւն), վարելով վարչութեան դանձապահի պաշտօնը: Անցեալ տարի ընտրըւած էր նախագահուհի:

×

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ, վերջերս, իր մահկանացուն կնքած է Սաքօ Մելքոնեան: Ծընած էր 1937-ին՝ Մարաղա: Զաւակն էր բժիշկ Հայկ Մելքոնեանի, որ Հայաստանի Հանրապետութեան շրջանին ընտրուած է անդրանիկ խորհրդարանի անդամ եւ ապա՝ Ալեքսանդրապոլի քաղաքապետ: Նախակրթութիւնը ստանալէ ետք Արաք եւ Թեհրան, Սաքօ Մելքոնեան մտած է Պէյրութի Ամերիկեան համալսարանը, ուրկէ շրջանաւարտ եղած է վարչագիտութեան եւ անգլերէն գրականութեան պսակաւոր արուեստից վկայականով: Այնուհետեւ Թեհրանի համալսարանին մէջ շարունակելով իր ուսումը ստացած է միջազգային իրաւագիտութեան մագիստրոսի վկայականը: Տարիներ ծառայած է իր ժողովուրդին՝ ազգային, քաղաքական մարզերէ ներս: Աշխատակցած է «Ալիք»ի:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիգրան Տէմիրճեանի յիշատակին, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱԻԱԳ ՏՕՆԵՐ

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 23. - Տօն է Սրբոցն՝ Դաւթի Մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառն եղբայր Առաքելոյն։

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 24. - *Տօն է* Սրբոցն Ստեփանոսի Նախավկային եւ Առաջին Մարտիրոսին։

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 26. - *Տօն է* Սրբոց Առաքելոցն՝ Պետրոսի եւ Պօղոսի։

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 28. - Տօն է Սրբոց՝ որդւոցն որոտման, Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանիչին։

Վերոյիշեալ չորս օրերուն, Եկեղեցւոյ Աւագ այս տօներուն առիթով, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, առաւօտները ժամը 9.30-*ին*, Առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն *կը կատարուի՝ բոլոր եկեղեցականներուն մասնակցութեամբ*։

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը՝ իր մասնակցութեամբ ուրախակից դառնալու յիշատակի այս տօնախմբութիւններուն։

ԱՄԱՆՈՐԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Վալանսի Դաւիթեան վարժարանի տարեվերջի եւ Ամանորի հանդէսը՝ Կիրակի, Դեկտեմբեր 29, *ժամը* 14.30-*ին Վալանս, Սալ տէ Ֆէթի մէջ*։

Ձոխ յայտագիր, արտասանութիւններ, հայկական խաղեր եւ փոքրիկ թատերախաղ մը։

Մուտքը ազատ է։

JOURNÉE DES ENFANTS

Le Dimanche 22 Décembre, l'ASSOCIATION CULTUELLE ARMENIENNE de LYON, offre gracieusement une journée recréatrice aux enfants de notre région —âgés de 6 à 14 ans.

Au programme :

- 9h00 : *Projection d'un film au CINEMA LA FOURMI* - 30, *cours Gambetta - LYON.*
- 10h30 : *Participation des enfants à la messe de l'Eglise Apostolique Arménienne* - 295, *rue André Philip.*
- 12h30 : *Repas dans la grande salle attenante (arbre de Noël).*
- 16h00 : *Distribution de friandises et papillotes aux enfants par le Père Noël.*

Les places étant limitées, nous demandons aux parents de faire inscrire leurs enfants le plus tôt possible en téléphonant au 78 - 85 - 65 - 31 de 18 heures à 20 heures du lundi au vendredi.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները ի նպաստ իր դըպրոցին. - Նախկին խաչուհի՝ Թաւրիզ Թադէոսեանէ (Ամերիկա) 800 *Ֆ., Տիկին Արշալոյս Հէլվաճեանէ* 500 *Ֆ. դակին արկածէ մը ազատելուն առթիւ։ Տարեցներուն ի պատիւ տրուած ճաշին առթիւ. - Տիկին Մարի Մարգարեան* 300 *Ֆ., Տիկին Մարի Քէլէչեան* 200 *Ֆ., Պ. Բենիամին Ճիհանշահեան* 200 *Ֆ., Տիկին Ազնիւ Ասլանեան* 100 *Ֆ., Տիկին Հայկանոյշ Թաշճեան* 100 *Ֆ., Տիկին Արշալոյս Մազաքեան* 100 *Ֆ., Տիկին Աթալի* 100, *Տիկին Թօքթաշեան* 100 *Ֆ., Տիկին Սիրվարդ Գուլթուճեան* 50 *Ֆ.*։

Տիկին Եղիսաբէթ Այանեան, դուկին՝ Արամ Գիւլիանճեանի *մահուան երկրորդ տարելիցին առթիւ հետեւեալ նուէրները ըրած է. - Վիէնի Մշակոյթի Տան* 500 *Ֆ., Հայ Դատին* 500 *Ֆ., Կապոյտ Խաչին* 200, *«Յառաջ»ին* 100 *Ֆ., «Կամք»ին* 100 *Ֆ.*։

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
ԻՍԻ

ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

մասնակցութեամբ՝ ՅԱՂԹԱՆԱԿ *նուագախումբի*

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 21, ժամը 20.30–էն սկսեալ

Քաղաքապետարանի թատրոնի սրահը

21, Avenue Victor Cresson — 92130 Issy

Հայկական ճաշեր - Քոթիյոն
վիճակահանութիւն

CRÉATIONS

Prix : 1800 F. TTC.

Gaby

Prix : 1100 F. TTC.

BIJOUTIER — FABRICANT

G. AVEDISSIAN

Tél. 48 24 86 85
Mº Cadet, Montmartre

42, rue du Fg. Montmartre
Esc. 8, 2ème droite— 75009 PARIS

VACANCES EN AUVERGNE

Après le succès du Camp d'Hiver 1984, le Comité Sardarabad du M. N. A. vous invite à passer un merveilleux séjour de fin d'année, dans le cadre prestigieux de CONFOLANT (Puy de Dôme).

du 28 DECEMBRE au 1er JANVIER

- *Ambiance arménienne*
- *Musique — Jeux*
- *Excursions*
- *Ski de fond et alpin*

Prix du séjour : Pension complète	— Adultes	760 Frs.
(Réveillon compris)	— Enfants de 4 à 10 ans	500 Frs.
	— Enfants de 1 à 4 ans	350 Frs.
Réveillon hébergement compris	—	350 Frs.

Le voyage (aller-retour) est prévu au départ de PARIS par autocars Grand Tourisme, prix approximatif : 220 Frs., suivant le coefficient de remplissage (Renseignements).

RENSEIGNEMENTS :
A PARIS : Tél. 42-61-77-62 du Lundi au Vendredi de 14h à 17h.
A LYON : Tél. 78-27-15-84 du Lundi au Vendredi de 19h à 20h.

RESERVATIONS :
Libellez votre chèque à l'ordre de «Séjour SARDARABAD» et adressez le à : SOFISE BP 153 CEDEX — 69151 DECINES (France)

DATE LIMITE D'INSCRIPTION : le 21 DECEMBRE

Nom: *Prénom:* *Tél.:*

Adresse: ..

ci-joint un chèque de: *Frs. correspondant à mon séjour de fin d'année.*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - *Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան կեդրոնական վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -* Տանատ Շալճեանի *մահուան առթիւ, իր զաւակները՝ Ֆրէտի եւ Կաթիա Շալճեան* 500 *ֆրանք, Տիկին Քնարիկ Պէզազեանէ (Փարիզ)* 250 *Ֆ., Տէր եւ Տիկին Վրոյր Շալճեանէ* 200 *Ֆ., Տէր եւ Տիկին Բարսեղ Մաչօեանէ* 50 *Ֆ.*։

КԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՓԵՏՐ. 23

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

Irma fourrures

SUR MESURE
— REPARATIONS —
TRANSFORMATIONS

Ժամ առաջ դիմեցէք ձեր մուշտակէ վերարկուն փոխանակելով՝

ՀԱՅԿ. ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ

ՉԱՓԻ ՎՐԱՅ - ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ, ԵՒ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ
ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ

44, avenue du Général de Gaulle
94700 Maisons-Alfort
tél. : 43 - 68 - 55 - 99

Métro: École Vétérinaire-Alfort (direction CRÉTEIL)

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ - Խաչի Սէն - Ժէռոմի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը կը տօնէ Մանուկներու Օրը Դեկտեմբեր 21-*ին, Շաբաթ, կէս օրէ վերջ ժամը* 14-*ին Թադէոս Ս. Սահակ. Մեսրոպ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ*։

×

Մասնաճիւղս կը կազմակերպէ նաեւ բացառիկ «լօթօ» խաղը, գեղեցիկ առարկաներով հետեւեալ օրերը. -

Դեկտեմբեր 22, *Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը* 17-*ին*։

Դեկտեմբեր 29, *Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը* 17-*ին*։

U. G. A. B.

UNION GENERRALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

La Section des Dames de l'UGAB de Paris

vous invite au

DINER TRADITIONNEL

qu'elle organise à l'occasion du Noël Arménien

le Dimanche 5 Janvier à 19h30 précises au Centre Culturel Alex Manoogian 118, rue de Courcelles — Paris 17e

Participation aux frais : 250 frs.
Pour les moins de 15 ans : 100 frs.

Pour réserver votre table téléphonez au 45 - 20 - 03 - 18 avant le 30 Décembre

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՏՕՆԱԾԱՌԸ

Յունուար 5-*ին, ժամը* 15-*էն սկսեալ՝ վարժարանին հանդիսասրահին մէջ*։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

×

ՄԱՐՍԷՅԼ. - *Վասպուրականի Յաղթական Հերոսամարտի* 71-*րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը Ապրիլ* 13-*ին, նուիրուած Հայ Մշակոյթի Տան Վասպուրական սրահի տասնամեակին*։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 55ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կիրակի, Մարտ 2-ին
կէսօրէ վերջ ժամը 2.30-ին

Salle de la Chimie
28 bis, rue St. Dominique
Paris 7e — Métro: Invalides

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: Nº 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
21-22

SAMEDI-DIMANCHE
21-22 DEC.
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.122 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 61e ANNÉE — No 16.122

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

Ն Ա Ն Թ

ՈՃՐԱՅԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ՄԸ՝ ՊԱՏԱՆԴ

Փ Ա Ր Ի Զ

ՊԱՏԺԱԿԱՆ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐ ԿՐԹԱԿԱՆ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐ

Ինչ որ պատահեցաւ Հինգշաբթի առտու, Նանթի ոճրային ատեանին մէջ, աննախընթաց է, էր տեսակին մէջ եւ աւելի քան մտահոգիչ, ինչ կը վերաբերի չարագործութեանց ստացած նոր տարողութեան:

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 19, առաւօտեան ժամը 10.30-ին է, որ կը սկսի ամէն ինչ: Կը դատուին Ժորժ Քուրթուա, Փաթրիք Թիոլէ: Հոլտ ըփ մը գործած էին Քրէտի - Ակրիքոլ, իրենց հետ կը դատուին նաեւ երկու մեղսակիցներ: Դատաւորէն, դատական կազմէն, փաստաբաններէն զատ, հանդիսատեսներ ալ կան եւ իրաւագիտութեան ուսանողներ: Ներս կը խուժէ, ձեռնառումբով եւ զէնքով, մարոքցի մը՝ Ապտէլ Քարիմ Խալքի: 1983-ին հինգ տարուան արգելափակման դատապարտուած էր, արիւնալի կողոպուտէ մը ետք եւ երեք շաբաթ առաջ ազատ արձակուած: Գլխաւոր ամբաստանեալին ալ զէնք կուտայ, կը ստիպէ որ ներկայ ոստիկանները վար դնեն իրենց զէնքերը, միւս ամբաստանեալները եւ քանի մը ներկաներ կը փախին, յետոյ մինչեւ միւս առտու ուրիշներ ալ կրնան դուրս ելլել: Դեկտեմբեր 20, Ուրբաթ առտու ժամը 9-ին, 13 պատանդ մնացած էր եւ կացութիւնը չէր փոխուած: Մարդը կ'ըսէ թէ կ'ուզէ ապտակ մը տալ Ֆրանսայի: Ամբաստանեալն է, այլեւս բանտ պիտի չերթայ, կորսնցնելիք բան մը չունի, եթէ բան մը պատահի, խօսք հասկցող չըլլայ, ուրիշներ ալ կը մեռնին: Զէն ի ձեռին, կը յայտարարէ.- «Կը տեսնէք՝ ասով, գլխուն կը կրակեմ եւ այլեւս գլուխ չկայ, ուսերը կը մնան»: Երբեմն, երբեմն օդին մէջ ալ գնդակ կը պարպէ: Բանակցութիւններ կը տարուին փաստաբաններու միջոցաւ: Պահանջներ կան, ոմանց գոհացում ալ կը տրուի: Հեռատեսիլ կ'ուզէն եւ Էֆ-Էռ-3-ի նկարահանողներ կը փութան դատարան եւ հեռատեսիլի Ա. եւ Գ. կայանները կը ցուցադրեն այս տեսարանը ու ոճրագործին յայտարարութիւնը.- «Եթէ պէտք է սպաննենք 2, 3, 4 կամ 5 հոգի կամ ձեռնառումբեր պայթեցնենք, գիտցէք որ ոստիկանութեան յանցանքն է»: Ժամը 20-ին, Բ. կայանը կը մերժէր ցոյց տալ նման նկարներ, ի յարգանս արհեստի որոշ բարոյականի մը, թէեւ ցոյց տուած էր ժամը 13-ին: Անոնք որ տեղի կուտան այս «զգայացունց»ի անզսպելի ախորժակին, կը փորձեն արդարացնել իրենց տուած որոշումը, ըսելով թէ բացառիկ փաստանկար մըն էր: Մետիաներու եւ մետիականացումի այս դարաշրջանին մէջ, այլեւս ոմանք չեն համարձակիր իսկ, արտայայտել ուրիշ կարծիք մը եւ խօսիլ մետիաներու գործած վտանգաւոր վնասներուն մասին, այն վախով որ կրնան յետամնաց, աւելին՝ յետադիմական նկատուիլ:

Ուրբաթ առտու, Մարոքի հիւպատոսն ալ գացած էր: Ոստիկանապետ Պրուսար կը շարունակէր բանակցութիւնները: Նախաճաշ մը բերուած էր պատանդներուն, որոնք 24 ժամ է այդ անընդունելի եւ անհանդուրժելի վիճակին մատնուած էին:

Կացութիւնը անփոփոխ էր, Ուրբաթ առտու ժամը 11-ին, երբ մամուլին կը յանձնէինք այս թիւը:

Տարօրինակ «զուգադիպութիւն» մը կը նկատուէր Պատէնթէրի ներկայացուցած պատժական օրինագիրքի կարգ մը փոփոխութիւնները, ճիշդ նոյն օրը: Արդարեւ Արդարադատութեան նախարարը կ'ուզէ – արդարօրէն – փոշին թօթուել Նափոլէոնի պատժագիրքին, բայց առաջարկները նոր վէճերու դուռ կը բանան, մանաւանդ անոնք, որոնք կը վերաբերին մեղմացնելու ինչ որ կայ: Օրինակ, կը ջնջուի հին եւ մնայուն նշանաբանը՝ ոչ ոք իրաւունք ունի օրէնքը անգիտանալու, կ'ընդունուի որ կարելի է յանցանքներ գործել, առանց գիտնալու որ արգիլուած է: Մնաց որ նոր Ժողովն է, Մարտին ընտրուած, որ պիտի ծեծէ այս հարցը եւ ուրեմն կախում ունի անոր դիմագիծէն:

Շըվէնըման ալ կ'ուզէ դիւրացնել գաղթող մանուկներու դաստիարակութիւնը եւ ուրեմն նախակրթարաններու մէջ, ֆրանքօարաբական եւ ֆրանքօփորթուկալեան ուսուցում հաստատել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱՖԱԹ յայտարարած է «Քոթիտիէն»ի, հարցազրոյցի մը ընթացքին, որ Աքիլլէ Լաուրոյի ծովահէնութիւնը Սուրիան կազմակերպած էր, որովհետեւ դիւրին է սուրիական սպասարկութեանց համար, տեղւոյն վրայ գտնել մոլորած կամ թեթեւամիտ Պաղեստինցիներ եւ զանոնք օգտագործել»:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

...Հին այդ օրերուն, Ադամէն առաջ՝
բեւեռէ - բեւեռ
Անհուն կապոյտ էր, ու լուսին - արեւ
իրար կը գրկէր...
Կ'ըսեն Լուսինը հարսնիքէն առաջ Սեւանի
կը պառկէր,
Ու մեղրալուսնի Մասիս սար կ'ելլէր...
դրախտը հո՛ն էր...

×

Փորձեցի աւրել, սրբել ամէն բառ որ
մեր միջեւ կար,
Բայց հազիւ ձեռքս շրթունքիս դպաւ՝
մէկ աչքս լացաւ...
Փորձեցի սրբել փայլքը մայթերուն,
ուր անցանք ես - դուն,
Բայց շուքս մերժեց, առջեւէս վազեց
երբ ճամբադ յիշեց...:

×

...Արի, շիրինս, մեր խայլան երթանք,
Սայեաթ Նովայի երգերով մանգանք...
Արի շուտ գնանք, չտեսնէ տուշման
Թէկուզ նախանձին դումէթնիս
գողնան...

×

...Հին այդ օրերուն դեռ դժոխք չկար,
Միայն լաւ մարդ կար,
Այդ ալ նոյն լերան հա՛յն էր հսկայ...
Երկինքը վկայ,
Այդ լերան փէշին դրախտ կը շինուէր,
Մինչ հոն Եւրոպա՝
Տուն իսկ դեռ չկար: Կ'ըսեն կայիկ,
մարդ
Երկուքն ալ կեղտոտ՝
Հոն ծառ կ'ելլէին որ մերկ
չորնային...:

Ահա՛ խառնուածներ, նոր լոյս տեսած այն գիրքերէն որոնք սակայն մութին մէջ մնալով աւելի կը նպաստէին մեր գրականութեան:

Ազգասիրութիւն, զգացական խռովք, պատմա – ընկերային մտորումներ, գիտաւոր ոճ, Սայեաթ Նովայէն փոխ առնուած ճարի լար՝ բոլորը համագոյակցութեան պարտադրուած «Բանաստեղծութիւններ» պիտակով խառնարանի մը մէջ:

Երբ մարդ կը կարծէ թէ հայերէն գիտէ ու համոզուած է բանաստեղծ ծնած ըլլալուն, դրամ ալ ունի, հայրենադարձութեան պէս բան մը կ'ըլլայ հատորով մը չհարստացնել հայ գրականութիւնը: Ու հայրենադարձ չըլլալու համար կը հրատարակես, նախընտրելով գրադարձ ըլլալ:

«Քերթողութեամբ» բաբախուն այս հատորին հիմնաքարը «արուեստ»ն է միմիայն· լեզու, ուղղագրութիւն, քերականութիւն անկարեւոր մանրամասնութիւններ են հոն, այնքան որ շեշտելու համար այս նախանձախնդրութիւնը, սխալ գրուած է նաեւ հեղինակին անունը, հատորին կողքին վրայ:

Հայ գրականութեան մեծղի այս ներդրումին հեղինակը չուզեր նման հպարտութիւն մը միայն իրեն վերապահել ու վերջին էջին վրայ կ'ոգեկոչէ բոլոր այն անձերը որոնք հայերէն սորվեցուցած են իրեն: Արդէօք պէտք զգացած է շեշտելու թէ հայերէն սորված ըլլալու վկանե՞ր ունի, թէ խղճահարութեան աւելորդ ձայն մը զինք մղած է մեղսակիցներ փնտռելու...:

ԱՐՓԻ

ԵՐԵՒԱՆ <=> ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 16)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ 1985-Ի ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐԸ ՍՓԻՒՌՔԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՆԵՐՈՒ

Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի եւ ստեղծագործական միութիւններու որոշումով Սփիւռքի խումբ մը «առաջադէմ գործիչներ» պարգեւատրուած են 1985-ի մրցանակներով:

Գրողներու եւ լրագրողներու միութիւններու Խաչատուր Աբովեան մրցանակը տրուած է ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ (Միացեալ - Նահանգներ), գրական վաստակին համար:

Լուսաւորութեան նախարարութեան Մեսրոպ Մաշտոց մրցանակը շնորհուած «Շիրակ» ամսագրի խմբագիր ՕՆՆԻԿ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ (Լիբանան), լուսաւորութեան եւ մանկավարժութեան մարզին մէջ ունեցած վաստակին համար:

Ակադեմիայի Անանիա Շիրակացի մրցանակին արժանացած է ՄԱՐՃԸՐԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ (Միացեալ - Նահանգներ), գիտական աշխատութիւններուն համար:

Երաժիշտներու միութեան Կոմիտաս մրցանակը տրուած է ԱԼԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԻ (Միացեալ - Նահանգներ), երաժշտական իր վաստակին համար:

Նկարիչներու Միութեան Մարտիրոս Սարեան մրցանակը շնորհուած է ՓՕԼ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆԻ (Լիբանան), կերպարուեստի մարզին մէջ ունեցած վաստակին համար:

Մշակոյթի նախարարութեան Պետրոս Ադամեան մրցանակը տրուած է ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՓԻԼԻԿԵԱՆԻ (Անգլիա), արուեստի մարզէն ներս ունեցած վաստակին համար:

×

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԵՏ

Ստեփանակերտի (Լեռնային Ղարաբաղ) Մաքսիմ Գորկի դրամատիկ թատրոնին մէջ տեղի ունեցած են գրական երեկոյթներ, որոնց մասնակցած են Մոսկուայէն, Երեւանէն եւ Պաքուէն ժամանած հիւրեր: Գրողներ Պաւել Կատայեւ, Վլատիմիր Ֆայնբէրգ, Անահիտ Պարսամեան, Արտաշէս Ղահրիեան ողջունած են ներկաները եւ կարդացած իրենց բանաստեղծութիւններէն նմոյշներ, ինչպէս նաեւ անդրադարձած են գիրքի ու գրականութեան դերին: Շրջանի գրողներէն մասնակցած են մանկագիր Գուրգէն Գաբրիէլեան, բանաստեղծներ Վարդան Յակոբեան, Հրաչեայ Բեգլարեան եւ Սոկրատ Խանեան: Հիւրերը այցելած են քաղաքին եւ մարզին տեսարժան վայրերն ու պատմական յուշարձանները, ծաղիկներ դրած Մուրացանի, Մ. Գորկիի, Թումանեանի, Յակոբ Յակոբեանի, Շահումեանի յուշարձաններուն, ինչպէս նաեւ հանդիպումներ ունեցած են Մարտունիի շրջանի եւ Շուշի քաղաքի աշխատաւորութեան հետ:

×

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԸ ՆՇՈՒԱԾ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի Գ. Սունդուկեան թատրոնին մէջ, Դեկտեմբեր 10-ին, նշուած է Անաստաս Միկոյեանի ծննդեան 90-ամեակը: Ներկայ եղած է Հայաստանի կուսակցական եւ պետական աւագանին: Բացումը կատարած է Լ. Սահակեան, անդրադառնալով Միկոյեանի ծառայութիւններուն Խորհրդային Միութեան: Փրոֆ. Սիմոնեան խօսած է Միկոյեանի կեանքին ու գործունէութեան մասին: Խօսք առած են Փրոֆ. Դ. Ստուրուա եւ Ա. Մամեդով:

×

ՀԻՄԻՆԿՈՒԷՅԻ ՎԷՊԵՐԸ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ

«Սովետական Գրող» հրատարակչականը լոյս ընծայած է Էռնեստ Հիմինկուէյէն երկու վէպեր՝ «Եւ ծագում է արեւը» եւ «Ում մահն է գուժում զանգը», մէկ գիրքի մէջ: Անկէ առաջ ալ հայերէն թարգմանութեամբ հրատարակուած էին Հիմինկուէյի «Հրաժեշտ զէնքին» վէպը, «Ծերունին եւ ծովը» վիպակը, «Տօն, որը միշտ քեզ հետ է» յուշագրութիւնը: Վերջին հինգ տարիներուն ամերիկեան գրականութենէն հայերէն հրատարակուող 8-րդ գործն է այս:

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ՝ «ԽԵԼՔԻՆ ԱՇԱԾ Է»

Այլեւս ամէնէն տգէտն անգամ գիտէ, որ սուտ մը խօսելէ ետք, անհրաժեշտ կը դառնայ նոր սուտեր ստեղծել՝ ծածկելու համար առաջին սուտը:

Որովհետեւ Թուրքերը ամէնէն տգէտը չէն, իրենք ալ գիտէին այդ կանուխէն, բայց շարունակեցին հնարել գեղազարդ նոր սուտեր, գունաւոր յերիւրանքներ, հնադարեան դեւերու հէքեաթներ:

Ժամանակին Պետութիւնը սուտ մը գլորած էր եւ յաջորդները չէին կրնար ազգային արժանապատուութիւնը վիրաւորող, իրենց նախորդները նուաստացնող դիրք որդեգրել՝ մերժելով իբր ճշմարտութիւն արձակուած սուտը:

Իսկ հիմա, սուտերը օրօրուելով, չորրուելով, գիրար հակասելով, Թուրքերը հասցուցին հոն, ուր այլեւս խոստովանութիւնը կը դառնայ անխուսափելի:

Անյեղլի ճշմարտութիւն է ժողովրդային իմաստութիւնը, որ կ'ըսէ. «Որքան ալ հեռանայ ժամանակը, օր մը կը յայտնուի խարդախութիւնը եւ երեւան կ'ելլէ իրականութիւնը»:

Դատ ու դատարան ալ հիմնուած են այդ իմաստութեան վրայ: Ատոր համար է որ կը պատրաստուին սուտերու թղթածրարներ, որոնց հակասութիւններու մէջէն դուրս պիտի հանուի ճշմարտութիւնը:

Թուրք պետական դէմքեր, դիւանականներ, լրագրողներ ուժ տուին իրենց երեւակայութեան, դէպքերը յեղաշրջելու մեքենականութիւն ստեղծեցին, ցեղասպանութիւնը հասարակ տեղափոխութեան կերպարանք տալու միջոցներու դիմեցին եւ սուտերու չարահիւսութեամբ, հաւատարիմ մնացին նախորդներու ուսուցիչ լագունդներու:

Մտաւորական հայ աւազանին, հաւաքական «օդափոխութեան» էր ղրկուած... «Սահարան»՝ ժողովուրդին համար «ապահո՛վ ընկատուած թրքական վայրեր»... Ժանտարմներու սուիններն ու խարազանները՝ «օգնութեան փութացող» գթութեան քոյրերու ծրարներ...: Երախաներու ու կիներու խողխողումը՝ «հիւանդութենէ ու ծերութենէ» մեռնողներու բնակա՛ն մահ...:

Ստախօսութենէ ստախօսութիւն, սկըսած է քակուիլ ճշմարտութեան գաղտնիքը՝ իրենց իսկ բերնով: Ինկած են իրենց իսկ լարած ծուղակին մէջ, չեն գիտեր ինչպէս ազատիլ ականի վտանգէն:

Բռնութեամբ իրենց հողերէն արտաքսուած ըլլալու փաստը չէ՞, երբ յուսահատ վճռականութեամբ կը յայտարարեն. «Անատոլուի նուիրական հողերուն, որպէս նմոյշ, միակ հայ իսկ չի կրնար ապրիլ»:

Օգնութեան աղաղակի չի՞ նմանիր երբ կ'ըսեն. «քանի որ՝ «Ես Հայ եմ» ըսող կայ, կը նշանակէ թէ՝ չեն ջարդուած. ցեղասպանութիւն չէ կատարուած»:

Կը լսէ՞ք, հրեայ բարեկամներ. կը հասկնա՞ք բացատրութեան ու փաստին իմաստը:

Հիթլէրի բարեկամ Թուրքը ըսել կ'ուզէ. - Քանի որ «ես Հրեայ եմ» ըսող Հրեայ գոյութիւն ունէր կիզարանքէն անդին, գերմանական Ֆաշիզմը ո՛չ Հրեայ ջարդած է, ո՛չ ալ ցեղասպանութիւն գործած: Հնազանդա՛ծ է միայն պատերազմական օրէնքներու:

Մնացածը՝ ամբոխավարութիւն է. փրոփականտ է ... ճի՛շդ Հայերու ըրածին պէս:

Թուրքին դժբախտութիւնը հո՛ն է, սակայն, որ ամէն ոք չի՛ հաւատար դարձուածքներու աճպարարութեան: Միջազգային դատաւորներու ու դատախազներու մէջ ողջամիտներ կան, որ չեն ուզեր ազգի մը կեղծիքներուն մեղսակից դառնալ, բարբարոսութեան մը արեան հետքերը կրել ձեռքերուն եւ իրողութիւնները հաստատելու տրամադրութիւն ցոյց կուտան:

Ա՛յս է որ փրփրեցնել կուտայ թրքական երախը եւ բարձրաձայն սպառնալիք կարդալ աշխարհին: Կը սպառնայ Ամերիկային, կը սպառնայ Եւրոպային. կը սպառնայ Խորհրդային Միութեան՝ Հիթլէրի պէս խրոխտ, Հիթլէրի պէս կաղղած, առանց անդրադառնալու թէ՝ սպառնալիք կը նշանակէ՝ խոստովանիլ իրողութեան կեղծիքը:

Իրաւունք ունեցողը դիւանագիտական սպառնալիքի պէտք ունի՞ միթէ: Սպառնալիք կը գործածուի՝ անիրականն ու սուտը բռնութեամբ ընդունիլ տալու համար:

Մարդասպանը կը սպառնայ իր մեղսակիցին, որ չդաւաճանէ լռութեան որոշումին: Պանքա կողոպտողը կը սպառնայ իր ընկերոջ, երբ հաւասար բաժին չստանայ: Մաֆիան իր ապօրինի գործունէութիւնը ամրացնելու համար, տեւական սպառնալիքի տակ կը պահէ զինք շրջապատողները:

Թուրքը մեկ ընդը պիտի ըսէր. «անոր խելքին աշած է», բայց մենք կ'ըսենք. - սպառնալիքով սուտ վկայութիւն ապահովել. քանի որ՝ «ես Հայ եմ բսող կայ. Անատոլուի հողերուն վրայ Հայ չի՛ կրնար ապրիլ վճիռները ինքնին ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆ են Թուրքի գործած ցեղասպանութեան:

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

ԼԵԶՈՒՆ ՄԵՐ ՀՈԳԵՒՈՐ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆՆ Է

«ԳԱՐՈՒՆ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

.... - Ինչպէս պէտք է պայքարել լեզուի անմաքրութեան դրսեւորումների դէմ:

- Պէտք է առաւել ուժգնութեամբ գործի դնել հեռուստատեսութիւնը, ռադիօն, մամուլը, դպրոցը, դաստիարակութեան բոլոր օղակները՝ ստեղծել այն մթնոլորտը, որտեղ մաքուր խօսելը դառնայ հաւանութեան ու հիացմունքի առարկայ: Ընդհակառակը, շատերը վախենում են մաքուր հայերէնով խօսել, «որովհետեւ գտնում են, որ դիմացինը ծաղրում է, թէ՛ տեսէք - տեսէք, իրեն երեւակայում է, մաքուր հայերէն է խօսում: Սա յատկապէս նկատւում է դպրոցում, պատանիների շրջապատում, եւ չգիտես ինչ անես, որպէսզի մարդկանց հասկացնես՝ մաքուր խօսելը քաղաքակրթութեան, կիրթ լինելու առաջին նշանն է:

Շատ արդիւնաւէտ է յատկապէս ինքնահսկումը՝ սեփական խօսքը հսկելու կարեւորութիւնը, այլապէս չես էլ նկատում, թէ ինչ խառնալեզուով ես սկսում խօսել:

Մարդ պէտք է խօսի կենդանի, ճշգրիտ լեզուով: Ես դէմ եմ նաեւ յոյժ մաքրամոլութեանը, երբ աշխատում են ամէն բան թարգմանել: Միջազգային գործածութիւն ունեցող բառերից բոլորը չէ, որ պէտք է թարգմանել:

Մաքրամոլութիւնը օգտակար չէ նաեւ նրանով, որ երբեմն շատ է դժուարացնում հայերէն մաքուր խօսելը եւ դրա հետեւանքով մարդիկ հայերէն չեն խօսում: Պէտք է ամէն կերպ հեշտացնել հայերէն խօսելը եւ ոչ թէ արհեստականօրէն դժուարացնել: Մաքրամոլութիւնը հեռացնում է գրական լեզուն խօսակցականից, իսկ լեզուի անկման առաջին նշաններից մէկն այն է, երբ մեծ տարբերութիւն կայ խօսակցական եւ գրական լեզուների միջեւ: Ռուսերէնում, օրինակ, այդքան տարբերութիւն չկայ, համարեա գրում են այնպէս, ինչպէս խօսում են: Իսկ մեզ մօտ այդ տարբերութիւնը նկատելի է: Մենք պէտք է աշխատենք խօսակցական հայերէնը մօտեցնել գրականին, գրականն էլ ինչ-որ չափով մօտեցնել խօսակցական լեզուին:

- Խնդրում եմ աւելի ճշգրտել ձեր կարծիքը լեզուական փոփոխութիւնների մասին:

- Փոխառութիւնները որոշ դէպքերում անխուսափելի են: Բայց դրանք պէտք է կատարել մեծագոյն զգուշութեամբ, մեր լեզուի առանձնայատկութիւնները նկատի ունենալով: Կիբեռնետիկա բառը, օրինակ պէտք է վերցնել, քանի որ դա նոր հասկացութիւն է, միջազգային կիրառում գտած եւ երեւի ոչ մի լեզու այդ բառի այժմեան բովանդակութիւնը չի ունեցել: Բայց այն բառերը, որ մեր գրաբարի պահեստում՝ մեր աշխարհաբարի, ներառեալ եւ բարբառների լեզուապաշարում կայ, մենք պէտք է անպայմանօրէն թարգմանենք: Մանաւանդ այն արտայայտութիւնները, որոնք շատ ազգային են, տուեալ լեզուի բառակազմութեան օրէնքներին բնորոշ:

- Դուք որպէս ստեղծագործող, ի՞նչ բառեր էք կազմել եւ ընդհանրապէս ինչպէ՞ս պէտք է գնահատել, կազմակերպել այս աշխատանքը:

- Ես հիմա չեմ կարող բոլորը յիշել: Մեր լեզուն մեծ դիւրութիւններ է տալիս երկու բառ, մանաւանդ ածականներ միացնելու: Մենք պէտք է ջանք թափենք արհեստականօրէն մեր լեզուի մէջ մտած բառերը հայացնել: Վերցնենք, օրինակ, լետուչքա եւ Պիտիմինուտկա բառերը: Մի՞թէ չի կարելի սրանց հայերէն համարժէքները ստեղծել: Բոլոր հիմնարկներում գործածում են այդ բառերը, բայց որում նաեւ այն խմբագրութիւններում, որոնք իրենց հրատարակած նիւթերում պայքարում են Հայոց լեզուի մաքրութեան համար: Կայ, ի հարկէ, լետուչկա բառի հայերէնը՝ թռուցկաժողով, որը քչերն են գործածում: Տառացի է թարգմանուած, ոչ էութիւնն է արտայայտում, ոչ էլ գեղեցիկ է: Ես շատ եմ մտածել եւ գտել եմ: Վատ չի լինի, եթէ գործածենք ճեպահաւաք բառը: Ունենք ճեպընթաց, կարելի է եւ կազմել ճեպահաւաք, որը իմ կարծիքով լրիւ արտայայտում է իմաստը, բացի այդ սահուն էլ արտաբերւում է: Ես հնարել եմ նաեւ պիլեսոսի հայերէնը՝ փոշեկուլ: Այդ բառի տառացի թարգմանութիւնն է՝ փոշեծծիչ, որը ոչ միայն դիւրահնչիւն չէ, այլեւ լինելով անյաջող կազմութիւն, չի մտնում լեզուի մէջ: Այդ պատճառով է, որ ոմանք ասում են պիլեսոս, մինչդեռ փոշեկուլը հեշտ է արտասանւում: Որպէսզի այս բառը մտնի լեզուի մէջ, ես յատուկ երկու - երեք մանկական բանաստեղծութիւն գրեցի, որտեղ «գլխաւոր անձ»ը փոշեկուլն է. Բայց քանի որ, պաշտօնապէս չէ ընդունուած, չմտաւ լեզուի մէջ ու չտարածուեց: Մեր տերմինաբանական կոմիտէն, որն, ի հարկէ, շնորհակալ գործ է կատարում, իմ կարծիքով պէտք է մի քիչ իր աշխատանքի մեթոդը փոխի: Միայն մի քանի գիտնականներ, գրողներ եւայլն, - միայն նրանք չեն որ պէտք է մտածեն նոր բառերի ստեղծման մասին: Լաւ կը լինի, որ ամբողջ մեր գրական հասարակայնութիւնը, լեզուաբանները, բժիշկները, ուսուցիչները, գրողները, մի խօսքով, բոլոր նրանք, ովքեր ի վիճակի են, մտածեն եւ իրենց թարգմանութիւնն առաջարկեն: Թող տարբերակներից ընտրուի լաւագոյնը, մեր լեզուի ոգուն հարազատը եւ կը մտնի գործածութեան մէջ: Այս նպատակով վատ չի լինի, որ մեր տերմինաբանական կոմիտէն մրցոյթի պէս մի բան յայտարարի՝ թէ հարկաւոր է գտնել այսինչ կամ այնինչ բառի հայերէն համարժէքը: Կարելի է մամուլի համապատասխան օրկաններում, ռադիոյով, հեռուստատեսութեամբ հրապարակել այդ մասին, եւ թող ամբողջ ժողովուրդը, ով ցանկանում է եւ հակում ունի, մասնակցի: Վերջում կոմիտէն կ'ընտրի լաւագոյնը եւ պաշտօնապէս կը յայտարարի: Իմ կարծիքով, դա բաւական կ'օգնի, որպէսզի մենք կարողանանք ստեղծել ժամանակակից արդիւնաբերութեանը, գիւղատնտեսութեանը, գիտութեանը, կենցաղին համապատասխանող հայերէն բառեր ու տերմիններ:

- Գրողը, առանձնապէս բանաստեղծը, ինչպիսի՞ դեր կարող է կատարել մայրենի լեզուի զարգացման, հարստացման գործում:

- Այս հարցում մեծ է գրողի դերը, որն արտայայտւում է ամէնից առաջ՝ լաւ գրելով: Դա ընթերցողի վրայ ներգործելու ամենաուղիղ ճանապարհն է, դա ինքնըստինքեան հարստացնում եւ զարգացնում է լեզուն: Լեզուն զարգանում է ոչ թէ հէնց այնպէս, խօսելով, այլ գրականութեան, գրողների միջոցով, գիտնականների միջոցով, գրաւոր ձեւով: Անդրադառնանք մեր նոր գրական լեզուի անցած ճանապարհին՝ Աբովեան, Պատկանեան, Յովհաննիսեան, Թումանեան, Իսահակեան, Տէրեան, Չարենց, Սեւակ մինչեւ մեր օրերը, եւ ահա հետեւեալ պատկերն ենք տեսնում: Բանաստեղծութիւնը զարգանում է, իր հետ զարգացնելով լեզուն, լեզուն զարգանում է, առաջ մղելով բանաստեղծութիւնը: Սա միաձոյլ ընթացք է: Սակայն միայն գրքի էջերում զարգացնելը քիչ է, հարկաւոր է, որպէսզի նա հասնի ընթերցողին: Իմ կարծիքով հիմա, երբ այդքան տարածուել են ժարգոնային արտայայտութիւնները, գռեհիկ հայերէնը, պատճառներից մէկն էլ այն է, որ քիչ են կարդում հայ գրողներին: Եւ քանի որ քիչ են կարդում, ապա գրականութիւնն էլ կորցնում է ընթերցողի վրայ ներազդելու իր լեզուական կարողութիւնը, իր հիմնական դերերից մէկը: Հէնց այդ պատճառով էլ առօրեայ խօսակցական լեզուն է դառնում իշխող մեր խօսելաձեւում եւ ոչ թէ գրական լեզուն:

- Դուք, որպէս ստեղծագործող, լեզուական եւ ոճական ի՞նչ ակունքներից էք օգտւում:

- Թերեւս «օգտուել» բառը տեղին չէ: Օգտուել կարելի է բառարաններից, գիտական աղբիւրներից եւայլն: Լեզուն, իմ պատկերացմամբ ամէն գրողի ներսում կուտակուած - նստած է, որպէս մի «պոտենցիալ էներգիա», որը ինքնըստինքեան գործի է դրւում ստեղծագործելու ընթացքում: Կարեւորը այդ էներգիայի պաշարն է եւ գործի դնելու ունակութիւնը, իսկ դա էլ տաղանդի հարց է, պաշար հաւաքելու կարողութեան հարց: Ես իմ ունեցած պաշարից յաճախ գործի եմ դնում բարբառները, մանաւանդ Վանի բարբառը: Իմ արձակում մօրս եւ որոշ անձանց յաճախ խօսեցնում եմ Վանի բարբառով, ոմանց՝ Սասնոյ, Գիւմրուայ, Աշտարակի բարբառներով: Բայց, սա, ի հարկէ, բարբառներից օգտուել չի նշանակում: Եթէ անպայման պէտք է գործածել «օգտուել» բառը, ապա դա պէտք է վերաբերի մեր ընդհանուր լեզուական խնդիրներին: Եթէ բարբառային որեւէ բառ, արտայայտութիւն անհնար է նոյն հիւթեղութեամբ ու նրբերանգով տալ գրական լեզուով, ապա, իմ կարծիքով, այն պէտք է ներմուծել գրական լեզուի մէջ: Բայց, ի հարկէ, չափի եւ ճաշակի խորը զգացողութեամբ: Անհրաժեշտ է աւելի համարձակ դիմել գրաբարին: Այդ միտումը կայ եւ դա տուել է գեղեցիկ արդիւնքներ: Վերջերս մեր լեզուի մէջ վերակիրառւում, ինչպէս եւ ստեղծւում են շատ բարեհնչիւն բառակազմութիւններ՝ մատենաշար, մատենախօսութիւն, հաղորդաշար, ձայնադարան, տեսագրութիւն, համալիր, տիեզերագնաց, լուսնագնաց եւլն. եւլն.: Արդիական մտածողութեան, բարդ փիլիսոփայական անդրադարձների համար անփոխարինելի գանձարան է ու լեզուաոճական յորդառատ ակունք է մեր մշտագոյ, մշտահոլով, մշտանորոգ գրաբարը: Ոչ պակաս հարստութիւն է նաեւ արեւմտահայերէնը: Ես, որպէս ստեղծագործող, երջանիկ եմ, որ «տէրն եմ ու բարապանը» այս անչափելի հարստութիւնների, հների մէջ նոր, նորերի մէջ՝ հին, մեր մեծասքանչ, մեր արեւահամ, մեր հազարագանձ Հայոց լեզուի:

- Անցեալի եւ ներկայի ո՞ր գրողին էք համարում լեզուական նորարար, ինչպէ՞ս էք մեկնաբանում լեզուական նորարարութիւնը:

- Իմ կարծիքով, լեզուական նորարարութիւնը չպէտք է անջատել գրողական, բանաստեղծական նորարարութիւնից. դրանք միշտ իրար ձուլուած են: Եթէ գրողը գալիս է իր ասելիքով, իր ժամանակին արտայայտելու առաքելութեամբ, եթէ նրա ասելիքը նորարարական է, ապա ուզի թէ չուզի, նրա լեզուն էլ է դառնում նորարարական: Եւ ահա տեսէք. Աբովեանը, Պռոշեանը, Նալբանդեանը, Պատկանեանը, Թումանեանը, Յովհաննիսեանը, Իսահակեանը, Տէրեանը, Չարենցը, - ամէն մէկն իր լեզուն բերեց իր հետ, իր ասելիքի հետ: Երեւի բառի որոշակի իմաստով նրանց մէջ միակ լեզուական նորարարը Աբովեանն էր, բայց նրա արածի վերաբերեալ գործածել «նորարար» բառը շատ նեղ կը լինի, որովհետեւ նա մի ամբողջ շրջադարձ կատարեց մեր լեզուի զարգացման մէջ, նա հիմք դրեց Հայոց նոր գրական լեզուի: Այնպէս, որ դա շրջադարձ է, դա նորարարութիւն չէ: Իսկ մնացածների լեզուական նորարարութիւնը եւ գեղարուեստական նորարարութիւնը ձուլուած են գալիս, իրար հետ են գալիս: Օրինակ, վերը յիշուած գրողները բոլորը ինքնայատուկ լեզու ունէին, որովհետեւ ինքնայատուկ աշխարհ ունէին: Առանց լեզուի զգացողութեան գը-

րող չկայ: Լեզուի զգացողութիւնն ամենաանհրաժեշտ պայմաններից մէկն է գրողի համար:

-Ի՞նչ կարծիք ունէք երիտասարդ բանաստեղծների լեզուի, ոճի, յատկապէս նրանց նորարարական ձեւերի մասին:

- Ճիշդն ասած, այս նորարարութեան կամ նորարար բանաստեղծների մասին չափից աւելի շատ է խօսուել: Ի հարկէ, այդ ստեղծագործութիւններում կան հետաքրքիր բանաստեղծական եւ լեզուաոճական որոնումներ: Մի 10 - 15 տարի առաջ այդ մասին «Սովետական գրականութիւն» հանդէսում կլոր սեղան բացւեց: Ես այնտեղ արտայայտեցի այն միտքը, որ դա որպէս շարժում հետաքրքիր է, որովհետեւ, իսկապէս, մենք երբեմն շատ ենք սահմանափակել մեր բանաստեղծութեան ձեւերը, լեզուական արտայայտութիւնների, պատկերների շրջանակը: Ներբողական, նկարագրական բանաստեղծութիւններին որպէս հակադրութիւն այս որոնումները հետաքրքիր են եւ թերեւս նրանցից տաղանդաւորները, ժամանակի ստեղծած առաւելութիւնները օգտագործելով, կարող են առաջ գնալ, եւ ի վերջոյ վերադառնալով ազգային հիմքերին՝ դառնալ լաւ բանաստեղծ: Մի քանիսը նրանցից այդպէս էլ արեցին եւ նրանց ինքնահաստատումը անվիճելի է: Բայց, ահա մնացեալները ոչ միայն մնում են նոյն մակարդակին, այլ անհիմն մի յաւակնութեամբ ուզում են իրենց կարծիքները փաթաթել բոլորի վզին, իսկ որոշ աւագ գրողներ էլ, չգիտես ինչից ելնելով, անհարկի դրուատում են նրանց: Այդ երիտասարդները, որոնք արդէն 40-ից անց են, բողոքում են, թէ իրենց մասին քիչ են խօսում, քիչ են գրում, դրա համար նրանք դէմք չեն դառնում մեր գրականութեան մէջ: Սակայն, չպէտք է շփոթել երկու հանգամանք: Ուրիշ բան է գրաքննադատական սիւնակներում տեղ գրաւելը, ուրիշ բան է գրականութեան մէջ, հասարակութեան հոգեւոր կեանքի մէջ տեղ գրաւելը: Առաջինը այդ ընկերներին յաջողել է, բայց երկրորդը՝ դեռ ոչ: Այդ «գրաւում»ները ոչ սեփական յաւակնութիւններով են ստացւում, ոչ զոռով է լինում, ոչ էլ նոյնիսկ գրաքննադատների դրդմամբ եւ մեդալ ու կոչում ստանալով է լինում: Դա ստեղծւում է, երբ բանաստեղծի սրտի ռատիօալիքը համապատասխանում է ընդհանուրի սրտից եկող ալիքներին: Եթէ մինչեւ հիմա այդ բանաստեղծները հաց ու ջուր չեն դարձել ընթերցող հասարակութեան համար, դրա պատճառը թող որոնեն իրենց մէջ: Ասում են՝ ինչ որ ցանես, այն կը հնձես: Ես կ'ուզենայի, որ ինձ ճիշդ հասկանային. ես նոյնպէս դէմ եմ ընթերցողների յետեւից գնալուն, լաւագոյն դէպքում, նրանց ընդհանուր մակարդակին հաւասարուելու ձգտմանը: Մի քանիսները կան, որոնք պարզունակ, աշուղական բարոյախօսութիւններ են կարդում ընթերցողի գլխին եւ շահում են նրա ծափն ու հաւանութիւնը: Ես այդ պարզունակութեանը նոյնպէս դէմ եմ: Պէտք է գրողը, բանաստեղծը բարձրացնի ընթերցողին եւ ոչ թէ նրա ետեւից գնայ, որ տարածութիւնը ընթերցողի եւ գրողի միջեւ անջրպետի չվերածւի, որ նրանց մէկմէկու ուղղուած՝ Պարոյր Սեւակի ասած «Հէ՜յ - հէ՜յ»ը փոխադարձաբար լսելի լինի եւ գրողը ետ շրջուելիս յանկարծ չտեսնի, որ իր ետեւից ոչ ոք չի գալիս, որ ընթերցողը այդքան հեռու է մնացել:

Այս ամէնն ասելով, ես միաժամանակ գտնում եմ, որ չպէտք է սահմանափակել երիտասարդ գրողի ստեղծագործական որոնումները: Թող գրեն, ով ինչ լեզուով, ինչպէս ուզում է, թող տպագրուեն, որքան կարելի է լայնօրէն, թող «ցանեն ու հնձեն», ինչքան որ կարող են: Միայն թէ բերք չստանալու համար ուրիշներին չմեղադրեն:

Ինչ վերաբերում է ինձ, ապա ես մնում եմ այն համոզմունքին, որ բանաստեղծութիւնն անելիք ունի մեր կեանքում, մանաւանդ մեր ժողովրդի կեանքում: Ես բոլորովին չպէտք է ուզենայի, որ իմ գրածները դառնային ռեբուսներ, դառնային նստելու եւ իւրաքանչիւր բառի ու պատկերի վրայ գլուխ ջարդելու առարկայ: Ես չեմ ուզում ինձ հանգստացնել այն ծամծմած մխիթարանք - սպառնալիքով, թէ 100 տարի ետք ինձ կը հասկանան: Ես ուզում եմ անմիջական, պարզ, հասկանալի ոճով, զրոյց բացել ընթերցողի հետ, իմ միտքն ու հոգին պարզել ընթերցողին, ի հարկէ, միտք ու հոգի ունեցող ընթերցողին: Իսկ դա հնարաւոր է միայն մի ձեւով՝ իմ եւ ընթերցողի միջեւ հաղորդակցութիւն ստեղծելով: Ես ուզում եմ, որ ինձ հիմա հասկանան, որովհետեւ ես բանաստեղծութեանը, գրականութեանը, արուեստին վերագրում եմ շատ աւելի մեծ առաքելութիւն, քան զուտ գեղագիտական ընկալումներ հրահրելը:

Զրոյցը վարեց՝
Գ. ՎԱՀԱՆԵԱՆ

(Յապաւումներով)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԺՊԻՏ

- Քեռի՛, դու փոքր եղե՞լ ես:
- Ի հարկէ: Մի ժամանակ ես էլ քո նըման առաջին դասարանցի էի:
- Իսկ այն ժամանակ մօրուքիդ վրայ չա՞տ էին ծիծաղում:

×

- Կարէն, ի՞նչ բան է խելօքութիւնը:
- Ցատակին մեխ չխփելը:

×

- Արտակ, կարո՞ղ ես ասել, թէ ի՞նչ է ամրանը ընդարձակւում, իսկ ձմրանը՝ սեղմւում, - հարցնում է ուսուցիչը:
- Արձակուրդները:

Ի՞նչպէս հայերէն սորվեցնել

«Նոր սերունդը հայերէն չի գիտեր, կը հեռանայ լեզուէն. լեզուն կը մեռնի օրէ օր. ի՞նչ ընել, ի՞նչպէս ընել այս ախտավարակ երեւոյթին վերջ մը տալու, արգիլելու համար անոր առաջընթացը» ... ասոնց նման բազմաթիւ հարցումներու պատասխան փնտռողներու բազմութիւն մը լեցուած էր Դեկտեմբեր 14, Շաբաթ, ժամը 15-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցիին սրահը, ունկնդրելու համար իրենցմէ մէկը, որ «պատասխան» մը բերած էր այս կարգի հարցումներու: Հոն էին Փարիզի առաջնորդ՝ Գիւտ Եպիսկոպոս, հոգեւոր հայրեր ու մեծ թիւով հայերէնի ուսուցիչներ: Անոնցմէ ամէն մէկը յենլով իր գիտութեան, փորձառութեան կը ջանար «բաներ մը ընել» օտարախօս հայ տղուն ծանօթացնելու, մտերմացնելու համար հայերէնը. լեզուն՝ որ բնական էր որ ըլլար անոնց մայրենին: Սակայն այս տղոց պարագային այլեւս ոչ մէկ կապ մնացեր էր այս «մայրենի»ին ու այդ «մայր»երուն միջեւ: Անտեղի է հոս անդրադառնալ կրկին այն իրողութեան որ կը պարզուի առահասարակ եւ դժբախտաբար մեր կրթական հաստատութիւններուն մէջ, այնպէս որ ամէն առաջարկ, ցուցաբերուած պուտ մը հետաքրքրութիւն, կացութիւնը բարւոքելու նախաքայլ մը որպէս, բնականաբար պիտի խօսէր նախ եւ առաջ ուսուցիչ զանգուածին:

Այս զանգուածէն անուն մըն էր Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեան: Ան ալ կրած էր անշուշտ մորթին վրայ այս պաշտօնին ամէն մէկ դժուարութիւնը, անելներու առթած զայրոյթը, յուսալքումը. բաներ՝ որոնք հասարակաց էին այս մարզին մէջ աշխատող քիչ շատ ամէն անձի: Սակայն ան զայրոյթէն, տրտունջէն, յուսահատելէն անդին բաներ մըն ալ ըրած էր այս ճամբուն վրայ: Իր աշխատանքին, քաղած փորձառութեան մասին եկած էր տեղեակ պահելու իր պաշտօնակիցները ու խորհրդակցելու անոնց հետ, աւելի դրական արդիւնքի մը կարելիութիւններուն մասին:

Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեան անցնելէ առաջ իր կիրարկած մեթոտին մասին բացատրութիւններու, արտայայտուեցաւ ընդհանուր կերպով Սփիւռքի արեւմտեան շրջաններուն մէջ հայերէնի ուսուցման պարզած ոչ - ուրախ պատկերին մասին: Պայմանները դժուարին էին. տուները մէկ - մէկ կը գոցէին իրենց դռները հայերէնին դէմ, բաւարար դասարան, դասատու չկար, դասարաններու մէջ տղոց մակարդակը միօրինակ չէր յաճախ: Կար տակաւին ուսուցիչներու պարագան. անոնց մեծ մասը «պատահական» ուսուցիչներ էին. արեւելքէն եկած, ուսումի կամ վերջնապէս, որոնք հայերէն գիտէին ու կ'ուզէին օգտակար ըլլալ եւայլն.:

«Փարիզի շրջանը հարիւր հազար հայութիւն կ'ապրի, ինչ որ կը նշանակէ 25 հազարի մօտ աշակերտութիւն. ո՞ւր են անոնք: Միօրեայ վարժարաններու մէջ ունինք առ առաւելն հինգ հարիւր աշակերտ» ըսաւ Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեան, ու շարունակեց. լեզուին - որպէս հաղորդակցութեան միջոց - ուսուցումը պէտք է սկսիլ ոչ թէ տառաճանաչումով, այլ խօսելով:

Յետոյ ան սկսաւ գործնական կիրարկումով բացատրութիւններ տալ հայերէնի դասաւանդութեան համար իր պատրաստած լսողա - տեսողական մեթոտով ծրագրին մասին: Շաւիլի միօրեայ վարժարանի իր աշակերտներէն կազմուած խմբակ մըն ալ հոն ներկայ էր ու առիթը կու տար տեսնելու մէկուկէս տարուան ընթացքին կատարուած աշխատանքին արդիւնքը: Անոնք բոլորն ալ օտարախօս մանուկներ էին ու միօրեայ տարուան մը դասընթացքով սորվեր էին հայերէնի որոշ բառապաշար մը, ու կրնային պարզ նախադասութիւններով արտայայտուիլ:

Լսողա - տեսողական մեթոտը օտար լեզուի ուսուցման մէջ, ծանօթ է թէ կը կիրարկուի ամէն տեղ, որպէս ազդեցիկ ու արդիւնաւոր մեթոտ. մեզի համար նորութիւնը այն աշխատանքն էր որ կատարուած էր հայերէնի ուսուցումին համար անկէ օգտուելու մարզին մէջ: Կը մնար այս մեթոտով դասագիրքերու հրատարակութեան հարցը, որպէսզի օտարախօս մանուկներու հայերէն սորվեցնելու աշխատանքը դադրէր ի վերջոյ մղձաւանջ մը ըլլալէ:

Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեան աւարտելէ ետք իր բացատրութիւնները, զանազան կարծիքներ յայտնուեցան ներկաներու կողմէ, ոմանք անդրադարձան հայերէնի ուսուցիչ պատրաստելու անհրաժեշտութեան. այս առիթով յիշուեցաւ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին այն խօսքը թէ Բարեգործականը պէտք էր մտածէր այս մասին, եւլն.: Յետոյ, տակաւին խօսուեցաւ օգտագործելի կարելիութիւններու մասին որոնք ունէին հայ գաղութները նոր սերունդները հայախօս Հայեր դարձնելու համար:

Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեան պատասխանելով հարցումի մը, ըսաւ թէ մեթոտին կիրարկումին համար անհրաժեշտ էր շուրջ 200 հազար ֆրանքի գումար մը, որպէսզի հրատարակչատուն մը երկու - հազար օրինակ հրատարակէր այս ուսուցումին դասագիրքէն:

Չեմ գիտեր թէ անհարկի՞ լաւատեսութիւն մը կ'ըլլայ յուսալ որ անհրաժեշտ միջոցներու տէր զանգուածը չահագրգռուի այս կէտով ու այս ծրագրին իրագործումը մաղթողներ երկար չսպասեն:

Ա. Թ.

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Տակաւին չէի կրցած լաւ մը ըմբռնել թէ ի՛նչ էր իրենց յարաբերութիւնը: Որովհետեւ, ճիշդն ըսելու համար, կը վախնայի այս մասին երկար մտածելու: Մինչդեռ երբ կ'անդրադառնայի թէ Ճէմիլա կը խուսափէր Տանիյարէն, չէմ գիտեր ինչու, կը տրտմէի: Աւելի լաւ էր հարսիկս առաջուան նման ուրախ զուարթ տեսնել: Սակայն նոյն ժամանակ երբ գիշերը գիւղ կը դառնայինք ու երբ Տանիյար կ'երգէր, անբացատրելի երանութիւն մը կը զգայի իրենց համար:

Ճէմիլա կիրճէն կ'անցնէր կառքին վրայ, սակայն երբ կը հասնէինք տափաստան ան վար կը ցատքէր ու կը սկսէր քալել. ես ալ կը քալէի: Այսպէս աւելի լաւ էր. քալելով մօտիկ կ'ըլլէինք:

Նախ, երկուքս մեր կառքերուն քովէն կը յառաջանայինք, սակայն հետզհետէ անզգալաբար Տանիյարին կը մօտենայինք: Անդիմադրելի, անծանօթ ուժ մը մեզ կը քաշէր անոր, մութին մէջ կ'ուզէինք իր դէմքին ու աչքերուն արտայայտութիւնը տեսնել: Սա երգողը իրա՞ւ էր որ այդ կախերես, մարդախոյս Տանիյարն էր:

Ամէն անգամուն ալ կը տեսնէի որ Ճէմիլա թախծոտ՝ ձեռքը կամացուկ մը կ'երկարէր անոր: Սակայն Տանիյար չէր նշմարեր այդ, երկու ձեռքերը ծոծրակին, աչքերը հեռուն, բարձր կէտի մը յառած կ'օրօրուէր ու Ճէմիլային ձեռքը կ'իյնար սայլին ձողին վրան: Այդ պահուն հարսիկս կը սթափէր յանկարծ, ձեռքը կը քաշէր ու կանգ կ'առնէր: Ուժաթափ, ընդարմացած, միջոց մը կը մնար **ճամբուն մէջտեղը**, աչքերովը կը հետեւէր Տանիյարին, յետոյ կը սկսէր քալել նորէն:

Երբեմն ինծի այնպէս կը թուէր թէ Ճէմիլա ու ես անըմբռնելի միակ եւ նոյն զգացումով մը կը խանդավառուէինք: Ո՛վ գիտէ, թերեւս մեր հոգիներուն մէջ թաքնուած այս զգացումը հիմա երեւան կու գար:

Երբ կը սկսէինք աշխատիլ, Ճէմիլա դարձեալ ինքզինքը կը մոռնար, սակայն դադարի պահերուն չէր կրնար հանդարտ մնալ: Կը շրջէր կալ ընողներու միջեւ, կ'ուզէր օգնել իրենց, կ'օգնէր, յետոյ մէկէն կ'ուղղուէր դէպի յարդի դէզերը. հոն կը նստէր մարմանդին վրայ ու որպէս թէ վախնար առանձնութենէ.

- Քիչինէ պալա, եկո՛ւր, հոս քիչ մը հանգչինք, ըսելով զիս քովը կը կանչէր:

Միշտ կը սպասէի որ ինծի կարեւոր բաներ ըսէր, պատմէր այն ինչ որ գլուխը կը խռովէր: Սակայն ոչինչ կ'ըսէր: Հեռաւոր կէտ մը դիտելով, լուռ գլուխս կը դնէր իր ծունկերուն վրան, մատները կը մխրճէր խիտ մազերուս մէջ, դողդղացող տաքուկ մատներով մեղմիւ կը շոյէր դէմքս: Վարէն վեր կը դիտէի հարսիկս ու կը նայէի այս թախծոտ ու վշտոտ դէմքին: Ինծի այնպէս կը թուէր որ հոն ես ինքզինքս կը գտնէի: Ճէմիլային ցաւ պատճառող բան մը կար, ի՛ր հոգիին մէջ, բան մը որ ելքի ճամբայ կ'որոնէր. հոն հասունցած, հասունցած բան մը...: Ան՝ վախ ու սարսափ կը զգար ատկէ: Ինք իրեն կ'ուզէր խոստովանիլ դառնօրէն թէ կը սիրէր: Իսկ ես, թէ՛ կ'ուզէի որ սիրէր Տանիյարը, եւ թէ չէի ուզեր: Ինչ որ ալ ըլլար, Ճէմիլա մօրս ու հօրս հարսն էր, եղբօրս կինը. այսինքն հարսիկս:

Սակայն այս կարգի մտածումներ ակնթարթ մը միայն կը խուժէին ուղեղս: Անմիջապէս կը վանէի զանոնք: Երբ կը վանէի, անբացատրելի հաճոյք մը կ'ըլլար դիտել ինծի համար հարսիկիս մանկան մը շրթներուն նմանող դիւրազգած շրթները, արցունքով ողողուած աչքերը: Որքան գեղեցիկ էր Ճէմիլա ու մանկամարդ. դէմքը ինչպէ՛ս կը շողար սիրով ու վճիտ հոգին կը ցոլանար իր դէմքին վրայ: Այդ շրջանին աչքս ուրիշ բան չէր տեսներ, թէեւ չէի ալ հասկնար ամէն բան: Մինչեւ այսօր չեմ դադրած ես ինծի հարցնելէ, արդեօք սէրն ալ ներշնչում մը չէ՞. ինչպէս նկարիչին, բանաստեղծին ներշնչումը: Երբ կը նայէի Ճէմիլային, փափաքը կ'ունենայի տափաստանին վրայէն վազելով հեռանալու. կ'ուզէի երկրին, երկինքին, լեռներուն, քարերուն հարց տալ թէ ինչ պէտք էր ընէի փրկելու համար հոգիս պարուրող այդ անմեկնելի վրդովումէն որ նոյն ատեն անբացատրելի ուրախութիւն էր նաեւ: Կ'ուզէի պոռալ, կանչել: Վերջապէս դարձեալ բարձրացաւ Տանիյարի ձայնը, գլուխը օրօրեց, ցատքեց անոր սայլակին նստատեղին ու տեղաւորուեցաւ քովը: Ձեռքը կուրծքին քարացածի նման մնաց այդպէս նստած: Ես քովէն կը յառաջանայի, երբեմն վազելով առաջ կ'անցնէի ու աչքիս պոչով կը դիտէի զիրենք: Տանիյար կը շարունակէր երգել. կարծես նկատած իսկ չէր Ճէմիլայի ներկայութիւնը քովը: Հարսիկիս թեւերը դարձեալ անզօրութեամբ ինկեր էին երկու քովին. կծկուած էր Տանիյարին կողքին ու կամացուկ մը գլուխը յենած անոր ուսին: Երկվայրկեան մը անցաւ կամ ոչ, մտրակի հարուած մը ցնցեց կենդանին ու նոյն պահուն դողդղաց ձայնը. յետոյ այս ձայնը հնչեց զօրեղ թարմութեամբ մը: Տանիյար սիրոյ երգ մը կ'երգէր հիմա:

(Շար. 20)

Այրի Տիկին Գառնիկ Ալեքսանեան,
Տոքթ. եւ Տիկին Ժաք Ալեքսանեան
եւ զաւակները՝ Հարոլտ եւ Սեարեկ,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ՓՐՈՖ. ԳԱՌՆԻԿ ԱԼԵՔՍԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտ. 19-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Դեկտեմբեր 21, ժամը 10.30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Ալեքսանեանի եւ զաւակներուն:

ՊԱՏԱՐԱԳ
ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 24-ին, ժամը 16-ին, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի Սէն-Թէոտոր մատրան մէջ:

Կը պատարագէ՝

ԿՂԵՄԷՍ ՎՐԴ. ՄԱԼՃԵԱՆ

Կը քարոզէ՝

ԼԵՒՈՆԵԱՆ ՎՐԴ.

ԱՄԱՆՈՐԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Վալանսի Դաւիթեան վարժարանի տարեվերջի եւ Ամանորի հանդէսը՝ Կիրակի, Դեկտեմբեր 29, ժամը 14.30-ին Վալանս, Սալ տէ Ֆէթի մէջ:

Ծոխ յայտագիր, արտասանութիւններ, հայկական խաղեր եւ փոքրիկ թատերախաղ մը:

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսսի Եկեղեցւոյ Պայծառութեան Տիկնանց Մարմինը՝ անդամուհի Տիկին Մարիամ Համբարեանի մահուան քառասունքին առիթով 1000 Ֆ. նուիրած է եկեղեցւոյ պայծառութեան:

×

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. - Տիկին Լորա Տրաքօփուլոս՝ (Միացեալ-Նահանգներէն) 3000 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Էտմոն Պետրոսեան՝ 2000 Ֆ. Տոքթ. Կարպիս Փանոսեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Օգսէն Խարբութեան 1000 եւ Տէր եւ Տիկին Մաքս Տրժան 500 Ֆ. Անտիյլի ծերանոցին, Վարդան Շալեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ալպէր Տէմիրճեան 1000 Ֆ. և Տէր և Տիկին Արա Փափազեանկիլ 300 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Յարէթ Յարութիւնեան 500 Ֆ., Տիկին Պալտասարեան 500 Ֆ.:

ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ
ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 21, ժամը 16-ին Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը կը հրաւիրէ հայ գաղութը՝

ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

նուիրուած յարգանքի հանդիսութեան:

- Ջեռեղում «Արշակ Ջամալեան Հայ Մշակոյթի Տուն» նոր ցուցատախտակին:

- Գինեձօն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՊՐՈՆԷՆ՝ Տէր եւ Տիկին Կարապետ Յովակիմեան իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Մարկոյեան, Քիրպէյճեան, Նուրիկեան եւ Քէնտէրեան ընտանիքներուն՝ Սիրվարդ Մարկոյեանի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի 200 Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

– Լ Ո Թ Օ –

Կապ - Խաչի Սէն - Ժէռոմի (Մարսէյլ)
Կապ - Խաչի Սէն - Ժէռոմի (Մարսէյլ)
մասնաճիւղը կը կազմակերպէ բացառիկ «լոթօ» խաղը, գեղեցիկ առարկաներով:

Դեկտեմբեր 29, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ

Վիճակահանութեան շահած թիւն է՝

290

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԱԻԱԳ ՏՕՆԵՐ

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 23. - Տօն է Սրբոց՝ Դաւթի Մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառն եղբայր Առաքելոյն:

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 24. - Տօն է Սրբոցն Ստեփանոսի Նախավկային եւ Առաջին Մարտիրոսին:

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 26. - Տօն է Սրբոց Առաքելոցն՝ Պետրոսի եւ Պօղոսի:

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 28. - Տօն է Սրբոց՝ որդւոցն որոտման, Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանիչին:

Վերոյիշեալ չորս օրերուն, Եկեղեցւոյ Աւագ այս տօներուն առիթով, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, առաւօտները ժամը 9.30-ին, Առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի՝ բոլոր եկեղեցականներուն մասնակցութեամբ:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը՝ իր մասնակցութեամբ ուրախակից ըլլալու յիշատակի այս տօնախմբութիւններուն:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55835

ԽԱՐԲԵՐԴՑԻՆԵՐՈՒՆ 1986Ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Համախարբերդցիական Միութեան, Ֆրանսայի շրջանի կեդ. վարչութիւնը կը տեղեկացնէ որ Միութեան 1986-ի օրացոյցները լոյս տեսան:

Փափաքողները կրնան օրինակներ ստանալ, տեղական վարչութեանց անդամներուն մօտ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի Մանուկներու Օրը պիտի տօնուի Կիրակի, Յունուար 12-ին:

×

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութեան եւ փարիզեան մասնաճիւղերու՝

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

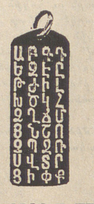
Կիրակի, Յունուար 12-ին:

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

Cabinet TERZIYAN
TOUTES ASSURANCES — TOUTES COMPAGNIES
21, rue Lamartine, 75009 Paris
tél. 42 82 01 41 +

*PRÉSENTE SES MEILLEURS VŒUX POUR L'ANNÉE 1986
ET SOUHAITE UNE BONNE FÊTE DE NOEL*

ԹԷՐՋԵԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՄԱՂԹԱՆՔՆԵՐՈՎ
ԿԸ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԷ ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ ԵՒ Ս. ԾՆՈՒՆԴԸ

Prix : 1400 F. TTC.

C R É A T I O N S

Prix : 750 F. TTC.

Gaby

BIJOUTIER — FABRICANT

G. AVEDISSIAN

Tél. 48 24 86 85
Mo Cadet, Montmartre

42, rue du Fg. Montmartre
Esc. 8, 2ème droite — 75009 PARIS

OPTIMA Tours

ARMENIE

-- 1986 --

Pâques en Arménie
— Du 29 Mars au 12 Avril (via Kiev) 6.050 F

Spécial Cérémonie du 24 Avril en Arménie
— Du 19 Avril au 3 Mai
(Prix et conditions de ce voyage nous consulter).

(Nos prix comprennent — le transoprt aérien, tous les transferts, la pension complète, le logement dans des hôtels de 1ère classe A en chambre double / bain, les excursions et visites mentionnées dans notre programme, l'ASSURANCE).

(Nos prix ne comprennent pas — la chambre individuelle, les boissons et les frais de nature personnelle, frais de visa 100 F.)
(Groupe minimum 20 inscriptions accompagnateur assuré par notre agence).

Renseignements et Inscriptions:

PARIS

Madame COUMRYANTZ Sonia
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon — 75009 PARIS
Tél. : 47 - 42 - 10 - 35

LIC A 130

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Meubles Ghazarian
Z.I. Vitrolles
à 20km de Marseille.
tél. 42. 89.27.47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
24

MARDI
24 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.123 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 61e ANNÉE — No 16.123

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱՆԹԻ ոճրային դատարանի ողբերգութիւնը, որ սկսած էր Հինգշաբթի առտու ժամը 10-ին, վերջ գտաւ Ուրբաթ իրիկուն ժամը 20.30-ին, Նանթի օդակայանը, լարուած պայմաններու մէջ: Առանց կաթիլ մը արիւն թափելու, համբերատար բանակցութիւններով է որ ոստիկանապետ Պրուսար յաջողեցաւ գլուխ հանել ամբողջ գործողութիւնը: Ուրբաթ առտու, Դեռ 13 պատանդ կար 3 չարագործներուն ձեռքը, դատարանին մէջ: Ժամը 17.30-ին, 4 պատանդներով դուրս կ'ելլէին 2 ամբաստանեալներն ու զիրենք ազատելու փութացած Ապտէլ Քարիմ Խալքի, ու կառքի մը մէջ տեղաւորուելով, ճամբայ կ'ելլէին՝ ոստիկանական բազմաթիւ կառքերով շրջապատուած: Այդ միջոցին գտնուած տարաձայնութիւններ կ'ըլլային իրենց դրած պայմաններուն մասին, - Ժընեւ երթալ կամ այլուր: Կառքը կը հասնէր օդակայան, ուր երկու պատանդ եւս ազատ կը ձգուէին: Ցետոյ, քանի մը ժամ եւս կը շարունակուէր տագնապալի սպասումը եւ յանկարծ, ժամը 20.30-ին, դատուող ոճրագործը՝ Բուրթուա, կը յայտարարէր թէ կը յանձնուին՝ զիրենք ազատել փորձող Խալքիի կեանքին փոխարէն: Կը փոխադրուէին բանտ եւ Պրուսար կ'արձանագրէր դեր - ոստիկաններու իր նոր խումբին - ՌԷՏԻ - հոգեբանական ռազմավարութեան առաջին յաղթանակը:

ՓԱՐԻԶԻ Մատլէնի հրապարակին Ֆօշօն ընտիր նպարեղէններու մեծ վաճառատան վերի յարկերը հրդեհ մը ծագեցաւ Ուրբաթ առտու, հրոյ ճարակ դարձնելով քանի մը յարկ: 2 մեռեալ կայ՝ սեփականատիրուհին եւ աղջիկը, որոնք չնչահեղձ եղած են: Բազմաթիւ վիրաւորներ ալ կան, որոնց մէջ 4-ը ծանր վիճակի մէջ են: Ոստիկանութիւնը, որ հրդեհի ծագման մասին քննութիւնները կը շարունակէ, աւելի կը խորհի թէ «հիւանդի» մը գործն է: Իրապէս, կասկածելի երեք այլ կրակներ, գրեթէ նոյն ժամուն, ծայր կուտային Ֆօշօն վաճառատան շուրջ, 100 - 150 մեթր շրջագիծի մը մէջ, որոնց առաջքը կարելի կ'ըլլար առնել: Կը մնայ ճշդել թէ ինչո՛ւ Ֆօշօնին դէմ գործուեցաւ այդ արարքը: Այս ուղղութեամբ եւս ոստիկանութիւնը կը խորհի թէ արդիւնք է պարզ պատահականութիւն մը, եւ ոչ թէ ոճրային միտումի:

ՓԱՐԻԶ սեւ Ուրբաթ մը ապրեցաւ, Դեկտեմբեր 20-ին, կարելի է ըսել աննախընթաց խճողումով մը, հետեւանք մեթրոյի, հանրակառքի վերջին պահուն որոշուած «վայրագ» գործադուլին, ամանորեան տօներու մեկնումներուն, Ֆօշօնի հրդեհին: Ամբողջ ժողովուրդը անել կացութեան մատնուած, կը հայհոյէր որու որ կրնայ, երբ 10 վայրկեանէն հասնելիք տեղը 3-էն 3-ուկէս ժամէն կը հասնէր...:

ՆԱՓՈԼԻԻ Սան Ճիովաննի արուարձանին մէջ ահաւոր հրդեհը, ի հետեւանք Աճիփ ընկերութեան զտարանին մէջ պատահած պայթումին, 40 ժամ ետք տակաւին չէ մարած եւ հսկայ ծուխ մը կը ծածկէ քաղաքը: Արկածը պատճառած է 4 մեռեալ եւ մօտ 250 վիրաւոր: Բազմաթիւ անպատսպարներ, հակառակ ոստիկանութեան հաւաստիքին թէ այլեւս վտանգ չկայ, կը մերժեն վերադառնալ իրենց բնակարանները: Կը խօսուի նոյնիսկ ընդհանուր ... Կը խօսուի նոյնիսկ ընակչութեան եւ ոստիկանութեան միջեւ բախումներու մասին:

ՎԻՆՆԻ ՄԱՆՏԵԼԱ, Հարաւային Ափրիկէի սեւամորթ պարագլուխ եւ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած Նելսոն Մանտելայի կինը, առջի օր ձերբակալուեցաւ Սովեթոյի մէջ, ուր արգիլուած էր իրեն բնակիլ: Ասպարէզ կարդալով իշխանութիւններուն, Վիննի Մանտելա սեւամորթներուն տեսակ մը խօսնակը կը նկատուէր, եւ իր բանտարկութիւնը - նշենք թէ ամուսինը 25 տարիէ ի վեր բանտ կը մնայ - կրնայ նոր խռովութիւններու պատճառ հանդիսանալ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ուժերու Աֆղանիստան ներխուժման 6-րդ տարեդարձի սեմին, Շաբաթ օր «Պրաւդա» անստորագիր խմբագրական մը կը հրատարակէր, անդրադառնալով Աֆղանիստանի նախագահ Պապրաք Քարմալի նոր առաջարկներուն: «Անհրաժեշտ է, ի խնդիր Աֆղանիստանի բարելաւման, ստեղծել դրական խօսակցութեան մթնոլորտ մը երկրին ընկերային եւ քաղաքական ուժերուն միջեւ, ներառեալ անոնք՝ որոնք յեղափոխութեան հանդէպ թշնամական դիրքերու վրայ կը գտնուին», կը գրէ Խորհրդային Միութեան պաշտօնաթերթը, աւելցնելով թէ «հաշտութիւնը փոխադարձ զիջումներ կ'ենթադրէ»: Անցեալ շաբթու ԹԱՍ գործակալութիւնը եւս անդրադառնալով Խորհրդային Միութեան դիրքին, կը նշէր թէ տագնապի լուծման գլխաւոր արգելքը կը հանդիսանայ աֆղան ընդդիմադիրներուն ընծայած Ամերիկայի օգնութիւնը: Ամերիկայի Արտաքին Նախարարութեան հրապարակած տեղեկագրի մը համաձայն, վեց տարուան մէջ Աֆղանիստանի մէջ մեռած են 10.000 խորհրդ. զաքացիներ եւ 20.000 ուրիշներ վիրաւորուած:

«ԹԵՐՃԻՒՄԱՆ» թերթի Դեկտեմբեր 21-ի մէկ լուրին համաձայն Միացեալ - Նահանգներու Ներկայացուցչական Ժողովին անդամ Ժ. Տիօկարտիօ գործի լծուած է որպէսզի նոր տարուան առաջին օրերուն ընդհանուր ժողովին ներկայացնէ օրինագիծ մը: Օրինագիծը՝ պատրաստուած իր իսկ կողմէ, կը նախատեսէ 1986 Յունուար 26-էն սկսեալ ամէն տարի նոյն թուականին ոգեկոչել այն Թուրք ջոկատը, որ մեծ հերոսութեամբ կռուած է Քորէայի մէջ: Ժ. Տիօկարտիօ ըսած է թէ օրինագիծը պատրաստուած է որպէս հակադդեցութիւն հայկական բանաձեւին, եւ թէ Թուրք ջոկատը Քորէայի մէջ փրկած է բազմաթիւ Ամերիկացիներու կեանքը:

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ Հարցերու Նախարար՝ Ժ. Տիֆուա յաջողած է համաձայնութիւն մը գոյացնել երկու երկիրներու միջեւ, որպէսզի Ծնունդի արձակուրդը իրենց Ֆրանսացի մայրերուն մօտ անցընելու գան ալժերիացի - Ֆրանսացի ամուսնալուծուած ծնողներու զաւակները: Անոնք այսպէսով վերջապէս իրենց մայրերը տեսնելու իրաւունքը կ'ունենան իրենց հայրերուն կողմէ Ալժերիա առաջնորդուելէ ետք: Փարիզի եւ Ալժէի միջեւ հաստատուած օդային կամուրջով արդէն Շաբաթ օր հասած են ութ տղաք: Նախարարը երաշխաւորած է արձակուրդներու աւարտին անոնց Ալժերիա վերադարձը:

ԵՐԵՒԱՆ <=> ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 18 - 19)

ԴԻԼԻԺԱՆ ՔԱՂԱՔԻ ԱՆՑԵԱԼԸ ՆԵՐԿԱՆ ԵՒ ԱՊԱԳԱՅԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

Դիլիջանի քաղաքապետ Ցամիկ Տօնոյեան «Արմէնփրէս»ի թղթակցին հետ ունեցած հարցազրոյցի մը ընթացքին անդրադարձած է քաղաքի անցեալին, ներկային եւ ապագայի ծրագիրներուն: Մինչեւ քսանական թուականները, ըստ է ան, խումբ մը մեծահարուստներու իբրեւ ամարանոց ծառայող Դիլիջանը, իսկապէս, անճանաչելի կերպով փոխուած եւ մեծ թռիչք ունեցած է: Հիմնովին կերպարանափոխուած է քաղաքին շինարարական քարտէսը: Հոս կեդրոնական տեղ կը գրաւէ «Իմպուլս» գործատունը՝ տասնեակ բնակելի շէնքերով. յարաբերաբար վերջին շրջանի ծնունդ են Կաղնի Խաչ, Թախտա Թաղամասերը, Ազատեւի մշտահոս ջուրերուն ուղեկցող գեղափրնեայ ուղղաձիգ փողոցը իր նոր կառոյցներով: Այս տարի իր հիմնադրման քառասնամեակը նշած մանկական երաժշտական դպրոցը, երգարուեստի տունը, Ցամիկ Թատրոնը եւ կերպարուեստի դպրոցը, որ վրձինի դասեր տուած է շուրջ 30 արհեստավարժ նկարիչներու, երկրագիտական ու ժողովրդական արուեստի թանգարանները դարձած են քաղաքի մշակութային կեանքի անբաժանելի մասը: Անհատական յատուկ նախագիծերով կը վերահաստատուին ժամանակի բեռան տակ կքած ղարասկիլիսէի փայտէ ժանեկազարդ պատշգամներով տուներն ու ամբողջական թաղամասեր, որոնք ինքնատիպ երանգ մը կը հաղորդեն քաղաքի կեդրոնին:

Վերջին հինգ տարիները Դիլիջանի մէջ կառուցուած են մօտ 25 հազար քառակուսի մեթր բնակելի մակերես՝ աւելի քան 400 ընտանիքներու համար: Դարասկիզբի ամարանոցային Դիլիջանի խորքին վրայ կը կառուցուի, օրէ օր կը զարգանայ նորը՝ միութենական նշանակութիւն ունեցող առողջարանային քաղաքը: Ի լրումն գոյութիւն ունեցող «Լեռնային Հայաստան», «Դիլիջան», փրոֆ. Գեանջեցեանի անունը կրող առողջարաններու, մօտ ատենէն կը կառուցուի՝ արեւահայեաց լանջին, 700 տեղնոց նոր համալիր մը: Աշխարհագրական նպաստաւոր դիրքը, հանքային բուժիչ ջուրերը, կենարար օդն ու արեւը այն կարեւոր նախապայմաններն են, որոնք կարելիութիւն կուտան Դիլիջանը դարձնելու առողջարանային ծանօթ կեդրոն մը:

Քաղաքը արագօրէն կը զարգանայ, աւելի վեհատես, լայնանիստ կը դառնայ: Ընդունուած է քաղաքին ապագայ զարգացման գլխաւոր նոր յատակագիծը, որ կը բովանդակէ մինչեւ 2010 թուականի ժամանակաշրջանի կառուցապատման ծրագիրը: Յառաջիկայ 25 տարիներու համար նախատեսութիւնները ընդարձակ են, մեծ չափերով՝ Շամախեանի բնակելի նոր շրջանը 16 հազար բնակիչներու համար, դպրոցներ, նախադպրոցական հիմնարկներ, առեւտուրի, առողջապահական, հանրային կեդրոններ եւայլն:

×

ՀԱՄԱԿՐԱՆՔ ՀԱՅԴՈՒԿՆԵՐՈՒ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Հայդուկ բառը թէեւ օտար է՝ հունգարերէն, բայց հարազատ ու համահնչուն է հայերէնին: Հայերէն արմատական բառարանին մէջ ակադ. Հրաչեայ Աճառեան կը ստուգաբանէ ու կը բացատրէ. «Հայդուկ հունգարերէն նշանակում է թեթեւ հրացէնով զինուած զինուոր (իսկ աւելի ճիշդ՝ յոգնակի թուով՝ զինուորներ), բայց այնպիսի զինուորներ, որոնք ոչ թէ բանակում են ծառայում, այլ գործում են թշնամու թիկունքում»: Եւ ահա հունգարերէն այդ բառը անցած է Պալքանեան թերակղզի, ինչպէս նաեւ մերձակայ այլ երկիրներու ժողովուրդներու լեզուներուն, ինչպէս՝ պուլկարերէնի, չեխերէնի, լեհերէնի, ուկրաներէնի, հայերէնի եւայլն: Հունգարերէն hայդուկ բառը ռուսերէնի մէջ տառադարձուած է գայդուկ ձեւով, որ ռուսերէն - հայերէն բառարանին մէջ բացատրուած է որպէս ապստամբ փարթիզան՝ Պալքաններու եւ Հունգարիոյ մէջ: Միանգամայն հասկնալի է, որ Արեւմտեան Հայաստանի եւ անոր հայ բնակչութեան ազատագրութեան հարցերով այնքան մտահոգուած ու տոգորուած Րաֆֆի չէր կրնար անուշադրութեան մատնել հունգարերէն, բայց այնքան սրտի մօտ այդ բառը եւ զայն չմտցնել իր գրական հարուստ բառապաշարին մէջ՝ անհրաժեշտ պարագային օգտագործելու համար:

Իր բեղուն կեանքի վերջին տարիները Րաֆֆի ուզած է ստեղծել գրական ընդարձակ գործ մը՝ «Հայդուկներ» խորագրով. նոյնիսկ գրած է յառաջաբանը՝ ուր կ'ըսէ. «Հայդուկը բնական արտայայտութիւնն է բռնակալութեան լծի տակ ճնշուած, հարստահարութիւնից տանջուած եւ իւր մարդկային բոլոր իրաւունքները կորցրած ժողովրդի կեանքի: Մեզանում գրականութիւնը դեռ հարկ եղած ուշադրութիւն չի դարձրել հայդուկի վրայ եւ նա դեռեւս մուտք չի գործել մեր վէպերի կամ թատերգութիւնների մէջ: Մեր գրողներից միայն մէկը՝ Աբովեանն էր, որ իր վէպում ի յայտ բերեց ժողովրդական այդ կենդանի եւ ըմբոստ տարրը: Նրա Աղասին, իր խմբով, ուրիշ բան չէր, քան հայդուկների մի զինեալ ջոկատ: Տեսնելով, թէ ինչ տպաւորութիւն գործեց իմ «Ջալալեդդին» փոքրիկ վէպիկը ընթերցողների վրայ, ես քաջալերուեցայ իմ վաղուայ գրած մի աշխատութիւնը լոյս ընծայել, որ կրում է «Հայդուկներ» խորագիրը: Դա, որպէս կը տեսնի ընթերցողը՝ հայդուկների մի խումբի յիշատակարան է»:

Րաֆֆիի մահէն տարիներ ետք, անոր այրին՝ Աննա Րաֆֆի, «Հայդուկներ»ու յառաջաբանին ձեռագիրը յանձնած է Պետերբուրգ հրատարակուող «Արաքս» հանդէսի խմբագրութեան, որ 1892-ին հրատարակած է զայն հետեւեալ ծանուցումով. «Այս գրականական բեկորները, որ մեծ սիրով զիջեց մեզ...Րաֆֆու մեծարգոյ այրին, երեւի հանգուցեալից նշանակուած է եղել իբրեւ յառաջաբան՝ մի ընդարձակ վէպի, որ լոյս չի տեսել. գուցէ այդ վէպը լինի հռչակաւոր «Կայծեր»ը:

Կարելի է ենթադրել, որ Րաֆֆի նպատակ ունեցած է գրելու ուրիշ վէպ մը, որ պիտի օժտուէր «Հայդուկներ» յառաջաբանով:

×

ՍԱՄՍՈՆ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ ԵՒ ԻՍՐԱՅԷԼ ՅԱԿՈԲԿՈԽԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԿՌՓԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔԻՆ

Մարզական լրագրողներու միջազգային միութեան յատուկ յանձնախումբը հրապարակած է աշխարհի եւ Եւրոպայի լաւագոյն կռփամարտիկներու ցանկը, ուր ներկայացուած են 27 երկիրներէ 122 մարզիկներ: Ուժեղագոյն կռփամարտիկներու շարքին դասուած է Իսրայէլ Յակոբկոխեան՝ չորս անգամ Խորհրդային Միութեան ախոյեանը, այս տարի՝ Մայիսին, Պուտափեշտի մէջ շահեցաւ Եւրոպայի ախոյեանի ոսկէ մետալը, իսկ քանի մը ամիս ետք՝ Սէուլի մէջ, աշխարհի բաժակը: Ուրիշ հայ մարզիկ մը՝ հինգ անգամ Խորհ. Միութեան ախոյեան, Եւրոպայի ախոյենութեան ոսկէ մետալակիր, աշխարհի բաժակի պրոնզէ մետալակիր Սամսոն Խաչատրեան տեղ գրաւած է աշխարհի լաւագոյն կռփամարտիկներու տասնեակին մէջ:

Եւրոպայի լաւագոյն կռփամարտիկներու ցանկին մէջ առաջին տեղը գրաւած են Սամսոն Խաչատրեան եւ Իսրայէլ Յակոբկոխեան, իւրաքանչիւրը իր ծանրութեան դասակարգին մէջ:

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ. - Այս յօդուածը, փոքր փոփոխութիւններով, բնագիրն է դասախօսութեան մը, որ տրուած է Ուաշինկթընի Համազգայինին, Նոյեմբեր 17-ին, Կարօ Արմենեանի հրաւէրով:

×

Շատ մը Հայերու համար՝ Թարգմանչաց տօնը հպարտանալու առիթ մըն է: Կը սիրենք ըսել թէ մենք իսկապէ՛ս մեր մշակոյթը սիրող ժողովուրդ մըն ենք, - փաստ՝ որ «դարերէ ի վեր» կը տօնենք Թարգմանչաց տօնը՝ որ է նաեւ Մշակոյթի Օր:

Կ'արժէ նախ յստակացնել պատմութիւնը, փարատել շփոթում մը: Հայ Եկեղեցին Թարգմանչաց նուիրուած երկու տօն ունի: Առաջինը կը զուգադիպի Յունիս ամսու երկրորդ կէսին (այս տարի՝ 27-ին): Տօնն է «Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն Մեսրոպ Սահակայ եւ Մեսրոպայ»: Չեմ գիտեր թէ այս տօնը ճիշդ ե՞րբ մտած է մեր եկեղեցւոյ տօնացոյցին մէջ, սակայն կասկած չկայ որ շատ հին է:

Ունինք նաեւ երկրորդ, Հոկտեմբերեան տօն մը, որուն անունը կ'արձանագրուի իմ եկեղեցական տօնացոյցիս մէջ՝ այսպէս, - «Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսիսի քերթողին, Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն, Ներսիսի Շնորհալւոյն, Ներսէսի Լամբրոնացւոյն եւ այլոց վարդապետացն...: Յիշատակ Գիւտի նշանագրաց Հայոց եւ Թարգմանութեան Ս. Գրոց»:

Հետաքրքրական է նշել որոշ կէտեր: Նախ, յստակ է որ Ներսէս Շնորհալիի եւ Լամբրոնացիի նման անձեր ոչ մէկ կապ ունէին Հայ գիրերու Գիւտին կամ Ս. Գրքի Թարգմանութեան հետ: Եւ ուրեմն անոնց անուններու ներկայութիւնը այս ցանկին մէջ երկու մտածում կը թելադրէ: Նախ՝ որ այս տօնը մուտք գործած է մեր մօտ 1163-էն, այսինքն՝ Շնորհալիի մահէն ետք, եւ երկրորդ՝ Հայ Եկեղեցին այս ցանկով ցոյց կու տայ որ արդէն նկատի ունէր «մշակոյթ» կառուցողները, իր վարդապետները, եկեղեցւոյ եւ ազգի ողին՝ գրի անցնողները, ոգին գրի «Թարգմանողները»: (Թէև «Մշակոյթ» բառը եւ աշխարհական մշակոյթի յղացքը Ոսկեդարի ու Միջնադարի յատուկ գաղափարներ չեն): Եկեղեցին նկատի ունէր ի՛ր Մատենագրութիւնն ու Վարդապետութիւնը՝ որ Հայ ժողովուրդինն ալ էր, այն իմաստով որ այդ շրջաններուն Հայութիւնը (հ)ոգի եւ միտք ունէր միայն իր եկեղեցիին փարելով: Անջատ աշխարհական մշակոյթի մը գաղափարը եւ իրականութիւնը կը պակսէին:

Հետաքրքրական է նաեւ նշել՝ որ եկեղեցական օրացոյցը Թարգմանիչներու նուիրուած այս երկու տարբեր տօներուն կը կանոնադրէ գրեթէ նո՛յն ընթերցումները («Որք զարդարեցին», «Որ զշնորհս»): Գլխաւոր տարբերութիւնն այն է որ աւելի հին տօնին, Սահակի եւ Մեսրոպի օրուան առթիւ, տօնացոյցը կ'աւելցնէ, - «Տօն մեծ եկեղեցական կատարի յեկեղեցիս», - այսինքն՝ «Եկեղեցիներու մէջ եկեղեցական մեծ տօն կը կատարուի»: Ինչո՞ւ նո՛յն բանը չըսուիր երկրորդ տօնի մասին, չեմ գիտեր, սակայն կը թուի թէ առաջինը Հայ Եկեղեցւոյ երկու վէմերուն նուիրուած է, մինչ երկրորդը (որուն ցանկէն կը պակսի Սբ. Սահակի անունը) նոյնքան շեշտուած կրօնական բնոյթ չունի, քանի որ հոն թուուած են նաեւ իմաստուն անձեր, որոնք գլխաւորաբար կրօնական ներկայութիւն մը չեն ունեցած մեր կեանքի մէջ, - օրինակ՝ Դաւիթ Անյաղթը:

Ահա այս երկրորդ տօնն է, որ ի սկզբանէ նուազ զուտ - կրօնական բնոյթ ունեցած է, որուն դերը փոխուած է մեր իրականութեան մէջ, քաներորդ դարու ընթացքին: Նախ՝ 1913-ին, համայն աշխարհի, մանաւանդ Պոլսոյ եւ Երուսաղէմի մէջ մեծ հանդիսութիւններով նշուեցաւ Հայ գիրերու գիւտին 1500-ամեակը, միաժամանակ՝ Հայերէն տպագրութեան 400-ամեակը: Մասնագէտներ մինչեւ այսօր կը վիճին այս թուականներուն մասին: Այդ օրերուն յստակ չէր, եւ մինչեւ այսօր ալ կարելի չէ վստահաբար ճշդել թէ 406 - 436 երեսնամեակի ո՛ր տարւոյն Ս. Մեսրոպ կատարեց իր գիւտը, ե՞րբ աւարտեցաւ Ս. Գրքի առաջին ու անկատար Թարգմանութիւնը, եւ ե՞րբ երկրորդը:

1934-ին Նիւ - Եորքաբնակ Վահան Քիւրքճեան կը դիմէ Անթիլիաս, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, թելադրելով որ Աստուածաշունչի Թարգմանութեան 1500-ամեակը այդ իսկ տարին է հաւանաբար, եւ պէտք է նշել այս «յոբելեան»ը: Միաժամանակ, ան կը գրէ ուրիշ երկու նամակներ: Մէկը կ'ուղղէ Երուսաղէմի Պատրիարքին, խնդրելով որ այդ փոխանցուի Էջմիածին (Սթալինեան սարսափի տարիներն էին): Միւսը ... այս ճարպիկ ազգայինը կ'ուղղէ Ամերիկայի Աստուածաշունչի Ընկերութեան: Կը յիշեցնէ ամերիկացի բողոքականներուն՝ որոնք կարեւոր դեր խաղացած են Ս. Գրքի աշխարհաբարի Թարգմանութեան մէջ, թէ իրենք պէտք է ուշադիր ըլլան այս հարցին: Թերեւս տպաւորուած այն իրողութենէն որ 1934-ի Սեպտեմբերին Հիթլերական Գերմանիեան կը տօնէր Ս. Գրքի (Մարթին Լութերի ձեռքով կատարուած) Թարգմանութեան 400-ամեակը, ամերիկեան կազմակերպութիւնը կ'ընդառաջէ Քիւրքճեանի առաջարկին եւ 1934 Դեկտեմբերին, Հայութենէն առաջ, հանդիսաւոր ձեւով կը տօնէ մեր Ս. Գրքի Թարգմանութեան 1500-ամեակը:

Միջոցին, Անթիլիաս «գնահատելի օրինապահութեամբ պատասխաներ էր թէ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան միայն կը պատկանի համազգային բնոյթ ունեցող այդպիսի ձեռնարկի մը գլխաւորութիւնը» (տե՛ս «Յուշարձան Աստուածաշունչի Հայերէն Թարգմանութեան Հազարհինգհարիւրամեակի», Երուսաղէմ, Տպարան Սրբոց Յակոբեանց, 1938, էջ 4): Անթիլիաս ու Երուսաղէմ օրինապահութեամբ կը սպասեն: Իրենց «նամակին Էջմիածինէ պատասխանն այնքան յապաղեցաւ որ պահ մը տարուեցանք տեղւոյն մէջ զգացուած դժուարութեանց վերագրելու այդ լռութիւնը» (էջ 4): Ի վերջոյ, 1934-ի Նոյեմբերին Սփիւռքը Խորէն Ա. Մուրատբէկեան Կաթողիկոսէն կը ստանայ երկու կոնդակներ, որոնք կը հաստատեն թէ պէտք է ազդուին տօնել Աստուածաշունչի Հայերէն Թարգմանութեան 1500-ամեակը: 1934-ի Հոկտեմբերի (արդէն իսկ նշուած) Սրբոց Թարգմանչաց օրէն մինչեւ 1935 Հոկտեմբերի նո՛յն տօնը երկարող տարին կը յայտարարուի պատշաճ ժամանակը, այս հանդիսակատարութիւններուն համար: Երուսաղէմի Պատրիարքին կը յանձնուի Սփիւռքը կազմակերպելու գործը: Այս հանդէսները կը կատարուին ու կը տպաւորեն Սփիւռքը:

1935-էն 1944, Հայաստանեան ու համաշխարհային արհաւիրքի տարիներուն, հոս - հոն կը սկսի ընդհանրանալ սովորութիւն մը՝ որ 1944-ին կը վաւերացուի, երբ Անթիլիասէն Գարեգին Ա. Կաթողիկոս Յովսէփեանց կոնդակով մը կը յայտարարէ որ այնուհետեւ Սրբոց Թարգմանչաց տօնը կարելի է եւ պէ՛տք է տօնել իբր սկիզբ «Մշակոյթի ամիս»ին: Դժուար է ճշգրտօրէն նշել թէ այս պատմական հանգրուաններու ընթացքին ե՞րբ «Թարգմանչաց»ը վերածուեցաւ «Մշակոյթ»ի: Խորէն Կաթողիկոսի կոնդակին մէջ չկայ բառը, - ան կը նշէ «լեզու» եւ «կրօն», գիր եւ Թարգմանութիւն: 1935, Յուլիս 21-ին, Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեան, Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանին մէջ կը խօսի «Գիրին Երբեակ Խորհուրդը» նիւթին շուրջ, եւ կ'ընդգծէ «գիր» բառին երեք իմաստները, - տառ, Ս. Գիր-ք, եւ գ(ի)րականութիւն: Հայութեան մէջ, գրականութենէն մշակոյթ անցը մեծ քայլ մը չի պահանջեր արդէն, եւ այդ է որ բացայայտօրէն կը կատարէ Գարեգին Կաթողիկոս: Կը խորհիմ թէ Թորգոմ Արք. իր այդ առաջին քայլը առած է Պոլսահայ գրականութեան եւ Սաղիմաբնակ Յակոբ Օշականի գաղափարական ազդեցութեան տակ, եւ թերեւս Գարեգին Կաթողիկոսն ալ բոլորովին զերծ չէ եղած գերմանագէտ Շանթի, Ահարոնեանի եւ ընդհանրապէս Համազգայինի ազդեցութենէն: Ամէն պարագայի այսպէս է որ գիր, Ս. Գիրք, Թարգմանութիւն - Վարդապետութիւն եւ վերջապէս Մշակոյթ՝ յղացք մը կ'ընթարձակուի եւ ներկայի տարողութեան կը հասնի 1944-ին:

Հետաքրքրական զուգադիպութեամբ մը՝ Ամերիկան Քրիստափոր Քոլոմպոսի Ամերիկան գտնելու, «գիւտ»ի օրը կը տօնէ Հոկտեմբեր 12-ին, եւ ուրեմն ամերիկահայոց իրականութեան մէջ գրեթէ կը համընկնին անոնք: Թարգմանիչներ ու Քոլոմպոս՝ երկու իմացական ցամաքամասներ իրարու կը ծանօթացնեն, թէ՛ լաւ, թէ՛ գէշ արդիւնքներով: Զմոռնանք որ նման «ծանօթացում», Քոլոմպոսի պարագային, սակայն ո՛չ միայն իր պարագային, պատճառ կ'ըլլայ տկար բնիկներու մշակոյթին բնաջնջման եւ զանազան տեսակի գաղութարարութիւններու եւ աշխարհակալութիւններու: Պարոյր Սեւակ, Ս. Մեսրոպի ուղղած իր քերթուածին մէջ իրաւացիօրէն կը յիշէ թէ հայ գրերու Գիւտէն առաջ, մենք՝

«Մե՛ր հողի վրայ
Մե՛ր երկնքի տակ
Մենք դարձել էինք օտարի գաղութ»:

Սակայն ան չի յիշեր որ պատմական ուրիշ մեկնաբանութիւն մը պիտի հաստատէր որ Ս. Գրքի Թարգմանութենէն ե՛տք ալ Հայ իմացականութիւնը յաճախ «օտարի գաղութ»ի վերածուելու վտանգին մէջ էր, - Հրեայի, Ասորեցւոյ, Յոյնի, եւ այլն: Մենք միշտ նախընտրած ենք յիշել որ գիրն ու Թարգմանութիւնը մեզի տուին ինքնուրոյն մշակոյթ մը ունենալու կարելիութիւնը: Կը նախընտրենք պարզացնել Թարգմանութեան եւ մշակութային աշխարհակալութեան բարդ իրականութիւնը: Մեր մօտ, «Թարգմանութիւն» բառը գրեթէ միշտ կը նշանակէ «Հայ մշակոյթի հարստացում, օտար մշակոյթի դէպի Հայերէն փոխանցումով»: Եւ ապա, Հայ Դատի անխուսափելի ազդեցութեան տակ, «Թարգմանութիւն» ըսկրած է նշանակել նաեւ «Հայ Դատին օգտակար հանդիսանալ, Թարգմանութեամբ ցոյց տալով օտարին, որ Հա՛յն ալ արժէքաւոր մշակոյթ ունի»: Միամիտ մօտեցում, թուղթէ շերեփին վրայ յամեցող հաւատք, որ հրովարտակի կամ դաշինքի տեղ գրքին ու մշակոյթին վրայ կը սեւեռէ Հայուն քաղաքական յոյսը, - բան մը՝ որ կարելի է ըլլալ համե՛ստ, շատ համեստ չափով միայն...:

Ամէն պարագայի, կ'ուզեմ ընդգծել որ մեր մօտ այս երկու սահմանափակ մօտեցումները կը պարփակեն «Թարգմանութիւն» բառին տրուած մշակութային իմաստը: Զանոնք չեմ արհամարհեր: Կ'ուզեմ նախ Հայ Թարգմանութեան անցեալին ակնարկ մը նետել նախ, եւ ապա ընդլայնել «Թարգմանութիւն» բառին իմաստը:

Հին օրերուն, Թարգմանութիւնը իրողութեան մը կամ պատգամի մը կարեւորութեան մէկ փաստն էր, - Փարաւոններու օրերէն մինչեւ Դարեհ Ա., Պարսից Կայսրերու օրերը, կը Թարգմանուէին միայն շատ կարեւոր դիւանագիտական նամակներ, դաշինքներ, եւ կամ կայսերական ինքնափառաբանութիւններ, որպիսին է Պէհիստունի եռալեզու ժայռին քանդակը, Ն. Ք. 521-ին: Ի միջի այլոց, կ'արժէ յիշել որ գետնէն 90 մեթր վեր, խարակի մը յղկուած երեսին վրայ քանդակուած այս երկար, եռալեզու արձանագրութիւնը (Հին Պարսկերէն, Ասորերէն, Էլամերէն) Հայերը մատնանշող առաջին գրութիւններէն է, եւ բանալի՛ն էր Ասորերէնի վերծանումին: Նման կայսերական պատումներու կողքին, Թարգմանութեան արժանի կը նկատուէր Աստծոյ խօսքը, կրօնական պատգամը, մանաւանդ երբ ժողովուրդներու սփիւռքացումը իրարու հետ շփման մէջ կը բերէր երկու տարբեր հաւաքականութիւններ: Այսպէս, Ն. Ք. 225 թուականին Աղեքսանդրիոյ մէջ, Մակեդոնական ծագում ունեցող Պտղոմէոսեան արքաները հրամայեցին որ Հին Կտակարանի մէկ կարեւոր մասը Եբրայերէնէն Յունարէնի Թարգմանուի, - արդիւնք՝ Եօթանասնից, առաջինը այն հազարաւոր Թարգմանութիւններուն, որոնցմով Հրէից պատմութիւնը պիտի վերածուէր արեւմուտքի կրօնքին:

Մեր մօ՛տ ալ, Թարգմանութիւնը կապ ունեցաւ կայսեր ու կրօնքի հետ, քանի որ այբուբենի գիւտը, ինքնի՛ն, անոնց արդիւնքն էր: Բանասէրները երբեմն մեզի կրնան հաւատացնել որ մենք «ուսումնատենչ» ժողովուրդ մըն էինք, եւ ուրեմն փնտռեցինք գիրն ու գրականութիւնը, սակայն անշուշտ պատմական կոպիտ ճշմարտութիւնը տարբե՛ր է: Երբ Հռովմէական - Բիւզանդական կայսրութիւնն ու Պարսից Սասանեան կայսրութիւնը 387-ի երկու ազդեցութեան ծիրերու բաժնեցին Հայաստանը, եւ արքունիքը մնաց պարսկական շրջանին մէջ, երկու կայսրութիւններն ալ արդէն զարձան իրենց հակառակորդի լեզուի գործածման, - մէկ կողմը միայն յունարէն կ'արտօնէր, միւսը՝ միայն ասորերէն եւ պարսկերէն: Ոչ արքունիքն ու նախարարները կրնային իրարու հետ գիրով կապ պահել, ոչ ալ Կաթողիկոսը՝ իր եկեղեցականներուն հետ: 301էն ի վեր հաստատուած եկեղեցին թէ՛ իր ներքին կառոյցին պահանջած հաղորդագրութիւններ չէր կրնար իրագործել, թէ՛ իր պատգամի սփռումը, - ոչ միայն հայ գիւղացին Աւետարանի յունարէն ու ասորերէն ընթերցումներուն հաղորդ չէր, այլ՝ աւելի՛ կարեւոր, արքունական ու նախարարական մեծ ընտանիքներու մատուռներէն ու վանքերէն դուրս չկային քահանաներ, որոնք յունարէն ու ասորերէն գիտէին: Մենք այսօր կը մոռնանք որ 301-էն 406, Հայութիւնը ունէր 5-էն 6 միլիոն թիւ, եւ հաւանաբար ոչ աւելի, քան՝ 3 - 400 կղերական, որոնք յունարէն գիտէին, ու հաւանաբար 5 - 600՝ որոնք ասորերէն գիտէին: Այլ խօսքով, հինգ միլիոն անձի կայ 1000 հոգեւոր հովիւ, իսկ անոնց ալ Քրիստոնէութեան պատգամը ուղղակի ընթերցման ձեւով չէին կրնար փոխանցել ժողովուրդին: Չենք գիտեր թէ ինչի՞ կը նմանէր պատարագը, որուն մէկ շատ հակիրճ ու պարզ, գոց - սորվուած տարբերակն էր որ գոյութիւն ունէր:

Ահա այս բոլորը փոխուեցան, շնորհիւ հայ գիրերու գիւտին ու քրիստոնէական պատգամի Թարգմանութեան: Մեսրոպ, - Սահակ ու Վռամշապուհ պատմակերտ գործ մը տարին միասին: Դժբախտաբար Հայոց պատմութեան մէջ քիչ անգամ կրկնուեցաւ կղերի ու քաղաքական իշխանութեանց շահերու նման համընկնում, զուգադիպութիւն, եւ ուրեմն գործակցութիւն:

Շնորհիւ Կորիւն Սքանչելիի վկայութիւններուն, գիտենք որ մեր առաջին Թարգմանական աշխատանքը եղաւ Նոր ու Հին Կտակարաններու կրկնակ Թարգմանութիւնը, նախ՝ հապճեպ ու անկատար, ապա՝ ճիգով մը, որուն արդիւնքը եղաւ «Թագուհին Թարգմանութեանց»: Փակագծի մէջ կ'արժէ նշել որ այդ գրաբար Թարգմանութիւնը ներկայիս գտնել ու գնել անկարելի է, Ամերիկայի մէջ: Կը հպարտանանք գրքով մը՝ որ մե՛ր իսկ հաստատութենական կառոյցը անգտանելի դարձուցած է:

Հայկական Թարգմանութեան առաջին, ոսկեդարեան հանգրուանն է 406 - 435-ը: Գիտենք, Կորիւնէն, որ 406-ին իսկ Սահակ Կաթողիկոս անձնապէս «ի Թարգմանութիւն պարապեալ յԱսորւոյն, ոչ լինելով Յունի» այսինքն՝ պարսկական ազդեցութեան ոլորտին մէջ յունագիր Աւետարան չկար: Գիտենք նաեւ որ այս Թարգմանութիւնը անկատար թուեցաւ բոլորին, քանի որ երկու երիտասարդ վարդապետներու, այլապէս անծանօթ Յովսէփ Պաղնացիին եւ մեծահամբաւ Եզնիկ Կողբացիին յանձնուեցաւ գործը վերստին կատարելու պարտականութիւնը, - «յԱսորի բարբառոյն զսուրբ գիրս նոր թարգմանեցին ի հայ լեզու»:

Նոյնիսկ հանճարներուն եւ սուրբերուն համար դիւրին գործ չէր Թարգմանութիւնը: Անո՛նք ալ վարժութեան պէտք ունէին եւ ունեցան սորվելու շատ առիթներ: Հայ կղերը ագէտ էր, Ս. Գրքէն ետք պէտք ունէր նաեւ ամէն ինչի, - մեկնաբանութեանց, հռետորութեան եւ քարոզի դասերու, «Հարցն սրբոց աւանդութիւնս» քրիստոնեայ զանազան եկեղեցիներու սուրբ հայրերուն աւանդութիւններուն: Եկեղեցւոյ մտային ու կանոնագրային կրկնակ կառոյցները ապահովելու նպատակով, հարիւրաւոր էջեր Թարգմանուեցան յունարէնէ, - «Կանոնք ժամանակայ», «Վարք Հարանց», «Ծառք Վարդապետականք», եւայլն:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԸ ՔԱՂԱՔԷ ՔԱՂԱՔ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Ս. Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին տօնը մասնաւոր շուքով նշուեցաւ այս տարի, Մարսէյլի Եկեղեցիներուն մէջ, յատկապէս՝ Մայր Եկեղեցին, ուր պատարագը մատոյց Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան: Երգեցողութիւնը կը կատարէր Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը: Յակոբ Եպիսկոպոս իր քարոզին մէջ կ՚անդրադառնար Ս. Յակոբ Մծբնացիի վերապրուած հրաշագործութիւններուն:

Յաւարտ եկեղեցական արարողութեանց, եկեղեցւոյ Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային Տան «Վարուժան Պօղաճեան» սրահին մէջ տեղի կ՚ունենար ընդունելութիւն մը, Յակոբ Եպիսկոպոսի անուան տօնին առթիւ: Ներկայ էին Մայր Եկեղեցւոյ Վարչութեան անդամները, գլխաւորութեամբ ատենապետ Արշամ Պապայեանի, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, Սէն - Թ՚Անթուանի Ս. Թադէոս եւ Բարթողիմէոս, Սէն Լուի Ս. Գէորգ, Բամփանէլ Ցրէցի Ս. Կարապետ եւ Սէն Ժեռոմի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցիներու հոգեւորական եւ աշխարհական ներկայացուցիչները:

Խօսք առնելով Յակոբ Վարժապետեան, Ալեքսանդր Պապայեան եւ Շահան Խչկր. Բճնյ. Տէօլեան կ՚անդրադառնային Հարաւային Ֆրանսայի մէջ վերջին տարիներուն տիրող համերաշխութեան եւ իրերհասկացողութեան ոգիին, կը յիշէին 1984 Յունիսին Փարիզի մէջ գումարուած Ֆրանսայի Հայց. Եկեղեցիներու ընդհանուր Ժողովը, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նախագահութեամբ, որ թելադրութիւններ կ՚ընէր եկեղեցական կեանքի վերակազմակերպումին համար: Ապա խօսք առնողները կը նշէին Յակոբ Եպիսկոպոսի քսանմեայ ներկայութիւնը Մարսէյլ, անոր ծառայութիւնները Հայց. Եկեղեցւոյ, շեշտելով համբերատար ոգին եւ մաղթելով աւելի կորով:

Յակոբ Եպիսկոպոսի շնորհակալութեան խօսքերէն ետք ներկաները հիւրասիրուեցան Տիկնանց Օժանդակ Մարմնի կողմէ: Ի դէպ, Նիսի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ հովիւն ու վարչութիւնը հեռագրով շնորհաւորած էին Յակոբ Եպիսկոպոսի անուան տօնը:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցիին հիմնարկէքի արարողութիւնը կատարուած է 1954 Յունիս 26ին: Օծուած է 1963 Յունիս 30-ին: Ինը տարիներ պէտք եղած են ուրեմն շինութիւնը վերջացնելու համար: Երկար ժամանակամիջոց մը: Շատ եր - կար: Պատճա՞ռը: Նիւթականի նեղութիւն: Ժողովրդական հանդանակութիւնը բաւ չէ եղած գործը աւելի արագ յառաջացնելու: Ի վերջոյ, Փարիզէն առեւտրական մը՝ Կարապետ Յակոբեան, շնորհիւ Սերովբէ Արքեպիսկոպոսի միջնորդութեան, ստանձնած է գլխաւոր բարերարի դերը, ի յիշատակ իր հօր, Յակոբի: Ահա թէ ինչու Լիոնի Եկեղեցին կը կոչուի Սուրբ Յակոբ: Ներկայիս ունի Մայր Եկեղեցիի հանգամանք Ռոն - Ալփ շրջանին մէջ: Զօնուած է ոչ թէ Յակոբ՝ Առաքեալներէն մէկուն, այլ Մծբին քաղաքի - ներկայիս Թուրքիոյ մէջ - Յակոբ Հայրապետին՝ որուն տօնն էր Շաբաթ, Դեկտեմբեր 14-ին:

Այս առթիւ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 15-ին, Նորվան Եպիսկոպոս պատարագեց սովորականէն դուրս բազմութեան մը ներկայութեան: Եկեղեցին ամբողջովին լեցուն էր, ինչ որ միայն մեծ տօնական օրերու կը պատահի: Արարողութեան կը մասնակցէին քաղաքին երեք հոգեւորականները, վերջերս օծուած երկու սարկաւագները եւ Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավար՝ Յովհաննէս Պէրպէրեան:

Իր քարոզին մէջ, Նորվան Եպիսկոպոս, պատմելէ վերջ այն աւանդութիւնը՝ որ կապուած է Մծբնայ Հայրապետին կեանքին - Ուխտագնացութիւն դէպի Արարատի գագաթը՝ ուր, հասնելէ առաջ իսկ, աստուածային նուէր մը իրեն՝ Նոյի Տապանէն կտոր մը - յիշելէ յետոյ Հայրապետին կատարած հրաշքները Արարատեան երկրին մէջ, կոչ ըրաւ ներկաներուն համերաշխօրէն բոլորուիլ Հայաստանեայց Եկեղեցիին շուրջ, օգնել անոր նիւթապէս, ըլլալ լաւ հայ եւ լաւ ֆրանսացի միաժամանակ:

Հոգեհանգիստի արարողութեան ընթացքին յիշուեցան եկեղեցիին սպասարկած հանգուցեալ բոլոր հոգեւորականները, վարչականները, բարերարները: Եղաւ մատաղօրհնութիւն:

Ժողովուրդին մէկ մասը, շուրջ 140 հոգի, բոլորուեցան կէսօրին, սեղաններու շուրջ, Հայ Տան մէջ: Ճաշը պատրաստած էին եւ կը սպասարկէին, հաւաքաբար, Տիկնանց Միութեան, Կապոյտ եւ Կարմիր Խաչերու անդամուհիները:

Երգչախումբին հաճելի ելոյթներուն միջեւ, խօսք առին, մերթ ընդ մերթ, Իսահակ Խաչակիր Քահանայ Հեքիմեան՝ որ վեր հանեց Նորվան Եպիսկոպոսի կատարած աշխատանքը համայնքին օգտին, պատուոյ նախագահ Ճիլըրայէլ Պահատուրեան՝ որ յորդորեց ներկաները, իրենց Թոռներով իսկ, աւելի շատ թիւով մասնակցելու, յառաջիկայ տարի, նոյն սեղանին:

Զատիկ Աբեղայ Աւետիքեան եւ Մովսէս Ա. քահանայ Գալէնտէրեան շեշտը դրին հայերէն լեզուն սորվելու ու գործածելու եւ Հայաստանեայց Եկեղեցին յաճախելու կարեւորութեանը վրայ, որպէսզի ցեղապանութիւնը չշարունակուի ուրիշ ձեւի մը տակ, Սփիւռքի մէջ:

Ազգ. Միութեան նախագահ Ռիչար Կազարեան իր շնորհակալութիւնը յայտնեց՝ իր գործակիցներուն եւ վերեւ յիշուած տիկիններուն, որոնք ապահովեցին այս հաւաքոյթին յաջողութիւնը, այս տարի եւս:

Նկատեցինք որ բոլոր խօսողներն ալ արտայայտուեցան ամբողջովին հայերէն լեզուով, ինչ որ սովորական չէ ֆրանսահայ հաւաքոյթներու մէջ:

Յաջող կազմակերպութիւն մը անկասկած՝ ուր, դժբախտաբար, սեղանակիցներէն ոմանք պատճառ ունէին մնալու լուռ տխրութեան մը մէջ: Նախորդ օրը, Պոլսահայերու եւ մանաւանդ Պահատուրեան ընտանիքին շատ մօտիկ բարեկամ մը, Հայկ Տէյիրմէնճեան զոհ էր գացած գնդակի մը եւ մահացած տեղն ու տեղը:

Շուրջ տարուան մը ընթացքին, Լիոնի հայ երկրորդ զոհն է այս, Ֆրանսայի մէջ ներկայիս տիրող անապահովութեան: Քանի մը ամիսներ առաջ, հայ երիտասարդ մըն ալ, սպաննուեցաւ գիշերով:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

×

ՎԱԼԱՆՍԻ ՅԱԿՈԲՆԵՐԸ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Վալանսի մասնաճիւղի «Տարեցներու Ակումբ»ը, կը շարունակէ իր օգտակար գործունէութիւնը, ընկերային շրջանակ, ժամանց և ուրախութիւն ապահովելով Վալանսի տարեց ազգայիններուն, մեր շատ սիրելի «հին» սերունդին, որ տակաւին կ՚ապրի հարազատ Հայու զգացումներով եւ hայերէն խօսելով:

Տարեցներու Ակումբին պատասխանատուները, Պ. Պ. Սարգիսը եւ Յարութիւնը, այս անգամ հաճելի անակնկալ մը ըրած էին, Սուրբ Յակոբի առիթով, Դեկտեմբեր 14-ի երեկոյեան հրաւիրելով Վալանսէն բազմաթիւ Յակոբներ, պատրաստուած պիւֆէի մը շուրջ միասին տօնելու համար Ս. Յակոբը:

Հոն էին տարեց եւ երիտասարդ Յակոբներ: Ներկայ էին նաեւ Կաթողիկէ եւ Աւետարանական համայնքներու հոգեւորականներ եւ ազգայիններ, պատուելու համար Յակոբները:

Խօսք առին Զանտրեան վարդապետ, Պ.Պ. Մ. Տէր - Սարգիսեան, Յակոբ Լուսինեան եւ Յակոբ Ջեքեմեան: Արտասանեցին Պ. Պ. Սահակ եւ Ալեքսան:

Հուսկ խօսք առաւ Հ. Բ. Ը. Մ.ի ներկայացուցիչը, Ա. Քէշիշեան, իր ջերմ խօսքերով քաջալերեց ու գովեց տարեց պապիկները, եւ ամէն տեսակի նեցուկ եւ ուշադրութիւն խոստացաւ Միութեան կողմէ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳՈՂԹՈՒԹԷ ԳՈՂԹՈՒԹ

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ հայ գաղութը օժտըւած է նոր կազմակերպութեամբ մը: Հոկտեմբեր 4-ին, «Ֆերահեան» վարժարանի սրահին մէջ գումարուած ժողովի մը ընթացքին, տարիներու ճգճգումէն ետք, ի վերջոյ հիմը դրուած է Քալիֆորնիոյ Հայ Բժիշկներու Միութեան, վաւերացնելով առժամեայ Վարչութեան պատրաստած Ծրագիր - Կանոնագիրը եւ նորակազմ Միութիւնը օժտելով մնայուն Վարչութեամբ մը:

×

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 17-ին, տօնուած է Հ. Յ. Դ.ի 95րդ տարեդարձը: Բացումը կատարած է Յակոբ Ճամպազեան: Պատանեկան Միութեան խօսքը փոխանցած է Րաֆֆի Ստեփանեան, իսկ Երիտասարդական Միութեան կողմէ խօսք առած է Մհեր Առաքելեան: Հ.Յ.Դ.ի 95-ամեայ մարտնչումներուն նուիրուած լուսապատկերներ ցուցադրուած են Նիկոլ Աբրահամեանի և Գալուստ Պապեանի կողմէ, բանախօսած է Վիգէն Յովսէփեան: Ապա տեղի ունեցած է խրախճանք մը, որու ընթացքին հանդէս եկած է երգիչ Վաչէ Զաքարեան (Շիքակոյէն), ազգային եւ յեղափոխական երգերով:

×

ԳՈՒՄԳԱՓՈՒԻ Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 8-ին, պատարագիչ Միւռոն քհնյ. Այվազեան իր քարոզին մէջ շեշտած է Կեդրոնական Վարժարանին դերը գաղութի կեանքին մէջ, անցեալ հարիւր տարուան ընթացքին եւ այսօր: Յաւարտ եկեղեցական արարողութեանց, յարակից Պէզճեան Ամիրա սրահին մէջ նշուած է Կեդրոնականցիներու «Բաժակի պահ»ը: Հանդիսութիւնը վարած է տոքթ. Հերմոն Արաքս: Քալիֆորնիա եւ Փարիզ ապրող Կեդրոնականցիներու ողջոյնը փոխանցած է Արտաշէս Հիւսիւմեան: Խնամակալութեան ատենապետը՝ տոքթ. Արման Զագըր, կարդացած է տեղեկագիր մը, որմէ կը պարզուի, որ Կեդրոնականը անցեալ տարուան 112 աշակերտի դիմաց այս տարի ունի 149 աշակերտներ եւ շրջանաւարտներն ալ նշանակելի յաջողութիւններ արձանագրած են համալսարանի մուտքի քննութիւններուն: Վարժարանը ունի 27 մնայուն եւ այցելու ուսուցիչներ: Կեդրոնականի հարիւրամեակի յանձնախումբին ատենապետը՝ տոքթ. Մարտիրոս Ենիերկան, նշած է թէ յոբելենական հանդիսութիւնները պիտի սկսին 1986 Փետրուար 2-ին. Նախատեսուած են մշակութային ու գեղարուեստական ձեռնարկներ եւ Յոբելենական Մատեանի մը հրատարակութիւն:

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Ամբողջ էութիւնս խռոված էր: Տափաստանը երիտասարդացաւ կարծես, աշխուժացաւ, ցրուեց խաւարը: Այս անծիր տափաստանին վրայ ես երկու սիրահարներ տեսայ: Իսկ անոնք, որպէս թէ հոն չըլլայի, բոլորովին չէին նկատած զիս: Թէ կը քալէի, եւ թէ կը դիտէի այս սիրահարները որոնք աշխարհը մոռցած երգին ամանակով միասնաբար կ՚օրօրուէին: Բոլորովին տարբեր անձերու փոխակերպուած էին: Մինչդեռ, միշտ նոյն Տանիյարն էր մեզի ծանօթ, հրնամաշ զինուորական շապիկով, որուն կոճակները քակուեր էին, սակայն աչքերը խաւարին մէջ բոցերով կը շողային: Թարթիչներուն ծայրը թառած արցունքի կայլակներով, լուռ ու երկչոտ անոր սեղմուած Ճէմիլան ալ մեր գիտցած Ճէմիլան էր: Նոփզնոր, անհունօրէն երջանիկ երկու հոգի էին անոնք: Այս չէ՞ր արդէն երջանկութիւնն ալ: Տանիյար ամբողջովին Ճէմիլային նուիրած էր հայրենիքի այն անհուն սէրը որ իր հոգին կ՚ողողէր այդ ներշնչեալ երաժշտութեամբ, Տանիյար անո՛ր համար կ՚երգէր, երգին մէջ Ճէմիլան կար:

Դարձեալ հոգիիս մէջ ծաղեցաւ այն անմեկնելի խռովքը զոր կը զգայի ամէն անգամ որ Տանիյարին երգը մտիկ կ՚ընէի: Գլխուս մէջ լուսաւորուեցաւ այն՝ ինչ որ կ՚ուզէի ընել: Կ՚ուզէի Տանիյարին ու Ճէմիլային նկարը գծել:

Իմ սեփական մտածումս վախ պատճառեց ինծի: Սակայն փափաքս աւելի հզօր էր վախէն: Պիտի նկարէի զիրենք երբ երջանիկ էին այսպէս: Այո, ճիշդ իրենց սա պահու վիճակով: Սակայն արդեօք պիտի կարենայի՞: Թէ՛ վախէն, թէ՛ ուրախութենէս շնչահատ մնացեր էի: Քաղցր արբեցութեամբ մը, ինքնամոռաց՝ կը քալէի: Ես ալ երջանիկ էի. որովհետեւ չէի գիտեր տակաւին թէ գլխուս ինչ գործ պիտի բանար յանդուգն այս փափաքը: Ես ինծի կ՚ըսէի. մարդս աշխարհը պէտք է դիտէ Տանիյարին պէս, պէտք է իր երգը ես գոյներով արտայայտեմ. ուրեմն իմ նկարիս մէջ ալ պէտք է լեռներ, տափաստանը, մարդիկ, խոտեր, ամպեր, գետեր գտնուին:

«Ուրկէ՞ կրնամ ներկերը գտնել. դըպրոցէն չեն տար որ. իրենց ալ պէտք է» մտածելու չափ առաջ տարի գործը: Կարծես այդ ըլլար գլխաւոր հարցը:

Յանկարծ Տանիյարին երգը լռեց: Ճէմիլա խոլաբար փաթթուեր էր անոր, սակայն անմիջապէս ետ քաշուեր, պահ մը կեցեր ու յետոյ ցատքեր էր կառքէն: Տանիյար շուարած, սանձերը պրկած, կեցուցած էր ձիերը: Ճէմիլա կռնակը դարձած, կանգնած էր ճամբուն մէջտեղը: Յետոյ անակնկալ շարժումով մը գլուխը վերցուց, նայեցաւ անոր, հազիւ զսպելով արցունքները.

- Ինչո՞ւ կեցեր կը նայիս այդպէս, ըսաւ:

Կարճատեւ լռութենէ մը ետք պաղութեամբ.

- Փոխանակ զիս դիտելու, գնա՛ ճամբադ, աւելցուց:

Բարձրացած էր իր սայլը:

- Ինչո՞ւ այդպէս պիշ - պիշ կը նայիս ինծի, պռաց կարծես ուզելով վրէժը ինձմէ լուծել: Նստէ՛ քովս, ա՛ռ սանձերը: Ո՛ւֆ, որքան նեղացուցիչ արարածներ էք:

Մտաբերեցի ձիերը, այլշած սկսայ մըտածել. «Հարսիկս ի՞նչ ունի»: Ի՞նչ կար ունեցածը չգիտնալու: Այս բոլորը հե՞շտ էին կնոջ մը համար որուն ամուսինը հիւանդանոցն էր: Սակայն ես երբեք չէի ուզած մտածել ատոնց մասին: Կը զայրանայի թէ՛ անոր, թէ՛ ես ինծի: Եթէ գիտնայի որ Տանիյար պիտի չերգէր անգամ մըն ալ, եթէ գիտնայի որ այլեւս պիտի չլսեմ իր ձայնը, թերեւս բոլորովին կը հեռանայի Ճէմիլայէն:

(Շար. 21)

Րաֆֆի Ուշագլեան եւ Լիզ,
Տիկին Ագնիւ Արթինեան,
Պ. Գէորգ Ուշագլեան,
Այրի Տիկին Վարդուհի Ուշագլեան,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, քրոջ, հարսին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՂԱՒՆԻ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Արթինեան)

մահը, որ պատահեցաւ, Դեկտեմ. 21-ին, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 26, ժամը 13.45-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէն - Փարիզիէնի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին ընտանիքին:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Փարիզի մէջ, հայ ընտանիք մը իր անձնական կառքը վարող մը կը փնտռէ:
Հեռաձայնել. -
45 - 53 - 08 - 66

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գրագէտ Մկրտիչ Հաճեանի մահուան առթիւ, Կեդր. Սանուց Միութիւնը Կրթաթոշակին համար շնորհակալութեամբ ստացած է 4.200 Ֆ. նախկին կեդրոնականցիէ մը, 500 Ֆ. Տէր եւ Տիկին Բոմբզեանէ եւ 4000 Ֆ. նախկին կեդրոնականցիէ մը:

×

Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները: Տիկին Շնորհիկ Փափազեան իր ամուսնոյն՝ Յակոբ Փափազեանի յիշատակին 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Պօյաճեան (դպրոցին) 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Հրայր Հրաչեան իրենց հօր՝ Գարեգին Հրաչեանի մահուան առաջին տարելիցին առթիւ (դպրոցին) 500 Ֆ.:

×

Սէն - Ժէռոմի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը փոխան ծաղկեպսակի ստացած է եկեղեցւոյ պայծառութեան եւ դպրոցին հետեւեալ նուէրները՝ Մելքոն Զորպաճեանի մահուան առթիւ.- Տէր և Տիկին Պետրոս Զորպաճեան, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ժամկոչեան, Իսահակ Աղամեան 200-ական Ֆ., Այրի Տիկին Սիրարփի Սվազլեան, Պետրոս Զորպաճեան 200-ական Ֆ. դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Իսքէնտէրեան 100, Տիկին Սէվվէրեան Անոյշ, Մանկրեան ընտանիք, Մինասեան Եղբայրք 50-ական Ֆ. դպրոցին: Սարգիս Թէրզիեանի մահուան առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Վրէժ Ելքովանեան 200 Ֆ. ԺԱՖ-ի Մարսէյլի մասնաճիւղը 200 եւ 100 դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Ճըրըդեան 200 Ֆ. դպրոցին, Թէրզիեան ընտանիք 100 Ֆ. եկեղեցւոյ, ԻՒՔՖԱՖ 100, Սահակեան ընտանիք 50 Ֆ.:

×

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալներ Ազգ. Միութեան կը նուիրեն. - Յովսէփ Մկրտիչեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի եկեղեցւոյ. - Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան 1000, Տիկին Լուսի Մկրտիչեան 1000 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ճէպրայէլ Պահատուրեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սարաֆեան 400 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Չէքեան 250 Ֆ., Ալէն - Յակոբ Կօչկարեան 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Հաքէլեան 200 Ֆ.: Գէորգ Քուլագըզեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Եկեղեցւոյ՝ Պ. Ճեպրայէլ Պահատուրեան 200 Ֆ.:

Սէն - Մօրիսէն Տէր եւ Տիկին Սարգիս Խաթուն Օհաննէսեան Լիոնի Հայկազեան միօրեայ դպրոցի աշակերտութեան Դեկտեմբեր ամսոյն ճաշ մը հրամցուցած են:

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, Շաբաթ, Դեկտեմբեր 28, ժամը 15-ին, Մշակոյթի Տունը: Կարեւոր օրակարգ. - Անդամուհիներու մեծամասնութիւնը անհրաժեշտ է: Պատգամաւորի ընտրութիւն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Օր. Բաթիա Շալճեան,
Տէր եւ Տիկին Ֆրէտ Շալճեան
եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 29, Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, իրենց եղբօր, հօր, մեծ հօր՝

ՏԱՃԱՏ ՇԱԼՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սելթեկեան եւ Գավաֆեան ընտանիքները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Այրի Տիկին Նոյեմի Տէրտէրեանի եւ զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն՝ Միսաք Տէրտէրեանի մահուան առթիւ եւ ողբացեալին յիշատակին 300 Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Տիկին Գայեանէ Ճառայեան իր ամուսնոյն՝ Կայծակ Ճառայեանի յիշատակին կը նուիրէ 100-ական Ֆ. «Յառաջ»ին եւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան: Նոյն նպատակաւ Տիկին Ռոզիկ Սրապեան 100 Ֆ. Մշակոյթի Տան Մարսէյլի:

– Լ Ո Թ Օ –

Կապ. Խաչի Սէն - Ժէռոմի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը կը կազմակերպէ բացառիկ «լօթօ» խաղը, գեղեցիկ առարկաներով:

Դեկտեմբեր 29, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱՒԱԳ ՏՕՆԵՐ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 26. - Տօն է Սրբոց Առաքելոցն՝ Պետրոսի եւ Պօղոսի:

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 28. - Տօն է Սրբոց՝ որդւոցն որոտման, Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանիչին:

Վերոյիշեալ չորս օրերուն, Եկեղեցւոյ Աւագ այս տօներուն առիթով, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, առաւօտները ժամը 9.30-ին, Առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի՝ բոլոր եկեղեցականներուն մասնակցութեամբ:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը՝ իր մասնակցութեամբ ուրախակից դառնալու յիշատակի այս տօնախմբութիւններուն:

ՏՕՆԱԾԱՌ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ
ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Յունուար 5, ժամը 13-էն սկսեալ Վարժարանին հանդիսասրահին մէջ՝ 1, Պուլվառ տիւ Նոռ, Լը Ռէնսի

Ճոխ պիւֆէ եւ յատկապէս հայկական Հերիսա:

Աշակերտներուն ելոյթը կը սկսի ժամը 16-ին, պարեր, երգեր, արտասանութիւններ:

Երգչախումբը կը ղեկավարէ՝
Գ. ԵԱՆՊԷԿԵԱՆ

Պարախումբը՝
ՕՐ. Մ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Կաղանդ Պապուկը նուէր կը բերէ բոլոր փոքրիկներուն:

Մուտքը ազատ է:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տէր եւ Տիկին Արշամ Պապայեան 2000 Ֆ.:

ՆՈՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Միհրան Նագաշեան իր ննջեցեալներու յիշատակին կը նուիրէ 100 Ֆ. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութեան եւ փարիզեան մասնաճիւղերու՝

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կիրակի, Յունուար 12-ին:

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

×

Մարսէյլի Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի հիմնադրութեան 8-րդ տարեդարձին հանդիսութիւնները Փետրուար 2, Կիրակի:

C R É A T I O N S

Prix : 750 F. TTC.

Gaby

Prix : 1100 F. TTC.

BIJOUTIER — FABRICANT

G. AVEDISSIAN

Tél. 48 24 86 85
Mº Cadet, Montmartre

42, rue du Fg. Montmartre
Esc. 8, 2ème droite— 75009 PARIS

ՊԱՏԱՐԱԳ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 24-ին, ժամը 16-ին, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի Սէն - Թէոտոր մատրան մէջ:

Կը պատարագէ՝
ԿՂԵՄԷՍ ՎՐԴ. ՄԱԼՃԵԱՆ
Կը քարոզէ՝
ԼԵՒՈՆԵԱՆ ՎՐԴ.

ԱՄԱՆՈՐԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Վալանսի Դաւիթեան վարժարանի տարեվերջի եւ Ամանորի հանդէսը՝ Կիրակի, Դեկտեմբեր 29, ժամը 14.30-ին Վալանս, Սալ տէ Ֆէթի մէջ:

Ճոխ յայտագիր, արտասանութիւններ, հայկական խաղեր եւ փոքրիկ թատերախաղ մը:

Մուտքը ազատ է:

U. G. A. B.

UNION GENERRALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE

La Section des Dames de l'UGAB
de Paris

vous invite

au

DINER TRADITIONNEL

qu'elle organise à l'occasion
du Noël Arménien
le Dimanche 5 Janvier à 19h30 précises
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e

Participation aux frais : 250 frs.
Pour les moins de 15 ans : 100 frs.

Pour réserver votre table téléphonez au
45 - 20 - 03 - 18
avant le 30 Décembre

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue St. Bazile—13001 Marseille

SUPER LOTO

Dimanche 5 Janvier à 15 heures

Nombreux lots de valeur

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽԱՂ

Կիրակի, Յունուար 5, ժամը՝ 15-ին:

— Բազմաթիւ արժէքաւոր նուէրներ —

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՂԹԻԿ,
ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՐՁԱԿԱԳԻՐ ԵՒ ՏԱՐԲԵՐ ԳՈՐԾԵՐ
(ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ,
ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS,
PROSPECTUS,
DIVERS TRAVAUX DE VILLE
(TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES,
ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
25

MERCREDI
25 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.124
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.124

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 18 - 19)

ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 150ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է գիտական նստաշրջան մը, նուիրուած Րաֆֆիի ծննդեան 150-ամեակին: Մ. Աբեղեան Գրականութեան Հիմնարկի եւ Գրողներու Միութեան կազմակերպած նստաշրջանը տեւած է երկու օր: Բացումը կատարած է ակադ. Եդուարդ Ջրբաշեան: Զեկուցումներ կարդացած են Սուրէն Աղաբաբեան՝ «Րաֆֆին եւ արդիականութիւնը», Բարգէն Զուգասզեան՝ «Րաֆֆին եւ պարսկական կուլտուրան», Ջաւէն Աւետիսեան՝ «Սամուէլի առանձնայատկութիւնները» նիւթերուն շուրջ: Տակաւին իր ողջութեան օրով Րաֆֆի թարգմանուած է օտար լեզուներու եւ ներկայացուած եւրոպայի ընթերցողին: Թերեւս ամէնէն շատ թարգմանուած երկը «Ջալալեդդին»ն է՝ անգլերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, չեխերէն, պուլկարերէն, յունարէն. շատ թարգմանուած են նաեւ «Խենթը», «Կայծեր»ը, եւ միւս երկերը: Ժամանակի եւրոպական մամուլը ըստ արժանւոյն գնահատած է Րաֆֆիի գրական վաստակը: Եւրոպական լեզուներով Րաֆֆիի երկերու արձագանգներուն մասին զեկուցում մը կարդացած է Վարդան Փարթամեան: Սերգէյ Սարինեան խօսած է Րաֆֆիի գրական - գեղագիտական հայեացքներու եւ սկզբունքներու մասին, իսկ Լեւոն Ղազարեան անդրադարձած է Րաֆֆիի «Կայծեր» վէպի պատմական նշանակութեան: Վլադիմիր Վարդանեանի զեկուցման նիւթը եղած է «Րաֆֆիի կեանքէն նոր յայտնուած էջեր»ը:

×

«ՀԱՄՇԷՆ – 85» ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Աբխազիոյ Նովի Աֆոն քաղաքին մօտ գտնուող Պսիրցխա հայկական գիւղին մէջ տեղի ունեցած է «Համշէն-85» աւանդական տօնախմբութիւնը: Սեւ ծովու ափերուն հինէն հաստատուած Համշէնահայերու ժառանգորդները ներկայացուցած են իրենց երգն ու պարը, սիրող եռամեայ... նկարիչներու գործերը, հմուտ արհեստաւորներու պատրաստած առարկաներն ու գործիքները: Հանդիսութեանց համար տրամադրուած է գիւղին ակումբը, որուն բակին մէջ բացուած են լուսանկարչական, երաժշտական գործիքներու նկարներու եւ առտնին առարկաներու ցուցահանդէսներ: Ուշադրութիւն գրաւած է Ադլէր քաղաքէն Յակոբ Քոսեանի գործերուն նուիրուած բաժինը: Վարպետը պատրաստած է մօտ 200 քամանչաներ եւ քամաններ: Համշէնահայ գրեթէ բոլոր քամանչահարները կը նուագեն անոր պատրաստած գործիքներով: Հանդէս եկած է գիւղին դպրոցին պարախումբը: Այս, ակումբի սրահին մէջ խօսք առած է Կարապետ Մինասեան եւ անդրադարձած «Համշէն - 85»ի նշանակութեան: Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են քամանչահարներ Սեդրակ Շիշմանեան, Խորէն Սարեան, Յակոբ Գուգուլեան, մեկնաբանելով հին երգեր ու մեղեդիներ: Սուխումցի քամանահար Սեդրակ Աւջեան նուագած է 35 տարի առաջ իր պատրաստած նուագարանին վրայ: Ողջոյնի խօսք արտասանած են Երեւանի Բազմաբուեստից հիմնարկէն պատուիրակութեան ղեկավար Միքայէլ Աբդալեան եւ Մաշտոց Մատենադարանի բաժնի վարիչ պատմաբան Վարդան Գրիգորեան:

×

ԱՐԵՒՇԱՏ ԱՒԱԳԵԱՆԻ ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ ԼԻԹՈՒԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Բանաստեղծ Արեւշատ Աւագեան ծանօթ է Լիթուանիոյ մէջ: «Նեամունաս» ամսագիրի, «Պոէզիայի Գարուն» տարեգիրքի, հայ բանաստեղծութեան ծաղկաքաղի, ինչպէս նաեւ երիտասարդական եւ գրական մամուլի մէջ լոյս տեսած են իր բանաստեղծական շարքերը: Վերջերս Լիթուանիոյ արուեստասէրներուն ներկայացած է նաեւ նկարիչ Արեւշատ Աւագեան, որուն «Աստղի ծնունդը», «Բանաստեղծի ծառեր», «Սրբազան հող», «Սարերի մտերմութիւնը» շարքերու գեղարուեստական եւ գծագրական շուրջ 40 աշխատանքներէ բաղկացած ցուցահանդէսը շրջած է Կաունաս, Պանեւեժիս եւ Վիլնիւս: Պանեւեժիս թատրոնին մէջ կազմակերպուած է հայ արուեստագէտին հետ հանդիպում մը: Խօսք առնելով բեմադիր Դոնատաս Բանիոնիս նշած է, թէ Արեւշատ Աւագեանի գոյները յատուկ են եւ ինքնատիպ, լեցուն՝ բանաստեղծութեամբ, որ իր նկարչական ցուցահանդէսը կը հարստացնէ ժողովուրդներու բարեկամութեան հիւթեղ երանգապնակը: Բանաստեղծ - նկարիչ Արեւշատ Աւագեան անհատական ցուցահանդէսներ տուած է Մոսկուայի Գրողներու Տունը, «Տրուդ» թերթի խմբագրատունը, Կիեւի Գրողներու Տունը եւ Երեւան:

ՃԱՏՐԱԿ

ԳԱՐԻ ԳԱՍՊԱՐՈՎ ՅԱՂԹԵՑ ԹԻՄԱՆԻ

Ճատրակի աշխարհի ախոյեան Գարի Գասպարով Հիլվերսումի մէջ (Հոլանտա) փառաւոր յաղթանակ մը տարաւ կրօսմայսթէր Եան Թիմանի դէմ (4 - 23 արդիւնքով): Աշխարհի թիւ 3-ը նկատուող հոլանտացի կրօսմայսթէրը կը մասնակցի ախոյենութեան յաւակնորդներու կէս - աւարտականին: Գասպարով, որու անդրանիկ ելոյթն էր արտասահմանի մէջ, աշխարհի ախոյեանի տիտղոսը նուաճելէ ետք, առիթէն օգտուելով, մամլոյ ասուլիսի մը ընթացքին բուռն կերպով ձաղկած է ճատրակի միջազգային դաշնակցութիւնը, մասնաւորաբար անոր նախագահը՝ Քամփոմանէսը:

«Ֆիկառօ»ի թղթակիցը հարցազրոյց մը ունեցած է Գասպարովի հետ, զոր կուտանք առանձին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ Անգարայի ներկայացուցիչներուն եւ մտաւորական շրջանակներու վրայ պաղ ջուրի մը տպաւորութիւնը գործած է Թուրքիոյ զինուորական վճռաբեկ ատեանի մերժողական որոշումը: Արդարեւ, Խաղաղասէրներու Միութեան 23 անդամները որոնք 1983-ին ձերբակալուած էին «համայնավար քարոզչութիւն» կատարելու ամբաստանութեամբ 5 - 8 տարուան բանտարկութեան զանազան պատիժներու դատապարտուած էին: Անոնք դիմում կատարած էին զինուորական վճռաբեկ ատեանին որպէսզի ազատ արձակուին, սակայն ատեանը մերժած է այս դիմումը: Ճիշդ այն միջոցին երբ եւրոպական հինգ երկիրներ Թուրքիոյ դէմ իրենց բողոքը ետ կ'առնէին եւրոպական Խորհուրդի մարդկային իրաւանց յանձնախումբէն, յոյս կար որ Թուրքիոյ արդարութեան մեքենան ալ իր կարգին զիջում մը պիտի ընէր, յատկապէս ձախակողմեան մտաւորականներու պարագային:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Ծնունդի արձակուրդները պիտի անցընէ Եգիպտոսի մէջ: Էլիզէ մասնաւոր հաղորդագրութեամբ մը կը ճշդէ թէ Եգիպտոսի նախագահ Հոսնի Մուպարաքի անձնական հրաւէրով է որ Միթերան Եգիպտոս կ'երթայ:

ԱՊՈՒ ԻԱՏ, որ ՊԱԿ-ի գլխաւոր թեւին՝ Ֆաթահի կեդրոնական կոմիտէի անդամ է, առջի օր կը յայտնէր թէ ուղղակի շփումներ կան ՊԱԿ-ի ներկայացուցիչներուն եւ Սուրիոյ միջեւ՝ հարթելու համար երկուստեք տիրող տարակարծութիւնները: Արաբական Ծոցի Ալ Խալիժ օրաթերթին տուած հաղորդագրութեան մը մէջ Ապու Իատ կը շեշտէ նաեւ, թէ «Միջ - պաղեստինեան հաշտութիւնը պիտի իրագործուի Պաղեստին - Սուրիա մերձեցման ճամբով»:

ԼԻԲԻՈՅ համաձայն ոչ մէկ տարակարծութիւն դէմ առ դէմ կը հանէ Եգիպտոսի նախագահն ու լիբիական յեղափոխութեան առաջնորդը, բացի «սիոնական թշնամիի ճանաչումէն»: «Պատրաստ եմ հանդիպելու Հոսնի Մուպարաքին Եգիպտոսի մայրաքաղաքին մէջ, սահմանագլուխին վրայ կամ այլուր, պայմանաւ որ խօսինք Քէմփ Տէյվիտի մտնութեան համաձայնագրէն Եգիպտոսը դուրս բերելու ձեւին մասին», յայտարարած է գնդապետ Քատաֆի:

ՍԱՈՒՏԱԿԱՆ ԱՐԱԲԻՈՅ մէջ - ուր երբեք թէ չանձրեւեր – նուազագոյնը 50 հոգի զոհ գացած են հեղեղանման անձրեւներու: Ըստ մասնագէտ օդերեւութաբաններուն, Հաշեմական վեհապետութեան լեռնային շրջաններուն մէջ տեղացող այդ անձրեւները, ընկերակցութեամբ մօտ 100 քիլոմեթր արագութեամբ հովի մը, աննախընթաց են յիսուն տարիներէ ի վեր:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՓՐԻԿԷԻ մէջ առջի օր 24 ժամուան արգելափակումէ մը ետք ատանց պայմանի ազատ կ'արձակուէր սեւամորթներու բանտարկեալ պարագլուխին կինը՝ Վիննի Մանտելա: Միջադէպերը, սակայն, օրէ օր կը բազմանան «Ափըրթայտ»ի երկրին մէջ: Տուրպանի մօտ ծովափի մը վրայ պայթած ռումբի մը զոհ կ'երթային 6 սպիտակամորթներ, իսկ Սովեթոյի մէջ ոստիկանութիւնը բազմութեան վրայ կրակ կը բանար՝ սպաննելով երկու սեւամորթներ:

ՖՐԱՆՍ - ՖՈՒԹՊՈԼ շաբաթաթերթի աւանդական «Ոսկի գնդակը»՝ որ կը պարգեւատրէ տարուան լաւագոյն Եւրոպայի խաղացողը, յաջորդաբար երրորդ անգամ ըլլալով յատկացուեցաւ ֆրանսացի Միշէլ Փլաթինիի: Եւրոպայի ախոյեան Եուվենթուսի գլխաւոր յառաջապահն ու Ֆրանսայի ազգային խումբին խմբապետը կարելի 130 կէտի վայ ստացաւ 127 կէտ՝ Եւրոպայի 27 երկիրներէ նշանակուած 27 դատողներու կողմէ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԾՆՈՒՆԴ

Այս օրերուն մանուանդ աչքերս չեմ կրնար չսեւեռել Փարիզի պատերուն փակցուած հսկայ որմազդի մը: Երիտասարդ սեւամորթ կին մը երկու մանուկներով, մին կռնակը, միւսը՝ թեւերուն մէջ: Երկուքն ալ ուժաքամ, կմախացած: Վարպետ լուսանկարիչը յաջողած է կնոջ դէմքին ու աչքերուն տալ այն՝ զոր ցաւ կը կոչենք: Որմազդին տակ կը կարդանք. - *Կրնայ ապրեցնել իր մանկիկը. չի գիտեր թէ ինչպէս. օգնեցէ՛ք իրեն:*

Եւ ըսել թէ օր մը Մանուկը եկաւ ապրեցնելու մարդկութիւնը ամբողջ:

Կենդանասէր ըլլալէ չենք դադրիր տակաւին երբ ըսենք թէ նոյն որմազդերուն առջեւէն քանի՜ տիկիններ կը տողանցեն ամէն օր, իրենց թեւերուն մէջ ամենասուղ ուտելիքներով սնած, շփացած ու ապիկար չորքոտանի հոգեհատորներ գրկած: Մինչ անդին, այսպէս կոչուած թերաճ երկիրներու մէջ, միլիոնաւոր մանուկներ ակնդէտ կը սպասեն մեր օգնութեան: Կը սպասեն մանաւանդ որ զենք չշինենք, յիշենք սիրելը:

Սիրենք այնպէս՝ ինչպէս ուզեց սորվեցնել մեզի Մեծ Մանուկը սակայն չսորվեցանք, եւ որ այսօր շինծու մսուրներու մէջ կը մնի դիտելով որմազդին տխուր լուսանկարը:

ԱՐՓԻ

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ԱՐԱՐԱՏ» ԼԱՌՍԻ ՄԷՋ

Երեւանի «Արարատ»ը գացած է Լաոս բարեկամական կարգ մը հանդիպումներ ունենալու համար տարբեր քաղաքներու խումբերու հետ: «Արարատ» Դեկտեմբեր 27-ին կը վերադառնայ Երեւան եւ կարճ արձակուրդէ մը ետք, Յունուար 7-ին կը մեկնի Պուլկարիա. ապա ախոյենութեան նոր շրջանի համար նախապատրաստուելու նպատակով կը սկսի մարզուիլ Երեւանի մէջ, հուսկ՝ Գագրա, Սեւ ծովու ափին:

ԾՆՈՒՆԴԻ առթիւ, *«Յառաջ»* լոյս չի տեսներ (Դեկտեմբեր 26-ի թիւ) եւ խմբագրատունը փակ է: Մեր յաջորդ թիւը՝ Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 27:

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Վարդանանց պատերազմէն ետք դար մը, կամ դարէ մը աւելի, դանդաղեցաւ թարգմանութիւնը: Եզնիկ, Փարպեցի, Եղիշէ, Մովսէս Խորենացի հայերէնով ստեղծագործեցին, յունական եւ ասորական քաղաքակրթութիւններու մտաւոր հունձքը իւրացնելէ ետք: Իրաւունք ունինք ըսելու որ թարգմանչական ոսկեդարի, աւելի ճիշդ 406 - 451, քառասունեւհինգամեայ արդիւնքները դրական էին, սակայն կ'արժէ յիշել որ նոյնիսկ ամէնէն դրական ընթացքը՝ իր գինն ունի: Այս պարագային, թարգմանութիւնները, յունական - քրիստոնէական անդադրում անդրադարձումով հարուստ մշակոյթը ներածելով՝ խեղդեցին բնիկ հայ մշակոյթի մը ինքնուրոյն զարգացման կարելիութիւնը: Եթէ Քրիստոնէութիւն ու Լուսաւորիչը ճզմեցին մեր հազարամեայ հեթանոս մշակոյթը, դրի գլուխն ընկերացող թարգմանութիւններու ջրհեղեղը աւարտեց բանաւոր, գուսանական հսկայ աւանդին բնաջնջումը, - այդ աւանդը թէ՛ հեթանոս էր, թէ՛ ալ՝ նոյնիսկ երբ բացայայտօրէն հեթանոս չէր, անոր չարտօնուեցաւ դիմանալ, քանի գրաւոր մշակոյթը վերածուեցաւ կղերական մենաշնորհի: Յետոյ, ժողովրդական մշակոյթը չէր կրնար ունենալ Հելլէնա - Քրիստոնէական մշակոյթի մտային ճարտարութիւնը, ճարտարութիւն՝ որով օժտուած էր թարգմանութեամբ ներածուած մշակոյթը:

Գիտակցաբար կը գործածեմ «ներածուած» բառը: Այսօր, թերաճ երկիրներ՝ որոնք կ'ուզեն իրենց ճարտարարուեստը զարգացնել, ըսենք՝ հիւսուածեղէնի, կ'արգիլեն աւելի արդիական մեթոտներով օժտուած երկիրներէն հիւսուածեղէնի ներածումը, կամ կը սահմանափակեն այդ, մինչեւ որ ներքին շուկայի արտադրիչները փորձառութեամբ կարենան հասնիլ ներածուածին հետ մրցելու մակարդակին: Մեր մշակոյթը առիթը չունեցաւ այդպէս զարգանալու, եւ Ոսկեդարը միանգամընդմիշտ խլեց մեր եկեղեցին ու մտաւորականութիւնը մեր ի հիմէ արեւելեան ժողովուրդի հողէն, եւ զայն տընկեց Քրիստոնեայ արեւմուտքի արեւելեան ծայրամասին՝ անոր ժայռոտ, փոթորկոտ ու վտանգաւոր մէկ գաւառին մէջ, ուրկէ երբեք լիովին դուրս չելաւ մեր մշակոյթը: Պէտք չէ մոռնալ որ պատուաստը վտանգաւոր բան է մարմնին համար, - օտարութեան ներմուծումն է, մարմնին մէջ, շատ օգտակար՝ երբ յաջող. շատ սուղ՝ երբ ձախող: Թարգմանութիւնը կրնայ խնդրական ու վտանգաւոր ըլլալ, ինչպէս նաեւ առողջարար: Երկո՛ւքն ալ եղաւ որոշ չափով, մեզի համար: Մեր պատմութեան մէջ 570 - 610 թուականները կը կազմեն թարգմանչական ճիգի երկրորդ, տիրահռչակ շրջանը, այսպէս կոչուած հելլենաբան շրջանը: Բիւզանդական կայսրութիւնը զօրաւոր էր այս շրջանին, բիւզանդական մշակոյթը՝ նոյնպէս: Մեր գրաբարի «ճկունութիւնը եւ բառակազմական ատակութիւնը՝ առաքինութենէ եւ առաւելութենէ կը փոխուին մոլութեան», այս շրջանին, կը գրէ մեր լեզուաբաններէն մին (Յ. Մարթայեան) հաստատելով մաքրակրօն դըրաբարագէտներու կարծիքը: Այս շրջանի թարգմանական, նոյնիսկ բնագիր գործերու լեզուն կը կաղապարուի յունարէնին վրայ. այլ խօսքով՝ հոս կը տեսնենք աւելի շեշտուած ձեւով, թարգմանութեան վտանգը, օտարացումը, օտարին մուտքը՝ մեր մէջ: Մեր մաքրակրօնները, անօգնական ուրիշ մարզերու մէջ, միշտ կը մերժեն նման մուտք՝ լեզուին ծիրին մէջ: Թարգմանութիւնը, բառին սահմանումով իսկ, օտարին հետ շփումի հարց է, եւ ուրեմն այսօր ալ, երբ իբր Սփիւռք կը շփուինք օտարին հետ, հրատապ հարց կը մնայ մեզի համար:

Հակառակ անոր՝ որ 600-էն 1000 թուական, կը դանդաղի թարգմանութեան թափը, բանասէրներ 1000-ի մօտ թարգմանութիւն կը հաշուեն 406-էն մինչեւ տասներորդ դարու վերջաւորութեան: Հազար գիրք, այսօր, մեծ բան չէ: Սակայն ձեռագրային դարերուն, հազար գիրք՝ կը նշանակէր Քրիստոնեայ - Արեւմտեան կըրօնական մշակոյթի մէկ ստուար համեմատութիւնը, հաւանաբար՝ կէսէն աւելին: Յաջորդ երեք դարերուն, վերանորոգուեցաւ թափը: Գրիգոր Մագիստրոս մեծահամբաւ ազնուական գիտունը յունարէնէն թարգմանելով անցուց իր ժամանակին մէկ կարեւոր մասը: Մեզի կը մընայ իր մէկ նամակը, «Թուղթ Սարգիս Վարդապետի», ուր ան կը գրէ, - «Ոչ եմք դադարեալ ի թարգմանութենէ ... եւ եթէ կամեսցէ Տէր ... զմնացեալն բոլոր Յունաց եւ յԱսորոց թարգմանել ոչ դանդաղեցոյց»: Մագիստրոսն էր որ թարգմանեց Պղատոնի «Օրէնքները», «Տիմէոսը», «Եւկլիդէս» (Էօքլիտ)ը, այս գործերու եւրոպական լեզուներու թարգմանուելէն 500 տարի առաջ: Սակայն նորէն պէտք չէ աճապարել՝ հպարտանալու: Հարցը սա է, - ի՞նչ կրցաւ ընել հայ մշակոյթը, իրեն փոխանցուած այս գանձով: Դժբախտաբար՝ պատասխանն է՝ «գրեթէ ոչինչ»: Թարգմանութիւնը, եթէ օգտակար ըլլալու մղումով կը կատարուի, հմուտ սերմնացանութեան կը կարօտի, - չի բաւեր սերմը սփռել, պէտք է որ ան հերկուած, բերրի, պատրաստ հողի վրայ իյնայ: Այդ հողը չէր Հայ միտքը, 1000-ական թուականներուն:

- 11-րդ դարէն 13-րդ դար, հայ թարգմանութիւնը ապրեցաւ արծաթէ դար մը, Կիլիկիոյ մէջ, ուր՝ շնորհիւ ծովափի մը գոյութեան եւ Խաչակիրներուն, հայ քրիստոնէութիւնը շփուեցաւ նոր օտարի մը, Լատին - Կաթոլիկ քրիստոնէութեան հետ: Թէ՛ Ներսէս Շնորհալի, թէ՛ Ներսէս Լամբրոնացի աշխատեցան այս մարզին մէջ: Շնորհալի վարդապետներու խմբակի մը բաժնած էր գործերու զանազան հատուածներ, որպէսզի յանձնախմբային դրոյթով աւելի արագ ընթանան կրօնական ու կանոնագրական նիւթերու թարգմանութիւններ: Այս շրջանի՛ն ալ թարգմանութիւնը վտանգի բնոյթ ունեցաւ յաճախ, քանի որ կաթոլիկ եկեղեցին, ու անոր հակող հայ կղերը, թարգմանեցին «Կարգաւորութիւն Եկեղեցւոյն Հռոմայ» եւ այլ գործեր: Միաժամանակ, ինչպէս ծանօթ է մեր մատենագրութեան պատմութենէն, այս շրջանին է որ հայ աշխարհականներու այլազան հետաքրքրութիւններն ալ սկսան իրենց ներկայութիւնը զգացնել, եւ ուրեմն կը գտնենք ամէն տեսակի գործեր, - 1193-ին, «Բիւզանդական Զինուորական Օրէնք»ը, ապա՝ ժողովրդական առակներու թարգմանութիւն արաբերէնէն, եւայլն:

- Երկար դադարէ մը ետք, Կաթոլիկ եկեղեցւոյ յաջորդ ներխուժումը, 17-րդ եւ 18րդ դարերուն, առիթը կ'ըլլայ թարգմանութիւններու նոր, փոքր մակընթացութեան մը: 1721-ին, օրինակ, Նախիջեւանի կաթոլիկ հայրերը կը թարգմանեն «Գիրք Մոլութեանց»ը, որպէսզի իրենց հաւատացեալ հօտը մօտէն ծանօթանայ մահացու մեղքերուն, որոնց գոյութենէն (ըստ իրենց) պէտք եղած խստութեամբ գիրենք տեղեակ չէր պահած Առաքելական Եկեղեցին:

- Այս շրջանին՝ հետաքրքրական երեւոյթ է թարգմանութիւններու օժանդակող որոշ ազդակներու բացակայութիւնը, որոշ պայմաններու գոյութեան հակառակ: Օրինակ՝ 1512-էն ետք կայ հայ տպագրութիւն, 1567-ին, Աբգար Դպիրի «Քերականութիւն»ը, 1698-ին՝ Երեմեայ վարդապետի «Բառգիրք Հայոց»ը, 10.000 բառով, 1749-էն 1769, Մխիթար Աբբահօր «Բառգիրք Հայկազեան Լեզուին», սակայն 1831-էն առաջ չկայ մատչելի բառարան ֆրանսերէնի, իսկ այդ թուականին Արթին Հինտօղլուի գործը՝ ֆրանսերէնէ - թրքերէն բառարան մըն է: Հակառակ այս բոլորին գոյութեան, այս շրջանին հայ կղերը թոյլ է, հայ աշխարհականը՝ բազմալեզու, եւ ուրեմն թարգմանութիւնները համեմատաբար շատ աւելի քիչ են, քան՝ ձեռագրային դարուն:

- 1830-ական թուականներէն մինչեւ 1900, թարգմանութիւններու նոր ջրհեղեղի մը շրջանն է, երկու պատճառաւ: Առաջինը՝ ամերիկեան բողոքականներու գալուստն է, - առոր արդիւնքն է Ս. Գրքի հատուածային թարգմանութիւնը եւ աշխարհաբար, քարոզչական գրքոյկներու տարափը, որ ի վերջոյ կարեւոր ազդակ մը եղաւ, թէ՛ հայատառ թրքերէն գրքերու, թէ՛ ալ աշխարհաբարի տարածման: Երկրորդ ազդակը՝ ֆրանս. մշակոյթի ներխուժումն է, - ներխուժում՝ որ անկասկած մեզ ծանօթացուց Հիւկոյին ու Ռըսինին, Կոթիէին ու Մոփասանին, եւ որ Պոլսահայութիւնը գոնէ պատրաստ էր ու պատրաստ է մինչեւ այսօր՝ պանծացնելու: Սակայն Պարոնեանի կծու ծիծաղին թիրախը եղող ա լա ֆրանկան, ուր օտար լեզու, օտար մշակոյթ, օտար կենցաղ միասին կը նշանակեն օտար եւ խորթ բարոյականութիւն, ցոյց կուտան որ հայկական օտարամոլութիւնը կրցաւ թարգմանութիւնն իսկ յոռի ձեւով օգտագործել: Այս ըսել չէ որ Պարոնեան հակառակ էր թարգմանական աշխատանքին: Ընդհակառակն, ինք հմուտ էր յունական ու ֆրանսական գրականութեանց, եւ օգտագործած էր Մոլիէռի գործը, ինչպէս վերջերս մանրամասնօրէն այդ ցոյց տըւաւ տոքթ. Գէորգ Պարտաքճեան: Պարզապէս, Պարոնեան ցոյց կուտայ թէ որքա՜ն վտանգաւոր է խակ ընկերութեան մը համար, որպիսին էր Պոլսոյ նոր - հարուստ քաղքենիութիւնը, շփումի մէջ մտնել հասուն մշակոյթի մը հետ: Այսօր ալ, թէ՛ Լիբանանի, թէ՛ ալ Արեւմուտքի մէջ, մեր եւ ուրիշ Միջին - Արեւելեան հաւաքականութիւններու քաղքենի նորահարուստները կուգան՝ կապկումի ծիծաղելիութեամբ փաստելու թէ որքա՜ն վտանգաւոր է մէկ մշակոյթի կենցաղ, բարք, մտածելակերպ ու լեզու՝ ուրիշ մըշակոյթի մը մէջ զանգուածաբար փոխադրել, թարգմանել: Թրանս - Լաթիօ, բառին լատիներէն իմաստը, կը նշանակէ, տառացիօրէն «տեղէն անդին տանիլ», սահմանը կտրել անցնիլ, գաղթել, եթէ կ'ուզէք:

Նշեցի ֆրանսական ժողովրդական ու ընտրանի գրականութեան թարգմանութիւնը: Այս նիւթին մասին գրած են թէ՛ Ճէյմս Էթմէքճեան թէ՛ ալ Վահէ Օշական, երկուքն ալ ակադեմականներ՝ որոնց մասնագիտութիւնը 19-րդ դարու հայ գրականութեան զանազան ծալքերն են: Մինչ Էթմէքճեան կը սեւեռի ընտրանիի գրականութեան վրայ, և ուրեմն դրական երեւոյթ կը նկատէ Լամարթինի կամ Հիւկոյի գործերու թարգմանութիւնը, Օշական աւելի բարդ կը նկատէ վիճակը: Կ'արտայայտէ սա կարծիքը թէ՝ թերեւս արեւմտահայ վէպի տխեղծ, տկար վիճակը կը պարտինք անոր, որ Պոլսոյ եւ Իզմիրի շուկաները ողողուած էին հարիւրաւոր թարգմանութիւններով: Դժուար է զարգացնել միայն բարձր մշակոյթ, երբ միջին դասակարգի դրական մշակոյթը զանգուածականօրէն կը ներածուի: Մեր մտաւորականութիւնը չէ հասկցած, մինչեւ այսօր, թէ ինչո՞ւ այդքան տկար է մեր մօտ մշակոյթ - զանգուած կապը: Առնենք գրականութեան մարզը միայն: Զանգուածը, Սկանտինաւիայէն դուրս ամէն տեղ, գրականութիւն չի կարդար ընդհանրապէս, - կը կարդայ պոռնկագրութիւն, սիրային ու պատանեկան - արկածախնդրական վէպ, կամ պարբերաթերթային պատմուածք, գաղտնի ոստիկանական վէպ, պատմական վէպ, եւայլն: Առնցմով հրապուրուողներու մէկ չնչին տոկոսն է միայն որ կ'երթայ նաեւ դէպի բարձր գրականութիւնը: Իզմիրի եւ Պոլսոյ մէջ, շատ քիչ էր նման գործեր գրողներու թիւը, եւ նոյնիսկ անոնցմէ յաջողները չէին կրնար մրցիլ, ի վերջոյ, 150-էն աւելի թարգմանութիւններու հետ, Էօժէն Սիւի հետ, օրինակ: Կ'արժէ նշել, որ հարցը միայն հայկական հարց չէ: Այսօր Ֆրանսայի նման երկիր մը մտահոգ է «թարգմանութեան» նոր տեսակով, - Ռոնանզայէն ետք Տալըսն է որ կը գրաւէ Ֆրանսայի հեռատեսիլ դիտողին ուշադրութիւնը, եւ այդ այնքա՜ն մտահոգած է ֆրանսական կառավարութիւնը, որ անոր Մշակութային Նախարարութիւնը սկսաւ քաջալերել տեղական սօփ - օփերաներու արտադրութիւնը: Մեր օրերուն, ոչ միայն հայութեան փոքր ածուն, այլ նոյնիսկ մեծ պետութիւններու մշակոյթները համաշխարհային դեր - մշակոյթի մը ներխուժման վտանգին տակ են, ներխուժում՝ որ երբեմն թարգմանութիւն կը պահանջէ, - երբեմն՝ միայն հեռատեսլային լեզուի թարգմանութիւն, երբեմն՝ ոչ իսկ այդ, - երբ, օրինակ, ռօք - էնտ - ռօլը կը գրաւէ երիտասարդութիւնը, առանց բառի միջնորդութեան: Այս բոլորը կը նշեմ, ընդգծելու համար որ թարգմանութեան հարցին ծալքերը կ'ընդգրկեն մշակոյթներու շփումի գրեթէ բոլոր հարցերը:

- Աւարտելու համար այս ակնարկը, նշենք որ 1890-ական թուականներու ջարդերէն ի վեր արեւմտահայոց մօտ թարգմանութիւնը վերածուած է Հայ Դատի պայքարին լծուած ձախաւեր գործիքի մը: Ալիս Պլէքուէլ եւ Ա. Զօպանեան սկըսան կատարել թարգմանութիւններ, ջարդարարին սպառնալիքին տակ գտնուող ժողովուրդի մը մշակոյթը օտարին ծանօթացնելու յոյսով: Այսօր ալ Միշա Գիտեաններ, Արա Պալեօզեաններ, Մարգըտ Մարկոսեաններ եւ Տիանա Տէր - Յովհաննէսեաններ կը շարունակեն այդ ճիգը, անորոշ արդիւնքներով:

- Միջոցին, Արեւելահայոց մօտ տարբեր է պարագան: Արեւմտահայը թրքերէնէն չթարգմանեց շատ, թերեւս որովհետեւ թրքախօս էր, կամ որովհետեւ կը խորշէր օսմանեան մշակոյթէն: Սկիզբը, Ռուսահայերն ալ ունեցան համեմատաբար փոքր թարգմանական աշխատանք, սակայն Խորհրդային Հայաստանի մէջ թարգմանութիւնը ճարտարարուեստ մըն է ներկայիս, եւ պետական քաղաքականութեան մաս կը կազմէ: Խորհ. Միութեան բոլոր լեզուներէն գործեր հայերէնի կը թարգմանուին, հայերէն գործեր՝ ուկրաներէնէն մինչեւ կիրկիզերէնի: Այն գրողները, որոնք ոչ բռնագրօսիկ ու Պետութենէն պարտադրուած, այլ իսկապէս ժողովրդական յաջողութիւն կը գտնեն, կրնան թարգմանութիւններու շնորհիւ հարստանալ, - այդպէս էր Վախտանգ Անանեանը, որուն որսորդական - արկածախնդրական պատումները յաջողութիւն գտան Խորհրդային Միութեան եւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ, - մէկն է ան այն շա՜տ, շատ հազուագիւտ օրինակներէն, ուր հայ գրողի մը գործը թարգմանութեան միջոցով մեծ յաջողութիւն գտած է: Ընդգծենք որ Անանեանի գործը բարձր գրականութիւն չէ:

- Այսքան, ուրեմն, իբրեւ պատմական ակնարկ: Հիմա կ'ուզեմ արագօրէն նշել զանազան երեւոյթներ, որոնք թարգմանութեան զանազան ծալքերը կը պեղեն:

Կարելի է ըսել թէ ամէն գրելու արարք, թարգմանութիւն է, անձնական ներքին լեզուէն, իտիօլէքթ-էն դէպի հանրութեան լեզու: Այլ խօսքով, կրնանք ըսել որ իւրաքանչիւր անձի ներքին աշխարհը, զգացումները, խռովութիւնները, շաղախուած են իր անձնական լեզուին հետ, որ հանրային լեզուէն մէկ տարօրինակ մասնիկն է: Այս մօտեցումով, մեծ գրագէտը՝ մեծ թարգմանն է, հանճարն է, որ ներսի լեզուախառն սակայն ոչ զուտ լեզուական զգացումներն ու նախա-մտածումները կը թարգմանէ բոլորին հասկընալի լեզուի մը: Ուրեմն՝ գրելը թարգմանութիւնն է: Գիտեմ որ նման վարկած կրնայ տարօրինակ թուիլ, սակայն երբ մտածենք անոր մասին, կը տեսնենք որ բոլորովին անտրամաբանական չէ այն, եւ կը հաստատէ գրականութիւն - թարգմանութիւն գործունէութիւններու չափազանց սերտ կապը:

Երկրորդ, առաջինէն անջատ ուրիշ նըկատողութիւն մը: Կ'ուզեմ նշել որ հայերէն կոչուող լեզուն մի քանի ճիւղեր ունի, - արեւելահայերէն, արեւմտահայերէն, գրաբար, ապա միջին հայերէն եւ բազմաթիւ բարբառները, Քէսապէն Ղարաբաղ, Ակնագիւղէն Նոր Ջուղա: Շեշտեմ որ գրաբարը, որ մեր լեզուական ու մշակութային ինքնութեան արմատըն է, մեզի համար օտար լեզու մը ըլլալու վտանգին տակ է: Հայաստանի մէջ մի քանի երկրորդական վարժարաններ միայն կ'ուսուցանեն զայն: Սփիւռքի մէջ նոյնիսկ կղերականներէն շատեր հմուտ չեն: Ուրեմն՝ գրաբարը արագօրէն կը վերածուի «օտար» լեզուի մը՝ որ թարգմանութեան պիտի կարօտի, մանաւանդ եթէ ամերիկահայ որոշ տարրեր օր մը յաջողին՝ գրաբարը եկեղեցական արարողութիւններէն ջնջել: Մեր մատենագիրները մանաւանդ, Ագաթանգեղոսէն՝ Եղիշէ, Փարպեցիէն՝ Օրբելեան, Դաւրիժեցիէն՝ Չամչեան, պէտք է մատչելի ըլլան մեզի, Աւետարանը՝ նոյնպէս. ողբերգական է գրաբարի օտարացումը մեզմէ: Զմոռնանք որ ինքնութիւնը ներկայի հետ կապ չունի միայն, այլ նաեւ անցեալի: Մեր ինքնութիւնը վտիտ կը դառնայ առանց գրաբարի գիտութեան, գոնէ մտաւորական համարուողներուս մօտ: Գրաբար գիտնալը անշուշտ, պիտի նշանակէր՝ գրաբարէն թարգմանել գիտնալ, իւրաքանչիւր ընթերցողի պարագային:

- Երրորդ, կ'արժէ նշել որ Սփիւռքի զանազան շրջաններուն մէջ թարգմանութիւնը կոչուած է մեր աշխարհաբար անցեալը եւ ներկան մեր նոր սերունդներուն ներկայացնելու: Եթէ կ'ուզենք որ Արժանթինահայ, Ամերիկահայ կամ Ֆրանսահայ ու թերեւս Իրանահայ պատանին չխզուի

իր մօտակայ անցեալի աշխարհաբարով գրի առնուած պատմութենէն ու գրականութենէն, ապա ստիպուած ենք դիմել սպաներէնին, անգլերէնին, ֆրանսերէնին կամ պարսկերէնին։ Այսօր՝ շատերուս համար Հայ ըլլալ՝ կը պարտադրէ Հայութիւնը օտարութեան թարգմանել, հայ լեզուն՝ օտար լեզուի թարգմանել, զայն կարենալ ներառնելու համար։ Հետաքրքրական հակասութիւն մը, աւելի ճիշդ՝ փարատօքս մըն է այս, - օտար լեզուով գործերու պէտք ունինք, նոր սերունդները Հայ մեծցնելու համար։

- Զորրորդ, յիշեմ որ ներկայիս Նիւ Եորքի մէջ կը ներկայացուի Ֆրանսահայ Ռէն Պարթեւի մէկ գործը, անգլերէն թարգմանութեամբ։ Այսինքն՝ Սփիւռքահայը Սփիւռքահայուն գործին կը ծանօթանայ, երկու օտար լեզուներու կրկնակ միջնորդութեամբ։ Այս բոլորը նախ կուգան հաստատելու որ «լեզու» եւ «ինքնութիւն» բառերը կարելի չէ բոլորովին նոյնացնել, որքան ալ մեզմէ շատեր հակամէտ ըլլան այդպէս ընելու։ Ամերիկայի մէջ ծնող Հայը Ուիլիըմ Սարոյեանը կը ճանչնայ իր բնագրով, անգլերէնով։ Ֆրանսահայը՝ ֆրանսերէն թարգմանութեամբ։ Նորէն՝ Հայը Հայուն կը խօսի երկու լեզուներու, թերեւս նաեւ Պիթլիսի բարբառին միջնորդութեամբ։

- Հինգերորդ, կարելի է հարց տալ թէ ի՞նչ դեր ունի եւ պիտի ունենայ Սփիւռքի մէջ, հիւր երկիրներու գործերը հայերէնի թարգմանելու աշխատանքը։ Անկասկած, երբ նոյնիսկ Միջին Արեւելքցի Հայը յաճախ աւելի արաբախօս է՝ քան հայախօս, այս հարցը գրեթէ ամէն տեղ դարձած է հրատապ հարց ըլլալէ։ Անցեալին, անվիճարկուած էր, և ուրեմն 1923-էն 1975 երկու սերունդ մեծցաւ Սուրիոյ ու Լիբանանի մէջ, մանաւանդ, առանց ճանչնալու արաբ մշակոյթի փարթամ անցեալը ու խառն ներկան։ Պատճառները որոշ չափով հասկնալի են, արդիւնքները՝ աղէտալի։ Անհելի երականութիւն մըն է անդրադառնալ, որ 1923-էն ետք տասնամեակնե՛ր չարունակ ՀՅԴ-ի ու Հայ Եկեղեցւոյ առաջնորդներուն ստուար մեծամասնութիւնը, մեր մտաւորական փաղանգը՝ ընդհանրապէս, ոչ Մութանապպիին ով ըլլալը գիտէր, ոչ Ատոնիսին, ոչ ալ Քանաֆանիին։ Ցաւելեալ, անոնցմէ շատեր Միջին Արեւելքը աւելի Լօրիաճ-էն կը ճանչնային, քան՝ Աճ - Նահար-էն։ Հիմա, շատ ուշ, վիճակը փոխուած է։ Ես ստիպուած եմ ինքզինքիս հարց տալ թէ արդեօք որքանո՞վ տարբեր կ'ըլլար մեր բռնած քաղաքական դիրքն ու վիճակը, եթէ հայ ղեկավար դասակարգի իւրաքանչիւր անդամ չփումի մէջ եղած ըլլար արաբ մշակոյթի ու ներկայի հետ, ճակատագրական տարիներուն։

- Վեցերորդ ու վերջին կէտ մը։ Ինչպէս յատակ է ձեզի, ինծի համար «թարգմանութիւն» բառը այն շատ սահմանափակ երեւոյթը չէ, որով սովորաբար հասկցած ենք զայն։ Թարգմանութիւնը թրանս-լաթիօ է, տեղա - փոխութիւն է, հոգե-փոխութիւն է, ամէն բանէ աւելի՝ մտքի եւ իմացական հաւաքական աշխարհի մը կողմէ ընդառաջումն է տեղահանումի, սփիւռքացման, գաղութացման, բացումն է՝ գաղթարարութեան բոլոր վտանգներուն։ Գրաբար չգիտնալով, մենք հայրենիք մը կրկին կը կորսնցնենք, անգամ մըն ալ կը վերածուինք Սփիւռքի։ Մեր անցեալը չճանչնալով, այսինքն՝ զայն ներկայի չթարգմանելով, զայն իբր ներկայի գործօն չհասկնալով՝ մենք զմեզ կը դատապարտենք յաւելեալ ու անհարկի ըՍփիւռքացումներու։ Թարգմանութիւն - անցեալ, թարգմանութիւն - Սփիւռք կապերու մասին չմտածելով հանդերձ, «Թարգմանութիւն» բառի փոխաբերական իմաստին մասին մտածած է նաեւ Քարլ Մարքս, իրեն յատուկ մօտեցումով։ Ահա թէ ինչ կը գրէ ան, «Լուի - Նափոլէոնի 18 Պրիւմէր» գործի առաջին էջին, -

«Հէկըլ տեղ մը կ'ըսէ թէ.. իրողութիւններ որոնք կարեւոր դեր կը խաղան համաշխարհային պատմութեան մէջ՝ երկու անգամ կը պատահին։ Մոռցաւ ըսել, - առաջին անգամ իբր ողբերգութիւն, երկրորդ անգամ իբր զաւեշտ։ Ճիշդ է, մարդիկ իրենց պատմութիւնը իրենք կը կերտեն, բայց ոչ ճիշդ այնպէս, ինչպէս կ'ուզեն, պայմաններէ անկախ։ Պատմութիւնը կը կերտեն պարագաներու տակ, զորս իրենք չեն ընտրեր։ Կը կերտեն պարագաներու տակ՝ որոնք ուղղակի, փոխանցումով, տրուած են անցեալէն։ Բոլոր մեռած սերունդներու աւանդը կոշմարի մը պէս կը ճնշէ ապրողներու ուղեղին վրայ։ Եւ ճիշդ այն վայրկեանին, երբ ներկայի մարդիկը կը յեղափոխեն իրենք-զիրենք եւ գոյավիճակը, ճիշդ երբ կը ստեղծեն բան մը, որ բնաւ գոյութիւն չէր ունեցած, ճիշդ նման յեղափոխական տագնապի մը վայրկեանին կը մտահոգուին եւ անցեալը կ'ոգեկոչեն ի սպաս իրենց, անցեալէն փոխ կ'առնեն անուններ, մարտակոչ, նոյնիսկ պատրաստի զգեստներ, աշխարհի պատմութեան նոր բեմին վրայ կը ներկայանան անցեալին պատիւի արժանացած ծպտումներով, անցեալէն փոխ առնուած լեզուով։ Այսպէս, Լուտեր Պօղոս առաքեալի դիմակը դրաւ իր երեսին, 1789-ի յեղափոխութիւնը Հին Հռոմէական Հանրապետութեան զգեստով ծածկեց ինքզինք. եւ 1848-ի յեղափոխութիւնը աւելի լաւ բան չկրցաւ ընել, քան փարոտի՝ 1789-ի յեղափոխութեան։ Նման էին մարդուն, որ երբ նոր լեզու մը կը սորվի, միշտ իր մայր լեզուին կը թարգմանէ լսածը կամ ըսելիքը։ Նոր լեզուին ոգին սորված է միայն երբ ինքզինքը կըրնայ ազատօրէն արտայայտել եւ միայն երբ կրնայ ապրիլ նոր լեզուով, առանց հինը բնաւ յիշելու, երբ նորը կը գործածէ։ (Ընդգծումները Խ. Թ.ին)։

Ուզեցի Մարքսէն այս երկար մէջբերումով փակել իմ դասախօսութիւնը, քանի որ արեւմտեան մտքի այս հսկային խօսքերը մեզի կը ներկայացնեն Սփիւռքահայու վիճակին երկսայրի հակասութիւնը։ Մէկ կողմէն, երբ ինքնութեան մասին կը մտածենք, անկարելի է ներկայի մասին խօսիլ, առանց անցեալը ներկայի թարգմանելու։ Միւս կողմէ, Մարքս կու գայ մեզի յիշեցնելու թէ երբ ժամանակը յեղափոխութիւն կը պահանջէ, անցեալը ներկայի թարգմանելը կրնայ յեղափոխութիւնը դատապարտել անցեալի կրրկնումին միայն, իսկ կրկնութիւն՝ փոխուած պարագաներու մէջ, կը նշանակէ «զաւեշտ» եւ ձախողութիւն։ Այսօր, երբ մեր ահաբեկիչներէն շատեր իրենք - զիրենք կը ներկայացնեն, եւ մամուլի կողմէ կը ներկայացուին, իբր հայ ֆետայիներ, ես՝ որքան ալ ողեւորուիմ անոնց զոհողութեան ոգիէն, ստիպուած եմ հարց տալ - արդեօք չիտա՞կ է ներկայի ահաբեկիչը «թարգմանել» ու զայն ներկայացնել պատմութեան յարափոփոխ բեմին վրայ, «ֆետայիական» լեզուով։ Որքանո՞վ մտածուած է այս թարգմանութիւնը, որուն ձախողութիւնը ողբերգութիւն մը պիտի ըլլար, եւ ոչ զաւեշտ մը։ Արդեօք որո՞ւն աւելի պէտք ունինք. ինքնութեան մը ապահովութեա՞ն, որ չարունակ կը պահանջէ անցեալի վերաթարգմանումը՝ ներկային, թէ յեղափոխական վերամտածումի՝ որ կը պահանջէ թէ հասկընանք թէ որքա՛ն երկսայրի սուր մըն է թարգմանութիւնը, բառին բոլոր իմաստներով։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Իտալական Մշակ. Միութեան Թէփէպաշըի շէնքին սրահներուն մէջ, Դեկտեմբեր 5-ին, բացուած է Քրիստին Սալէրիի նկարչական ցուցահանդէսը։ Ներկայացուած աւելի քան երեսուն մեծ ու փոքր պաստառները պատկանած են նկարչուհիի զանազան շրջաններուն, մանաւանդ վերջին տասը տարիներու։ Ներկայ օտար արուեստասէրները, մեծ մասամբ Իտալացիներ, բարձր գնահատած են Սալէրիի արուեստը։

×

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Մշակութային «Արարատ» կազմակերպութեան «Կոմիտաս» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 3-ին, նշուած է Րաֆֆիի ծննդեան 150-ամեակը։ Բացումը կատարած է Թորգոմ Տէր-Յակոբեան։ Բանախօսած է Ռուբէն Յովհաննիսեան՝ «Րաֆֆին՝ որպէս վերարուեստական գրող» նիւթին շուրջ։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։ Խօսք առած է թեմին առաջնորդը՝ Արտակ Արք. Մանուկեան։ Բեմադրուած է հատուած մը Րաֆֆիի «Սամուէլ» վէպէն։

×

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ մէջ, Դեկտեմբեր 6-ին, իր մահկանացուն կնքած է ամերիկահայ բարերար Վահան Պէչկէօթիւրեան, 78 տարեկանին։Իր պարգեւութիւններուն մէջ յիշատակելի կը մնայ Փասատինայի Թէքէեան Մշակութային Միութեան Երիտասարդական Կեդրոնի կառուցումը։

«ՈԶՆԻ»ԻՆ ԷՋԵՐԷՆ

ՎԱՐԴԳԷՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԽԱՅԹՈՑՆԵՐԸ

«Մեր ժամանակակիցը կեանքում եւ արուեստում» - համեստօրէն այսպէս էր կոչւում Հայաստանի ստեղծագործական մտաւորականութեան խորհրդակցութիւնը, որը կայացաւ Դիլիջանում, երաժիշտների տանը։ Ելոյթ ունեցողները միանգամայն ճիշդ նշեցին, որ մեր ժամանակակիցը շատ է ուզում իրեն տեսնել գըրքերում, բեմերում, պաստառներին եւ ամէնուր։ «Միակ տեղը, որ մեր ժամանակակիցը չի ուզում իրեն տեսնել՝ Ոզնու էջերն են», - նկատեց Հայաստանի Գրողների Միութեան վարչութեան նախագահ, արձակագիր Վարդգէս Պետրոսեանը։ Ուստի Ոզնին որոշեց անդրադառնալ հռետորների որոշ մտքերին եւ Պետրոսեանի որոշ խայթոցներին։ Առաջին հայեացքից դըրանք թւում են թեթեւ եւ անմեղ, բայց ուշադիր ընթերցելու դէպքում կարելի է փակագծերը բացել։ Օրինակ, հռետորներից մէկի այն առաջարկին, թէ գրողների բոլոր յոբելեաններին «Գրական Թերթ»ը չի կարող անդրադառնալ, պէտք է յոբելեանները բաժանել տարբեր թերթերի ու ամսագրերի վրայ, Վ. Պետրոսեանը տեղից խայթեց. «Օրինակ՝ 70 տարեկան սկսնակ գրողների յոբելեանը թող նըշի «Գարուն»ը...։

Բայց աւելի լաւ է՝ խայթոցները նշեմ ըստ հերթի։ Ահա՛ դրանք։

- Ամէն մարդ ունի սխալուելու իրաւունք, ուստի ուզում եմ օգտուել սխալուելու իմ իրաւունքից եւ մի քանի սխալ բան ասել, - այսպէս սկսեց թատերագէտ Լ. Հախվերդեանը։

- Նախ մի ճիշդ բան ասա, յետոյ, - հետեւեց խայթոցը։

×

- Ֆիլմում նախագահը սխալ որոշում է ընդունում, - ասաց մի կինօդերասան։

- Նախագահը չի կարող, տեղակա՛լը կը լինի, - ճշդեց նախագահ Պետրոսեանը։

×

- Քանաքեռում այգիների կէսը փճացել է։ Ի՞նչպէս պէտք է հարցը լուծել, - յուզուած ասաց մի նկարիչ։

- Կէ՛սն էլ փճացնել, - հետեւեց պատասխանը։

×

- Անցեալ տարի շինարարները պլանները չեն կատարել, - ասաց գլխաւոր ճարտարապետը։

- Նախադասութիւնն ուղղէք. «Անցեալ տարի՛ էլ պլանները չեն կատարել»։

×

- Արուեստագէտներն իրար լաւ չգիտեն, - նկատեց Ռ. Զարեանը։

- Ոմանց կարդացած վերջին գիրքը «Այբբենարան»ն է եղել...։

×

Երէկ գնացի Երեւանի հրաշալի օփերան, - ասաց մէկը։

- Շէ՞նքը...

×

- Գրողների Միութիւնը պէտք է գրողների փոխադարձ կապերը ամրացնի, - նշեց մի գրող։

- Գրողներ եւ... միութի՞ւն։ Այս երկու բառերը անհամատեղելի են, - հառաչեց Գրողների Միութեան ղեկավարը։

×

- Լաւ չէ որ ֆիլմում հերոսը լքում է հարսնացուին։

- Հարսնացուի համար վատ է, ֆիլմի համար՝ լաւ։

×

- Մարզադաշտում 75 հազար մարդ կար։

- Որոնք բոլորն էլ այն կարծիքին են, որ աւելի լաւ են ֆութպոլ հասկանում, քան Խորէն Յովհաննիսեանը։

×

- Ինձ մօտ տարբեր մարդիկ են գալիս, որոնք ունեն տարբեր բնաւորութիւններ, տարբեր տեսակէտներ, տարբեր խընդիրներ...

- Եւ տարբեր ծանօթներ...

×

- Ընկեր Հախվերդեան, ներկայացրէք, թէ Երեւանից եկած ելոյթ ունեցող այս ծանօթ դէմքերը ովքե՞ր են, - միջամտեց Մետաքսիա Սիմոնեանը։

- Եւ ո՛ր երկրից են... - աւարտեց Վ. Պետրոսեանը։

×

- Մի անգլիացի քննադատ ինձ զարմացած հարցրեց. թէ ինչո՞ւ անգլերէն չգիտեմ, - պատմեց Մհեր Մկրտչեանը։

- Իսկ դու հարցնէիր, թէ ինչո՞ւ ինքը հայերէն չգիտի, - վրայ բերեց Պետրոսեանը։

×

- Վարդգէս Պետրոսեանը տաղանդաւոր վիպակ է գրել գիւղի մասին, - նշեց մի հռետոր։

- Այո, ես միա՛կ տաղանդն եմ Հայաստանում, - համեստօրէն ասաց Պետրոսեանը, - որովհետեւ միւսները... հանճար են։

×

Լաւ կը լինի, եթէ արուեստագէտներն ամէն օր որեւէ տեղ հանդիպեն իրար եւ գոնէ բարեւեն։

- Առաջարկում եմ ստեղծել «Անվտանգ բարեւելու միամսեակ»...

×

Մեզ այսօր պէտք չէ «Աշտարակի պոպոք» երգը։

- Երգը՝ գուցէ, բայց պոպոքը շա՛տ է պէտք...

×

- Մի ժամանակ սաքսոֆոնը չէինք օգտագործում՝ որպէս քափիթալիստական գործիք, - յայտնեց Մ. Վարդազարեան։

- Որը ծռուել է քափիթալիստների ճընշման տակ..., - բացատրեց Պետրոսեանը։

×

- Բոլոր մասնակիցները նպաստում են կոմպոզիտորների տան աշխատանքին, - նշեց Էդուարդ Միրզոյեանը։

- Բացի կոմպոզիտորներից..

×

Ամբողջ օրը զբաղուած ենք թաղումներին գնալով։

- Մէկ-մէկ էլ սխալ տեղեր ենք թաղման գնում...

×

- Պերճ Զէյթունցեանի վրայ դուռը փակուել է, մնացել է մենակ։

- Լաւ է, կ'աւարտի «Անաւարտ մենախօսութիւն»ը...

×

- Հայ երգիծաբաններ կան, բայց ինչո՞ւ Գրողների Միութիւնում երգիծանքի խորհուրդ չկայ։

- Նրա փոխարէն ունենք երեւակայագիրների խորհուրդ՝ մէկ անգամով...

×

Վերջում Հախվերդեանը յոյս յայտնեց, որ նման հանդիպումներ կը դառնան աւանդական։ «Սխալները նոյնպէս», - եզրափակեց Պետրոսեանը։ Իսկ երբ տեսաւ վիթխարի Խորէն Աբրահամեանին, ասաց. «Ես եւ Խորէն Աբրահամեանը կարծես վերջին տասնամեակների Հայաստանի զարգացման տիակրաման լինենք...»։

Ապա լսելով, որ Ոզնու տպաքանակը երկու տարում աճել է քառակի, Պետրոսեանը կատակեց. «Եկէք Հանրապետութեան բնակչութիւնն էլ յանձնենք Ոզնուն՝ թող բազմացնի քանակը...»։ Դրանով էլ աւարտուեց հաւաքը։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Réveillon de la St. Sylvestre

Mardi 31 Décembre
organisé par
la *Paroisse Arménienne Catholique*
Salle des Fêtes St. Michel
47, Ave. Berthelot — LYON 7e
métro : Jean Masset
Réserver : 78 - 60 - 52 - 03
Retirer les cartes d'invitation à la Paroisse : 164 bis, rue de Créqui

ԱՄԱՆՈՐԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Վալանսի Դաւիթեան վարժարանի տարեվերջի եւ Ամանորի հանդէսը՝ Կիրակի, Դեկտեմբեր 29, ժամը 14·30-ին Վալանս, Սալ տէ Ֆէթի մէջ:

Ձոխ յայտագիր, արտասանութիւններ, հայկական խաղեր եւ փոքրիկ թատերախաղ մը:

Մուտքը ազատ է:

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԱՒԱԳ ՏՕՆԵՐ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 26· - Տօն է Սրբոց Առաքելոցն՝ Պետրոսի եւ Պօղոսի:

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 28· - Տօն է Սրբոց՝ որդւոցն որոտման, Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանիչին:

Վերոյիշեալ չորս օրերուն, Եկեղեցւոյ Աւագ այս տօներուն առիթով, Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, առաւօտները ժամը 9·30-ին, Առաւօտեան *Հանդիսաւոր* Ժամերգութիւն *կը կատարուի՝ բոլոր եկեղեցականներուն մասնակցութեամբ:*

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը՝ իր մասնակցութեամբ ուրախակից դառնալու յիշատակի այս տօնախմբութիւններուն:

- Լ Ո Թ Օ -

Կապ - Խաչի Սէն - Ժէռոմի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը կը կազմակերպէ բացառիկ «լօթօ» խաղը, գեղեցիկ առարկաներով:

Դեկտեմբեր 29, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին:

ԿՈՒԶՈՒԻ

Փարիզի մէջ, հայ ընտանիք մը իր անձնական կառքը վարող մը կը փնտռէ:

Հեռաձայնել· -

45 - 53 - 08 - 66

ՏՕՆԱԾԱՌ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Յունուար 5, ժամը 13-էն սկսեալ Վարժարանին հանդիսասրահին մէջ՝ 1, Պուլվառ տիւ Նոռ, *Լը Ռէնսի* ձոխ պիւֆէ եւ յատկապէս հայկական Հերիսա:

Աշակերտներուն ելոյթը կը սկսի ժամը 16-ին, պարեր, երգեր, արտասանութիւններ:

Երգչախումբը կը ղեկավարէ՝
Գ· ԵԱՆՊԷԿԵԱՆ

Պարախումբը՝
ՕՐ· Մ· ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Կաղանդ Պապուկը նուէր կը բերէ բոլոր փոքրիկներուն:

Մուտքը ազատ է:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՓԵՏՐ. 23

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ· - Վասպուրականի Յաղթական Հերոսամարտի 71-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը Ապրիլ 13-ին, նուիրուած Հայ Մշակոյթի Տան Վասպուրական սրահի տասնամեակին:

×

Մարսէյլի բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի առնել Մարտ 16 եւ 23 թուականները՝ գրաւուած օրեր Գարուն Մանկանց երգչախումբի կողմէ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱԳ· ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, Շաբաթ, Դեկտեմբեր 28, ժամը 15-ին, Մշակոյթի Տունը: Կարեւոր օրակարգ· - Անդամուհիներու մեծամասնութիւնը անհրաժեշտ է: Պատգամաւորի ընտրութիւն:

U. G. A. B.

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
La Section des Dames de l'UGAB de Paris
vous invite
au

DINER TRADITIONNEL

qu'elle organise à l'occasion
du Noël Arménien
le Dimanche 5 Janvier à 19h30 précises
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
Participation aux frais : 250 frs.
Pour les moins de 15 ans : 100 frs.
Pour réserver votre table téléphonez au
45 - 20 - 03 - 18
avant le 30 Décembre

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue St. Bazile—13001 Marseille

SUPER LOTO

Dimanche 5 Janvier à 15 heures
Nombreux lots de valeur

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

Վ Ի Ճ Ա Կ Ա Հ Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն
Խ Ա Ղ

Կիրակի, Յունուար 5, ժամը՝ 15-ին:

— *Բազմաթիւ արժէքաւոր նուէրներ* —

RESTAURANT PORTO-HYDRA

SPECIALITÉS D'ASIE MINEURE

M. M. BERDJ et ARMAND auront le plaisir de vous recevoir dans leur nouvel établissement.

Réveillons

31 Décembre
et
5 Janvier (Noël Arménien)

TOUS LES SOIRS
AMBIANCE AVEC LE CHANTEUR ARMENIEN
ARMAND
et le nouvel orchestre grec
GRANDE SALLE
Disponible pour banquets, réceptions, mariage, etc., etc...

23, rue du Départ
Passage Montparnasse
75014 PARIS
Métro : Montparnasse

Réservation : 43. 21. 89. 60
Parking assuré — Fermé le Lundi
(Ouvert toute la nuit)

RESTAURANT
SEVAN

—SPECIALITES ARMENIENNES, ORIENTALES et GRECQUES—

A la demande de sa fidèle clientèle
le restaurant **SEVAN** est ouvert du

LUNDI AU SAMEDI MIDI ET SOIR

tous les soirs dîner dansant avec l'orchestre
de **JOHN PETER**

spéctacle animé par le chanteur arménien
B E D I K

BOUSOUKI et chanteur grec
YANISS

1, boulevard Carnot / 17, quai Jean-Baptiste-Clément 94140 ALFORTVILLE
TEL. : 43 - 76 - 32 - 19

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Meubles Ghazarian

Z.I. Vitrolles
à 20km de Marseille
tél. 42. 89.27.47

"Բացառիկ. զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
27
VENDREDI
27 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tél.: (1) 47.70.86.60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R.C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.125
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
61e ANNÉE — No 16.125

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԱՊԻՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ՊԱՏԳԱՄԸ

«ԶԻՆԱԹԱՓ ԱՆՁ ՄԸՆ ԵՄ ԶԻՆԵԱԼ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԸ ՄԷՋ»

Պապը, անգամ մը եւս դատապարտեց մարդկային էրուանց բազմաթիւ բռնաբարումները, ճնշումները հոս ու հոն եւ իր դառնութիւնը յայտնեց պատկերալից բանաձեւով մը, ըսելով.- «Զինաթափ մարդ մըն եմ, զինեալ աշխարհի մը մէջ» ու շարունակեց. «աշխարհ մը, ուր դեռ անօթութենէ մեռնող կայ, ուր գիզուած տառապանաքները կը ճնշեն մարդկութեան վրայ»:

Պապը 49 լեզուներով, ի շարս որոնց՝ հայերէն, ողջունեց Քրիստոսի ծնունդը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ մէջ ծանր բախումներու հետեւանքով 53 հոգի մեռած է: Այս անգամ սակայն, ափարթհէյտի պատճառաւ չէ, այլ ներքին մրցակցութիւններու: Սեւամորթ երկու ցեղախումբեր՝ Զուլու եւ Փոնտոս բուռն կռիւներ ունեցած են Տըրպանի մօտ, որովհետեւ մէկ ցեղախումբը ամբաստանած է միւսը, որ չի յարգեր սուգի հրահանգները: Զեն վարանած նոյնիսկ գիրար ողջ - ողջ այրելու:

ԾՆՈՒՆԴԻ ցայգօնք մը ողբերգական վախճան մը ունեցած է Լանսիէօյի մէջ (հիւսիսային Ֆրանսա) երբ քաղաքական վիճաբանութեան մը հետեւանքով, Ազգ. Ճակատի անդամ մը սպաննած է տարիներու իր բարեկամը, որ ընկերվարական էր: Կը թուի որ քանի մը բաժակ խմելն ալ չէ նպաստած, ընդհակառակն աւելի ջղագրգռած է եւ Ազգ. Ճակատի ջատագովը չէ վարանած երթալ հրացանը առնելու ու վերադարձին, շշմած սեղանակիցներուն առջեւ, կրակ բացած է ընկերոջը վրայ, որ տեղն ու տեղը մեռած է:

ՖԵՐԱԹ ԱՊՊԱՍ, մեծ դէմքերէն մէկը ալժերական ազգայնական շարժումին, նախկին նախագահ Ալժերիոյ առժամեայ կառավարութեան, մեռաւ 86 տարեկանին: Անունը խորհրդանիշ մըն ալ եղած է չափաւորութեան, նոյնիսկ ահաբեկչական շարժումին մէջ, որու գլուխն անցած էր: Արհեստով դեղագործ, 1936-ին թերթ մը կը հիմնէր, ուր գրած իր մէկ յօդուածը, երկար ատեն խնդրոյ առարկայ պիտի ըլլար քաղաքական իր մրցակիցներուն կողմէ: Հոն, արդարեւ կը գրէր. «Ես չեմ մեռնիր ալժերական հայրենիքին համար, որովհետեւ այդ հայրենիքը գոյութիւն չունի.. Հարցափորձեցի պատմութիւնը, հարցափորձեցի ողջերն ու մեռելներ: Գերեզմանատուները այցելեցի, ոչ ոք ինծի այդ մասին խօսեցաւ: Ոչինչ կը կառուցուի հովի վրայ...: Արդէն ոչ ոք կը հաւատայ մեր ազգայնականութեան: Այն ինչ որ խնդրոյ առարկայ է, այդ բառին ետեւ գտնուող մեր տնտեսական եւ քաղաքական չափահասութիւնն է: Առանց բնիկներու չափահասութեան տեւական ֆրանսական Ալժերիա չկայ»: Եւ ինք է սակայն, որ 1956-ին Գահիրէ կ'երթայ եւ մամուլի ասուլիս մը կու տայ Ազգ. Ազատագրութեան Ճակատի (էֆ - էլ - էն) կողքին: 58-ին առժամեայ կառավարութեան գլուխն է, 60-ին, Ալժերիոյ փողոցներուն մէջ, բոլորը իր անունով կ'երդնուն, անկախութեան ճամբուն վրայ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ կուսակցական առաջին քարտուղարը, որ նաեւ անդամ էր Պոլիտպիւրոյին, հանգստեան կոչուած է եւ Մոսկուայի կուսակցապետ դարձած է Պորիս Էլթսին:

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ սպաննուած է պարսիկ նախկին գնդապետ մը: Ըստ ոստիկանութեան, ան կը պատկանէր պարսկական ազգային դիմադրութեան, զոր Փարիզէն կը գլխաւորէ Շափուր Պախթիար: Ներկայիս 130 հազար Պարսիկ ապաստանած են Թուրքիա:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ օդանաւ մը Զինաստանի վրայ «շեղում» մը կատարած է, բայց յստակ չէ թէ որո՞ւ գործն էր: Ճամբորդները Խորհ. Միութիւն վերադարձած են եւ Մոսկուա մասնաւոր շնորհակալութիւն յայտնած է Զինաստանի որ գործակցութեան ոգի ցոյց տուած է այս առթիւ եւ «զինեալ օճրագործ» որակած է շեղումին հեղինակը, առանց ճշդելու անոր ինքնութիւնը:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ պատանդներէն մէկը՝ իրանահպատակ հրեայ մը՝ Հայիմ Քոհէն - Հալալա սպաննուած է զինքը առեւանգողներուն կողմէ:

ՊՈԼՍՈՅ Թիւ մէկ զինուորական դատարանը անպարտ հռչակած է Ալի Աղճայի 11 մեղսակիցներէն տասը, Մելլիյէթի արնօրէնին՝ Իփէքճիի սպանութեան կապակցութեամբ: 11-րդն ալ միայն երեք տարուան բանտարկութեան դատապարտուած է: Հարկ եղած փաստերու չգոյութեան պատճառաւ է, որ դատարանը այս վճիռը տուած է:

ՃԱՏՐԱԿ

ՎԱՀԱՆԵԱՆ - ՍՈԿՈԼՈՎ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 8-ԻՆ՝ ՄԻՆՍԿԻ ՄԷՋ
ԳԱՍՊԱՐՈՎ - ԳԱՐԲՈՎ ՓՈԽ-ՎՐԷԺԸ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱ՞Յ

Ծանօթ է, որ Դեկ. 16-ին լրացաւ այն պայմանաժամը, որու ընթացքին ճատրակի Դաշնակցութիւններն ու զանազան քաղաքներ կրնային առաջարկներ ներկայացնել աշխարհի ախոյեանի տիտղոսին յաւակնորդներու կէս-աւարտական հանդիպումներու եւ Գասպարով - Գարբով փոխ-վրէժի մրցումի վայրը որոշելու համար:

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի թղթակիցը՝ Գ. Յովհաննիսեան, հեռաձայնով հարցազրոյց մը ունեցած է Խորհրդային Միութեան մարզական կոմիտէի ճատրակի վարչութեան պետ եւ ճատրակի միջազգային Դաշնակցութեան գործադիր կոմիտէի անդամ Ն. Կրոգիուսի հետ, իրազէկ դառնալու համար տրուած որոշումներուն:

Ն. Կրոգիուս ըսած է, թէ առայժմ որոշուած է միայն Վահանեան - Սոկոլով մրցումի ձեւն ու վայրը: Կրոսմայսթէրները իրենց պայքարը կը սկսին Յունուար 8-ին, Մինսկի մէջ: Գլխաւոր իրաւարար նշանակուած է Ա. Զախարով, որ, ի դէպ, Գասպարով - Սմիսլով մրցումի ժամանակ Վ. Միկենասի օգնականներէն էր: Վահանեան եւ Սոկոլով պիտի ունենան 10 խաղ: Եթէ մենամարտ աւարտի 5,5 հաշւով, կը նշանակուին լրացուցիչ երկու հանդիպումներ, որոնցմէ ետք, կրկին հաւասար արդիւնքի պարագային, անոնք կ'ունենան չորս խաղեր եւս, իւրաքանչիւր խաղի յատկացնելով միայն մէկ ժամ: Իսկ եթէ հոս ալ յաղթականը չպարզուի, այդ պարագային աւարտականին մասնակցողը կ'որոշուի վիճակահանութեամբ:

Միւս կէս - աւարտականի՝ Եուսուպովի եւ Թիմմանի միջեւ, իբրեւ վայր փափաք յայտնած է Հոլանտա, սակայն ճատրակի միջազգային Դաշնակցութիւնը տակաւին վերջնական որոշում չէ տուած:

Ի պատասխան Գասպարով - Գարբով փոխ-վրէժի վերաբերեալ Գ. Յովհաննիսեանի հարցումին, Ն. Կրոգիուս նշած է, թէ վայրի համար փափաք յայտնած են Լենինգրադ եւ Լոնտոն: Սակայն ներկայիս վերջնական ոչ մէկ որոշում տրուած է փոխ-վրէժի մրցումը կատարելու վերաբերեալ: Ճատրակի միջազգային Դաշնակցութեան նախագահ Քամփոմանէս Մոսկուայի մէջ հանդիպում ունեցած է Գասպարովի եւ Գարբովի հետ: Քանի որ յիշեալ հանդիպումի նպատակին ու իմաստին կապակցութեամբ տարբեր կարծիքներ կան, Քամփոմանէս ըսած է, թէ որոշումը կը տրուի, հաւանաբար, միայն Յունուարի կէսերուն:

ԳԱՍՊԱՐՈՎԻ «ՆԻԷԹ»Ը

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, ճատրակի աշխարհի ախոյեան Կարի Գասպարովի հետ տեսակցութիւն մը ունեցած է «Ֆիկարօ»ի թղթակիցը. կու տանք յապաւումներով:

×

Կ. Գասպարով ճատրակի նոր ախոյեանը փոխ վրէժի մրցումը պիտի չխաղայ Գարբովի հետ: Ահա այն գլխաւոր յայտնութիւնը որ ունեցաւ ան, Հիլվէրսումի՝ հոլանտական այն փոքր քաղաքին մէջ ուր ճատրակի հանդիպում մը տեղի կ'ունենար իր եւ մեծ վարպետ Եան Թիմմանի միջեւ: Ան կը մերժէ փոխ վրէժի մրցումը Գարբովի հետ, պատճառն այն է որ ձանձրացած է խաղալիկ մը ըլլալէ ճատրակի միջազգային Դաշնակցութեան կամ իր պատկանած ազգ. Դաշնակցութեան ձեռքը: Ան վճռած է ինք տնօրինելու իր ճակատագիրը ու կարգ - կանոն բերել ճատրակի ախոյեանութեան ու մրցաշարքերու կազմակերպութեան:

ՀԱՐՑՈՒՄ.- Ճատրակի միջազգային Դաշնակցութիւնը Լոնտոնի եւ Լենինգրադի թեկնածութիւնը արձանագրած է Ա. Գարբովի դէմ ձեր փոխ վրէժի հանդիպումին կազմակերպութեան համար. դուք այս երկու քաղաքներէն ո՞րը կը նախընտրէք:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.- Ոչ մէկը..: Փոխ վրէժի մրցում չունիմ կատարելիք: Եւ ահա թէ ինչու. Ճատրակի Միջազգային Դաշնակցութեան կանոնագրին մէջ ոչինչ կը պարտադրէ ախոյեանի մը փոխ վրէժի մրցում խաղալ: Եթէ Դաշնակցութեան ներկայ նախագահը Ֆ. Քամփոմանէս եւ աշխարհի նախկին ախոյեանը Գարբով յատուկ կարգադրութեամբ մը կ'ուզեն համաշխարհային տիտղոսը տեսակ մը սեփականութիւնը դարձնել Գարբովի, եւ այն ալ երկար տարիներու համար, իրենց գիտնալիքն է: Նման կարգադրութիւն մը բոլորովին ապօրէն է ու հպատակելու միտք չունիմ Քամփոմանէսի բանակալութեան: Ան ամէն բանէ առաջ բոլոր իր քմահաճոյքին կը շարժի, որովհետեւ այդ նպաստաւոր է իր անձնական շահերուն: Ընդունելի՞ բան է որ Գարբով որ երբեք խաղացած չէ աշխարհի ախոյեանի մը հետ, կարենայ Դաշնակցութեան նախագահին մեղսակցութեամբ պարտադրել փոխ վրէժի հանդիպում աշխարհի ախոյեանի մը, որ իր տիտղոսը շահած է ճատրակի տախտակին վրայ եւ ոչ թէ «կանանչ գորգ»ին վրայ:

Քամփոմանէս կը ճգէ իրեն յարմարագոյն թուականները: Իր հարցն է. Փետր. 10-ը յուագոյնս կը յարմարի իրեն: Միայն զինքը կը շահագրգռէ այս. ոչ զիս: Հասած է վերջապէս ժամը կարգ - կանոն ու տրամաբանութիւն բերելու միջազգային Դաշնակցութեան կանոնններուն. այս կազմակերպութիւնը պէտք է գործէ ըստ կայուն կանոնագրի եւ ո՛չ թէ քմահաճոյքներու որոշած յանկարծաբանութիւններով:

Ո՛չ միջազգային Դաշնակցութեան նախագահը, եւ ոչ ալ ուրիշ ոեւէ մէկը պէտք է ըստ կամս շարժի այս մարզին մէջ:

Ճատրակը ազատ մարդոց խաղն է եւ ես՝ աշխարհի ախոյեանը այս մասին ըսելիքներ ունիմ. պիտի ըսեմ:

Հ.- Զէ՞ք խորհիր որ նման դիրքորոշումով մը ճատրակի միջազգային Դաշնակցութեան կողմէ պատժուելու վտանգին ենթակայ կը դառնաք:

Պ.- Անցեալին շատեր բազմաթիւ անգամներ երազեցին արդէն պատժել զիս:

- 1983 Յունիսին, Եւրոպայի ախոյեանութեան ընթացքին Գարբով նման միջոցառում մը պահանջած էր ինծի դէմ որովհետեւ իբր թէ Մոսկուայի Միջազգային մրցաշարքին «կէտեր գնելու» պատմութեան մը խառնուած էր անունս:

- Յետոյ 1983 Օգոստոս 6-ին Միջազգային Դաշնակցութիւնը զիս պատժեց, որովհետեւ ներկայ չէի եղած Փասատինա Գորչնոյի դէմ որոշուած հանդիպումին, մինչդեռ մեր իշխանութիւններուն կողմէ արգիլուած էր մեկնումս:

-Վերջապէս 1985 Օգոստոս 9-ին մեր Դաշնակցութիւնը նոր փորձ մը կատարեց, որ ձախողեցաւ:

Հ.- Ճնշումներու ենթարկուեցա՞ք, այն խաղին ընթացքին զոր 1985 Փետրուար 15-ին կեցուց Քամփոմանէս:

Պ.- Այո, ամէն տեսակ բան փորձուեցաւ. երբ Գարբով 5 - 2 յաղթական դիրքի վրայ էր առաջարկեց ինծի որ լքեմ մրցումը: Ապա ամէն կողմէ բազմաթիւ լուծումներ առաջարկուեցան. ինչպէս՝ երեք ամսուան դադար մը: Իսկ երբ ես 5 - 3ի վերածեցի արդիւնքը, հակառակորդ դիրքերու կատաղութիւնը ծայր աստիճանի հասաւ:

Քամփոմանէս շունչը Մոսկուա առաւ եւ առաջարկեց հանդիպումը սահմանափակել նախ 55, ապա 60 խաղով: Գարբովի ֆիզիքական վիճակը իրապէս սոսկալի էր: Դադարի վերջին իրաւունքս գործածելով իրեն առիթը տուի վերագտնելու իր ուժերը: Որոշուած խաղերու թիւին վրայ կեցնելով մրցումը -ինչ որ պահանջուած էր Գարբովի կողմէ եւ որ իրեն դէմ ազդակ մը եղաւ- Քամփոմանէս զիս զրկեց գրեթէ ստոյգ յաղթանակէ մը:

Հ.- «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»յի յայտնած էիք թէ նպատակ ունիք Գարբովի հետ ձեր հանդիպումին մասին գիրք մը գրելու, անմիջապէս որ Պաքու վերադառնայիք, Նոյեմբեր 16-էն ետք: Կրցա՞ք աշխատիլ:

Պ.- Այդ գիրքը արդէն աւարտած է: Պէտք է լոյս տեսնէ անգլերէն, Յունուարի սկիզբը: Ըստ իս հետաքրքրական է նախաբանը:

Հ.- «Կեդրոնական» կոչուած, Մոսկուա հրատարակուող խորհ. մամուլը կը թըւի թէ շատ չխօսեցաւ Ատրպէյճանի եւ մայրաքաղաք Պաքուի մէջ ձեզի ցոյց տրուած հիւրասիրութեան մասին, ինչպէս ըրած էր անցեալին, Տիգրան Պետրոսեանի Երեւան վերադարձի պարագային:

Պ.- Շատ լաւ եղաւ: Ես դիմաւորուեցայ ծանօթ եւ անծանօթներու ուրախութեան կանչերով: Ոչ պաշտօնական ոչ ալ անձնական արարողութիւններ տեղի ունեցան, որովհետեւ անմիջապէս պէտք էր անցնէի գիրքիս պատրաստութեան: Կարծեմ պաշտօնական արարողութիւն մը տեղի պիտի ունենայ յետագային, տօնելու համար համաշխարհային տիտղոսս: Իսկ գալով իմ եւ Պետրոսեանի երկիր վերադարձին, փոքր տարբերութիւն մը կայ: Պետրոսեան որուն յաղթանակը տօնուեցաւ Երեւան, ծնած է Վրաստան, իսկ ես Պաքու ծնած եմ:

Հ.- Ի՞նչ կ'ուզէք աւելցնել ձեր ըսածներուն:

Պ.- Համպուրկ մեկնելէ առաջ մամլոյ ասուլիս մը պիտի կազմակերպեմ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐ

Հանրապետութեան դպրոցներում մայրենի լեզուի ու գրականութեան դասաւանդումը արմատապէս բարելաւելու նպատակով հրապարակուել է հանրապետական խորհրդակցութեան մասնակիցների կոչը՝ ուղղուած Հայոց լեզուի ու գրականութեան ուսուցիչներին, ժողովրդական կրթութեան աշխատողներին (1982 Փետրուար 10)։ Ինչպէս նշել է ՀԿԿ Կենտրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Կարէն Դեմիրճեանը, «ամէն մի աշակերտ, անկախ իր հակումներից, անկախ այն բանից, թէ վաղը իր համար գործունէութեան ինչ ոլորտ կ'ընտրի, դպրոցում սովորելու տարիներին պէտք է խորապէս, կատարելապէս տիրապետի մայրենի լեզուին, զգայ նրա ամբողջ գեղեցկութիւնն ու հմայքը, սովորի ճիշդ, արտայայտիչ խօսել, յստակ շարադրել իր մտքերը»։

Այս կարեւորագոյն պատուիրանի իրականացնողները հանրակրթական դպրոցներում դասաւանդուող բոլոր առարկաների ուսուցիչներն են, ժողովրդական կրթութեան բնագաւառի միւս բոլոր աշխատողները։

Դասալսումներն ու դրանց քննարկումները, ուսումնասիրութիւնները, կատարուած մանկավարժական պրակտիկայի ընթացքում, ցոյց են տալիս, որ ոչ քիչ թիւով աշակերտներ դժուարանում են իրենց մտքերը արտայայտել յստակ, արտայայտիչ ու գրագէտ հայերէնով. թոյլ են տալիս մտքի, բառօգտագործման, լեզուաոճական, ուղղագրական, կէտադրական բազմաթիւ մեղանչումներ։ Աւարտական քննութիւններ յանձնելու չեմին գտնուող տասներորդցիների ստեղծագործական շարադրութիւններից մէջբերուած հետեւեալ օրինակները վկայում են, որ բարձր դասարանների աշակերտների մի մասը պարզապէս չի տիրապետում մայրենի լեզուին։

Ուղղակի մէջբերումներ կատարենք՝ առանց ընդգծումների ու մեկնաբանութիւնների.

«Իմ հետ կայացած այս դէպքը, որ ես հիմա պէտք է շարադրեմ, կայացաւ, երբ դեռ ես սովորում էի 7-րդ դասարանում»։

«Մենք ցանկացանք, որ Արմէնը խօսէր իրեն կարծիքը մեր մասին»։

«Այնտեղ մենք լսեցինք ծառերի ծլվլոցը ու ծաղիկների անոյշ բուրմունքը»։

«Երբ մենք դեռ 5րդ դասարանում էինք, մեր դպրոցի բոլոր ուսուցիչ եւ ուսուցչուհիները յարգում են մեզ։ Մենք երբ էքսկուրսիա էինք գնում, ապա մեզ հետ գալիս էին դպրոցի ուսուցիչ եւ ուսուցչուհիները։ Մենք դասարանի երեխաներով էքսկուրսիա էինք գնում Գառնի, Սարդարապատ։ Մեզ բոլորիս էլ դուր է գալիս այդ տեսիլժամ վայրերը»։

Մի երկու հատուած էլ 8-րդ դասարանցիների փոխադրութիւնից։

«Երկրորդը նրա վրայ բաց թողեցին մի ցուլ եւ հանդիսականներին զարմացրեց, երբ նա տեղից չշարժուեց, երբ ցուլը մօտեցաւ Սմբատը բռնեց նրա եղջիւրներից եւ աշխատելով հոլորել ցլի վզուխը եւ հանդիսականները տեսան, որ ցուլը փախաւ»։

«Եւ կանգնում է մի քանի մեթր հեռաւորութեան վրայ, եւ երբ ցուլը վրայ է հասնում նա բռնում է նրա եղջիւրներից եւ աշխատում, որ ոլորել նրա վիզը, մրցնչում են մարդն ու արջը։ Ցուլը փախչում է»։

«Երբ նա յարձակւում է Բագրատունու վրայ եւ Բագրատունին այդ ակնթարթում բռնում է առիւծի ականջը եւ մի ակնթարթում նստում առիւծի մէջքին եւ աջ ձեռքով բռնում է նրա խռչափողը եւ աշխատում է սեղմել այդ» (ուղղուած են միայն ուղղագրական սխալները)։

Մայրենի լեզուի ճոխութեանն ու նրբերանգներին չտիրապետելու փաստեր են աշակերտներից շատերի գրքային պատասխանները ընթերցանութեան ու գրականութեան դասերին, ոչինչ չասող, անարտայայտիչ, մշտահոլով, մաշուած բառերը, դրանցով կազմուած անյոյզ, միալար ու միապաղաղ նախադասութիւնները քերականութեան դասերին։

Աղքատիկ բառապաշարի, գիտելիքների ու երեւակայութեան թերզարգացածութեան արդիւնք են գրական թեմայով շարադրութիւնները, որոնք բացարձակապէս զուրկ են ինքնուրոյնութիւնից։

Դա հետեւանք է այն բանի, որ ուսումնառութեան տարիներին, յատկապէս տարրական դասարաններում, պատշաճ ուշադրութիւն չի դարձւում աշակերտների տրամաբանական մտածողութեան զարգացման, ինքնուրոյնաբար գիտելիքներ, կարողութիւններ ու հմտութիւններ ձեռք բերելու, գիտելիքները համոզմունքի վերածելու, գործնականում կիրառելու, բանաւոր ու գրաւոր խօսքը կատարելագործելու վրայ։

Անհրաժեշտ է ընդգծել նաեւ այն իրողութիւնը, որ մայրենի լեզուի, որպէս «ազգային կուլտուրայի ամենախոշոր ու ամենազօրեղ գործօնի» (Վ. Տէրեան) անաղարտութեան պահպանման, աշակերտների խօսքի ու հոգու կուլտուրայի, նրանց բառապաշարի հարստացման խնդիրներով մտահոգւում են գերազանցապէս մայրենի լեզուի ու գրականութեան ուսուցիչները։ Շատ ուսուցիչներ յաճախ մոռանում են, որ մայրենի լեզուն բանալի է միւս առարկաների ուսուցման համար։ Հարուստ բառապաշար ունեցող, քերականօրէն խօսքը ճիշդ կառուցող եւ սահուն ու արտայայտիչ ընթերցող աշակերտների համար յաջողութեամբ ու հեշտութեամբ են լուծւում դպրոցական միւս առարկաների ուսուցման հարցերը։

6-րդ դասարանում «Արաբական ցեղերի միաւորման սկիզբը» դասի հարցման ժամանակ միջին դարերի պատմութեան ուսուցչուհին աշակերտներից չպահանջեց բացատրել բեդուին, ղուրան, օազիս, նստակեաց, թալիֆ, արմաւենի, տափաստան, երկրպագել, մահմետական, արմաւ, առաքեալ, մարգարէ, երկպառակութիւն, երամակ, սկուտեղ բառերը։ Դրանք, բնականաբար, չօգտագործուեցին աշակերտների պատասխաններում։ Անշուշտ, նախորդ ժամին, նոր դաս յանձնարարելիս, ուսուցիչն անծանօթ բառերի շուրջը բացատրական աշխատանք չէր կատարել։ Հետեւանքը նիւթի մակերեսային, թերի ըմբռնումն էր, անորոշութիւնը։ Չէ՞ որ ժամանակին հայ մեծ լուսաւորիչը խստագոյնս զգուշացրել է՝ առանց հասկանալու ոչ մի բառ չկարդան, եթէ չգիտեն՝ հարցնեն, ապա առաջ գնան, իսկ ուսուցի՞չը...

«Արաբական խալիֆաթն ու նրա անկումը» թեմայով նոր նիւթն աշակերտներին մատուցելիս ուսուցիչն անտեսեց վեստգոթեր, ֆրանկ, փոխարքայ, ամբարտակ, մորեխ, խուճապ, կապար, սելճուք, խալիֆ, կուսակալ բառերը, չմեկնաբանեց «Բարեկի գլխի համար նշանակուած էր վիթխարի գումար», «Ջլատում էին ուժերը», «Ներումն շնորհել», «Արաբները հեղեղի նման նետուեցին Բիւզանդիայի վրայ», «երկրները հիւծուեցին երկարատեւ պատերազմներից» պատկերաւոր մտքերը։ Բնականաբար, դրանք աշակերտների սեփականութիւնը չդարձան։

Ինչպէս ասում են, սա հարցի մի կողմն է։ Իսկ մի՞ւսը ... Ի՞նչպիսին են դպրոցական դասագրքերը։ Դրանցում յաճախ անտեսուած են մատչելիութեան, պարզութեան, հակիրճութեան սկզբունքները։

Դժուարըմբռնելի, սովորողների մտաւոր զարգացմանը անհամապատասխան մտքերով, նրանց հոգուն անհաղորդ ու խորթ արտայայտութիւններով ու բառերով լեցուն են աշխարհագրութեան, կենսաբանութեան, պատմութեան եւ այլ առարկաների դասագրքերը։ Նոյնիսկ հմուտ, փայլուն անձնաւորութեան օրինակ ծառայող ուսուցիչները, որքան էլ ջանք գործադրեն, միեւնոյն է, կը դժուարանան, չեն կարողանայ մէկ դասանիւթում եղած բազում խրթնաբանութիւնները բացատրել թէկուզ ամբողջ դասաժամի ընթացքում։ Դասանիւթի էական, գլխաւոր մտքերը կորչում են մեծ մասամբ ոչ հայերէն ու դժուարամարս անուանումների հեղեղում։

Բերենք մի օրինակ. «Բայկալեան ծալքաւորման ժամանակ, որը սկսուեց պրոտերոզոյում եւ շարունակւում էր պալեոզոյի սկզբում, ձեւաւորուեցին Մերձբայկալեան լեռները, Սայանները, Տիմանի բլրաշարքը (կրեաժը)» (ՍՍՀՄ Ֆիզիկական աշխարհագրութիւն, 7-րդ դասարանի համար, 5-րդ հրատ. 1981, էջ 46)։

Որքա՞ն է պատճառաբանւում հետեւեալ հակասութիւնը։ 1 - 7րդ դասարանների մայրենի լեզուի ընթերցանութեան եւ գրականութեան դասագրքերի գրեթէ իւրաքանչիւր էջի ներքեւում բացատրուած է անծանօթ բառերի զգալի մասը։ Դպրոցական միւս բոլոր դասագրքերն աւելի առատ են խրթին, անծանօթ, օտար բառերով ու արտայայտութիւններով, որոնք մնում են առանց բացատրութիւնների (չնչին բացառութեամբ)։ Ստացւում է այնպէս, որ բառային բացատրութիւններով աւելի շատ պէտք է մտահոգուեն ու զբաղուեն ոչ թէ մայրենի լեզուի, այլ միւս առարկաների ուսուցիչները։

Արդեօք հնարաւոր չէ՞, որ հին աշխարհի, միջին դարերի, նոր ու նորագոյն պատմութիւնների, աշխարհագրութեան, կենսաբանութեան դասագրքերը հայերէն թարգմանելիս տողատակերում տրուեն գլխաւոր մտքերին առնչուող անհրաժեշտ բառերի ու բառակապակցութիւնների իմաստային բացատրութիւնները։

Կեանքն այսօր հրատապօրէն պահանջում է, որ ուսումնական ու դաստիարակչական պրոցեսը լիապէս դառնայ աշխարհայեացքային բովանդակութիւն կրող, նպաստի շրջապատող աշխարհի ճանաչմանը, համակողմանիօրէն զարգացած անձնաւորութեան ձեւաւորմանը։ Այդ նպատակին հասնելու համար, ինչպէս ընդգծուած է դպրոցի ռեֆորմի հիմնական ուղղութիւններում, ժամանակն է կատարելագործել սովետական դպրոցի կրթութեան բովանդակութիւնը, մասնաւորապէս՝ ա) ճշդել ուսումնասիրուող առարկաների նիւթի ցանկն ու ծաւալը, վերացնել ուսումնական ծրագրերի եւ դասագրքերի գերբեռնուածութիւնը՝ դրանք ազատելով չափից աւելի բարդացուած, երկրորդական նիւթերից, բ) առաւելագոյն յստակութեամբ շարադրել ուսումնական առարկաների հիմնական հասկացութիւններն ու գլխաւոր գաղափարները, ապահովել դրանցում գիտութեան ու պրակտիկայի նոր նուաճումների անհրաժեշտ արտացոլումը։

Զ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

«Սովետական մանկավարժ»
1985 Հոկտեմբերի թիւ

«ՖԻԿԱՐՕ - ՄԱԿԱԶԻՆ»

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ 350 ՏԱՐԵԿԱՆ

Ֆրանսայի մէջ գոյութիւն ունին բազմաթիւ ակադեմիաներ. անոնցմէ ոմանք նուազ գործօն են քան ուրիշներ. ոմանք մեծ համբաւի տէր են, ուրիշներ՝ ոչ։ Անոնք բոլորն ալ կը միտին ի մի հաւաքելու երկրին մէկ կամ մէկէ աւելի մտաւորական ասպարէզներու ընտրանին։ Անոնց գլխաւորներն են Ֆրանսական Ակադեմիային չորս թեւերը, ուրկէ կուգան նաեւ իր անդամներու մէկ մասը. Գրականութեան, գիտութեան, գեղարուեստի, բարոյական ու քաղաքական գիտութիւններու ակադեմիաները, որոնք Ֆրանսական ակադեմիային հետ կը կազմեն «Էնսթիթիւ տը Ֆրանս»ը։

Սակայն հինէն ի վեր երբ կ'ըսուի պարզապէս «ակադեմիա», անխուսափելիօրէն «Ֆրանսական»ն է այդ։ Ուրկէ՞ կուգայ արդեօք այս վարկը, այս լուսապսակը որ զարմանք կը պատճառէ նաեւ երբեմն նոյնինքն ակադեմականներու։

Ի՞նչու համար արդեօք ակադեմիան այնքան գրողներու, համալսարանականներու, գիտուններու, քաղաքագէտներու համար դարձած է ձգտումի գերագոյն թիրախ մը։

Յիսուն տարի առաջ երրորդ դարագլխին առիթով Փոլ Վալէրի կը հակի այս հարցին, զոր կը կոչէ Ակադեմիայի Թօրհուրդը, եւ որուն եզակութիւնը, ըստ իրեն, անսահմանելի ըլլալուն պատճառով է։ Ան կը յիշեցնէ թէ ոչինչ կրնայ նուազեցնել այն իմաստը զոր կ'ընծայենք ամէն մէկս, երբ կ'արտասանենք «նոյնիսկ առանց զորովի, հետեւեալ բառերը, ֆրանսական ակադեմիան», եւ իր փառքի պատճառներէն մէկն ալ այն է որ այս նշանակութիւնը կարելի չըլլար արտայայտել յստակ գաղափարով մը։ «Մենք այն ենք, ինչ որ կը կարծենք ըլլալ եւ ինչ որ ուրիշները կը կարծեն թէ ենք կ'աւելցնէ Վալէրի, եւ ոչ ոք, ոչ ալ մենք, կրնանք ճշդել այդ»։

Երեք հարիւր յիսուն տարուան գոյութիւն մը. օրէնքներ, աւանդութիւններ որոնք գրեթէ անփոփոխ մնացած են 17-րդ դարէն ի վեր. Պետական մարմին մը, որ կ'ապրի բոլորովին ինքնավար կեանքով մը, որ երբեք չի միջամտեր Պետութեան հարցերուն, եւ որ այս վերջինս միջամուխ կ'ըլլայ անոր գործունէութեան, սակայն զուտ վարչական կամ նիւթական հարցերու պատճառաւ. անվիճելի իշխանութիւն մը ուրեմն, իշխանութիւն մը, որ յարատեւ բողոքներու ալ թիրախ է առանց գիտնալու իրապէս թէ ի՞նչ է այս իշխանութեան հիմնաքարը, եւ թէ ինչո՛ւ բողոք կը յայտնուի։ Ակադեմիան հակասութիւններու կատարեալ թանգարան մըն է։

Բոլոր այն ազդակները որոնք պիտի տկարացնէին զայն կամ արժէքը նուազեցնէին, ընդհակառակն, կ'ամրապնդեն զայն ու կը բարձրացնեն։ Տարիքը կ'աւելցնէ անոր փայլը. երկարակեցութիւնը հիացում կը պատճառէ, ինչպէս հարիւրամեակ մը ընտանիքի մը մէջ. ու այս մէկը երեւցագոյնն է Ֆրանսական հիմնարկութիւններուն. ապլին պարծանքը։

Այն հեգնանքն ու յարձակումը որոնց թիրախ է միշտ, նոյնիսկ իր հիմնադրին Ռիշըլիէօի օրերէն, կ'աւելցնեն անոր փայլը. քննադատութիւնները Ակադեմիան միշտ ներկայ կը պահեն հանրային գիտակցութեան վերին աստիճաններուն վրայ։

Յաստաղէմ ձախողածներ, փառատենչ գաղափարախօսներ պարբերաբար կը յայտարարեն թէ ան ոչ մէկ բանի կը ծառայէ, թէ պէտք է գոյութեանը վերջ տալ. ինչ որ բոլորովին անտրամաբանական է, քանի որ ի՞նչ պատճառ կրնայ ըլլալ ակադեմիան փակելու երբ իրենք իսկ կ'ըսեն թէ բան մըն է այնքան չնչին արժէքով որ օր մը ինքնաբերաբար պիտի հասնի վախճանին։

Ակադեմիան հարիւր յիսուն տարեկան է երբ «Թէրէօր»ի օրերուն, Քոնվանսիոնը կ'որոշէ փակել զայն արքայ Կրէկուարի տեղեկագրին վրայ, ուր ունի զինք անմահացնող հետեւեալ յայտարարութիւնը. «իրական տաղանդը գրեթէ միշտ ժողովրդին հասարակ խաւէն կուգայ»։ Կէս երկվեցեակի չափ ակադեմական կառափնատ կը բարձրանան, երկու ուրիշներ անձնասպան կ'ըլլան ու երեք հոգի ալ կը մեռնին բանտին մէջ։ Սակայն հինգ տարի ետք լոյս կը տեսնէ այս ակադեմիայի բառարանին հինգերորդ տպագրութիւնը։ Պոնափարթ զայն կը վերահաստատէ առանց սակայն անոր պաշտօնապէս իր անունը տալու։

Ակադեմիան երկու բնակավայր միայն ունեցած է, Լուվրը՝ ուր ան հաստատուած է Ռիշըլիէօյի կողմէ, եւ ապա Լուվրին դիմացի հոյակապ ճարտարապետութեամբ շէնքը, գետին միւս ափը։

Զարմանք պիտի պատճառէ շատերու թերեւս երբ ըսուի որ այս անձնաւորութիւնները որոնք կ'երթեւեկեն հանդիսաւորապէս իրենց բանուած զգեստներով, սուրով, կուրծքի խաչով, այս պաշտօնին համար պետութենէն կը ստանան նըւազագոյն աշխատավարձքին կէսէն նուազ գումար մը։ Սակայն ոչ ոք կը գանգատի, հակառակ անոր որ մեծ մասը հարուստ չէ։

Ակադեմականի պաշտօնը իրական պաշտօն մը չէ, աւելի արժանիք մըն է, որ թէեւ պաշտօնական ձեւակերպութիւնները շատ ալ չեն գիտեր ուր գետեղել։

Ակադեմականները մաս կը կազմէին Թագաւորին չորս «պարոն»ներուն, «Պարոն Կարդինալ, Պարոն Դուքս, Պարոն Մառեշալ եւ Պարոն Ակադեմական»։

Սին բաներ այս բոլորը, խորհուի թերեւս. սակայն ոչինչ անիմաստ է երբ հարցը խորհրդանշաններու կը վերաբերի. եւ ակադեմիան խորհրդանշաններու ամբողջ համակարգ մըն է։

Որո՞նք կ'ըլլան այն մարդիկը որոնք կ'անձնաւորեն խորհրդանիշերը։ Ի՞նչ կը յուսանք իրենցմէ. ի՞նչ պայմաններով մուտք կը գործեն հոն։ Հոս ալ խորհուրդով սքօղուած է ամէն բան։ Մեր երէցներէն մէկը հետեւեալ կերպով կը պա-

տախտակէ. «պէտք է տաղանդ, համբաւ եւ լաւ յարաբերութիւններ ունենալ»:

Ոչ մէկ վկայական կը պահանջուի. գըրեթէ միշտ, ակադեմականներու կարգին կ'ըլլայ մէկը որ պաշտօնապէս յաջողած չէ, եւ որ սակայն տեղ պիտի գրաւէ քոլէժ տը Ֆրանսի երկու փրոֆէսէօրներու միջեւ:

Ակադեմական անուանումի պաշտօնագիր մըն ալ գոյութիւն չունի, ինչպէս ընթերցուի միւս ճիւղերուն մէջ. ակադեմականներու խումբին քուէն կը բաւէ: Անգամ մը որ յայտարարուի, վերջնական է այլեւս. Պետութեան Նախագահը որ Ակադեմիայի հովանաւորողն է, կրնայ հակառակիլ ընտրութեան սակայն ոչինչ կրնայ ընել ընտրութիւնը արգիլելու համար:

Տարիքի սահմանափակում եւս խնդրոյ առարկայ չէ. 17-րդ դարուն մարքի մը ակադեմական ընտրուած է երբ տակաւին 17 տարեկան չկար: Դէպքը դայթակղութիւն յարուցած է ու մնացած է անօրինակ, որովհետեւ երիտասարդը կանխահաս տաղանդի մը տէր ալ չէր: Դարու սկիզբին Է. Ռոսթան ընտրուած է 33 տարեկանին: Իրմէ ետք այդքան կանուխ ընտրուած անդամ չկայ: Ներկայիս, այն որ յիսունէն վար կ'ընդունուի Ակադեմիա, ինքզինքը կարճ տափատով երախայ մը կը զգայ:

Սխալ է կարծել թէ Ակադեմիան զուտ գրական է ահռելի բան կ'ըլլար այդ, հոն տիրող բարեկամական մթնոլորտին տեսակէտէն, նոյն մարզին պատկանող անձեր, իրարու միջեւ շատ չեշտուած արժանապատուութեան զգացումներ կ'ունենան: Մինչդեռ ընդհակառակն, տարբեր մարզերու միջեւ մրցակցութիւնը անհընարին է: Տարբերութիւնը հետաքրքրութիւն կ'արթնցնէ եւ յաճախ ծնունդ կուտայ մտերմութեան:

Հանրութիւնը մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց կուտայ Ակադեմիայի ընտրութիւններուն, մամուլը կը խօսի հրջող շշուկներու մասին. կը դիմեն ակադեմականներու, հարցումներ կ'ուղղեն «Ե՞րբ կ'ընտրէք Այսինչը, պէտք է Այնինչը ընտրէք»…: Այս բոլորը ցոյց կուտան թէ Ակադեմիան որքան կարեւոր տեղ կը գրաւէ մարդոց մէջ: Ակադեմիան քառասուն հանճարներէ կը բաղկանայ. անոր կազմը կը նորոգուի քսան տարին անգամ մը. ինչ որ կը նշանակէ թէ 200 ակադեմականի պէտք կայ մէկ դարու ընթացքին:

Ակադեմիան մինչ կը փառաւորուի կարդ մը յայտնի տաղանդներով զորս կ'ընդունի, միւս կողմէ ինք իր յայտնութիւններով հանրութեան կը ծանօթացնէ նոր տաղանդներ: Իր ամենամեծ արժանիքն է փառք ու պատիւ շնորհել. հոգ չէ թէ յաճախ անցողակի փառք մը: Բաւական է քննել ցանկը աթոռի մը յաջորդական տէրերուն, հաստատելու համար թէ անմահութեան ճամբուն վրան ալ կան մանրուքներ: Եւ ինչ որ անմահ է, ակադեմականը չէ, այլ Ակադեմիան:

Յաճախ կը քննադատուի կարգ մը մեծ գրողներու ակադեմական եղած չըլլալու պարագան. ինչպէս՝ Պալզաք, Սթէնտալ, Մօփասան, Փրուսթ: Իսկ ուրիշներու համար վարկաբեկիչ նկատուած է ընտրութեան մը գաղափարը: Անոնք մերժած են մտնել այն դռնէն ուրկէ անցած էին Գորնէյ, Ռասին, Մոնթէսքիէօ, Շաթօպրիան եւ Վ. Հիւկօ:

Ակադեմականները եւ Լորտերու Ժողովը աշխարհի վրայ իրենց գոյութիւնը պահած վերջին երկու անխախտելի մարմիններ են, քանի որ հանդստեան կոչուելու պարագան չի խնայեր այլեւս **նոյնիսկ** կարդինալներու: Մինչդեռ ցկեանս կոչւած ըլլալ պարտականութեան մը, մարդիկը աշխոյժ կը պահէ ու անպէտութեան զգացումով մը չի տառապեցներ զիրենք: Կը յիշեմ միշտ փիլիսոփայ Էթիէն Ժիլսոնի խօսքը, երբ վերջին անգամ կուգար Ակադեմիա ու յուզումով դիտելէ ետք չէնքերը կը գոչէր. «գիտէք, հոյակապ է Ակադեմիան. հոն կը մեռնինք»:

Անխախտ այս կառոյցը կը ստեղծէ տարօրինակ եղբայրութիւն մը իր անդամներուն միջեւ որոնք գիտեն թէ միշտ միասին պիտի շարունակուի իրենց ակադեմական կեանքը: Ակադեմիան կարծուածէն աւելի զուարթ մթնոլորտ մը ունի: Մենք մեզ լուրջի կ'առնենք միայն յարգելու համար պայմանադրականութիւններ: Եթէ Հինգշաբթի օրերու մեր նիստերու ընթացքին - ուր դուրսէն մարդ չընդունուիր երբեք - մենք կը յարգենք մեր աւանդութիւններն ու պատշաճութիւնները, եւ եթէ վաղեմի բարեկամներ, մտերիմներ կը վերադառնեն ժամուան մը համար «դուք»ը եւ անուններու փոխարէն կը գործածուի «Պարոն»ը, այս ուռուցիկ ոճին եւ մինչ արամտութիւնը պահուած կ'ըլլայ:

Ակադեմիային հմայքը արդեօ՞ք յառաջ չի գար այն պարագայէն նաեւ, որ ան միապետական վարչակարգին տակ ծագում առած առաջին ժողովրդավար հաստատութիւնն է, ու կը դոյատեւէ Հանրապետութեան շրջանին ալ, որպէս միապետական վերջին հաստատութիւնը:

Միապետական վերջին հաստատութիւնը, ակադեմական մը պատկել, արքայական երկու առանձնաշնորհումներէն մէկն է որ փոխանցուած է ընտրուած նախագահին, միւսն ըլլալով մահապարտի մը ներում շնորհելու իրաւունքը: Թերեւս այս է պատճառը որ ակադեմականներու հանդիսաւոր նիստերու մուտքը կ'ողջունուի թմբկահարութեամբ. ինչ որ այնքան կը նմանի մահապատիժներու գործադրութեան արարողութեան: Սակայն ո՞ւր, ուրիշ որ երկրին մէջ գրիչի մարդուն զէնք կը նուիրուի:

Ժողովրդավար առաջին հաստատութիւնը. Ակադեմիան հաւասարներու ընկերութիւն մըն է, ուր նորերը կ'ընտրըւին նախկիններուն իսկ կողմէ, գաղտնի քուէարկութեամբ: Դուքս մը, կամ նախարար մը ճամբայ կուտան իրենց մէկ պաշտօնակիցին որ ոչ ծագումով ազնըւական է եւ ոչ ալ տիտղոսի մը տէր, որ սակայն հոն ընդունուած է իրենցմէ ամիս մը առաջ:

Լուի ԺԴ.ի վերջին տարին էսթրէի կարտինալը, բաւական տարեց մէկը, ու իր դիրքին շատ բծախնդիր, տեսնելով որ երբ նիստին բացումը կը կատարէ մի-միայն աթոռներ կան, կը խնդրէ որ այնուհետեւ իրեն բազկաթոռ մը տրուի: Թագաւորը այս առիթով դաս մը կուտայ անոր, յաջորդ նստաշրջանին համար հոն քառասուն բազկաթոռ զետեղել տալով. ասկէ կուգայ ակադեմական «բազկաթոռ» բացատրութիւնը, հոգ չէ թէ բազկաթոռները երկար ատենէ ի վեր կրկին վերածուած ըլլան սովորական աթոռներու:

Ռիշըլիէօ, հիմնադիրը՝ կռահած էր երեք հարիւր տարի առաջ, թէ լեզուն է միայն, թէ՛ մշակոյթին եւ թէ ազգային միութեան հիմնական տարրը: Ան կը սահմանէր Ակադեմիան որպէս «վայրը՝ ուր աշխատանք պիտի կատարուէր կարելի ամէն խնամքով ու եռանդով լեզուին յստակ օրէնքներ ճշդելու, զտելու եւ ատակ դարձնելու գեղարուեստի ու գիտութեան մարզերուն մէջ գործածուելու»: Ան ստեղծած էր լեզուական գերագոյն ատեան մը ու զայն զետեղած Պետութեան բարձրագոյն աստիճանին վըրայ: Այդպէս էր, մնաց այդպէս. աշխարհի միակ հաստատութիւնն է որ ունի միաժամանակ թէ՛ այս կոչումը եւ թէ այս դիրքը:

Հին շրջաններու քերականագէտները լեզուն կը նմանցնէին փոխանակումի միջոցի մը, դրամի մը: Ակադեմիային դերը հսկողութիւն կատարել է, որպէսզի կեղծ դրամներ հրապարակ չելլեն:

Լեզուն հաւաքական յիշողութիւն մըն է. քաղաքակրթութեան մը հիմը:

Այսօր ծանօթ է թէ ընդհանուր է մայրենի լեզուներու տագնապը. Արեւելքէն Արեւմուտք ան ոչ մէկ հին ժողովուրդի կը խնայէ: Ու այս տագնապէն անկասկած Ֆրանսերէնն է որ նուազագոյն վնասով պիտի ելլէ:

Լեզուն անդադար յեղաշրջումի ենթակայ է, ուրեմն անոր հսկողութիւնը պէտք է տեւական ու մնայուն ըլլայ:

Բառարանին յաջորդ հրատարակութինը՝ իններորդը, տասը հազար նոր բառ պիտի պարունակէ: Ծանօ՞թ է, արդեօք, թէ նոր բառերն ալ կ'ընդունուին կամ կը մերժուին քուէով, ինչպէս օրէնքի մը յօդուածը:

Ակադեմիան մեկնելով բառերէն կը հասնի անձերու: Իր ընտրութիւններով, կը համախմբէ սերունդները, փիլիսոփայական հոսանքները, քաղաքական հակումները, երկրի մը բոլոր մեծութիւններն ու ողբերգութիւնները, մարդոցմով՝ որոնք կարեւոր ու վճռական դեր կը կատարեն հոն: Ան կը միակերպէ տարբերութիւնները ու կը հարթէ հակասութիւնները: Անօրինակ հաստատութիւն մը որ ապրողներու միջեւ յաջողած է կատարել ձուլումը այն բոլոր բաներուն զոր Պատմութիւն կը կոչենք:

Կարելի է մինչեւ իսկ մտածել թէ այն օրէն ի վեր երբ գլխատուեցաւ Թագաւորը, Ակադեմիան է որ մարմնաւորեց Ֆրանսայի շարունակականութիւնը: Ամէն պարագայի մէջ, այդ վկայութիւնը կը բերէ ան: Եւ հոս է թերեւս անոր իրական գաղտնիքը:

Թ. Օ. Մ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՄԸ՝ ԱՐԹԻՒՐ ՄԱՂԱՔԵԱՆ

Արթիւր Մաղաքեան կը լքէ իր պաշտօնը այս տարուան վերջաւորութեան: Մաղաքեան՝ եղակի դէմք մը Ֆրանսական մարզաշխարհին մէջ: Քսանեւերկու տարիներէ ի վեր մարմնամարզութեան Ֆրանսայի Ազգային Թէքնիք տնօրէնն էր: Աստանց ընդմիջումի, ասպարէզի մը մէջ՝ ուր դժուարութիւնները բազմաթիւ են ու նոյն պաշտօնը գրաւելու յաւակնորդներ չեն պակսած:

Երկարակեցութեան մրցանիշ մը՝ զոր ոչ ոք, այդ կամ ուրիշ մարզաձեւի մը մէջ, յաջողած է հասցնել այդպիսի մակարդակի: Պիտի մնայ, կը կարծենք, անհասանելի:

Ֆրանսայի մէջ, իւրաքանչիւր մարզաձեւ – նոյնիսկ պուլն ու փէթանք – ունի իր ազգային Թէքնիք տնօրէնը: Իր պաշտօնն է հսկել մարզաձեւին զարգացման երկրին մէջ, պատրաստել եւ նշանակել ազգային ներկայացուցչական խումբին անդամները: Կառավարական պաշտօնեայ մըն է, կը վճարուի եւ կ'անուանուի Պետութեան կողմէ, բայց հաւանութեամբը մարզաձեւին Դաշնակցութեան, այս պարագային մարմնամարզութեան Ֆրանսական Դաշնակցութեան (Ֆէտէրասիոն Ֆրանսէզ տը Ժիմնասթիք): 22 տարիներու ընթացքին, ասոր նախագահները քանի մը անգամներ փոխուեցան, բայց Մաղաքեան մնաց իր պաշտօնին մէջ եւ եթէ այս ամիս կը ձգէ զայն այլեւս, պատճառն այն է որ հանգստեան կոչուելու տարիքը ունի եւ թերեւս ալ՝ քիչ մը յոգնած է պայքարելէ… Իր յաջորդին անունն է Քլօտ Ժաքրթէն:

Արթիւր Մաղաքեանի համար, վերելքը սկսաւ Խորհ. Միութեան մէջ ուսումնասիրական ճամբորդութեամբ մը:

1963–ին Ֆրանսայի սփորի վարչութեան սեռը, ընդասպետ (բօլոնէլ) Քրէսփէն որոշեց երեք հոգինոց յանձնախումբ մը ղրկել Խորհ. Միութիւն, պաշտօն ունենալով ուսումնասիրել թէ հոն ինչպէս կազմակերպուած է մարմնամարզութիւնը: Մաղաքեան երեքէն մէկն էր:

Ճամբորդութիւնը տեւեց 28 օրեր՝ որոնց տասը Երեւանի մէջ: Այդ տարիներուն, հայկական մարմնամարզութիւնը փառքի մէջ էր: Հրանդ Շահինեանէ վերջ, Ալպէր Ազարեան ողիմպիականի եւ աշխարհի ախոյեան եղած էր: Մաղաքեան եւ իր ընկերակիցները շատ մը նորութիւններ տեսան, մարզուելու դրութիւններուն մէջ, թէ՛ Երեւան, թէ՛ Կիեւ, թէ՛ Մոսկուա:

Վերադարձին, Արթիւր Մաղաքեան 55 էջնոց տեղեկագիր մը **ներկայացուց զընդասպետ** Քրէսփէնի: Պէտք է ենթադրել որ պարունակութիւնը լուրջ էր եւ համոզիչ, որովհետեւ Մաղաքեան նոյն տարին իսկ նշանակուեցաւ տնօրէն: Անկէ ի վեր, շնորհիւ աքնաջան աշխատանքի մը ու անդրդուելի նկարագիրի մը, ան մարմնամարզութիւնը դրաւ հաստատուն հիմերու վրայ Ֆրանսայի մէջ: Այսօր, երկրին մէջ, մարմնամարզիկներու պաշտօնական թիւը (լիսանսիէ) շուրջ հարիւր երեսուն հազար է:

Բնականաբար, մեր ազգակիցը պըրզտիկուց մտած է մարմնամարզութեան աշխարհին մէջ: Ծնած է Վիէն (Իզէր) 1925 Նոյեմբեր 11–ին: Իբր մարմնամարզիկ մաս կազմած է Ռօմանի Աւրնիր ակումբին: Եղած է Ֆրանսայի երիտասարդական (ժիւնիոր) ախոյեան, մրցած է երկու անգամներ Ֆրանսայի չափահասներու ազգային կազմին մէջ: **Վնասուածք մը** ստիպած է զինքը ընդհատել մարզական գործօն **կեանքը. մտած է մարզիչի ասպարէզին մէջ**: 1962–ին, Փրովանսի շրջանին մարմնամարզութեան թէքնիք յանձնախումբին նախագահն էր: Ու անկէ է որ հրաւիրուեցաւ մասնակցելու Խորհրդային Միութիւն կատարուելիք ճամբորդութեան:

Իր պաշտօնին բերումով, 22 տարիներու ընթացքին, Արթիւր Մաղաքեան ճամբորդած է աշխարհի շատ մը երկիրները: Բնականաբար, ներկայ եղած է բոլոր Ողիմպիականներուն, Եւրոպայի եւ աշխարհի ախոյենական մրցահանդէսներուն: Մարմնամարզութեան մասին իր պաշարը մեծ է: Տուած է դասախօսութիւններ, մեկնաբանած է մրցումներ հեռատեսիլէն: Գրած է յօդուածներ եւ հրատարակած է գիրքեր իր ընդգըրկած մարզաձեւին մասին:

Մաղաքեան, երբ չի ճամբորդեր, կը բնակի Անթիպ: Թէեւ ազատ կ'արձակուի իր տնօրէնի պաշտօնէն, ան կը մնայ սակայն մարմնամարզութեան շըրջանակներուն մէջ: Դաշնակցութեան Դեկտեմբերի ընդհ. ժողովին ընթացքին, նըշանակուած է նախագահին խորհրդատու՝ կազմակերպչական հարցերու եւ օտար երկիրներու հետ յարաբերութիւններու համար:

Կ'ըսուի թէ Արթիւր Մաղաքեան, յարմարագոյն մարդն է, չորս տարի վերջ, գրաւելու Ֆրանսայի Մարմնամարզութեան Դաշնակցութեան նախագահի աթոռը…:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՆԻՒ ՃԸՐԶԻԻ մէջ, Նոյեմբեր 30-ին, իր մահկանացուն կնքած է Տիկին Աննիկ Մալխաս, այրին՝ ծանօթ յեղափոխականին: Ծնած է Անգարայի մօտերը: 1914-ին հաստատուած է Նիւ - Եորք: Գծագրիչ էր: 1935-ին ամուսնացած է Մալխասի հետ եւ զօրավիգ եղած ամուսնոյն, որպէսզի ան կարենար գրել իր յուշերը եւ «Զարթօնք» վէպը: Տարիներ եղած է անդամուհի Հ.Օ.Մ.ի: Իր կտակին համաձայն, աճիւնը կը փոխադրուի Պէյրութ եւ կ'ամփոփուի Պուրճ Համուտի Գերեզմանատունը, ուր թաղուած է Մալխաս:

×

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ Ազգ. Առաջնորդարան (Կիլիկեան Թեմ) այցելած է Լիբանանի հիւպատոսը՝ Անթուան Շատիտ, եւ տեսակցութիւն մը ունեցած առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեանի հետ: Հանդիպումին ներկայ եղած են հայկական զանազան կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ:

×

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Զապէլ Մովսէսեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 10-ին, նշուած է Արմենականներու հարիւրամեակը, նախաձեռնութեամբ Ռ.Ա.Կ.ի Լիբանանի Վարչութեան: Բացումը կատարած է Հանրի Ուրֆալեան: Բանախօսած է Վաչէ Ղազարեան, պարզելով Արմենականներու ձգտումներն ու նպատակը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Փակման խօսքը արտասանած է Փանոս Թիթիզեան:

×

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՓՈՂՈՑ ՎԻԼՖՐԱՆՇԻ ՄԷՋ

Վիլֆրանշի մէջ, Դեկտեմբեր 8-ին, յատուկ արարողութեամբ մը տեղի ունեցաւ հայկական անունով փողոցի մը բացումը: Ներկայ էին քաղաքապետը, Թաղապետական խորհուրդի անդամներ, ենթանահանգապետն ու ոստիկանապետը, Լիոնի եւ շրջակայից հոգեւոր հովիւը՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան, ինչպէս նաեւ հոծ բազմութիւն մը:

Խօսք առնելով Ստեփան Պօստոյեան Հայերու շնորհակալութիւնը կը յայտնէր քաղաքապետին՝ Պ. Փըթիտի, շրջանի փողոցներէն մին հայկական անունով մը մկրտելու որոշումին համար: Քաղաքապետը վար կ'առնէր քօղը ցուցանակին վրայէն, ուր կը կարդացուէր՝ «Ռիւ տ'Առմէնի»:

Յաւարտ արարողութեան, Նօթր Տամ տաճարին մէջ պատարագեց Նորվան Եպիսկոպոս: Ապա, ներկաները հաւաքւեցան ճաշարան մը, ուր ստեղծուեցաւ ջերմ մթնոլորտ մը: Հարկ է յիշել, որ Մշեցի երկու քոյրերու՝ Տիկին Անահիտ Ալփի եւ Տիկին Մոնիք Մալվոյի, ինչպէս նաեւ այս վերջնոյն աղջկան՝ Տիկին Քրիսթիան Պօյաճեանի ջանքերուն արդիւնքն էր Վիլֆրանշի «Հայաստան փողոց»ի մկրտութիւնը:

ԶԱՏԻԿ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ.-
Տէր եւ Տիկին Ժան Տըժան,
Տէր եւ Տիկին Փօլ Լափիթէֆ,
Տէր եւ Տիկին տոքթ. Գուրգէն Մեծատուրեան եւ զաւակները՝ Լօռան եւ Միշէլ
Տէր եւ Տիկին Ռուզաս Խօյլեան եւ զաւակները (Պոսթըն)
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝
ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԱՄ ԲԱԲԱՋԱՆԵԱՆԻ
(ծնեալ՝ Մանուսաճեան)
մահը, որ պատահեցաւ Դեկ. 25-ին, 94 տարեկանին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Դեկ. 30, ժամը 8.45-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեէօ - Փարիզէնի գերեզմանատունը:
Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«Յառաջ».-Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Գ. Մեծատուրեանի:

ԽՄԻ.-
Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Պալեան,
Տէր եւ Տիկին Ժան-Քլօտ Պալեան,
Օր. Էլիզապէթ Պալեան,
Այրի Տիկին Մայրենի Եսայեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Օհանիկ Քէլչեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, քրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝
ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՆԵՒՐԻԿ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Դեկ. 25-ին, 82 տարեկանին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Դեկ. 30, ժամը 15.30-ին, Խմիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին:
Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ԱՄԱՆՈՐԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Վալանսի Դաւիթեան վարժարանի տարեվերջի եւ Ամանորի հանդէսը՝ Կիրակի, Դեկտեմբեր 29, ժամը 14.30-ին Վալանս, Սալ տէ Ֆէթի մէջ:
Ծոխ յայտագիր, արտասանութիւններ, հայկական խաղեր եւ փոքրիկ թատերախաղ մը:
Մուտքը ազատ է:

ՏՕՆԱԾԱՌ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ
ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Յունուար 5, ժամը 13-էն սկսեալ Վարժարանին հանդիսասրահին մէջ՝
1, Պուլվառ տիւ Նոռ, Լը Ռէնսի
Ճոխ պիւֆէ եւ յատկապէս հայկական Հերիսա:

Աշակերտներուն ելոյթը կը սկսի ժամը 16-ին, պարեր, երգեր, արտասանութիւններ:

Երգչախումբը կը ղեկավարէ՝
Գ. ԵԱՆՊԷԿԵԱՆ
Պարախումբը՝
ՕՐ. Մ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Կաղանդ Պապուկը նուէր կը բերէ բոլոր փոքրիկներուն:

Մուտքը ազատ է:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՓԵՏՐ. 23
Մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Լա Փոմ).- Միհրան Նալպանդեան եւ զաւակները, Մաքս Ամանտոյի կսկծալի մահուան առթիւ կը նուիրեն 300 ֆրանք Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՔԱՇԱՆ.- «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի (100րդ թիւ) լոյս տեսնելուն առթիւ Ս. Ք. Զանդու 250 Ֆ.:

×

ՓԱՐԻԶ.- Տիկին Լիսի Աչճեան, խոր գնահատանքով 200 Ֆ.:

U. G. A. B.
UNION GENERRALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
La Section des Dames de l'UGAB
de Paris
vous invite
au
DINER
TRADITIONNEL
qu'elle organise à l'occasion
du Noël Arménien
le Dimanche 5 Janvier à 19h30 précises
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
Participation aux frais : 250 frs.
Pour les moins de 15 ans : 100 frs.
Pour réserver votre table téléphonez au
45 - 20 - 03 - 18
avant le 30 Décembre

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Նախկին Դիմադրականներու Բարեկամական Միութեան աւանդական հոգեճաշը՝ Փետրուար 23, Կիրակի, Միսաք Մանուշեանի եւ իր ընկերներու նահատակութեան 42-րդ տարելիցին առթիւ:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid — 94140
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ACTIVITES
PERMANENTES
1985 - 86

MUSIQUE
Ecole Arménienne de Musique
PIANO - enf. - adol. - adul. — **Mer. - Sam.** —
J. Mafian-Altounian - C. Papazian
Ecole Arménienne de Musique
VIOLON - enf. - adol.—**Samedi**— J. Yérémian
Cours de GUITARE
enf. - adol. - adul. — **Jeudi** — P. Djergayan
Ateliers d'INSTRUMENTS traditionnels
enf. - adol. - adul. — **Mercredi** —
cordes et vents G. Der Haroutounian
percussion E. Zartarian
EVEIL
Eveil à la LANGUE arménienne
enf. - adol. - adul. — **Mercredi** —
D. Karassalmassian - A. Sarkissian
Eveil à la CULTURE et à l'IDENTITE arménienne
enf. — **Mercredi** — H. Kévonian
EXPRESSION
Danse FOLKLORIQUE Base,technique,rythme
enf. — **Mercredi** — A. Boudaghian
Apprentissage de danses — **Mer., Jeudi** —
A. Boudaghian - M. Karakozian - K. Margarian
Danse TRADITIONNELLE
Initiation petits — **Mer.** — A. Boudaghian
Cours - adol. - adul. —**Sam.**— A. Boudaghian
Atelier de KOTCHARI
Débutants enfants —**Samedi**— M. Karakozian
Débutants adultes —**Samedi**— K. Margarian
Atelier de DANSE CONTEMPORAINE
arménienne - ado. —**Samedi**— H. Papazian
Initiation à la DANSE CLASSIQUE
ado. —**Dimanche**— H. Papazian
GYMNASTIQUE -adul. —**Mer.**— A. Manoukian
DIFFUSION
Diffusion LIVRES — **Samedi** —
S. M. Papazian - S. Tacvorian
Radio (émission sur RADIO ASK FM 98.5)
—**Vendredi**— H. Kévonian - A. Sarkissian
Bibliothèque - M. C. A. Info
— **Lundi** - **Jeudi** — D. Karassalmassian
ACCUEIL
Antenne Sociale
— **Lundi** - **Jeudi** — D. Karassalmassian
Foyer — **Samedi** — P. Papazian
SPORT
Tennis de Table — **Samedi** — P. Papazian
UNITE SON ET PHOTO
Enregistrement et sonorisation O. Ozcelik
Reportage activités M.C.A. C. Kouyoumdjian
Direction et permanence - tous les jours sauf mercredi et samedi matin

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 28. - Տօն է Սրբոց՝ որդւոցն որոտման, Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանիչին:

Irma fourrures
SUR MESURE
— REPARATIONS —
TRANSFORMATIONS
Ժամ առաջ գնեցէք ձեր մուշտակը՝ վերարկուն վստահելով՝
ՀԱՅԿ. ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ
ՉԱՓԻ ՎՐԱՅ - ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ
ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ
ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ
44, avenue du Général de Gaulle
94700 Maisons-Alfort
tél. : 43 - 68 - 55 - 99
Métro: École Vétérinaire-Alfort (direction CRÉTEIL)

ԽԱՐԲԵՐԴՑԻՆԵՐՈՒՆ 1986ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Համախարբերդցիական Միութեան, Ֆրանսայի շրջանի կեդ. վարչութիւնը կը տեղեկացնէ որ Միութեան 1986-ի օրացոյցները լոյս տեսան:
Փափաքողները կրնան օրինակներ ստանալ, տեղական վարչութեանց անդամներուն մօտ:

EN VENTE
«LE LIVRE ARMENIEN A TRAVERS LES AGES»
Livre-catalogue édité par la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture de Marseille, à l'occasion de l'exposition.
—175 pages—
—couverture et clichés quadri-chromi—
— Prix : 100 F —
Frais de port en sus: 15F pour la France
10F pour l'Etranger
Pour toutes commandes s'adresser à :
A. BOGHOSSIAN
8, *Bld. Marcel Cristol*—13012 *Marseille*

Réveillon
de la
St. Sylvestre
Mardi 31 Décembre
organisé par
la *Paroisse Arménienne Catholique*
Salle des Fêtes St. Michel
47, Ave. Berthelot — LYON 7e
métro : Jean Masset
Réserver : 78 - 60 - 52 - 03
Retirer les cartes d'invitation à la Paroisse : 164 bis, rue de Créqui

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, Շաբաթ, Դեկտեմբեր 28, ժամը 15-ին, Մշակոյթի Տունը: Կարեւոր օրակարգ. - Անդամուհիներու մեծամասնութիւնը անհրաժեշտ է: Պաշտօնավարութեան ընտրութիւն:

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue St. Bazile—13001 Marseille

SUPER LOTO
Dimanche 5 Janvier à 15 heures
Nombreux lots de valeur
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽԱՂ
Կիրակի, Յունուար 5, ժամը՝ 15-ին:
— Բազմաթիւ արժէքաւոր նուէրներ —

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԱՐՄԻՆ

ԿԻԹԱՌԻ ԴԱՍԵՐ

Փարիզի էքոլ նորմալ տը միւզիք-էն վկայուած դասատուի մը կողմէ սկըսնակներու եւ յառաջացածներու համար ամէն Ուրբաթ երեկոյ ժամը 17-էն 20.00 ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆին մէջ:
118 Քուրսէլ փողոց, Փարիզ 17-րդ
Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեան համար հեռաձայնել Հ. Բ. Ը. Միութեան դրասենեակը, 45 20 03 18 թիւին:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
28-29

SAMEDI-DIMANCHE
28-29 DEC
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.126

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

61e ANNÉE — No 16.126

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ժամանակացոյցի ճկունութեան վերաբերող օրինագիծը, չատ հաւանաբար, չծնած մեռնի, ինչ որ համայնավարները յաղթանակ կը նկատեն: «Կառավարութիւնը կը նահանջէ» կը խորագրէր «Իւմանիթէ» Ուրբաթ առտու, համայնավար խորհրդարանականներուն վերագրելով ծրագրին ձախողութեան յաջողութիւնը: Ծանօթ է որ առաւելաբար Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը (Սէ - Ժէ - Թէ) եւ համայնավարներն են որ պայքարեցան անոր դէմ: Կողմնակից էր Սէ - Էֆ - Տէ - Թէ-ն որ՝ կ'ափսոսայ:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Հրեաներու կեդրոնական խորհուրդին նախագահը՝ Վէռնէր Նախման 6-էն 8 միլիոն գերմանական մառք կը պահանջէ (18,5-էն 28 միլիոն Ֆ.) իբրեւ հատուցում եւ տոկոս խորայելացի աշխատաւորներուն համար, որոնք աշխատած են Բ. Աշխարհամարտի Ֆլիք ընկերութեան համար, որ վերջերս գնուեցաւ Տօյչէ Պանքին կողմէ:

ՓԻՒԻԻ մէջ, դրացի մը սպաննած է երկու Մաղրէպցի եւ վիրաւորած է հինգ ուրիշներ (ոմանք՝ ծանր վիճակի մէջ են), բոլորն ալ նոյն ընտանիքի անդամներ, որովհետեւ ջղագրգռուած էր անոնց լրած աղմուկէն: Գացած է եւ ըսած որ նուազ աղմուկ ընեն եւ որովհետեւ ականջ չեն կախած, դացած է զէնքը առած ու «խօսք հասկցուցած է» կրակելով եւ 2 հոգի սպաննելով, 5 հոգի ալ վիրաւորելով: Ապա՝ ոստիկանութեան յանձնուած է:

ՄԵՔՍԻՔՈՅԻ Թանգարանին մէջ, աննախընթաց գողութիւն մը կատարուած է, Ծնունդի գիշերը: Հաւաքածոյի 140 կտոր մայա, ազդեկ եւ ընդհանրապէս նախասպանական շրջաններու մշակոյթներու պատկանող գողցուած են:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մէջ, անմիջական կը նկատուի նոր (քանի՞երորդ եւ անշուշտ ոչ ալ վերջին) համաձայնագրի մը ստորագրութիւնը քրիստոնեայ, տիւրզի եւ շիի յարանուանութեանց միջեւ, Սուրիոյ բարձր հովանաւորութեան ներքեւ: Կը կարծուի որ կարելի եղած է համաձայնիլ խնդրոյ առարկայ կէտերուն շուրջ, գլխաւորաբար Պետութեան ղեկավարին իրաւասութեանց սահմանափակումին և փոխանցման ժամանակաշրջանին, որոնք պիտի յանգին ոչ-յարանուանական դրութեամբ օժտուած Լիբանանի մը:

ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՇԱԹԸԼԷ, պատմաբան եւ փիլիսոփայ մեռաւ յետ երկարատեւ հիւանդութեան, 60 տարեկանին: Մանկավարժ, պարզաբանող, մասնակցած է հըսկայ գործի մը պատրաստութեան՝ «Փիլիսոփայութեան, գաղափարներու, վարդապետութեանց պատմութիւն», ութ հատոր: Յուշեր ալ գրած է «Կորսուած գաղափարներու քրոնիկ» խորագրին տակ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿԻ Աֆղանիստան մուտքի 6րդ տարեդարձը կ'ոգեկոչուի զանազան ձեւերով, բոլոր կողմերու: Զինաստանի արտաքին նախարարութեան բանբերը, օրինակ, ամբողջական եւ անմիջական հեռացումը կը պահանջէ, ինչ որ ցոյց կու տայ թէ Զինացիք ալ կրնան լաւատես ըլլալ...:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ինթէրնէշընըլ Հէրըլտ Թրիպիւնի մէջ (Դեկ. 27) Ճէրի Լէպըր եւ Ալիս Հէնքին յօդուածով մը կ'անդրադառնան Թուրքիոյ պարզած ներկայ պատկերին մարդկային իրաւանց առընչութեամբ: Յիշելով թէ Դեկ. 9-ին, հինգ պետութիւններ՝ Ֆրանսա, Նորվեկիա, Դանիա, Հոլանտա եւ Շուէտ համաձայնութեան մը կու գային Թուրքիոյ հետ եւ ետ կ'առնէին իրենց բողոքը (1982) Թուրքիոյ դէմ, Մարդկային իրաւանց եւրոպական Յանձնախումբի մօտ, այն ակնկալութեամբ թէ Անգարա ժողովրդավարութեան ճամբան բռնած է..., անոնք կը հաստատեն թէ չարչարանքի բազմաթիւ կեդրոններ կարելի է դեռ գտնել Պոլիս թէ Անգարա:

Մէկը՝ Ճէրի Լէպըր մարդկային իրաւանց կազմակերպութեան մը՝ Հէլսինքի Ուաչի գործօն տնօրէնն է, միւսը՝ իրաւագէտ: Իրենց տեղեկատուութեան մէջ, յայտնելով թէ Թուրքիա կը գտնուէին այդ միջոցին, կը հաստատեն թէ բաւական տարբերութիւն կայ իրենց նախորդ այցելութեան (1983) բաղդատմամբ, բայց եւ այնպէս ամէն ինչ հեռու է կատարեալ ըլլալէ: Ոստիկանատուներու մէջ չարչարանքը միշտ կը կիրարկուի և մեղադրեալները իրաւունք չունին իրենց ընտանիքը կամ փաստաբանը տեսնելու: Հարցաքննութիւններու ընթացքին ելեկտրական գործիքներ կը գործածուին, Թեւերէն կախուիլն ալ չէ դադրած եւ բանտի պայմանները սարսափելի են: Հազարաւոր երիտասարդներ, որոնք 1980ին ահաբեկչական արարքներու համար ձերբակալուած են դեռ կը սպասեն դատավարութեան:

Իրենք կրցեր են ամէն մարդու հետ տեսնուիլ, կառավարական անդամներէ մինչեւ պարզ քաղաքացիներ: Այն տպաւորութիւնը ունին նաեւ որ մարդկային իրաւունքներու հարցը գլխաւոր մտահոգութիւնն է ժողովուրդին: Արդէն վերջերս կատարուած հարցախոյզ մը ցոյց կու տայ թէ եթէ ընտրութիւններ կատարուին այս միջոցին, մեծամասնութիւնը կ'երթայ այն ձախ ընդդիմադիր կուսակցութեան, որու ծրագիրը կը կեդրոնանայ մարդկային իրաւանց վրայ: Կասկած չկայ, կ'ըսեն որ Թուրք քաղաքագէտները շատ զգայուն դարձած են միջազգային ճնշումին, մարդկային իրաւունքներու այս հարցին առընչութեամբ:

Ի ԲԵՐԱՆԷ ՔՈՒՄՄԷ...
ԿԱՄ՝ ԵՐԲ ԹՈՒՐՔԸ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՁԷԹԻ ԳՈՐԾԱՏԱՆ ԿԸ ՎԵՐԱԾԷ

«Մեզի կ'ըլլայ պատմական յուշարձաններու» ընդհ. խորագրին տակ է որ Ճէյնուր Գարակէօզօղլու մը Այվալըքէն Եէնի Ասըր թերթին հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տայ: Աւելցնելիք բան չի մնար այսքան խօսուն նկարագրութենէ մը ետք:

Այվալըքի մէջ կան 14 եկեղեցիներ, որոնք դարերու հնութիւն ունին: Բոլորն ալ աւերակ վիճակի մէջ են եւ կը սպասեն փլուզման օրուան: Միայն թէ անոնց մէջ կայ հատ մը, որ եթէ մարդ տեսնէ, սիրտը կը ցաւի: Որովհետեւ Այազմա եկեղեցի կոչուած այդ եկեղեցին ուրիշ կարեւորութիւն եւ արժէք մըն ալ ունի:

Այազմա անունը ան իր ունեցած ջրհորէն առեր է: Եւ որովհետեւ յունարէնի մէջ Այազմա Սուրբ Ջուր կը նշանակէ, իր անունը ատկէ առեր է: Ինչպէս որ մեզի՝ Իսլամներուս համար Մէքքէի Զէմզէմ ջուրը սուրբ է, Այազմայի ջուրն ալ ուղղափառ Հելլէններու համար սուրբ է:

Հին օրերուն, հազարաւոր Հելլէններ իրենց երկիրէն մինչեւ հոս կու գային այդ ջուրէն քանի մը կաթիլ ըմպելու համար: Խմելով ալ չէին գոհանար, ամաններու մէջ ատկէ մաս մը կը տանէին իրենց մերձաւորներուն համար: Բայց այն շրջաններուն երբ արժէք չէին տար պատմական հնութիւններու, մարդուն մէկը եկաւ եւ այդ եկեղեցիին մէջ ձէթի գործատուն մը հիմնեց:

Ինչ մեղք որ հիմա ձէթի այդ գործատան պատճառաւ, ամառը Այվալըք եկող այնքան հելլէն զբօսաշրջիկներ կը մեկնին կ'երթան առանց Այազմայի ջուրը խմելու: Որովհետեւ Յոյներուն համար սուրբ նկատուած այդ ջուրը հիմա խառնուեր է ձիթապտուղի աղտոտ եւ գարշահոտ ջուրով: Գալով գործատան ծխնելոյզէն բարձրացող ծուխին, այդ ալ այլապէս կ'ապականէ մթնոլորտը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆՔ ԵՒ ՈՐՄԷ՞

Ըստ թուրք մամուլի մէկ լուրին Միացեալ - Նահանգներու Ներկայացուցչական ժողովի անդամներէն Ժ. Տիօկարտիօ ընդհանուր ժողովին ներկայացուցած է օրինագիծ մը որպէս հակազդեցութիւն հայկական բազմաչարչար ու վիժած բանաձեւին: Տիօկարտիօ կ'առաջարկէ 1986-էն սկսեալ ամէն տարի Դեկտեմբեր 26-ին ոգեկոչել այն թուրք ջոկատը որ մեծ հերոսութիւններ գործած էր Քորէայի մէջ ու փրկած բազմաթիւ Ամերիկացիներու կեանքը:

Եւ ըսել որ որպէսզի հայկական բանաձեւը վաւերացուի ամերիկահայութիւնը ջանք չէր խնայած. խնջոյքներ սարքուած էին ու հարիւր հազարաւոր տոլար հանգանակուած ընտրապայքարին համար այն մէկ ներկայացուցիչին, որմէ կ'ակնկալուէր զօրավիգ կանգնիլ Ապրիլ 24-ի ոգեկոչումի բանաձեւին:

Եթէ ընդունուի Տիօկարտիոյի օրինագիծը -ինչ որ անկարելի չէ նկատի առնելով Ամերիկա - Թուրքիա խնամութիւնը որ հակառակ ամէն բանի անվթար կը մնայ- կարծեմ մեր ամէնէն խելացի ընելիքը կ'ըլլայ հրաժարիլ Ապրիլ 24-ի, Հայերու Ցեղասպանութեան ու նման ոգեկոչումներու ձեռնարկելէ. քանի որ յայտնի կը դառնայ այլեւս թէ մեր բանաձեւերը պիտի ծառայեն թրքանպաստ ոգեկոչումներով հրապարակը ողողելու միայն:

ՍԵԴԱ

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

ՀԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿ ՄԸ ԵՒՍ
ԻՐԱՆ - ԻՐԱՔ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ

Իրան - Իրաք պատերազմը խլած է հայ նահատակ մը եւս, յանձին 20ամեայ Վարդան Աղախանեանի, որ զոհ գացած է Դեկ. 9-ին, Մաջնուն կղզիի ճակատին վըրայ: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Դեկ. 14-ին, Թեհրանի Սասուն թաղամասի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցին, ուր դամբանականներ խօսած են Ահարոն Ա. քհնյ. Տէր-Գալստանեան եւ Իսկանդար Իսկանդարեան:

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ԴԵԿ. 20 - 23)

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՍՊԱՐՏԱԿԻԱԴԸ

Ուժի եւ գեղեցկութեան տօնի վերածուած է Երեւան տեղի ունեցած արտասահմանեան ուսանողներու աւանդական «Բարեկամութիւն» սպարտակիադը, զոր կազմակերպած են մարզանքի հիմնարկը եւ արտասահմանի ուսանողներու գործերու հանրապետական խորհուրդը: Մրցումներուն մասնակցած են Իրանէն, Իրաքէն, Մոնկոլիայէն, Յորդանանէն, Լիբանանէն, Վենեզուէլայէն, Անգլիայէն, Միացեալ Նահանգներէն Երեւան ուսանելու եկած 250-է աւելի տղաք ու աղջիկներ: Յաղթողներուն մաս կազմած են մարզական եօթը ձեւեր՝ թեթեւ մարմնամարզութիւն, ֆութպոլ, թենիս, փինկ-փոնկ, լող, պասքէթպոլ եւ հրաձգութիւն: Խմբային դասաւորման մէջ սպարտակիադի ախոյեան հանդիսացած է բժշկական հիմնարկի Ա. խումբը, երկրորդ մրցանակը բաժին ինկած է նոյն հիմնարկի Բ. խումբին, իսկ երրորդ մրցանակին արժանացած է Բազմարուեստից հիմնարկի խումբը: Թեթեւ մարմնամարզութեան անհատական մրցումներուն յաղթական հանդիսացած են Սարօ Շահնազարեան (Իրան), Սիմոն Գրիգորիս (Սուրիա), Գաբրիէլ Մելքոնեան (Լիբանան), բոլորն ալ բժշկական հիմնարկէն: Լաւագոյն հրաձիգներու կոչումին արժանացած են Ղազար Շահմիրզեան (Իրան), Եուսէֆ Յարութիւնեան (Իրաք) եւ Արթին Պօյաճեան (Լիբանան):

×

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Արտաշատի շրջանի Վերին Արտաշատ գիւղի Արամայիս Գալստեան դպրոցը նըշած է հարիւրամեայ իր յոբելեանը: Այս առթիւ բացուած է ցուցահանդէս մը, որ կը ներկայացնէ Արարատեան դաշտի լուսաւորութեան հնագոյն օճախներէն մէկուն հարիւրամեայ պատմութիւնը:

ԹԵԹԵՒ, ՉԱՓԱՉԱՆՑ ԹԵԹԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

«Սովետական Արուեստ» պարբերաթերթը հարց կուտայ. «Ինչո՞ւ երգը «ոգեղէն թեւեր» չունի», ակնարկելով այնճան բազմաչարչար ճիւթի մը, որ է «Հայ երգը՝ այսօր»:

Նոյն պարբերաթերթին 1985 / 9 թիւին մէջ գրողներ կը պատասխանեն. անոնցմէ մէկը՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

×

Մեր օրերի Ֆրանսիացի գրաքննադատներից մէկն, այն հարցին, թէ ով է ներկայիս Ֆրանսիական ամենամեծ բանաստեղծը, առանց երկմտելու պատասխանել է՝ «Ցաւօք սրտի, Վիկտոր Հիւկօն»... (*):

Ես այս օրինակը բերեցի հիմնաւորելու իմ այն կասկածը, որ շատ յաճախ (առաւել չրջահայեացները կ՚ասէին՝ երբեմն) արուեստի եւ գրականութեան անցեալի մեծերի չթուլացող ուժը գալիս է ներկայ «մեծ»երի չուժեղացող թուլութիւնից...: Այլապէս, մօտենալով մեր այսօրուայ խօսակցութեան նիւթին, ինչով կարելի է բացատրել, որ այսօր, քսաներորդ դարի աւարտին, Հայերս չարունակում ենք հարսանիք ու ծնունդ անել երկու - երեք հարիւր տարի առաջ ծնուած երգերով...: Իսկ մեր կեանքի ամենանշանակալից իրադարձութիւնները ձեւաւորուած են օտարազգի կոմպոզիտորների երաժշտական ստեղծագործութիւններով, որոնք բնականաբար յենուած են իրենց իսկ ժողովուրդների երաժըշտական մտածողութեան, աւանդների, բանահիւսութեան վրայ: Ամուսնանում ենք Մենտելսոնի հանդիսաւոր - տօնական երաժշտութեան հնչիւններով ողողուած, հողն ենք իջնում՝ Շոփէնի հանդիսաւոր - ողբերգական մեղեդու անմիջական մասնակցութեամբ...:

Ինչ խօսք, չէի ուզենայ այնպիսի տպաւորութիւն ստեղծել, որ երբ մենք ամբողջ օրը, բան ու գործ թողած, խաղ կանչելով ման ենք գալիս, եւ երգերի մէջ է անցնում մեր աշխատանքային առօրեան: Ի հարկէ, բնաւ այդպէս չէ: Սակայն թէ ինչքանով է երգ-երաժշտութիւնը կարեւոր մեր կեանքում, չօշափելիօրէն ըզգացի ես այս օրերին, երբ մօտիկներս ու հարազատներս ջերմօրէն, իսկ ոմանք նոյնիսկ անկեղծ, շնորհաւորում էին ինձ քառասուն տարիս լրանալու կապակցութեամբ: Եւ այն, որ ես յանկարծակիի եկած շուարել ու խորապէս զարմացել էի իրադարձութիւնների այդօրինակ սրընթաց ու անակնկալ զարգացումից, մեղքի իր բաժինն ունի նաեւ մեր, հայկական երգարուեստը, որի ինչ - ինչ նուաճումների մասին մենք շատ ենք սիրում խօսել, իսկ երբ գործը հասնում է կոնկրետ գործողութիւններին, առենք սեփական մագնետոֆոնի վրայ ձայնագրելուն, դերադասում ենք բոլորովին ուրիշ ժողովուրդների ինչ - ինչ նուաճումները...: Նետ ու աղեղով կռիւներից մինչեւ մեր ժամանակների աստղային պատերազմների ահեղաշունչ վտանգը ձգուած բաւականին երկարատեւ ժամանակային տարածութեան պաստառին անընդհատ նոյն դէմքերն են ու նոյն երգերը, նոյն ղափաման, նոյն ո՜վ, Հայոց աղջիկներն ու ո՜վ, Հայոց լեռները, էստրադային նոյն, երբեք չծերացող երգիչները, նոյն, չափազանց ջերմ ժպիտները դէմքերին, ձեռքերը աջ ու ահեակ տարածած, տոլմայի ու քիւֆթայի բուրմունքների հետ բոլոր բաց ու փակ պատուհաններից դուրս ծորացող նոյն բառերն ու մեղեդիները...: Թւում է, թէ ժամանակը քարացել է, հրաշագործ փայտիկի շարժումով կանգ է առել զարգացումը, ոչ մի գնացք չի շարժւում, ոչ մի ինքնաթիռ չի թռչում, նոյնիսկ տերեւները, խոտերը իրարով չեն գալիս...:

Մինչդեռ պարզւում է, որ գնացքները շատ բարեյաջող շարժուել են, նոյնը՝ ինքնաթիռների, աւտոմեքենաների առումով, իսկ տերեւները ոչ միայն օրօրուել են, այլեւ՝ դեղնել ու կանաչել բազմաթիւ անգամներ, եւ անցել է աննկատ ... քառասուն տարի: Այսպէս եթէ գնայ, սարսափով մտածեցի ես, կարելի է աննկատ ծերանալ ու, նոյնիսկ, ինչքան էլ որ անհաւանական է՝ մեռնել...: Եւ երբ քեզ ձեռքերի վրայ առած կը տանեն փողոցներով, որպէս վերջին ուղեւոր, դու կը խնդրես, որ առանձնապէս չշտապեն, որպէսզի չկորցնես վերջին հնարաւորութիւնդ, կարողանաս մի վերջին անգամ լսել ղափաման, ո՜վ, Հայոց աղջիկներն ու ո՜վ, Հայոց լեռները, որպէսզի կարողանաս «թեթեւ սրտով» բաժանուել այս տներից ու փողոցներից, քո վարդագոյն մայրաքաղաքից, համոզուած, որ քեզանից դարեր յետոյ էլ նոյն երգերն են հնչելու վերոյիշեալ վարդագոյն բնակավայրում եւ մի օր աւել, մի օր պակաս ապրելն այլեւս իմաստ չունի...:

Չէի ուզենայ կոնկրէտ որեւէ մէկին մեղադրել այս, բաւականին անուրախ, իրավիճակն ստեղծելու համար: Նախ, որովհետեւ մէկ մարդու ուժերից վեր է հայկական ազգային երգարուեստն աւերելը, եւ յետոյ, որովհետեւ սա ունի բազմաթիւ պատճառներ, մէկը մէկից հիմնաւոր, մէկը մէկից զօրաւոր...:

Եւ չնայած ես որեւէ բաժանում չեմ դնում երգերի միջեւ՝ ինչ տարբերութիւն, թէ երգը ժողգործիքների նուագակցութեամբ է տապալւում, թէ էստրադային, այնուհանդերձ ես իմ «ողբը» ուզում եմ շարունակել կեդրոնանալով երգերի այն տեսակի վրայ, որը էստրադային է կոչւում եւ որը գտնւում է մեզ առած անմխիթար վիճակում:

Ժողովրդական երգը, մանաւանդ այն, ինչը մեծ Կոմիտասի շնորհիւ անաղարտ հասել է մեզ, եւ այն մասունքները, որոնք փրկելու, վերակենդանացնելու փորձեր են անում առանձին երգիչներ եւ կամ ազգագրական խմբեր, մեր ազգային հըպարտութիւնն են, հարստութիւնը, ինչի հիման վրայ, ինչից ազդուելով, ինչպէս միւս կարգին ժողովուրդների մօտ է կատարւում, պիտի սկիզբ առնէր, զարգանար, այսպէս կոչուած՝ թեթեւ երաժըշտութիւնը, որը մեզանում աւելի յայտնի է էստրադային անունով: Սակայն յատկապէս երիտասարդութեան շրջանում մեծ մասսայականութիւն վայելող այս ժանրը առանց դիմադրութեան յանձնըւեց քաղքենիների ճաշակին, սորկացաւ նրան, ընտրեց հեշտ ու թեթեւ ընդունելութեան ուղին, ինչը, դրա ապացոյցն այսօրուայ վիճակն է, հեշտ ու թեթեւ մոռացութեան ուղին էր...:

Շատերի նման ես էլ երկար ժամանակ մտածել եմ այդ վիճակի առաջացման պատճառների մասին: Սկզբում մեղքը գցում էի միայն կոմպոզիտորների վրայ: Իսկ դրա հիմքեր, իրօք, որ շատ կան: Անգոյն ու անհրապոյր մեղեդիներ, տաղտկալի, հնացած ռիթմեր, նոյնքան հնացած գործիքաւորում, մէկ մարդու նման ոտքի ցցուող տրոմբոնահարներ, իրենց պարտիան կատարելիս, ապա նրանք իրենց տեղը զիջում են համերաշխ ոտքի ելած սաքսոֆոնիստներին եւ այդպէս շարունակ, եւ միակը, որ դարեր շարունակ նստած է մնում իր տեղում եւ չափազանց հպարտ է տանում իր գոյութեան իրաւունքը, թմբկահարն է, որն այսպէս առած, կատարում է իր պարտիան առանց արտադրութիւնից կտրուելու...: Իսկ երաժշտութիւնը ... որեւէ ազգային նըկարագիր չունեցող երաժշտութիւն, որին մեղք է անգամ երաժշտութիւն ասելը...: Եւ եթէ որեւէ կոնկրէտ անուն չեմ տալիս, պատճառը համընդհանուր գորշութիւնն է, որին անուն տալ հնարաւոր չէ, շատ - շա՜տ մականուն: Բացառութիւն են կազմում, թերեւս, Ռ. Ամիրխանեանի, Ա. Բոյամեանի երգերից մի քանիսը, որոնք հաճելիօրէն առանձնանում են...:

Այնուհետեւ կասկածներս ընկան կատարողների վրայ. շատերը հիմնականում իրօք որ կատարող են, եւ դժուար աղջեւում են երգիչ դառնալու լուսաւոր ժամանակները: Նրանց լսելիս, նայելիս ակամայ մտածում ես, թէ այս գեղեցիկ աղջիկներն ու տղաները ինչու չեն ամուսնանում իրար հետ՝ լաւ ընտանիքներ կը կազմէին, երեխաներ կ՚ունենային, կը զբաղուէին իրենց իսկական հոգսերով ու գործերով ... մինչդեռ նրանք երգում են...:

Ինչ խօսք, այստեղ էլ բացառութիւններ կան, օրինակ, մի այնպիսի վառ անհատականութիւն, ինչպիսին է Տաթեւիկ Յովհաննիսեանը, որը վաղուց ժամանակն է, որ Հայաստանում ունենայ իր իսկ խումբը...:

Երաժիշտների մասին արդէն խօսեցի:

Ամենավերջում կ՚ուզենայի խօսել երգերի տեքստերի մասին: Այդ կապակցութեամբ ես նոյնիսկ մի ասացուածք եմ յօրինել, որը ժողովրդական դառնալու ոչ մի յաւակնութիւն չունենալով հանդերձ, այնուամենայնիւ, առ այսօր արդարացընում է իրեն. «Ասա, ինչ բանաստեղծի տեքստերով ես երգեր յօրինում, եւ ես կ՚ասեմ, թէ ինչ կոմպոզիտոր ես դու»: Ջափի ու ձեւի փսլաչապիկի մէջ մտցրած ողորմելի ու տափակ այդ բառակոյտերը, իրօք որ արժանի են այն երաժշտութեանը, որի ծնունդը, ես կ՚ասէի, անառողջ ծնունդն են հանդիսանում իրենք՝ բառացիօրէն: Լսում ես այդ երգերը, ծանօթանում ես տեքստերին եւ մնում ես շուարած. ո՞վքեր են այս մարդիկ, ի՞նչ են սովորել դպրոցում, կոնսերվատորիայում, համալսարանում ... եւ ամենակարեւորը, ո՞ւմ փոխարէն են սովորել: Եւ մի՞թէ նրանց տներում գրքեր, հեռուստացոյց, ռատիոընդունիչ, ձայնասկաւառակներ չկան, եւ նրանք երբեւէ առիթ չեն ունեցել տեղեկանալու, թէ ինչեր են կատարուել մեզանից առաջ, մեր օրերում, մօտիկ ու հեռու ապրող ժողովուրդների կեանքում եւ, մասնաւորապէս, երգարուեստում, պոէզիայում:

Ինչ - ինչ, բայց մեր ժողովուրդը, իր երկարատեւ կենսագրութեան ընթացքում, երբեք առիթ չէ ունեցել ամաչելու իր բանաստեղծների, պոէզիայի համար: Ձեւերի, ժանրերի անսահման հնարաւորութիւն, գեղեցիկ ու ճկուն բառապաշար, ինչը հնարաւորութիւն է տալիս նրան տեղաւորուելու երաժշտական ամենատարբեր ձեւերի մէջ: Յատկապէս հարուստ է պոէզիայի ամենահամառօտ ձեւը՝ բանաստեղծութիւնը, հիմք տալով յուսալու, թէ հայ կոմպոզիտորը երկար որոնումների կարիք չի ունենայ իր երաժըշտական յղացումներին համապատասխան բանաստեղծական համարժէք եւ համահնչուն գործ գտնել: Բայց ահա լըսում ես մեր օրերում ստեղծուած երգերը եւ այլեւս կասկած չի մնում, որպէսզի չմտածես, որ այս երգերի կոմպոզիտորները կամ հայերէն գրել - կարդալ չգիտեն, կամ էլ գրականութիւնից եւ յատկապէս պոէզիայից մինչեւ նրանց ընկած տարածութիւնը հնարաւոր է յաղթահարել մի քանի լուսատարի ժամանակում: Կայ երրորդ տարբերակ, այն է՝ նրանք պարզապէս թքած ունեն ընդհանրապէս գրականութեան եւ մասնաւորապէս պոէզիայի վրայ, կարեւորն այն է, որ տեքստ կոչուած բառակոյտը բաղկացած լինի անհրաժեշտ քանակով տողերից, իսկ յանգերի թիւը խստիւ համապատասխանի իր յօրինած հարաւ - հրոցի չափին:

Անշուշտ, թեթեւ երաժշտութիւնն էլ ունի իր «քաշային» տարբեր կատեգորիաները եւ, աւելս ինչ է, որ ամենեւին պարտադիր չէ, որ «ամենաթեթեւ քաշը»՝ շլայգերը աչքի ընկնի իմաստուն տեքստով եւ արտայայտի հեռու գնացող մտքեր: Այն նոյնիսկ կարող է կազմուած լինել մեն - մի նախադասութիւնից: Անգլիական մի երգ կայ, որի ամբողջ տեքստը ընդամէնը երեք բառ է՝ «Ես քեզ սիրում եմ»: Սակայն երգն այնքան տպաւորիչ է, մեղեդին այնքան հարուստ ու յուզառատ, եւ երգիչն այնպէս է երգում այդ երեք հասարակ բառը, որ քեզ թւում է, լսում ես գեղեցիկ ու թախծոտ մի սիրավէպ, մարդկային հոգու ամենանուրբ զգացմունքների մասին:

Իսկ ժամանակակից երգի առաւել ծանրակշիռ ու լուրջ ժանրերը օգտւում են արուեստի բոլոր տեսակների լիարժէք միջոցներից, դրանցից լաւագոյնները թատերայնացուած երաժշտական ներկայացումներ են, ուր ամենակարեւոր դերը յատկացուած է հէնց երգին, եւ այդ երգը սնուցուած է գոյների խաղից, օժտուած խորը բովանդակութեամբ, հումորով, ողբերգական շեշտերով, նպատակների լրջութեամբ, տօնական հանդիսաւորութեամբ, խնդութեամբ ...: Եւ այդ ամէնը ի մի են բերուած մեծ տաղանդով եւ բարձր ճաշակով:

Ի հարկէ, Շառլ Ազնաւուր, Ժաք Բրել ... անկրկնելի անհատականութիւններ են, բացառիկ տաղանդաւոր երգիչ - ստեղծագործողներ, եւ ես իրաւացի չէի լինի, եթէ որեւէ մէկին մեղադրէի, թէ ինչու չէք հասնում նրանց մակարդակին: Բայց ձգտել տօ կարելի է: Չկայ այդ ձգտումը: Ամէն ինչ արւում է յարմարուելու քաղքենու թելադրած ճաշակին: Սակայն քաղքենին քմահաճ է, որովհետեւ ինքն էլ չգիտէ թէ ինչ է ուզում: Նա արուեստագէտին զրգռում եւ բորբոքում է անցեալի մեծերով, ոտնակոխ անելով ինքնասիրութիւնը, ճզմելով եսը սեփական: Անցեալի մեծերով, որոնց ետեւում թաքնուած նա կարող է պարզապէս ոչնչացընել իր ժամանակակիցներին եւ դա իբր թէ արուեստի շահերից, գրականութեան շահերից ելնելով՝ փորձուած ու հին զէնք, որն այնպէս անվրէպ է կրակում, յատկապէս եթէ նրա զոհը արուեստի այնպիսի անպաշտպան - որովհետեւ անընդհատ նորացման է ձգտում - ժանր է, ինչպիսին երգն է, նաեւ էստրադային երգը: Չափաւո՜ր եղէք, չափաւո՜ր - ահա սա է ժամանակակից, անցեալի նոյնպէս, քաղքենիների կոչը: Միջակութիւնների համար դա շատ ձեռնտու կոչ է: Նրանք չափաւոր են: Շատ պարզ պատճառով: Աւելին չեն կարող: Իսկ տաղանդաւորնե՞րը: Դէ, նրանք, սովորաբար, շատ քիչ են լինում, եւ չափաւոր միջակութիւնները կարողանում են շատ արագ լուծել նրանց հարցը:

Իսկ ժողովուրդը միանգամայն արդարացիօրէն շուռ է եկել պրոֆեսիոնալ կոմպոզիտորներից ու ստեղծել է իր մանուֆակտուրային արուեստի տնտեսութիւնը՝ ինքն է իր երգը ստեղծում եւ մեծագոյն հաճոյքով լսում այդ երգերը՝ թէ իր տխրութիւնների եւ թէ ուրախութիւնների ժամանակ: Պրոֆեսիոնալներին ոչինչ չի մնում՝ իրենց խորշանքն արտայայտելուց եւ այդ երգերը արհամարհանքով ռաբիս անուանելուց զատ:

Իսկ ի՞նչ անեն նրանք, ովքեր ուզում են լսել մաքուր հայերէն երգեր, ուր բարձր պրոֆեսիոնալիզմն ու բարձր տաղանդը, բարձր ճաշակը զուգորդուած են միմիանց, ուր տեքստն ու մեղեդին խօսում են հոգուդ հետ, ապրում են քեզ հետ եւ քեզ ապրեցնում...:

Նրանք առայժմ երազում են...: Երազում են, որ երբեւէ Երեւանում կը բացուի ժամանակակից երգի տուն, ինչպէս Կամերային երաժշտութեան տունը, ուր պարբերաբար ելոյթ կ՚ունենան թէ պրոֆեսիոնալները եւ թէ ինքնուսները: Նրանք երազում են, որ կը ծնուեն երգի ամենամեայ փառատօներ, ուր անուանի ու հռչակաւոր երգիչների, երաժիշտների կողքին բաց մրցութեամբ հանդէս կը գան բոլորովին նորերն ու անանունները...: Կոմպոզիտորների միութիւնը կը սահմանի լաւագոյն երաժշտութեան մրցանակ, Գրողների Միութիւնը՝ լաւագոյն տեքստի, մրցանակների անուննե՞ր են հարկաւոր, խնդրեմ, Ջիւանու անուան, Սայաթ - Նովայի ... որ կը վերանայ ռաբիս անուանումը, դրա հետ միասին՝ արհամարհանքը նրանց նկատմամբ, որովհետեւ նրանց մէջ կան իսկապէս տաղանդաւոր մարդիկ, որոնք նոյնպէս պաշտօնական հովանաւորութեան, խրախուսանքի, եւ որն ամենակարեւորն է, կըրթութեան կարիք էն զգում...: Նրանք երազում են, որ հայ կոմպոզիտորները աշնանային մի գեղեցիկ օր կ՚որոշեն սովորել հայերէն գրել - կարդալ եւ գարմանքով կը նկատեն, որ մեծ ու հարուստ արուեստի եւ գրականութեան ժառանգորդներ են...:

Նրանք շարունակում են երազել...:

Մինչդեռ փողոցում շարունակում է հնչել ղափաման, ո՜վ, Հայոց աղջիկը եւ ո՜վ, Հայոց լեռները, եւ ուր որ է օդում կը տարածուի տոլմայի եւ քիւֆթայի ծանօթ, չափազանց ծանօթ հոտը...:

(*) ԽՄԲ. «Ցառաջ»ի.- Այս խօսքը կը վերագրուի Վէրլէնի: Երբ մահամերձ բանաստեղծին հարց կը տրուի՝ ո՞վ է ֆըրանսացի մեծագոյն բանաստեղծը, կը պատասխանէ.- «Վիքթօր Հիւկօն, աւա՜ղ»: Բայց երբեմն ալ Ժիտի կը վերագրուի: Այսպէս է, ընդհանրապէս, «իմաստուն» խօսքերու ճակատագիրը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԻՏՔՍ ԿԸ ԹՌՉԻ ԴԷՊԻ ՊԷՅՐՈՒԹ

Դ.

Պուրճ Համուտ Թաղամասը, ուր գացեր էի հօրս յանձնարարուած բարեկամ մը տեսնելու համար, բնաւ զարմանք չէր պատճառած ինծի իր հայաշունչ մթնոլորտով, որովհետեւ արդէն գիտէի թէ այդպէս է: Քով-քովի շարուած խանութներ կային, բոլորն ալ Հայ մարդոց խանութներ, մինչեւ իսկ երկրորդական փողոցներու խորը, անխնամ, խառն, բայց միշտ հայերէն ցուցատախտակներով: Հոն պիտի տեսնէի յանձնարարուած անձեր, որոնք ինծի պիտի օգնէին մեր տաղաշար մեքենաներուն համար հայերէն տառի մաթրիսներ գտնելու: Այս կամ այն խանութէն հայերէն երգեր կը լսէի, էսքրատային երգ կամ տոհմիկ ժողովրդական երգ: Բայց հանգիստ չէի շրջեր: Տեղատարափ անձրեւը հում ու հոտ չէր ձգած: Յովսէփ անուն անձ մը, որ ինծի կ'ընկերանար, միջոց մը բաւ.

- Եկուր, պիտի ուզեմ որ տեսնես սա տղաքը:

Ո՞ր տղաքը:

Պուրճ Համուտի չիտակին վրայ տուն մը դուռ զարկաւ եւ սանդուխէ մը վեր բարձրացանք: Չորս երիտասարդներ կային ներսը, շնորհալի դէմքերով երիտասարդներ: Չորսն ալ Պոլսէն գացած էին եւ Մելքոնեանը աւարտելէ վերջ եկած էին Պէյրութ, կարդալու համար Համալսարանը: Չորսն ալ, մանաւանդ անոնցմէ մէկը, որ գիս լաւ կը ճանչնար եւ որ բաւական բան կարդացած էր ինծմէ, չափազանց ուրախացան գիս տեսնելով, գիս շրջապատեցին, լուրեր հարցուցին մեր երկրէն: Ի՞նչ կը կարդային այս երիտասարդները, ի՞նչ ճիւղ ընտրած էին, հիմա չեմ յիշեր: Կը յիշեմ միայն այն ջերմ համակրանքը, զոր ցուցաբերեցին այդ կէս ժամուան մէջ: Մինչեւ վերջ կը կրկնէին նոյն առաջարկը.

- Աղբարիկ, բանի մը պէտք ունի՞ս, մենք օգնենք, մենք գանք, մենք ընենք:

Շնորհակալութիւն կը յայտնէի եւ կը տխրէի նայելով այն տխուր ու աղքատ սենեակին, որու մէջ կը բնակէին անոնք: Բայց գիտէի որ պանդուխտ տղաք էին եւ մէկ աճապարանք միայն ունէին. ժամ առաջ աւարտել իրենց բարձրագոյն ուսումը: Անոնք տարբերութիւն չունէին այն հազարաւոր, տասնեակ հազարաւոր երիտասարդներէ, որոնք իրենց հարուստ ու հանգիստ տունը ձգած են եւ պանդխտութեան մէջ ուսում կը փնտռեն, ապագայ կը փնտռեն, լաւ օրերու ակնկալութեան մէջ:

Տասնըմէկ տարիներ անցած են հիմա այդ օրուան վրայէն եւ այդ չորս երիտասարդները այսօր անտարակոյս այլեւս կեանքի նետուած են, կամ տարիներէ ի վեր կը կիրարկեն այն ինչ որ սորված են համալսարանէն, եւ անտարակոյս մէկ-մէկ լաւ կահաւորուած տուն ալ ունին: Բայց, սա պահուն երբ կը յիշեմ զիրենք, հարց կուտամ ես ինծի. ո՞ւր է արդեօք այդ տունը, ո՞ր երկրին մէջ է: Դարձեալ Պէյրո՞ւթի մէջ են անոնք, թէ ոչ հովը զիրենք անգամ մըն ալ քշած է դէպի ուրիշ հորիզոններ...:

×

Իրիկունը՝ անձրեւը դադրած էր այլեւս երբ ազգականներս գիս տարին Ալեք Մանուկեան Կեդրոն: Օրը Չորեքշաբթի էր եւ ամէն Չորեքշաբթի «Ասպետներու ճաշը» կայ Կեդրոնին վերի հաւաքավայրին մէջ: Մերինները ուզած էին որ ես ալ ներկայ գտնուիմ այդ գիշեր: Բայց վեր ելլելէ առաջ շրջեցանք այս հոյակապ շէնքը, որուն ճարտարապետն է ինծի ընկերացող իմ ազգականս, Պերճ Պետրոսեան: Նախ այցելեցինք ցուցասրահը, ուր ֆրանսահայ նկարիչի մը, Տատրեանի մէկ ցուցահանդէսը բացուած էր: Շահեկան գործեր էին հոն ներկայացուածները, ինքնատիպ նկարիչ էր Տատրեան: Եւ այս առթիւ լսեցի, որ Պէյրութը կարեւոր շուկայ մըն էր Սփիւռքահայ նկարիչներու համար, որոնք պարբերաբար կուգային ցուցահանդէսներ սարքելու եւ իրենց պաստառները ծախելու: Պէյրութի մեծահարուստ Հայերը իրարու հետ կը մրցէին լաւ գործեր գնելու, իրենց փարթամ յարկաբաժինները հայ նկարիչներու լաւ գործերով զարդարելու համար:

Այդ մեծահարուստներուն կարեւոր մէկ մասը վերն էր այդ գիշեր, վերի հաւաքասրահը, որ տեսակ մը ակումբ էր: Փոքրիկ սեղաններու շուրջ նստած, իրենց սուղնոց հաստ սիկառներուն ծուխը արձակելով, մէկ սեղանէն միւսը ձայնելով, կամ սրահին մէջ պտըտելով, կը զրուցէին իրարու հետ: Զիս առաջին դիմաւորողներէն մէկը եղաւ տոքթ. Տիգրան Վարժապետեանը, որ թեւէս քաշեց ու անկիւն մը տարաւ.

- Եկուր ճաշէն առաջ, ձեռք մը նարտ խաղանք հետդ:

Նարտի սիրահար մըն էր, աւելի ճիշդը մոլի: Երբ նարտի կազմածին առջեւ կ'անցնէր, կը մոռնար թէ՛ բժշկութիւնը, եւ թէ գրականութիւնը: Կը խաղար հաճոյքով ու հաճոյք պատճառելով:

Յետոյ ճաշեցինք ու անվերջ ծանօթացանք նոր մարդոց հետ: Անունները իրարու կը յաջորդէին եւ ես չէի յաջողեր միտքս պահել այդ անունները, հակառակ որ կը լսէի որ այդ անձերը պէյրութահայ ընկերային կեանքին մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւէին: Նազարեան, Տէմիրճեան, Մենակ, Պօյաճեան եւ դեռ այսպիսի անուններ, բոլորն ալ ներկայանալի ու բարեկիրթ մարդիկ, որոնք շատ մաքուր հայերէնով կը խօսէին ազգային, մշակութային, առեւտրական խնդիրներու մասին, առաւելապէս ծանրանալով նաեւ երկրին տնտեսական կացութեան վրայ: Միայն մեծահարուստ առեւտրականներ չկային հոն, կային նաեւ արուեստի ու մտքի մարդիկ, որոնք իրենք զիրենք անհանգիստ չէին զգար այս շրջանակին մէջ:

Յանկարծ տեսայ ծանօթ դէմք մը. Ֆրանսահայ ականաւոր նկարիչ Ժէքանեանն էր: Ա՞ն ալ հոս էր ուրեմն: Զինքը աւելի առաջ ճանչցած էի Փարիզի մէջ եւ ան ալ հոս կը պատրաստուէր ցուցահանդէս մը բանալու:

Ալեք Մանուկեան կեդրոնը հայելի մը եղաւ այդ գիշերը ինծի համար, հայելի մը որուն փայլուն մակերեսին վրայ կը ցոլանային պէյրութահայ կեանքի բիւրեղեայ բոլոր երեսակները, մարդուս նախանձը գրգռելու չափ շողշողուն ու բազմերանգ:

Ռ. Հ.

ԻՍԻԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՄԱՆՈՐԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի, Դեկ. 15, Իսիի Օտիթորիոմ սրահը փութացած էին բազմաթիւ ծնողներ ու հետաքրքիր անձեր, ներկայ գտնուելու Իսիի միօրեայ վարժարանին ամանորի հանդէսին:

Հանդէսին բացումը կը կատարէր ծնողաց մարմնի նախագահուհի եւ հոգաբարձութեան անդամուհի տիկին Վ. Պաղտասարեան որ կ'ողջունէր հանդիսականները բարի գալուստի մաղթանքով ու այսպէս կը վարէր օրուան հանդէսը:

Բեմ կը հրաւիրուէր Միւռոն վրդ. որ յուսատու եւ ոգեւորիչ խօսքերով կը ստեղծէր խանդավառ մթնոլորտ մը:

Վարժարանի զոյգ երգչախումբերը իրենց համազգեստներով կազմ ու պատրաստ կը սպասէին որ բեմ բարձրանալու կարգը գար իրենց: Նախ ունկնդրեցինք մանկապարտէզի ճուտիկներուն ճռուողիւնը. անոնք ցնծութեան մէջ կը դիմաւորէին Կաղանդ Պապան որ եկաւ նուէրներով, մաղթանքներով ու ապագայի փայլուն խոստումներով: Խոստումներ՝ որոնք կը վերաբերէին Իսիի ամէնօրեայ վարժարանին մօտալուտ բացումին: Նոյն բանին կ'ակնարկէր տիկին Պաղտասարեան եւս, խօսելով Իսիի հայութեան անհամբերութեան ու արդար տենչանքին՝ «ամէնօրեայ մանկապարտէզ ու նախակրթարան ունենալու»: Բաներ, որոնց իրականացումը կը կարօտէր բոլորիս ու բարերարներու նիւթական եւ բարոյական օժանդակութեան:

Երգչախումբը կը ղեկավարէր Օր. Հերմինէ Երիցեան, իսկ աշակերտներու արտասանութիւնները պատրաստելու աշխատանքը կատարած էին ուսուցչուհիները տիկին Հռիփսիմէ Աֆար, տիկին Արմինէ Գէորգեան, Տիկին Նոյեմի Իւսոֆի եւ օր. Լիտա Մայիլեան: Ակներեւ էր երգչախումբին երգերու ընտրութեան մէջ ղեկավարուհիին բծախնդրութիւնը. անոնք բոլորն ալ աշակերտական երգեր, կ'երգուէին ներդաշնակօրէն: Երգչախումբին դաշնակով կ'ընկերանար օր. Թագուհի Գէորգեան: Յաջող էին նաեւ արտասանութիւնները, տղոց յստակ ու մանաւանդ ճիշդ առոգանութիւնը: Երեւան-Էրեբունի երգով կ'աւարտէր երգչախումբին բաժինը:

Այնուհետեւ բեմ կը հրաւիրուէր Փարիզի առաջնորդ Գիւտ եպիսկ.: Ան դպրոցի բոլոր պատասխանատու եւ հոգատար անձերը կը նմանցնէր մրջիւններու խումբի մը որ անխոնջ, անդադար կ'աշխատի առանց գժգոհութեան կամ վհատելու ու միասնական կամքով կը դիմագրաւէ ամէն արգելք, միշտ հաւատալով ապագայի լաւագոյն հեռանկարին:

Կարճատեւ դադարէ մը ետք կը սկսէր հանդէսին երկրորդ մասը որ նմանապէս լեցուն էր հաճելի անակնկալներով: Նախ բեմ կը բարձրանային դպրոցական պարախումբին ամէնէն փոքրերը. իրենց մանկական նազանքներով պարերը հաճելի պահեր ապրեցուցին ներկաներուն: Անոնցմէ ետք երկու աշակերտ յաջողութեամբ կը ներկայացնէին Յ. Թումանեանի «Շունն ու կատուն» գործը: Յետոյ բեմ կրկին կը թնդար հայկական պարերով զորս այս անգամ կը կատարէին աւելի մեծերը: Պարերու յաջողութիւնը կը պարտինք օր. Միշլինի որ սիրայօժար ստանձնած էր այս դժուարին գործը:

Վերջաւորութեան Տիկին Պաղտասարեան բեմ բարձրանալով շնորհակալութիւն կը յայտնէր այն բոլոր անձերուն որոնք իրենց նպաստը բերած էին դպրոցին: Ան յատկապէս երախտագիտութեամբ յիշեց դպրոցին կնքահայր պրն. Նուրհան Ֆըրընկեանի անունը որ ինչպէս միշտ, ներկայ էր սրահին մէջ, եւ որուն նիւթական օժանդակութիւններուն շնորհիւ կը յարատեւէր վարժարանը: Այդ պահուն տեղի կ'ունենար հաճելի անակնկալ մը. ներկաները ինքնակամ իրենց գոհունակութիւնը կը յայտնէին սրտաբուխ նուէրներով գոյացնելով 17 հազար փրանքի գումար մը:

Միւռոն վրդ. իր փակման խօսքով դարձեալ գովեստով կ'անդրադառնար բոլոր այն անձերուն որոնց շնորհիւ չէն կը մնար Իսիի դպրոցը: Հանդէսը կը փակուէր Միւռոն վրդ.ի արտասանած պահպանիչով:

ԱՐՄԻՆԷ ԵՐԻՑԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱՀԻՐԷԻ Ռամսէս Հիլթըն պանդոկին մէջ Նոյեմբեր 30-ին, նշուած են Հ.Օ.Մ.ի 75-ամեակը եւ Հ. Կ. Խաչի 55-ամեակը, պարահանդէսով մը: Այս առթիւ, Միացեալ-Նահանգներէն հրաւիրուած է երգիչ Վաչէ, որ տեղւոյն «Սասունց» Նուագախումբին ընկերակցութեամբ ջերմ պահեր ստեղծած է:

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Ամբողջ մարմինս քայքայուեր էր. կ'ուզէի ժամ առաջ տեղս հասնիլ ու նետուիլ յարդերուն վրան: Խաւարին մէջ կ'օրօրուէր ձիերուն քամակը, կառքը անհանգիստ ընթելու աստիճան կը ցնցէր ու սանձերը կը սահէին մեր ձեռքէն:

Երբ հասանք կալերը, Աստուած գիտէ թէ ինչպէս քակեցի անասուններուն կազմածները, նետեցի սայլին տակ ու դըժուարաւ գացի մինչեւ խոտէ մահիճս, փըլայ վրան: Այս անգամուն Տանիյարին վիճակեցաւ ձիերը արօտավայր տանիլ:

Սակայն առաւօտուն խանդավառ արթնցայ: Ճէմիլային ու Տանիյարին նկարը պիտի գծեմ: Աչքերս փակեցի, դըլխուս մէջ պատկերացուցի զանոնք այն ձեւով, ինչպէս կ'ուզէի գծել: Կը մնար առնել վրձինն ու ներկերը ու գծել, այդպէս կը թուէր ինծի:

Վազեցի տուն, մօտեցայ ձիերուն: Թաց, վայրի առոյտները կը քսուէին ոտքերուս, անոնց սուր ծայրերը կը ծակծըկէին ոտքերս, սակայն կ'անտուժէի ասկէ: Թէ՛ կը վազէի եւ թէ անցքիս վըրայ պատասխանները կը դիտէի: Առուակին եզերքը դիպուածաւ բուսած արեւածաղիկ մը արեւուն դարձած կը յօրանջէր: Սպիտակ ծաղիկներով դաշտի տունկերը շրջապատեր էին զայն, սակայն ան անփութօրէն անոնց միջեւ կանգնած իր դեղնուկ լեզուակներով ճառագայթ կ'որսար ու կը խմցնէր հունտերով խիտ հիւսուած իր կողովին: Հապա սա եղրեւանի՞ն, որ ժայթքեր էր դէպի արեւը: Մինչ գլխուս վրայ աղաւնիները կը մրցէին հետս, ես կը վազէի դէպի սիրական հողս: Ի՜նչ լաւ կ'ըլլար եթէ ներկերս հետս ունենայի ու գծէի այգուն արեւը, մով ու սպիտակ դագաթները, ցօղածածկ առուոյտները, առուակին քով բուսած սա վայրի արեւածաղիկը:

Երբ դարձայ կալերը, յանկարծ մըթնեցան աչքերս որոնք մինչեւ այդ պահը ամէն բան վարդագոյն կը տեսնէին: Ճէմիլան խոժոռած գտայ: Ամբողջ գիշերը քնացած պէտք չէր ըլլար, մութ կապոյտ էին աչքին տակերը: Ոչ ժպտեցաւ ինծի, ոչ ալ հետս խօսեցաւ: Սակայն երբ տասնապետը եկաւ, մօտեցաւ անոր ու առանց նոյնիսկ բարեւլոյս ըսելու:

- Առէ՛ք ձեր կառքը, ըսաւ: Ուր կ'ուզէք ճամբեցէք զիս, միայն թէ կայարանը չըլլայ:

- Ի՞նչ ունիս Ճէմիլա. ճանճե՞ր խայթեցին արդեօք:

- Ճանճը հորթին պոչին տակ կ'ըլլայ: Հարցում մի՛ հարցնէք ինծի. չեմ ուզեր կայարան երթալ, այդքա՛ն:

Տասնապետին դէմքին ժպիտը անհետացաւ.

- Ուզես կամ ոչ բերքը կայարան պիտի տանիս: Անթացուպերով գետինը կը ծեծէր... եթէ մէկը անարգեց քեզ ըսէ, անթացուպս գլխուն վրայ կը խորտակեմ: Եթէ նման բան չկայ, տխմարութիւն մի՛ ըներ, կրածդ զինուորին հացն է: Մի՛ մոռնար որ քու ամուսինդ ալ զինուոր է...

Այս բոլորը ըսելէ ետք անթացուպին յենլով ու կաղալով հեռացաւ:

Ճէմիլա չկրցաւ ինքզինք զսպել. դէմքը կաս-կապոյտ էր. Տանիյարին կողմը նայուածք մը նետելով, հառաչեց մեղմիւ: Տանիյար քիչ մը հեռուն, կռնակը դարձած կեցած էր. Համետին փոկերը կ'ամրացնէր: Լսած էր ամբողջ խօսակցութիւնը: Ճէմիլա մորակը կորացուցած պահ մըն ալ մնաց, յետոյ անզօրութիւն յայտնող շարժուձեւ մը ընելով քալեց դէպի կառքը:

Այդ օրը սովորականէն աւելի կանուխ դարձանք գիւղ: Ամբողջ ճամբու ընթացքին Տանիյար ձիերը քառասմբակ քշած էր: Ճէմիլա մտախոհ էր, չէր խօսած բնաւ: Աչքերս չէին կրնար հաւատալ թէ տափաստանը մռայլած, մոխրակոյտ մը դարձած էր այսպէս: Ո՞ւր էր երէկուան տեսարանը: Կարծես պարիկներու հէքեաթ մը պատմուած ըլլար ինծի, ու երջանկութեան պատկերը չէի կրնար մաքէս հանել: Կը թուէր թէ չեմ գիտեր ինչպէս, ձեռք անցուցած էի կեանքին ամէնէն գըրաւիչ երեսակներէն մին: Զայն պատկերացուցած էի ամենայետին մանրամասնութիւններով: Այս բաւական եղած էր գիս տակնուվրայ ընելու: Կչիռքին հակող կնոջմէն թերթ մը ճերմակ թուղթ թռցընելէ ետք միայն կրցայ հանդարտիլ: Պահուըտեցայ խոտի կապոցներու դէզին ետին, սիրտս կը տրոփէր ուժգին... Թուղթս փռեցի ու՝

- Աստուած հետդ ըլլայ, մըլտացի: Ինչպէս ժամանակին ըրեր էի երբ հայրս գիս առաջին անգամ ձի կը հեծցնէր: Յետոյ մատիտը դպցուցի թուղթին: Սեւ մատիտով տակաւին անճարակօրէն գըծուած գիծեր էին ասոնք: Սակայն, երբ թուղթին վրայ սկսաւ Տանիյարին դէմքը յայտնուիլ, ամէն բան մոռցայ: Ինծի այնպէս կը թուէր որ Օգոստոսի այդ գիշերուան տափաստանը արդէն իսկ ձեւ ու մարմին ստացած էր թուղթին վրայ: Կարծեր էի լսել Տանիյարին երգը, տեսնել զայն, գլուխը կախ, ու լանջքը բաց, նոյնիսկ Ճէմիլան, որ գլուխը յենած էր Տանիյարին ուսին: Այս առաջին նկարն էր զոր առանձին կը գծէի:

Ահա՛ սայլը, Տանիյարն ու Ճէմիլան, ահա՛ սայլին եզերքին ձգուած սանձերը, մութին մէջ ձիերու ալէծուփ քամակը, հեռուն տափաստանը, իսկ աւելի հեռուն աստղերը:

(Շար. 22)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ.— Պ. Ցարութիւն Մխիթեվել-եան 1000 Ֆ.։

×

ՍԷՆ - ՏԸՆԻ.— Պ. Սեդրակ Սարհատեան 1000 Ֆ.։

COLLECTE

A L'OCCASION DES FETES DE NOEL

Une collecte au profit de tous les prisonniers Arméniens incarcérés en Europe, aura lieu du 24 DECEMBRE au 6 JANVIER à l'Eglise Arménienne Catholique d'Arnouville lès Gonesse
69, avenue Henri-Barbusse
95400 Arnouville lès Gonesse

Cet argent sera adressé directement aux prisonniers pour leurs besoins personnels.

Libellez vos chèques à l'ordre de
Paroisse Arménienne Catholique
CCP 184493 S Paris

et les adresser à
Eglise Arménienne Catholique
69, avenue Henri-Barbusse
95400 Arnouville lès Gonesse

préciser pour les prisonniers Arméniens

l'UGAB - JEUNES PARIS

vous invite à son

réveillon
de la
St. Sylvestre

Mardi 31 Décembre
de 22 h 30 à l'aube
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS

Ambiance assurée
buffet franco-arménien — cotillons
service assuré en salle

renseignements et réservations
à l'UGAB tél. 45 20 03 18

TENUE CORRECTE OBLIGATOIRE

CROIX BLEUE ARMENIENNE
— SECTION DE ST.-JÉROME —

REPAS DE NOEL ARMENIEN

SAMEDI 4 JANVIER à 21 heures
Salle de l'Eglise Arménienne
de St.-Jérôme
6 bd. Ch. Zeytountzian 13013 Marseille

U. G. A. B.

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

La Section des Dames de l'UGAB de Paris

vous invite
au

DINER TRADITIONNEL

qu'elle organise à l'occasion
du Noël Arménien
le Dimanche 5 Janvier à 19h30 précises
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e

Participation aux frais : 250 frs.

Pour réserver votre table téléphonez au
45 - 20 - 03 - 18
avant le 30 Décembre

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue St. Bazile—13001 Marseille

SUPER LOTO

Dimanche 5 Janvier à 15 heures

Nombreux lots de valeur

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

Վ Ի Ճ Ա Կ Ա Հ Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն
Խ Ա Ղ

Կիրակի, Յունուար 5, ժամը՝ 15-ին։

— Բազմաթիւ արժէքաւոր նուէրներ —

ՏՕՆԱԾԱՌ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ
ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Յունուար 5, ժամը 13-էն սկսեալ Վարժարանին հանդիսասրահին մէջ՝
1, Պուլվառ տիւ Նոռ, Լը Ռէնսի
Ճոխ պիւֆէ եւ յատկապէս հայկական Հերիսա։

Աշակերտներուն ելոյթը կը սկսի ժամը 16-ին, պարեր, երգեր, արտասանութիւններ։

Երգչախումբը կը ղեկավարէ՝
Գ. ԵԱՆՊԷԿԵԱՆ

Պարախումբը՝
ՕՐ. Մ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Կաղանդ Պապուկը նուէր կը բերէ բոլոր փոքրիկներուն։

Մուտքը ազատ է։

EN VENTE

«LE LIVRE ARMENIEN A TRAVERS LES AGES»

Livre-catalogue édité par la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture de Marseille, à l'occasion de l'exposition.

—175 pages—
—couverture et clichés quadri-chromi—

— Prix : 100 F —

Frais de port en sus: 15F pour la France
10F pour l'Etranger

Pour toutes commandes s'adresser à :
A. BOGHOSSIAN
8, Bld. Marcel Cristol—13012 Marseille

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՓԵՏՐ. 23

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

Réveillon de la St. Sylvestre

Mardi 31 Décembre
organisé par
la Paroisse Arménienne Catholique
Salle des Fêtes St. Michel
47, Ave. Berthelot — LYON 7e
métro : Jean Masset

Réserver : 78 - 60 - 52 - 03

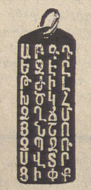
Retirer les cartes d'invitation à la Paroisse : 164 bis, rue de Créqui

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Նախկին Դիմադրականներու Բարեկամական Միութեան աւանդական հոգեհանգիստը՝ Փետրուար 23, Կիրակի, Միսաք Մանուշեանի եւ իր ընկերներու նահատակութեան 42-րդ տարելիցին առթիւ։

CRÉATIONS

Prix : 1800 F. TTC.

Prix : 1400 F. TTC.

Gaby

BIJOUTIER FABRICANT

G. AVEDISSIAN

Tél. 48 24 86 85
Mo Cadet, Montmartre

42, rue du Fg. Montmartre
Esc. 8, 2ème droite— 75009 PARIS

Cabinet TERZIYAN

TOUTES ASSURANCES — TOUTES COMPAGNIES

21, rue Lamartine, 75009 Paris
tél. 42 82 01 41 +

PRÉSENTE SES MEILLEURS VŒUX POUR L'ANNÉE 1986
ET SOUHAITE UNE BONNE FÊTE DE NOEL

ԹԷՐԶԵԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՄԱՂԹԱՆՔՆԵՐՈՎ
ԿԸ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԷ ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ ԵՒ Ս. ԾՆՈՒՆԴԸ

OPTIMA Tours

ARMENIE

-- 1986 --

Pâques en Arménie

— Du 29 Mars au 12 Avril (via Kiev) **6.050 F**

Spécial Cérémonie du 24 Avril en Arménie

— Du 19 Avril au 3 Mai
(Prix et conditions de ce voyage nous consulter).

(Nos prix comprennent — le transoprt aérien, tous les transferts, la pension complète, le logement dans des hôtels de 1ère classe A en chambre double / bain, les excursions et visites mentionnées dans notre programme, l'ASSURANCE).

(Nos prix ne comprennent pas — ıa chambre individuelle, les boissons et les frais de nature personnelle, frais de visa 100 F.)
(Groupe minimum 20 inscriptions accompagnateur assuré pαr notre agence).

Renseignements et Inscriptions:

PARIS

Madame COUMRYANTZ Sonia
OPTIMA TOURS PARIS
12, rue Vignon — 75009 PARIS
Tél. : 47 - 42 - 10 - 35

LIC A 130

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
31

MARDI
31 DECEMBRE
1985

LE NUMERO : 3,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 500 Ֆ. - Վեցամսեայ : 260 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 550 Ֆ. - Հատը : 3,00 Ֆ.

61ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.127

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

61e ANNÉE — No 16.127

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՅԱՆՈՒՆ Ի՞ՆՉ ԱՐԴԱՐ ԴԱՏԻ ԱՅՍ ԱՆԱՐԴԱՐԱՆԱԼԻ ՋԱՐԴԸ

ՀՌՈՄԷՆ ՎԻԷՆՆԱ՝ 18 ՄԵՌԵԱԼ, 105 ՎԻՐԱՒՈՐ

Ոչ մէկ արդար դատ կրնայ արդարացնել անարդարանալին։ Եւ ընդունելի չէ, որ անմեղ մարդիկ, կին, երախայ, ինչ ազգի ալ պատկանի, վճարեն մեծերու ապարարոյ քաղաքականութեան մը հաշուեցոյցը։ Բոլոր մեծերն են, որ օրին մէկը զրկեցին Պաղեստինցին հայրենիքէ մը իր արդար իրաւունքէն, նկատի ունենալով միայն իրենց շահերը։ Ու պաղեստինցին մնաց հայմաքոլու, քշուեցաւ մէկ երկրէն միւսը, ոչ ոք կ'ուզէ զիրենք, ոչ իսկ Արաբները, որոնք հողեշահ խօսքերով է միայն որ կը պաշտպանեն իրենց եղբայրները։ Բայց միայն այդ չէ, անշուշտ, որ կը զինէ «պայմանաւորուած» երիտասարդներ սպաննելու, յաճախ իրենց իսկ կեանքին գնով։ Կան այլ հաշիւներ, թաքուն, անխոստովանելի։ Ո՞վ կը զինէ։ Հարցը այդ իսկ է։ Նման արարքներ կը բազմանան մանաւանդ, երբ հոս - հոն քաղաքական լուծումներու հեռանկար մը կը պարզուի հորիզոնին վրայ։ Այն ատեն, անոնք (ո՞վ) որոնք չեն ուզեր խաղաղ ելքերու հաւանականութիւնը, կը դիմեն ջարդի։

Շարաթներէ ի վեր, եւրոպական օդակայանները մղձաւանջի մթնոլորտի մէջ էին։ Ամերիկեան թէ այլ գաղտնի սպասարկութիւններ տեղեակ էին թէ տօնական օրերուն, «բան մը» պիտի պատահի։ Ապահովութեան կարծեցեալ բոլոր միջոցները ձեռք առնուած էին եւ սակայն...։ Անգամ մը եւս հաստատուեցաւ թէ ապահովութեան ոչ մէկ միջոց արգիլնաւոր է, երբ մարդ դէմ յանդիման կը գտնուի ահաբեկիչներու, որոնք վճռած են սարսափ տարածել, աչք առնելով ամէն բան, ամէն զոհաբերութիւն, այինքն՝ իրենց իսկ կեանքը վրայ տալ։

Ուրբաթ առաւօտ, նոյն ժամուն է, 9ին, որ Հռոմի Ֆիումիչինոյի եւ Վիէննայի օդակայանները մէկ վայրկեանի մէջ դժոխային պատկեր մը կը պարզեն։ Զինուաումբեր կը նետուին Էլ - Ալ իսրայէլեան օդանաւային կրպակին վրայ, որու առջեւ հարիւրաւոր ճամբորդներ կարգի կը սպասեն։ Արիւն, սարսափ, խուճապ եւ մահ։ Հաշուեկշիռը ժամէ ժամ կը ծանրանայ, վերջինը՝ 18 մեռեալ եւ 105 վիրաւոր։ Հռոմի չորս ահաբեկիչներէն, 3-ը՝ սպաննուած են, երբ ապահովութեան ուժերն ալ կրակել սկսած են եւ մէկը՝ ձերբակալուած։ Վիէննա, 3 ահաբեկիչներէն 2-ը՝ վիրաւորուած են, երրորդը՝ սպաննուած։ Հռոմի ահաբեկիչը, որ Իտալիա մտած է, ինչպէս իր 2 ընկերները մարոքեան կեղծ անցագրերով (վիզա չկայ) կը յայտարարէ թէ գործած է պաղեստինեան այն շարժումին հաշւոյն, զոր կը ղեկավարէ Ապու Նիտալ։ Վիէննայի մէջ, ամերիկեան հեռատեսիլը կը հարցապնդէ վիրաւորներէն մէկը, որ կը յայտարարէ թէ գործած է ՊԱԿ-ի հաշւոյն։ Այս վերջինը կ'ուրանայ եւ կը դատապարտէ, Ֆրանսայի իր բանբերն ալ՝ Իպրահիմ Սուս, հեռատեսիլէն իսկ կը պնդէ որ Եասըր Արաֆաթի կազմակերպութիւնը ոչ մէկ կապ ունի այս զազրելի արարքին հետ, ընդունելով հանդերձ թէ հակակշռէ դուրս տարրերը չեն պակսիր։

Ասկէ անդին, պատասխանատուներու անունները չեն փոխուիր՝ Լիբիա, Սուրիա եւայլն, եւայլն։ Իսրայէլի համար, յստակ է՝ ՊԱԿ, Ապու Նիտալ, բոլորը մէկ են եւ ուրացում թէ հերքում ոչ մէկ արժէք ունին։ «Ժամանակի մէջ չեն աշխատիր» (իլ նը փօն փա տան լա տանբէլ) կ'ըսէ Ֆրանսացին, եւ հակադդեցութենէն ոչ ոք կը տարակուսի։ Իսրայէլի պատասխանատուները, որոնք միշտ ակն ընդ ական քաղաքականութիւն վարած են, կը յայտարարեն թէ պիտի զարնեն ո՛ւր որ որոշեն եւ երբ որ յարմար դատեն։

Ռեկըն անձնական նամակով մը Իսրայէլի վարչապետին դիմած է, որպէսզի փոխ - վրէժը «չափաւոր» ըլլայ։ Առաւելաբար կը շեշտուի Իսրայէլի մէջ, Շիմոն Փերէշի բերնով թէ միջազգային ամբողջ ահաբեկչութեան գլուխն է՝ Լիբիա, այսինքն՝ Քատաֆի։

Ցատկանշական կէտն այն է նաեւ, այս պարագային, որ պաղեստինեան շարժումը իր արարքներուն համար, ընտրած է այն երկու երկիրները, որոնք ծանօթ են իրենց պաղեստինասէր դիրքաւորման համար։ Իտալիա թէ Աւստրիա միշտ կողմնակից եղան նպաստաւոր լուծում մը գտնելու Պաղեստինցիներու համար եւ միշտ բանակցած են անոնց հետ։

× Վիէննայի ահաբեկիչն ալ փոխած է իր յայտարարութիւնը եւ ըսած թէ Ապու Նիտալի շարժումին կը պատկանի։ Պաղեստինցի այս ծայրայեղը ունի երկու ոխերիմ թշնամի եւ եթէ տրամաբանականօրէն, առաջինը՝ Իսրայէլն է, երկրորդը՝ ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ իր հայրենակից ու զէնքի ընկերը՝ Եասըր Արաֆաթ։ Եւ ամէն անգամ, որ բանակցութիւններ կը տարուին, համոզելու համար Արաֆաթը որ ճանչնայ Իսրայէլն ու կարգադրութիւն մը ըլլայ, Ապու Նիտալ մէջտեղ կ'ելլէ «խանգարելու» համար։ Մնաց որ նահատակուելու պատրաստ երիտասարդ Պաղեստինցիներ ալ չեն պակսիր, այն օրէն մանաւանդ երբ անոնք քշուեցան Պէյրութէն եւ ցրուած են արաբական զանազան երկիրներու մէջ։

× Լիբիոյ մամուլի գործակալութիւնը «հերոսական գործողութիւն» որակած է այս երկու ոճրագործները, գործուած «Սապրայի եւ Շաթիլայի նահատակներու որդիներուն կողմէ»։

×

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՄԱՐ՝ «ՓԱՔՍ ՍԻՐԻԱՆԱ» ՄԸ

ՑՈՅՑ ԲԱՑՑ ՆԱԵՒ ԹԵՐԱՀԱՒԱՏՈՒԹԻՒՆ

10-րդ համաձայնագիրն է, որ կը ստորագրուի։ Այս անգամ սակայն յոյսերը աւելի մեծ են, Դամասկոսի երրեակ դաշինքը՝ «պատմական» կ'որակուի եւ քաղաքագործերու պարագլուխները կը կրկնեն՝ «պատերազմը վերջացաւ»։ Իսկական կաղանդչէք մը Լիբանանցիներուն համար, որոնք սակայն, տասը տարի է այնքան տաք ու պաղ տեսած են, որ այլեւս դիւրին - դիւրին չեն կրնար կարգին պապային հաւատալ։

Համաձայնագիրը ստորագրած են Նապիհ Պէրրի, յանուն շիիներուն, Վալիտ Ճումպլաթ՝ տիւզիներու եւ Էլի Հոպէյքա՝ քրիստոնեաներու, ամբողջութիւնը Սուրիոյ հովանաւորութեան եւ հոգատարութեան ներքեւ։ Բնագիրը կը բաղկանայ 23 էջերէ բաժնուած հինգ գլուխներու։ Նշուած կէտերը պիտի գործադրուին տարուան մը ընթացքին, որպէսզի հռչակուի պատերազմին վերջաւորութիւնը։ Անմիջականին մէջ պիտի կազմուի նոր կառավարութիւն մը, փոխանցման շրջանէ մը ետք պիտի ջնջուի յարանուանական դրութիւնը։ Նորակազմ կառավարութիւնը նախ հրադադար մը պիտի հռչակէ եւ Սուրիոյ օգնութեամբ ջանայ կանոնաւոր կեանքը վերահաստատել երկրին մէջ։ Կարգ ու կանոնը պիտի ապահովեն զինուորական ոստիկանութիւնը եւ սուրիական ուժերը։ Քաղաքագործերը պիտի լուծուին եւ զինաթափ ըլլան։ Քաղաքական ճակատի վրայ նոր սահմանադրութիւն մը պիտի հռչակուի եւ շեշտուի Լիբանանի արաբական պատկանելիութիւնը։ Լիբանան «հանրապետական, ժողովրդավար, խորհրդարանական» պետութիւն մը պիտի ըլլայ, որու տնտեսական դրութիւնն ալ՝ ազատական եւ ոչ - ղեկավարուած բնոյթ պիտի ունենայ։ Խորհրդարանը աւելի մեծ թիւով երեսփոխաններէ պիտի բաղկանայ եւ մահմետականներու եւ քրիստոնեաներու թիւը հաւասար (մարոնի, շիի եւ սիւննի նոյնքան երեսփոխան պիտի ունենան)։ Արտաքին ճակատի վրայ, եթէ կարելի է արտաքին նկատել, Սուրիոյ հետ յարաբերութիւնները առանձնաշնորհեալ պիտի ըլլան եւ շատ սերտ գործակցութիւն նախատեսուած է զինուորական, տնտեսական ապահովութեան, կրթական եւ լրատուութեան մարզերու մէջ։

Պէրրիի համար.. «Մեր ցաւերուն ծայրը հասած ենք», Ճումպլաթ՝ «Խաղաղութեան ճամբուն վրայ կարեւոր քայլ մըն է» կ'ըսէ, հուսկ՝ Հոպէյքա կ'աւելցնէ «նոր փեսայի պէս կը զգամ, հարսնիքին օրը»։

Հարիւր հազար մեռեալ, յանգելու համար համաձայնագրի մը, որ սուրիական հոգատարութիւնը կը տարածէ Լիբանանի վրայ, ի վերջոյ «մեծ Սուրիոյ» երազը միշտ եղած է Դամասկոսի ղեկավարներուն մաքին մէջ։ Հիմա կը մնայ որ քրիստոնեաները համակերպին եւ ընդունին իրենց ազդեցութեան վախճանին եւ Իսրայէլ ալ լաւ աչքով նայի, երբ Սուրիա այսպէս «կը տեղաւորուի» Լիբանան։

×

ՏՈԼԱՐՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՄԱՐ...

Ուաշինկթըն 100 միլիոն տոլարի նուէր մը յօժարած է Թուրքիոյ, օգնութեան հասնելու համար, քանի որ Անգարայի վճարումներու բացը մեծ է։ Փոխ - վարչապետը յայտարարած է այս առթիւ, թէ կը յուսայ որ ապագային, այս կաղանդչէքը յաւելում կը կրէ...։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՍՏԱԲԱՆ ՓԷՐՕ, որ աւելի կը ճանչցուի որպէս ամուսինը ծանօթ կին ժոէէ՝ Տարի Պուժպուլի, սպաննուեցաւ առջի օր իր աշխատած եւ բնակած շէնքին 2-րդ յարկը, երբ կը պատրաստուէր դուրս ելլելու։ Թէեւ ինք ալ շատ կը զբաղէր ձիերով եւ կը սիրէր այդ միջավայրը, այնուամենայնիւ հաշուեյարդարի մասին չի մտածուիր, քանի որ հաւանական չի նկատուիր իր մասնակցութիւնը ոչ շատ մաքուր գործերու։ Կինը, որմէ վերջերս բաժնուած էր, յայտարարած է թէ կը վախնայ իր անձին համար։ Ոստիկանութիւնը ամէն կողմ կը փնտռէ։

ՄԱՐԴԱԿԱՊԻԿՆԵՐՈՒ մեծ բարեկամուհին՝ ամերիկուհի Տիան Ֆոսէ, 53 տարեկան սպաննուած է Ռուանտայի մէջ, ուր 18 տարի է կ'ապրէր մարդակապիկներու հետ, զորս մօտէն ճանչնալէն ի վեր, բոլորովին հեռացած էր մարդոցմէ։ Կեանքին նպատակ դարձուցած էր անոնց ցեղին պաշտպանութիւնը եւ կը պայքարէր որսորդներուն դէմ։ Կը կարծուի որ անոնցմէ մէկը կրնայ ըլլալ ոճրագործը։

ԱՆԳԱՐԱՅԻ զինուորական դատարանը մահուան դատապարտած է եօթը «գորշ գայլեր» որոնք հետապնդուած էին «մարդասպանութիւն եւ ռումբով ոճրափորձ գործելու խմբակի մը կազմակերպութեան համար»։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Հայաստանի գերագոյն խորհուրդի պրեզիտիումը Ռոբեր Մելիքեանը նշանակած է արդիւնաբերական Շինարարութեան նախարար։ Նախկինը՝ Եդուարդ Աւագեան, այլ պաշտօնի կոչուած է։

Եուրի Մելիք - Օհանջանեան նշանակուած է Մշակոյթի նախարար, փոխարինելով Գուրգէն Առաքելեանը, որ նոյնպէս այլ պաշտօնի կոչուած է։

Միւս կողմէ, երկրագործութեան - արդիւնաբերութեան համադրոյթի կառավարումը կատարելագործելու նպատակով՝ պրեզիտիումը, գիւղատնտեսութեան, պըտուղ - բանջարեղէնի, գիւղական շինարարութեան, մսեղէնի ու կաթնեղէնի արդիւնաբերութեան, սնունդի արդիւնաբերութեան նախարարութեանց եւ գիւղատնտեսութեան արտադրութեան ապահովման պետական կոմիտէի հիման վրայ կազմած է երկրագործական - արդիւնաբերական միութենական - հանրապետական պետական կոմիտէ մը, որու նախագահ նշանակուած է փոխ - վարչապետ Վլադիմիր Մովսիսեան։ Իսկ Հայաստանի Մթերումներու նախարարութիւնը վերածուած է հացի մթերքներու միութենական - հանրապետական նախարարութեան։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 24 / 26)

«ԱՐԱՐԱՏ» ՑԱՂԹԱԿԱՆ ԼԱՌՍԻ ՄԷՋ

Երեւանի «Արարատ»ը, որ Լաոս գացած էր բարեկամական քանի մը հանդիպումներ ունենալու համար տեղական խումբերու հետ, Կրթական նախարարութեան խումբին դէմ 0-ի դէմ 2 կէտով յաղթանակ մը տարած է։

×

ՄԱՐՕ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Խորհրդային գրականութեան զարգացման մէջ իր ունեցած վաստակին համար բանաստեղծուհի Մարօ Մարգարեան պարգեւատրուած է Ժողովուրդներու բարեկամութեան շքանշանով, Խորհրդային Միութեան գերագոյն խորհուրդի պրեզիտիումի հրամանագրով։

ՄԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
(Գոհարիկներուն)

ՓՐԿԵՆՔ ՄԵՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Քանզի ծնան զիս իւրեանց վարդապետութեամբն եւ սնուցին...»

Գ.

Բնաւ համեստութեան դէմ մեղանչել չէ, մեր կուսակցութիւնները պատմութեան դատարանին յանձնելու փափաքը. զանոնք իրենց այլեւս չվերաբերած պատասխանատուութիւններէն զերծ կացուցանելը, հրամայական պահանջ դարձած է, ուստի որդիական պարտականութիւն մըն է պարզապէս:

Նաեւ, կը շեշտենք, հզօր պատգամ մըն է, դարերու խորքէն արուած, արձանագրուած մեր առաջին Հայոց պատմութեան գրքին մէջ, մեր քաղցր եւ խտացեալ լեզուով. նոյնինքն պատմահօր Խորենացիի բառերով եւ գրչով՝

«Քանզի ծնան զիս իւրեանց վարդապետութեամբ եւ սնուցին»:

Բացատրենք: Մի գուցէ հասկնալի չըդառնանք, եւ ընդունինք որ բացատրել չգիտցողն է մեղաւորը:

Փարիզեան Փէռ Լաշէզ գերեզմանատան մէջ բազմաթիւ շիրիմներ կան՝ նաեւ մերայնոց, անոնց մէջ մեր այս նիւթին վերաբերեալները երկու հատ են:

Անդրանիկի «ժամանակաւոր» դամբանը:

Անոր երթին վրայ է երկրորդը, պատին հակառակ ուղղութեան վրայ, երբ ուղղահայեաց կտրող փողոցը անցնելէն անմիջապէս յետոյ՝ աջին վրայ, մօտ յիսուն քայլ կամ քիչ աւելի հեռուն Բ. տապանաքարը՝ Գրիգոր Օտեանի դամբանը՝ վրան գրուած Patriote arménien.

Այս երկու անուանի ազգայիններու կեանքին, Գրիգոր Օտեանի ծնունդէն մինչեւ մեր օրերու Ազգ. հերոսի մահուան թուականի (1927) ժամանակամիջոցը, մեր Ազգ. Պատմութեան մէջ համարժէք է Յատուկ Շրջանի մը (*):

Գրիգոր Օտեան (1834 - 1885), ճանչցուած է իբրեւ մեր Արդի ժամանակներու հայ ներքին յեղափոխութեան նախակարապետներէն մին, մասնաւորաբար հիմնադիր Արեւմտահայոց Ազգային Սահմանադրութեան կանոնագրութեան:

Շարժումին մասնակցողներուն բացորոշ ծրագիրն էր, խաւարէն լոյս, միջազգային բնոյթով ծաւալուն, ժողովուրդներու լուսաւորութեան մասնակից ընել մեր ժողովուրդը՝ մեր ալ ազգը:

Մտաւոր կրթութեամբ, գիտութիւններու շնորհիւ խոնարհները բարեկեցութեան առաջնորդող ծրագիր մըն էր իրենց երազը, որուն համար անհրաժեշտ էր համայն Հայութիւնը ղեկավարող, անոր հանդէպ պատասխանատուութիւններ ունեցող մարմնոյն մէջէն «յետադիմական» տարրերուն հեռացումը:

Այդ էր կատարուած «յեղափոխութիւնը»:

Սրբնթաց արագութեամբ տարուած, իրենց բուն ծրագրին մէջ, թէ որքա՞ն յաջողութիւն ունեցաւ այդ պարագան անուրանալի է, մեր վերելքը կրթական գետնի վրայ եղաւ անժխտելի:

Վկայ, մեր աշխարհաբար լեզուին կատարելագործումը գրեթէ իրենցմով սկըսած՝ եւ մեր գրական հունձքը:

Տխուր եղաւ սակայն յանուն մարդկայնութեան ձեռնարկին վախճանը:

Աւելորդ է դեգերիլ Օտեանի շիրիմին բոլորտիքը ու անոր վրայ հարցումներ թափել:

Պատասխանը պիտի չստացուի:

Հետեւեցա՞նք ծրագրուած ուղիին:

Դերակատարները միայն մենք չէինք անշուշտ:

«Հայկական հարց» մը ծնաւ: Որոնցմէ՞ դրդուած:

Օտեաններու շարժումը այրեց ու խանձեց մեր անմիջական շրջապատի վեհապետները, միայն թշնամինե՞րը, թերեւս «բարեկամներ»ն ալ նոյնքան:

Դատապարտուեցաւ անոնց խտէալը:

Մեր ժողովուրդի բարեկեցութիւնը կըրնար օրինակ եւ խթան հանդիսանալ զինքը շրջապատողներուն:

Ապահովութեան խնդրանքը մեզ դրաւ հակառակորդի կողմէ կանխամտածուած երկընտրանքին առջեւ:

Իրօք ան մահ կամ ազատութիւն երկընտրանքն եղաւ՝ մեզի վիճակուած:

Մեր միտքը չար չէր, համակամութեամբ ընդ առաջ գացինք, մինչ գազանը սուր կը կոխէր:

Դար մը տեւող ժողովուրդի մը ազնիւ վերելքը կը յանգի աննախընթաց արհաւիրքի մը, անէացումի:

Ոճիրը իր լրումին հասած, մնացորդաց մը անտուն, աննեցուկ, կը մատնուի անկարելին փորձելու հանելուկին:

Հաւատարիմ իր նուիրումին Փէռ Լաշէզի երկրորդ հայրենասէրը, այդ անկարելին փորձելու մատնուած ըլլալնուս գիտակցութիւնը ունի:

Դարձեալ վիժում: Համատարած փախուստ:

Այսօր ո՞վ կրնայ ըսել որ, Ազգ. հերոսին կէս ձգած գործը նուազ անկարելիութիւն ունի իր լրումին հասցնելու մէջ, քան էր Կարնոյ պաշտպանութիւնը հայրենի սրբազան հողին վրայ, նոյնիսկ այն օրերու պայմաններուն մէջ:

Մեզի թողուած է ուրեմն այդ սրբազան գործը՝ թափառականներուս՝ իբրեւ ազգ. ժառանգութիւն: Բոլոր անոնց, որոնք իրենց հետ առած փոշիներուն մէջ հաւատքի նշոյլներ կը պահեն, որոնք նըւաստանալով մէկը միւսին առջեւ, նոր հրաշքի մը ճանապարհը կ'ուզեն հարթել, որ ինչպէս մեր անձնական պարագան կը հանդիսանայ այս մենախօսութիւններով, ամէն արուեստական խոչընդոտ, ամէն փախուստի պատրուակ կ'ուզեն վերցնել, նոյնիսկ պատմութեան յանձնելով մեր կուսակցութիւնները որոնց գաղափարներովը օրօրուեցանք, անոնցմով սնունդ առացանք:

Ու այդ լոկ որդիական զգացումէ մըղուած, որովհետեւ իրենց ձախողութիւնը, շատ եւ այլեւայլ պատճառներու՝ նաեւ իրենց ալ սեփական սխալներու բերմամբ, մեր բոլորին հոգիներուն ցանկութենէն կը բխէր:

Այժմ այդ վշտերուն բերմամբ խռով են մեր հոգիները, մեր միտքերը այլեկոծ, նկարագիրները ցած:

«Քանզի ծնան զիս իւրեանց վարդապետութեամբ եւ սնուցին...»:

Ահա այս է ճշմարտութիւնը:

Բոլորովին ապահով, որ ունինք մեր պատմահօր օրհնութիւնը, տակաւին նոյնքան վստահ ենք Ռոստոմի մը Քուէին՝ յետ մահու, որուն գործելակերպին ականատես ըլլալու բախտն ունեցանք նոյն Կարնոյ մէջ, եւ Մուրատին (Պօյաճեան), անոր որ, պիտի ուզէ իր անձնազոհութիւնն ու մարտիրոսութիւնը բեղնաւորուած տեսնել առողջ միտքերու մէջ, վեհ հոգիներուն ծնունդ տան:

Շարունակե՞նք մեր մենախօսութիւնը:

Ինչե՞ր մնացին չըսուած:

Հետեւինք մեր սեփական օրինակին, մեր պատմահօր՝ մեր հարազատ օրինակին:

«Ողբամ զմեզ»ներ:

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

(*) Այս նիւթին մասին արտայայտուիլը կը թողում կեդրոնականցի կրտսեր ընկերոջս՝ պատմաբան Ա. Պէյլէրեանի, որ իր ուսանողի օրերուն առիթը ունեցած է այդ շրջանի դէպքերը զննել եւ յաճա՞խ իմ ուշադրութեանս ալ յանձնել որոշ սրտնեղութեամբ, թէեւ պատմաբանները իրենց մօտիկ ժամանակներու մասին գրել եւ կարծիք յայտնելու մէջ զգուշաւոր են:

ՊՈՄՊԷԱ
ՕԳՈՍՏՈՍ 24, 79...

Վեզուվ հրաբուխին ժայթքումը Ք. Ե. 79 թուականին հաւանաբար սկսած է Օգոստոս 24-ի առաւօտեան կանուխ ժամերուն ու ամէնէն մահացու փուլը տեւած է 48 ժամ: Երեւոյթին ճշմարտութեան ամէնէն մօտ ժամանակագրութիւնը կարելի կ'ըլլայ ընել, հիմնուելով կարգ մը աղբիւրներու:

Անոնցմէ մէկն է Պլինիոս Կրտսերի նամակները. ան դէպքին ժամանակ կը գտնուէր հօրեղբօրը՝ Պլինիոս Երեցի քով: Այս վերջինս ծովակալն էր հռոմէական նաւատորմին. մեռած է Օգոստոս 25-ին բայց ոչ թէ շնչահեղձ ըլլալով, ինչպէս կարծուած է երկար ատեն, այլ սրտի տագնապով մը. տագնապ մը, որուն պատճառն էր պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը ու անձկութիւնը:

Երկրորդ աղբիւր մըն է հրաբխային արտադրութիւններու մանրամասն քննութեան արդիւնքը:

Նախ Վեզուվի գոյութիւնը արդիւնք է ափրիկեան հողամասին տարեկան 2·3 սմ·միջին արագութեամբ մը դէպի հիւսիս շարժելուն: Ինչպէս այս կարգի բոլոր հրաբուխները, ժայթքող լեռ մըն է, սակայն քիչ մը բարդ է այս մէկուն պարագան, ինչպէս Միջերկրականի բոլոր հրաբուխները:

Վեզուվի հին շրջաններու պատմութիւնը շատ ծանօթ չէ. սակայն յայտնի է որ հրաբուխը գոյութիւն ունէր երեք-հարիւր հազար տարիէ ի վեր: Ք. Ա. 14 հազար թուականէն մինչեւ մեր օրերը Վեզուվի գործունէութեան ութ շրջաններ ծանօթ են: Ք. Ա. վերջին ժայթքումը տեղի ունեցած է 3500-ին, այնպէս որ 79 թուականին շրջանի բնակիչները գիտակից չէին թէ կ'ապրէին հրաբուխի մը փէշերուն տակ:

Առաջին ազդանշան մը կը տրուի Փետրուար 5, 62-ին: Զօրաւոր երկրաշարժ մը Վեզուվի շրջակայ քաղաքներու մեծ մասը կը կործանէ:

Օգոստոս 24, 79-ին առաւօտ կանուխ թեթեւ ժայթքեր կ'արձանագրուին, որոնք հետեւանք են մագմայի բարձրանալուն հետ ստորերկրեայ ջուրերու ջերմաստիճանի փոփոխութեան:

Ժամը 13-ի շուրջ կը սկսի «Պլինիոսեան» կոչուած փուլը. այս անունը կուգայ Պլինիոսէն. այն՝ որ առաջին նկարագրողը եղած է աղէտին: Զօրաւոր պայթումներու փուլն է: Պլինիոսի հօրեղբայրը կ'որոշէ մօտենալ քաղաքին, թէ՛ աւելի մօտէն դիտելու համար արտակարգ պատահարը, եւ թէ ի հարկին օգնութեան փութալու շրջակայքի բնակչութեան:

Սպիտակ չեչեքարերը հաւանաբար տեղացած են քաղաքին վրայ ժամը 17-ի կամ 18-ի շուրջ: Տանիքները սկսած են կքիլ անոնց տակ, ճզմելով բնակիչները, որոնք տաք քարերու տարափէն փրկուելու համար ապաստան նկատած էին իրենց տուները: Ուրիշներ, որոնք դուրս ելած էին, հաւանաբար սպաննուած են երբեմն բռունցքի մեծութիւն ունեցող կտորուանքներու տակ: Ժամը 20-ի մօտ, քարերը մոխրագոյն էին այլեւս ու կ'իյնային աւելի մեծ քանակութեամբ:

Օգոստոս 25-ի առաւօտեան ժամը 1-ին դժոխային դարձաւ Վեզուվի գործունէութիւնը: Այս վայրկեանէն սկսեալ հրաբուխէն սկսաւ արտադրուիլ հրաշէկ կազային ամպ մը. ան ծաւալելով ամէն կողմ, գրեթէ վայրկեանապէս սպաննեց բոլոր կենդանի արարածները:

Ումպէրթօ Փափալարտօ որ ղեկավարն է Հէրկուլանումի պեղումներուն (հրաբուխի խառնարանէն 7 քիլոմեթր հեռու) ցոյց կուտայ մարմարէ հսկայական աւազան մը որ տապալած է ու նետուած քանի մը մեթր անդին: Աւազանը որ կրկին զետեղուած է իր տեղը, հետքը թողած է հրաբխային արտադրութեամբ կազմուած խաւին վրայ որ լեցուած է պատուհանէն ներս. պատուհանը սակայն կը բացուէր ոչ թէ հրաբուխին, այլ ծովուն վրայ:

Հրաբխային լաւան ունէր այնպիսի ջերմաստիճան մը որ կ'ածխացնէր փայտէ բոլոր առարկաները, որոնք մնացած են մինչեւ մեր օրերը: Կ'եռացնէր նաեւ աւազաններու ջուրերը:

Ժամը երկուքին հրաշէկ կազի երկրորդ ժայթքում մը, առաջինին եռապատիկ ծաւալով, կը քանդէ Հէրկուլանումի կանգուն մնացած պատերը:

Երրորդ մը, ժամը 6·30-ին, կանգ կ'առնէ Պոմպէյայի հիւսիսային պատին առջեւ.

Ժամը 7·30-ին չորրորդ մը, ապա հինգերորդ մը կը սպաննեն այն երկու հազար բնակիչները որոնք կը փորձէին վազել չեչեքարի թանձր խաւերուն վրայէն: Ասոնք այն զոհերն են որոնց մարմինները արագօրէն կարծրացած կազային նիւթին մէջ գոյացուցած են պարապութիւններ որոնք մեռնող մարդոց շարժումներու ձեւերն ունին:

Ժամը ութին, տեղի կ'ունենայ մեծագոյն ժայթքումը, որմէ ետք հրաբուխը հետզհետէ կը սկսի հանդարտիլ: Անշուշտ գործունէութիւնը շարունակուած է դանդաղօրէն քանի մը օր կամ շաբաթ եւս, սակայն ամէն պարագայի քանդուելիք կամ սպաննուելիք ոչինչ մնացած էր այլեւս 300 քառակուսի քիլոմեթր տարածութեան մը վրայ:

Թ. Ա. Թ.

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՏՕՆԱԾԱՌԸ

Կիրակի, Դեկ. 15-ի իրիկունը, Սամուէլ Մուրատեան վարժարանի սրահը եռուզեռի մէջ էր, տօնածառի աւանդական տօնախմբութեան առթիւ: Ներկայ էին Հայ կաթողիկէ համայնքի էկզարք Գրիգոր եպիսկ. Կապրոյեան, Փարիզի Հայոց Առաջնորդ Գիւտ եպիսկ. Նագգաշեան եւ հիւրեր:

Ժամը 18-ին, սեղանները զբաղուած էին եւ բեմին վարագոյրը բացուելով գեղեցիկ տեսարան մը կը պարզուէր ներկաներու աչքերուն առջեւ: Վարժարանին երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Գէորգ Եանըքեանի, կը հնչեցնէր Ծնունդի երգը, խաղաղութեան պատգամը հաղորդելով մարդկութեան: Տեսուչ վարդապետը՝ Հ. Վարդան Քէչիշեան, խօսք առնելով կը մաղթէր, որ երգչախումբի մանուկներուն շրթներէն հնչած երգին խաղաղութեան պատգամը տարածուի աշխարհի մէջ, թափանցէ հոգիներէ ներս ու լուսաւորէ համայն մարդկութիւնը: Ապա տեսուչը շեշտը կը դնէր այն իրողութեան վրայ, որ միանձնական եւ հաւաքական ճիգերով ու աշխատանքով է միայն, որ կարելի է հաստատուն պահել Սփիւռքի ափերուն մեր գոյութեան կըռուանները՝ եկեղեցին եւ դպրոցը:

Տօնածառի գեղարուեստական յայտագիրը ճոխ էր, բառին իսկական առումով: Մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի աշակերտներ՝ հայերէն եւ ֆրանսերէն արտասանութիւններով, դաշնակի վրայ նուագներով, դաւեշտով հաճելի պահեր կը ստեղծէին սրահին մէջ, ուր ներկաներու մեծ մասը, դժբախտաբար, աւելի ուտելով զբաղած էր քան բեմին վրայ մեր մանուկներուն ներկայացուցած յայտագիրով:

Տօնածառի հանդէսին սիրայօժար մասնակցութիւն բերած էին արուեստագէտներ Ռոզի Արմէն, Վիգէն, Ստեփան Ալեան, Էվլին Ալթունեան եւ «Նաւասարդ» պարախումբը:

Ռոզի Արմէն, վարժարանի երգչախումբի ընկերակցութեամբ կը մեկնաբանէր Ծննդեան եւ հայկական ժողովրդական գողարիկ երգեր, ապա Գէորգ Եանըքեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ Կոմիտասի «Գարուն ա»ն, «Քէլէ, քէլէ»ն եւ «Կռունկ»ը: «Նաւասարդ» պարախումբը, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ, պարերու փունջով մը խանդավառ մթնոլորտ մը կը ստեղծէր: Երգիչներ Վիգէն եւ Էվլին Ալթունեան յաջող մեկնաբանութեամբ կը հրամցնէին քանի մը երգեր, հուսկ՝ Ստեփան Ալեան, սանթուրի վրայ, այնքան ներդաշնակութեամբ կը մեկնաբանէր Կոմիտասէն մեղեդիներ:

Կարգը եկած էր վիճակահանութեան, որմէ կը բախտաւորուէին շատեր, արժէքաւոր նուէրներով:

Ժամը 23-ին, «հերոսները յոգնած էին» արդէն՝ վարժարանին Ծնողաց Միութեան անդամները, նախկին ու ներկայ աշակերտներ, ողի ի բռին աշխատած էին լաւագոյն սպասարկութիւն մը ապահովելու համար հանդիսականներուն, որոնք տօնական հաճելի երեկոյթ մը ապրած ըլլալու գոհունակութեամբ, հետզհետէ կը հեռանային սրահէն:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝ ԿՈՄԻՏԱՍԻ(°) ՄԱՍԻՆ

Դեկտեմբեր 19, Հինգշաբթի երեկոուն յատկապէս Պոլսահայերու բազմութիւն մը լեցուցած էր ՀԲԸՄ-եան Ալեք Մանուկեան սրահը ուր Կոմիտասի մասին Մարսէյլէն խօսելու հրաւիրուած էր Խաչիկ Երլմազեան:

Առաջին ակնարկով ուրախալի բան էր տեսնել որ մեծ մասով երիտասարդներէ կը բաղկանար ներկայ հասարակութիւնը. սակայն յետոյ ինչպէս ըսինք, դիտել թէ գլխաւորաբար Պոլսահայերու բազմութիւն մըն էր, խորհիլ կու տար թէ գիտենք հոն բերողը արդեօ՞ք պոլսեցի բանախօսն էր աւելի, թէ իրապէս Կոմիտասի ոգեկոչում մը:

Երեկոյթին բացումը կատարեց պրն. Ա. Համբարձումեան յիշեցնելով թէ Փարիզի մէջ Կոմիտասի նուիրուած ձեռնարկ մը կազմակերպողը եղած էր ՀԲԸՄ-ը. յետոյ յիշեց նաեւ այն տողերը որոնք գրուած են Կոմիտասի մասին Հայկական Հանրագիտարանին մէջ:

Համառօտ այս նախաբանէն ետք, խօսքը տրուեցաւ Խաչիկ Երլմազեանի: Ան ալ անցնելէ առաջ բուն նիւթին, խանդավառ արտայայտութիւններով գրուատեց ՀԲԸՄ-ը, որ կազմակերպած էր ոգեկոչումի այս երեկոն:

Գալով Կոմիտասի, Խ. Երլմազեան ըսաւ թէ պիտի սկսի տալով անոր համառօտ կենսագրականը, ու ապա կանգ առնէ գործունէութեան վրայ: Ուրեմն յիշեց Կոմիտասի -զոր կոչեց մեր մշակոյթին ամէնէն մեծ մտքի մշակը- որբ մանկութիւնը, Ճեմարանի աշակերտութիւնը, 1893-էն իսկ ժողովրդական երգեր հաւաքելու ձեռնարկները, Պեռլինի ուսանողական շրջանը, վերադարձին Ճեմարանի դասաւանդութիւնը, այն հալածանքը, չըկամութիւնը որուն ենթարկուեր էր հոն, եւ որոնք արդիւնք էին նախանձի եւլն.:

Կոմիտասի կեանքին մէջ կարեւոր փակագիծ մը կը հանդիսանար Պոլիս անցուցած շրջանը, ուր դարձեալ իրեն կը վիճակէր դժուարութիւններու կուրծք տալ, համբերել անհասկացող իշխանութիւններու նեղմտութեան դէմ:

Խօսելով միշտ Կոմիտասի պոլսական օրերուն մասին, թող ներուի մեզի եթէ ըսենք թէ չհասկցանք կարգ մը կէտեր. անկասկած որ Կոմիտաս մէկն է մեր մեծերէն, ու այդ երեկոյթին նպատակը՝ ոգեկոչումը, փառաբանութիւնն էր անոր. սակայն թէ ո՛ր չափով Կոմիտասի փառաբանութիւն կը նկատուի ըսել թէ ան իր գործով օտարահալած, օտարամուտ հայ գրականութեան ու արուեստին տուաւ ազգային նկարագիր, դարձուց Հայը դէպի իր հարազատ, իրական արժէքները, դժուար է որոշել: Խ. Երլմազեանի խօսքերով Կոմիտաս դուրս կու գար իր հունէն ու կը տարածուէր ամբողջ Վերածնունդի մեր շարժումին վրայ որ գինքը կը կանխէր աւելի քան երկու դարով եւ որուն մասին սորվեցուցած էին թէ Մխիթարեան վաստակին արդիւնք էր:

Յետոյ չեմ կարծեր որ «օտարամուտ» կարելի ըլլայ որակել շրջան մը որ տըւաւ մեր նոր գրականութեան ամէնէն տիրական դէմքերն ու գործերը: «Օտարամուտ» այդ շրջանին մենք ունեցանք Մեծարենց, Վարուժան, Զարդարեան եւ ամբողջ սերունդները մեր իրապաշտներուն, գեղապաշտներուն: Ու տակաւին՝ այլ մարզի մէջ Թորամանեան եւ ուրիշներ:

Խօսելով Կոմիտասի գործին ազգապահպան յատկանիշներուն մասին դասախօսը ջանաց զուգահեռ մը գծել անոր ու Մեսրոպ Մաշտոցի միջեւ. երկուքն ալ ճգներ էին իր հարազատ դիմագիծը տալ Հային, որ իրարու թշնամի երկու պետութիւններու միջեւ ճնշուած -Մաշտոցի շըրջանին՝ Բիւզանդիոն եւ Պարսկաստան, Կոմիտասի՝ ցարական Ռուսիա եւ օսմանեան Կայսրութիւն- ընաջինջ ըլլալու, անյայտանալու վտանգին սպառնալիքին ենթակայ էր: Անկարելի այս բաղդատութիւնն ալ մաս կազմեց մեր չհասկցածներուն:

Վերջին մասին մէջ, նաեւ կարգ մը թեքնիք բացատրութիւններով Խ. Երլմազեան բաւական մանրամասն խօսեցաւ Կոմիտասի հոգեւոր երաժշտութեան -պատարագ, շարականներ, տաղեր- վաստակին մասին ու իր խօսքերը աւարտեց Արամ Խաչատրեանի Կոմիտասի համար բաածներով. «ով որ չի ճանաչում Կոմիտասը, մեծ երաժիշտ չի կարող լինել»:

Երեկոյթին իրենց մեներգներով մասնակցեցան նաեւ Եւա Արթինեան, Վարդուհի Մինասեան եւ Հրանդ Կիւզէլեան: Առաջինէն ունկնդրեցինք «Միրանի ծառ»ը, «Կաքաւիկ»ը եւ «Կռունկ»ը, երկրորդը երգեց «Անտունի»ն, իսկ Հ. Կիւզէլեան՝ «Հով արէք» եւ «Հայաստան»ը:

Կոմիտասի ոգեկոչումին նուիրուած այս դասախօսութեան աւարտին խօսք առաւ Բարեգործականի Վալանսի մասնաճիւղէն պրն. Ա. Քէշիշեան որ յայտնելէ ետք թէ սրահին մէջ ներկայ էր վարդապետին սաներէն մէկն ալ, յանձին պրն. Զարեհ Սարեանի, չեմ գիտեր օրուան քանիերորդ շնորհակալութիւնը յայտնեց ՀԲԸՄ-եան վարչութեան որ գաղափարն ունեցեր էր կազմակերպելու Կոմիտասի ոգեկոչում մը ու Մարսէյլէն հրաւիրեր՝ Խ. Երլմազեանը:

Բարեգործականի կողմէ կազմակերպըւած այս երեկոյթը անշուշտ փակուեցաւ ներկայ տէր Աւետիս հօր արտասանած «Հայր Մեր»ով ու «պահպանիչ»ով:

Ա. Թ.

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՏԷՍԻՆ

ՅԱՐԳԱՆՔ՝ ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 21-էն ի վեր, Տէսինի Մշակոյթի տունը կը կրէ Արշակ Ջամալեանի անունը:

Քաղաքական մարդ, գրող, բազմակողմանի մտաւորական եւ մանաւանդ՝ դաշնակցական ղեկավար, Արշակ Ջամալեան եղաւ այն անձնաւորներէն՝ որոնք, գաղթականութեան առաջին օրերէն սկսեալ, իրենց ժամանակին մէկ մեծ մասը, եթէ ոչ ամբողջութիւնը, յատկացուցին հիմը դնելու, Սփիւռքի մէջ, այնպիսի կազմակերպութիւններու՝ որոնք կարենային ապահովել հայապահպանումը:

Իր դերը մեծ է եղած նաեւ Տէսինի մէջ եւ կը պատմուի որ իր ջանքերուն եւ խանդավառութեանը շնորհիւ -անշուշտ Տէսինցիներուն աշխատանքովն ալ- էր որ կանգնեցաւ «Հայ ժողովուրդի տունը»: Այս վերջինը, 70-ական թուականներուն, դարձաւ «Հայ Մշակոյթի Տուն», իսկ հիմա ալ՝ «Հայ Մշակոյթի Արշակ Ջամալեան Տուն»:

Մկրտութեան արարողութեան ներկայ էր Արշակ Ջամալեանի աղջիկը՝ Տիկին Լինա որ ողջունուեցաւ ծափերով, երբ վար առաւ յուշատախտակը ծածկող քողը: Իր մօտն էին Ռոնի երեսփոխան եւ մօտակայ Մէզիէօ քաղաքի պետ Ժան Փօփըրէն, Տէսինի քաղաքապետ Փիէռ Մութէն: Վիլէօրպանի քաղաքապետութեան կողմէ ներկայ էր Վարուժան Գրիգորեան: Հոգեւորական դասէն՝ Լեւոնեան (Սէն Շամոն) եւ Մալճեան (Լիոն) վարդապետները եւ Տէսինի հոգեւոր հովիւ Մկրտիչ քհնյ. Պալապանեանը:

Տան Հրանտ Սամուէլեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ընդունելութիւն մը՝ որմէ առաջ Ժիւլ Մարտիրոսեան, Տան նախագահը եւ Հիլտա Զօպոյեան, տնօրէնուհին, առաջինը Ֆրանսերէն, երկրորդը հայերէն լեզուով, ներկայացուցին համառօտ գիծերով Արշակ Ջամալեանի կեանքը, մանաւանդ իր գործունէութիւնը ի նըպաստ ժողովուրդին, իր դերը Հայ Օգնութեան Միութեան (Կապոյտ Խաչ) կազմակերպութեան մէջ:

Ժիւլ Մարտիրոսեան յիշեց «Ժողովուրդի Տան» բացման հանդիսութիւնը (Հոկ. 30, 1932-ին) որուն ներկայ էին, Արշակ Ջամալեանի կողքին Կարօ Սասունին, Կոմսը (Փափազեան), Աղեքսանդր Խատիսեանը եւ այն ատենուան հայ աչքառու անձնաւորութիւններէն ուրիշներ:

1977-ին, շնորհիւ Ժիւլ Մարտիրոսեանի, իր կնոջ եւ իրենց գործակիցներուն ջանքերուն, շէնքը՝ որ խարխլած վիճակի մէջ էր, վերանորոգուեցաւ եւ դարձաւ «Մշակոյթի Տուն», օճախ՝ զանազան գրաղումներու՝ պզտիկներուն, երիտասարդներուն եւ նուազ երիտասարդներուն համար: Այդ կարելի եղաւ, նշեց պրն. Մարտիրոսեան, որովհետեւ Տէսինի քաղաքապետութիւնն ալ բերաւ իր նիւթական լայն աջակցութիւնը:

Արտայայտուելու հրաւիրուեցան նաեւ տիկին Ջամալեան, երեսփոխան Փօփըրէն եւ քաղաքապետ Մութէն: Երկուքն ալ իրենց խօսքը վերջացուցին ըսելով՝ «վիվ լ'ամիթիէ ֆրանքօ - արմէնիէն»:

Զանազան քոյր կազմակերպութիւններ, եւ անձեր ալ, շնորհաւորական գիրեր ղըրկած էին այս առթիւ: Նաեւ՝ վրացական միութիւններ:

Ինչո՞ւ վրացական միութիւններ: Որովհետեւ Արշակ Ջամալեան, ծնած Գանձակի մէջ (Ղարաբաղ), եղած է երկար ատեն Թիֆլիսի քաղաքացի եւ աջակցած է Ֆրանսայի մէջ վրացական կազմակերպութիւններու ստեղծման ալ:

Արշակ Ջամալեան աշխատանքէ փախչող չէր եւ հիմա որ Տէսինի Տունը կը կրէ իր անունը, անկասկած իր մէջ աշխատողները, աւելի քան երբեք, իրենքզինքնին պարտաւոր պիտի զգան ծառայելու հայ ժողովուրդին, ինչպէս որ ծառայած էր Արշակ Ջամալեան, անոր եւ իր գաղափարական խոհէլին, մինչեւ իր մահը, որ պատահեցաւ քառասունհինգ տարիներ առաջ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 10-ին, երգահանդէս մը տուած է Օփերայի մեներգչուհի Ալիս Մանուկեան, կազմակերպութեամբ Միութեան՝ իր հիմնադրութեան քառասնամեակին առթիւ: Երգչուհին երեկոյթը ձօնած է նորոգ հանգուցեալ Թէնոր Գէորգ Պօյաճեանի յիշատակին: Յայտագրի առաջին բաժինին Ալիս Մանուկեան մեկնաբանած է Լիսթէ, Րախմանինովէ, Շարփանթիէէ, Պիզէէ գործեր, իսկ երկրորդ բաժինը ամբողջութեամբ յատկացուած է հայ երգահաններու՝ Մ. Մազմանեան, Սիրվարդ Գարամանուկեան, Եդ. Միրզոյեան, Ժան Ալմուխեան եւ Գուրգէն Ալէմշահ: Դաշնակով ընկերացած է Վարուժան Ասլանեան: Երգչուհին, յայտագրէ դուրս, մեկնաբանած է նաեւ Կոմիտասէ եւ Շահան Պէրպէրեանէ երգեր:

ՃԷՄԻԼԱ

ՃԷՆԿԻԶ ԱՅԹՄԱԹՈՎ

Այնպէս տարուեր էի նկարելով որ աչքս ոչինչ կը նշմարէր: Սթափեցայ կնոջական ձայնով մը որ կը հնչէր գլխուս վըրան:

- Ի՞նչ է, խլացե՞ր ես:

Ճէմիլան էր, վրդովեր էի, շառագունեցայ, չկրցայ սակայն պահել գծագրութիւնս:

- Սայլերը բոլորն ալ բեռցան: Ժամ մըն է կը պոռամ, չես ձայներ: Ի՞նչ կ'ընես հոս: Նկարս առաւ ու «աս ի՞նչ է» հարցուց: Յետոյ բարկութեամբ ուսը թօթվելով.

- Այսպէ՛ս, ըսաւ.

Երանի թէ գետինը ճեղքուէր ու տակն անցնէի: Ճէմիլա երկար - երկար դիտեց նկարը, յետոյ թախծոտ, խոնաւցած աչքերը դարձուց ինծի, քաղցր ձայնով մը.

- Քիչինէ պալա, ինծի տուր այս... որպէս յիշատակ կը պահեմ ըսաւ:

Ու անմիջապէս թուղթը ծալելով կուրծքը խոթեց:

Ճամբան սայլով կ'երթայինք. շատ տարօրինակ վիճակ մը ունէի: Կարծես այս բոլորը երազի մը մէջ պատահեր էին, չէի կրնար հաւատալ թէ տեսածներուս նմանող բաներ գծած էի: Մինչդեռ սրտիս խորերէն մեծ ուրախութիւն մը, հպարտութեան նման զգացում մը կը բարձրանար ... մէկզմէկէ աւելի յանդուգն ու աւելի համոզիչ կարգ մը երազներ գլխուպտոյտ կը պատճառէին: Հիմակուընէ արդէն իսկ կ'ուզէի զանազան նկարներ գըծել: Սակայն ոչ թէ սեւ մատիտով, այլ ներկերով: Չէի նկատած իսկ թէ շատ արագ կը սուրայինք: Ջիերը քշողը Տանիյարն էր: Ճէմիլան ալ անկէ ետ չէր մնար ... աջ ու ձախ կը նայէր, երբեմն յանցաւորի մը նման կը խնդար կարգ մը բաներու: Ես ալ կը խնդայի: Ուրեմն Ճէմիլա ինծի ու Տանիյարին զայրացած չէր. Տանիյար պատրաստ էր երգելու, կը բաւէր որ Ճէմիլա փափաքէր:

Ամէն օրուընէ աւելի կանուխ հասանք կայարան: Ձիերը քրտինքով, փրփուրով ողողուած էին: Սայլերը հազիւ կանգ առած, Տանիյար փարած էր պարկերուն: Ինչո՞ւ կ'աճապարէր այդքան, ի՞նչէր կը մտածէր: Դժուար էր կռահել: Երբ շոգեկառքերը կ'անցնէին կը կենար, երկար երկար կը դիտէր ու կը սուզուէր մտածումներու գիրկը: Ճէմիլա եւս կը նայէր նոյն ուղղութեամբ: Կարծես կռահել ուզելով մտքէս անցածը, Տանիյարին ձայնեց.

- Եկո՛ւր օգնէ որ աս մեխը հանեմ, խախտեր է տեղէն:

Տանիյար երբ ծունկերուն միջեւ սեղմած ներբանը, տախտակ ոտնամանին մեխը հանեց ու շտկուեցաւ, Ճէմիլա նայուածքը յառելով անոր աչքերուն, մեղմաձայն ըսաւ.

- Ի՞նչ ունիս, չեմ հասկնար: Զիս չես նկատեր անգամ...

Տանիյար անխօս աչքերը դարձուց անդին:

Ճէմիլա հառաչեց.

- Կը կարծես թէ չե՞մ յուզուիր, աւելցուց:

Տանիյարին նայուածքը թռչկոտեցաւ, սիրով, նաեւ թախիծով դարձաւ Ճէմիլային ... Բաներ մը մրմնջեց, այնքան մեղմ ձայնով որ բան չկրցայ հասկընալ: Յետոյ արագաքայլ դիմեց սայլին: Գոհունակ երեւոյթ մը ունէր: Ձեռքը բռնած մեխը փայփայելով կը քալէր: Ես ապշած անոր կը նայէի Ճէմիլայի խօսքերուն մէջ ի՞նչ կար գինքը այս աստիճան խրախուսելիք. այդ հառաչանքով մը ըսուած «կը կարծես թէ չե՞մ յուզուիր» խօսքին մէջ մարդս խրախուսելու ի՞նչ կար:

Աւարտեր էինք սայլերը պարպելու գործը: Այն պահուն երբ ճամբայ պիտի ելլէինք, մաշած զինուորական վերարկուով ուսէն տոպրակ մը կախած, վիրաւոր, նիհար զինուոր մը մտաւ բակը...քանի մը վայրկեան առաջ շոգեկառք մը կանգ առած էր կայարանը: Զինուորը ակնարկներ կ'ուղղէր աջ ու ձախ. յետոյ պոռաց.

- Քուրքուրէու գիւղէն մարդ կա՞յ:

Ինքնիրենս հարց տալով թէ ով կրնար ըլլալ այս մէկը.

- Ես Քուրքուրէու գիւղէն եմ, պատասխանեցի: Հապա դո՞ւն:

Երբ զինուորը պիտի յառաջանար իմ ուղղութեամբս, տեսաւ Ճէմիլան, ուրախութեամբ ժպտեցաւ:

Ճէմիլա շուարուն.

- Դո՞ւն ես Քէրիմ, ճչաց:

Զինուորը վազեց անոր.

- Է՛յ Ճէմիլա, քոյրս գոչելով ձեռքը առաւ իր ձեռքերուն մէջ:

Այս երիտասարդը անոր գիւղէն պէտք էր ըլլար:

Զինուորը խանդավառ ու իրարանցումով.

- Ի՛նչ բարի դիպուած. կարծես դիտակցօրէն հոս իջայ: Սառըքին մօտէն կուգամ: Միասին էինք հիւանդանոցը. եթէ Աստուած ուզէ երկու ամիս չի տեւեր, ան ալ կը վերադառնայ: Երբ կը բաժնուէի «կնոջդ նամակ մը գրէ, տանիմ» ըսի, ա՛ռ, հոս է նամակը:

Քէրիմ ետանկիւն թուղթ մը երկարած էր Ճէմիլային:

Ճէմիլա խլեց նամակը, շառագունեցաւ, յետոյ գունատեցաւ: Սանկ կողմնակի նայուածք մը ուղղեց Տանիյարին ... Մինչդեռ ան, ինչպէս կ'ընէր կալերը, արուքները բաց կանգնած էր, յուսահատ նայուածքով Ճէմիլային կը նայէր:

(Շար. 23)

Տէր եւ Տիկին Նիկողոս Նիկողոսեան,
Տէր եւ Տիկին Օննիկ Թուֆանեան,
Տիկին Սիրանոյշ Թուֆանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արթին Շիրինեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Տիւյմէճեան, Պօյաճեան եւ Նիկողոսեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հարսին, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱԶՆԻՒ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Սարաֆեան)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 27ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 31, ժամը 14·30-ին Արնուվիլի Վարդայ Ս. Խաչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ.- Արշաւիր Կլորիկեան 2000 Ֆ.:

ՍԷՆ - ԿՐԱՍԻԷՆ.- Տէր եւ Տիկին Տելեմակ Գավէզեան 1000 Ֆ.:

U. G. A. B.
UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
La Section des Dames de l'UGAB de Paris
vous invite
au
DINER TRADITIONNEL
qu'elle organise à l'occasion
du Noël Arménien
le Dimanche 5 Janvier à 19h30 précises
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
Participation aux frais : 250 frs.
Pour réserver votre table téléphonez au
45 - 20 - 03 - 18
avant le 30 Décembre

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

l'UGAB - JEUNES PARIS
vous invite à son
réveillon de la St. Sylvestre
Mardi 31 Décembre
de 22 h 30 à l'aube
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Ambiance assurée
buffet franco-arménien — cotillons
service assuré en salle
renseignements et réservations
à l'UGAB tél. 45 20 03 18
TENUE CORRECTE OBLIGATOIRE

CROIX BLEUE ARMENIENNE
SECTION DE ST.-JÉROME
REPAS DE NOEL ARMENIEN
SAMEDI 4 JANVIER à 21 heures
Salle de l'Eglise Arménienne
de St.-Jérôme
6 bd. Ch. Zeytountzian 13013 Marseille

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ազգատախնամ Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.- Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէմիրճեան 350 Ֆ., Տիկին Մելինէ Մանուշեան 200 Ֆ., Տիկին Ֆուլիկ Պէօրէկ ողբացեալ Տիկին Մառի Եսայեանի յիշատակին 200, մի Ոմն՝ Սիտնէյէն 20 տոլար, Տիկին Թագուհի Եազըճեան Կարպիս Գազազեանի մահուան առթիւ 100 Ֆ.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի մասնաճիւղը կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ Յունուար 6-ին, ժամը 14·30-ին, տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ: Բաժակ մը Թէյի շուրջ:

ԾՆՈՒՆԴ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Չորեքշաբթի (Յուն. 1) Կաղանդ, տարեմուտ: Գ. օր Ծննդեան պահոց:

Պատարագ ժամը 10-ին: Կը պատարագէ՝

ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

Կիրակի, (Յուն. 5) Ճրագալոյց Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Յիսուսի Քրիստոսի.-

Առաւօտեան պատարագ չի մատուցուիր:

Ժամը 9-ին՝ ՄԻԱՅՆ առաւօտեան ժամերգութիւնները կը կատարուին:

Ժամը 4-ին՝ սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեանց:

Ժամը 5·15-ին՝ Ճրագալոյցի պատարագ կը մատուցուի: Կը պատարագէ՝ Ասողիկ աբղյ. Արիստակէսեան:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Չորեքշաբթի.- Պատարագ:

Սկիզբ՝ ժամը 9·30-ին, պատարագ 10·30-ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Կիրակի.- Ճրագալոյց 16·30, պատարագ 17·30-ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Կիրակի.- Սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեան ժամը՝ 16·30-ին: Պատարագ՝ 17·15-ին:

Երկուշաբթի, Յունուար 6.- Սկիզբ ժամերգութեան 9·30-ին: Պատարագ ժամը՝ 11-ին:

Պատարագի աւարտին Ջրօրհնէք կը կատարուի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի.- Ժամը՝ 15-ին սկիզբ ժամերգութեան, 15·30՝ Ընթերցուածներու ընթերցում, 16·30՝ պատարագ. կը պատարագէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ վրդ. ՊԵՔՃԵԱՆ

17·30՝ Փոխ այցելութիւն եկեղեցւոյս մէջ Մարսէյլի Կաթողիկէ Նոր Արքեպիսկոպոս ԳՈՑՖԻ:, 18·30՝ Տօնածառ եւ հանդէս եկեղեցւոյս հայկական դպրոցի աշակերտներու:

Երկուշաբթի.- Ժամը 8-ին՝ սկիզբ ժամերգութեան, 9·30՝ հանդիսաւոր պատարագ, կը պատարագէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

11·15՝ Ընթերցում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.-ի Ս. Ծննդեան կոնդակին եւ քարոզ, 11·30՝ Ջրօրհնէք ի յիշատակ Քրիստոսի մկրտութեան:

Ս. Ծննդեան պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ առաջնորդութեամբ խմբավար Խաչիկ Երլմազեանի:

Կիրակի, Յունուար 5-ին առաւօտեան եկեղեցւոյս մէջ տեղի կ'ունենայ միայն ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30-էն մինչեւ 10: Պատարագը կէսօրէ ետքն է:

ՊՈՄՈՆԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Կիրակի.- Ժամերգութիւն ժամը 16, պատարագ 17:

Երկուշաբթի.- Ժամերգութիւն 9, պատարագ 10, քարոզ 11, Ջրօրհնէք 11·30:

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի.- Ժամերգութիւն 16·30, պատարագ 18:

Երկուշաբթի.- Ժամերգութիւն 8·30, պատարագ 10, քարոզ 11·30, Ջրօրհնէք 12:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի.- Ժամերգութիւն 9, պատարագ 10, երեկոյեան ժամերգութիւն 17, ընթերցուածներ 18, պատարագ 18·30:

Երկուշաբթի.- Ժամերգութիւն 8·30, պատարագ 10, հաղորդութիւն մանուկներու 11·30, պատարագի աւարտին Ջրօրհնէք:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԵՂԻՇԷ Խչկր. Ա. ՔՀնյ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

Կիրակի, Յունուար 5. - Ժամը 17-ին, Ժամերգութիւն եւ ընթերցուածք:

- Երկուշաբթի, Յունուար 6. - Ժամը 9-ին Ժամերգութիւն, Ժամը 10-ին պատարագ, եւ յաւարտ պատարագի՝ Ջրօրհնէք:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ ԽՉԿՐ. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ

Կիրակի, Յունուար 5. - Պատարագ ժամը 10-ին: Յաւարտ պատարագի՝ Ջրօրհնէք:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի.- Ժամերգութիւն 16·30-ին, ընթերցուածք 17ին: Կը պատարգէ եւ կը քարոզէ ԻՍԱՀԱԿ Խչկր. Քհնյ. ՀէՔԻՄԵԱՆ:

Երկուշաբթի.- Ժամերգութիւն 8·30, պատարագ 9·45: Կը պատարգէ եւ կը քարոզէ.- ՆՈՐՎԱՆ եպիսկ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ:

Յաւարտ պատարագի Ջրօրհնէք:

Երգեցողութիւն՝ Կոմիտաս երգչախումբ ղեկավարութեամբ՝ Յովհ. Պէրպէրեանի:

Երկուշաբթի Մեռելոց, հոգեհանգիստ ժամը 11-ին:

ՍԷՆ - Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Կիրակի.- Պատարագ ժամը 10·30-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Կ Ր Ը Ն Ո Պ Լ Ը

Կիրակի.- Առաւօտեան ժամը 10-ին, Կրընոպլի Նոթր-տամ-տը-լա-Տէլիվրանս ֆրանսական եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄՈՎՍԷՍ Ա. ՔՀնյ. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ

VIENT DE PARAITRE
H. PASDERMADJIAN
HISTOIRE DE L'ARMÉNIE
4e Edition
1 vol gr.in - 8e, 437 pages avec 1 carte se dépliant
120 Frs. + 20 Frs. de frais d'envoi
Pour les commandes adresser un chèque à la
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, *rue Monsieur le Prince* — 75006 *PARIS*
où le livre est en vente.

A. S. HOMENETMEN - FRANCE
NOUVEL AN ARMENIEN
Samedi, 4 Janvier de 20h.30 à l'aube
à l'ORÉE du BOIS (Porte Maillot)
animé par
ADIS HARMANDIAN
et l'orchestre HORIZON de PADOVA
Réservation : 45 23 27 82